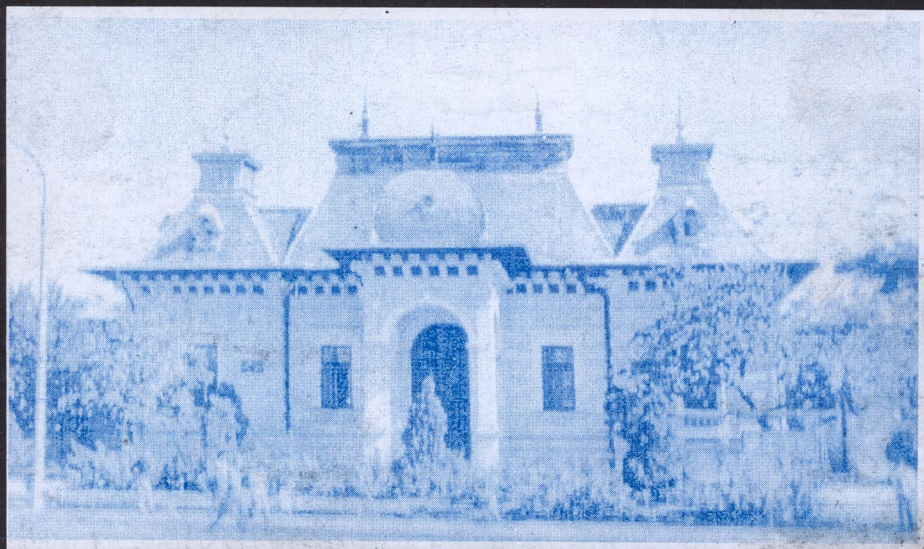

**MUZEUL JUDEȚEAN "ȘTEFAN CEL MARE"
VASLUI**

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
XXI**

**ANUARUL
MUZEULUI JUDEȚEAN
"ȘTEFAN CEL MARE" VASLUI**

1999-2000

MUZEUL JUDEȚEAN "ȘTEFAN CEL MARE" VASLUI

**ACTA MOLDAVIAE
MERIDIONALIS
XXI**

**ANUARUL
MUZEULUI JUDEȚEAN
"ȘTEFAN CEL MARE" VASLUI**

1999-2000

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

Colectivul de redacție:

IOAN MANCAȘ - redactor responsabil,

Secretar de redacție: Viorica Zgutta Cristea

Maria Martinescu, Maria Popa, Doina Rotaru, Adriana Țibulcă,
Corina Nicoleta Ursache,

Tehnoredactare - Anca Isabela IACOB

Orice corespondență se va adresa Muzeului "ȘTEFAN CEL MARE" VASLUI, Piața Independenței nr. 1, 6500 - Vaslui, tel.. 035/311.626, E-mail: museumvs@mail.quantum.ro

Toute correspondance sera envoyée à l'adresse: Muzeul "ȘTEFAN CEL MARE" VASLUI, Piața Independenței nr. 1, 6500 Vaslui Roumanie, fax: 035/311.626, E-mail: museumvs@mail.quantum.ro

Richten Sie bitte jedwelche Korrespondenz an die Adresse: "ȘTEFAN CEL MARE" VASLUI, Piața Independenței nr. 1, 6500 Vaslui Roumănie, fax: 035/311.626, E-mail: museumvs@mail.quantum.ro

Please send any mail to the following adress: "ȘTEFAN CEL MARE" VASLUI, Piața Independenței nr. 1, 6500 - Vaslui, Romania, fax.: 035/311.626, E-mail: museumvs@mail.quantum.ro

SUMAR

STUDII ȘI CERCETĂRI ISTORICE

MIHALACHE BRUDIU, Evoluția culturală și mediul în Podișul Central Moldovenesc în perioada finală a paleoliticului superior.....	9
MARIN ROTARU, GHEORGHE GHERGHE, Noi descoperiri din Paleoliticul Superior în județul Vaslui.....	14
MARIN ROTARU, Un nou tip de celt descoperit la Giurcani (Vaslui).....	24
LAURENȚIU URSACHI, Studiu petrografic al unor fragmente de artefacte din neoliticul de la Trestiana-Bârlad.....	28
NICOLAE URSULESCU, Vechimea reprezentărilor antropomorfe masculine în Neo-Eneoliticul României.....	30
CORINA NICOLETA URSACHE, Despre plastica zoomorfă de la începutul epocii fierului.....	40
COSTICĂ ASĂVOAIE, LAURENȚIU CHIRIAC, Noi date istorico-arheologice privind Mănăstirea Florești, județul Vaslui.....	63
VLAD GHIMPU, Biserica Adormirea Maicii Domnului de la mănăstirea Câmpina și moștenirea tradiției voievodale.....	79
CRISTIAN LUCA, Documente venețiene despre Moldova și Țara Românească. Noi surse relative la veacul al XVI-lea	86
IONEL HOZOC, Călători moldoveni și informații atonite.....	92
SERGIU ȘTEFĂNESCU, Precizări cu caracter istoric privind moșia Țibănești.....	100
NICOLAE RĂILEANU, Acte medievale românești din Arhiva de Război a Suediei.....	113
MIHAIL M. ANDREESCU, Aspecte ale gândirii politicii în Țara Românească în prima jumătate a secolului al XIX-lea.....	118
ADRIANA ȚIBULCĂ, Documente inedite din arhivele vasluiene privind organizarea funeraliilor Elenei Cuza.....	123
IOAN UNGUREANU, Coloniștii din județul Bacău, în Dobrogea, în baza legilor din anii 1903 și 1921.....	127
CONSTANTIN CHIPER, Regimentul VII Racova nr. 25 general "Constantin Prezan"	133
VASILE NOVAC, Generalul vasluian Grigorovici Emil participant la războiul de întregire a neamului.....	138
CHIRA JURCĂ, Colonelul Eugen Linde.....	148
VASILE NOVAC, Generalul de brigadă Batâr Nicolae	158
ION AGRIGOROAIEI, Unirea Basarabiei cu România reflectată în paginile ziarului "Mișcarea"	166
DAN JUMARĂ, Studențimea bucovineană și Marea Unire.....	173

GHEORGHE CLAPA, Mișcarea socialistă din Bârlad și județul Tutova între anii 1918-1921	182
VIORICA ZGUTTA CRISTEA, Palatul Mavrocordat și Cercul militar "Mareșal Constantin Prezan" din Vaslui.....	206
MIOARA IONIȚĂ, O călătorie în Spania a lui Emil Racoviță. Pagini inedite de jurnal	230
MARIANA NEGUȚU, G.I. Stratulat – membru al Societății astronomice franceze - documente inedite.....	241
NICOLAE IONESCU, Aspecte demografice din județul Vaslui în perioada interbelică	245
VIORICA ZGUTTA CRISTEA, Un document inedit despre buzduganul lui Carol al II-lea.....	259
ADOLF MINUȚ, Întemeierea Partidului Național Agrar.....	267
DAN MIHĂILESCU, General (r.) C.D. Durican, Cavaler al Ordinului "Mihai Viteazul"	278
ȘERBAN CONSTANTINESCU, Aspecte privind tragedia armatei române în bătălia de la Stalingrad.....	283
CONSTANTIN FOCȘA, România și războiul de rășărit.....	289
IOAN SPĂȚAN, Despre un raport asupra francmasoneriei editat de poliția română din anul 1941.....	294
CONSTANTIN FOCȘA, Mareșalul Ion Antonescu – personalitate controversată în istoria românilor	301
FLORIN GEORGESCU, Caracterul politic al legilor adoptate între 1 decembrie 1946 și 24 februarie 1948 și instaurarea regimului de "democrație populară"	308
ELENA ISTRĂȚESCU, În memorian Emil Racoviță.....	325

CERCETĂRI DE TEREN ȘI INTERDISCIPLINARE

SERGIU ȘTEFĂNESCU, Tumulii din zona mediană a bazinului superior al râului Bârlad	330
SERGIU ȘTEFĂNESCU, Cercetări arheologice și istorice în zona mediană a bazinului superior al râului Bârlad, partea a II-a	340
LAURENȚIA GEORGESCU, EMMA MĂDĂLINA GEORGESCU, Considerații antropologice și demografice privind populația din necropolele A și B de la Iclod	357
LAURENȚIA GEORGESCU, Studiul antropologic comparativ al necropolelor medievale târzii de la Palatul Cnejilor și Schișor	364

ETNOGRAFIE-ETNOLOGIE

EMILIA PAVEL, Gospodăria tradițională în zona Rădăuți	372
EMMA MĂDĂLINAGEORGESCU, Unele credințe și datini despre cer.....	383
ION DIACONU, Câteva considerații privind injuriile la români	390

ISTORIA ARTEI

COSTIN CLIT, Gheorghe M. Tătărăscu, pictor al Bisericii catedrale "Sfinții Apostoli Petru și Pavel" din Huși – Documente inedite.....	393
MARIANA COCOȘ, Peisajul danubian în pictura lui Nicolae Spirescu	408
NICOLETA ARNĂUTU, Obiecte cu caracter utilitar și decorativ din Colecția de artă comparativă Ritta și prof. dr. doc. Ion Chiricuță	413
EUGENIA ANTONESCU, Mărturii despre prietenia pictorilor Dimitrie Berea și George Zlotescu.....	453
ALINA ZAHARIA, Scrisorile din "Colecția dr. Marcel Vainfeld"	459

ISTORIA CULTURII ȘI MUZEOLOGIE

CĂTĂLINA OPASCHI, Un obiect insolit din colecția Muzeului Național de Istorie a României – mumia preotului zeului Amon, Bes, "sculptor al sălii de aur"	465
ADRIANA IONIUC, Personalități ale culturii care au susținut dezvoltarea activității muzeale din România.....	472
MARIANA COCOȘ, Colecția "Georgeta și Constantin Arămescu" și câteva probleme ale artei contemporane din perspectiva pedagogiei muzeale	481
MARIA POPA, Ioan Antonovici și monumentele istorice din eparhia Hușilor	486
LAURENȚIU CHIRIAC, Imaginea și personalitatea lui George Ivașcu conturate de autografele cărților din colecția sa muzeală	495
ELENA COJOCARIU, Documente de arhivă referitoare la vechiul spital din Piatra Neamț.....	503
GHEORGHE CLAPA, Evoluția școlii bărlădene până la primul război mondial.....	510
GHEORGHE I. FLORESCU, Întâi Mai și literatura română.....	520
NICOLETA ARNĂUTU , Expoziție permanentă de artă contemporană românească, posibil de realizat în muzeul bărlădean	523
MARIA MARTINESCU, Expoziția "Alexandru Ioan I, Elena Doamna și Soleștii	531
SERGIU ȘTEFĂNESCU, Observații, precizări , corijări ce se referă la "Orașul Vaslui în vremea lui Ștefan cel Mare", de Alexandru Andronic și Ioan Olaru, publicat în Acta Moldaviae Meridionalis XII-XIV, 1990-1992,.....	538

SOMMAIRE

ÉTUDES ET RECHERCHES HISTORIQUES

MIHALACHE BRUDIU, L'évolution culturelle et le milieu dans le Plateau Moldave au fin du paleolithique superieur	9
MARIN ROTARU, GHEORGHE GHERGHE, Nouvelles découvertes du paléolithiques supériur dans le département de Vaslui.....	14
MARIN ROTARU, Un nuveau type de Hache-Celte decouvert a Giurcani (Vaslui).....	24
LAURENȚIU URSACHI, Etude petrographique de quelques fragments d'artefacte du neolitique de Trestiana Bârlad.....	28
NICOLAE URSULESCU, L'ancienneté des representations antropomorphes masculines dans le néo-eneolithique de la Roumanie.....	30
CORINA NICOLETA URSACHE, À propos de la plastique zoomorphe du premiere âge du fer.....	40
COSTICĂ ASĂVOAIE, LAURENȚIU CHIRIAC, Nouvelles données historiques-archéologique sur le monastère de Florești, département de Vaslui.....	63
VLAD GHIMPU, L'église de la Dormition de la Vierge de la monastère Căpriană et l'éritage des traditions voiévodales.....	79
CRISTIAN LUCA, Documents vénitiens sur la Moldave et le Pays Roumain. Nouvelles sources sur le XVI-ème siècle.....	86
IONEL HOZOC, Voyageurs moldaves et informations athonites.....	92
SERGIU ȘTEFĂNESCU, Précisions à caractere historique sur le domaine de Țibănești.....	100
NICOLAE RĂILEANU, Documents medievals roumains de l'archive de guerre de Suède.....	113
MIHAI M. ANDREESCU, Aspects de la pensée politique dans le Pays roumains dans la première moitié du XIX siècle.....	118
ADRIANA ȚIBULCĂ, Documents inedits des archives de Vaslui sur l'organisation des funérailles de Elena Cuza.....	123
IOAN UNGUREANU, Des calons du Département Bacău en Dobrogea en conformité avec les lois de 1903 et 1921.....	127
CONSTANTIN CHIPER, Le régiment 7 Racova 25 Général C. Prezan.....	133
VASILE NOVAC, Le Général de Vaslui Grigorovici Emil, participant à la guerre de l'union nationale d'origine vasluienne.....	138
CHIRA JURCĂ, Le colonel Eugen Linde.....	148
VASILE NOVAC, Le général de brigade Batou Nicolae.....	158
IOAN AGRIGOROAIE, L'Union de la Basarabie avec la Roumanie réfléchie par le journal le Moncement.....	166
DAN JUMARĂ, Les étudeants de Bucovine et la Grande Union.....	173

GHEORGHE CLAPA, Le mouvement socialiste de la ville de Bârlad et du département Tutova dans la période 1918-1921.....	182
VIORICA ZGUTTA-CRISTEA, Le Palais Mavrocordat et le Cercle Militaire Constantin Prezan de Vaslui.....	206
MIOARA IONIȚĂ, Un voyage en Espagne de Emil Racoviță, Pages inédites de journal.....	230
MARIANA NEGUȚU, George I. Stratulat – membre de la Société Astronomique de France – documents inédits.....	241
NICOLAE IONESCU, Aspects démographiques du département de Vaslui dans la période de l'entre de deux guerres.....	245
VIORICA ZGUTTA-CRISTEA, Un document inédit sur la masse d'armes de Carol II.....	259
ADOLF MINUȚ, La création du Parti National Agraire.....	267
DAN MIHĂILESCU, Général (r.) Constantin D. Durican, Chevalier de l'ordre "Mihail Viteazul" (Michel le Brave).....	278
ȘERBAN CONSTANTINESCU, Aspects sur la tragédie de l'armée roumaine dans la bataille de Stalingrad.....	283
CONSTANTIN FOCȘA, La Roumanie et la guerre de l'Est.....	289
IOAN SPĂȚAN, Sur un rapport concernant la francmasonerie édité par la Police roumaine en 1941.....	294
CONSTANTIN FOCȘA, Le maréchal Ion Antonescu, personnalité controversée dans l'histoire de roumans.....	301
FLORIN GEORGESCU, Le caractère politique des lois adoptées entre 1 Décembre 1946 24 Février 1948 et l'instauration du régime "democratie-populaire".....	308
ELENA ISTRĂȚESCU, In memoriam Emil Racoviță.....	325

RECHERCHES DE TERRAIN ET INTERDISCIPLINAIRE

SERGIU ȘTEFĂNESCU, Les tumules de la zone médiane du bassin supérieur de la recrère Bârlad.....	330
SERGIU ȘTEFĂNESCU, Recherche archéologiques et historique sur la zone médiane du bassin de Bârlad.....	340
LAURENȚIA GEORGESCU, EMMA MĂDĂLINA GEORGESCU, Considérations archéologiques et historiques sur la population des nécropoles A et B de Iclod.....	357
LAURENȚIA GEORGESCU, Etude anthropologique comparative des nécropoles médiévales tardives des palais des Cnezi et Schițșor.....	364

ETHNOGRAPHIE – ETHNOLOGIE

EMILIA PAVEL, Le foyer traditionnel dans la zone de Rădăuți.....	372
EMMA MĂDĂLINA GEORGESCU, Des croyances et coutumes sur le cèél.....	383
ION DIACONU, Des considérations sur les jurois des Roumains.....	390

HISTOIRE DE L'ART

COSTIN CLIT, Gheorghe M. Tătărăscu, peintre de l'Eglise "Les apôtres Pierre et Pavel", de Huși, documents inédits.....	393
MARIANA COCOȘ, Paysage danubien dans la peinture de N. Spirescu....	408
NICOLETA ARNĂUTU, Objects utilitaires et décoratifs dans collection d'art contemporain de la Ritta et prof. dr. doc. Ion Chiricuță.....	413
EUGENIA ANTONESCU, Témoignage sur l'amitié des peintres D. Berea et Gh. Zlotescu.....	453
ALINA ZAHARIA, Lettres de la collection du médecin Vainfeld.....	459

HISTOIRE DE LA CULTURE ET DES MUSÉES

CĂTĂLINA OPASCHI, Un objet insolite de la collection du Musée National de la Roumanie "la Mumie du prêtre du dieu Amon Bes", "sculpteur de la salle d'or"	465
ADRIANA IONIUC, Personalités de la culture qui ont soutenu le développement de l'activité des musées de Roumanie.....	472
MARIANA COCOȘ, La collection "Georgeta et Constantin Avrănescu" et quelques problèmes de l'art contemporain – du point de vue de la pédagogie muséale.....	481
MARIA POPA, Ioan Antonovici et les monuments historiques de l'évêché de Huși.....	486
LAURENȚIU CHIRIAC, Image et personnalité de Gh. Ivașcu, relevées dans les autographes des livres de sa collection muséale.....	495
ELENA COJOCARIU, Documents d'archives concernant l'ancien hôpital de Piatra Neamț.....	503
GHEORGHE CLAPA, L'évolution de l'école de Bârlad jus qu'à la première guerre mondiale.....	510
GHEORGHE I. FLORESCU, Le Premier Mai et la littérature roumaine.....	520
NICOLETA ARNĂUTU, Exposition permanente d'art contemporaine roumaine, réalisé dans d'art contemporaine roumaine, réalisée dans le Musée de Bârlad.....	523
MARIA MARTINESCU, Exposition "Alexandru Ioan I, Elena Doamna et Solești".....	531
SERGIU ȘTEFĂNESCU, Observations, prévisions corrections qui se réfère à "La ville de Vaslui pendant Ștefan cel Mare" de Alexandru Andronic et Ioan Olaru, publié en Acta Moldaviae Meridionalis XII-XIV, 1990-1992.....	538

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**EVOLUȚIA CULTURALĂ ȘI MEDIUL ÎN PODIȘUL
CENTRAL MOLDOVENESC ÎN PERIOADA FINALĂ A
PALEOLITICULUI SUPERIOR**

Mihalache BRUDIU

Dacă în secolul al XIX-lea concepția evoluționistă privind antropogeneza reușise să se impună în sistemul științelor, în secolul al XX-lea această concepție avea să deschidă un drum mai larg, cu numeroase piste ale cercetării, care astăzi și mai ales în mileniul al III-lea, vor conduce la o comprehensiune deplină a supra apariției și evoluției omului.

Nu se poate spune că în secolul nostru drumul cercetării a fost mai neted în acest domeniu, mai ales când ideologia politică a "materialismului dialectic și istoric" a impus cercetătorilor dintr-o serie de țări, unde devenise un suport al dictaturii comuniste, o dogmă pietrificată din secolul trecut despre originea omului. Cu toate acestea, în secolul nostru a apărut o viziune nouă, aceea a interdisciplinarității care a stimulat și fructificat eforturile cercetătorilor.

De fapt, două sunt direcțiile spre care se îndreaptă cercetările în prezent și anume:

✓ cea biologică, prin care se explică apariția lui Homo habilis ca urmare a procesului mutațiilor genetice acum 1.900.000 ani și a evoluat încheindu-se cu 35.000 ani în urmă, când a ajuns în stadiul de Homo sapiens sapiens;

✓ a doua direcție aparține evoluției culturale, care începe, desigur, odată cu specia Homo habilis și se manifestă tot mai pregnant, mai ales după încheierea evoluției biologice

În calitate sa de ființă culturală¹, omul a parcurs două milioane de ani cu inovații cantonate, perioade îndelungate, în stereotipii, fapt care a determinat o oicumenă restrânsă și dependentă de resursele de materie primă - silexul. Însă, inventivitatea inteligenței umane a ajuns la soluții tehnice noi, care l-au făcut pe om mai puțin dependent de resursele de roci pretabile la prelucrare, abia în paleoliticul superior. Această realitate a putut fi identificată și în spațiul est-carpatic, unde cercetările arheologice² au identificat două tendințe în prelucrarea pietrei:

microlitizarea pieselor;
caracterul polifuncțional al uneltelor.

Este important să ne referim acum la specificul paleogeografic al Podișului central Moldovenesc, întrucât comunitățile umane din perioada paleoliticului final au extins oicumena (locuirea) în această unitate geografică, unde a preferat câteva condiții sine-qua-non pentru alegerea locului adecvat unei așezări.

Podișul Central Moldovenesc este foarte fragmentat de numeroase văi și interfluvii. Aceste văi transmit debitele în principalele bazine carpatice. Siretul și Prutul – sau a unor afluenți intermediari ai acestora.

Principalul fenomen care a rezultat din acest proces este cuesta în grade diferite de dezvoltare în toate regiunile Podișului Moldovei. Emmanuel de Martonne³, remarcă: "Delimitarea fiecărei porțiuni (unități naturale) se face printr-un fenomen de coastă care depășește ca formațiune morfologică și importanță antropogeografică pe fiecare din cele desfășurate în unitățile respective; acestea sunt marile coaste ale Moldovei extracarpatice."

Am insistat asupra acestui specific al reliefului Podișului Moldovei – cuesta – deoarece acesta reprezintă una din condițiile preferate ale comunităților paleolitice, alături de alte două: cota maximă a terenului și sursa de apă la zi, în apropiere⁴.

În județul Vaslui așezări paleolitice se cunosc la Arsura, Chircești, Dănești, Duda Epurenii, Mircești, Mălușteni I, II, III, IV, iar în județul Galați la Puricani, Berești, Cavadiniești, Pleșa Suceveni și Moscu⁵ (fig. 1).

Prin urmare, trebuie reținut că primii locuitori ai Podișului Central Moldovenesc (județele Iași, Vaslui și nordul județului Galați), au locuit numai pe interfluvii, la cotele maxime, unde, desigur că însoțeau turmele de bovidee și cabaline, care în această perioadă, la rândul lor erau într-o migrație pendulatoare nord-sud, având un caracter sezonier. Urmărirea acestor turme se făcea în vederea asigurării hranei zilnice prin practicarea vânătorii.

Dintre cele trei condiții care alcătuiau ospitalitatea zonei în tardiglaciari, cuesta rezulta dintr-un proces de alunecări ale terenului, în urma cărora apăreau izvoarele naturale care se instalau în partea superioară a reliefului.

Atât pentru oameni, dar mai ales pentru turmele de animale, sursele de apă din cueste erau singurele accesibile în timpul tardiglaciariului (11.000-12.000 ani în urmă), întrucât cele curgătoare din talvegul văilor erau înghețate, sau nu existau, datorită faptului că actualele văi cu pâraie, pe atunci încă nu erau adâncite, pentru a atinge pânzele acvifere, din prezent. În felul acesta ne putem explica și un avantaj pe care îl aveau oamenii folosind malurile deschise ale cuestelor drept capcane pentru a-și apropia cât mai ușor vânatul.

În decursul stadiului rece al Dryasului III⁶, probabil că erau instalate unele pânze de pădure din interstadiile precedente, întrucât, în specificul utilajului litic al unor așezări de la Puricani, Berești și Moscu, județul Galați (fig. 2), apăruseră tipuri noi de unelte cu forme geometrice specifice mezoliticului⁷.

Să mai reținem că în această etapă, apariția pădurilor a barat căile de acces spre zonele din nord ale văii Prutului Mijlociu (Cotu Miculinții, Mitoc, județul Botoșani) unde se găsea silexul în depozit arheologic. De aceea, datorită acestei situații se resimte penuria silexului, ceea ce a determinat comunitățile umane să procedeze la accentuarea procesului de microlitizare a uneltelor, aspect foarte evident în cele patru așezări paleolitice de la Mălușteni.

În concluzie, se poate observa faptul că în perioada paleoliticului târziu

omul era apt să întâmpine procesul schimbărilor din mediul geografic, care urmau să devină tot mai dramatice la începutul Holocenului.

Résumé

L'évolution culturelle et le milieu dans le Plateau Moldave au fin du paléolithique supérieur

En relevant tout d'abord l'importance du milieu dans le Plateau Moldave au fin du tardi glaciaire, l'présente les recherches effectuées au sud de la zone.

NOTE:

¹ Lucian Blaga, *Trilogia cosmică. Aspecte antropologice (1947-1948). Opere*, vol. 11, 1988, p. 324 – "Omului îi este dată aşadar, posibilitatea de a face uz de inteligenţă pe toate planurile de existenţă ale sale. Inteligenţa umană manifestă o amplă polivalenţă faţă de inteligenţa animală care rămâne unilateral orientată, fiind aservită unei ordini strict biologice"

² M. Brudiu, *Paleoliticul superior şi epipaleoliticul din Moldova*, Bucureşti 1974, p. 61, Idem *L'évolution culturelle et le milieu dans la zone carpatho-ponto-danubienne au paléolithique supérieur*, în "European late Pleistocene, isotope stages 2 and 3: Humans, their ecology & cultural adaptations, INQUA Congres, in Durban South Africa, 3-11 August 1999, Proceedings of a Conference Held at the Katholieke Universiteit Leuven, 5 September 1998, p. 25-32.

³ Apud. Grigore Posea, Nicolae Popescu, Mihai Jelenicz, *Relieful României*, 1974, p. 322.

⁴ M. Brudiu, *Paleoliticul superior*, p. 61.

⁵ Idem, p. 102-154.

⁶ Emil Popa, Viorica Lupşa, Nicolae Boşcanu, în *Progrese în palinologia românească*, 1971, p. 219-222.

⁷ M. Brudiu, în S.C.I.V.A., 30, 1979, 2, p. 293.

Legenda figurilor:

Fig. 1 – Harta privind cuestele din Podişul Moldovei;

Fig. 2 – Unelte din silex de la Puricani – 1, 2, 4, 5, 9; Bereşti- 3, 7; Moscu – 6, 8.

Explication des figures

Fig. 1 – Carte avec les cuestas du Plateau Moldave;

Fig. 2 – Outils en silex: Puricani – 1, 2, 4, 5, 9; Bereşti – 3, 7; Moscu – 6, 8.

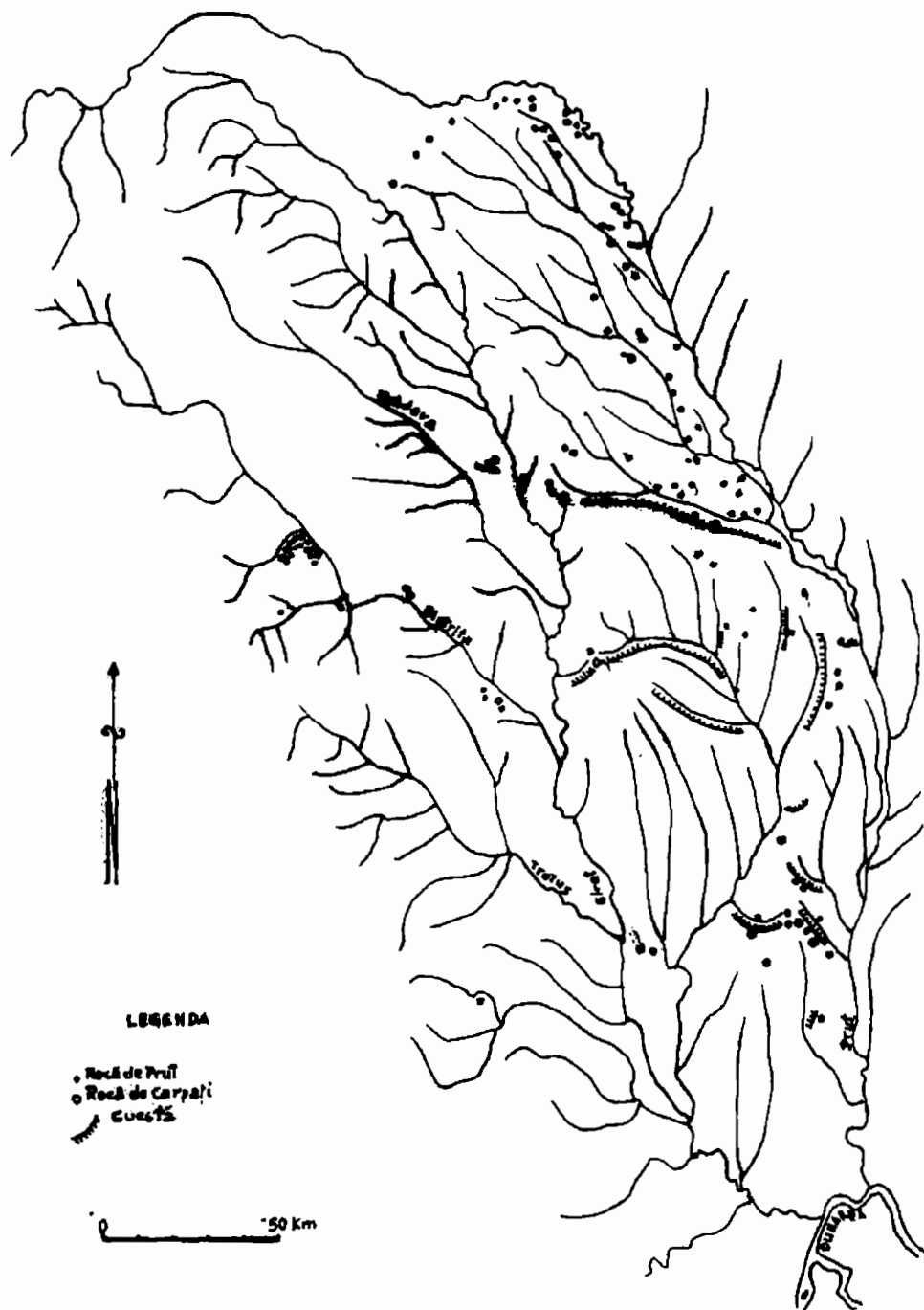

Fig. 1 – Harta privind cuestele din Podișul Moldovei;

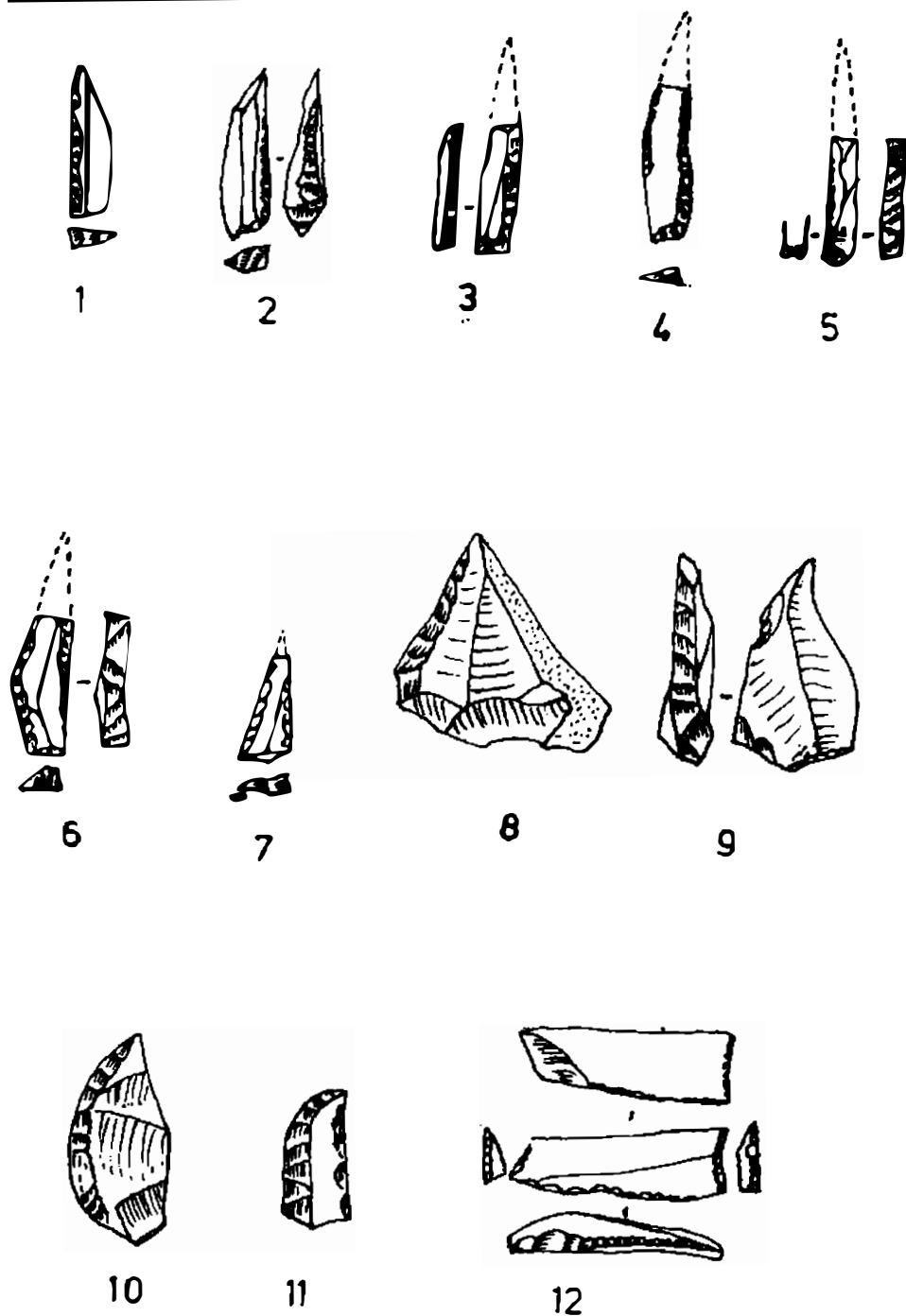

Fig. 2 – Unelte din silex de la Puricani – 1, 2, 4, 5, 9; Berești- 3, 7; Moscu – 6, 8.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999

NOI DESCOPERIRI DIN PALEOLITICUL SUPERIOR ÎN JUDEȚUL VASLUI

Marin ROTARU, Gheorghe GHERGHE

Cercetările arheologice de suprafață din anul 1998 au dus la descoperirea a trei așezări de la sfârșitul paleoliticului în partea sudică a județului Vaslui.

Două așezări au fost descoperite la Mălușteni, localitate unde deja erau cunoscute 5 așezări¹, iar a treia la Ghermănești, comuna Banca.

În primăvara anului 1998, pe versantul vestic al dealului Leaua, în partea de nord-est a statului Mălușteni, s-au descoperit încă două așezări din gravetianul final. Aceste așezări sunt situate într-o zonă cunoscută, dar insuficient cercetată, care ocupă o poziție înaltă (300 m), cu surse de apă permanente și în anii secetoși numită "Recea" (fig. 1).

Prima așezare se află pe terasa superioară a dealului, în apropierea unor izvoare, numită de localnici "La Coranga", pe terenul locuitorului Iulian Donose, la aproximativ 400 m vest de locul "La Lac" (fig. 2) și am numit-o Mălușteni VI (continuând număratoarea făcută de M. Brudiu în studiul arheologic "Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova", București, 1974). Până în anul 1996, locul unde se află așezarea a fost imaș. Terenul este nisipos. De aici s-a cules material didactic scos la suprafață de lucrările agricole. Roca folosită la confecționarea uneltelor este silexul de Prut. Pieseile au patina albă sau lăptoasă, iar altele alb-vineție. Nu lipsesc piesele confecționate din rocă locală, foarte puține și neperformante.

Pe lângă așchii, nuclee epuizate s-au cules gratoare nucleiforme (fig. 2/ 12, 18, 23), gratoare pe lame și așchii, un străpungător, lame cu scobitură retușată, lame denticulate și vârfuri "La Gravette". Materialul litic este răspândit și mai spre poalele dealului, spre vest, în jur aflându-se imașul pentru vite.

A doua așezare se află la circa 300 m nord-vest de așezarea Mălușteni VI (fig. 3), peste râpa cu izvoare, pe o terasă mai joasă și am numit-o Mălușteni VII.

De pe suprafața solului argilo-nisipos s-au cules lame retușate, lame cu scobitură și cu scobitură retușată, gratoare pe lamă, pe așchie și nucleiforme, vârfuri "La Gravette", străpungătoare și piese de debitaj, dar mai puține decât în așezarea Mălușteni VI.

Tot de aici provin o piesă segmentiformă (fig. 3/29), un vârf foliaceu plat de

35 mm cu desprinderi "în pojghiță" dispuse paralel spre margine (fig. 3/31) și un burin (fig. 3/32).

Așezarea de la Ghermănești, comuna Banca a fost descoperită în primăvara anului 1998 și se află la obârșia pârului Ghermănești, la circa 2 km nord de sat (fig. 4), pe un loc numit "Fundătura"

Situată pe o terasă superioară, în vecinătatea unor izvoare, începând din marginea pădurii, spre est, apoi ocolind o ravenă, așezarea are formă unghiulară, cu expunere spre nord și est.

Stratigrafia se poate urmări din profilul ravenelor din apropiere. La suprafață este un strat argilo-nisipos de culoare galben-cenușie cu grosime variabilă (0,5 – 1,2 m). Apoi urmează un strat argilos de aproximativ 1 m, apoi nisip.

Inventarul arheologic apare la suprafața solului scos de lucrările agricole sau ploii. Au fost adunate foarte multe piese litice de debitaj dar și numeroase unelte și arme (fig. 5-7). Numeric domină gratoarele pe lame, pe așchie, nucleiforme simple și duble, "cu bot", carenate (fig. 7/1, 4-15), un vârf "à cran atipiqué" (fig. 6/26) și lame "à bord abattu". Lamele reprezintă o altă categorie de unelte. S-au cules lame cu scobitură, lame cu rețușe oblice sau abrupte. Sunt prezente străpungătoare și vârfurile "La Gravette" (fig. 6/20-25, 27). Se observă și aici ca de altfel și în celelalte așezări tendința de microlitizare, dar sunt și exemplare mai mari dintre care se remarcă că o lamă rețușată de 87 mm (fig. 5/10).

Așezarea de la Ghermănești - Fundătura are zone de pe suprafața cărora, pe lângă materialul litic, s-au adunat și oase sparte de bovidu, iar în urma ploilor se observă o puzderie de pojghițe rezultate de la rețușarea uneltelor și armelor. Domină silexul de Prut, dar este întâlnit și silexul negru. Din rândul armelor face parte și un vârf foliaceu plat (fig. 5/5) de 71 mm, bifacial, cu desprinderi "în pojghiță" dispuse paralel pe margine, similar cu vârfurile descoperite în locuirea gravetiană de la Koștenki IV Alexandrovka de pe Don și locuirea gravetian II de la Blăgești (jud. Bacău).

Noile descoperiri sporesc numărul așezărilor gravetiene din Podișul Moldovei. La Mălușteni sunt identificate până în prezent 7 așezări, fiind cea mai populată zonă din Moldova de grupurile gravetiene și nu numai. Din așezarea de la Ghermănești s-a cules o mare cantitate de material de la debitaj (bulgări, așchii, lame neretușate, nuclee). Din punct de vedere tipologic așezarea de la Ghermănești – Fundătura este asemănătoare cu așezarea de la Mălușteni IV² are similitudini cu așezările gravetian IV (final) de la Mălușteni, Puricani, Berești, Cavadinești³ unde se întâlnește un grad sporit de microlitizare.

În așezarea de la Ghermănești întâlnim aceeași faună de bovidu, cabaline, cervideu ca la Mălușteni IV (Stejarul lui Filiuță), Valea Ursului, Strachina (Dorohoi), Valea Badelui. De aici provin și piese litice arse.

Săpăturile sistematice vor aprofunda cunoașterea așezărilor prezentate.

NOUVELLES DÉCOUVERTES DU PALÉOLITHIQUES SUPÉRIEUR DANS LE DÉPARTEMENT DE VASLUI

Résumé

Des recherches récentes ont conduit à la découverte de trois établissements du Paléolithique Supérieur de la partie méridionale du département de Vaslui.

Deux établissements ont été découverts à Mălușteni, où en connaît déjà

cinq. Ceux-ci sont notés Mălușteni VI (M6) et Mălușteni VII (M7). Le troisième établissement, celui de Ghermănești il y a dans le point nommé "Fundătura" situé à 2 km au sud du village.

On a découverts dans ce établissements des gratteurs, des burins, des lames, des pointes "La Gravette", une pointe foliacée bifaciale de 35 mm dans l'établissement M et une autre de 71 mm à Ghermănești – Fundătura.

Les nouvelles découvertes augmente le nombre des établissements gravettiens de la Moldavie.

NOTE:

¹ M. Brudiu, "*Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova*", București, 1974, p. 105-114; Ghenuță Coman: "*Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*", București, 1980, XLII, p. 173-175; Al. Păunescu, "*Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*", București, 1970, p. 21-24.

² M. Brudiu, *op. cit.*

³ M. Brudiu, *op. cit.*, p. 113-114.

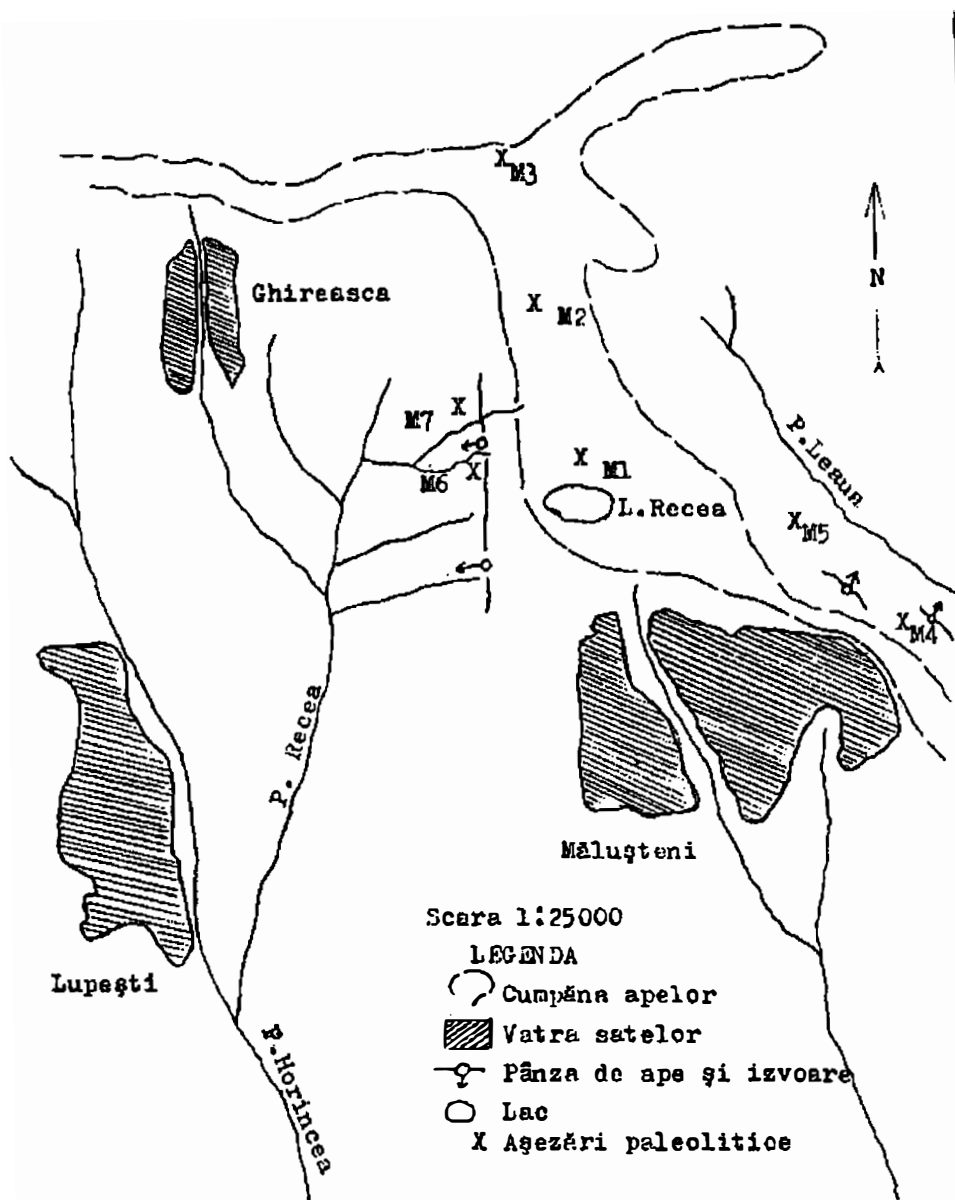

Fig. 1 Harta așezărilor paleolitice de la Mălușteni

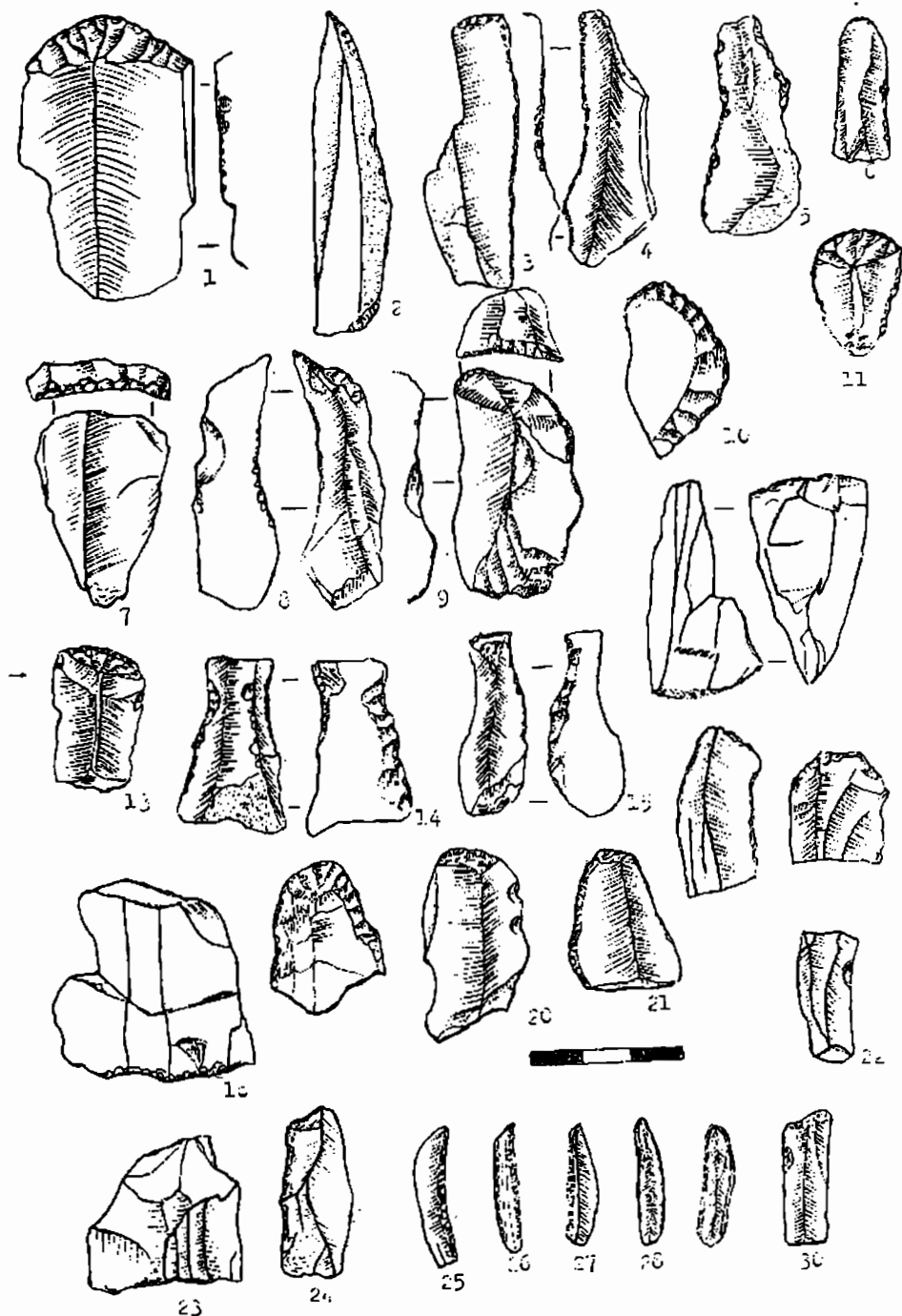

Fig. 2 - Unelte și arme de silex din așezarea Mălușteni 6

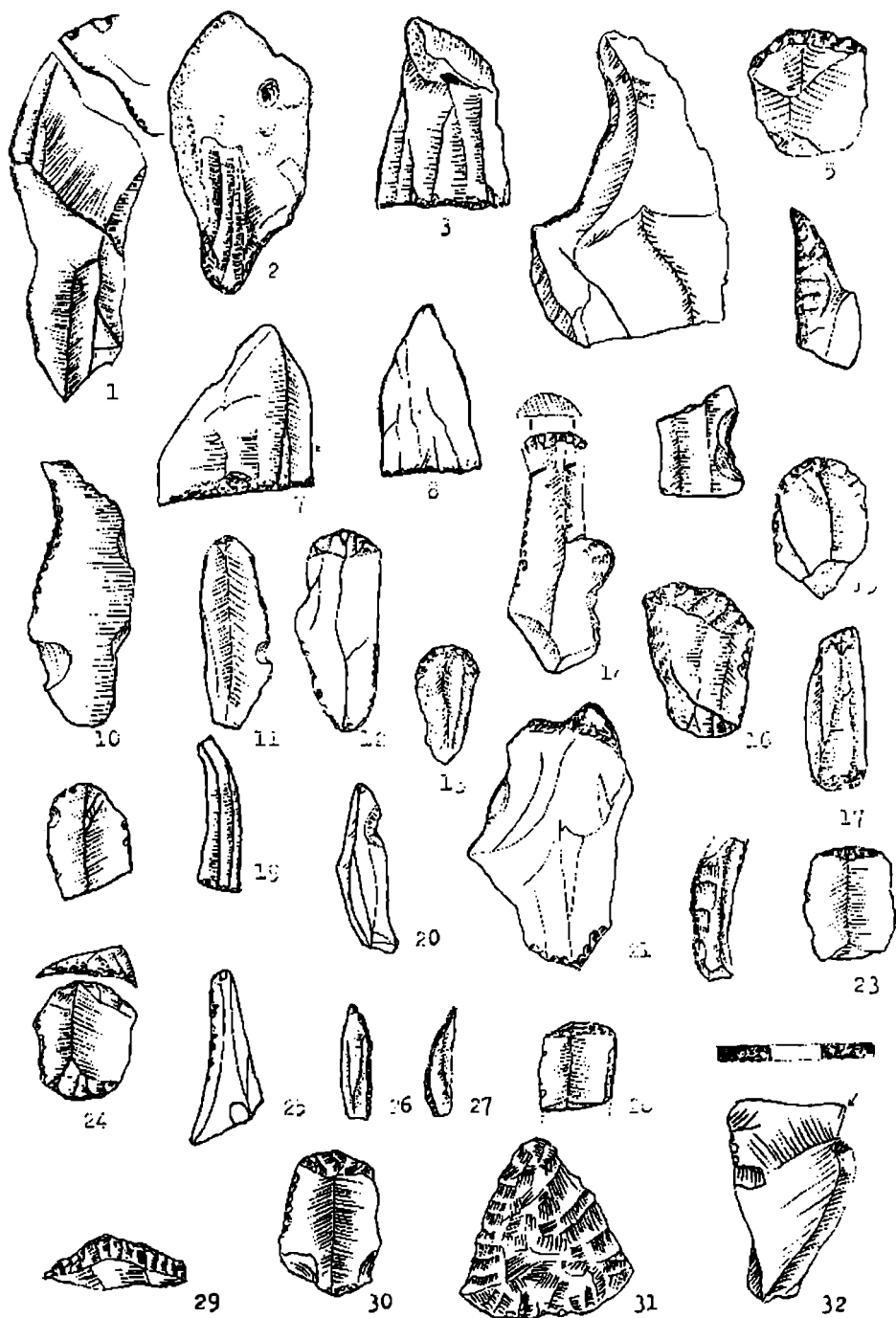
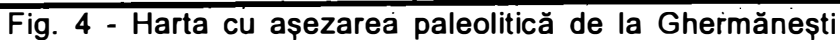

Fig. 3 - Unelte și arme de silex din aşezarea Mălușteni 7

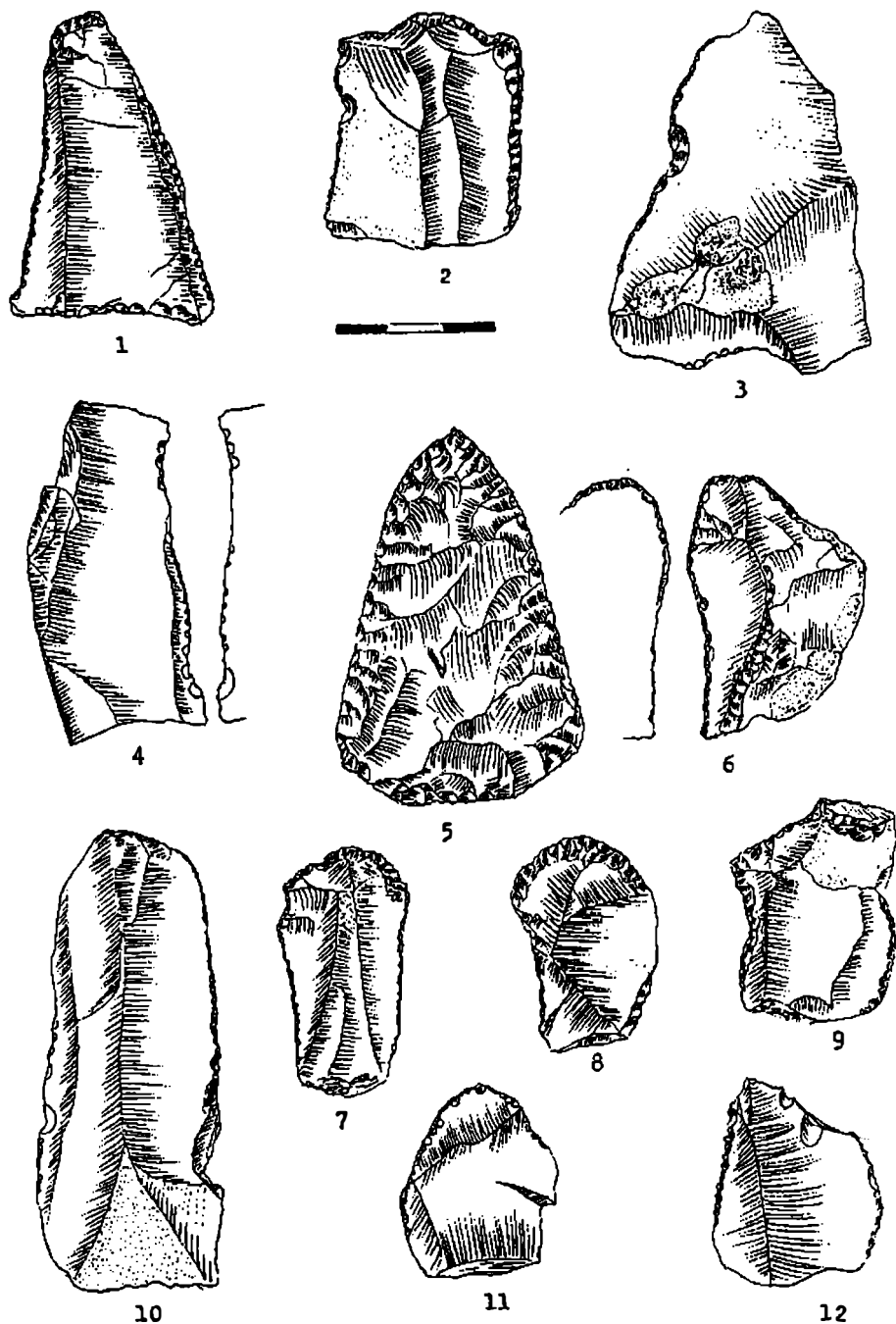

Fig. 5 - Unelte și arme din silex din aşezarea paleolitică Ghermăneşti Fundătura

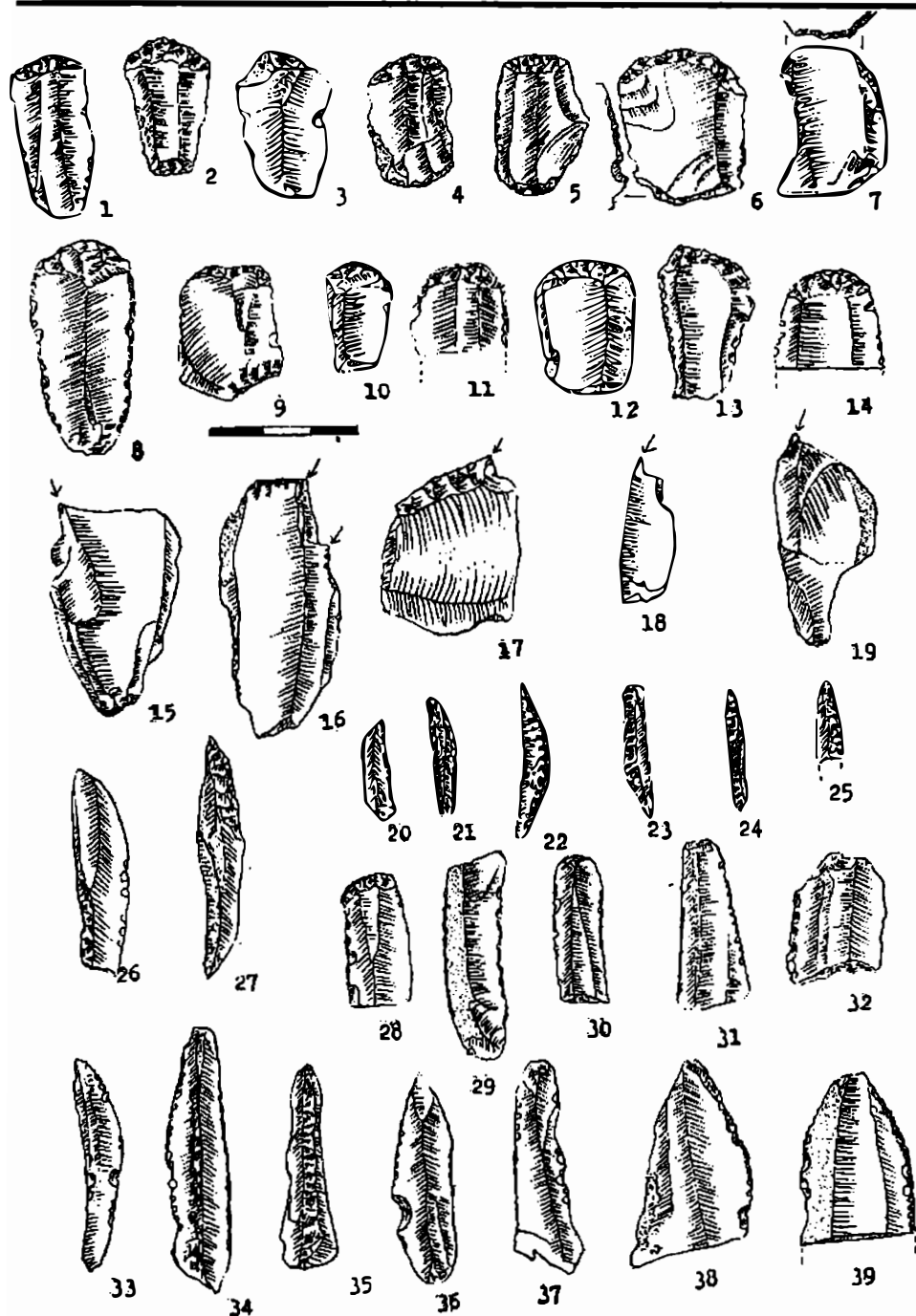

Fig. 6 - Unelte și arme din silex din zona Ghermănești - Fundătura

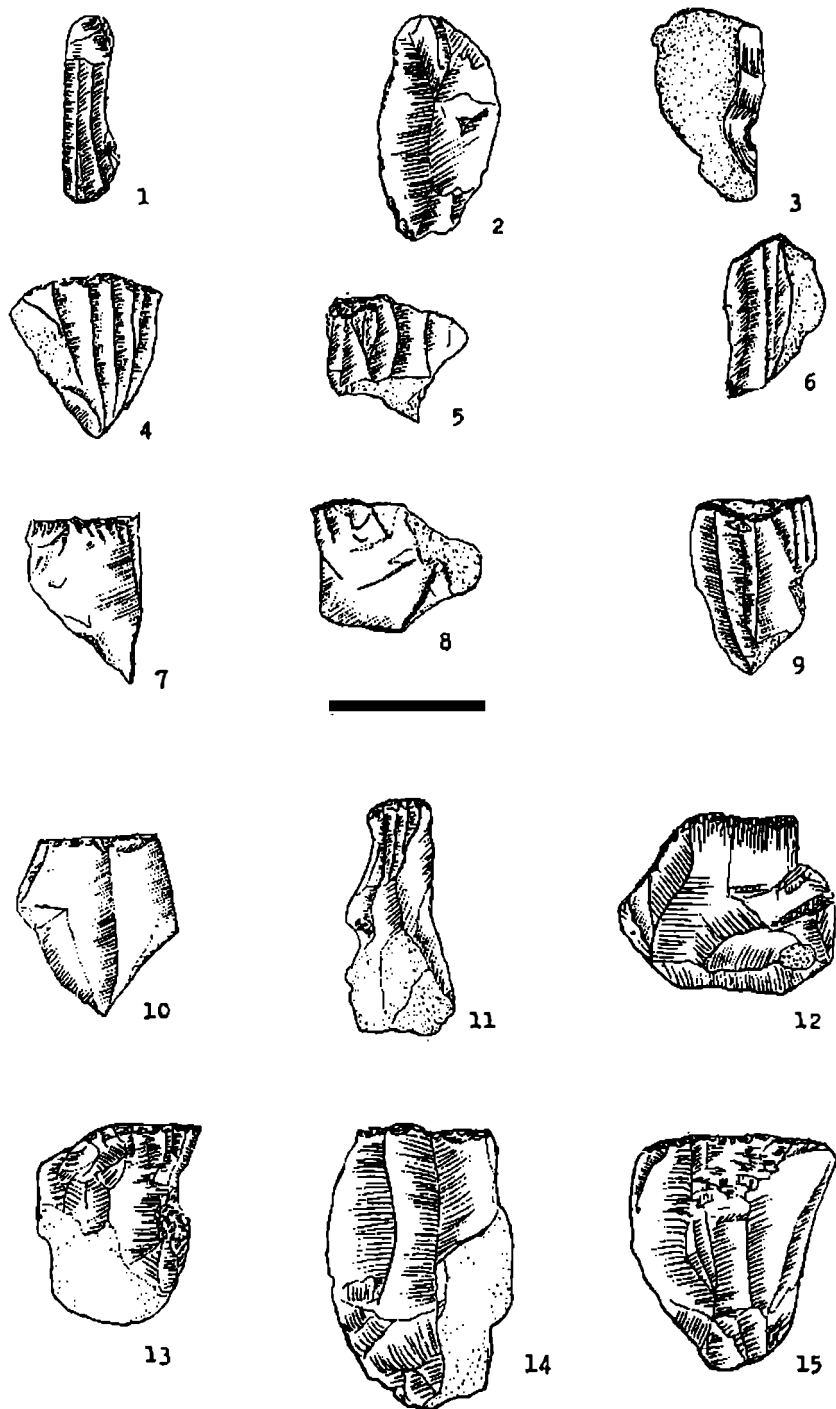

Fig. 7 - Unelte din silex din aşezarea paleolitică Ghermăneşti - Fundătura

UN NOU TIP DE CELT DESCOPERIT LA GIURCANI (VASLUI)

Marin ROTARU

În vara anului 1999, la nord de Giurcani, în punctul "La Budăi" (fig. 1) s-a descoperit un celt cu două urechiușe. Piesa (fig. 2/1) se deosebește de celelalte tipuri descoperite până în prezent. Fețele sunt lipsite de arcade, iar părțile laterale sunt reliefate în formă de frunză de salcie cu nervura mediană profilată la exterior. Vârful frunzelor se termină în extremitățile tăișului, delimitându-l. Pețiolul frunzelor formează urechiușele, romboidale în secțiune și, continuă cu marginea îngroșată a găurii de înmănușare de formă ovală. Una din urechiușe este ruptă din vechime. Sub bordura găurii de înmănușare, pe ambele fețe sunt reliefate ușor, la mică distanță, două nervuri paralele care dispar spre extremități.

Decorul în formă de frunză de salcie sporește valoarea plastică a piesei. Celtul este bine conservat, are patina nobilă de culoare verde închis și cântărește 284 g.

Dimensiuni: înălțimea 11 cm, lățimea în dreptul urechiușelor 5,2 cm, lățimea găurii de înmănușare 3,5 cm, adâncimea găurii de înmănușare 6 cm.

În vatra satului Giurcani sunt două așezări Noua: una este situată în partea de sud-vest și este formată din 8 cenușare, iar cealaltă este situată în partea de nord a satului și are 7 cenușare (fig. 1). De aici provin numeroase unelte și arme din os și piatră¹, fragmente ceramice din așezarea Noua situată în partea de nord a satului, la aproximativ 250 m de locul descoperirii.

Prezentăm și un celt descoperit într-o așezare Noua din vatra satului Vutcani² în anul 1998³. Este de tip Oinac (fig. 2/2), are talia redusă și gura de înmănușare ovală în secțiune. Fețele laterale sunt plane și se termină în arcade prelungite până la extremitatea tăișului. Dimensiuni: înălțimea 75 mm, diametrul maximal al găurii de înmănușare 58 mm. Celtul are patina de culoare verde, este bine păstrat și cântărește 85 g. Din aceeași categorie de celturi face parte și celtul descoperit la Giurcani⁴ în așezarea Nouă din partea de sud-vest a satului și este destul de răspândit în regiunile nord-vest pontice⁵.

Noul tip de celt descoperit la Giurcani se încadrează în etapa târzie a culturii Noua – Sabatinovka⁶ și în perioada timpurie a culturii Belozerca și este de tipul Kardasinka. La vest de Prut este cunoscut doar un singur celt de acest tip (Petroșani III). Celtul se datează la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul celui

de al XII-lea î.hr. când se realiza hallstattizarea regiunilor carpato-nistrene.

UN NOUVEAU TYPE DE HACHE-CÊLTE DÉCOUVERT À GIURCANI (VASLUI)

Au Nord du village à Giurcani (Vaslui), le point nommé "La Budăi", on a découvert une hache-celte d'un type peu connu à l'Ouest de Prut (fig. 2/1). Il a le corps massif, le garrot droit, le coin affilé.

Il n'y a pas d'arêtes sur les facettes latérales et les extrémités sont mises en relief comme une feuille du saule. Le pétiole des feuilles constitue les orillons de l'hache celte.

La pièce peut provenir de l'établissement de type Noua situé au Nord du village (fig. 1) et peut être datée à l'époque tardive de la culture Noua – Sabatinovka et du premier Âge de la culture Belozerca et appartient au type Kardasinka (la fin du XIII – siècle et le commencement du XII – siècle av. Jesus Christ).

L'article nous présente aussi une hache-celte de type Oinac (fig. 2/2) découverte à Vutcani (Vaslui) dans l'établissement de type Noua.

NOTE:

¹ Marin Rotaru, "Noi descoperiri de la sfârșitul epocii bronzului în bazinul Elanului", THRACO-DACICA, t. IV, nr. 1-2, București, p. 73-84; Costache Buzdugan, Marin Rotaru, "Antichitățile Elanului", 1997, p. 21-26.

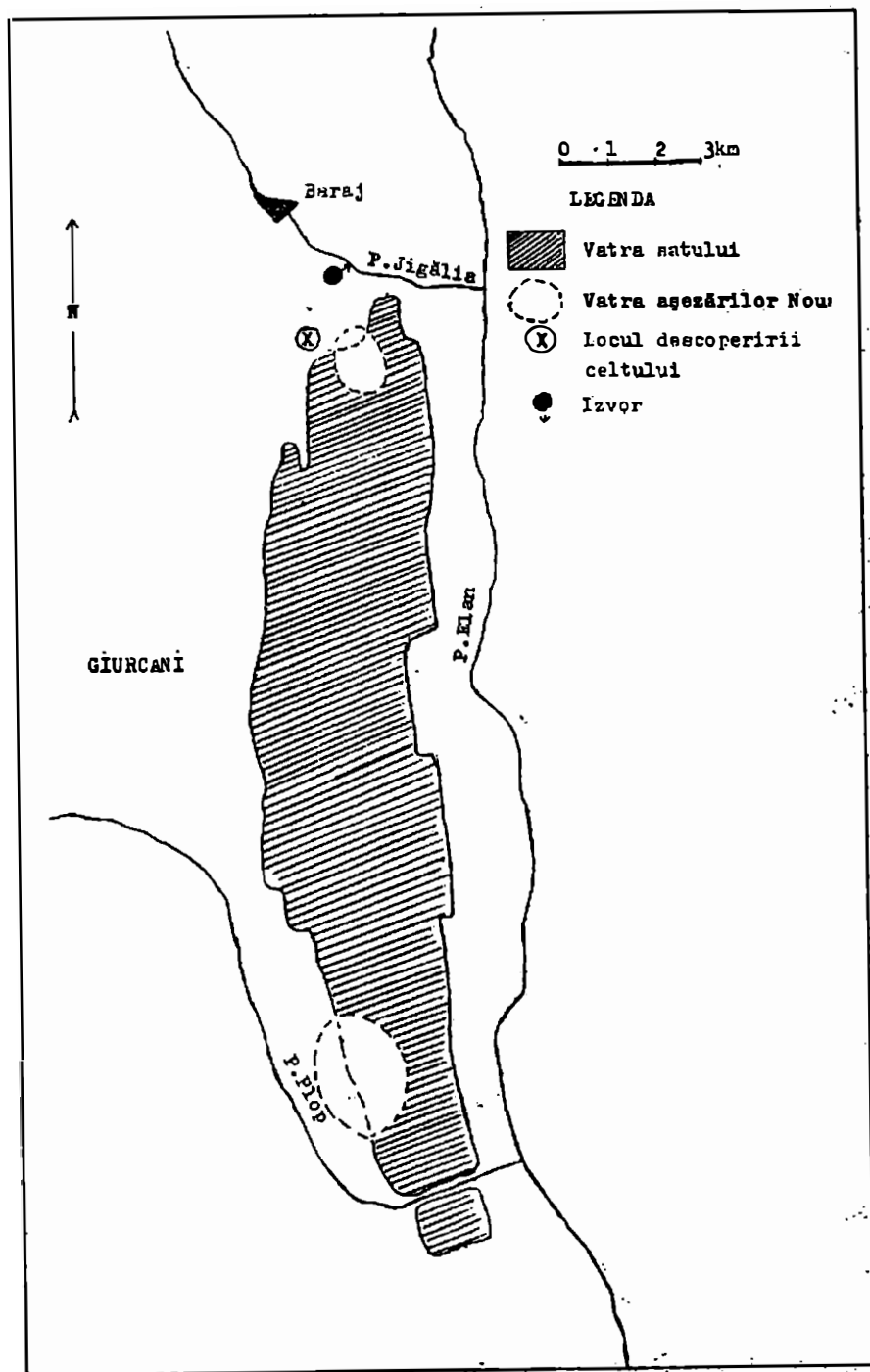
² Ghenuță Coman, "Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui", București, 1980, LXXIII, p. 278-279.

³ Mulțumim profesorului Ion Diaconu din Vutcani care ne-a pus la dispoziție celul.

⁴ Costache Buzdugan, Marin Rotaru, *op.cit.*, p. 23-24, fig. 23/4.

⁵ Silvia Marinescu-Bâlcu, Dacia, NS, VII, 1963, p. 517-526.

⁶ Valentin Dergacev (Chișinău), "Piese de metal – Referințe la problema genezei culturilor timpurii din regiunea carpato-danubiano-nord pontică", Thraco-Dacica, tomul XVIII, nr. 1-2, București, 1997, p. 13, 135-205.

Harta cu locul descoperirii celtului de la Giurcani

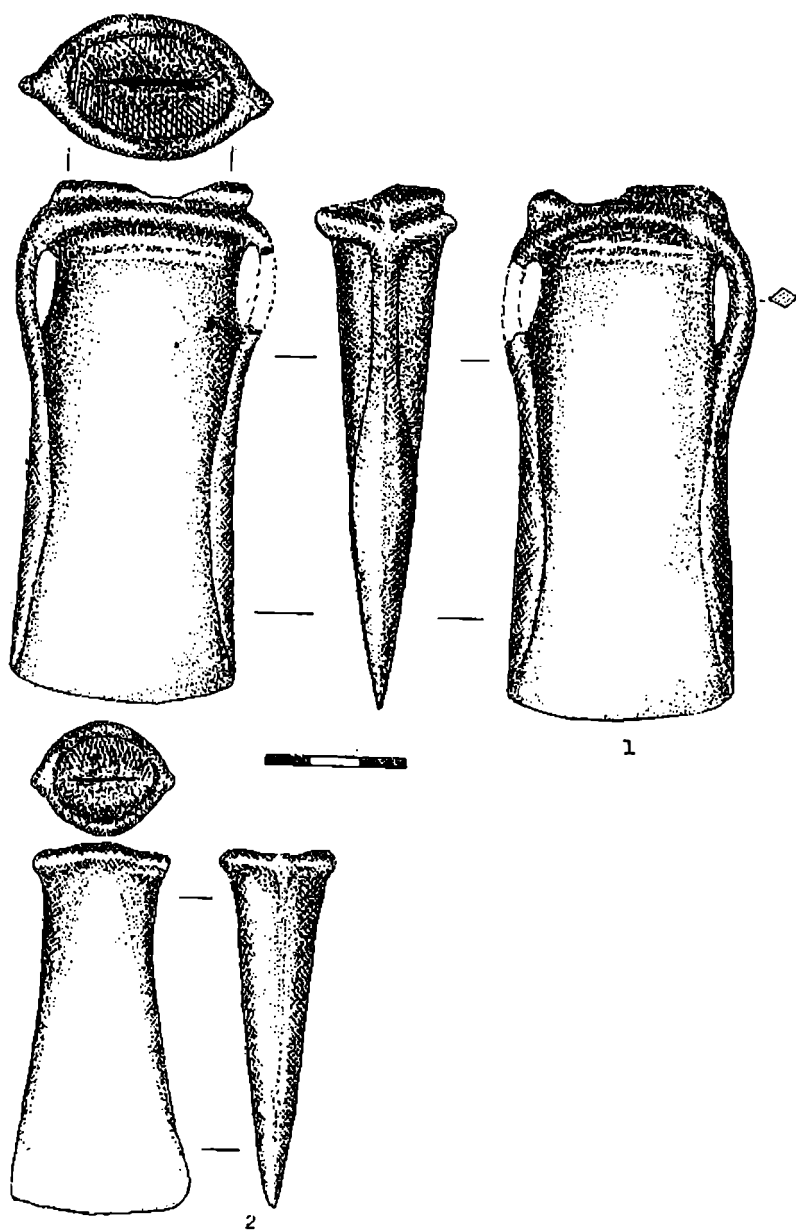

Fig. 2 - Celturi, 1- Giurcani - Budăi; 2 - Vutcani

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**STUDIUL PETROGRAFIC AL UNOR FRAGMENTE DE
ARTEFACTE DIN NEOLITICUL DE LA TRESTIANA –
BÂRLAD**

Laurențiu URSACHI

În scopul diagnosticării materialului litic descoperit în situl neolitic de la Trestiana cercetat de arheologul Eugenia Popușoi, s-au efectuat analize mineralogice pe un nr. de 6 fragmente de roci, rezultate în urma prelucrării artefactelor.

Secțiuni subțiri și interpretarea acestora la microscop aparțin lector dr. Victor Șablovski Univ. "Al. I. Cuza" Iași, Facultatea de Geologie – paleontologie – Secția Geochimie.

Descriere macroscopică. Fragmentele supuse atenției noastre au culori variate (cenușiu-gălbui, brună, verde închis, neagră), zgârie sticla de geam – conform clasificării lui Mohs se încadrează în categoria nr. 6 de duritate – texturi arenitice și aleuritice.

Descriere microscopică:

Proba nr. 1 – Silexit

Structură microgranulară spre criptocristalină;

Compoziție mineralogică - calcedonie ± opal în proporție de 95%, incluziuni de minerale opace (magnetit matitizat marginal, rutil și ilmenit), minerale accesorii: foițe de muscovit, biotit parțial croitizat, cristale de zircon cu relief și contur metamictic.

Proba nr. 2 – Silexit

Structură inechigranulară;

Compoziția mineralogică: calcedonie ± opal. Calcedonia formează structuri nodulare (0,1 – 0,2 mm). În cazuri rare, fibrele de calcedonie se dispun peste feldspatul plagioclaz fiind însoțite de epidot și zoizit. Foițele de biotit grupate în atoli, feldspat plagioclaz (albit) intens scizat, probabil autigen.

Proba nr. 3 – Cuarțit.

Structura macrogranulară, cu numeroase cristale xenomorfe de cuarț asociate în agregate zaharoide cu hornblendă opacizată, fibre de calcedonie, cuburi de magnetit și cristale alungite de ilmenit. Mineralele opace se repartizează neuniform în masa cuarțitului. O parte din mineralele oxidice (ilmenitul) au suferit numeroase alterări rezultând pseudomorfoze de rutil după ilmenit.

Proba nr. 4 – Silexit.

Structură orientată, imprimată de agregatele nodulare, fibroase de calcedonie.

Se observă o stratificație de dispunerea fibrelor de calcedonie paralelă cu fisurile produse prin procesul de cioplire. Paralel cu calcedonia pe aceste fisuri se dezvoltă la unghiuri de 90° , cristale fine de muscovit, hornblendă opacizată și rareori magnetit. Mineralele opace, mai dezvoltate, cu caracter biomorf (romburi de titanit, cuburi de magnetit și hornblendă actinolitică).

Proba nr. 5 – Gresie cuarțoasă

Structura microglandulară polimictică, cu resturi de gasteropode calcitice (este posibil ca fosilele să fi rezultat din remaniera unor biospa rite ; pot fi utilizate la determinarea vârstei), clastele sunt alcătuite din cuarț cu secțiune hexagonală (gradul de rulare destul de scăzut indică apropierea de aria sursă). Cimentul gresiei conține feldspat plagioclaz maclat polisintetic și feldpat potasic.

Proba nr. 6 – Gresie glauconitică silicifiată

Se deosebește de precedenta prin faptul că apar structuri nodulare cuarțitice îmbrăcate cu anvelope de calcedonie. Mineralele opace au caracter xenomorf și hipidiomorf. Se constată apariția glauconitului mineral de culoare verde). Pe fisuri apar numeroase depuneri de oxizi de fier (hematit) asociat cu rutil și glauconit.

Rezultatul analizelor mineralogice și caracteristicile macroscopice ale fragmentelor analizate permit încadrarea acestora în categoria gresiilor fine și a rocilor silicioase.

Atât numărul mare de artefacte cât și varietatea petrografică a acestora impun continuarea studiilor de specialitate, în scopul determinării tipurilor de roci utilizate la confecționarea uneltelor.

În același timp dorim să stabilim, pe baza acestor studii interdisciplinare, ariile sursă de procurare a materiei prime pentru artefacte.

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**VECHIMEA REPREZENTĂRIILOR ANTROPOMORFE
MASCULINE ÎN NEO-ENEOLITICUL ROMÂNIEI**

Nicolae URSULESCU

Este unanim acceptat faptul că principalele credințe ale oamenilor neolitici erau legate de cultul fertilității și fecundității, în corelație cu cele mai importante ocupații economice producătoare de hrană: cultivarea plantelor și creșterea animalelor. De aici rezultă și o dominare masivă, mergând uneori până la exclusivitate, a statuetelor feminine în complexele neolitice, ca simboluri ale acestui cult. Chiar dacă Marea Zeiță-Mamă a Pământului (viitoarea *Gea* a mitologiei grecești)¹ este divinitatea redată în diverse ipostaze (desigur, în funcție de ciclurile evolutive ale naturii și vieții², prezente în ceremoniile de cult), totuși nu ne aflăm în fața unei religii monoteiste. Încă din neoliticul aceramic al Anatoliei, la Catal Hüyük, se atestă existența principiului dual al cuplului divin, deoarece simbolizarea fecundității necesită prezența ambelor sexe. Chiar dacă simbolul masculin nu este redat, la început atât de clar și evident, precum cel feminin (în cazul zeițelor steatopige sau al Zeiței născând), totuși el este prezent mai ales sub formă alegorică, prin animale însoțitoare sau prin părți esențiale (semnificative) ale acestora, cel mai des prin coarne de taur³, atât naturale, cât și schițate cu ajutorul unor ornamente plastice, incizate sau pictate pe pereții sanctualelor ori pe ceramică.

O formă superioară a reprezentat-o redarea acolitului masculin, totdeauna în compania zeiței feminine, dominantă și prin dimensiuni⁴

O formă și mai sofisticată de redare a "cuplului divin" o reprezintă modelarea figurinelor androgine, prin indicarea atributelor ambelor sexe pe aceeași statueta⁵. În ultimul timp s-a încercat lărgirea sferei de cuprindere a acestei categorii, prin includerea tuturor statuetelor masculine la care apar și două mici pastile de lut în dreptul sânilor⁶. Or, în opinia noastră, acest detaliu nu ar indica întotdeauna simbolizarea femininului, ci doar o încercare de redare a mușchilor pectorali. Considerăm că absolut caracteristică pentru statuetele de tip androgin este poziția șezândă a figurinelor, atestată la Mihoveni, Cucuteni, Drăgușeni, Răucești, Tripolie ș.a. (fig.2.)

Evident, asemenea interpretări incerte în privința unor categorii de plastică antropomorfă complică încercarea de descifrare a semnificației religioase și spirituale a statuetelor neo-eneolitice. Definirea cât mai precisă a sexului statuetelor neo-eneolitice devine cu atât mai necesară, cu cât apariția idolilor masculini propriu-ziși ascunde, în sine, un ansamblu de transformări importante, care se petrec, la un

moment dat, în comunitățile acestei perioade⁷. Tocmai predominarea netă a statuetelor feminine⁸ face cu atât mai interesantă apariția celor masculine, ca o excepție de la regulă, incluzând schimbarea unor mentalități. Venerarea directă a divinităților masculine (și nu doar prin elemente simbolice, substitute ale prezenței lor reale) a fost considerată de majoritatea cercetătorilor drept un pas spre trecerea la o societate cu structuri diferențiate, în care rolul dominant al bărbatului s-a evidențiat din ce în ce mai clar, în condițiile conturării treptate a familiei de tip patrilinear și, apoi, patriarhal⁹. Totodată, pe plan spiritual, aceasta marchează probabil și impunerea treptată a noului cult uranian¹⁰. Iată motive pentru care considerăm că este necesar să stabilim, cât mai precis, momentul în care își fac apariția primele statuete indubitabil masculine, pentru aceasta fiind necesară definirea clară a atributelor modelării acestui tip de idol.

În general, în literatura de specialitate, chiar dacă se consemnează apariția idolilor masculini, atenția cercetătorilor s-a oprit tot asupra plasticii feminine, net predominantă, astfel că nu s-a realizat încă o precizare a momentului istoric în care se modelează primele statuete masculine. Desigur, acest moment poate fi diferit de la o zonă la alta, în funcție de particularitățile evoluției istorice. De aceea, cercetarea noastră, chiar dacă nu pierde din vedere ansamblul sud-est european și anatolian, se oprește mai ales asupra situației concrete de pe teritoriul României.

Stabilirea vechimii reprezentărilor masculine este în deplină dependență de dificultatea precizării exacte a sexului figurinelor, pentru că, în destul de numeroase cazuri, nu există indicii certe în acest sens, atribuirea putându-se face doar pe baza modelării exagerate a dimensiunilor bazinului (în cazul celor feminine) sau pe baza zvezstei și a unor elemente de decor, cum ar fi diagonalele și centurile, redată prin puncte sau în relief (în cazul celor masculine). O cauză esențială a incertitudinii credem că se găsește în tehnica de modelare a acestor statuete, la care părțile în relief (tocmai cele care indică sexul) sunt modelate separat și aplicate pe corp, existând posibilitatea reală a desprinderii lor în timp, astfel că actualmente avem uneori imaginea falsă a unor figurine aparent asexuate. De asemenea, multe figurine nu pot fi determinate din punct de vedere al sexului, deoarece s-a păstrat doar partea superioară a corpului sau numai capul. Însă, prin extensie (pornindu-se de la regula majorității), aceste categorii de descoperiri, la care nu se poate recunoaște clar sexul, au fost considerate, cvasi-unanim, ca aparținând tot figurinelor feminine.

Această stare de incertitudine în interpretarea unor statuete se reflectă adeseori în literatura de specialitate, una și aceeași piesă fiind considerată când masculină, când feminină. De exemplu, astfel stau lucrurile cu una din cele mai vechi descoperiri atribuite idolilor masculini, care a apărut în stațiunea eponimă a culturii Dudești, la nivelul fazei Fundeni (fig. 1/1). Eugen Comșa, în studiul monografic al acestei culturi, afirmă că este vorba despre cea mai veche descoperire a unei statuete masculine pe teritoriul României,¹¹ dar, în recenta monografie dedicată plasticii antropomorfe din România, deși, în *Cuvânt înainte*, menționează că în cultura Dudești "sunt documentate și rare figurine masculine"¹², totuși, în capitolele în care discută piesele acestei culturi, consideră că respectiva figurină reprezintă un personaj feminin, în picioare¹³. În alt loc al monografiei, consideră însă că "primele figurine masculine cunoscute până acum" (fig. 1/5) ar proveni din faza de tranziție de la Boian la Gumelnița¹⁴. Ultima afirmație este contrazisă, desigur, de alte descoperiri de statuete masculine ithyphalice, menționate și de autor, aparținând unor contexte evident mai vechi. Se citează, astfel, descoperirea unei figurine masculine la Crușovu, jud. Olt (fig. 1/6), în stratul corespunzător Vădastrei I¹⁵, ca și a altora de la Traian – Dealul Viei, (fig. 1/2-3) din faza Precucuteni I¹⁶. Aceste descoperiri se paralelizează,

evident, cu cea de a doua fază (Giulești) a culturii Boian, fiind, deci, anterioare pieselor de la sfârșitul acestei culturi (considerate de E. Comșa drept cele mai vechi reprezentări plastice masculine).

Pe baza acestor date, se pare că cele mai vechi reprezentări sigure masculine apar pe teritoriul României la un nivel cronologic corespunzător începutului culturilor Vădastra și Precucuteni. Această concluzie pare a fi confirmată și de situația din aria culturii Vinăa, cultură pe seama căreia se pune, îndeobște, o intensificare a influențelor anatoliano-egeene.¹⁷ În prima parte a acestei culturi (fazele A și B), deși pe teritoriul României nu sunt încă atestați idoli cu însemne masculine, totuși ei sunt menționați, ca apariții sporadice, în stațiunea eponimă din Serbia.¹⁸ La noi, ei apar în faza C a acestei culturi, atât în aspectul Rast (fig. 1/7) din Oltenia,¹⁹ cât și în faza finală a aspectului Turdaș din Transilvania, de exemplu la Orăștie–Dealul Pemilor²⁰ (fig. 1/4). Acesta este nivelul cronologic la care mai mulți autori acceptă că s-au petrecut schimbări fundamentale în aspectul cultural al mai multor regiuni, vorbindu-se chiar de un adevărat "șoc" etno-cultural²¹. Din punct de vedere al cronologiei relative, aproximativ în acest moment s-ar plasa și descoperirea pieselor antropomorfe masculine din primele faze ale culturilor Precucuteni și Vădastra.

În ceea ce privește celebra piesă din cultura Hamangia, cunoscută sub numele de "Gânditorul de la Cernavodă", despre care se afirmă că ar reprezenta un personaj masculin în poziție sezândă, a fost încadrată de D. Berciu în faza a IV-a a acestei culturi,²² iar mai recent, pe baza unor piese similare, descoperite în contexte sigure, Puiu Hașotti a datat-o în faza a II-a²³, ceea ce ar plasa-o cam în aceeași perioadă cu piesele din Precucuteni I și Vădastra I. De asemenea, dacă ținem cont de faptul că replica moldovenească a "Gânditorului", descoperită la Târpești, datează de la începutul fazei Precucuteni III²⁴, atunci datarea propusă de D. Berciu pare mai plauzibilă; dacă avem însă de-a face cu o existență mai lungă a acestui tip de idol, atunci ar putea fi vorba de apariții la momente diferite în cele două culturi. Totuși, condițiile descoperirii acestei celebre statuete necesită o discuție mai amănunțită, cu repercusiuni chiar și în ceea ce privește interpretarea ei. De la început, ea a fost prezentată ca o descoperire funerară, formând o "pereche" cu o statueta feminină, de asemenea în poziție șezândă. Mai mult, s-a afirmat că cele două piese ar fi format inventarul funerar al unui schelet deranjat prin alunecarea terenului din zona cimitirului de pe *DI. Columbia* – sector D²⁵. Se menționează, de asemenea, că cele două piese s-au găsit în stare extrem de fragmentară, iar bucățile din care s-a făcut reconstituirea au fost recuperate pe parcursul a două campanii de săpături (1956 și 1957). Chiar și așa, nu s-au găsit toate fragmentele (de exemplu, brațul stâng al celor două figurine²⁶ sau occipitalul figurinei care stă pe scăunel)²⁷. La această fragmentare excesivă au contribuit, în primul rând, pasta friabilă, de proastă calitate și arderea incompletă²⁸. Deci, ceea ce s-a prezentat sub numele de "Gânditorul" și "perechea" sa sunt, de fapt, rezultatul reconstituirii ulterioare a unor fragmente friabile, descoperite în poziție secundară. Am reiterat aceste date, pentru a sublinia că diferențierea sexului la cele două figurine s-a făcut mai mult pe seama aspectului general, decât a unor indicii plastice clare. Merită, în acest sens, reținută observația descoperitorului, că modelarea mușchilor pectorali la figurina considerată masculină "este similară aceleia a sânilor de la statueta nr.2, și de la alte figurine"²⁹, precum și aceea că: "Sexul nu e indicat în nici un fel, dar forma generală a corpului nu lasă nici o îndoială că este vorba de un bărbat"³⁰. Față de afirmația tranșantă a lui D. Berciu, surprinde totuși faptul că în numeroasa plastică a culturii Hamangia nu se menționează nici o altă reprezentare masculină, nici pe teritoriul României³¹, nici pe cel al Bulgariei! Pe de altă parte, s-a subliniat că statueta denumită convențional "Gânditorul" ar

reprezenta mai degrabă o poziție de cult³², întâlnită și la alte piese din spațiul egeobalcanic³³ Iată de ce, ne punem întrebarea dacă nu cumva ne aflăm, în acest caz, în fața unui tip de statueta care ar reprezenta o divinitate asexuată, un "arhetip primordial"³⁴, la care pentru cei din vechime conta mai ales ceea ce simboliza aceasta decât redarea unui anume sex. Putem presupune, eventual, chiar ipostaza androgenului, având în vedere că statuetele așezate pe "tron" sau pe un scăunel se încadrează cu predilecție în această categorie, așa cum arată, de exemplu, și descoperirile relevante din așezarea de la Szegvár – Tüsköves (fig.3) aparținând culturii Tisa³⁵

Această evaluare generală a materialului arheologic de care dispunem în momentul de față ne permite, credem, desprinderea câtorva concluzii. În primul rând, nu întâmplător, momentul apariției primelor reprezentări masculine în plastică se plasează la începutul eneoliticului, adică tocmai atunci când se constată existența unui ansamblu de modificări față de situația cunoscută în neolitic: așezări delimitate cu șanțuri și palisade, în interiorul cărora se constată o anume organizare a construcțiilor; formarea așezărilor de tip *tell* în partea sudică a țării; ierarhizarea așezărilor; amenajarea unor construcții dedicate cultului; înmormântări plasate în afara spațiului locuibil, în cadrul unor adevărate necropole; utilizarea plugului primitiv, cu tracțiune animală; arderea ceramicii în cuptoare cu reverberație; apariția unui început de specializare a meșteșugurilor; utilizarea primelor piese din metal ș.a. – toate indicând existența unui stadiu mai avansat al organizării sociale, cu un început de ierarhizare (*chiefdom*)³⁶

Apoi, deși din punct de vedere logic s-ar putea crede că idolii masculini care apar în cultura Precucuteni încă din prima fază și-ar avea originea în cultura Boian (a cărei participare la nașterea Precucuteniului este clardovedită³⁷), totuși descoperirile de până acum nu susțin o asemenea supoziție, deoarece primii idoli masculini sunt atestați în cultura Boian abia la sfârșitul evoluției sale, în timpul tranziției spre Gumelnița³⁸, în timp ce nașterea culturii Precucuteni se datorează participării comunităților din a doua fază (Giulești) a culturii Boian. Fără a exclude complet această posibilitate teoretică de transmitere dinspre Boian-Giulești, înclinăm totuși să credem că prezența idolilor masculini încă din prima fază a culturii Precucuteni s-ar datora unei influențe venite din aria Vinăa, a cărei participare la geneza Precucuteniului a fost de asemenea evidențiată³⁹. Transmiterea acestor influențe poate fi și mai bine înțeleasă dacă se are în vedere că aria de formare a culturii Precucuteni nu se limitează doar la sud-vestul și centrul Moldovei dintre Carpați și Siret, ci cuprinde deopotrivă și regiunile din sud-estul Transilvaniei⁴⁰. Ulterior, prezența idolilor antropomorfi masculini va deveni tot mai clară, îndeosebi în ce de a treia fază a culturii Precucuteni.

L'ancienneté des représentations anthropomorphes masculines dans le Néo-Énéolithique de la Roumanie.

– Résumé –

Bien que les statuettes masculines sont dans une évidente minorité à l'égard de celles féminines, leur apparition est liée d'une série de transformations au cadre des communautés néolithiques, dans le moment de la transition vers le stade

énéolithique, où on observe les premiers indices d'une société hiérarchisée. L'appréciation du sexe des statuettes est de plusieurs fois difficile par suite de l'état fragmentaire et du détachement des traits sexuels en relief, modelés à part. L'auteur considère que le moment d'apparition de premières représentations masculines sur le territoire de la Roumanie s'est produit par l'arrivée de communautés du type Vinča à Danube, qui ont influencé très fort l'entière évolution des cultures néolithiques tardives et énéolithiques anciennes (Dudești, Precucuteni, Boian, Vădastra, Rast et Turdaș). Dans le même temps s'impose aussi l'idée du *couple divin*, y compris sous la forme complexe de l'androgynie.

Lista ilustrațiilor

Fig.1. Statuete masculine din culturile: Dudești, (1. Dudești), Precucuteni (2-3: Traian – *DI. Vie*), Turdaș (4: *Grăstie*), Boian (5: Ipotești), Vădastra (6: Crușovu) și Rast (7: Rastu). După: E.Comșa (1,5), S. Marinescu-Bîlcu (2, 3), Vl. Dumitrescu (7), C.N. Mateescu (6) și S.A.Luca (4).

Fig.1. Statuettes masculines des cultures Dudești (1), Precucuteni (2-3), Turdaș (4), Boian (5), Rast (6) et Vădastra (7).

Fig.2. Statuete de tip androgin din cultura Cucuteni. 1: Mihoveni (după N.Ursulescu și V. Batariuc); 2: Drăgușeni – Suceava (după G.Luca); 3: Răucești (după Gh.Dumitroaia).

Fig.2. Statuettes du type androgyne de la civilisation de Cucuteni.

Fig.3. Statuete de tip androgin de la Szegvár-*Tűzköves* (cultura Tisa), așezate pe "tron" (după J.Korek).

Fig. 3. Statuettes du type androgyne de Szegvár-*Tűzköves* (la civilisation de Tisza), assises sur le "trône"

Abrevieri

AMPor	<i>Acta Musei Porolissensis</i> , Zalău.
AȘU-Iași	<i>Analele științifice ale Universității "AL.I.Cuza" Iași.</i>
BÂR	<i>British Archaeological Reports</i> , Oxford.
Dacia	<i>Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne</i> , București.
ERAUL	<i>Études et recherches archéologiques de l' Université de Liège.</i>
PZ	<i>Praehistorische Zeitschrift</i> , Berlin.
SAA	<i>Studia Antiqua et Archaeologica</i> , Iași.
SCIV	<i>Studii și cercetări de istorie veche</i> , București.

NOTE:

¹ M.Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, I, București, 1981, p.41.

² S.Marinescu-Bîlcu, *La plastica in terracotta della cultura precucuteniana*, RSP, 29, 1974, p.399-436; Idem, *Unele probleme ale plasticii antropomorfe neo-eneolitice din România și relațiile ei cu Mediterana Orientală*, Pontica, X, 1977, p. 42; Idem, *Die*

Bedeutung einiger Gesten und Haltungen in der jungsteinzeitlichen Skulptur der ausserkarpatischen Gebiete Rumäniens, Dacia, XI, 1967, p. 47-58 A.P. Pogoșelova, *Antropomorfnaia plastika Tripol'ja*, Novosibirsk, 1983, p.38-40; Dan Monah, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, Piatra-Neamț, 1997, p.203-208.

³ J.Mellaart, *Earliest Civilizations of the Near East*, London, 1965, p.89-101; Idem, *Çatal Hüyük: A Neolithic Town in Anatolia*, New York, 1967.

⁴ M.Petrescu-Dîmbovița, *Les principaux résultats des fouilles de Truşeşti*, AŞU-lăși, III, sect. II, 1957, p.10; Dan Monah, *op.cit.*, p.210-211; VL.Dumitrescu, *Arta neolitică în România*, București, 1968, p.75.

⁵ N.Ursulescu, V.Batariuc, *L'idole androgyne de Mihoveni (dép. de Suceava)*, în vol. *La civilisation de Cucuteni en contexte européen* (coord. M.Petrescu-Dâmbovița ș.a.), Iași, 1987, p.309-312.

⁶ D.Monah, *op.cit.*, p.210-211.

⁷ VL.Dumitrescu, *op.cit.*, p.52-53.

⁸ Chiar într-o cultură a eneoliticului dezvoltat, cum este cultura Cucuteni, reprezentările masculine nu depășesc, pe ansamblu, 3% din totalul plasticii antropomorfe (D.Monah, *op.cit.*, p.208). Se cunosc, totuși, așezări în care numărul figurinelor masculine este mult mai ridicat: circa 1/3 la Țigănești-Cetățuie (Marilena Florescu, Violetă Căpitanu, *Câteva observații referitoare la plastica antropomorfă din așezarea Cucuteni A de la Țigănești, județul Bacău (I)*, Carpica, XXV, 1994, p.9; circa 1/5 la Scânteia (Magda Mantu, *Plastica antropomorfă a așezării Cucuteni A, de la Scânteia (jud.Iași)*, Arh.Mold, XVI, 1993, p.52-53 ș.a.).

⁹ S.Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, București, 1974, p.199.

¹⁰ O.Höckmann, *Die menschengestaltige Figuralplastik der südost-europäischen Jungsteinzeit und Steinkupferzeit*, Hildesheim, 1968, p.144.

¹¹ E.Comșa, *Donnés sur la civilisation de Dudești*, PZ, 46, 1971, 2, p.235, 237 și fig. 29/1 (p.234).

¹² Idem, *Figurinele antropomorfe din epoca neolitică pe teritoriul României*, București, 1995, p.8.

¹³ *Ibidem*, p.25 și fig.6/1 (p.136).

¹⁴ *Ibidem*, p.30; Idem, *Istoria comunităților culturii Boian*, București, 1974, p.197, 221-222, fig.87.

¹⁵ Idem, *op.cit.*, 1995, p.31 și fig.17/8 (p.147); C.N.Mateescu, *Săpături arheologice la Crușovu*, Materiale, III, 1957, p.106, fig.4.

¹⁶ S.Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni...*, p.90 și fig. 71/3, 15; E.Comșa, *op.cit.*, 1995, p.36 și fig. 32/4, 13 (p.161).

¹⁷ J.Mellaart, *Anatolia and the Balkans*, Antiquity, 34, 1960, p.270-278; M.V.Garašanin, *The Neolithic in Anatolia and the Balkans*, Antiquity, 35, 1961, p.272-278; VI.Popovitch, *Une civilisation égéo-orientale sur le Moyen Danube*, Revue archéologique, II, 1965, p.1-56; VL.Dumitrescu, *The chronological relation between the Cultures of the Eneolithic Lower Danube and Anatolia and the Near East*, AJA, 74, 1970, 1, p.43-50; Gh.Lazarovici, *Die Periodisierung der Vinča-Kultur in Rumänien*, PZ, 56, 1981, 2, p.169-196.

¹⁸ H.Müller-Karpe, *Handbuch der Vorgeschichte*, II (*Jungsteinzeit*), München, 1968, p.462 și pl.144/5.

¹⁹ VL.Dumitrescu, *op.cit.*, 1968, p.59; Idem, *The Neolithic Settlement at Rast*, BAR-Int. Series 72, Oxford, 1980, pl.LXXIII/92.

²⁰ S.A.Luca, *Așezări neolitice pe valea Mureșului (I). Habitatul turdășean de la Orăștie-Dealul Pemilor (punct X)*, Alba-Iulia, 1997, p.65, 77 și pl.XV/1.

²¹ Gh. Lazarovici, *Șocul Vinča C în Transilvania*, AMPor, XI, 1987, p.33-55; FI.Drașovean, *Cultura Vinča târzie (faza C) în Banat*, Timișoara, 1996.

²² D.Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, p.519. Ulterior, D.Berciu a recunoscut că faza a IV-a nu poate fi clar deosebită de a III-a, iar unele forme de vase încep încă din faza a II-a (*Cultura Hamangia*, I, București, 1966, p.110).

²³ P.Hașotti, *Epoca neolitică în Dobrogea*, Constanța, 1997, p.45.

²⁴ S. Marinescu-Bîlcu, *op.cit.*, 1974, p.419; autoarea menționează, însă (p.409), că acest tip de statueta a apărut, probabil, încă din faza Precucuteni II, la Larga Jijia (A.D. Alexandrescu, *O vtoroj faze dokukutenskoj kultury*, Dacia, V, 1961, pl. VIII/9).

²⁵ D.Berciu, *op.cit.*, 1961, p.512.

²⁶ *Ibidem*, p.514.

²⁷ *Ibidem*, p.515.

²⁸ *Ibidem*, p.514.

²⁹ *Ibidem*, p.515.

³⁰ *Ibidem*, p.516.

³¹ *Ibidem*, p. 527.

³² S.Marinescu-Bîlcu, *op.cit.*, 1967; VI.Dumitrescu, *op.cit.*, 1968, p. 62; P.Hașotti, *op.cit.*, p.44.

³³ S.Marinescu-Bîlcu, *op.cit.*, 1974, p.419-420; Idem, *A propos de la statuette du type "Le penseur" de l'Attique et le problème de ses éventuelles relations avec celle de Cernavoda*, Dacia, 29, 1985, p.123.

³⁴ D.Monah, *op.cit.*, p.204. S.Marinescu-Bîlcu (*op.cit.*, 1974, p.410) consideră că originea acestui tip de statueta se află în Anatolia, iar poziția de *gânditoare* se poate găsi și la statuete feminine (*ibidem*, p.419 și fig.10/6).

³⁵ J.Korek, în vol. *Les agriculteurs de la Grande Plaine Hongroise (4000-3500 av. J.-C.)*, Dijon, 1991 (coord. P.Raczky), p.59 (fig.70), 65 (fig.82), 66-67.

³⁶ L.Ellis, *The Cucuteni-Tripolye Culture*, BAR-Int.Series, 217, Oxford, 1984, p.197-198; E.R. Service, *Primitive Social Organization*, New-York, 1962, p.143-144; J.Lichardus et alii, *La Protohistoire de l'Europe*, Paris, 1985, p.504-505; N.Ursulescu, *Sur les débuts du Chalcolithique à l'est des Carpates*, Studia praehistorica, 1-2, Sofia 1978, p.130-135; Idem, *Prémises du phénomène de l'urbanisation dans l'histoire ancienne de la Roumanie*, SAA, II, 1995, p.75-86; Idem, *Dacia în cadrul lumii antice*, Iași, 1992, p.18-19; Idem, în *Istoria Românilor. Compendiu* (coord. I.Agrigoroaiei și I.Toderașcu), Iași, 1996, p.17-18; Idem, *Începuturile istoriei pe teritoriul României*, Iași, 1998, p.55, 86-88, 116-122.

³⁷ H.Dumitrescu, Contribuții la problema originii culturii Precucuteni, SCIV, VIII, 1957, p.53-69; S.Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni...*, p.109-113, 121-125; Idem, *Le début et les étapes de la culture Precucuteni ainsi que ses relations avec la culture Tripolie*, Thracia Praehistorica, supplementum Pulpudeva, 3, Sofia, 1982, p.26-27; Idem, în vol. Atlas du Néolithique européen, 1 (sous la direction de J.Kozłowski), ERAUL 45, Liège, 1993, p.200.

³⁸ E. Comșa, *Les figurines anthropomorphes en terre cuite de l'aire culturelle Gumelnița du sud-est de la Roumanie et leurs liaisons avec les régions égéennes*, Symposia Thracica, A, Xanthi, 1982, p.121; Idem, *op.cit.*, 1995, p.30.

³⁹ S.Marinescu-Bîlcu, *op.cit.*, 1974, p.400; Idem, *Cultura Precucuteni...*, p.127-130; Idem, *op.cit.*, 1982, p.26; V.Sorokin, *Über die Beziehungen zwischen den Kulturen Vinča und Precucuteni-Tripolie A*, Banatica, 11, 1991, p.214, 217.

⁴⁰ V. Sorokin, *op.cit.*, p.217; Gh. Lazarovici, *Din istoria străveche a Carpaților Orientali*, Angustia, 1, Sf.Gheorghe, 1996, p.34.

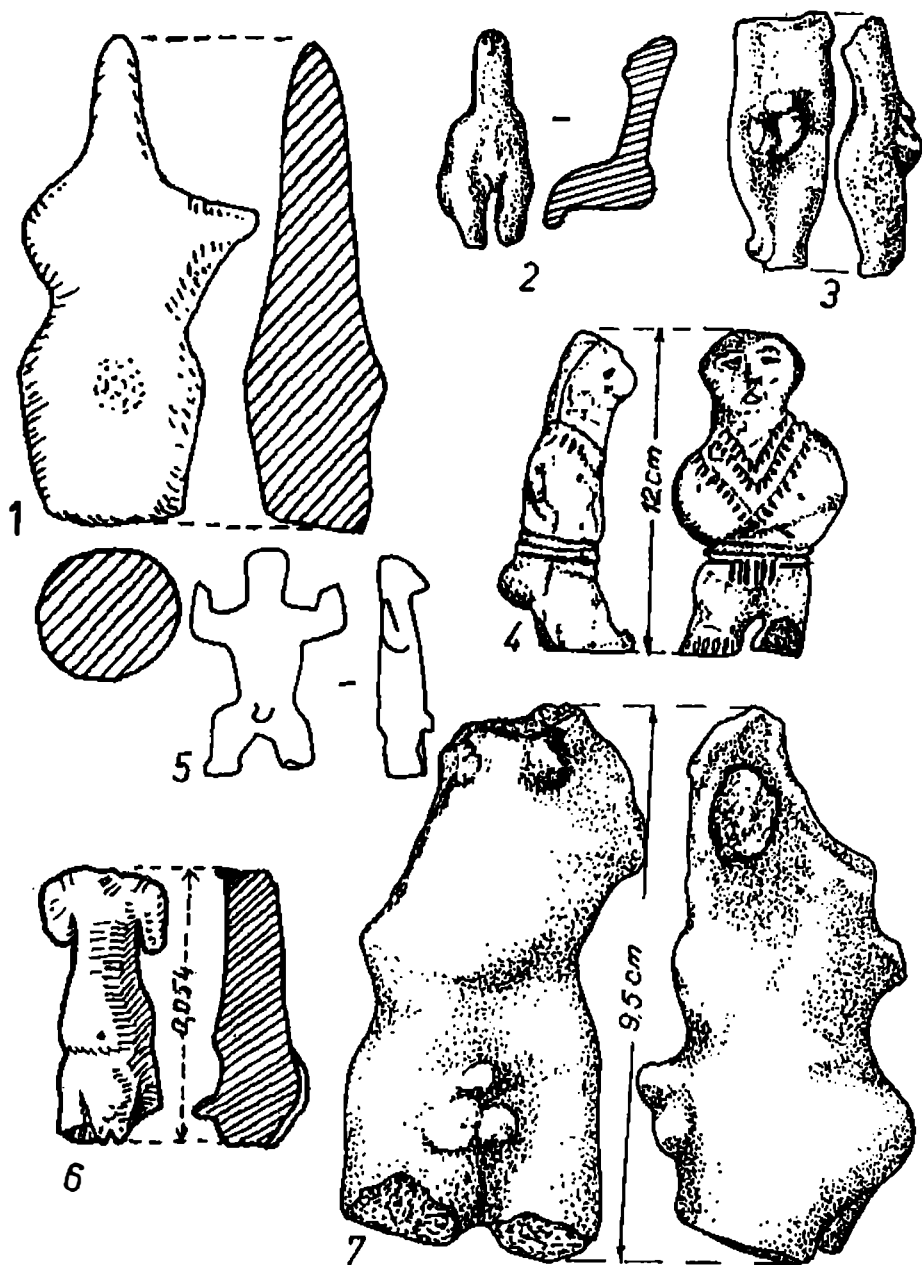

Fig.1. Statuete masculine din culturile: Dudești, (1: Dudești), Precucuteni (2-3: Traian – *Di. Viei*), Turdaș (4: Orăștie), Boian (5: Ipotești), Vădastra (6: Crușovu) și Rast (7: Rastu). După: E.Comșa (1,5), S. Marinescu-Bîlcu (2, 3), Vl. Dumitrescu (7), C.N. Mateescu (6) și S.A. Luca (4).

Fig.1. Statuettes masculines des cultures Dudești (1), Precucuteni (2-3), Turdaș (4), Boian (5), Rast (6) et Vădastra (7).

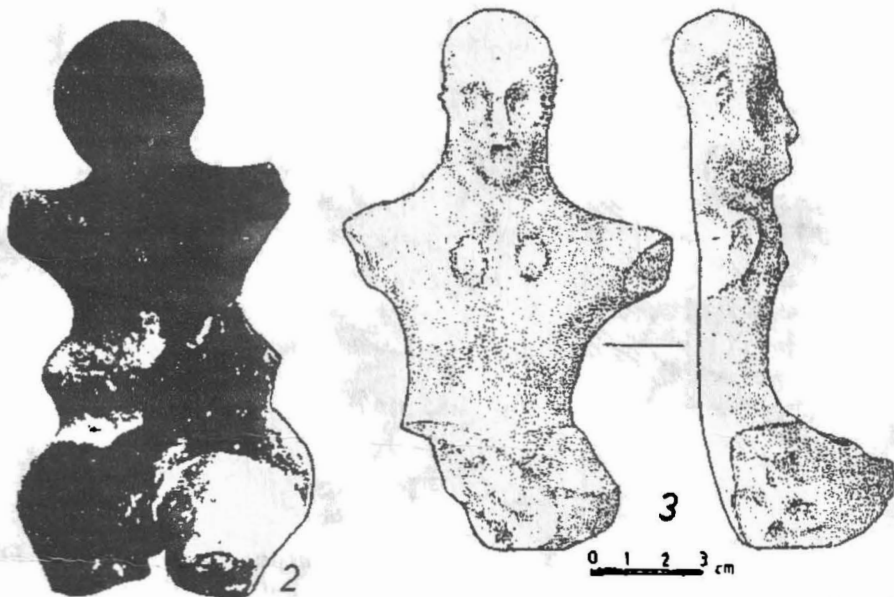
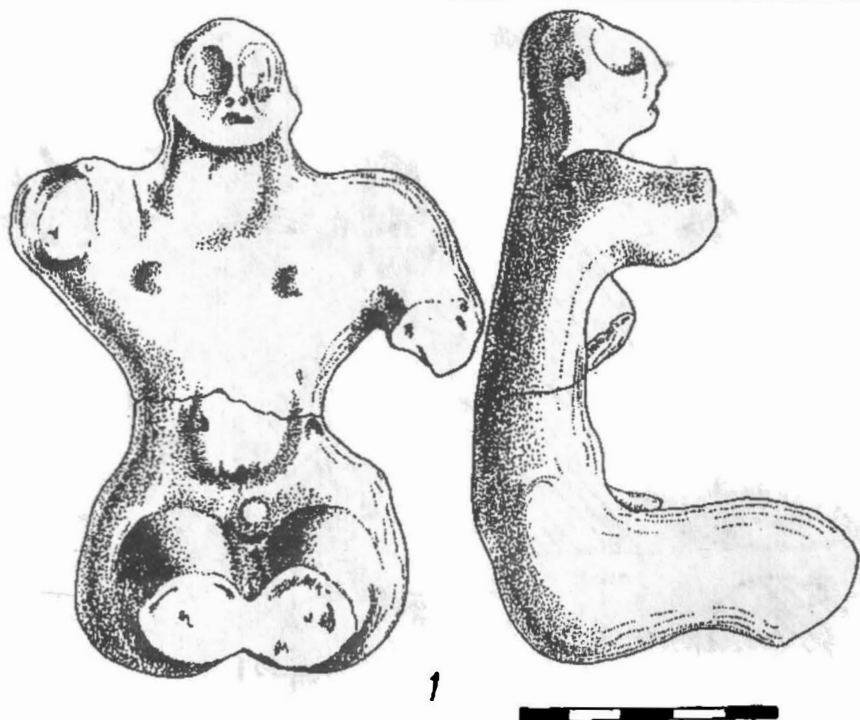

Fig.2. Statuete de tip androgin din cultura Cucuteni. 1: Mihoveni (după N.Ursulescu și V.Batariuc); 2: Drăgușeni – Suceava (după G.Luca); 3: Răucești (după Gh.Dumitroaia).

Fig.2. Statuettes du type androgyne de la civilisation de Cucuteni.

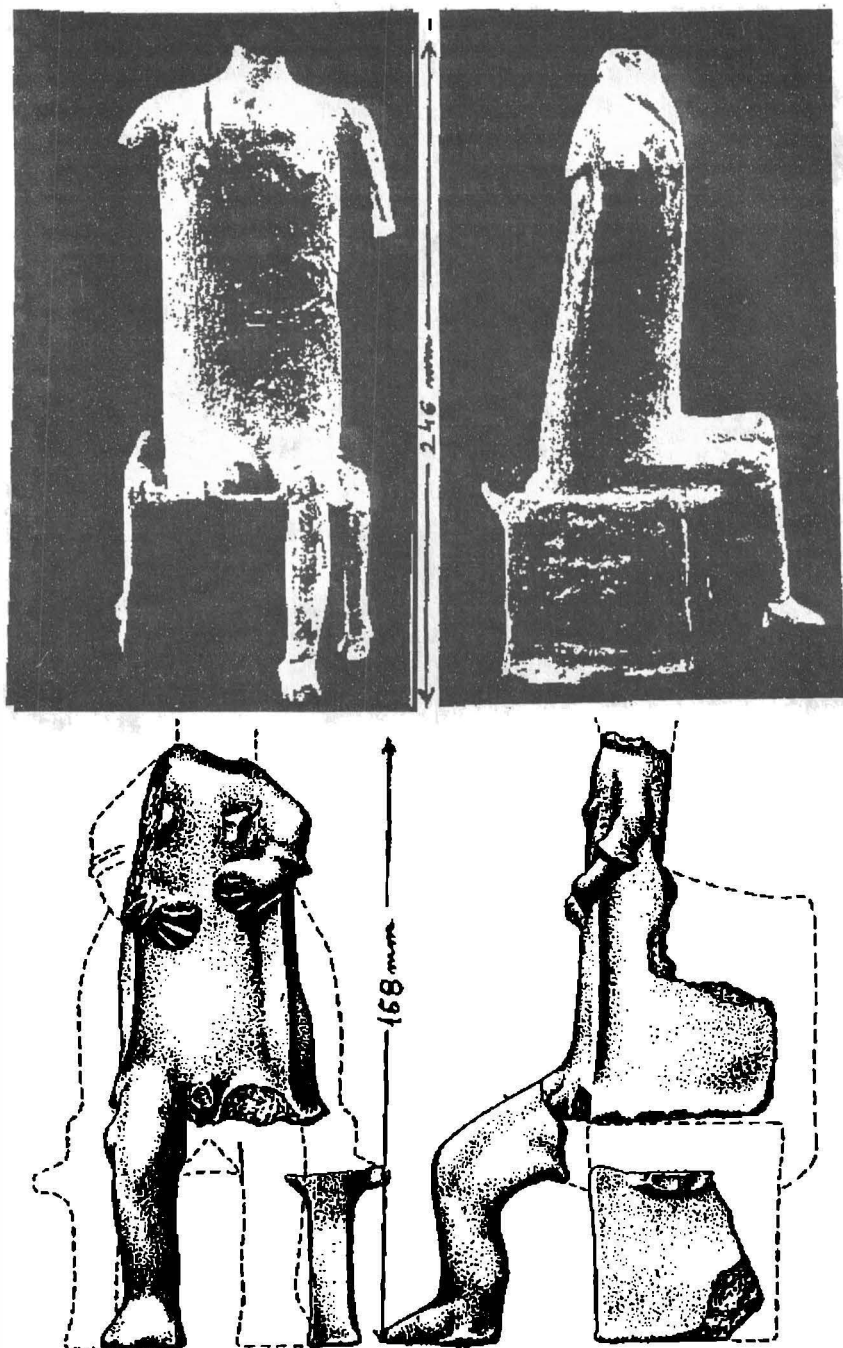

Fig.3. Statuete de tip androgin de la Szegvár-Tüzköves (cultura Tisa), așezate pe "tron" (după J.Korek).

Fig. 3. Statuettes du type androgyne de Szegvár-Tüzköves (la civilisation de Tisza), assises sur le "trône"

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**DESPRE PLASTICA ZOOMORFĂ DE LA
ÎNCEPUTUL EPOCII FIERULUI**

Corina Nicoleta URSACHE

Trecerea de la epoca bronzului la epoca fierului în Europa central-estică a fost marcată de un proces de reformare culturală, însoțit de o schimbare de aspect general a culturilor locale din perioada târzie a bronzului, precum și formarea grupelor caracteristice celor două mari complexe culturale ce caracterizează începutul epocii fierului carpato-danubiano-balcanic — complexul cu ceramică canelată și complexul cu ceramică incizată și imprimată.

Alături de numeroasele vestigii arheologice care se referă la totalitatea elementelor de cultură materială caracteristice complexelor amintite se adaugă și unele descoperiri care ne pot da anumite informații cu privire la unele aspecte ale vieții spirituale ce caracterizează comunitățile umane care au locuit în această zonă în perioada amintită aici. Acestea se referă îndeosebi la reprezentările plastice — privite atât din ipostaza de simboluri cultice, legate de diverse practici ritual-magice, dar și ca manifestări artistice.

Plastica este reprezentată prin statuete antropomorfe și prin statuete zoomorfe. În acest studiu vom face referiri la reprezentările plastice zoomorfe descoperite în aria culturilor Gâva-Holihrad și Corlăteni-Chișinău cu ceramică canelată (pentru cele două culturi vezi: Kemenczei 1971; 1982; 1983; Smirnova 1974; 1990; 1992; László 1984; 1985; 1989; 1994; Gumă 1993; p. 184-194; 105-141; Levițki 1994; 1994 a).

Considerații despre plastica zoomorfă din cadrul culturilor Hallstattului timpuriu s-au făcut de la primele descoperiri de acest fel. Astfel, pentru plastica zoomorfă caracteristică culturii Gâva-Holihrad au fost publicate descoperirile din așezările: Lechința de Mureș (Popescu 1925, p. 304-334; Horedt 1963, p. 527-537; fig. 2/1-11), Teleac (Berciu, Popa 1965, p. 71-72, fig. 5/1-7, 6/4-8); Vasiliev 1986, p. 70-92; fig. 1/1-18; Vasiliev et alii 1991, p. 145-152, fig. 27, 28/1-8), Reci (Székely, 1966, pl. VII/6), Căuaș (Nemeti 1982, p. 45-55, pl. XV/4-7), Grănicești, Siret (László 1984, p. 79, fig. 9; 1986, p. 155-156, pl. 5/1-14; 1994, p. 90, fig. 46-49), Vărădia, Remetea Mare (Gumă 1993, p. 189-190, 269-270) [România], Poroszló (Patay 1976, fig. 3/7-9 [Ungaria], Lisiènik, Krivèe, Bedrikoytzi, Holihrad, Gruševo,

Horodnitsa, Podolska Melnitsa, Zaleski (Maleev 1992, fig. 1-4; 1996, fig. 1) [Ucraina]

De asemenea au fost publicate și câteva statuete din aria culturii Corlăteni – Chișinău, cum ar fi cele de la Trinca (Levițki, 1994, p. 111, fig. 59/1-2; 1994a, p. 166, fig. 2/1-2).

În momentul de față avem cunoștință despre 82 de statuete zoomorfe, informațiile privitoare la ele fiind risipite în numeroase publicații. Considerăm, astfel utilă adunarea într-o lucrare a acestor informații și analizarea lor. Aceasta cu atât mai mult cu cât cei care au publicat statuetele nu au insistat întotdeauna îndeajuns asupra unor aspecte cum ar fi condițiile de descoperire, modelarea, rolul, funcția — aspecte pe care vom încerca să le discutăm.

Statuetele au fost modelate în lut și în marea lor majoritate au fost găsite în stare fragmentară, cu excepția celor care provin de la Lechința de Mureș, care au fost descoperite întregi. Trăsăturile lor generale ne sugerează existența unei maniere realiste în modelarea lor, ca și strădania de a reda cât mai fidel caracteristicile anatomice, inclusiv sexul animalelor. Astfel, printre statuete distingem: 24 cai (29,27%), 26 cornute mari (31,71%), 20 cornute mici (24,39%) și 12 porci (14,64%). Toate piesele reprezintă cu precădere animale domestice, poate cu excepția celor trei statuete de la Lechința de Mureș, considerate drept mistreți (Horedt 1963, p. 528) (fig. 13/1-3). Trebuie să menționăm că toate animalele sunt reprezentate în poziție statică, picioarele sunt drepte, cu terminațiile rotunjite, fără reprezentarea copitelor, iar trăsăturilor secundare li se acordă mai puțină importanță.

Astfel caii (fig. 1-4), în mare lor majoritate, au corpul mai mult sau mai puțin masiv, elegant modelat, cu gâtul lung și arcuit, uneori cu coama frumos redată (fig. 1/1; 2/1,3; 3/1,2,4,5; 4/1,5,6;). Capul este mic, cu urechile ascuțite, ochii și gura fiind rar reprezentate (fig. 4/1), coada în cazul în care este păstrată, poate să fie scurtă (tăiată?) (fig. 1/2,3,5; 2/3; 4/1,2) mai mult sau mai puțin lungă (fig. 1/1-3; 3/3) și într-un caz despicată la vârf (fig. 1/1). Una din statuetele de la Teleac (fig.1/2) prezintă pe corp două șiruri de ornamente imprimate. Același ornament poate fi observat și în față, la baza gâtului. De asemenea o statueta ce provine de la Lisiëniki (fig. 3/2) prezintă la baza gâtului trei dungi paralele, de culoare negru cafeniu (ce pot fi observate și lateral, pe partea dreaptă). Menționăm că o statueta ce provine de la Krivée (fig. 4/6), prezintă la baza gâtului, sub coamă, o perforație. De cele mai multe ori picioarele statuetelor sunt neproportionat de scurte. Mai putem remarca și faptul că piesele ce provin din Ucraina prezintă o specie mult mai robustă, spre deosebire de celelalte statuete, care reprezintă exemplare mai suple.

Cornutele mari (fig. 5-8, 12/6-7) sunt reprezentate de tauri și vaci, sexul animalelor fiind întotdeauna pus în evidență. Totuși, taurii pot fi identificați prin marcarea sexului (fig. 7/1), sau bărbia bine reliefată (fig. 6/3; 7/2,6,7; 8/2,4,5; 2/7). Statuetele sunt masive, cu corpul îndesat, picioarele scurte, coamele îndreptate înainte, sunt de cele mai multe ori rupte și, după cât se pare, nu foarte mari. Capul este redat schematic, sub forma unei proeminențe, uneori fiind marcate și urechile. Coada, ca și în cazul cailor, poate fi scurtă sau lungă și lăsată.

Cornutele mici (fig. 9-11) pot fi deosebite de cornutele mari prin corpul lor mai suplu și prin coamele îndreptate înapoi. Distingerea ovinelor de caprine nu este ușoară, cu excepția recunoașterii țapilor. Aceștia din urmă pot fi identificați prin coarnele mari și curbate, botul ascuțit, prin barbă, codița ridicată și prin organele sexuale puse în evidență (fig. 9/2,3,6). În cazul celorlalte statuete precizarea speciei și/sau a sexului este echivocă. Trei dintre statuetele descoperite la Lechința de Mureș au fost determinate de K. Horedt ca fiind oi. El descrie aceste statuete ca

având cap mic și urechi mari, însă, după desenele publicate, acestea din urmă ar putea fi considerate coarne (de berbec?). Lipsa marcării organelor sexuale masculine ar putea veni în sprijinul interpretării inițiale a lui K. Horedt. În sfârșit, o statueta ce provine de la Lisiëniki, care are marcate atât coarnele cât și ugerul, poate fi considerată drept o capră (fig. 10/6):

Porcii (fig. 12/1-5; 13/1-7) sunt reprezentați prin exemplare cu corpul robust, terminate cu codiță, picioare scurte și puternice, care sunt ascuțite și puțin rotunjite la capete. Capul este mai mult sau mai puțin realist modelat, dintre detaliile anatomice doar urechile sunt de cele mai multe ori reprezentate. Statuetele ce provin de la Lechința de Mureș sunt întregi și se disting de restul statuetelor prin câteva trăsături: au rățul prelungit, prezintă o coamă destul de bine evidențiată, iar două dintre piese au colții puternici și organele sexuale masculine accentuate, fiind considerate drept mistreți (fig. 13/2-3). Două dintre cele cinci statuete fragmentare ce provin de la Lisiëniki se disting prin detalii anatomice specifice scoafei (fig. 12/6,7). Pe una dintre aceste piese se observă urme de vopsă de culoare neagră.

Având în vedere informațiile de care dispunem în legătură cu contextul în care au fost găsite statuetele putem menționa existența mai multor tipuri de descoperiri: în locuințele așezărilor, în gropi special amenajate și în stratul de cultură. Locul de descoperire al statuetelor sugerează și el rolul magico-religios al acestora. Astfel, în acest sens, după opinia lui V. Vasiliev este sugestiv că, în așezarea de la Teleac, în locuința nr. 17, în apropierea unei statuete în stare fragmentară considerată oaie (fig. 10/1), a fost descoperit un phallus miniatural. Tot în această așezare în locuința nr. 37, a fost descoperită o statueta reprezentând un taur (fig. 7/2), alături de care s-a găsit și un fragment de statueta antropomorfă. Se mai menționează descoperirea, în locuința nr. 12, în apropierea vetrei de foc, încă a unei statuete zoomorfe, fără precizarea speciei (V. Vasiliev, 1986; Vasiliev et alii, 1991, p. 151).

De asemenea, nu este poate întâmplător faptul că din cele 35 de piese descoperite în așezarea Grănicești, 19 (54,29%) provin din trei complexe apropiate: 8 din bordeiul nr. 1, 4 din bordeiul 2, iar 7 din preajma vetrei de foc de lângă ele; numai celelalte 16 (45,71%) fiind descoperite în stratul de cultură. A. László, neexcluzând existența unei legături între locuințe și vetre, pe de o parte, și statuete, pe de altă parte, afirmă că această legătură le asigură acestor piese un anumit rol în credințele și practicile magico-religioase ale comunităților de la Grănicești (László, 1994, 90).

Deoarece în câteva așezări (Vărădia, Remetea Mare, Lechința de Mureș) au fost surprinse gropi rituale care conțineau alături de alte obiecte (oase de animale, vase) și statuete zoomorfe dispuse în mici "turme" și reprezentând diverse specii de animale, putem presupune existența unui obicei depozițional cu depunere de ofrandă. Cel mai elocvent exemplu este depunerea de la Lechința de Mureș (despre care deținem mai multe informații), unde într-o groapă special amenajată, la o adâncime de 1,70 m au fost găsite cele 11 statuete zoomorfe împreună cu două vase întregi (Horedt, 1963, p. 534; pentru descoperirile de la Vărădia și Remetea Mare vezi: Gumă, 1933, p. 189-190; 260-270).

Un caz aparte îl reprezintă descoperirea la Lisiëniki (din anii 1990-1991 și 1993), unde, în așezarea fortificată, au fost cercetate resturile unui "templu" în care s-au păstrat fragmentele unui altar de lut. Printre descoperirile semnalate, puse în legătură cu acest altar, se numără și mai multe statuete zoomorfe de lut: 3 cai, 2 comute mari, o ovicaprină și un porc. Cercetătorul așezării pune această descoperire

în legătură cu credințele agricultorilor, piesele menționate fiind puse pe altar ca simboluri ale fertilității (Maleev, 1994, p.369).

Cert este faptul că până acum nici o statueta (antropomorfă sau zoomorfă) nu a fost descoperită în mormintele culturilor aici amintite, ci doar în cadrul așezărilor, așadar, în stadiul actual al cercetărilor, se poate exclude ideea că acestea ar fi putut avea un rol în practicile funerare.

Referitor la funcția acestor statuete zoomorfe, cercetătorii sunt de acord că ele pot fi puse, într-un fel sau altul, în relație cu un "cult al fertilității și fecundității" (Horedt, 1963, 534; Vasiliev, 1986, p. 80-81; Vasiliev et alii 1991; p.90-91).

În acord cu opiniile exprimate anterior cu privire la rolul și la semnificația statuetelor zoomorfe, studiate în lucrarea noastră, apreciem că aceste reprezentări pot fi puse în legătură cu anumite practici și credințe, menite să protejeze animalele și să influențeze sporirea lor.

CORPUS-UL DESCOPERIRILOR

Toate piesele menționate în acest corpus provin din așezări aparținând culturii Gáva - Holihradý (cu excepția pieselor descoperite la Trinca, care aparțin culturii Corlăteni- Chișinău).

Lipsa referirilor la condițiile de descoperire se datorează absenței unor asemenea informații în bibliografia consultată.

CĂUAȘ, "Sighetin", jud. Satu Mare. De aici provin trei statuete întregi și una în stare fragmentară; toate piesele reprezintă cornute mari.

Nemeti, 1982, pl. XV/4-7.

BEDRIKOV TZI, Ucraina. De aici provine o statueta ce reprezintă un cal robust (fig. 4/5).

Maleev, 1992, p. 14, fig. 1/3.

GRĂNICEȘTI, jud. Suceava. În așezarea de aici au fost descoperite 35 de statuete (22 întregi și 13 fragmentare). Dintre piesele întregi se pot distinge 15 cornute mari, 5 cai și 2 porci. Piesele au fost modelate cu multă îndemânare. În ceea ce privește repartizarea lor topografică se constată că 19 provin din trei complexe apropiate, iar 16 din stratul de cultură (fig. 2/1-5; 5/1-6; 6/1-6; 13/4-7).

László, 1994, p. 226-269, fig. 46-49.

GRUȘEVO, Ucraina. Aici a fost descoperită o statueta de capră. Foarte interesant este faptul că în partea superioară a burții, în locul ugerului este trasat un cerc împărțit în patru (prin două linii perpendiculare). În cele două compartimente posterioare, se află câte un punct adâncit, care lipsește din cele anterioare (fig. 10/6).

Maleev, 1992, p. 18, fig. 4/7.

HOLIHRADY, Ucraina. De aici provin două statuete întregi. Una reprezintă un taur, cu corpul puternic, cu o bărbie pronunțată, picioare scurte și groase (fig. 7/6). A doua este o statueta ce redă o oaie sau o capră (10/7).

Maleev, 1992, p. 17, fig. 3/7, p. 18, fig. 4/5.

HORODNITZA, Ucraina. De aici provin două statuete de cai, care sunt asemănătoare chiar și în stare fragmentară (fig. 4/3,4).

Maleev, 1992, p. 14, fig. 1/7,6.

KRIVËE, Ucraina. Statuetă de cal, cu corpul robust, gâtul lung, capul mic, iar la baza gâtului, sub coamă, prezintă un orificiu, probabil pentru a fi suspendat (fig. 4/6). Putem presupune că era folosită drept pandativ sau chiar amuletă.

Maleev, 1992, p. 14, fig. 1/1.

LISIËNIKI, Ucraina. În această așezare s-au descoperit mai multe statuete zoomorfe. Astfel, cinci dintre acestea redau în mod realist un tip robust de cal (fig. 3/1-6). La una dintre statuete, pe partea din față, la baza gâtului (se vede și lateral, pe partea dreaptă), au fost trasate trei dungii paralele de culoare negru-cenușiu (fig. 3/2). De asemenea tot aici au fost descoperite și șase statuete ce reprezintă comute mari (tauri și vaci). Acestea au un corp puternic, coarnele sunt rupte, picioarele sunt scurte și groase (fig. 7/5,7; 8/1-5). Cinci statuete în stare fragmentară redau porci. Piesele reprezintă un tip de animal robust, cu corpul puternic, îndesat, cu gâtul scurt și coada mică. Pentru câteva exemplare o trăsătură o constituie "pișcăturile" ce se observă pe marginea coloanei vertebrale. Pe una dintre piese se observă urme de vopsea de culoare neagră. Cele mai multe au picioarele rupte (fig. 12/1,4-7). Tot aici au mai fost descoperite și cinci statuete de ovicaprine. Acestea au corpul lungueț, picioarele scurte, coarnele îndreptate spre spate (fig. 10/8; 11/1-4,6).

Maleev, 1992, p. 14, fig. 1/2,5,7; p. 15, fig. 2/1-4, p. 17, fig. 3/2, 4,5,8,9; p. 18, fig. 4/1-3, 6,8; p. 365, fig. 1-7

LECHINȚA DE MUREȘ, punctul "Săliște", jud. Mureș. În așezare, spre fundul unei gropi, la o adâncime de 1,70 m s-au descoperit statuete zoomorfe și două vase întregi (o ceașcă și o cupă cu picior). Statuetele sunt modelate realist. Chiar dacă anumite părți au fost redat schematic. Se observă că statuetele au fost modelate în același stil și probabil au fost lucrate de aceeași mână. Acestea reprezintă exclusiv animale domestice: 3 porci, 6 ovicaprine, un cal și un taur. Statuetele au fost lucrate din lut și sunt bine conservate. Proporțiile părților corpului sunt aproximativ aceleași și variază între 3-3,5 cm și 5 cm. În general trăsăturile au fost modelate mai mult schematic. Sexul animalelor este ușor de identificat. Astfel, dintre cel 11 animale, 6 sunt masculi și 5 femele (fig. 1/1, 7/3, 9/1-6, 13/1-3).

Popescu, 1925, p. 304; Horedt, 1963, p. 527-534, fig. 2/1-11.

PODOLSKA MELNITZA, Ucraina. Statuetă ce redă, probabil, o oaie (fig. 11/5).

Maleev, 1992, p. 17, fig. 4/4.

PROSZLÓ, Ungaria. Au fost descoperite trei statuete, dintre care două reprezintă cai.

Patay, 1976, p. 197, fig. 3/7-9.

RECI, punctul "Telek", jud. Covasna. Din așezare provine o statueta ce reprezintă un cal.

Székely, 1966, p. 57, pl. VII/6.

REMETEA MARE, punctul "Gomila lui Pituț", jud. Timiș. Se menționează prezența unor statuete zoomorfe.

Gumă, 1993, p. 279.

SIRET, punctul "Ruina", jud. Suceava. Statuetă de cal, în stare fragmentară (fig. 1/7).

László, 1994, p. 272, fig. 52/1.

TELEAC, jud. Alba. Din așezarea fortificată provin 35 de statuete. Acestea s-au descoperit în toate nivelurile așezării, inclusiv în locuințe, mai numeroase fiind totuși cele aflate în nivelurile II și III. Statuetele au fost executate în stil realist, rustic, ușor schematizat. Este evidentă strădania de a reda cât mai fidel caracteristicile anatomice, inclusiv sexul animalelor reprezentate. Printre piesele descoperite se disting cu ușurință câțiva cai, porci și tauri (fig. 1/1-2, 7/1-2, 10/1-4, 12, 2,3).

Berciu, Popa, 1965, p. 78, fig. 5/1-7, 6/4-8; Vasiliev, 1968, p. 91-91, fig. 1/1-8; Vasiliev et alii 1991, p. 223, fig. 27, 28/1-8.

TRINCA, Republica Moldova. De aici provin două statuete: una dintre ele redă un taur, iar cealaltă o oaie. Piesele sunt modelate realist și sunt în poziție statică (fig. 7/4, 10/5).

Levițki, 1994a, p. 236, fig. 49/1-2; 1994, p. 139, fig. 2/1-2.

VĂRĂDIA, punctul "Chilii", jud. Caraș Severin. Printre descoperirile din această așezare, sunt semnalate și statuete zoomorfe.

Gumă, 1993, p. 187.

ZALESKI, Ucraina. De aici provin două statuete ce reprezintă cai (fig. 4/1-2).

Maleev, 1992, p. 14, fig. 1 / 4; Krušelnicka, 1976, p. 35, fig. 1.

À PROPOS DE LA PLASTIQUE ZOOMORPHE DU PREMIERE ÂGE DU FER Résumé

Les représentations plastiques (anthropomorphes et zoomorphes) peuvent nous donner certaines informations concernant des aspects de la vie spirituelle qui caractérisent les communautés humaines qui ont vécu sur ce territoire. En ce qui concerne la plastique zoomorphe caractéristique à la civilisation de Gâva –

Holihrady, ont été publiées nombreuses statuettes découvertes dans les habitats de Lichința de Mureș, Teleac, Reci, Vădia, Remetea Mare, Grănicești, Siret (Roumanie), Lisiëniki, Krivève, Bedrikovtizi, Holihrady, Gruševo, Podolska, Melnitza, Zaleski (Ukraine) et de Poroszló (Hongrie).

Ont été publiées aussi quelques statuettes de l'aire de la culture de Chișinău -Corlăteni, celles de Trinca, par exemple.

Jusqu'à présent ont été mentionnées dans la littérature spécialisée un nombre de 82 statuettes zoomorphes.

Les statuettes ont été travaillées en argile et pour la plupart ont été découvertes dans un état fragmentaire; il faut mentionner que toutes les statuettes de Lechința de Mureș ont été découvertes intactes. Les traits caractéristiques nous suggèrent l'existence d'une manière réaliste dans le modelage et l'effort de reproduire fidèlement les traits anatomiques, même le sexe.

Ainsi, parmi les statuettes on remarque 24 chevaux, 26 bêtes à cornes, 20 petites bêtes à cornes et 12 cochons.

Les pièces représentent particulièrement des animaux domestiques.

Grâce aux informations concernant les conditions de découverte des statuettes, on peut mentionner l'existence des suivants contextes: découvertes dans l'habitations des établissements, dans des fosses spécialement aménagées et dans la couche de la culture.

Concernant la fonction de ces statuettes zoomorphes, les spécialistes sont d'accord que celles-ci, d'une façon ou d'autre, sont en relation avec "une culte de la fertilité et de la fécondité"

L'auteur tout à fait d'accord avec les opinions concernant le rôle et la signification des statuettes zomorphes analysées dans cet ouvrage et considère que ces représentations peuvent mises en relation aux certaines pratiques et croyances destinées à protéger les animaux et faire croître le nombre de ceux-ci.

BIBLIOGRAFIE

BERCIU Dumitru, POPA Alexandru

1965 *Așezarea hallstattiană de la Drâmbar – Teleac*, Apulum, V, p. 71-92.

GUMĂ Marian

1993 *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, Biblioteca Thracologică, IV, București.

HOREDTE Kurt

1963 *Hallstättische Tierfiguren aus Lechința de Mureș*, Rayon Luduș, Dacia, NS, VII, p. 527-534.

KEMENCZEI Tibor

1971 *A Gáva kultura leletei a miskolci múzeumban*, ÉvkMiskolc, 10, p. 31-86.

1982 *Die Gáva- Kultur*, în vol. *Südzone der Kultur und die Verbindungen dieser Kultur mit dem Süden*, Kraków-Przemyśl, p. 275-285.

1983 *Die Spätbronzezeit Nordostungarns*, Budapest

KRUŠELNICKA Larisa I.

1976 *Pivnicne prikarpat'ja i zahidna Volin'za dobi rannogo aliza*,

Kiev.

LÁSZLÓ Attila

1984 *Un grup hallstattian timpuriu în Podișul Moldovei*, Cercist,

SN, XIV-XI, p. 65-84.

1985 *Zu den Beziehungen zwischen der oberen Theissgegend und dem nord-östlichen aussenkarpatischen Raum in der älteren Hallstattzeit. Eine neue Gruppe der Gáva-Holíhrady Kultur in der Suceava Hochebene*, in vol. *Hallstattkolloquium Veszprém 1984* (= MittArchInst, Beiheft 3), Budapest, 1986, p. 149-163, 389-393.

1989 *Les groupes régionaux ancies du Hallstatt à l'est des Carpates. La Moldavie aux XII-VII siècles a.v.n.è.*, in vol. *La civilisation de Hallstatt*, ERAUL, no. 36, Liège, 1989, p. 111-129.

1994 *Începuturile epocii fierului la est de Carpați. Culturile Gáva-Holíhrady și Corlăteni – Chișinău pe teritoriul Moldovei*, Bibliotheca Thracologică, VI, București.

LEVIŢKI Oleg

1994 *Cultura Hallstattului canelat la est de Carpați*, Bibliotheca Thracologică, VII, București.

1994 *Cultura epocii Hallstattului timpuriu și mijlociu*, TD, XIII, XIV, p. 159-214.

MALEEY Iurij N.

1992 *Kultova halštatska plastika ot lesno-stepnoto Podnestrovie*, Archeologija, 34, 2, Sofia, p. 13-24.

1996 *Nowe znaleziska Halsztackiej plastyki zoomorficznej Podniestrza*, in vol. *Probleme der Bronze – und der Frühen Eisenzeit in Mitteleuropa. Festschrift für Marek Gedl*, Kraków, p. 363-370.

NEMETI Ioan

1982 *Descoperiri de la începutul Hallstattului în zona Careiului*, StCom., p. 45-58.

POPESCU Dorin

1925 *Fouilles de Lechința de Mureș*, Dacia, II, p. 304-344.

PATAY Pál

1976 *Vorbericht über die Ausgrabungen zu Poroszló, Aponhát*, FoliaArch, 27, p. 193-201.

SMIRNOVA Galina I.

1974 *Complexele de tip Gáva- Holíhrady – o comunitate cultural-istorică*, SCIVA, 25, 3, p. 359-380.

1990 *Pamjatniki tipa Kišinev- Korlăteni v dnestro-siretskom me- duree'e i grupa Belegiš II v jugoslavkom Podunav'je*, ArchSbron, 30, p. 20-33.

1992 *Componentele tracă și ilirică în cultura hallstattiană timpurie și ținuturile pericarpătice*, SympThrac, 9, p. 246-247.

SZÉKELY Zoltán

1966 *Așezări din primăvară a fierului în sud-estul Transilvaniei*, Sf. Gheorghe.

VASILIEV Valentin

1986 *Descoperiri cu semnificație cultică în așezarea din prima epocă a fierului de la Teleac (jud. Alba)*, ActaMN, XXII-XXIII, p. 79-92.

VASILIEV V., ALDEA Ion Al., CIUGUDEAN Horia

1990 *Civilizația dacică timpurie în aria intracarpatică a României. Contribuții arheologice: așezarea fortificată de la Teleac*, Cluj-Napoca.

ABREVIERI

Acte MN – Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca.

ArchSbron – Archeologičeskij Sbornic, Leningrad.

CerIst – Cercetări Istorice, Iași

ERAUL - Études et Recherches Archéologiques de l'Université de Liège.

ÉvkMiskolc – A Herman Otto Múzeum Évkönyve, Miskolc.

FoliaArch – Folia Archaeologica, Budapest.

SCIVA – Studii și cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București.

StCom - Studii și comunicări, Satu Mare.

SympThrac - Symposia Thracologica, Institutul Român de Tracologie, București.

TD – Thraco-Dacica, București.

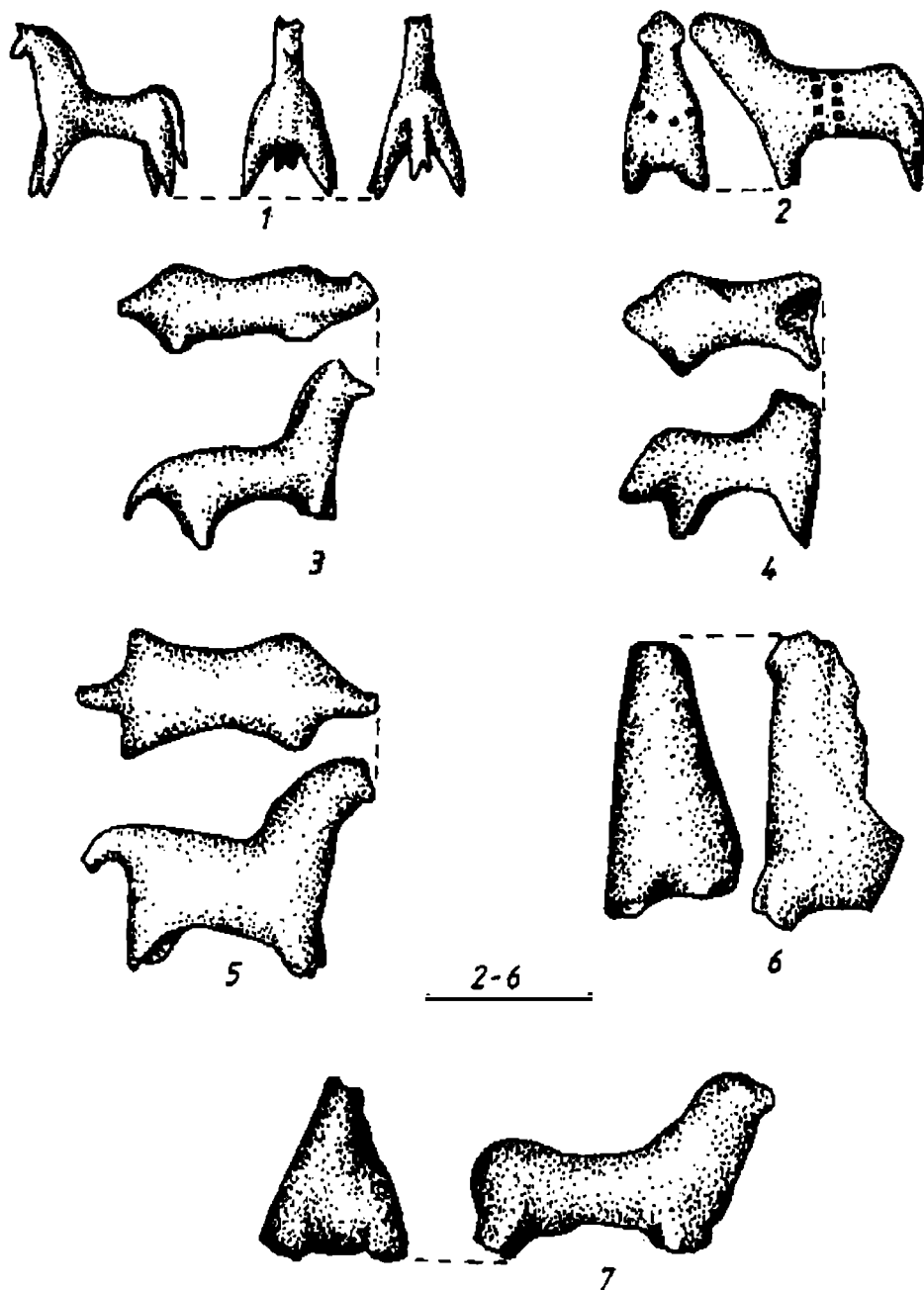

Fig. 1 Statuete reprezentând cai (Statuettes représentant des chevaux). 1: Lechința de Mureș (după K. Horedt); 2 - 6 Teleac (după Vasiliev et alii); 7: Siret (după A. László).

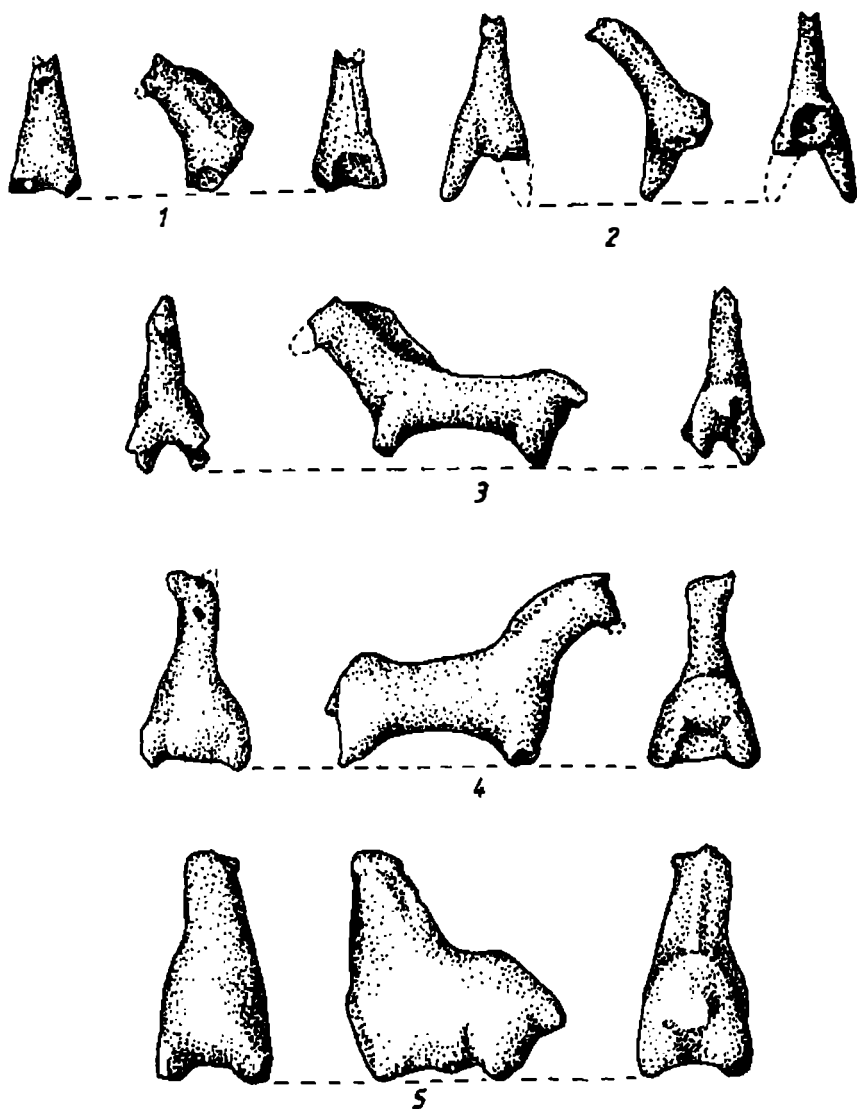

Fig. 2 Statuete reprezentând cai (Statuettes représentant des chevaux). 1-5: Grănicești (după A. László).

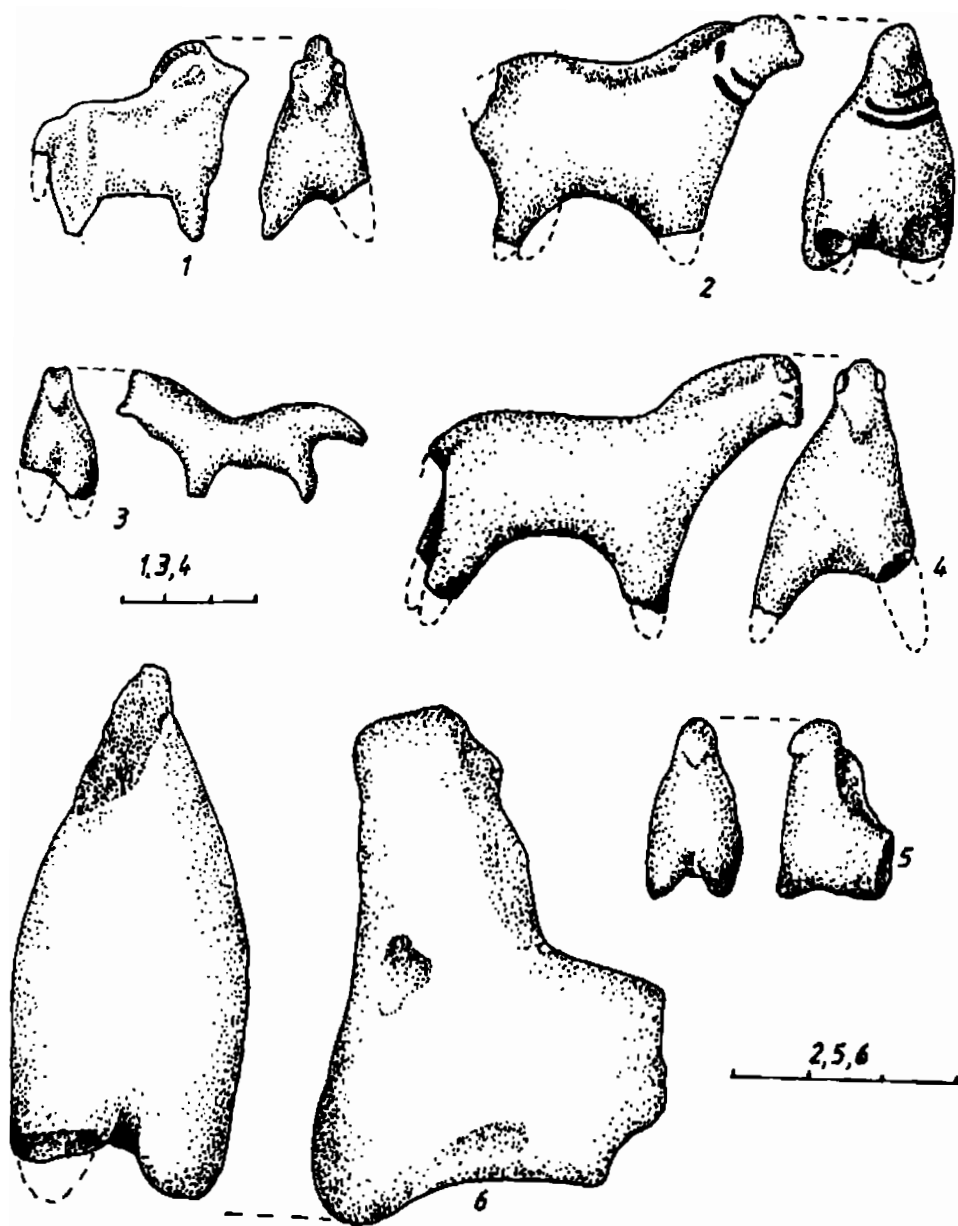

Fig. 3 Statuete reprezentând cai (Statuettes représentant des chevaux). 1-6: Lisiëniki (după I.N. Maleev)

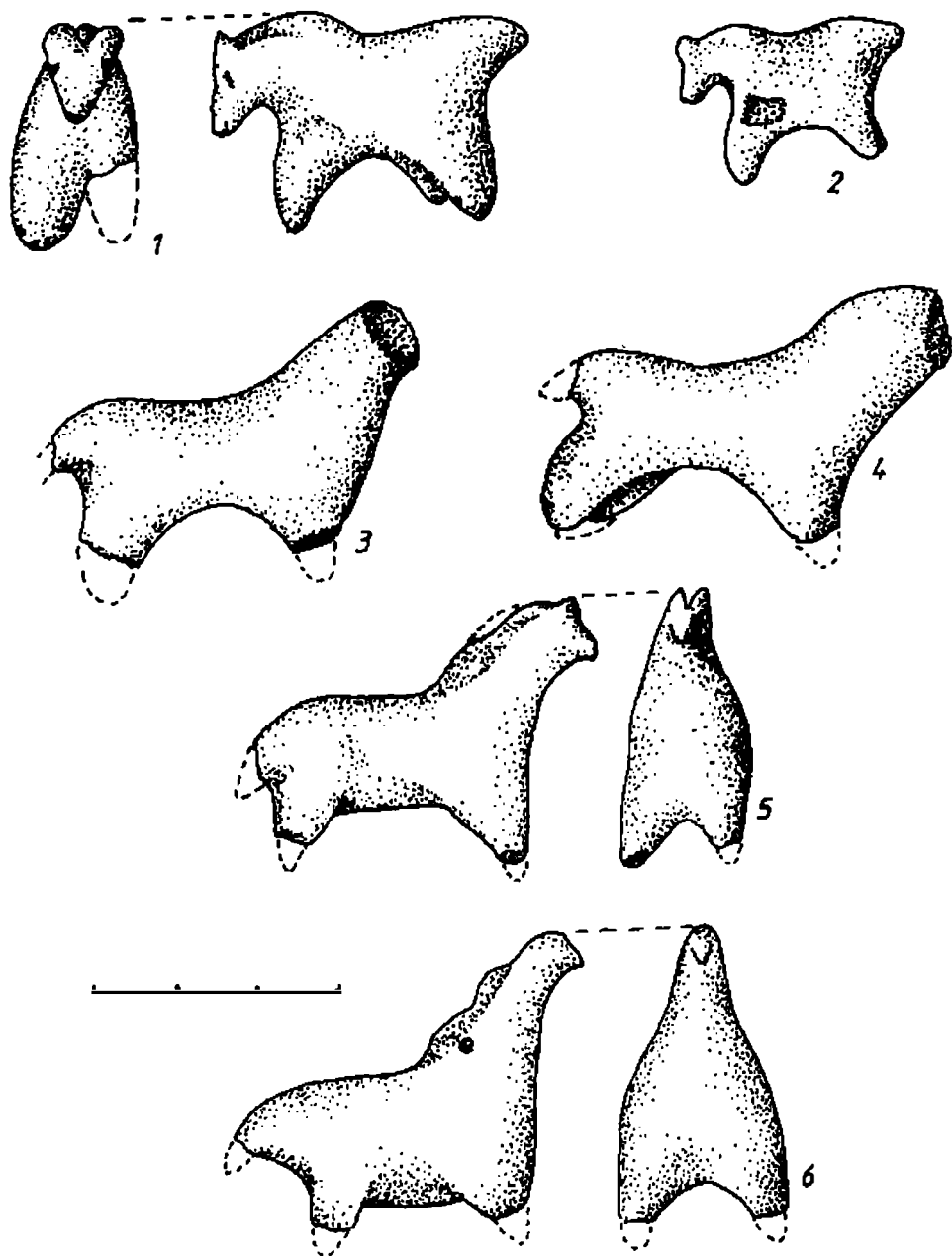

Fig. 4 - Statuete reprezentând cai (Statuettes représentant des chev-aux). 1-2: Zaleski (după I. Maleev și I. Krušel'nika); 3-4: Horodnitsa; 5: BedriKovtzi; 6: Krivèe (după I.N. Maleev).

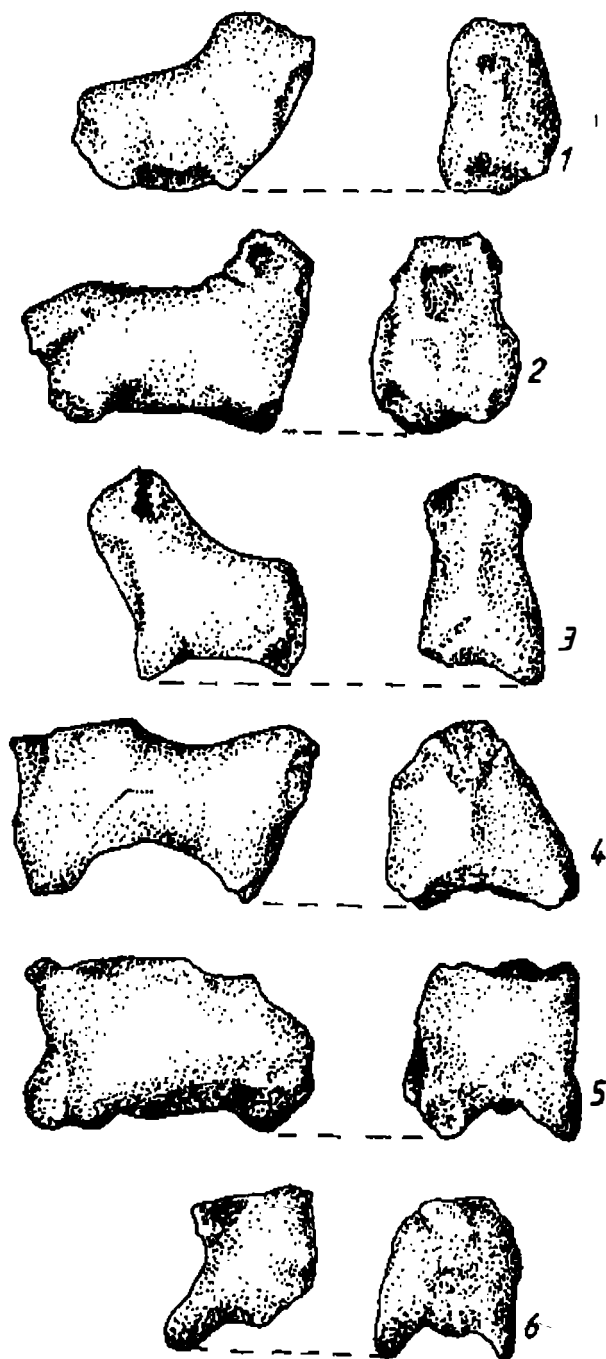

Fig. 5 - Statuete reprezentând cornute mari (Statuettes représentant bêtes à cornes) 1-6 Grănicești (după A. László).

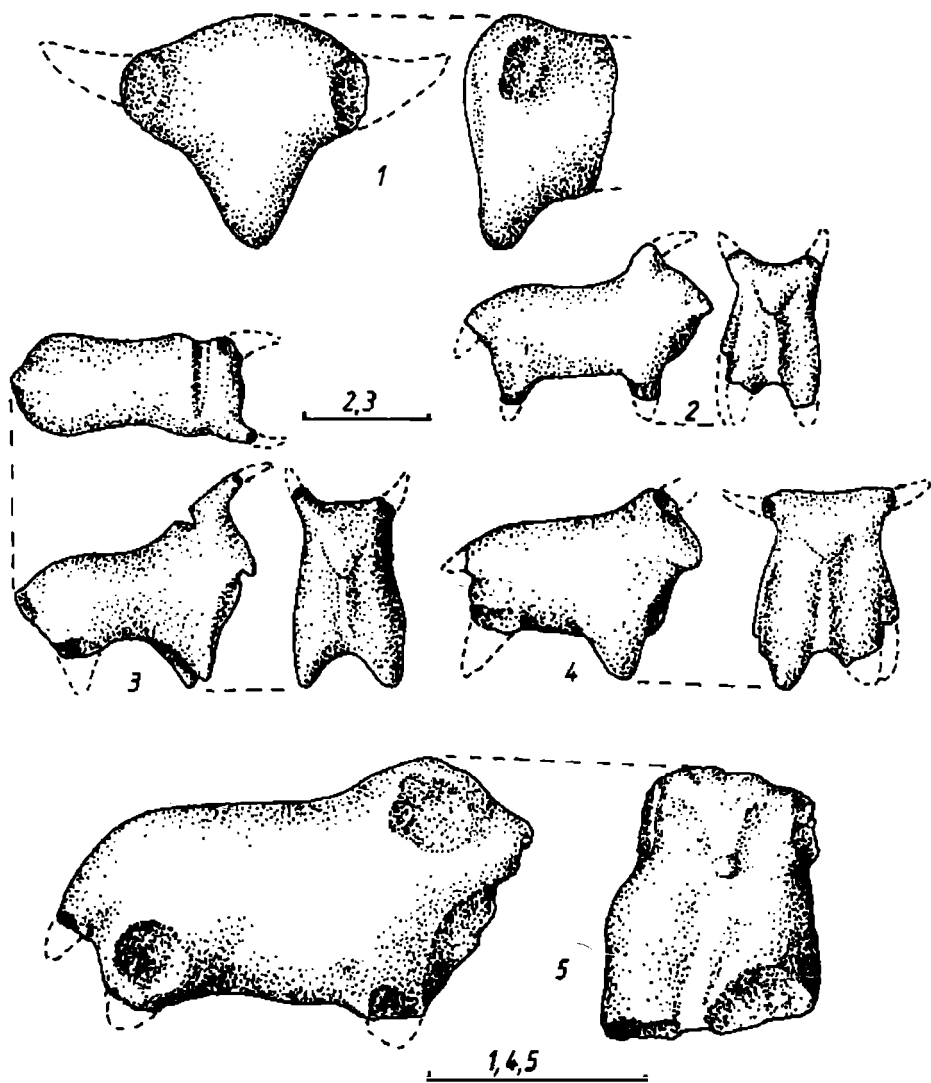

Fig. 6 - Statuete reprezentând cornute mari (Statuettes représentant bêtes à cornes). 1-6 Grănicești (după A. László).

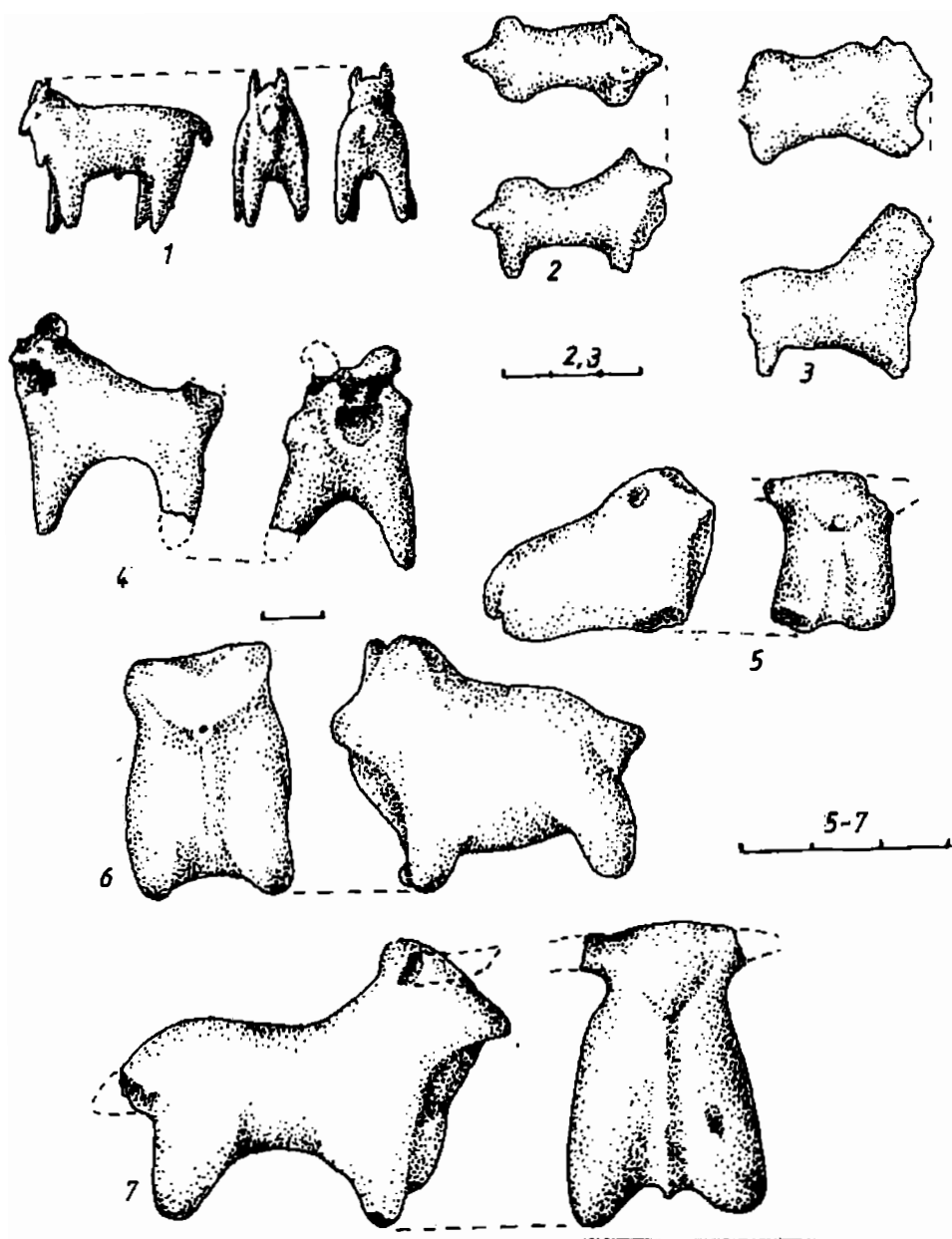

Fig. 7 Statuete reprezentând cornute mari (Statuettes représentant bêtes à cornes) 1: Lechința de Mureș (după K. Horedt); 2-3: Teleac (după V. Vasiliev et alii); 4: Trinca (după O. Lesiński); 5, 7: Lisiëniki; 6: Holihady (după I. N. Maleev).

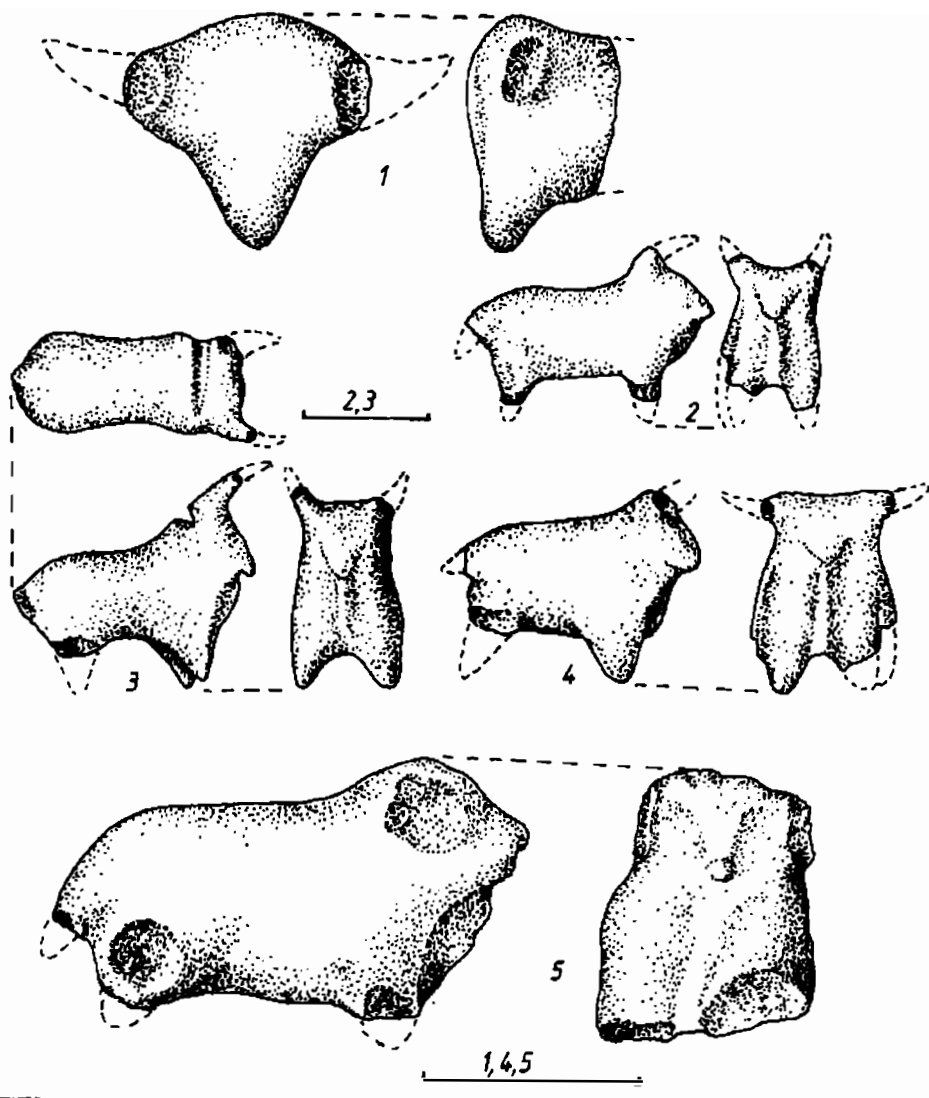

Fig. 8 - Statuete reprezentând cornute mari (Statuettes représentant bêtes à cornes). 1-5 Lisiènikî (după I.N. Maleev).

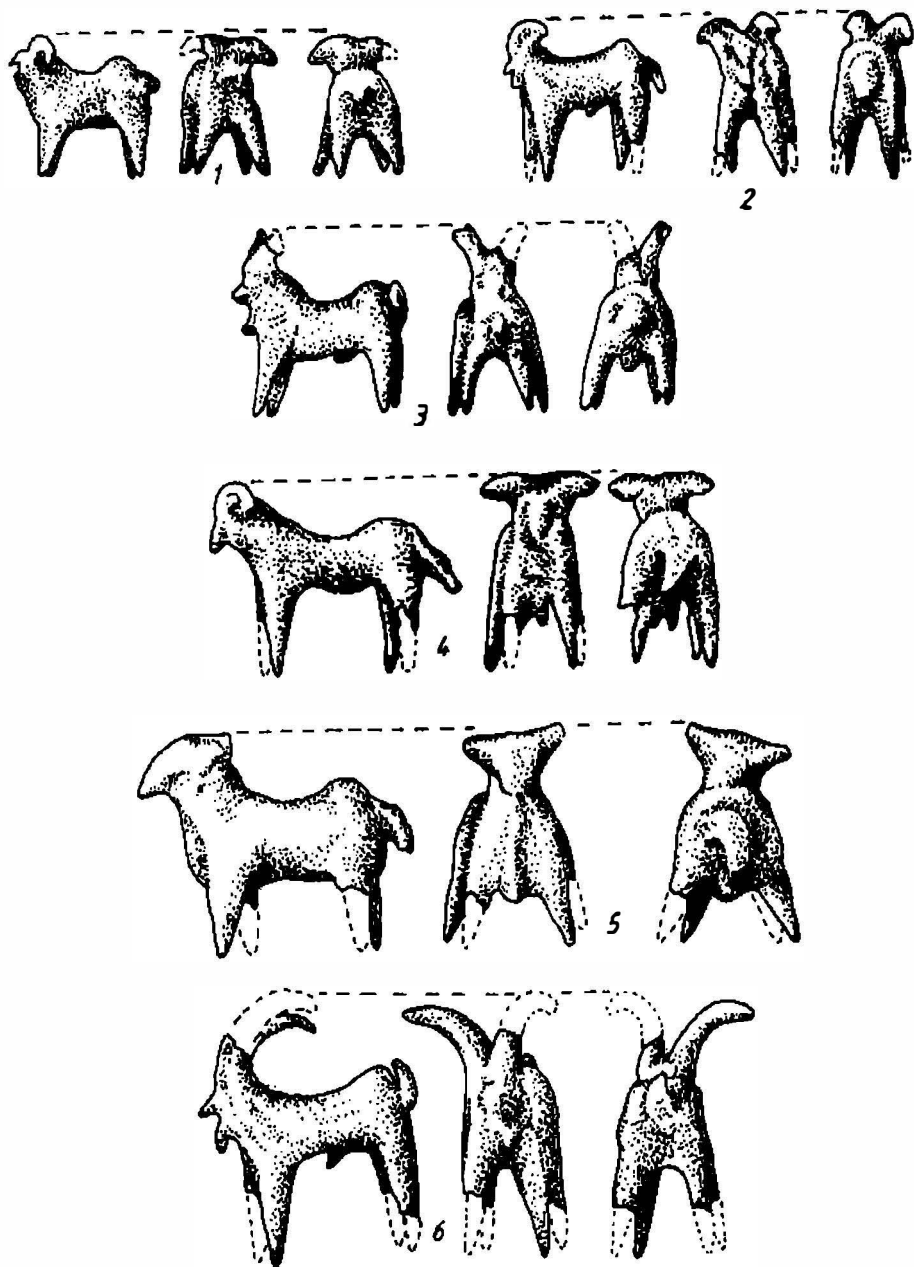

Fig. 9 - Statuete reprezentând ovicaprine (Statuettes représentant petites bêtes à cornes). 1-6: Lechința de Mureș (după K. Horedt).

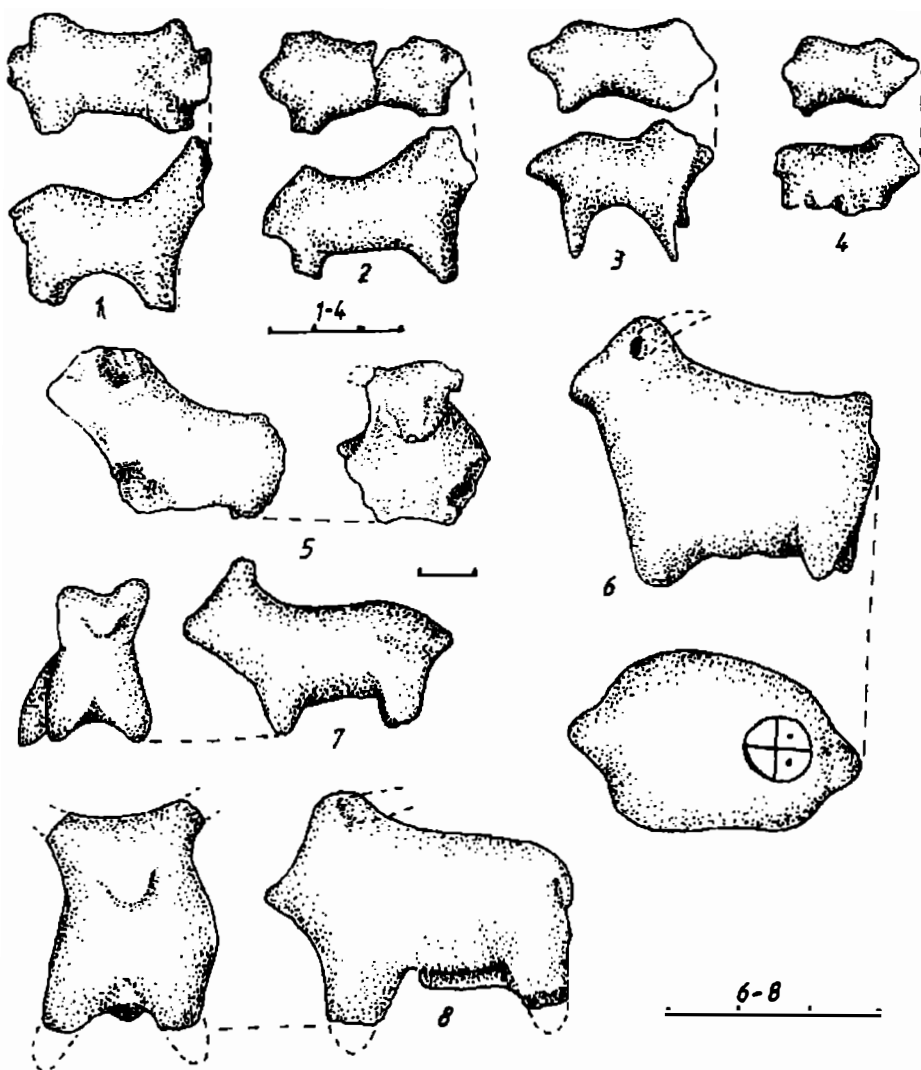

Fig. 10 - Statuete reprezentând ovicaprine (Statuettes représentant petites bêtes à cornes). 1-4 Teleac (după V. Vasiliev et alii); 5: Trinca (după O. Levițki); 6: Grușevo; 7: Holihrad; 8: Lisiëniki (după I.N. Maleev).

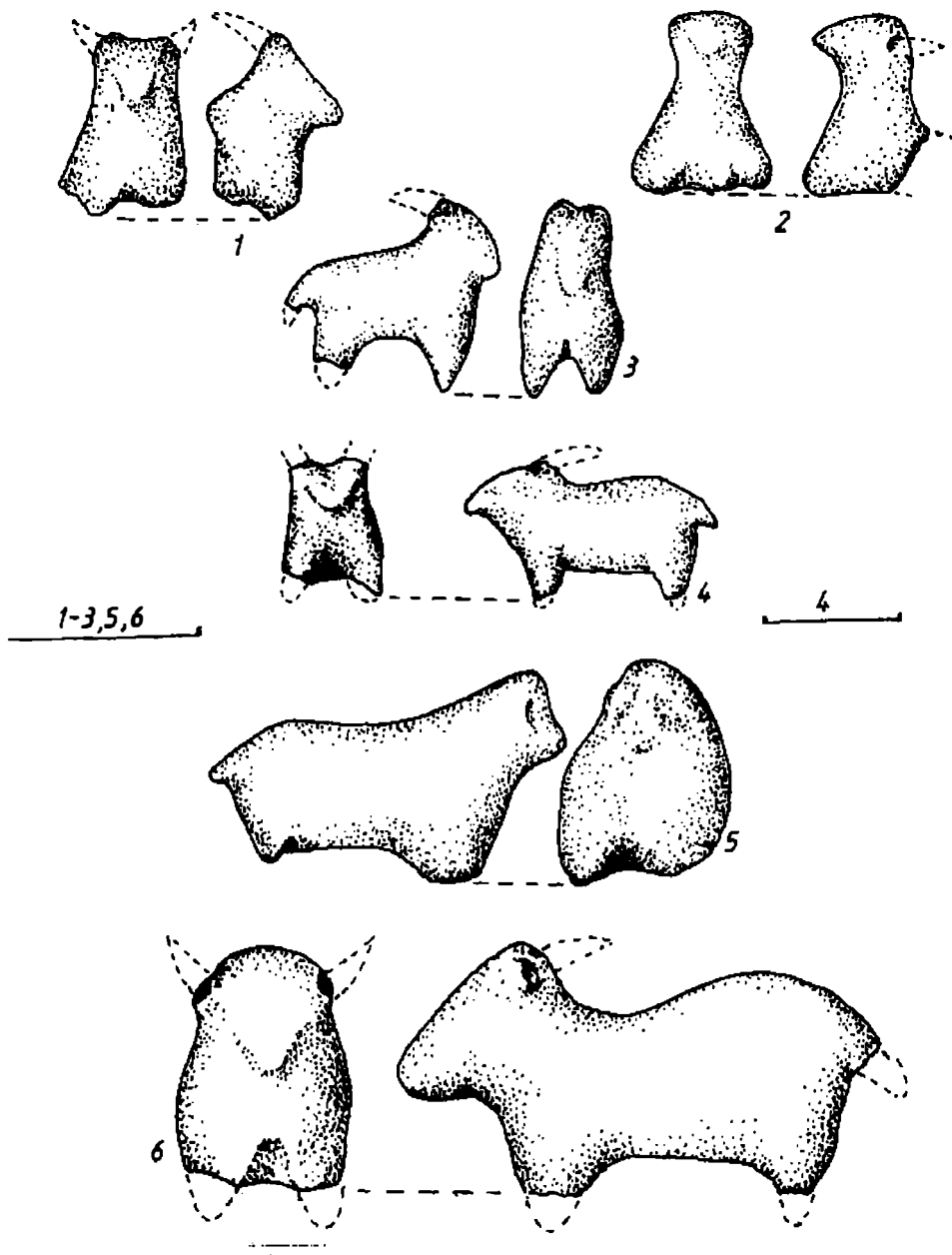

Fig. 11 - Statuete reprezentând ovicaprine (Statuettes représentant petites bêtes à cornes). 1-4, 6: Lisfëniki; 5: Podolska Melnitza (după I.N. Maleev).

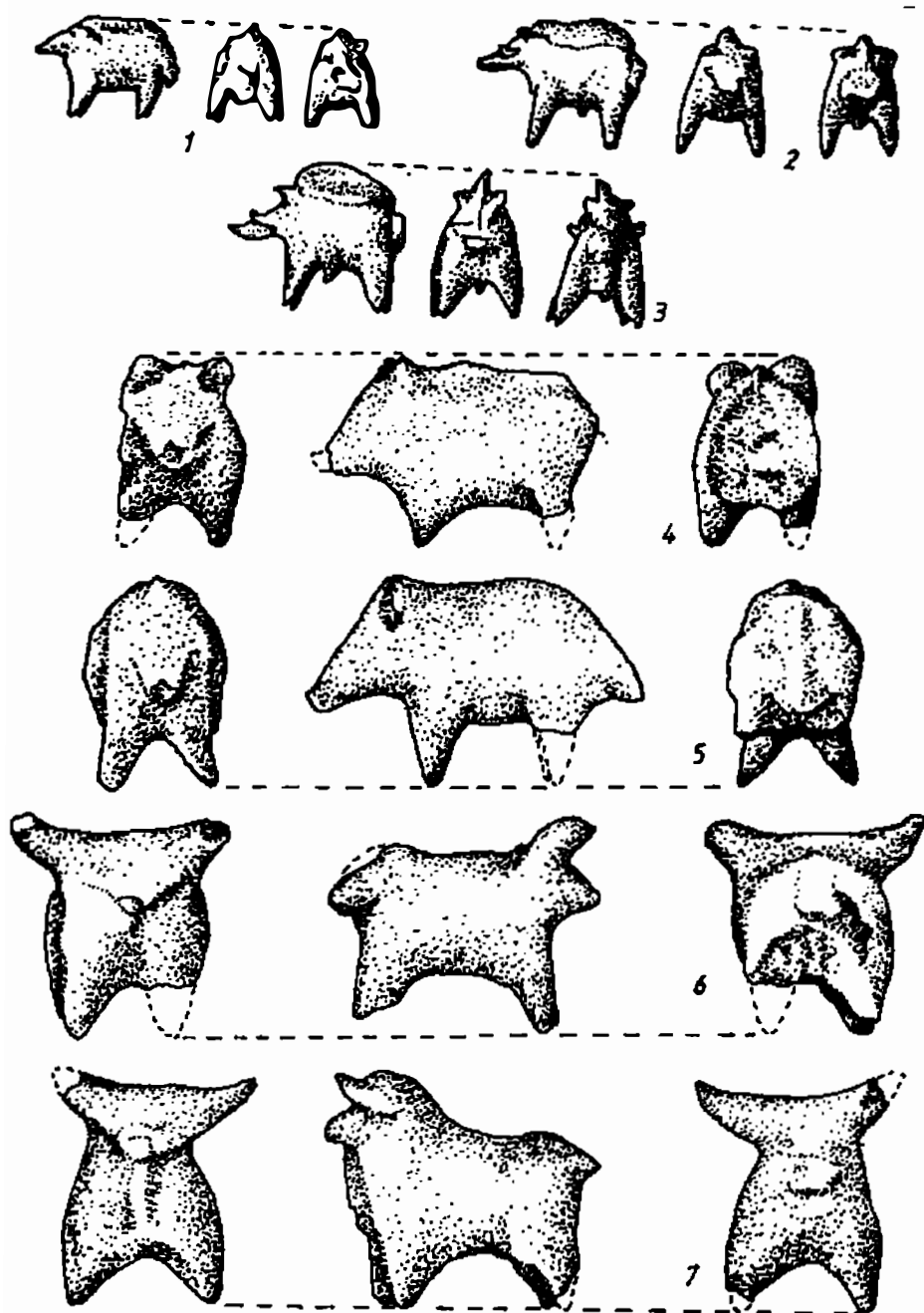

Fig. 12 - Statuete reprezentând porci (1-5) și cornute mari (6-7) (Statuettes représentant cochons et bêtes à cornes). 1-3 Lechința de Mureș (după K. Horedt); 4-7 Grănicești (după A. László).

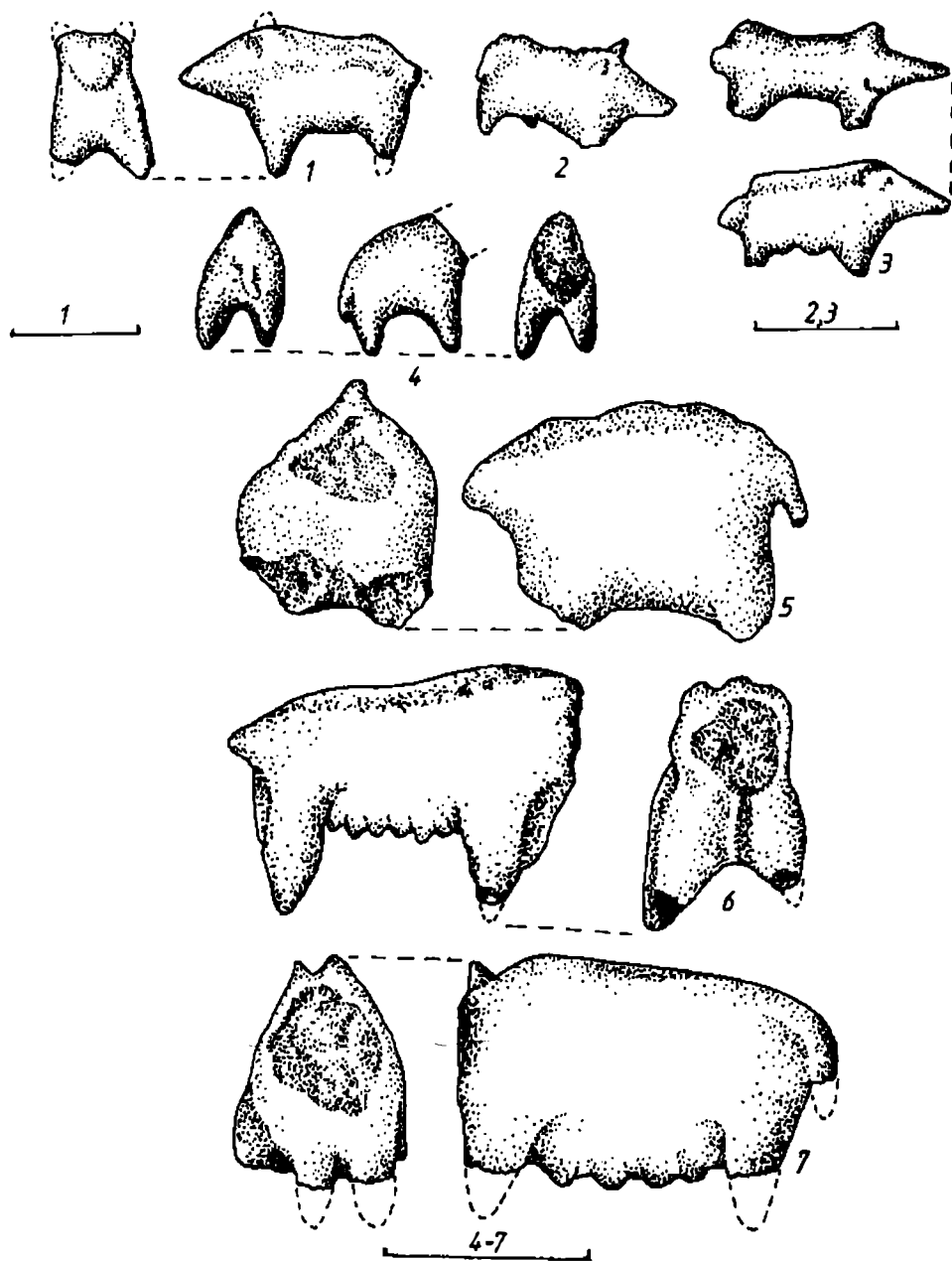
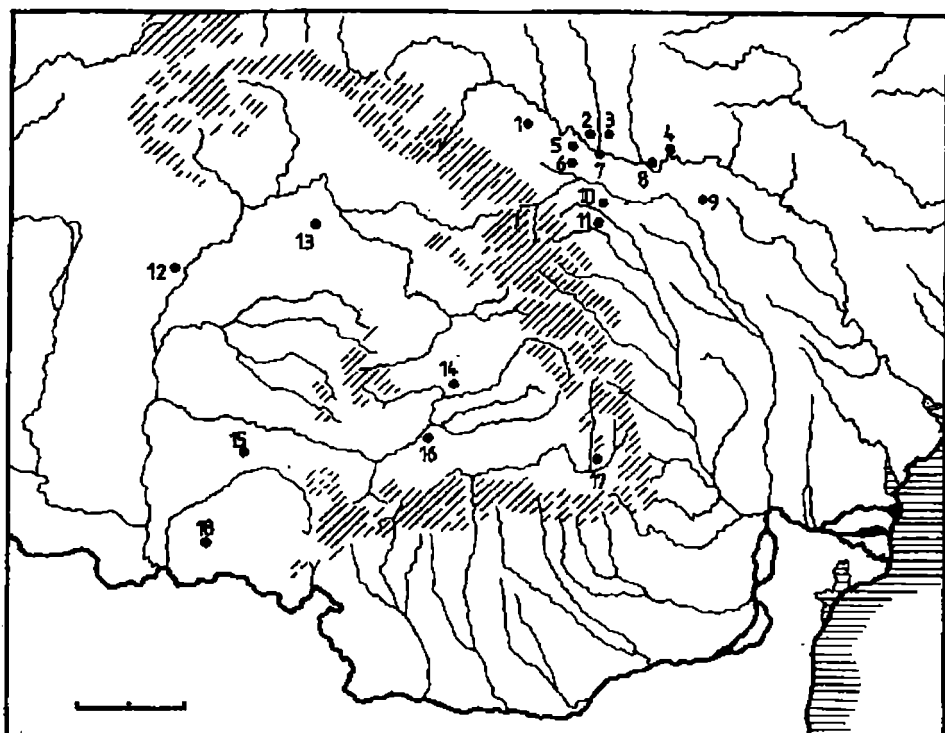

Fig. 13 - Statuete reprezentând porci (Statuettes représentant cochons).
1, 4-7): Lisiènik (după I.N. Maleev); 2-3: Teleac (după V. Vasiliév et alii).

Răspândirea statuetelor zoomorfe aparținând culturilor Gáva - Holihrad și Corlăteni Chișinău (La distribution des statuettes zoomorphes appartenant aux civilisations de Gáva-Holihrad et Corlăteni-Chișinău);

1: Grușevo; 2: Lisiênki; 3: Holihrad; 4: Podolska Melnitza; 5: Horodnitza; 6: Bedrikovtzi; 7: Zaleski; 8: Krivce; 9: Trinca; 10: Siret; 11: Grănicești; 12: Proszló; 13: Căuaș; 14: Lechința de Mureș; 15: Remetea Mare; 16: Teleac; 17: Reci; 18: Vărădia.

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**NOI DATE ISTORICO-ARHEOLOGICE PRIVIND
MÂNĂSTIREA FLOREȘTI, JUDEȚUL VASLUI**

Costică ASĂVOAIE, Laurențiu CHIRIAC

Chiar dacă tradiția orală amintește de faptul că mănăstirea Florești de pe valea Similei a fost construită din lemn, pe la 1480 (1), iar o altă tradiție atribuie construirea primei biserici de aici unei femei – Floarea - (2), deocamdată investigațiile arheologice (atât cele din 1915, cât și cele începute din 1998) nu au confirmat aceste aserțiuni. Acest lucru nu înseamnă, neapărat, dezavuarea unor documente medievale care atestă existența în zonă a unei biserici din lemn la 1480, având hramul "Sfântul Nicolae" (3). E posibil ca această construcție menționată să fi coexistat un timp cu prima biserică de piatră (de la sfârșitul secolului al XVI-lea).

Cert este faptul că - începând cu 1590 – s-a ridicat prima biserică din piatră de la Florești, ctitorii ei fiind Cârstea Ghenovici (biv. vel vornic al Țării de Sus) și jupâneasa lui, Anghelina. Această primă biserică a Mănăstirii Florești avea hramul "Sfântul Ilie Tesviteanul Proorocul", era locuită de călugări și este atestată prin Tetraevangelul ei (dăruit chiar de către ctitor la 27 iunie 1596) (4), precum și prin hrisovul de la Ieremia Movilă (din 22 iulie 1598) (5).

Cea de-a doua biserică din piatră a fost construită începând din 1686, ctitorul ei inițial fiind Gavriil Costache – mare vornic al Țării de Jos. Amplasat pe locul bisericii anterioare, acest nou edificiu religios a fost desăvârșit cu greu, abia pe la 1694-1696 (6). Mai mult decât atât, un mare cutremur din 1738 a dus la crăparea bisericii și a clopotniței ei (refăcută ulterior) (7). În anul 1800, egumenul Ioasa a dispus împrejmuirea Mănăstirii cu zid de incintă, ulterior fiindu-i amplasate pe colțuri câteva metereze (8).

După un alt cutremur puternic din 1802, Mănăstirea a fost grav avariată, fapt pentru care - începând abia din 1852 – egumenul Nil (arhimandrit) inițiază construirea unui lăcaș de cult, pe locul bisericii anterioare (9). Abia la 20 iulie 1883 a avut loc "tărnosirea" (sfințirea) noii construcții – de către arhimandritul de scaun, Nectarie Tomescu (10). Actualmente, această construcție este în curs de restaurare.

Toare aceste sumare date istorice – de altfel, bine cunoscute – au fost reamintite doar cu scopul de a fi un punct de plecare în încercarea noastră - prin acest demers scriptic – de a (re)corela sau completa informațiile scrise cu cele arheologice.

Din acest punct de vedere, vom începe prin a descrie succint modalitatea

În care s-au făcut investigațiile arheologice – reluate din 1998 – și apoi, vom arăta în ce au constatat rezultatele acestora. Totodată, trebuie menționat faptul că cercetarea arheologică de la mănăstirea Florești din anii 1998-1999 s-a concretizat în efectuarea unor săpături de salvare și fără vreo conotație exhaustivă. De asemenea, precizăm că aceste săpături de salvare n-ar fi putut avea loc fără amabilitatea restauratorului – firma S.C DEDAL-BAHAMAT Galați – și a proiectantului – S.C. LUMS S.R.L. București -, dar desigur cu acceptul autorizat al OPCN – Vaslui.

În cadrul campaniei arheologice din 1998 s-au executat mai multe secțiuni și casete atât în exteriorul bisericii și al Palatului stăreției, cât și în interiorul lăcașului de cult, după cum urmează:

a) – Patru secțiuni arheologice au fost executate la exteriorul bisericii, având fiecare dimensiunile de 3 m lungime și 1,5 m lățime și fiind dispuse astfel: SI a fost trasată pe latura sudică, la delimitarea pronaosului de pridvor; SII a fost executată pe latura nordică, ca pandant la SI; SIII a fost trasată pe latura nordică, dar la separarea dintre naos și altar, în timp ce SIV a fost executată ca pandant al secțiunii SIII. Rolul acestor secțiuni arheologice a fost acela de a verifica eventualele modificări planimetrice din zonă și de a stabili relațiile de construcție între compartimentările edificiului religios.

b) – Pentru a avea o imagine unitară asupra întregului complex arhitectonic, concomitent și cu aceleași dimensiuni, s-au mai trasat alte două secțiuni arheologice, ambele dispuse la exteriorul Palatului egumenesc (stăreției); SV a fost amplasată pe latura vestică a clădirii, la decroșul format de fostul corp al grupurilor sanitare, în timp ce SVI a fost trasată pe latura sudică a Palatului, în zona pilastrului angajat ce demarchează primele două încăperi de la parterul clădirii. De aici s-a dorit surprinderea eventualelor nivele de refacere succesivă a acestui imobil.

c) - Vizând verificarea stratigrafiei generale din interiorul bisericii, și eventual, descoperirea unor elemente de construcție anterioare, s-a procedat la trasarea secțiunii arheologice SVII (cu o orientare V-E, având o lungime de 20 m și o lățime de 1,5 m), în așa fel încât murtorul ei nordic să coincidă cu axul longitudinal al bisericii. Ulterior, tot în 1998, s-au mai efectuat și alte patru casete arheologice interioare (de 3 x 3 m) – CI și CII în dreptul absidelor laterale ale construcției, iar CIII și CIV în zona de intersecție a zidului perimetral cu fundația apărută între naos și pronaos -, dar dispuse câte două, la N și S. Necesitatea acestor patru casete a fost dată de dorința de a stabili mai exact stratigrafia interioară a bisericii și de a se data mai precis fragmentele din construcțiile anterioare.

Campania din 1999 a constat doar din asistarea și supravegherea arheologică a lucrărilor de dren și de hidroizolație (executate de către restaurator). Această asistență arheologică de la biserica Mănăstirii Florești a urmărit, pe de o parte completarea informației istorico-arheologice privind acest sit, iar pe de altă parte, a avut în vedere salvarea și punerea în valoare (din punct de vedere muzeistic) a eventualelor materiale arheologice descoperite.

În privința investigațiilor arheologice făcute la exteriorul bisericii – e vorba de cele 4 secțiuni deja arătate -, putem spune că ele au reliefat o anumită unitate arhitecturală și de construcție între cele două biserici succesive (cea din 1686-1694 și cea din 1852-1883). Din punct de vedere planimetric, nici una din aceste secțiuni arheologice nu au confirmat informația scrisă (menționată la început). Doar pe latura nordică a edificiului actual s-au constatat ușoare supraînălțări ale nivelului de călcare – deloc benefice monumentului.

Secțiunile arheologice trasate la exteriorul Palatului egumenesc (SV și

SVI) au scos la iveală existența aici a unei vechi pânze de apă freatică și a unui cămin de vizitare pentru conducta de aducțiune a apei potabile. Această observație poate sugera faptul că, pentru edificiul din secolul al XIX-lea, constructorii nu au prevăzut operațiuni de subzidire și de neutralizare a pânzei de apă freatică ce afectează fundațiile imobilului. Se pare că, ulterior, s-a încercat efectuarea unor astfel de operațiuni, din moment ce în profilul secțiunii SV s-au sesizat cel puțin trei nivele de refacere succesivă ale construcției în cauză.

Secțiunea magistrală SVII din interiorul bisericii a dat posibilitatea descoperirii unor fundații (temelii) mai vechi, aparținând construcțiilor religioase anterioare celei din 1852-1883. Completeate și cu cercetarea celor 4 casete din interiorul lăcașului de cult, noile date arheologice – concretizate, mai ales, prin materialul arheologic găsit – modifică informația documentară.

Astfel, de pe latura nordică din interiorul clădirii și din nivelul de umplură generat de demolarea din timpul egumenului Nil, au fost recoltate fragmente de țiglă (datând din secolul al XVIII-lea și de la începutul celui următor). Acest lucru indică faptul că biserica existentă de dinainte de 1852 era acoperită cu țiglă. În afară de acest material tegular, s-au mai găsit fragmente provenind din olăria de uz casnic (din aceeași perioadă), precum și bucăți de cahle.

Din aceste date, un lucru este cert: puținătatea materialelor arheologice, modul de fragmentare a suprafețelor de zidărie veche, precum și absența unor urme de incendiu demonstrează clar faptul că refacerile succesive și reparațiile repetate (menționate și în documentele Mănăstirii) au fost impuse de evenimente nonviolente și s-au desfășurat într-o manieră relativ bine organizată. Tocmai aceste realități sporesc oarecum gradul de dificultate în interpretarea datelor arheologice.

Tot în urma analizării acestor date – oferite de săpăturile din interiorul și exteriorul bisericii -, s-a putut constata o anumită diversitate a materialului de construcție folosit în secolul al XVII-lea; e vorba de resturi de tencuială, spărturi neuniforme din piatră și cărămidă, nisip și pigmenți de mortar, etc. Toate aceste materiale au fost găsite și prelucrate în zonă. Totodată, grosimea depunerilor (cca 2-2,20 m), tasarea precară și modalitatea de depunere a gropilor făcute pentru stâlpii de susținere arată inadvertențe între intențiile inițiale ale comanditarului din secolul al XIX-lea - în speță, egumenul Nil – și posibilitățile ulterioare ale constructorilor de atunci.

În ceea ce privește completarea informațiilor despre prima biserică din zid (cea din 1596), putem emite doar ipoteza că fundațiile zidurilor perimetrale ale acestei biserici au fost "înecate" de fundațiile construcțiilor ulterioare. Cu siguranță că o eventuală analiză petrogrăfică - făcută pe carote extrase din miezul zidăriei actualei biserici (după toate regulile ingineresti) – ar putea să dea un răspuns definitiv în această problemă.

În contextul asistenței arheologice din 1999, tronsoanele șanțului de drenaj (de pe latura sudică a construcției) nu au furnizat noi date arheologice. În schimb, tronsoanele de pe laturile N și N-E au adus un plus de informație ce a completat – doar parțial - pe cea scrisă.

Astfel, descoperirea unor piese de decor arhitectural în aceste tronsoane (notate V-VIII) marchează o etapă distinctivă de demantelare a construcției actuale, dar - în același timp – sugerează faptul că biserica Mănăstirii Florești a dispus, la un moment dat, de o boltă din piatră, în formă de cruce și situată pe naos. Poate fi emisă și ipoteza conform căreia aceste piese arhitecturale să fi fost executate, dar fără a se mai ajunge la punerea lor în opera de construcție; acest lucru nu

exclde o altă ipoteză ce se subînțelege, de altfel: anume aceea că pietrele ecarisate sunt rezultatul unui proces de demantelare sistematică a părții superioare a edificiului. În fond, această ultimă stare de fapt este foarte probabilă, dacă avem în vedere că toate aceste elemente de piatră ecarisată apar în textura unui pământ de umplutură.

De asemenea, în tronsoanele șanțului de drenaj – notate VI-VII – s-a surprins un mormânt (marcat M1/1999), având adâncimea minimă la -1,70 m față de actualul nivel de călcare. Dată fiind amplasarea acestui mormânt lângă tâmpla de N-E a altarului (acolo unde, în timpurile moderne, se situează canalul de deversare al Sfintelor Ape), se poate afirma faptul că mormântul în cauză făcea parte din cimitirul bisericii anterioare celei existente azi.

Pe latura vestică, procedându-se la executarea canalului de drenaj (care se situează în extremitatea sudică la - 100 cm și în extremitatea nordică la - 110 cm față de actualul nivel de călcare), s-a executat și descoperirea fundației în plan orizontal până la adâncimea de -20 sau - 25 cm. Acest detaliu de pe latura de vest (cu lățimea cuprinsă între 50 cm la sud și 24 cm la nord) este în măsură să sugereze ideea existenței unei biserici anterioare construirii Mitropoliei Moldovei și Sucevei.

Cu ocazia executării terminației șanțului de drenaj (la sud de rămășițele vechiului zid de incintă al Mănăstirii Florești), s-au constatat următoarele:

- între 45 și 145 cm față de paramentul vechiului zid de incintă și la adâncimea de - 135 sau - 155 cm față de actualul nivel de călcare, a fost descoperită o groapă menajeră cu resturi de ceramică bastarnică și geto-dacă, precum și fragmente de amforă grecească;

- între - 2,50 - 2,95 cm față de fațada exterioară (extramuros) a aceluiași vechi zid de incintă, sub pământul vegetal – cu o grosime de 10-12 cm – s-a surprins un trotuar de cărămidă. Cărămizile utilizate la trotuar sunt identice cu cele de la Palatul stăreției.

Toate pisele arheologice descoperite în 1998-1999 la Mănăstirea Florești se află în patrimoniul muzeului "V. Pârvan" din Bârlad, o parte din ele fiind restaurate, iar altele urmează a fi restaurate.

În concluzie, cercetarea arheologică din interiorul și exteriorul Mănăstirii Florești a nuanțat parțial – unele informații scrise, fapt pentru care este evidentă importanța continuării unor investigații arheologice cu caracter exhaustiv în această zonă, benefice pentru întregirea istoricului acestui minunat lăcaș de cult.

NOTE

(1) Vladimir Mironescu – art. *Mănăstirile și bisericile întemeiate de Ștefan cel Mare*, în rev. "Junimea Literară", Iași, nr. V, , 1908, p. 108.

(2) Ibidem, p. 109.

(3) Arhivele Statului București, *Documentele Mănăstirii Florești*, pachetul nr. 3, p. 4.

(4) Iacov Antonovici – *Mănăstirea Florești din plasa Simila, județul Tutova. Studiu istoric cu hărți și ilustrațiuni urmat de documente, inscripții și însemnări*, București, 1916, p. 9.

(5) Ibidem, p. 10.

(6) Ibidem, p. 11.

(7) Ibidem, p. 18.

(8) Ibidem, p. 102.

(9) Ibidem, p. 51.

(10) Ibidem, p. 15.

NEW EVIDENCES HISTORICAL AND ARHEOLOGICAL ABOUT MONASTERY OF FLOREȘTI, VASLUI COUNTRY

SUMMARY

As it know, the Monastery of Florești, has certainly three phases of evolution.

a) the first church was built from stone by Cârstea Ghenovici and his wife, Anghelina, it dated from 1590-1596 period.

b) the second church was also built from stone by Costache Gavril and it dated from 1686-1694 period.

c) the third church was also built from stone by the Priest Nil and it dated from 1852-1883 period.

All these historical facts was corelating with the new evidences arheological, it results from arheological researches, was releaved some important conclusions:

a) from planitremtrical point of view, all these arheological diggings of solving, didn't confirm us the writting information, come in contradiction with al documents from that time.

b) all these phases of evolution to the Monastery of Florești are succeded in the same place but in different period of time. (There is an unitar point of view about arhitecthonic, arhitectural and building plans of the monastery).

c) the second church has initialy a spure (of a church) build on its narhes.

Monastery of Florești has an important role in sheltering and defendering of population from this area, in hard times.

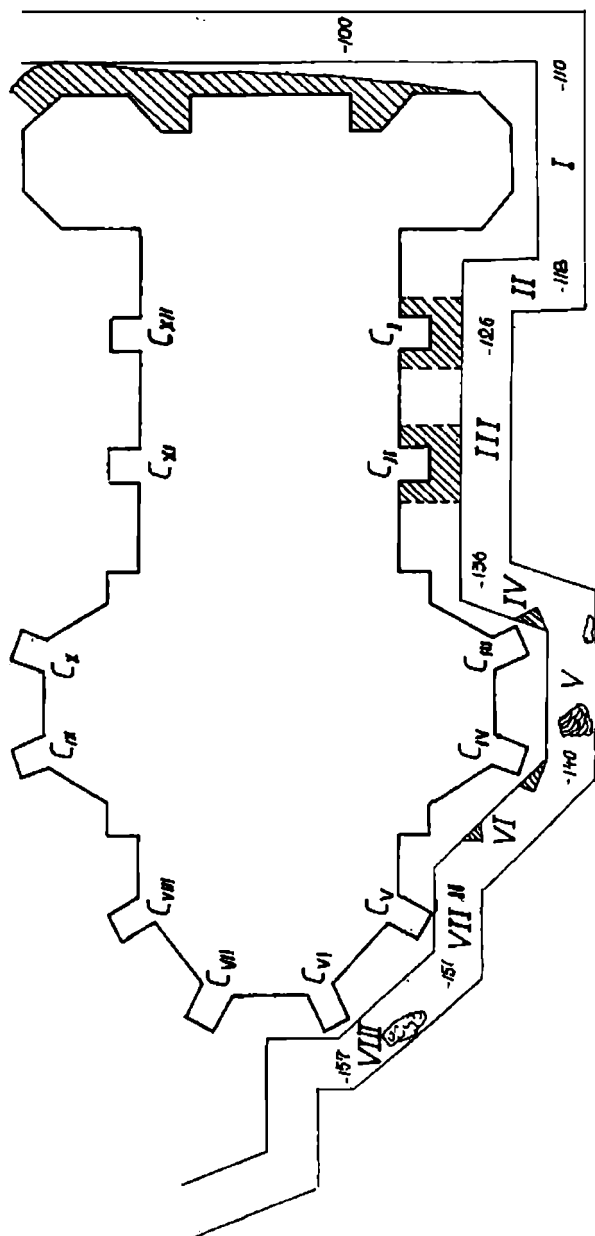
Translate by S. Dumitrașc

Profile ale tronsoanelor de șanț. Explicația Legendei:

1. – strat resturi construcție (fragmente de cărămidă, piatră spartă de mici dimensiuni, pigmenți de lut galben și mortar);
2. – pământ cenușos cu intruziuni de cărbune, pigment de mortar, fragmente de piatră și cărămidă de mici dimensiuni;
3. – humus negru dens;
4. – umplutură de resturi de mortar; piatră, nisip, sporadice fragmente de cărămidă;
5. – lut galben nederanjat;
6. – piatră de talie medie în poziție secundară amestecată cu pământ negru;
7. – resturi de tencuială amestecate cu piatră și cărămidă fragmentară;
8. – pământ cenușos cu intruziuni de cărbune cu mult pietriș și cărămidă;
9. – strat de piatră și fragmente de cărămidă (nivel de construcție);
10. – groapă umplută cu piatră, cărămidă și cenușă;
11. – humus dens cu rare intruziuni de pigment de mortar și cărămidă;
12. – piatră izolată;
13. – cărămidă izolată;
14. – amprentă de bărnă;
15. – lentilă de arsură densă în situ.

Plan șanț dren. Explicația legendei

1. – decroș fundație;
  2. – concentrarea profilatură ancadrament;
  3. – piese din piatră sculptată;
  4. – M1;
  5. – blocuri de piatră fasonată;
- I-IX – tronsoane.

FLOREȘTI '99
PLAN ȘANȚ DREN

SCARA 1:100

Fig. 1

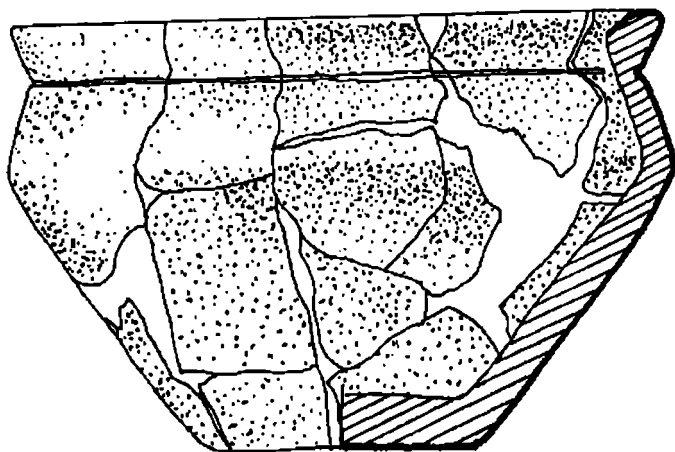
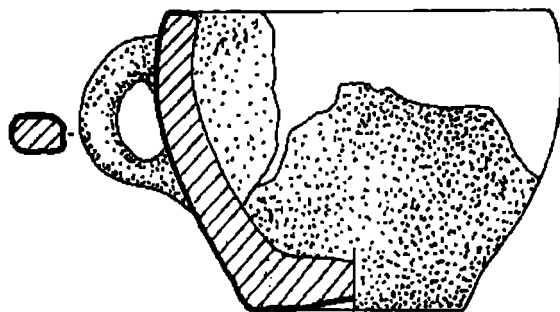

Fig. 2

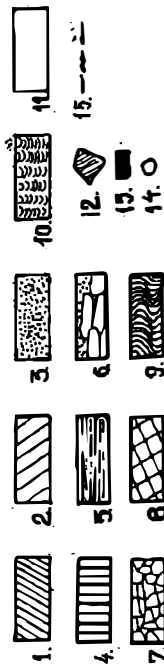
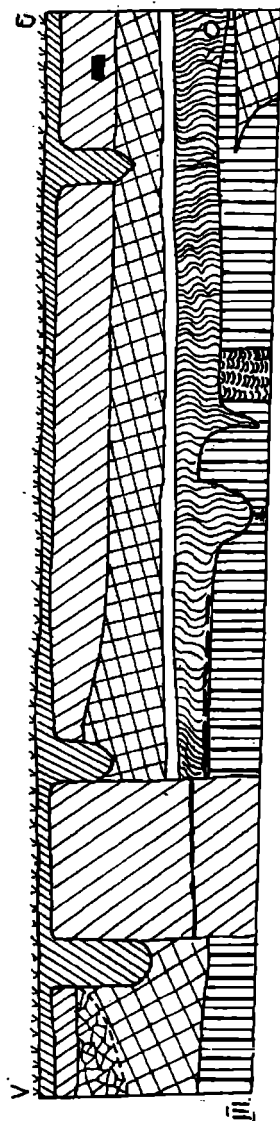
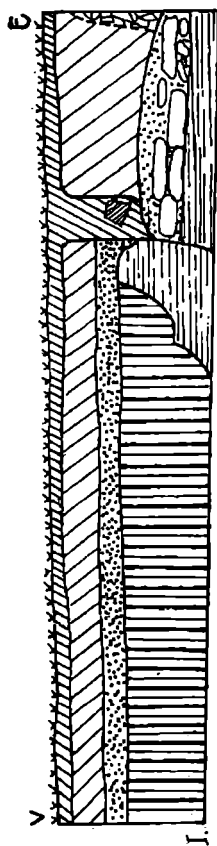
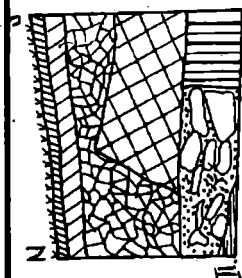

0 4 cm

Fig. 1 - Vas - castron geto-dacic (sec. I-II d. Hr.)

Fig. 2 - Ceașcă geto-dacică (sec. I-II d. Hr.)

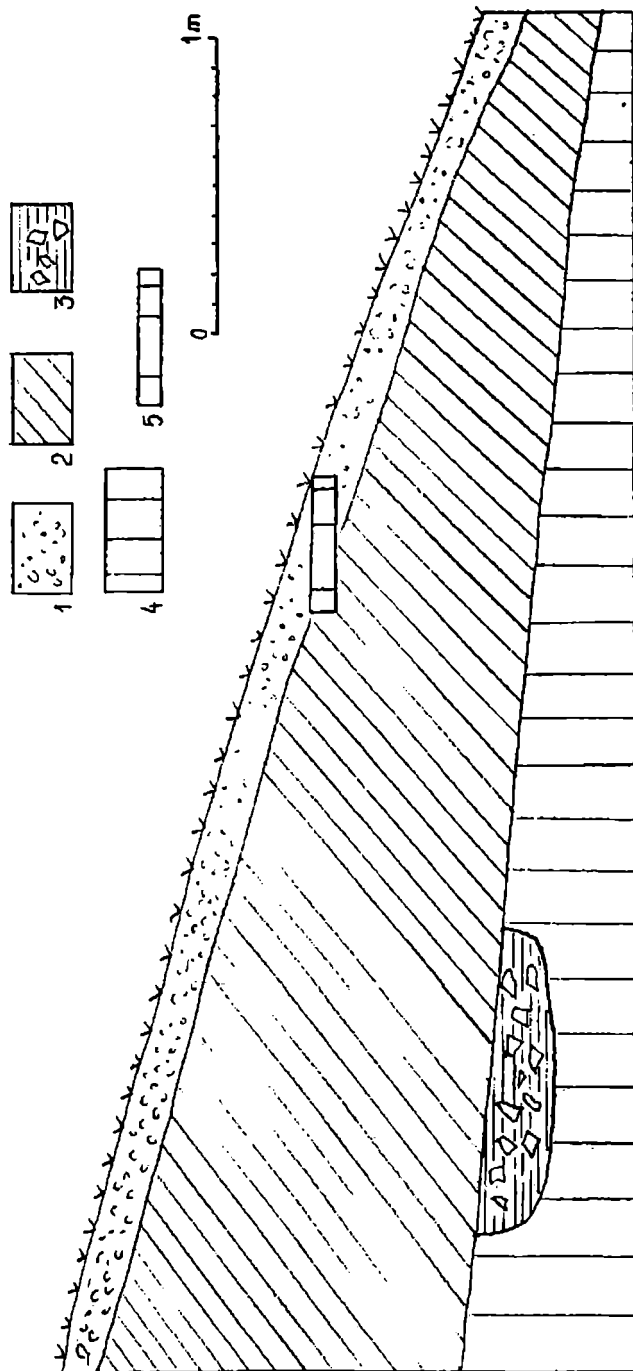

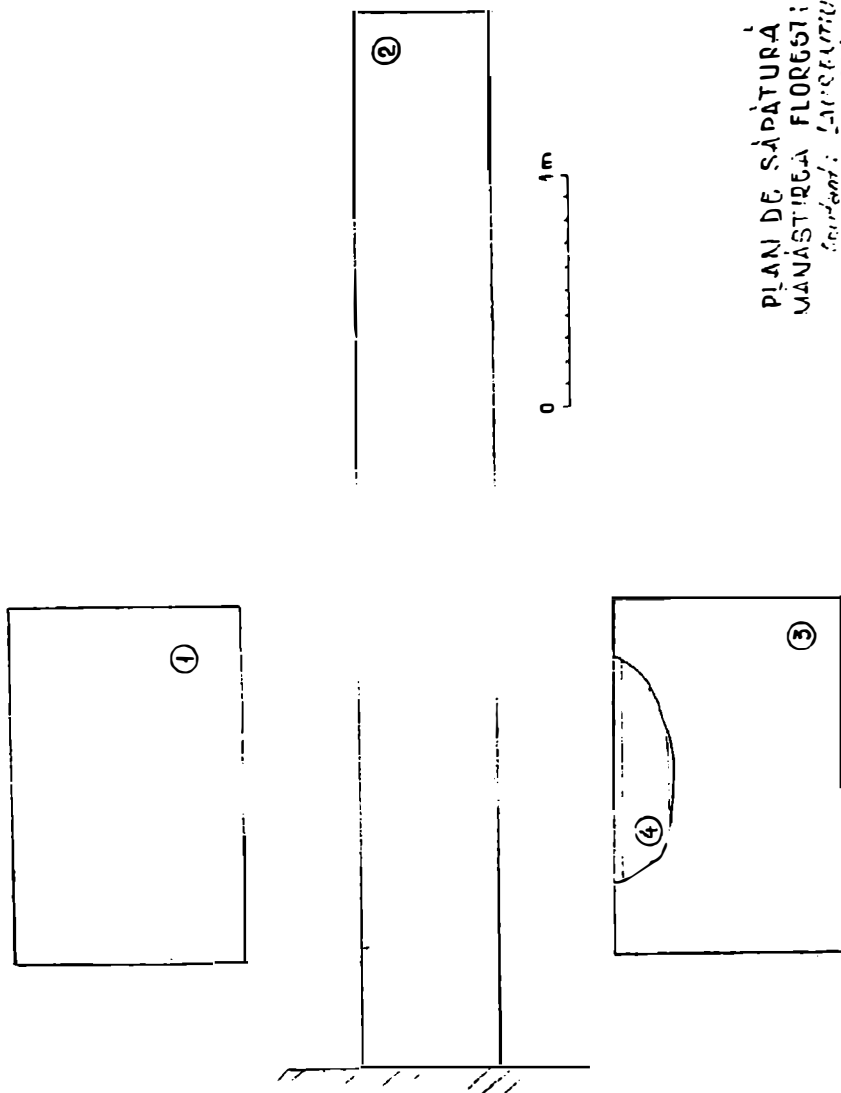
MĂNĂSTIREA FLOREȘTI, Jud. VASLUI, 1999
I, II, III. PROFILE ALE TRONȘANGLOR DE ȘANȚ EXECUTAT
PENTRU AMENAJAREA DĂGNULUI - LATURA D5 N
SCARA 1:50

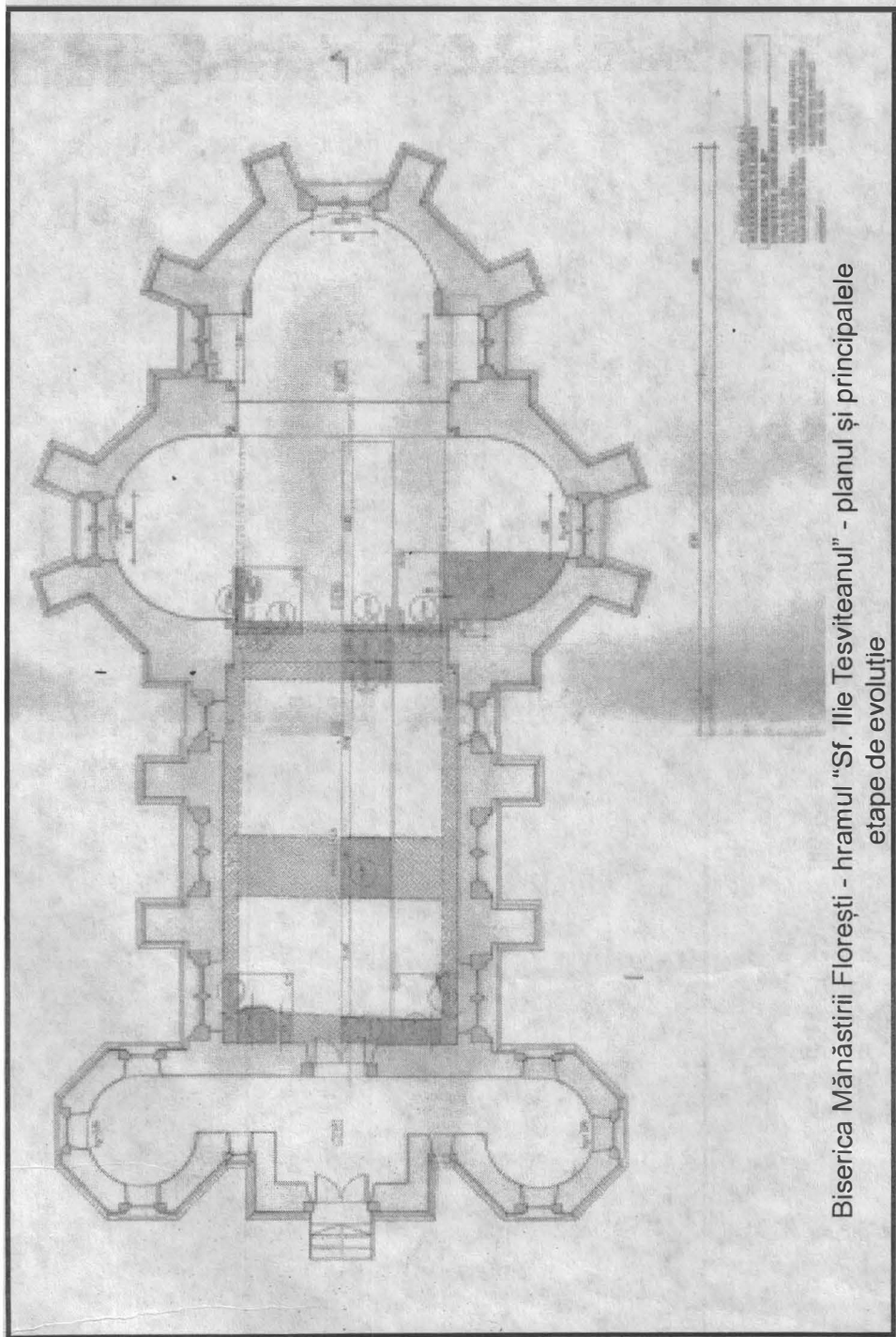
EXECUTAT cercei. șt. COSTICĂ ASĂVOAIE

SANT DRENAJ EXTRAMUROS PROFIL V
 MANASTIREA FLORESTI 1999
 Executat ing. LAURENTIU
 URSACHI

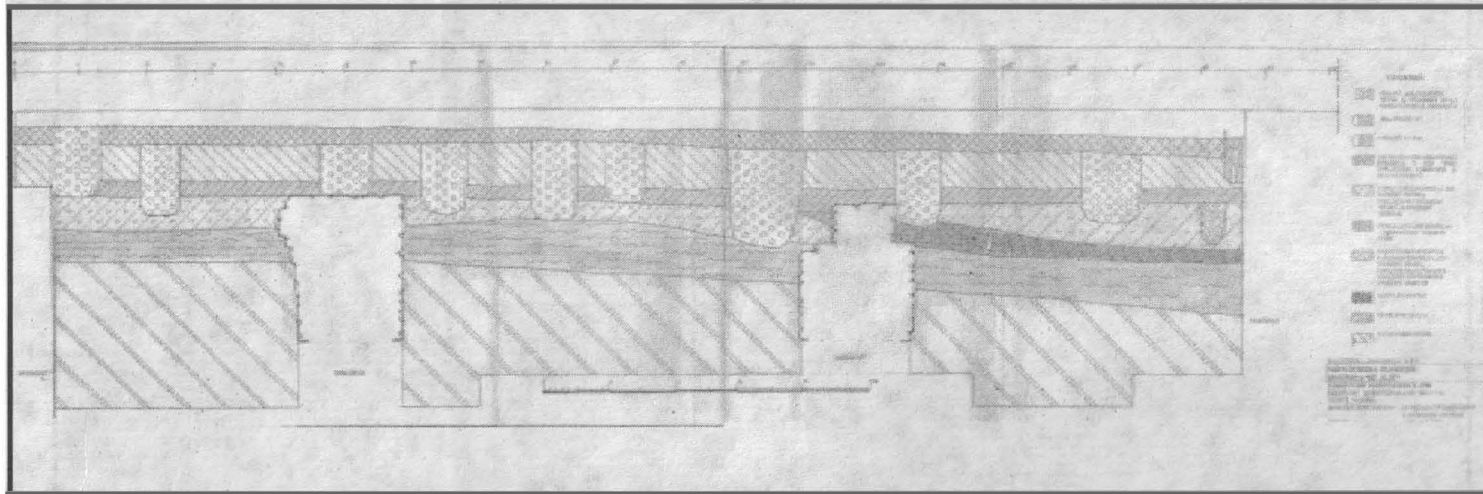
PLAN DE SĂPĂTURĂ
MĂNĂSTIREA FLOREȘTI, 1999
Coordonat: LAURENȚIU
CRĂCIUN

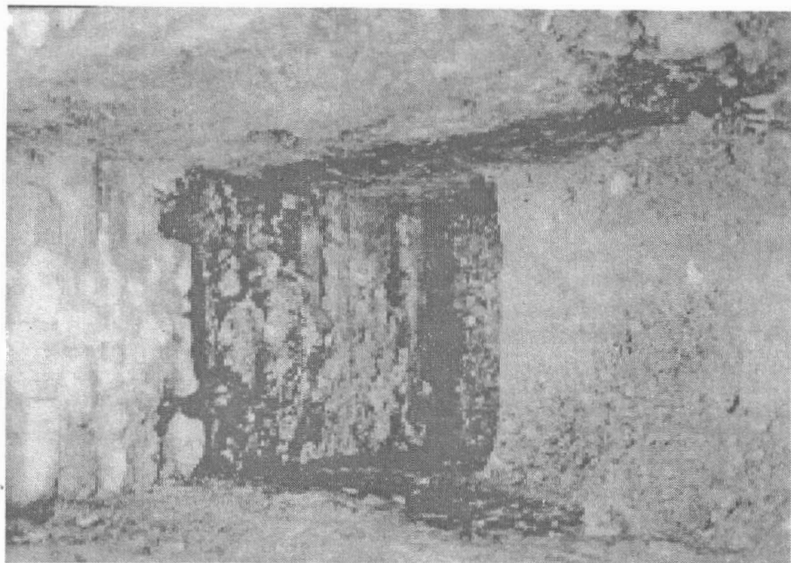

Biserica Mănăstirii Florești - hramul "Sf. Ilie Tesviteanu" - planul și principalele etape de evoluție

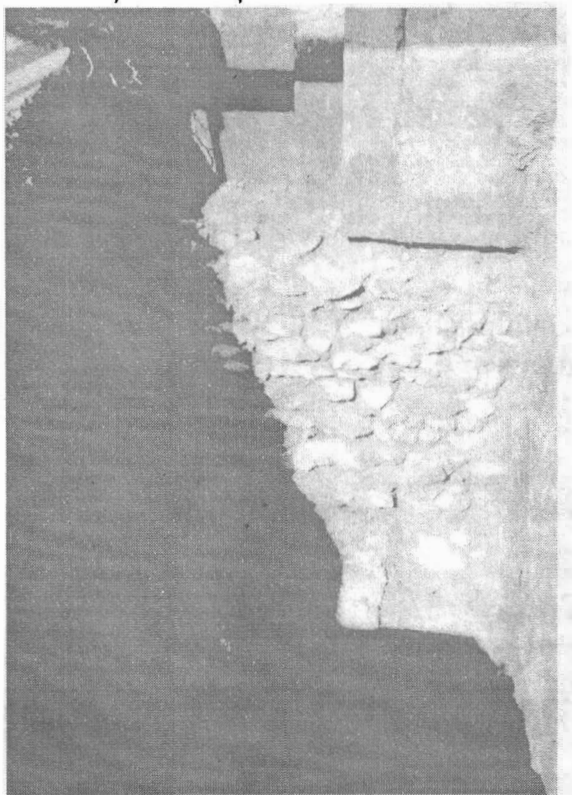
BISERICA "Sf. Ilie Proorocul Tesviteanu" - FLOREȘTI

Secțiunea longitudinală SVII/1998 - în interior, pe axul E-V, Scara 1/20
 Profil nordic

Elevație fundația Bisericii actuale

**Elevație fundația Bisericii actuale
1,60 adâncime**

**Fundația Bisericii actuale
- 1,40 adâncime**

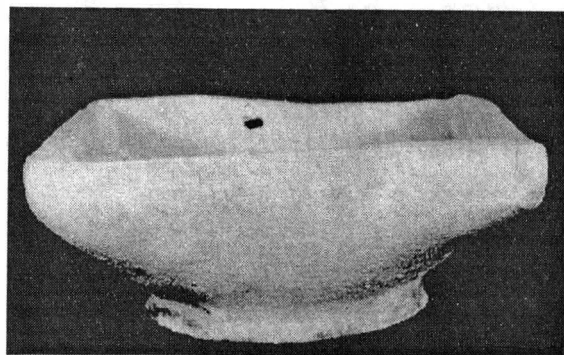
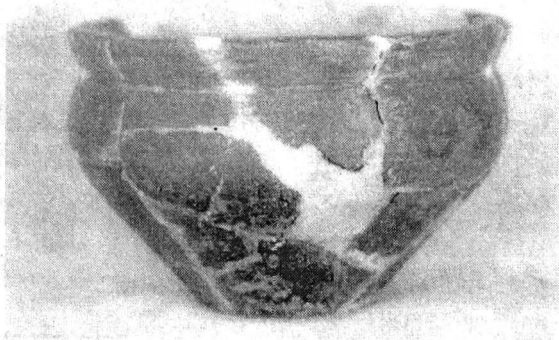
**Elevație fundația Bisericii
actuale**

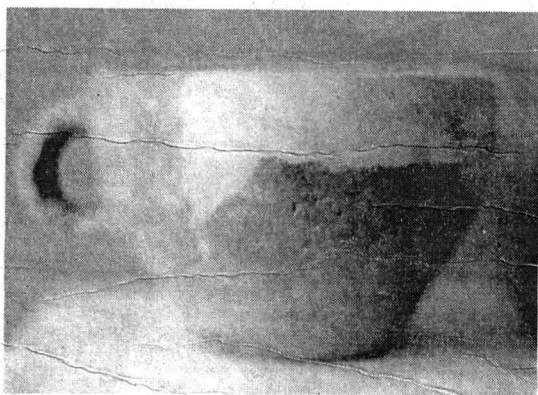
Vas Castanic (Florești),
terminal canal dren,
- 1,20 extramuros
(adâncime)

Vas Castanic (Florești),
terminal canal dren
- 1,20 extramuros
(adâncime)

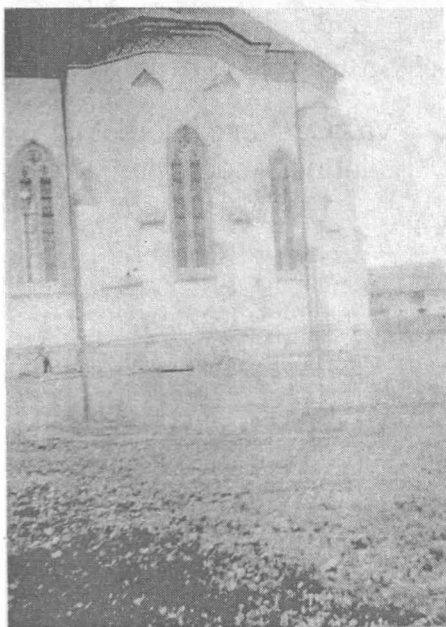

Cahlă,
tronson dren VII, 1, 70
adâncime

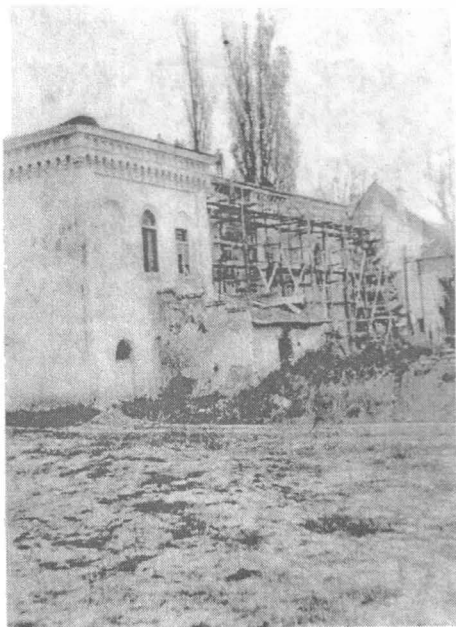
Ceașcă geto-dacică
(Florești),
terminal canal dren
- 1,45 adâncime

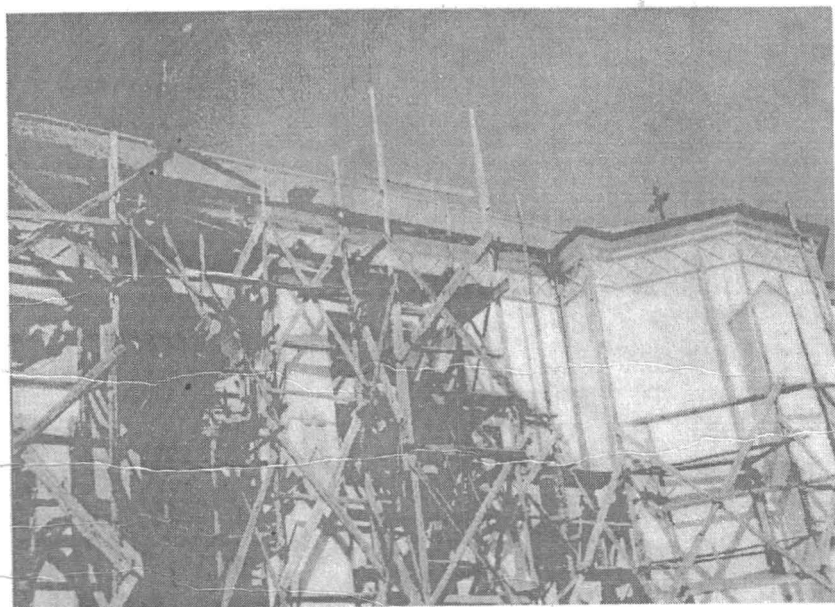

Mănăstirea Florești
(foto elevație)

Mănăstirea Florești
Palatul Stăreției

Partea superioară a
Bisericii

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**BISERICA ADORMIRII MAICII DOMNULUI DE LA
MĂNĂSTIREA CĂPRIANA ȘI MOȘTENIREA
TRADIȚIEI VOIEVODALE**

Vlad GHIMPU

Cea mai veche construcție a mănăstirii Căpriană o reprezintă biserica Adormirii Maicii Domnului, ctitorie a voievozilor Ștefan cel Mare și Petru Rareș¹. Din cauza distrugerilor suferite de la cutremurul din 14 octombrie 1802², după care în bolțile bisericii au apărut fisuri, ea a necesitat o reconstrucție capitală care s-a realizat de-abia în anul 1820. Împrejurările de ansamblu ale acestui eveniment le citim pe verso-ul unei icoane, care urmează după elogiile mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni: " *apoi la anul 1818, iulie 12 zile, au poruncit de s-au făcut în mănăstirea Căpriană întâiu din nou biserica Sfântului slăvitului marelui mucenic Gheorghe și să găsească materialurile pentru prefacerea ca din nou a bisericii vechi a Adormirii preaslăvitei de Dumnezeu născătoare și pururea fecioarei Maria care la anul 1819, mai 12 zile, s-au început și la anul 1820, noiembrie 19 zile, s-au isprăvit împreună cu adaogire de podoabele trebuincioase întru care zi s-au sfințit... În încheiere, important pentru veridicitatea datelor, să menționeze data fixării: s-au însemnat la acest loc această prescriere la anul 1821, septembrie 12 zile*"³. În felul acesta, după ce am elucidat cadrul istoric al reconstrucției bisericii Adormirea, să ne oprim și la compartimentul arhitectural.

Unii cercetători încă din perioada țaristă apreciau că în Basarabia bisericile construite până spre deceniul trei al secolului al XIX-lea reprezintă încă stilul nealterat de influențele rusești al lăcașelor de cult moldovenești. Acest lucru poate fi remarcat, după părerea noastră, și la Căpriană. Cu turn-clopotniță deasupra exonartexului și turlă pe naos, sistem constructiv intrat în alcătuirea bisericilor din Moldova odată cu ridicarea bisericii Sf. Nicolae din Suceava⁴, biserica Adormirii Maicii Domnului de la Căpriană se înscrie în aceeași evoluție a arhitecturii moldovenești, aflată în procesul de sinteză general-românească, început odată cu realizarea bisericii mănăstirii Galata (cu două turle) în anul 1583. Cu toate că, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, arhitectura din Moldova se afla în faza evoluției clasiciste, destinul arhitectonic al bisericii de la Căpriană va fi marcat de influența bisericii baroce Sf. Teodori din Iași, construită în anul 1761, care s-a impus printr-un reviriment al formelor moldovenești. Surprindem, alături de caracteristica menționată, în același consens la ambele biserici-turnul-clopotniță și turla. Principala trăsătură

este plastica exterioară comună, nuanțată prin ordonanța de patru pilaștri de pe fațada de vest; la Căpriană, capitulurile sunt neodorice duble, iar brâul despărțitor este în două registre inegale sub capituluri, privite drept o reminescentă venită din Muntenia secolului al XVI-lea. Valorificând trăsăturile barocului moldovenesc, în plină epocă clasicistă, biserica Adormirea tinde să se exprime cu unele deosebiri care îi dau, totuși, o notă mai modernă. Îndeosebi, turnul-clopotniță, este mai zvelt ca la Sf. Teodori, pe când turla, dimpotrivă, mai greoaie, care are în același stil cu fațada de vest o decorație de mici pilaștri – câte doi împreunați de fiecare parte a deschiderilor la turnul clopotniță și câte unul la fiecare din colțurile exterioare ale tamburului octogonal al turlei. Aceeași notă mai târzie o semnalăm și pe frontonul de deasupra ordonanței de pilaștri ai fațadei de vest. În rest, cu excepția absidelor, plastica decorativă lipsește, biserica fiind străjuită de contraforții originari.

Aspectul decorativ mai modest de la Căpriană nu numai față de biserica Sf. Teodori, dar și în comparație cu alte edificii religioase, unele ctitorii boierești, din dreapta Prutului, relevă situația materială mai precară din Basarabia anexată la Rusia. Tot din cauza lipsei mijloacelor s-au simplificat unele elemente din interior, renunțându-se la cupole în pronaos și la sistemul moldovenesc de arce piezișe la turlă, tamburul căreia, așezat direct pe arcele mari ale naosului, îi dau un aspect greoi de siluetă masivă, proprie barocului, în dezacord cu proporțiile generale mai suptle ale edificiului. În acest sens, avem un contrast tranșat între turla zveltă și dimpotrivă, turnul greoi de la Sf. Teodori din Iași. Totuși, bolțile de pronaos și din pridvor realizate, prin intersecțiile de cilindri, cu penetrații în pronaos, sistem parvenit la origine din Muntenia, o înrudește, de asemenea cu biserica din Iași. Pentru plastica interioară menționăm pilaștrii profilați cu baze și capituluri neodorice duble de la arcadele largi din gropniță și din interiorul portalului ce dă în pronaos, în aceeași gamă cu decorația exterioară. Tot în interior distingem trei arce dublou din pronaos care îl despart în două travee, susținând bolta la mijloc și lateral cu ajutorul unor coloane angajate cu baze pentagonale și capituluri simple, neodorice, care susțin, la rândul lor, câte o arhitravă originală. Opera de refacere a bisericii Adormirii de la Căpriană în anii 1819-1820, deși cu prețul unei rețineri conservatoare, se înscrie în aceeași evoluție unică a arhitecturii moldovenești, cu toate că Basarabia, răpită din trupul Moldovei la 1812, nu era deloc favorizată de a dezvolta o cultură comună cu țara, suferind impunerea rusificării inclusiv prin religie. După mâna de lucru, meșterii care au lucrat la reconstrucția bisericii Adormirea au fost din Moldova, iar meritul principal de a realiza un monument moldovenesc în Basarabia ocupată îi revine, desigur, mitropolitului din Transilvania, G. Bănulescu-Bodoni..

Alături de mitropolit, a mai contribuit la renovarea bisericii de la Căpriană și o altă personalitate, care a avut, se pare, un aport concret. Probabil grec de origine, după numele înscris pe o piatră de mormânt de lângă biserică ce se mai citește până azi: *“Supt acestă marmoră odihnește trupul răposatului arhimandritului Chiril Adrianopolitis care a fost născut Mitropoliei și cavalier și la anii 1819 și 1820 pentru a sa pomenire s-au ostenit și au fost ca un arhitector la prefacerea sa din nou a bisericii mari din mănăstirea Căpriană, iar la anul 1821, noiembrie cinci zile, au împlinit obșteasca datorie”* Îndeplinind funcția de arhitect, la insistența mitropolitului, întâmplarea a făcut de a murit în același an cu Bănulescu-Bodoni, ambii conștienți de lucrarea pe care au făcut-o, prin dorința de a fi înmormântați lângă edificiul ctitorit de ei înșiși, fiind alăturați și cu mormintele. Alt participant activ la refacerea edificiului a fost și arhimandritul Ioanichie, care la biserica mare și veche, de piatră, a Căprianiei și casei arhierești a *fost implicat în lucrări de*

*arhitectură, la proiectarea și desenarea planurilor și a fațadelor, și care supraveghea la îndeplinirea întocmai a tuturor lucrărilor de construcție*⁵. S-a numit Ioanichie după ce s-a călugărit în 1798 la mănăstirea Neamț, fiind adus printre colaboratorii apropiați ai lui Bănulescu-Bodoni. El era fiul unui negustor rus, pe nume Ivan Șicov, ce a învățat carte rusească, de asemenea și arhitectură civilă.

Din acest context , trebuie remarcat la biserica Adormirea Maicii Domnului și o anumită influență rusească, pe care o distingem la partea superioară a turlei, - un acoperiș puțin bulbat, ce nu întrece în diametru prea mult tamburul, urmând conturul poligonal al lui, ce se deosebea, totuși de bulbul de ceapă din Rusia. Iar dacă îl privim într-un tablou mai larg, acoperișul bulbat de la Căpriana se detașează de influențele ulterioare ale secolului al XIX-lea în Basarabia, cu biserici care vehiculau acest împrumut impus prin politica religioasă de colonizare. Același lucru îl putem spune și despre turnul clopotniță, ce se deosebește de acoperișurile piramidale care îi vor urma mai târziu. La momentul inițial, în anii 1819-1820, influența rusească la biserica Adormirea, implicit în întreaga Basarabie, nu a întrecut-o pe cea care se impunea asupra Moldovei întregi, prin vehicularea aici, în special, a formelor clasiciste.

Biserica ce o avem astăzi (fig. 1/A), examinată mai sus, a fost reclădită din temelie (de fapt, de la ferestre), ea însă s-a construit în anul 1542, cum scrie pisană din anul 1820⁶, de către Petru Rareș. Este evident, că această dată a fost preluată în pisană edificiului anterior, de până la reconstrucția lui G. Bănulescu-Bodoni. Din perioada lui Petru Rareș biserica Adormirea de la Căpriana a păstrat mai multe elemente. În primul rând, planul de tip triconc, compartimentat în altar, naos, gropniță, pronaos și pridvor (fig. 1/B), asemenea cu cel al bisericii mănăstirea Probota, necropola familială a domnitorului din anul 1530. De asemenea, camera mormintelor, boltită în semicilindru dispus transversal, pronaosul cu două travee, pridvorul cu acces la latura de sud și nord, iar ca o reminescentă din plastica gotică de odinioară: portalul ce dă în pronaos, stilizat, ce-i drept, compus dintr-un arc frânt cu muluri în retragere și încadrat într-un chenar de baghete încrucișate. La exterior are contraforți cu lăcrimare, dar caracteristica cea mai grăitoare a stilului moldovenesc, definitivat în secolul al XV-lea, o constituie prezența fridelor ce înfrumusețază absidele. Poartă și ele urmele de prefacere din anii 1819-1820 – alungite în sus până sub cornișă, ocnițele prezente la Probota și mai la toate bisericile moldovenești fiind suprimate la ultima prefacere. Să urmărim și alte detalii înnoitoare, de la începutul secolului al XIX-lea: ancadramentele în arc turtit la ferestre, proprii barocului, tot acolo, console și profile, la ferestre, deasupra și dedesubt. În ceea ce privește etapa și caracteristicile de la Petru Rareș totul pare a fi clarificat, în principiu.

Cât privește epoca anterioară lui Rareș de la Căpriana , aici păreri sunt împărțite, mai ales după ce la această mănăstire s-au făcut investigații arheologice în anul 1993. Cercetările arheologice întreprinse la Biserica Adormirea Maicii Domnului au dat la iveală sub fundația bisericii actuale o altă temelie exact de același plan, însă ceva mai mare decât ultima pe întreg conturul. Ultima fază, de la Bănulescu-Bodoni, a fost așezată pe una și aceeași a doua temelie, de la Petru Rareș. Când s-a pus fundația primei biserici de piatră descoperită în anul 1993? Arheologii Gheorghe Postică și Nicolae Constantinescu, care au condus investigațiile arheologice, au emis părerea conform căreia fundația descoperită ar proveni de la o biserică de la Alexandru cel Bun⁷. Ei se bazează pe stratul de arsură rezultat în urma defrișării pădurii, care putea avea loc și în secolul al XV-lea, și în secolul al XVI-lea, constituind un indiciu prea relativ de datare. Informațiile documentare nu relevă o situație ce ar

da posibilitatea s-o apreciem în asemenea mod. Din contra, în condiții de activitate incertă pe timpul lui Alexandru cel Bun și a urmașilor lui, pierderea statutului autonom în anul 1470, lipsa unor moșii pentru a susține material, exclud prezența unei biserici de piatră la *mănăstirea de la Vășnevăț*, cum s-a numit inițial.

Pentru aprecierea cadrului cronologic al construcției primei biserici de piatră la Căpriană, trebuie luați în seamă și o serie de factori generali: de pildă, în literatura de specialitate deja s-a încetățenit părerea că bisericile de la mănăstirea Putna (1469) și Neamț (1497) au constituit un apogeu de creație arhitectonică religioasă în epoca lui Ștefan cel Mare. Urmând aceeași construcție a unei biserici mari de mănăstire, cea de la Căpriană, de asemenea, poate fi o construcție de la Ștefan cel Mare. Inscriptia de la mănăstirea Zografu care îl nominalizează pe Ștefan cel Mare ctitor al Căprianei, actul domnesc din anul 1698, unde același domnitor este arătat drept ctitor și fondator al acestor două mănăstiri, Căpriană și Dobrovița, făcute de el, vin să argumenteze același lucru. Dovada ține și de o logică a faptelor, în strânsă legătură cu construcția bisericii de la Mănăstirea Neamț în anul 1497, unde era subordonată Căpriană în anul 1470⁸. Aflată în calitate de schit al mănăstirii Neamț, Ștefan cel Mare a reconstruit mai întâi biserica acesteia, apoi a ridicat o altă biserică de piatră în fosta mănăstire care era subordonată, deci la Căpriană. După ce Ștefan cel Mare edifică lăcașul de piatră, asemănător cu bisericile de la Putna și Neamț, biserica Adormirea Maicii Domnului de la mănăstirea Căpriană se va înscrie în palmaresul ctitoriilor domnești drept a treia biserică din Moldova prin complexitatea planului și structura elevațiilor. Post 1497, eventual în anul 1504, când s-a construit biserica mănăstirii Dobrovăț, s-a ridicat Căpriană, dar și denumirea ei nouă, perpetuată până în zilele noastre, denotă o schimbare calitativă a ei de la schit din nou până la mănăstire independentă, în ultimii ani de domnie ai lui Ștefan cel Mare.

Până aici pare a fi totul limpede, biserica Adormirea Maicii Domnului de la mănăstirea Căpriană, cu compartimentele deschise mai sus, având două intrări în pridvor - dinspre sud și dinspre nord, reprezintă tipul de biserică mare de mănăstire statomicit în Moldova lui Ștefan cel Mare. Prima ei descriere vizuală aparține lui N. Murzakevici, care a vizitat-o înainte de anul 1844, venit în călătorie de la Odesa. *Ea a fost construită de către Gavril Bănulescu-Bodoni după chipul bisericilor din Athos în anul 1820, de un plan alungit care se termină cu o ușă spre vest, ușă spre sud și nord nu este*⁹ (?). Aceeași situație o prezintă în 1880 și Mihail Ganițki: se termină cu o ușă spre vest, ușă spre nord și sud nu are¹⁰; fie repetând prima descriere după *Zapiski*, fie că o evaluează independent. Afirmările acestor doi cercetători nu ni se par lipsite de sens, mai ales dacă le privim în strânsă legătură cu amplasamentul pisaniei de la 1820, aranjată deasupra ferestrei de pe fațada de vest (fig. 2/A). Fiind descoperită târziu, de abia în anul 1937, apoi din cauza publicării ei într-o notă de călătorie, ea a rămas practic necunoscută multă vreme, fiind *redescoperită* în anul 1993, odată cu efectuarea săpăturilor arheologice la Mănăstirea Căpriană¹¹. Locul ei, pe fațada de vest (fig. 2/B), poate proba amplasamentul deasupra ușii care se află în partea de vest, așa cum s-a relatat în secolul al XIX-lea, și vine în discordanță vădită față de ușile actuale - dinspre sud și nord. În analogie cu pisanile de la alte biserici moldovenești, la Căpriană ea ar fi trebuit amplasată lângă ușa de sud. Deci, descrierile din secolul al XIX-lea ce prezentau biserica Adormirea cu ușa de intrare spre vest și nu dinspre nord și sud cum este acum, își găsesc sprijinul în amplasamentul pisaniei pe fațada de vest.

Cum se rezolvă problema? A avut biserica Adormirea ușile de intrare dinspre sud și nord de la început, reprezentând tipul de biserică mare de mănăstire, ștefaniană, cum l-am socotit până în prezent, ori a avut intrarea dinspre vest, în

corespundere cu amplasamentul pisaniei puse de Bănulescu-Bodoni? În ultimul caz biserica a trebuit să mai sufere o reconstrucție după anul 1820 (care nu se cunoaște), când i s-au făcut intrările – dinspre sud și nord? Enigma rămâne, până își va găsi rezolvarea...

L'église de la Dormition de la Vierge de la monastère Căpriana et l'héritage des traditions voievodales Résumé

L'église de la Dormition de la Vierge de la monastère Căpriana est retée parmi les édifices actuels la plus ancienne construction et portant la tradition clitorique des voievodes de Moldova. Elle garde plusieurs éléments d'architecture des voievodes Ștefan cel Mare (1457-1504) et Petru Rareș (1527-1538; 1541-1546); même si elle a souffert la deuxième grande reconstruction dans les années 1819-1820. Mais cette dernière intervention et l'état actuel, ne se corroborent pas avec la description du plan de l'église resté de la première moitié du XIXe siècle. Le dilemme de la structure architecturale de l'église de la Dormition de la Vierge de la monastère Căpriana reste encore à être solutionné dans le futur.

Ilustrații

Fig. 1/A Biserica Adormirii Maicii Domnului de la Căpriana, vedere dinspre nord-vest.

Fig. 1/B Planul bisericii Adormirea Maicii Domnului cu uși de intrare (săgeți) dinspre sud și nord.

Fig. 2/A Fațada de vest a bisericii Adormirea, pisanie de marmoră de asupra ferestrei.

Fig. 2/B. În timpul citirii pisaniei.

NOTE

¹ Despre biserica Adormirea Maicii Domnului de la Căpriana am scris și alte articole, cf. în Suceava, XXI, 1994, p. 94-101; Memoria Antiquitatis, XX, 1995, p. 271-280; Tyragetia, III, 1995, p. 33-43; IV-V, 1997, p. 19-28.

² *Kişinevskie Eparhialnăe Vedomosti*, 1883, nr. 16, p. 540.

³ Șt. Ciobanu, *Biserici din Basarabia*, în Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice din Basarabia, I, Chișinău, 1924, p. 53-54.

⁴ Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, 2, București, 1965, p. 48-49.

⁵ *Kişinevskie Eparhialnăe Vedomosti*, 1874, nr. 16, p. 589-590.

⁶ D.P. Micșunescu, *Vizitând mănăstiri basarabene și bucovinene*, București, 1943, p. 42-43.

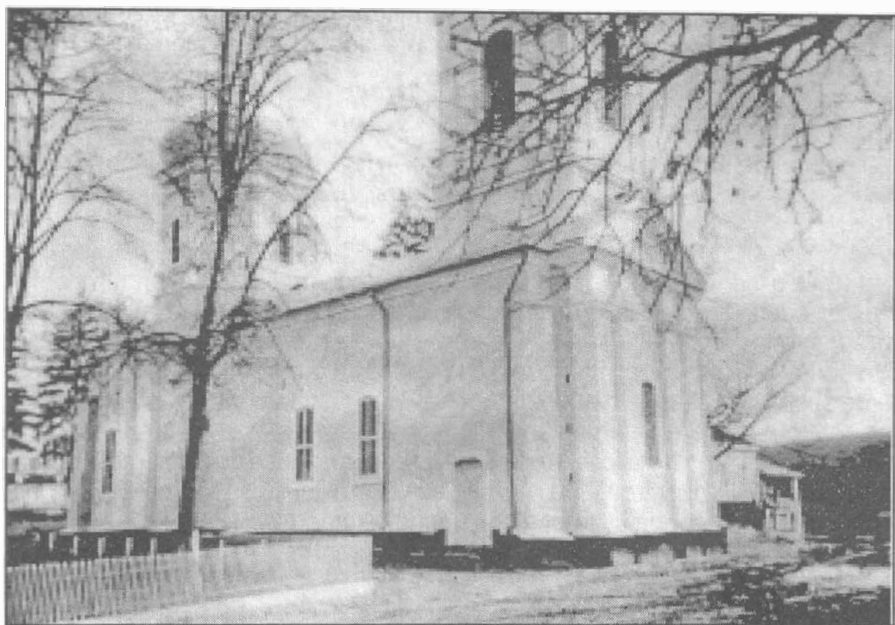
⁷ *Cronica cercetărilor arheologice*, campania 1993, Satu Mare, 12-15 mai, 1994, p. 14; G. Postică, N. Constantinescu, *Căpriana. Repere istorico-arheologice*, Chișinău, 1996, p. 111.

⁸ D.R.H., A, II, p. 242-242, 245-246.

⁹ Zapiski, t. 1, Odesa, 1884, p. 239.

¹⁰ *Kişinevskie Eparhialnăe Vedomosti*, 1880, nr. 24, p. 1119-1122.

¹¹ Neștiind de existența pisaniei de la biserica Adormirea Maicii Domnului, subsemnatul, împreună cu N. Constantinescu, am redescoperit-o întâmplător privind cu un ochian față de vest, pe care ulterior am și publicat-o, sf. V. Ghimpu, în Memoria Antiquitatis, XX, p. 271, G. Postică, N. Constantinescu, op. cit., p. 108.

0 5 10 15 M

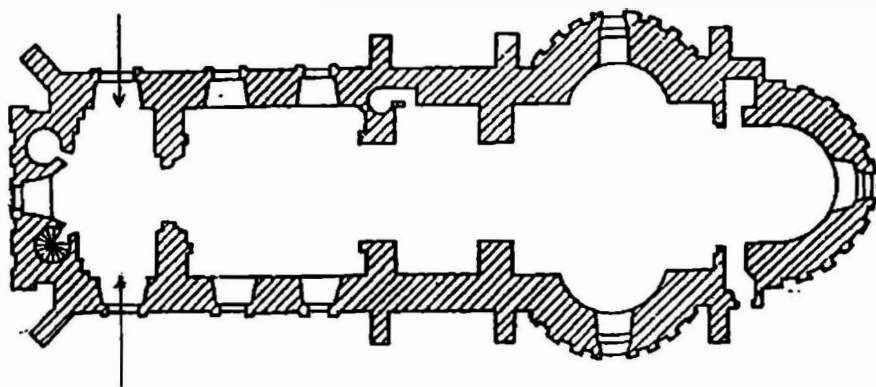

Fig. 1/A Biserica Adormirii Maicii Domnului de la Căpriana, vedere dinspre nord-vest; 1/B - Planul bisericii Adormirea Maicii Domnului cu uși de intrare (săgeți) dinspre sud și nord.

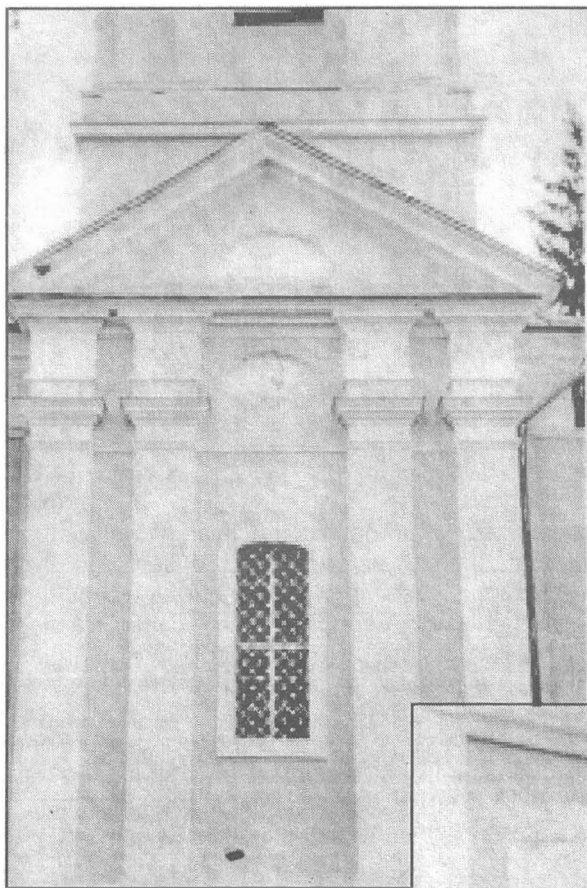

Fig. 2/A. Fațada de vest a bisericii Adormirea, pisania de marmoră de asupra ferestrei.
2/B. În timpul pisaniei.

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**DOCUMENTE VENEȚIENE DESPRE ȚARA
ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA
NOI SURSE RELATIVE LA VEACUL AL XVI-LEA**

Cristian LUCA

Secolul al XVI-lea consemnează numeroase contacte ale Veneției cu țările române, fiind o perioadă cu un bogat potențial informațional conservat în diverse surse documentare din orașul Sf. Marcu. Deși în primele decenii ale veacului sunt mai sumare știrile înregistrate de Serenissima Republică despre spațiul românesc, date fiind și contactele reduse la nivel diplomatic cu Moldova și Țara Românească, către mijlocul și, mai ales, din a doua jumătate a secolului va crește progresiv aportul de informație conținută în actele venețiene.

Reluarea legăturilor Moldovei cu Veneția, odată cu domnia lui Bogdan al III-lea (1504-1517), ne este cunoscută din *Diari* lui Marin Sanudo¹, cel care menționează soliile moldovene din 1506 și 1509², reflectând preocuparea fiului lui Ștefan cel Mare de a-și asigura suportul diplomatic necesar în cazul unei eventuale politici antiotomane. Același Sanudo înregistrează și solia din 1518³, condusă de raguzanul Hieronim Matievici, ca trimis al domnului Țării Românești, Neagoe Basarab (1512-1521), în numele căruia a tratat cu Republica. Probabil misiunea sa a fost bine primită de vreme ce dogele s-a grăbit să-l copleșească cu onoruri pe solul domnului muntean⁴. Un an mai târziu, alt mesager trata, de această dată la Roma, o participare românească la alianța antiotomană proiectată de papa Leon X⁵. Anton Paicalas, în calitate de sol al lui Neagoe Basarab, dar în același timp și al domnului Moldovei, Ștefan cel Tânăr (1517-1527), trecea apoi prin Veneția - în iunie 1519 - cu scopul aparent de a găsi un medic pentru curtea de la Suceava. Se pare că a inițiat totodată și tratative cu dogele și înalți demnitari venețieni, sondând intențiile Serenissimei în cazul unui conflict cu otomanii⁶. Veneția, mai puțin interesată în implicarea într-o alianță împotriva Porții, a tergiversat participarea sa efectivă la constituirea coaliției, tratativele solilor Țării Românești și Moldovei cu ambasadorul venețian la Buda, în septembrie 1519, rămânând fără un rezultat concludent⁷. Frământările interne din Țara Românească și Moldova, agravarea situației lor politice în raporturile cu Poarta, după zdrobirea Ungariei și avansul otoman către Europa centrală, au diminuat și așa sporadicele legături cu Veneția. Abia odată cu episodul Aloisio Gritti și implicarea lui Petru Rareș în suprimarea acestuia, sursele venețiene aduc date importante la țările române, subliniind complicațiile politice generate de intrigile regatului venețian⁸.

Informările și rapoartele ambasadorilor venețieni la Constantinopol și

la Curtea imperială concentrează un volum ridicat de informații despre țările române, fiind izvoare de majoră însemnătate în reconstrucția evoluției politice a spațiului nord-dunărean în secolul al XVI-lea. Fondul *Dispacci (lettere) degli ambasciatori* din Arhiva de Stat a Veneției, investigat încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, a fost sistematic valorificat, documentele despre țările române regăsindu-se publicate, în cea mai mare parte, în colecția Hurmuzaki. Bazate pe informații de multe ori detaliate, sursele venețiene sunt fără îndoială deosebit de prețioase, constituind elemente utile pentru cunoașterea situației din Moldova și Țara Românească în contextul evoluției raporturilor politice europene⁹. Constantin Esarcu, cel dintâi care a studiat fondurile documentare ale Arhivei de Stat și Bibliotecii Naționale Marciana, a publicat documentele¹⁰ pe care le-a identificat, alcătuiind și un inventar cronologic al acestora pentru intervalul 1552-1654¹¹. Documentele provin din fondurile *Dispacci...*, *Lettere Principi*, *Esposizioni Principi*, *Secreta Senato*, ce au fost cu predilecție cercetate, concentrând marea majoritate a surselor venețiene privind istoria românilor¹². Astfel, deținem informații despre inițiativele comerciale ale domnului Moldovei, Alexandru Lăpușneanu, care încerca să deschidă posibilitățile unui activ negoț cu bovine, trimițându-le la Veneția prin statele germane, în dorința de a realiza importante venituri și de a-și procura mult prețuitele mărfuri italiene¹³. Alexandru Lăpușneanu îi scria lui Iosif Francischi - care intermedia întreaga afacere prin oamenii săi - în decembrie 1560, scriindu-i păstrându-se în fondul *Lettere Principi*, menționând că așteaptă sosirea trimișilor venețieni pentru a ridica vitele de la granița Moldovei¹⁴. Dogele îi răspundea domnului Moldovei, în iunie 1561¹⁵, lăsând să se înțeleagă că afacerea nu se concretizase încă, fiind mai târziu pusă în practică de adversarul lui Lăpușneanu, Despot Vodă care, succedându-i în domnie, trimitea în vara anului următor un număr neprecizat de boi către orașele italiene¹⁶.

Către Veneția s-au îndreptat numeroși pretendenți la tronul țărilor române, nădăjduind să obțină sprijinul politic și financiar al Serenissimei Republici. Cel dintâi a fost *Duca Iani de Moldavia*, care în 1566 solicita sprijinul signoriei spre a-și "recăpăta" tronul¹⁷. Un anume Nicolae Basarab era recomandat papei în același an de către Republică, drept descendent legitim al fostului domn al Țării Românești, Neagoe Basarab¹⁸. Curând se va dovedi că nu era decât un impostor ca și Ioan Gheorghe Heracleu Basilic Despot, ce se revendica drept moștenitor al "întregii Grecii ... și al Moldovei, Valahiei", ale cărui scrisori către doge au rămas fără răspuns¹⁹. Un alt pretendent, Ioan Bogdan, ce se dădea drept fiu al lui Ștefăniță, sosea în 1588 la Veneția, beneficiind de recomandările lui Henric III regele Franței, și după ce rămâne o vreme aici în speranța unor negocieri fructuoase ale agenților ambasadorului francez la Constantinopol reîncepe periplul său pe la Curțile europene, revenind în 1592 din nou în orașul din lagună²⁰. Către sfârșitul secolului XVI ajungea la Veneția Bogdan, fiul lui Iancu Sasul, care după câteva tentative nereușite de a obține tronul Moldovei a dus o existență aventuroasă, trecând în cele din urmă la islamism²¹. Și Ștefan Surdu, fostul domn al Țării Românești, își găsea refugiu la Veneția continuând să spere în recuperarea tronului pierdut²². Peregrinările tuturor acestor pretendenți, descendenți domnești sau impostori, au lăsat fără îndoială și la Veneția numeroase urme în însemnările publice sau private păstrate în arhive și biblioteci. Este cunoscut faptul că acestor aspiranți la tron le erau necesare importante mijloace financiare spre a cumpăra bunăvoința Porții și a obține astfel investitura. Nevoia acută de bani i-a determinat astfel să contracteze pretutindeni numeroase împrumuturi. *Sezione notarie* de la Arhiva de Stat, eclipsat de bogăția informațională pe care au oferit-o fondurile conținând documentele publice ale Serenissimei, conservă cu siguranță

numeroase știri despre românii care s-au perindat prin Veneția și, în calitate de pretendenți, s-au înconjurat de un cerc de interese din care vor fi făcut parte și venețieni dispuși să-i sprijine, în nădejdea unor recompense pe măsură odată cu accederea candidatului pe tronul țării sale.

Sosirea lui Petru Cercel la Veneția marchează un moment de vârf al relațiilor Republicii cu țările române. Vreme de aproape un deceniu, Petru Cercel s-a aflat în centrul unor evenimente care nu au scăpat diplomației Serenissimei Republici. Documentele din Arhiva Veneției relative la Petru Cercel au fost în mare parte publicate de C. Esarcu²³. Ele provin din fondurile *Lettere Principi*²⁴, *Dispacci (lettere) degli ambasciatori*²⁵, *Segreta Senato*²⁶ sau din unul dintre cele cinci volume manuscrise *Ceremoniali della Serenissima Republica di Venezia*²⁷. O parte din intervențiile ambasadurilor francezi în Senat, în favoarea lui Cercel, sunt cuprinse în *Esposizioni degli ambasciatori*²⁸, în vreme ce înfățișările pretendentului român în fața demnitarilor venețieni se regăsesc în *Esposizioni Principi*²⁹. Aceste fonduri documentare au o mare valoare pentru buna cunoaștere a numeroase evenimente, multe din ele fiind singurele surse pe care le deținem privind anumite aspecte ale istoriei veacului al XVI-lea în țările române. Redimensionarea investigației către fondurile arhivistice mai puțin studiate, cum ar fi *Sezione notarie*, *Miscellanea*, *Savi alla mercanzia*, ar scoate la iveală interesante documente privind prezența românilor la Veneția și a raporturilor signoriei cu țările române.

Biblioteca Națională Marciana păstrează deasemenea între manuscrisele sale informații inedite relative la istoria românilor. Aici au fost identificate câteva documente noi despre relațiile lui Petru Cercel cu Veneția în 1588³⁰ precum și noi știri privind raporturile țării române cu Poarta în a doua jumătate a secolului XVI³¹. Arhiva de Stat conservă între documentele din fondul *Miscellanea. Atti appartenenti ad alcun archivio* un difolio anonim al unei relații de călătorie în Moldova, cu informații amănunțite despre itinerariul ce a fost parcurs. Starea avansată de deteriorare a documentului, care a devenit în cea mai mare parte ilizibil, ne-a împiedicat să îl putem prelucra spre a-l aduce în circuitul științific.

Documente importante pentru istoria românilor nu au fost identificate doar în biblioteci sau arhive ci și între actele unor lăcașe de cult din Veneția. Astfel, Nicolae Iorga a recuperat dintre actele conventului San Maffio din Murano interesanta corespondență a familiei lui Mihnea Turcitul³², iar din arhiva bisericii San Giorgio dei Greci o parte din documentele privind șederea familiei lui Petru Șchiopul la Veneția³³. N. Bănescu a completat informațiile cunoscute prin identificarea unor noi documente relative la moștenitorii lui Petru Șchiopul și încercările acestora de a obține cât mai mult din averile în dispută ale defunctului domn al Moldovei³⁴.

Situația politică a Țării Românești și Moldovei în ultimele decenii ale secolului XVI, angajarea în războiul antiotoman alături de Liga Sfântă, numeroase amănunte despre acțiunile întreprinse de Mihai Viteazul, ne sunt cunoscute și din documentele venețiene, între care *Dispacci (lettere) degli ambasciatori*, cu informările de la Constantinopol și Praga, reprezintă fără îndoială surse de primă importanță pentru analiza întregii perioade. Alături de aceste notabile documente, publicate în mare parte de N. Iorga în volumul XI al colecției Hurmuzaki³⁵, faima viteazului domn al Țării Românești a fost cunoscută la Veneția, ca pretutindeni în Europa, și prin intermediul așa-numitelor *avvisi* care, provenind din surse diverse, conțineau de cele mai multe ori interesante amănunte³⁶. Arhiva de Stat din Veneția conservă un întreg fond de asemenea documente³⁷, disponibil pentru o cercetare optimă pe care ne-o propunem a o realiza în cel mai scurt timp. Biblioteca Națională Marciana

deține deasemenea în fondurile de manuscrise italiene o serie de astfel de *avvisi*³⁸, publicate fragmentar în colecția Hurmuzaki³⁹. Scrisorile ambasadiorilor venețieni⁴⁰ către signorie au permis la rândul lor, în mare măsură, reconstituirea întregii construcții diplomatice care l-a adus pe Mihai Viteazul alături de Liga Sfântă, relevând în detaliu coordonatele politicii antiotomane promovată de către domnul țării Românești. Aceleași informări ale diplomaților Serenissimei Republici deslușesc mecanismul angrenării Moldovei lui Aron Vodă și, mai apoi, Ștefan Răzvan în coaliția creștină, ilustrând numeroase elemente de natură politică și militară.

Documentele venețiene constituie un segment indispensabil al izvoarelor istoriei românilor, îndeplinind nu o dată rolul de surse principale ale realităților istorice românești din secolul XVI. Orientarea cercetării istorice către fondurile documentare mai puțin exploatate în trecut este o necesitate ce trebuie să se impună, spre a înlesni recoltarea unor noi informații utile completării sau reconsiderării anumitor aspecte ale istoriei românilor. Beneficiind de un aparat diplomatic ce avea totodată rolul de a informa permanent signoria despre cele mai diverse aspecte care circulau în mediile politice unde diplomații venețieni își îndeplineau misiunile, Veneția păstrează în arhivele sale documente importante despre țările române. Aplecarea atentă asupra fondurilor documentare amintite ar scoate la iveală noi date de interes major pentru cunoașterea evoluției spațiului românesc în contextul politic european al veacului al XVI-lea.

Documenti veneziani riguardanti la Valachia e la Moldavia Nuove fonti del Cinquecento RIASSUNTO

Il Cinquecento ha registrato tanti contatti fra Venezia ed i paesi romeni, essendo un periodo con un ricco potenziale informativo, conservato nelle varie fonti documentarie. L'Archivio di Stato di Venezia conserva importanti fondi archivistici, contenendo anche documenti riguardanti alla storia dei romeni. La Biblioteca Nazionale Marciana di Venezia raccoglie nel fondo dei manoscritti italiani un numero di documenti inediti per la storia dei romeni. Le lettere degli ambasciatori veneziani indirizzate alla Signoria e altri documenti dai fondi archivistici *Lettere Principi*, *Secreta Senato*, *Esposizioni Principi*, i quali fanno riferimento alla storia dei romeni, sono stati pubblicati in nella collezione Hurmuzaki. L'orientamento della ricerca storica verso i fondi archivistici meno ricercati nel passato è molto adatto a trovare i nuovi documenti utili per la storia dei romeni. Per la conoscenza dell'evoluzione dei paesi danubiani nel Cinquecento lo studio attento di tutti questi fondi archivistici veneziani s'impone da sé.

NOTE

¹ Marin Sanudo, *I diarii*, VII, Veneția, 1881, p. 290-291; N. Iorga, *Veneția ed i paesi romeni del Danubio fino al 1600*, în *Scritti storici in memoria di Giovanni Monticcolo*, Veneția, 1915, p. 297-298; Eugen Denize, *Țările Române și Veneția. Relații politice (1441-1541). De la Iancu de Hunedoara la Petru Rareș*, București, 1995, p. 183-184.

² Ibidem, *op. cit.*, p. 185.

³ M. Sanudo, *op. cit.*, XXV, 1889, p. 230.

⁴ George Lăzărescu, Nicolae Stoicescu, *Țările Române și Italia până la 1600*,

București, 1972, p. 97-98 și nota 112.

⁵ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, II/3, București, 1892, doc. CCXXIV, p. 307-309; Manole Neagoe, *Neagoe Basarab*, București, 1971, p. 83-84.

⁶ M. Sanudo, *op. cit.*, XXVII, p. 405; M. Neagoe, *op. cit.*, p. 84; E. Denize, *op. cit.*, p. 186.

⁷ M. Sanudo, *op. cit.*, XXIX, p. 210.

⁸ G. Lăzărescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 99-103.

⁹ C. Esarcu, *Dispachele ambasadurilor venețieni la Constantinopole*, în "Revista pentru istorie, arheologie și filologie", III, 1884, p. 83-88.

¹⁰ Hurmuzaki, *Documente...*, III/1, București, 1880; *Ibidem*, IV/2, București, 1884.

¹¹ C. Esarcu, *Sumarul documentelor păstrate în Arhiva Generală a Veneției*, în "Revista pentru istorie, arheologie și filologie", III, 1884, p. 175-208, 353-370; *Ibidem*, IV, 1885, p. 601-629.

¹² Rapoartele ambasadurilor venețieni pentru sec. XVI, publicate în *Relazioni degli ambasciatori veneti al Senato*, adunate, adnotate și publicate de E. Alberi, Florența, 1839-1863, 15 vol.

¹³ C. Esarcu, *Documente istorice inedite descoperite în Arhiva din Veneția*, în "Revista pentru istorie, arheologie și filologie", II, 1883, p. 141; Al. Ciorănescu, *Trei ducale către Alexandru Lăpușneanu*, în "Revista istorică", XIX, nr. 1-3, 1933, p. 36-39.

¹⁴ Hurmuzaki, *Documente...*, VIII, București, 1894, doc. CXVIII, p. 88-89; N. Iorga, *op. cit.*, doc. I, p. 311-312.

¹⁵ Al. Ciorănescu, *op. cit.*, p. 38-39.

¹⁶ Gh. Pungă, *Țara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpușneanu*, Iași, 1994, p. 80.

¹⁷ Hurmuzaki, *Documente...*, VIII, doc. LXII, p. 49-50.

¹⁸ N. Iorga, *Pretendenți domnești în secolul al XVI-lea*, în "Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice", s. II, t. XIX, 1898, p. 227-229.

¹⁹ Hurmuzaki, *Documente...*, XI, București, 1900, doc. CXVI, p. 76, doc. CXXV, p. 80-81; G. Lăzărescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 113-114.

²⁰ N. Iorga, *Pretendenți domnești...*, p. 231; G. Lăzărescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 114-115.

²¹ *Ibidem*, p. 115-117.

²² N. Iorga, *Venezia ed i paesi romeni...*, p. 308.

²³ C. Esarcu, *Documente istorice descoperite în Arhivele Italiei*, București, 1878, p. 8-12; Idem, *Petru Cercel. Documente descoperite în Arhivele Veneției*, București, 1874, 52 p.

²⁴ *Ibidem*, p. 14-18.

²⁵ Hurmuzaki, *Documente...*, IV/2, București, 1884, p. 58-62 (extrase din informările ambasadurilor către Republică).

²⁶ *Ibidem*, III/1, doc. VII, p. 444, doc. XIII-XV, p. 449-451; *Ibidem*, XI, doc. CCCXXII-CCCXXXIV, p. 203-205.

²⁷ C. Esarcu, *Petru Cercel...*, p. 10-13.

²⁸ Hurmuzaki, *Documente...*, III/1, doc. X, p. 446; *Ibidem*, XI, doc. CCCXXXV, p. 206-207.

²⁹ C. Esarcu, *Documente din Arhivele Italiei*, p. 9; Ștefan Pascu, *Petru Cercel și Țara Românească la sfârșitul sec. XVI*, Cluj-Sibiu, 1944, p. 27, 79; Hurmuzaki, *Documente...*, III/1, doc. XX, p. 454-455.

³⁰ Cristian Luca, *Considerații pe marginea unor documente inedite privind relațiile lui Petru Cercel cu Veneția (1588)*, în "Cercetări istorice", XVII/2, 1998 (sub tipar).

³¹ *Memorie pubbliche dal 1578 sino 1586. Successi delle cose pubbliche negli anni 1578-1582 et 1583. Materia ristretta delle cose solam(en)te degne di memoria seguite nelli sudd(et)ti anni*, Biblioteca Nazionale Marciana-Veneția, ms. ital. VII 811 (7299), fila 11, 232; *Memorie pu(b)bliche del 1558 sino 1560. Diario delle cose di Pregad i più importanti et degne di Memoria delli anni 1558-1559*, Biblioteca Nazionale Marciana-Veneția, ms. ital. VII 810 (7298), fila 99; cf. Cristian Luca, *Consemnări venețiene referitoare la Țările Române în a doua jumătate a secolului XVI*, în "Studia Universitatis << Babeș-Bolyai >>. Series Historia", 1998 (sub tipar).

³² N. Iorga, *Contribuții la istoria Munteniei în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, în "Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice", s. II, t. XVIII, 1896, p. 109-110 (sumarul acestei corespondențe, publicată de altfel și în colecția Hurmuzaki); Idem, *Ospiti romeni in Venezia (1570-1610)*, București, 1932, p. 44-47, 52-64, 67-68, 74, 76-81, 84-92, 95-99.

³³ Idem, *Foaia de zestre a unei domnițe moldovene din 1587 și exilul venețian al familiei sale*, în "Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice", s. III, t. VI, 1927, p. 213-240 (documentele publicate în colecția Hurmuzaki).

³⁴ N. Bănescu, *Acte venețiene privitoare la urmașii lui Petru Șchiopul*, în "Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice", s. III, t. X, 1929, p. 117-183.

³⁵ Hurmuzaki, *Documente...*, XI, CXLVI + 883 p. + XLI.

³⁶ *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, IV, București, 1986, 420 p.

³⁷ Archivio di Stato di Venezia, *Avvisi*, filze e bb. 40 (1549-1719).

³⁸ *Avvisi o Gazzette per gli a(nni) 1595-1597*, Biblioteca Nazionale Marciana-Veneția, ms. ital. VI 74 (5837), fila 186, 204 (inedite).

³⁹ Hurmuzaki, *Documente...*, III/2, București, 1888, XXXII + 575 p.

⁴⁰ Tommaso Contarini, *Lettere al Senato*, Biblioteca Nazionale Marciana-Veneția, ms.ital. VII 1066 (9589). 2 vol.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS VASLUI XXI, 1999

•

CĂLĂTORI MOLDOVENI ȘI INFORMAȚII ATONITE

Ionel HOZOC

Legăturile dintre Valahia și Athos "grădina Maicii Domnului" au început încă din secolul al XIV-lea prin darurile făcute de voievodul Nicolae Alexandru Basarab pe la 1350 m-rii Cutlumuz, iar cu Moldova în secolul al XV-lea (1466) când Ștefan cel Mare și apoi fiii săi Alexandru și Bogdan, precum și mai târziu Petru Rareș, Alexandru Lăpușeanu și alții contribuie la ridicarea, consolidarea și pictarea unor biserici athonite și aceasta fără să amintim de nenumăratele și substanțialele subvenții obținute de călugării athoniți care veneau în Țările Române, pentru a strânge daruri materiale.

Este suficient să ne referim la acel fost secretar de legatie la Iași, Chesarie Daponte, de origine grec, ce ne-a lăsat un însemnat număr de materiale despre Moldova, Valahia și chiar despre București, a cărui veste se dusesese până la Ierusalim. Pe acest Daponte, care vine la noi pentru obținerea de ajutoare în anul 1727, an de criză financiară la Athos, îl întâlnim în 1757 la București, fiind găzduit de mănăstirea Plumbuita pentru câteva zile, reușește să obțină de la domnii noștri sute de pungi cu galbeni, odoare de aur și argint, cărți, manuscrise și peste o sută de plăci de plumb pe care le transportă după o foarte lungă călătorie la Xeropotam.

Doctorul lui Constantin Brâncoveanu, Ion Cannon, a fost primul care a înfățișat daniile românești făcute mănăstirilor de la Athos, compunând un Preschinitar al Sf. Munte tipărit la Snagov în același an, în grecește.

Menționăm că în ajunul secularizării, o cincime din moșiile țării, 1544 pogoane de vie și peste 4000 de prăvălii din orașele mari erau a celor 71 de mănăstiri, 25 schituri și 14 biserici închinatelor locurilor sfinte. Închinările de moșii începuseră din 1368 în Țara Românească și în Moldova la 1430, când Alexandru cel Bun dă moșia Căpriană m-rii Zograf. Din 1550 intervin și închinările de mănăstiri.

După 1600, închinările mănăstirești devin din ce în ce mai frecvente "unii călugări străini falsificând hrisoave de danie spre a ajunge în posesia bogatelor mănăstiri românești".

Nicolae Iorga, referindu-se la contribuțiile noastre în afara cîștorilor, enumeră atât sculptura în lemn cât și arta miniaturală manifestate din plin la Athos. A existat în această privință o comunitate de îndeletniciri ale frumosului, care, chiar dacă nu aparțin unui anume meșter, fac parte din aceeași școală. În privința miniaturilor moldovenești, ele s-au evidențiat prin originalitatea culorilor care în Moldova ilustrează primele manuscrise miniaturate, dintre care unele au ajuns la Athos.

"Este explicabil, așadar, scrie Virgil Cândea, faptul că multe din cele mai reușite creații ale unor artiști ca Gavril Uric, Tudor Mărășeanu au fost trimise sau au fost luate peste hotare, pentru a ajunge, după vremelnica lor folosire, în așezămintele din Ucraina sau la muntele Athos..."

Dar prezența noastră la Athos se vedește, și prin faptul că la noi, luând ființă încă din cei dintâi ani ai secolului al XVI-lea (1508) primele tiparnițe și activitatea tipografică urmându-și cursul ascendent, la început cu caractere slavone, apoi și arabe, grecești, cărțile tipărite au ajuns până acolo.

Pe lângă miile de zapise, hrisoave, miscenee, documente, cărți de cult etc., ce au luat drumul Athosului, arta moldovenească a scrisului este pregnantă și într-un mare număr de manuscrise decorate cu vignete, desene și miniaturi executate de oameni cucernici și talentați în vechi scriptorii de la Neamț sau Putna.

Mai trebuie menționate ca prezențe românești la Athos, inscripțiile puternic prinse în piatră pe zidurile athonite care au rezistat neștiinței ori fanatismului, cum ar fi, de exemplu, basorelieful din 1496 de la Vatoped, în care Ștefan cel Mare aduce Maicii Domnului prinos una din ctitoriile sale.

Mănăstirile din Athos aveau numeroase biblioteci: la Zografu se află o evanghelie de la Ștefan cel Mare din 1495, la Lavra se găsește un Liturghier cu frontispiciu și inițiale roșii și o Cântare a Cântărilor, având pe o coloană textul în grecește și pe alta traducerea în românește făcută la 1755 de Ioan Nicolau, postelnicul în Iași la m-reă Bamovschi; la Dionisiu, pe lângă o Evanghelie de la Mircea Ciobanul cu frumoase coperti de argint se află un exemplar din Hronograful lui Dorotei de Menembasia, tipărit la Veneția în 1676, cronică universală compilată la Iași, din porunca domnitorului Petru Șchiopul. La Cutlumuș se păstrează o Evanghelie manuscrisă pe pergament cu miniaturi ale evangheliștilor, volum trimis de doamna Elisabeta a lui Ieremia Movilă voievod.

Zugrăvirea sau rezugrăvirea bisericilor și tablourilor votive ale ctitorilor ori ale celor care au contribuit prin donații și lucrări de întreținere ale mănăstirilor de la Athos scoate în evidență rolul de prim ordin pe care aceștia l-au avut în supraviețuirea respectivelor lăcașuri.

Reamintim pe linie moldovenească refacerea picturii la m-reă Dionisiu de către Petru Rareș și doamna Elena, după 1535, precum și tablourile votive ale acestora și a lui Alexandru Lăpușneanu, împreună cu familia. Pe acești domni îi întâlnim printre alte mănăstiri și la Caraclu. O parte din urmele marelui domn Ștefan se regăsesc la mănăstirile: Grigoriu, unde a ridicat turnul (1501-1502) fiind pomenit în pisanie; Sf. Pavel, unde a contribuit prin ajutoare la construcții și reparații; Vatoped, unde ridică asanaua în 1472, fiind reprezentat într-un basorelief de piatră pe fațadă, sub care este săpată și stema Moldovei.

Se întâlnesc însă și alți ierarhi precum și boieri care prin ajutoarele date au susținut m-rile de la Sf. Munte. Cităm doar pe mitropolitul Veniamin Costache la Esfigmenu și pe Gavril Troțușeanu, marele logofăt al Moldovei la m-reă Pantocrator, etc.

Dintre călătorii moldoveni, Teodor T. Burada, efectuând în 1882 un drum în Turcia spre a face cercetări asupra românilor din Macedonia și întorcându-se prin Salonic, se hotărăște să meargă la Athos, însă pe uscat, deoarece pe apă cursa era efectuată de un vas turcesc vechi și hodorogit, pe vapor nu se găsea nimic de mâncare, iar costul unui bilet până la Athos era de 20-25 de lire otomane, sumă de care nu dispunea. Își scoate pașaportul de la autoritățile turcești, se aprovizionează și pe data de 25 august pornește călare pe măgar împreună cu alții, fiind însoțiți de un cavas înarmat cu pistoale, iatagan și pușcă albăneză și de

chirigiul respectiv care mergea pe jos. După două zile obositoare, pe o căldură de 40 grade, trecând pe la mitocul rusesc, satul grecesc Nichita, prăpăstiosul munte Sf. Neculai, ajung în satul grecesc cu același nume, fiind bine găzduiți de episcopul mării Sf. Pantelimon. Se îngrijește imediat de o barcă cu care să treacă golful Sfântului Munte, observând că femeile fac toate treburile purtându-și pruncii în niște saci legați de gât. Ziua următoare călătorește cinci ore pe apă, barca fiind împinsă de puternicul vânt "Batis" în arsanaua mitocului Crumița de unde, după trei ore, odată cu schimbarea vântului, ajung în miezul nopții la mitocul bulgăresc Zograf. Muntele Athos este acoperit de păduri, grădini și pomi roditori, legumele și fructele având dimensiuni neobișnuite. Astfel, boabele de struguri ajung de mărimea unei prune, iar piersicile la acea a unui măr domnesc; în timp ce marea este plină de pești, stridii, midii, caracatițe, scoici, etc.

Capitala Athosului este Careia sau Carias, locuitorii fiind toți negustori de mărfuri și obiecte de cult din lemn de chiparos, sidef sau chiar os. În centru este casa administrației comunității religioase, fiecare m-re având un reprezentant numit epistat în număr de 20 ce formează consiliul permanent care se întrunește de trei ori pe săptămână pentru judecarea pricinilor dintre călugări. Ocârmuirea republicii monastice se face de autoritățile turcești, toate mănăstirile plătesc anual o dare de 625 lire turcești guvernului. Împăratul Constantin Monomahul a stabilit viața monahală, raporturile de proprietate ale mănăstirilor și interdicția intrării femeilor în Sf. Munte. Această opreliște cuprindea și animalele de parte femeiască.

Mănăstirile erau supuse Patriarhului din Constantinopol, iar cele mai bogate aveau spitale, farmacii, biblioteci, arhive și lucruri de artă valoroase. Aceste așezăminte monahale numite împărătești se împart în chinovii, unde călugării trăiesc în comun și idioritmii care nu duc traiul în comun, iar canoanele nu sunt atât de aspre. În afara mănăstirilor mai sunt și schituri împărțite și ele la fel în chinovii și idioritmii. Pe lângă călugări mai există chilioții care-și cumpără loc la mănăstiri și pot ține pe lângă ei 2-3 ucenici. Colibașii sunt cei mai săraci și locuiesc în colibe, lucrează în lemn sau os făcând și mătânii din semințele plantei numită "lacrimile Maicii Domnului"

M-re Pantelimon, care este cea mai bogată, a fost rezidită de Scarlat Calimachi, voievodul Moldovei, în 1812, având 900 de călugări; are tipo-litografie, un atelier fotografic și un vaporas. Există pustnici care coboară în peșteri, folosind frânghii și scări. Numărul călugărilor scăzuse de la 20.000 la 6-7.000.

La Zografu, călătorul citește inscripția amintindu-l pe Ștefan cel Mare și pe Bogdan, fiul acestuia, iar de aici merge la Vatoped unde biblioteca posedă 4000 de manuscrise. Urmează m-re Dochioriu, cu inscripția ce atestă că biserica s-a ridicat din temelii și împodobită de Alexandru Lăpușneanu în 1567. Tot un moldovean este și acela care a pictat din nou biserica la 1788, și anume Macarie zugravul din Galați. Catapeteasma mării Xenofen este toată construită din marmoră. Călare pe catâr, fiind însoțit de mitropolitul Nil, se îndreaptă spre Careia unde vede biserica Pretaton, zidită de împăratul Constantin la 337. Călugării și slujitorii erau întreținuți din veniturile bisericii Trei Ierarhi din Iași. Își continuă drumul pe la schitul rusesc Sf. Andrei, numit și Sarai; apoi Ivir, și pe o căldură tropicală și locuri primejdioase ajunge la Lavra, una din cele mai bogate și mai frumoase din Athos, care în vechime avea și o tipografie. Călugării îi spun că l-au cunoscut bine pe tatăl său, vomicul Teodor Burada care a fost mulți ani avocatul mănăstirilor grecești. Noaptea poposește la schitul grecesc Sf. Ana, drumul până acolo fiind atât de primejdios, încât nici catării nu pot răzbate. Până la Dionisiu își continuă drumul pe mare. Mănăstirea a fost zidită la 1385, iar în biserică se afla portretul lui Petru Rareș cu

cei doi fii ai lui ștăltul a lui Neagoe Basarab, alături de fiul său, îmbrăcați militărește în haine ungurești. La mănăstirea Simonopetra este pictat Mihai Viteazul și se află o Evanghelie dăruită de acesta. Se întoarce cu o barcă, vizitează marea Xeropotam, schiturile Lacu și Prodro – construite pe stânci la o depărtare de jumătate de oră de mare și unde sunt 110 călugări. De aici, se vede vârful muntelui și bisericuța de acolo. Acest schit are un mitoc în insula Thasos cu 800 de măslini. Se mai referă la un schit al moldovenilor restatornicit în 1852 de domnul Grigore Ghica, care l-a și înzestrat cu venitul a 3000 galbeni depuși la epitropia Sf. Spiridon pentru dobândă.

Un alt călător care și publică peregrinările din Ierusalim, Arabia și Athos, la Galați, în 1894, este Paisie Lambru. Acesta ne informează că se poate pleca cu vaporul grecesc de la Galați ori Brăila, prețul biletului fiind de 35 franci și chiar mai puțin, iar pașaportul se eliberează de consulatul turcesc din aceste orașe sau de la Giurgiu. După 14 ore se ajunge la Daphni unde este poliția otomană și un vaporas care examinează pașapoartele și bagajul.

Trece pe la mările Simonopetra, zidită pe vârful unui munte, Grigoriu, schitul Cavesocalibion unde apa curge din vârful muntelui Athos, schitul românesc al Prodromului unde este și un spital, Marea Lavră și alte câteva schituri, apoi marea Dionisiu, la un ceas depărtare de Grigoriu, apoi ajunge la Sf. Pavel cu tâmpla ei de marmură și schitul Neia ce se află lângă mare, chiliile călugărilor fiind așezate ca niște rândunele. Vizitează schitul Sf. Ana zidit pe sprânceana muntelui, Sf. Vasile și Chierața. De aici, la un sfert de ceas, începe drumul spre înălțimile muntelui Athos. Cam la 10 ceasuri de bisericuța Panaghia, iar în vârf o altă, unde se fac praznice strângându-se lume de la toate mănăstirile.

Despre Sf. Munte și așezările sale monahale, despre istoria și bogăția surselor de informare, ca și despre valoarea operelor de artă ce-i atestă legăturile culturale se fac permanent cercetări.

Călătorii au avut desigur și ei într-o mai mare ori mai mică măsură contribuția lor, iar noi românii suntem profund implicați prin trecutul nostru legat de sprijinirea mănăstirilor athonite, de locul și viața acestora.

Athosul este degetul de răsărit al peninsulei Calcidice. Este colțul Macedoniei de odinioară, cel mai plin de vulcani, lângă Marea Egee, având o lungime de 60 km și o lățime de 8-12 km, iar altitudinea lui maximă în raport cu nivelul mării este de cca. 200 m. Geologii spun că odată cele trei degete ale Calcidicei erau împreunate, fiind apoi despărțite de o izbucnire vulcanică.

În timpul războaielor macedo-persice, la capul de sud al Athosului a fost scufundată, datorită furtunei, vestita flotă a generalului Mardonius (493) de 3 vase și 20.000 oameni.

Fie-mi îngăduit a mă număra și eu printre acei care stimulați de literatură și dorința de a cunoaște am călătorit cu soția mea spre pământul pensinului Calcidice. Ca tot creștinul mi-am luat din Salonic pașaportul de vizitator la Sf. Munte, doar eu, pentru că nici până în ziua de azi femeile n-au căpătat încă învoirea de a călca acolo.

Drumul de la Salonic până la Ouranopolis, orașel de unde urma să mă imbarc, era mărginit din când în când de stupi de albine împrăstiați ca niște pete de culoare însoțite de zumzet și trecea prin niște mici așezări pitorești ca Arnea, unde oamenii de la măsuțele cafenelelor, covoarele și tot felul de mărfuri completau tabloul calmului peisagistic.

După câteva ore aveam să zărim plaja cu micile ambarcațiuni ce pluteau pe valuri și câmpingul Ouranopolisului, unde ne-am și petrecut noaptea. A doua zi, înainte de șapte, eram amândoi prezenți în mica radă a portului și, luându-ne

rămas bun, m-am suit pe vaporeșul care foarte curând a ridicat ancora. Ciudat este sentimentul despărțirii chiar și numai pentru două zile atunci când pleci spre ceva necunoscut, ciudat, și pentru mine cu o infuzie de emoție sporită.

Imediat pe vas ni s-au cerut pașapoartele și am pornit în mica și superba mea aventură. Astfel a început călătoria pe marea Egee de-a lungul căreia aveam să văd o parte din m-ile Athosului (Daphni, Zograf, Dochiariu, Xenofon, Pantelimon), înălțându-și bisericile și construcțiile etajate, colorate, înconjurată de verdeată, iar unele coborând până aproape de țărmul unde ne-am oprit câteodată pentru a lăsa diverse colete ce erau transbordate în bărci, ba și un măgăruș asigurat printr-o chingă și depus cu grijă în posesia destinatarilor.

Pe punte am zărit și câțiva călugări cu bărbi albe printre călătorii care se întreceau în a fotografia și a-și trece binoclurile de la unul la altul.

După vreo trei ore am ajuns la Daphni, micul port al m-rilor Xeropotam și Simonopetra, ce a prins a se înfripa în 1880 pe locul unui vechi templu al zeiței cu același nume și unde a existat o mănăstioară distrusă de pirăți în 1043.

Odată ajunși pe pământ au prins să se desmorțească limbile tuturor și în amestecul acela de graiuri eu am fost singurul român. Unii s-au îndreptat spre micile magazine cu amintiri și ilustrate, că de, ajunseseam la Athos, eu în primul rând m-am interesat de pașaport aflând că nu-mi va fi restituit decât la Caries, centru administrativ al comunității, unde trebuiau neaparat să se prezinte toți străinii.

La puțină vreme am văzut, coborând drumul bolovănos al muntelui, un autobuz care scrâșnea din toate încheieturile și în care s-au suit noii veniți, cu excepția mea, ce nu venisem aici nici să mă înghesui, dar mai cu seamă pentru că voiam să gust pe deplin și singur atmosfera de trecut istoric al acelui Athos, legat mitologic de lupta dintre zei și giganți și de numele fiului lui Poseidon, iar geograful antichității Strabo zicea că de pe vârful lui răsăritul soarelui se vede de trei ori mai repede decât la poale.

În consecință, am apucat să urc pe jos serpentinele, preț de mai bine de o jumătate de oră, până la zidurile m-rii Xeropotam, ce a beneficiat între secolele XVI-XVIII de ajutoarele lui Neagoe Basarab, Alexandru Lăpușneanu și doamnei Ruxandra (în a doua jumătate a secolului XVI), Ieremia Movilă (1604), Teodor Callimachi și Scarlat Ghica (1760), cărora li s-au adăugat veniturile mănăstirilor închinat: Plumbuita, Clatia-Bucium și Dancu din Iași. Biserica are hramul celor 40 de sfinți mucenici, fiind renovată și zugrăvită cu sprijinul domnului Alexandru Lăpușneanu și al soției acestuia Ruxandra, reparată în 1763, când probabil au fost folosite și cele 136 de plăci de plumb aduse de Daponte care a redactat și pisania; iar peste douăzeci de ani a fost din nou repictată. Am văzut pe ușile sculptate din secolul al XVIII-lea stemele Moldovei și Țării Românești.

Xeropotamul, spune tradiția, s-a înălțat pe locul unde fusese cetatea Stratoniki, pe lângă Daphni, cam la 10.000 de pași departe de mare, de împărăteasa Pulcheria în secolul al V-lea și care a existat până în 730 când a fost distrusă de arabi. După două veacuri de rezidit în același loc de împărății Roman Lecopenul și Constantin Porfirogenetul, din îndemnul lui Pavel din Xeropotam, pe una din cele mai adânci văi ale Athosului, de unde i se trage și numele "din prăpastie" sau "valea seacă"

Hrisovul de întemeiere (care trebuie privit cu rezervă) amintește că mănăstirea a fost înconjurată cu ziduri înalte și turnuri de apărare, din care nu a mai rămas decât unul cu ceas, căci a înfruntat nenumărate încercări, fiind refăcută în 1520 prin hatîșeriful sultanului Selim.

Odată ajuns în incinta mănăstirii, din care parte din ziduri erau înegrite și

deteriorate, după ce am privit ceasul din turn, biserica și restul clădirilor, m-am îngrijit de posibilitățile cazării. Cu ajutorul unui călugăr foarte curat și instruit ce vorbea curent germana și franceza am fost condus într-un dormitor mare pentru oaspeți unde mi-am ales unul din paturi, apoi mulțumindu-i am și plecat cu intenția de a merge la Caries.

Auzind de aceasta părintele, cu care schimbam unele impresii, m-a sfătuit că la ieșirea din mănăstire să nu urmez numai drumul cel mare, ci acolo unde aveam să observ o potecă intrând în tufișuri să apuc pe ea, deoarece pe aceea mergeau odinioară călugării. Așa am făcut și nu am avut ce regreta pentru că am călcat pe urmele pașilor care lustruiseră pietrele, iar cărarea își făcea loc printre umbră și soare. Am ieșit apoi la drumul mărginit de arbuști și bruieni roșiatice acoperit de un nisip fin ridicat uneori de vânt într-un nor galben roșcat ce se pierdea în albastrul Egeei. După câteva ceasuri de când plecasem de la Xeropotam am ajuns la Caries, trecând mai înainte pe lângă un mare complex de clădiri și o biserică despre care am fost informat că era un seminar. Cariesul este un oraș miniatural având case frumoase, unele etajate, prăvălii cu alimente și mărfuri de uz casnic, un atelier fotografic și poștă. Cercetătorul Theodor Bodagae scrie că, pe la sfârșitul secolului al XI-lea, călugării își vindeau parte din produsele lor (vin, untdelemn, alune), dar prin tipiconul de la 1046 și cel din 1394 se iau măsuri ca să nu ia aici ființă o piață de comerț. În mijlocul așezării se află bineînțeles biserica mare, iar în vecinătatea ei clădirea administrației centrale, deasupra căreia flutura steagul grecesc. Mai departe am fost surprins să văd o ingenioasă instalație de aducțiune a apei care, dintr-un bazin situat la o oarecare înălțime, distribuia apa prin lungi furtune de cauciuc. Intrigat de ceea ce mi se părea să fie o parte a Cariesului, am urcat un mic dâmb, trăind romantismul întârziat al unei superbe zile de septembrie, căci printre copacii auriți și verdeața crescută în deplină libertate erau împrăștiate căsuțe părăsite cu pridvoare subrezite de vreme, foste bolți de viță de vie prin care pătrundeau timide, o bisericuță cu turlă și pereți încă albi și multe, foarte multe amintiri ale timpului. O mare liniște plutea peste tot, pentru mine cerul era mai aproape.

De acolo am coborât iar în centrul de la Caries, unde foștii vizitatori plecaseră, iar autobuzul îi adusese pe alții.

Biserica mare, căci am văzut și una mică, are o formă ciudată fiind zidită fără cupolă și abside laterale. Pictura pare a fi un produs al renumitei școli de gen macedoneană (1310), are unul din pereții exteriori zugrăviți în registre cu sfinți și motive ornamentale. Biserica datează din prima jumătate a secolului al X-lea, fiind întreținută de la sfârșitul veacului al XV-lea de Ștefan cel Mare, Bogdan al III-lea, Neagoe Basarab și fiul său Teodosie și din veniturile unor biserici muntene. Domnii sunt menționați cu inscripții și în pomelnic.

Văzând că s-a format un oarecare rând, m-am așezat și eu la ușa de intrare a administrației, unde mi s-a eliberat pașaportul și atestatul de hagiul al Sf. Munte, nu însă înainte de a plăti 300 de drahme ca ortodox, taxa pentru cei de alt rit fiind mai mare. Drumul de întoarcere l-am făcut tot pe jos într-un mirific apus de soare până la porțile Xeropotamului.

Mănăstirea posedă acte datând din secolul al XII-lea, există o pateriță episcopală în chihlimbar pe care la 1685 Duca Vodă i-a dăruit-o. De altfel, la Athos, în arhivele mănăstirilor se păstrează mii și mii de documente românești. În ultimii ani a început o acțiune de cercetare sistematică și de publicare a acestor materiale. Astfel a văzut lumina tiparului un catalog sumar pentru mănăstirea Simonopetra și anul trecut a apărut un prim volum al documentelor românești de la Xeropotam sub

îngrijirea lui Florin Marinescu.

Legate de Vaslui, există printre documentele de la Xeropotam numeroase acte referitoare la acte și moșii din fostul ținut al Vasluiului ori din actualul județ. Primele sunt pentru Urlați la 1432, locul lui Dragoș Urlat care va da numele satului Fântăneni apar într-un act de la Ștefan Rareș (1551), apoi de la Alexandru Lăpușeanu (1555). Apoi în secolul XVII, în prima jumătate, Enache postelnic dobândește prin cumpărături sau danii satul TROHANEȘTI care mai înainte s-a numit MARTINEȘTI și pe care, pe patul de moarte, i-l lasă lui Panaiet Golem, fost vameș, care pe urmă îl vinde unui Cârstea vameș. Pentru o datorie a acestuia, satul ajunge în proprietatea lui Dima neguțator și este vândut și de acesta, lui Păun mare vameș. Răzeșii își vând și ei treptat părțile lor aceluiași boier și zapisele, zeci la număr, se găsesc tot în aceeași arhivă a Xeropotamului și într-unele se menționează diverse evenimente. Astfel, la 1672 martie 20, Apostu și ai lui refac, ca și alții, acte de vânzare către Păun vameșul, întrucât zapisele vechi au fost jecuite "când s-au sculat Hânceștii, lăpușnenii și orheenii împotriva lui Duca Voievod". Păun vameșul dă satul mănăstirii Clatia, ctitorită de el, metoh al Xeropotamului, fapt care explică - oarecum - existența acestor documente la Athos.

Tot la Xeropotam se păstrează acte privitoare la satele Albești, Vladnicul sau Vlamnicul, Grumăzești, Popești, lângă Trestiana, Târzii pe apa Zeletinului și pentru vii la Huși cumpărate tot de Păun vameș și V. Gheuca, lane fost cămăraș și nu am pomenit decât actele de până la sfârșitul secolului al XVI-lea.

N-am apucat bine să mă scutur de praf că același părinte de la sosirea mea la Xeropotam a și venit să mă poftască la masă, declarându-se uimit că în ziua aceea, lucru neîntâlnit până atunci, eram singurul călător căruia mănăstirea îi oferea ospitalitate. L-am urmat în trapeză, unde mi s-a pus în față castroane și platouri cu tot felul de mâncăruri de post (rozăre, linte, fasole, dovlecei, bob, pilaf de orez etc), iar ca băuturi sucuri răcoritoare îndemnat, fiind să mă servesc din toate pe îndestulate. După o scurtă plimbare, m-am suit în cameră și nu pot omite să spun că încăperea, așternuturile, culoarele și toate oficiile erau de o curățenie desăvârșită. Declarându-mi intenția de a participa la vecernie, mi s-a spus că tocmai se terminase, dar, constatându-se zelul meu, eram invitat la utrenie, fără a fi avertizat că slujba începea devreme, așa încât am întârziat puțin mai mult. Intrând în biserică, întreaga atmosferă mi s-a părut învăluită de griuri tainice prin care călugării se mișcau întocmai umbrelor, murmurând rugăciuni. Când lumina a prins a pătrunde prin ferestre, iar slujba s-a sfârșit, m-am strecurat și eu afară, însă n-am apucat să fac doi, trei pași că cineva m-a apucat de braț, poftindu-mă la masa de dimineață. Lucrul acesta era însă peste puterile mele, fiind mult prea sătul. Observând delicata situație în care mă aflu și ezitățile mele, un călugăr mi-a venit în ajutor și luându-mă de braț ne-am despărțit, binișor-binișor, de grupul mare al cuvioșilor. Așa l-am cunoscut pe bunul Spiridon Hrițcu, venit de la Neamț de o bucată de vreme la Xeropotam, care m-a luat cu el să-i văd chilia "Adormirea Maicii Domnului", unde locuia împreună cu alt preot român mult mai în vârstă, pe care însă nu l-am cunoscut. În chilie era amenajat un mic paraclis, totul era curat amenajat. Grădina și mica livadă de piersici și smochinii completau refugiul de suflet românesc, unde viața curgea aparent după un tipic netulburat de șicane. De la o vreme, a trebuit să plec, căci vapoarașul "Poseidon" ridica ancora în cursul dimineții. Am pășit amândoi în direcția portului Daphni, dar nu pe drumul pe care îl știam eu, ci pe o cărare ce se lăsa la vale și o cunoștea părintele Spiridon printre livezi și frânturi de piatră.

Înainte de a mă imbarca, ne-am strâns bărbătește mâinile, dar nici nu

ajunsesem pe punte, când l-am văzut pe cucemicul Spiridon Hrițcu alergând către mine, agităndu-și brațele. Am coborât imediat, crezând că vrea să-mi trimită un mesaj pentru acasă, dar nu, prietenul meu de la Athos îmi cumpărase două pliante foarte frumoase cu mănăstirile athonite. Era gestul marei legături sufletești între oameni de pe aceleleași meleaguri, care vorbeau aceeași limbă. Eu plecam și aveam să mă întorc acasă, Spiridon Hrițcu rămânea acolo să mediteze la ale sale și sigur la pământul Moldovei.

La Ouranopolis cineva mă aștepta să-i depăn ceea ce mai târziu au devenit amintirile mele despre Sf. Munte.

Bibliografie

N. Iorga, *Sculptura în lemn românească*, București, 1937.

N. Iorga, *Miniaturile românești*, București, 1933.

Virgil Cândea, *Mărturii românești peste hotare*, 1991.

Marcu Beza, *Urme românești în răsăritul ortodox*, București, 1937.

Marcu Beza, *Biblioteci românești la muntele Athos*, București, 1934.

Teodor Bodogae, *Ajutoarele românești la mănăstirile Sf. Munte, M-reă Xeropotam*, vol. I, Atena, 1997.

Teodor T. Burada, *O călătorie la muntele Athos*, Iași, 1884.

Paisie Lambru, *Peregrinările sau călătoriile, descrierea Ierusalimului, a Sf. Sinai din Arabia*, a Sf. Munte Athos, Galați, 1894.

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**PRECIZĂRI CU CARACTER ISTORIC, PRIVIND MOȘIA
ȚIBĂNEȘTI**

Sergiu ȘTEFĂNESCU

Contribuții la găsirea răspunsurilor la întrebările:

Se mai pot identifica, în teren, hotarele moșiei întărite lui Țiban de luga Vodă, la 1399, noiembrie 28?

De ce nu a reușit vornicul de poartă Barbu Târșoreanu, la 1801, să găsească vechile hotare ale moșiei lui Țiban?

De când satul lui Țiban a devenit Țibăneștii (lui) Buhlei?

Vechimea mare a uricului domnesc, ca și o serie de repere ce mai puteau fi identificate în teren, ne-au incitat și stimulat ambiția și dorința de a încerca să găsim toate aceste hotare.

Am apelat la cuprinsul lizibil al actului de la 1399.XI, 28, ca și la informația cuprinsă în mai multe hotarnice, acte de vânzare, planuri ce cuprindeau (și) această moșie. Totul a fost întregit de nenumerate cercetări, efectuate timp de zece ani, în teren, a cărui orografie ne-a devenit bine cunoscută. Am efectuat deasemeni cercetări arheologice susținute.

Actul fiind foarte deteriorat, cea mai completă traducere a sa este publicată de A.D. Xenopol¹, reluată de M. Costăchescu², din care redăm fragmentele:

"...Noi luga Vvod Domnul Țării Moldovii, cu frații domnii meli, dml. Alexadru și Bogdan... înștiințări facem pren aciaștă carti a noastră... cari vor căuta spre dânsa ori cetindu-să o vor auzi... pentru acest adivărat sluga noastră Țăban, ce au slujit mai înainte între sfinți odihniților, părintele nostru... lui Petru Vvod și lui Roman Vvod... Ștefan Vvod, dar acum slujăști noaă cu dreaptă și credincioasă slujbă... deci noi l-am miluit pre dânsul de i-am dat lui în pământul nostru al Moldovii doaă sate, un satu în Gârbovăți și altul pe Bârlad în gura Crasnii.

<Iar hotarul> acestui sat ... pe Gârbovăț... în gura pârăului Crasna... pe pârău... pără la dealul dou movill... din drum ce mergi la satul Pancova apoi din drum malul văilor, apoi în stejar, apoi de acolo sari la stânga la strâmbătura Gârbovățului, la păr pisti Gârbovăț, apoi la deal, movila săpată, în mijlocul movili peatră apoi drept cătră Sohuleț, din movilă în movilă pară la al triile movilă, apoi de

acolo în gios pren valea vecinicii movili și de acolo sari pisti pârâu Sohulețu la zăvoiul veșnic, apoi malul văilor, în păr, apoi pisti pârâu din gios de Igriste, la zăvoiul veșnic și de acolo drept pren pădurici pârâ în drumul cel mare, apoi drept în capătul câmpului de stejar, apoi drept unde să ridică Gârbovățu... păr la pârâu Hrușova... iar hotaru... din Bârlad... prin pădure... la deal, apoi de acolo... Crasna în drumul Pancovii... apoi drept către Bârlad... apoi pisti Bârlad. Aceșta esti tot hotarul...".

Din acest act, ca și din altele emise ulterior, am reținut câteva informații esențiale. Astfel:

Am aflat că moșia se găsea în treimea mediană a bazinului superior al râului Bârlad, în bazinele inferioare ale pâraielor Crasna³ și Gârbovăț, cum și în bazinul superior și mediu al pârâului Suhuleț⁴

Din reperele menționate în act, am identificat în teren Dealul celor două movile, pe care mergea drumul Pancovei, ca fiind acela ce trece pe la vest de satele Vovriești⁵ și Ciurea, coborând la Pancova (acum Pâncești). Cele două movile (ce sunt tumuli din Bronzul timpuriu), se aflau pe un platou înalt, în vârful dealului Ciurea, la cca 600 m, V., de satul Ciurea⁶

Cele trei movile "cătră Sohuleț", au fost ridicate pe dealul Comornița, între satele Schinetea și Suhuleț⁷

Expresiile "strâmbătura Gârbovățului" și "unde se ridică Gârbovățu", prezintă abateri mari ale altitudinii pârâului, în raport cu direcția generală de curgere a sa (ambele se găsesc la VNV și respectiv V, de satul Țibăneștii Buhlei). "Vecinica movilă" este un tumul, posibil dacic și princiar⁸ "Zăvoiul veșnic" era lunca cu vegetație luxuriantă (acum șase secole), ce însoțea pârâu Suhuleț. "Igriste", este tradus din limba ucraineană, ca loc de joc⁹, există și astăzi, la cca. 300 m, VNV, de Movila Veșnică și la cca. 40 m, N, de pârâu Suhuleț.

În act, sau datorată traducerii, s-a strecurat o singură eroare, anume expresia "...pisti pârâu din gios de Igriste" Corect din sus de Igriste. Cu minimum 100 m. Această suprafață aparține, cel puțin din secolul XIII-XIV, moșiei și satului Marcoviceni, care își avea principala vatră chiar pe această porțiune de teren (la NV de Igriste), așa cum a rezultat în urma cercetărilor arheologice efectuate de noi.

"Drumul cel mare" venea de la Iași și mergea spre Bacău, trecând prin Voinești, Domnița, Țibana, Țibănești¹⁰, ocolea la est, Jigorenii, coborând în satul Glodeni, urca jidovina¹¹ mare la Dumești, cobora apoi în valea pârâului Suhuleț, pe care o urma până lângă Băicăuți (Hodoreni), traversa jidovina de la Schinetea, urca și cobora dealul de la est de Armășeni. Prin satul Băcești mergea pe valea Bârladului spre izvoare, până la Valea Ursului¹², de unde cobora în valea Șiretului.

Expresia repetată de "malul văilor se referă la culmile dealurilor ce delimitează bazinul unui pârâu, nefiind echivalentă cu malurile aceluia pârâu.

Un alt punct de reper "în capul câmpului în stejar", se găsea în culmea dealului, la nord de satul Armășeni, constituind locul unde se întâlneau, pe atunci moșiile Țibănești și Mălinești. Stejarul a existat secole, iar la 1502¹³ era numit "Stejarul cel Frumos"

Segmentul de hotar dintre "al triile movilă" (pe dealul Comornița și apoi "malul văilor" (care este Dealul Crucii), este constituit de un drum vechi, adânc săpat, pe versanții dealurilor¹⁴ Sensul în care se face descrierea hotarelor moșiei este indicat în harta nr. 1.

Încercând să coroborăm informația cuprinsă în acest act, cu cea din alte urice domnești emise ulterior, cum și cu datele obținute din numeroase periegeze efectuate în toată zona¹⁵ au apărut o serie de nepotriviri. Aceasta ne-a obligat să

efectuăm explorări repetate pentru elucidarea lor. Astfel: pe moșia Țibănești, la 1399, existau trei sate, nu doar două, cum se menționează în actul emis de cancelaria domnească. Acestea erau Țibăneștii, cu două vetre, cu mărturii arheologice din sec. VII/VIII-XX, + Băicăuții, situat în valea pârâului Suhuleț, cu mărturii arheologice din sec. XIII-XIX, și Armășenii, satul "de pe Bârlad în gura Crasnii", cu două vetre, pe Bârlad și Gârbovăț, cu dovezi din sec. XI-XX. + Băicăuții, ca sat nu este amintit în act, iar hotarele moșiei sale, situată în partea de NE a moșiei lui Țiban, sunt descrise la un loc cu cele ale Țibăneștilor, deși moșia Băicăuți, devenită Hodoreni, după 1489¹⁶, a existat până în 1945. Spre deosebire de aceasta, hotarele moșiei satului Armășeni (nu știm cum se numea pe atunci), sunt descrise separat la finele actului.

Pentru clarificări vom apela la documente. Într-un uric dat de Ștefan cel Mare, datat 1489, l. 22¹⁷, se arată că Toma și Sorița, feciorii Marinei, fata lui Țiban, au vândut ocina lor, ce aveau de la strămoașa lor Ileana, fată a bătrânului Țiban, "din urice ce a avut de la moșul (bunicul) nostru Alexandru voievod" În act se specifică că această parte era jumătate din satul și moșia Băicăuți, partea din jos, unde a fost Hodor vataman, pe pârâul Soholeților.

Se atestă deci, existența satului și moșiei Băicăuți (devenit Hodoreni – toponim activ și astăzi pentru moșie), în cadrul moșiei Țibănești, de la 1399. Și, deasemeni că, satul și moșia fuseseră "de jumătate", a Ilenii, fata lui Țiban (cel bătrân). Dar de ce doar pe jumătate? Și de ce cumpără copii lui Petru Brudur?

Un alt act, emis de aceeași cancelarie domnească, dat la 1469, februarie 9¹⁸ lămurește (complicând) problema. În acest uric se spune "... lui Petrea și fraților săi Oană și Duma stăpânirea peste satele lor de baștină Brudureștii, unde este casa lor..., Bereștii din gios de Sohuleț" Am identificat seliștea satului Berești, arheologic, la 4-5 km, sud și mai jos (altitudinal), de vatra din sec. XV a satului Suhuleț¹⁹ + Bereștii se aflau în partea de vest a moșiei Băicăuți, sub actualul sat Schinetea, are o moșie mică, de doar cca. 60 ha. Așadar, cumpărarea la 1489, a jumătate din moșia Băicăuți, a părții de jos, exact aceea care se învecina cu moșia Berești, ocină moștenită de Petru Budur de la bunicul său Oană Giuratul, era o achiziție făcută inteligent! Nu știm însă cum ajunsese + Bereștii în proprietatea familiei Brudur și ce legătură avea aceasta cu Țiban (deoarece la 1399 era cuprinsă în moșia Țibănești).

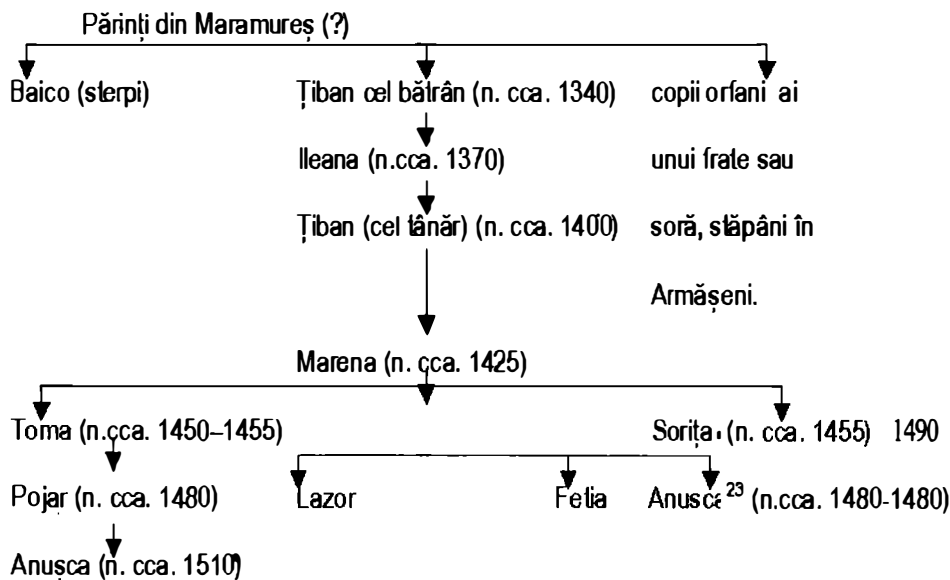
Din uric rezultă că satul și moșia Băicăuți fuseseră moștenite "de jumătate" de Ileana. Cum din nici un alt act nu rezultă că Țiban ar mai fi avut și vreun alt copil, este foarte posibil, ca la moartea lui Baico, frate (sau soră), probabil mai în vârstă, dar sterp, cealaltă jumătate a moșiei să fi revenit nepoților de frate (sau soră) ai lui Țiban, precededat, care stăpâneau Armășenii.

Continuăm investigarea cauzelor, apelând la un uric dat de Petru Rareș, la 1533.III.12²⁰; unor descendenți ai lui Țiban. Din act reținem: "...Sorița fiica Marenei, fata lui pan Țiban, de bună voia ei... și-a împărțit dreapta sa ocină și din privilegiul ce a avut bunicul ei pan Țiban de la străbunicul nostru Alexandru voievod, un sat pe Gârbovăț, anume Hovrăeștii, copiilor săi Lazor și surorile lui Fetia și Anușca" "...Iar hotarul acestui sat mai sus zis... să fie din toate părțile după hotarul vechiu, pe unde au folosit din veac..."²¹

Deducem din acest act că Țiban (nepotul lui Țiban cel bătrân), avea un uric de la Alexandru cel Bun, probabil același cu cel dat mamei sale Ileana (poate văduvă atunci). Totuși nu putem ști, dacă Ștefan cel Mare și Petru Rareș considerau actul de la 1399, ca fiind emis de Alexandru cel Bun, sau acesta anulase uricul dat de Ileana, emițând alt act lui Țiban sau Ilenii.

Mai rezultă că acest uric se referea la jumătate din moșia Băicăuți (vândută la 1489) și la jumătatea vestică a moșiei Țibănești, pe care la 1533, exista deja satul Hovrăești.

Pentru a înțelege modul în care mergea proprietatea în moșia Țibănești la 1399, și după, se impune o cronologizare, o spiță a neamului lui Țiban. Încercăm aceasta pornind de la afirmația făcută în act de luga Vv, cum că Țiban a servit mai înainte voievozilor Petru (I), Roman și Ștefan (I). În acest caz Țiban trebuie să fi fost

născut pe la 1340²², iar spița neamului său ar putea fi următoarea:

Ținând cont de acest posibil arbore genealogic și, în baza documentelor ce s-au mai păstrat, să vedem ce părți din moșie au revenit descendenților lui Țiban.

Un frate (sau soră), ori copii lor orfani, nepoți deci ai lui Țiban, primesc Armășenii în întregime și jumătate din Băicăuți (partea dinspre nord), de la Baico. Aceștia și urmașii lor ies din calculele noastre Ileana primește satul (și moșia) Țibăneștii în întregime și jumătate din Băicăuți (partea dinspre sud).

Țiban cel tânăr, fiul Ilenii, primește și lasă fiicei sale Marena (sau Marina), aceleași părți de moșie carei-au revenit de la mama sa. Nu rezultă că el sau fiica sa au mai avut vreun frate sau soră.

Lui Toma, fiul Marenei, îi revine $\frac{1}{2}$ din Țibănești, partea de est, și $\frac{1}{4}$ din Băicăuți (pe care o vinde copiilor lui Petru Brudur).

Sorița, sora lui, ia $\frac{1}{2}$ din Țibănești, partea de vest și $\frac{1}{4}$ din Băicăuți (pe care o vinde împreună cu Toma).

Lazor, Fetia și Anușca, copiii Soriței, moștenesc fiecare câte $\frac{1}{3}$ din jumătatea de vest a Țibăneștilor, pe care întemeiază satul Hovrăești, devenit Vovrăești, acum Vovriești. Inițial (sec. XVI) satul avea trei cutuli, înființate de cei trei copii ai Soriței. Dintre ei, Lazor ia partea de sus, dinspre vest, Fetia, sora lui, cutul de mijloc al satului, iar Anușca, partea de jos, dinspre Gârbovăț.

În nici unul din aceste acte nu sunt amintite numele soților, sau soțiilor descendenților lui Țiban, nici cu ce părți de moșie au venit. Deci moștenirea se

baza pe înrudirea de sânge, descendență directă.

Încercăm de aici, să aflăm hotarele celui de al doilea sat (și moșie), Armășenii.

Locuitorii satului Armășeni, cel de "pe Bârlad în gura Crasnei" știind că moșia lor nu aparținuse lui Țiban, ci unui frate, sau soră a sa, au cerut "alegerea" hotarelor lor de ale satului Țibănești²⁴. Referitor la hotarele acestui trup de moșie, actul de la 1399 fiind foarte detinut, nu rezultă decât că se trecea de două ori Bârladul²⁵, că se mergea prin pădure la deal, deci spre sud, și că se înapoia (spre nord), peste (sau pe) apa Crasnei²⁶, în drumul Pancovei.

Pentru lămuriri vom analiza extrase din documentul-hotarnică, datat 1746 august 5²⁷, întocmită sub conducerea lui Cheșco, uricar.

După ce înscrie actele de cumpărarea moșiei prezentate de moștenitorii "Lungului de Olășei", mai scrie " Venind din poruncă la aceste moșii am strâns megieși de primprejur anume Lupul Buhle și Vasile Buhle mazili din Țibănești..." Apoi " Hotarul Armășenilor pe din gios, despre Mălinești se începe dintr-un stejar²⁸ în vârful dealului, cu bour, în rădiu... o altă piatră de hotar este din vale de drumul mare²⁹, din sus de siliștea ce o fac Mălineștii³⁰, unde au fost vadul Seimenilor³¹, la care piatră bate peste Bârlad... și să sue la deal la codru... pe un pisc pe din sus de un loc de prisacă³² și apucă valea Ezărului³³ unde se pogoară drumul Gârcinilor³⁴ apoi se sue la deal prin codru în vârful dealului unde se hotărăsc cu Gârcinii cum merg șalte hotară în codru ce sânt alături"

Acestea sunt hotarele de est și sud ale moșiei Armășeni. Continuăm "Ne-m întors din nou la movila găunoasă, în capul hotarului din sus la bourul din deal de movilă, care desparte rădiul din deal, de colo în sus, la vale (spre N³⁵) spre rădiul lui Țiban din Țibănești, iar la vale în gios (spre sud) este rădiul de Armășeni³⁶ Tot mersul este pe culme de deal. De acolo la o piatră de hotar ce s-a pus unde este drumul ce vine de la Armășeni afară de Țibănești într-un pisc din deal de drum și bate gura văii Drăgușanei, în curmezișul luncii până în hotarul Băceștilor". Acesta este hotarul de nord al moșiei, ce o desparte de moșia Țibănești. Continuăm cu latura de vest.

"Apoi pe Drăgușana veche³⁷ până la capul podului ce este peste Bârlăzel³⁸ și merge drept prin luncă alături cu Băceștii³⁹ și să suie la codru pe un pisc deasupra Râpii Galbene⁴⁰ și tot drept prin codru pe vârful dealului până unde se hotărăște cu Gârcinii, Așa se încheie hotarul spre Băcești⁴¹

În baza acestor hotarnice cu numeroase repere sigure, identificabile și astăzi, afirmăm cu siguranță că la 1830⁴², la 1746⁴³, la 1646⁴⁴, hotarele se păstrasera neschimbate, fiind aceleași cu cele de la 1399 și, probabil, cu 2-3 secole mai înainte⁴⁵.

În partea finală a actului de la 1399 se spune "... din Bârlad... prin pădure la deal... și apoi cătră Bârlad... apoi pisti Bârlad". Rezultă clar că se trecea de două ori Bârladul (pe fiecare latură deci). Curios este că la hotărnicirea din 1746 a fost respectată întocmai ordinea și sensul descrierii hotarelor de la 1399, chiar dacă actul de atunci nu era cunoscut (de abia la 1801 a fost prezentat cancelariei domnești).

Se dovedește posibilitatea urmăririi hotarelor moșiei, dănuirea lor secole de-a rândul, unele devenind limite de comună, ori pe anumite porțiuni chiar limite de județ. Abia după 1864 urmărirea lor devine tot mai dificilă, iar după 1945 aproape imposibilă.

Am reușit până aici să identificăm toate hotarele și punctele de reper, ale celor două sate (și moșii) atribuite lui Țiban, la 1399.

Încercăm, de aici, să aflăm cărui fapt se datorează nereușita vornicului de poartă Barbu Târșoreanu, la 1801.

Deși Cheșco, uricarul trimis cu poruncă domnească hotărâmicise de trei ori moșia Armășenilor, la 1732, 1746 și 1765, sătenii din Armășeni nu au fost mulțumiți, ajungând la Constantin Ipsilante Vodă, unde prezintă pentru prima oară actul de la 1399, cerând o nouă hotărâmicire.

Răzeșii cer să se plece cu hotarul din movila săpată, ce acum îi zice găunoasă, deoarece "în această movilă găunoasă se despart patru moșii Țibăneștii, Armășenii, Hodorenii și Mălineștii, care hotar din vechime și până acuma totașa s-a păzit, nestrămutat și în dreapta linie a acelei movile, niciuna din moșii nu poate trece în cealaltă"⁴⁶

Înainte de a porni pe urmele vornicului Târșoreanu ne propunem să aflăm de când acest sat și moșie a luat numele de Armășeni, neștiind cum s-o fi numit înainte (pare-se că Gănești).

Numirea de Armășeni i-a fost atribuită, sigur, după 1625, dată la care Lungul din Olășei (sat ce se afla la limita sudică a comunei Țibănești, la confluența dintre pâraiele Șacovăț cu Durăceasa), a cumpărat 1/3 din moșia Armășeni, a ajuns armaș, ante 1636, rang care îl pîduse la 1646.III.25⁴⁷, când în alt document este amintit ca fost armaș⁴⁸

Din însărcinarea domnească⁴⁹ vornicul de poartă Barbu Târșoreanu este trimis să delimiteze moșiile Țibănești de Armășeni, și să caute în teren hotarele arătate în actul de la 1399⁵⁰

Vom arăta succint modul său de lucru și greșelile comise.

El scrie "Am măsurat întâi Țibăneștii de giur împrejur... începând cu măsura din colțul moșiei dinspre răsărit, unde hrisovul zice că din movila săpată ce-i zice acum găunoasă merge hotarul Țibăneștilor spre Sohuleț din movilă, în movilă. Drept aceea și eu măsurând din movila săpată alături cu Hodorenii și păr în al treilea movilă ce desparte Țibăneștii de Hodoreni, și de Sohuleț am aflat 1180 de stânjeni"⁵¹. "Iar dela movila aceasta scriind hrisovul, în gios peste vale la veșinica movilă și de acolo... și am mers împreună cu răzeșii de am măsurat din movilă alături cu Șohulețul și cu Vovrieștii și păr unde scrie că au fost părul 1160 de stânjeni adică 170 de stânjeni din movilă și până în mijlocul unei văiugi în capătul rădiului Japchieștilor⁵² și 600 de stânjeni de acolo până în capul unui pisc rotund⁵³ s-au presupus de cătră toți că acela ar fi vecinica movilă ce-o arată hrisovul și 190 de stânjeni din piscul acela și până peste pârăul Șohulețului⁵⁴ Vornicul Târșoreanu continuă " și 260 de stânjeni, de acolo pe mal în gios și păr la cotitură, căci pârăul nu s-a găsit, iar de aici măcar că hrisovul scrie "peste pârău pe din gios de Igrişte la zăvoiul cel veșnic, și de acolo peste pădurice pân la drumul cel mare, apoi drept la stejar la capul câmpului", dar eu acum afar de pârăul și de zăvoiul și din piscul acela ce s-au socotit că iaste campul câmpului nici unul din celelalte semne nu s-au găsit. Drept aceea măsurând de la cotitură drept peste pârăul Gârbovățului pe la zăvoiul cel veșnic și până la gura pârăului Vovriești⁵⁵ s-au găsit 440 de stânjeni, după aceasta am măsurat și capătul moșiei spre apus ce merge alături atât în Vovriești și în Crăești⁵⁶ și s-au aflat 1420 de stânjeni... și până la două movile ce sânt la vârful dealului din gios de drumul săpat⁵⁷ ce scrie hrisovul ce mergea atunce la satul Pancului⁵⁸, 380 stânjeni în dreptul zării Gorii⁵⁹... și aice vrând să pună piatră răzeșii de Țibănești mi-au stat pricină zicând că moșia lor ar fi mergând de acolo până în gura Crăoanii⁶⁰, unde iasă apa din trei văi⁶¹ și se varsă în Gârbovăț și de acolo ar fi trecând peste luncă, și s-ar fi suit drept la dial la movila găunoasă."

După care vornicul spune că nu a găsit semnele nestatornice, iar din cele statornice doar a presupus că ar putea fi două dintre ele, și că "Îndestulă cercetare am făcut" În încheiere adaogă "Pentru despărțirea între Armășeni către Băcești cu toate că după ispisocul lui luga se cade a fi la gura Crăoanei, sau Crasna, unde dă în Bârlad⁶² dar dacă prin cercetarea ce s-au făcut s-au găsit 4 guri de (ale) Crasnei și care va fi aceaia... nu se poate dovedi decât numai că stăpânirea între Băcești și Armășeni drept acel loc s-ar fi găsit de 50 ani încoace pâr în gura Crăoanei seci, ce se varsă în Gârbovăț..."

Judecata la domnie a continuat, toate divanurile domnești dintre 1801-1825 au studiat acel act, fără să înțeleagă mare lucru din el, afirmă Gh. Ghibănescu, punând aceasta și pe seama unei traduceri slabe (făcută de diaconul Miron). Trebuia să se fi apelat la un talmaci oficial de talia lui Ioniță Stamate, sau a polcovnicului Pavel Debrici⁶³.

Luând act de imposibilitatea găsirii reperelor din actul de la 1399, Ioniță Sturdza Vodă, motivat și de "anaforaua" boierilor divaniți din 1824.XII.20, consideră actul de la 1399, fals și decide distrugerea sa. Motivația se găsește în "buiurdiul" său din 1825.II.6⁶⁴

Ca o ironie a soartei și dovadă a vitregiei timpurilor, notăm că din cele 2500 ha, ale moșiei lui Țiban, sau din cele cca. 600 ha aferente satului Țibăneștii Buhlei, sâtenii mai posedau doar 50 "pământuri" la 1732.XI.21, sau 59 de ha, la 1889⁶⁵ Restul ajunsese în proprietatea familiei Millu (Millo?).

Nereușita vomicului Barbu Târșoreanu, la 1801, se datorește, nu doar trecerii a 402 ani, de la emiterea hrisovului lui luga Voievod, și nici dispariției unora dintre semnele de hotar. Principala cauză se datorează faptului că răzeșii din Țibăneștii Buhlei (ca Pavel Becer, Anastasie Grecul, Pavel Hondoca, ș.a.) nu cunoșteau întinderea inițială a moșiei bătrânului Țiban. Nici una dintre părți nu știa că și moșiile Hovrăești și Armășeni constituiseră moșia de la 1399. Nici unul dintre participanți nu cunoștea existența actelor de la 1489.I.22, și 1533.III.12, prin care părți din moșia lui Țiban fuseseră vândute sau cedate unor cumpărători sau moștenitori.

În afara celor de mai sus și a greșelilor arătate anterior, Barbu Târșoreanu și însoțitorii săi greșesc luând de bune și semne naturale ce nu aveau tangență cu actul de la 1399. Greșesc deosebit când pe dealul ce duce la Suhuleț (Comornîța), în loc să coboare spre est, în valea Veșnicei Movice și a pâraului Suhuleț, se îndreaptă în sens opus, spre vest în valea pâraului Gârbovăț. De aici totul este dat peste cap...

Ultimul tronson măsurat este bun, dar aici vornicul intră în conflict cu răzeșii din Țibănești, care știau că moșia lor nu se termina "în dreptul Zării Gorei", ci cobora până în gura Crăoanei⁶⁶ Refuzul vornicului de a merge mai departe cu măsura până la gura Crăoanei, se pare că i-a costat pe răzeși 50-60 ha de moșie, pe care o luaseră vecinii lor din Băcești, de peste 50 de ani. Hotarul a rămas și astăzi în dreptul Zării Gorei, coborând spre est, prin Gropul Stânei.

Ne propunem să dăm răspuns la ultima întrebare: De când satul lui Țiban a devenit satul (lui) Buhlei?

În actul emis la 1588.VIII.28⁶⁷, aflăm existența în satul vecin, Crăești (ce se numise anterior Drăgușani)⁶⁸, a unei familii Buhlea, astfel: "cu toți răzeșii lor și au pârât pe Buhlea din Crăești ... pentru ce a cumpărat Buhlea de la Tecman..."

Țibăneștilor li s-a spus târziu, ai lui Buhlea, prin sec. XVIII. Pentru susținerea afirmației apelăm la unele acte de vânzare-cumpărare, din moșia satului Țibănești, unde ca și în alte părți, încă din sec. XVII începuse disoluția obștilor de

răzeși și polarizarea averilor.

Astfel, din uricul emis de Alexandru Ilieș voievod, la 1632.V.31⁶⁹, pentru Gh. Roșca vistier, printre alte sate și moșii sunt enumerate și "... parte din satul Țibănești, la Gârbovăț, ținutul Vaslui, cu loc de moară cu privilegiu de la Bamovschi v.v., parte pe care o are de cumpărătură de la Ionașco și sora lui Tudosea, și de la Urăta, fii Tenții, iar tatăl lor Cârstea șătrarul a cumpărat-o de la Anușca fata lui Pojar, și alți nepoți și strănepoți ai acestuia..."

Un zapis datat 7198 (cca. 1690), fără lună⁷⁰, atestă că un Alexa feciorul Alexandrei, cu un Vasăli și un Pricopi feciorii Natului, toți nepoții Albului, "vând a lor ocină și moșie din sat din Țibăneștii, ce-s pe Gârbovăți" lui Ifrim pevițu..." cât se va alege din partea Albului"

Dintr-un alt document din 1714.V.20⁷¹, aflăm că ... "întărește Lecăi postelnicul nepotul lui Roșca vistier, stăpânirea asupra părților de ocină și de cumpărătură din satul Țibănești... asupra jumătate din a treia parte din mijlocul aceluiași sat, cu vad de moară și loc de prisacă la Gârbovăț".

La 1741.V.14⁷² Ion Cucoranu vomic și Cheșco uricar depun mărturie într-o pricină între răzeșii din Țibănești și un Buhlea (nu știm care) ce avea parte din moșia Țibănești, cumpărătură de la Ilie pitar, unde avea și un vad de moară neales și niște delnițe de fân, din care una i-au schimbat-o ceilalți răzeși, dându-i-o lângă casa lui⁷³ În final s-a hotărât ca Buhlea să țină trei părți din siliște și jumătate, din jumătatea de sat, precum ține și la câmp.

Prin următoarele două documente urmărim modul în care au evoluat proprietățile răzeșilor Buhlea, în Țibăneștii (Buhlei).

La 1766.X.28⁷⁴, într-un document aflăm că... "Grigore Alexandru Ghica Vodă a giudecat de față fiind Vasile Buhlea mazil ot Vaslui⁷⁵ ... pentru o poiană pe moșia Țibănești... de pe hliza lui Buhlea... S-u dovedit din ispisocul de pâra a lui Grigore Ghica Vodă din... 1741.VI.15, ce-l are Buhlea act în care scrie că are alese, trei părți din jumătate, din jumătate de sat, partea de răsărit și două delnițe de șes și vad de moară la Gârbovăț pre hliza lui și loc de prisacă în costișă" Din ultimul act pe care îl prezentăm, datat 1784.V.10⁷⁶, reținem că Ioniță Hacıul vinde lui Lupu Nacul biv logofăt ot visterie un vad de moară, pe Gârbovăț, în satul Țibănești, cu moară făcută veche, pietrele morii stricate, iezătura ruptă. Tot acolo o poiană cu loc de prisacă, cu parte de moșie la câmp, cu trei delnițe de fânaș, cu parte din pădure, din luncă, din seliște, cu locuri de prisacă... Acestea mi-au fost cumpărătură de la Aftenia fata lui Lupu Buhlea. I-am dat și zapisul Afteniei de la Antiohie Vodă, leat 1697.VII.23...

Concluzionăm : Familia de răzeși Buhlea există, cel puțin de la 1588 în satul Crăești. Urmași ai acestei familii, prin căsătorie sau în urma cumpărării unor părți de moșie, se stabilesc în satul Țibănești, probabil înainte de 1693.VII.23, dată la care tatăl, sau bunicul lui Lupu Bahlea obține un act de proprietate de la Antiohie Vodă.

Din ultimele trei acte enumerate mai sus rezultă că familia Buhlea stăpânește cca. 1/3 din satul și moșia Țibănești, partea dinspre est și sud (în hotar cu moșile Armășeni și Băcești). Notăm accensiunea lor la finele secolului XVII și în prima jumătate a sec. XVIII și decăderea lor totală în a doua jumătate a sec. XVIII.

În dec. VI și VII ale sec. XVIII, familia Buhlea devenise cea mai înstărită din sat, deținând și trei părți din seliștea (veche) a satului, asta justifică de ce Țibăneștii de pe Gârbovăț au fost denumiți ai lui Buhlea..

Aceasta a rezolvat o departajare eficientă a numelor, față de celălalt sat Țibănești (ai Mucului, sau ai lui Carp) de pe Șacovăț, care se afla în același ținut (Vaslui), doar la cca. 12 km.

Considerăm că am găsit răspunsuri satisfăcătoare, întrebărilor ceni le-am pus inițial.

NOTE

¹ În Revista pentru Istorie, Filologie și Arheologie, 1885, vol. IV, p. 714, Actul de la 1399, în DRH, A, I, doc. 9 B, p. 12-13.

² M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, I; Documente interne, Iași, 1931, p. 21-23.

³ Acum Crăiasca, cf. P. Condrea, *Dicționar geografic al județului Roman*, p. 40. București, 1891.

⁴ C. Chiriță, *Dicționar geografic al județului Vaslui*, p. 95, Buc., 1889.

⁵ Satele Vovriești, Țibăneștii Buhlei și Armășeni se află în comuna Băcești, iar Schinetea și Dumeștii aparțin de comuna Dumești. Ambele comune se află în județul Vaslui.

⁶ Satul Crăești aparține comunei Bozienii de Jos, iar Halmul, Pânceștii și Ciurea (fost Ghindărești) aparțin comunei Poenari, ambele se află în județul Neamț

⁷ Satul Suhuleț aparține comunei Tansa din județul Iași.

⁸ Tumulul este situat pe teritoriul Dumești, se găsește în albia pârâului Suhuleț, lângă livada clasică de meri, are un volum de 1500 mc.

⁹ Termen tradus de M. Costăchescu (op. cit., la p. 25, nota nr. 5). Este un vulcan noroios (?) cu diam. De 8-9 m, cu l de 1 m, ce aducea din adâncuri apă cu bule de gaz și diverse substanțe ce se transformă într-un mâl albicios. Acum se numește La Ochi.

¹⁰ Localități situate în partea de sud-vest a județului Iași.

¹¹ Termen folosit local ce desemnează o creștătură adâncă în culmea unui deal, făcută de un drum vechi, folosit secole de-a rândul.

¹² Sat și comună în județul Neamț.

¹³ DRH, III, A, p. 471-473, doc. 263, din 1502, februarie 17.

¹⁴ Cca. 2/3 din explicațiile date de M. Costăchescu la p. 25 a op. cit., sunt inexacte. Se impune corectarea lor.

¹⁵ Rezultatele arheologice (de suprafață efectuate și concluziile trase se află sub tipar la AMM, cu titlul "Cercetări arheologice și istorice în bazinul superior al râului Bârlad", de S. Ștefănescu. Materialele recoltate au fost verificate de specialiștii Institutului de Arheologie din Iași, cărora adresăm toate mulțumirile noastre

¹⁶ DRH, A, III, p. 87-89, doc. 47, din 1489 ianuarie 22.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ DRH, II, A, doc. 156, p. 231.

¹⁹ V. Chirica, M. Tanașachi, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, II, p. 395, LXXIV.2.C La siliștea Bobric, Iași, 1985.

²⁰ DIR, veac XVI, A, vol. I, 1501-1550, doc. Nr. 1320.

²¹ Arheologic, satul prezintă trei vetre (pentru fiecare copil al Soriței) perfect identificabile și astăzi. Se datează în sec. XVI.

²² Notăm, de exemplu, cu "n. 1340", data în jurul căreia s-a născut cel în cauză.

²³ Cei trei copii ai Soriței, care la 1533, data emiterii acestui uric, își întemeiaseră sat, și săpaseră iazuri pentru pește pe pârâul Ursoae (cel care vine de la Ciurea), erau atunci, de multă vreme gospodari la casele lor, deci oameni de 45-55 de ani.

²⁴ Pe această bază, locuitorii Armășenilor vor cere, la 1732, 1746, 1765 (și la 1801) "alegerea" hotarelor moșiei lor dinspre Țibănești.

²⁵ Se afla deci la sud de Țibăneștii (de la Gârbovăt).

²⁶ Pârâul Crsna (alias Crăiasca) se varsă prin mai multe albie, active sau părăsite, în Bârlad și Gârbovăt, toate însă pe moșia Armășeni. Așadar satul nu putea fi altul

decât Armășenii.

²⁷ Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și Zapise*, IV, 2, p. 70-75.

²⁸ Acest arbore falnic servise drept reper în hotarnica de la 1399...” apoi drept în capătul câmpului în stejar”, în hotarnica de la 1502... ”Stejarul cel Frumos” și în hotarnica de 1746... ”despre Mălinești se începe dintr-un stejar în vârful dealului”

²⁹ Drumul Mare al Bacăului.

³⁰ În extremitatea vestică a satului Dumești Noi.

³¹ Loc de trecerea Gârbovățului, de către drumul mare... între Dumești și Armășeni. Tiponim activ și acum ”Pe Se(i)meni”.

³² Loc la poala pădurii, la cca. 80m, V, de colțul de NV, al Pepinierii Silvice Dumești Pietrosu.

³³ Afluent de dreapta al Bârladului, la est de Băcești.

³⁴ Se referă la acel drum, de la Gârceni, spre Băcești, care coboară, pe la est de Schitul Mălinești, în valea pârâului Ezer.

³⁵ (Spre N), specificări introduse de noi în text.

³⁶ Expresiile ”în sus”, ”în gios” se referă la sensul în care curg apele Bârladului și ale Gârbovățului.

³⁷ Principala albie veche se află lângă linia ferată, la vest de actualul sat A Treia Parte.

³⁸ Podul se afla la est de Băcești și la sud de blocul de locuințe al salariaților de la SMA Băcești.

³⁹ ”Planul moșiiilor Marcoviceni, Leucușeni, Mălinești, Armășeni, Țibănești, Hodoreni, la BAR, sub indicativul H 2578, DLXXV/12. Rezultă clar că Băceștii nu puteau fi ”satul de pe Bârlad în gura Crasnii”

⁴⁰ Afluent de stânga al pârâului Ezer, se găsește pe o pășune, la cca. un km V, de cantonul silvic de locuit, Ezer.

⁴¹ Deci latura vestică.

⁴² Planul de la nota 39.

⁴³ Gh. Ghibănescu, op. cit., IV, 2, p. 70-75.

⁴⁴ Data hrisovului de cumpărarea moșiei dat de Vasile Lupu.

⁴⁵ În bazinul superior al râului Bârlad, toate ”moșiile din veac”, până astăzi, au ca limită sudică conuna de dealuri ce desparte bazinele hidrografice ale Bârladului, spre nord, de ale afluenților săi, de dreapta, Racova și Stemnic, spre sud.

⁴⁶ Țibăneștii spre NV, Armășenii spre SV, Hodorăanii spre NE, Mălineștii spre SE. Movila găunoasă era pe locul unde timp de patru secole existase ”Stejarul Frumos”. Astăzi, la câteva zeci de m, N, de căsuța din via fostei CAP Băcești.

⁴⁷ CDM, II, 1621-1625, p.244, doc. 1160 și 1161, București, 1959.

⁴⁸ Ibidem, p. 366, doc. 1857 din 1646.III.25.

⁴⁹ Divanul domnesc anulasă hotarniciile făcute de Cheșco uricar în 1732.VIII.15, 1746.VIII.5 și 1765.VII.10, nefiind făcute după uricul de la Iuga Voievod.

⁵⁰ Act publicat de Gh. Ghibănescu în op. cit., IV, 2, p. 51-55.

⁵¹ Eroare de plecare! Traseul corepunde unui hotar târziu, post 1489 între moșiile Țibănești și Hodoreni, ambele erau însă ale lui Țiban la 1399. Acest hotar nu trebuia măsurat, nefiind amintit în actul de la 1399. Stânjenul cu care s-a măsurat avea 2,12 m (apud. Gh. Ghibănescu.)

⁵² ...”Jăpchieștii”-de la familia Jepiu, răzeși în Hodoreni (cf. Gh. Ghibănescu, op. cit., V, 1, p. 67 și 128). Rediul Jăpchieștilor, numit mai târziu Rediul Mielului, era o pădure, defrișată prin 1960, ce se afla la cca. NV un km, de satul Țibăneștii Buhlei.

⁵³ Nu este Movila Veșnică, ci un versant abrupt rezultat în urma unei prăbușiri de

teren. Se află la cca. un km, NV, de Țibănești Buhlei, deasupra unei livezi de nuci, cu un izvor.

⁵⁴ Confuzie gravă! Este vorba de pârâul Molan, care, ce-i drept izvorăște tot de sub satul Suhuleț... Altă greșeală la totalizatul stânenilor, corect 1220, nu 1160.

⁵⁵ Se referă la pârâul Ursoae(i), din actul de la 1533.III.12.

⁵⁶ Doar ultimii 380 de stâneni se suprapuneau peste hotarul de la 1399, dintre Țibănești și Crăești!

⁵⁷ "Drumul săpat" este Jidovina (v. Nota 11) aflată pe drumul ce mergea de la Vovriești la Crăești, ce traversa, E-V, drumul "Pancovei" Și, firește că cele două movile găsire, nu erau cele amintite în actul de la 1399, acelea ce se găsesc la cca. 3,5 km spre nord.

⁵⁸ "Pancu", acum Pancești.

⁵⁹ "Zarea Gorei" este limita nordică a moșiei Băcești, o desparte de moșia Crăești.

⁶⁰ "În gura Crăoanei", acum Crăiasca Seacă.

⁶¹ "Trei Văi" sunt cele ale pâraielor Crăiasca în vest, Gârbovățul în mijloc și Molanul cu Pietrosul (ce vine din Țibănești), în est.

⁶² Face confuzie cu expresia... "un sat pe Bârlad, în gura Crasnei", din actul de la 1399, dar aceasta era pe moșia Armășeni, nu Țibănești.

⁶³ Cf. Gh. Ghibănescu, *op. cit.* IV, 2, p. 58.

⁶⁴ "Anaforaua", "buiurdiul" și "jabola" se găseau la Arh. St. din Iași în dosar trans. 1369, nr. 92, fila 79, apud Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, IV, 2, 9. 56-57.

⁶⁵ C. Chiriță, *op. cit.*, p. 191.

⁶⁶ Precizăm Crasna, alias Crăoana, Toinarul, Balta Neagră, Crăiasca sunt denumiri ale aceluiași pârâu, care șerpuind pe șesul puțin înclinat, are mai multe albie, unele împotmolite. Cea mai nordică, Crăiasca Seacă, regularizată acum, se revarsă în Gârbovăț, celelalte reunite, se revarsă în Bârlad. Nu se mai poate identifica acum pârâul "Hrușova", poate era o mică vale, secată după defrișarea pădurilor.

⁶⁷ DIR, A, XVI, III, p. 396, doc. 492.

⁶⁸ Gh. Ghibănescu, Surete și Izvoade, XIX, p. 181, doc. 129, din 1584, V, 30 și în DIR, XVI, A, p. 257-258, au devenit Crăești.

⁶⁹ DRH, A, XXI, p. 101, doc. 101 din 1632 Mai 31.

⁷⁰ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, IV, 2, p. 65-66.

⁷¹ Am identificat arheologic, la cca. 400-600 m, sud de ultima casă din Vovriești, pe tarlăua Trofinoaia, prima vatră a Țibăneștilor, locuită în sec. VII/VIII, VIII/IX, XI/XII și XIII/XIV-XVIII. La 500 m, mai jos, într-o buclă a Gârbovățului, imediat la nord de Gropul Stânei, se găsea grupul de case al familiei Buhlea, locul morii de pe Gârbovăț, locul de prisacă amintit în acte, cu locuiri între sec. XVI-XIX. Alte șeliști se află la cca. 200 m, SSV, de satul actual și la sud de școala primară.

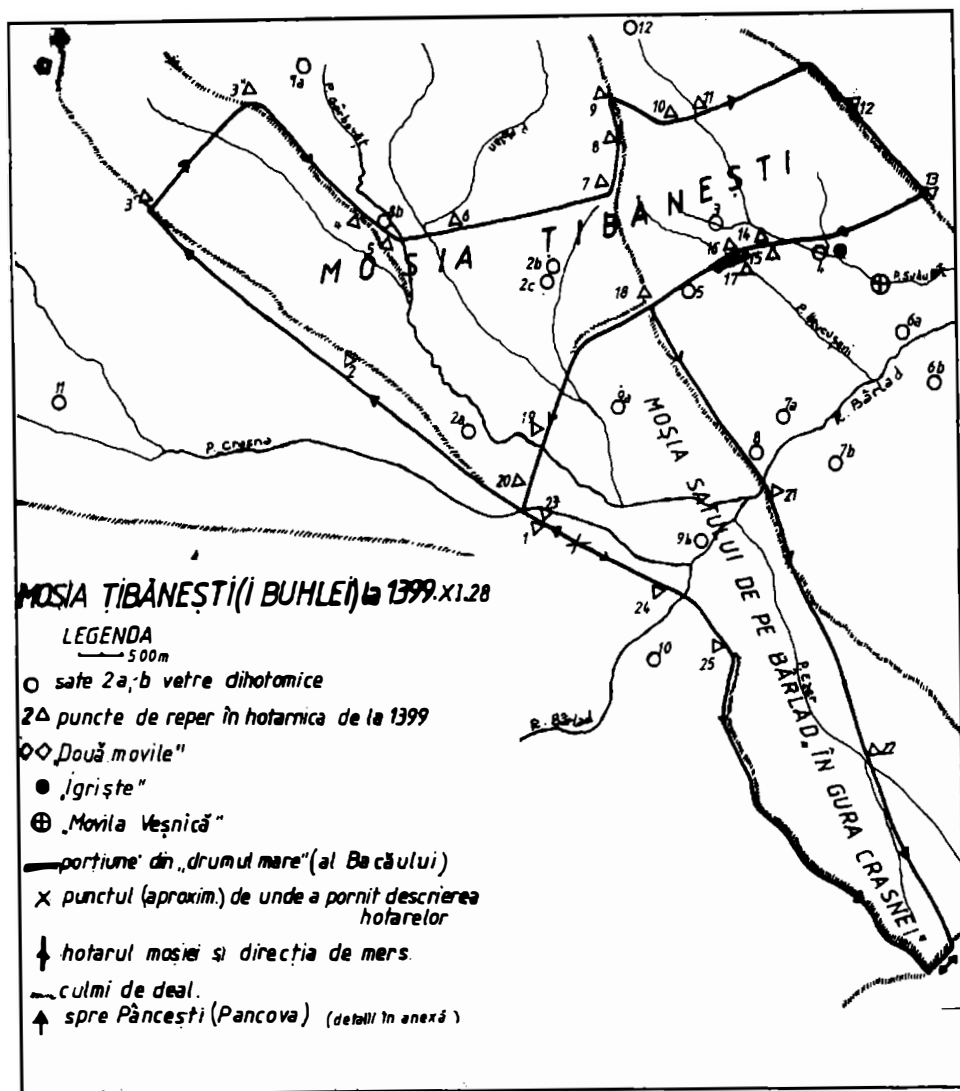
⁷² Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, Zăpise și Ispisoace.

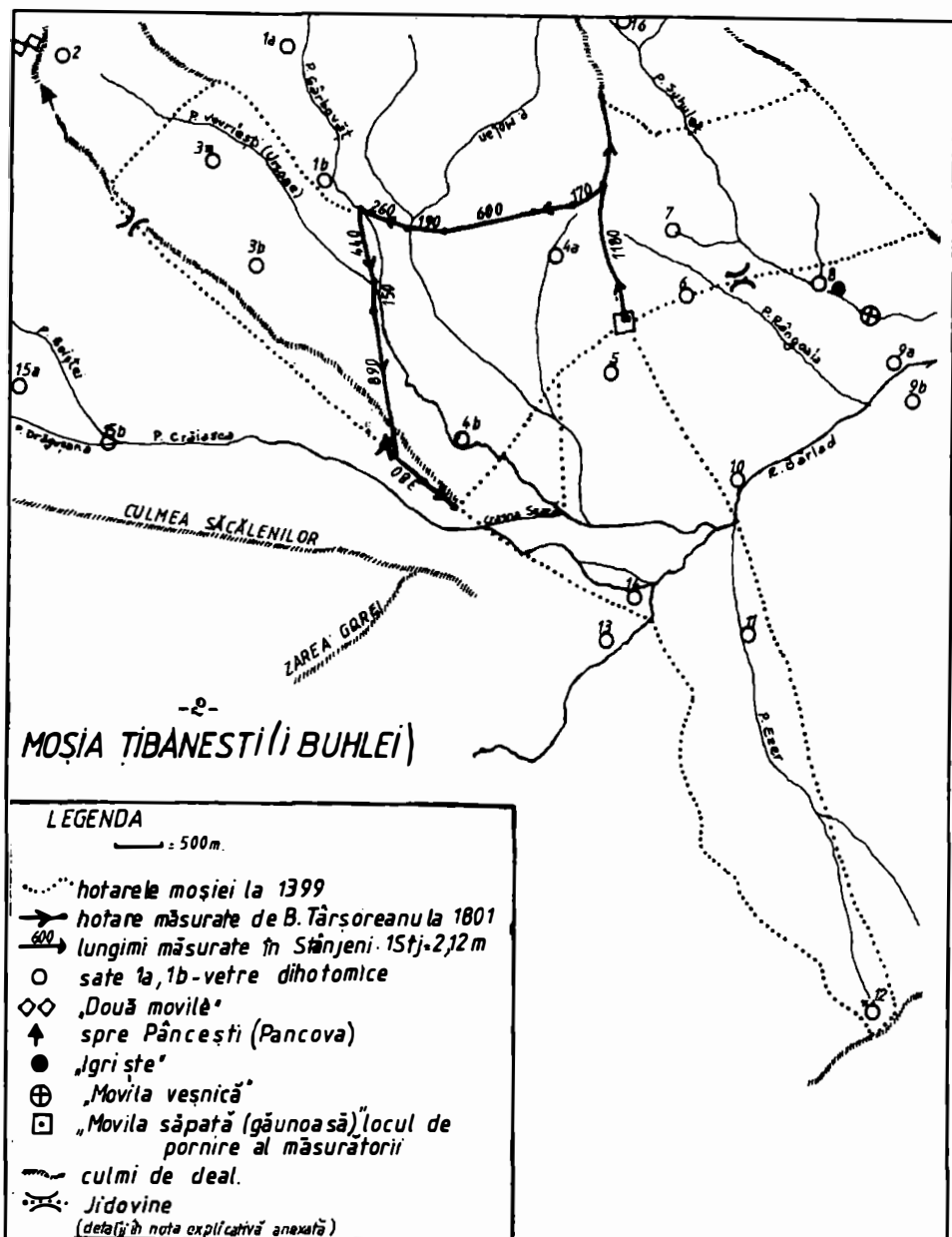
⁷³ Idem, vol. I.

⁷⁴ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, IV, 2, p. 79.

⁷⁵ Ibidem, p. 70-71, în hotamica Armășenilor de la 1746, printre participanți se aflau și Lupul Buhle și V. Buhlea, mazili din Țibănești.

⁷⁶ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, IV, 2, p. 81-82.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS VASLUI XXI, 1999

ACTE MEDIEVALE ROMÂNEȘTI DIN ARHIVA DE RĂZBOI A SUEDEI

Nicolae RĂILEANU

În rezultatul colaborării cu colegii din Suedia în vederea studierii activității regelui Carol XII în Moldova, se știe că, acesta, după bătălia de la Poltava (1709), s-a retras lângă Tighina (Bender), unde a stat mai mulți ani, - am făcut schimb de vizite lucrative atât în Moldova cât și în Suedia. În urma vizitei noastre la Stockholm în anul 1995 și grație ajutorului dlor Lars Ericson, Leif Gidlöf și Björn Gäfvet am putut extrage o serie de materiale din Arhiva de Război a Suediei (Krigsarkivet) care mărturisesc o stare de lucruri extrem de delicate ce privesc relațiile Țărilor Române cu Suedia, până astăzi în mare parte necunoscute.

Din ceea ce deținem noi, este vorba de mai multe epistole, scrise în limba latină, în principal ale domnului Moldovei, Gheorghe Ștefan, una a domnului Țării Românești, Constantin Șerban, deasemenea una aparținând lui Dimitrie Cantemir și câteva scrise de Nicolae Mavrocordat. Cele mai multe, de la Gheorghe Șerban, evocă niște relații speciale ce le-a avut Țara Moldovei cu Suedia, în persoana regelui Carol X Gustav.

Logofătul Gheorghe Ștefan Burduja, în urma unei conjurații împotriva lui Vasile Lupu, care se înconjurase cu mai mulți boieri greci, în anul 1653, susținut cu oaste din Transilvania și Țara Românească îl detronează pe acesta și se proclamă domn, chiar dacă al doilea a mai apelat la sprijinul cazacilor lui Timuș Hmelnițki, care l-a un moment dat îl restabilesc înapoi. Odată cu moartea lui T. Hmelnițki, asediat în Suceava, Gheorghe Ștefan va ieși victorios în luptă, apoi va domni între anii 1653-1658. Cauzele căderii sale în desuitudinea sultanului s-au datorat mai multor relații speciale avute cu regele Carol X Gustav, ceea ce reiese din conținutul scrisorilor deținute de noi.

Conform unei epistole (24 august 1655) adresate regelui Suediei aflăm cum Gheorghe Ștefan a acordat ajutorul solului Suediei ce mergea la Secja Zaporjană, iar la întoarcere l-a primit personal, apoi l-au însoțit oamenii noștri la domeniul Principelui Transilvaniei, unde se vorbește de o expediție a regelui Suediei. În anul următor (7 aprilie 1656) scrie deja despre campania regelui în Polonia, mulțumită, și că el dorește să aibă relații de prietenie cu acesta, iar printr-un sol îi trimite un dar regelui Suediei. Din altă scrisoare, cu aceeași dată, G. Ștefan comunică regelui că va trimite un sol al său la el, împreună cu cel din Suedia care mergea mai întâi în Secja Zaporjană. Tot în acest an (23 iunie), îl

anunță pe rege de sosirea solului său, abatele Daniel Grecul, vestit oștean, însă solii – suedez și cel moldovenesc n-au putut trece în Suedia din cauza polonezilor, iar solul regelui s-a întors la hatmanul Zaporojei. În data de 8 decembrie 1656, în adresa regelui, îi scrie despre o stare de lucruri în părțile noastre, despre care l-a informat pe solul suedez, ce a fost la el. Din anul 1658 citim și un răspuns la scrisorile Principelui moldovean din partea lui Carol X Gustav, ca răspuns la scrisoarea din 7 aprilie 1656, adusă de abatele Daniel din abația greacă. În această epistolă faimosul rege al Suediei se arată predispus să servească Maiestății Sale (adică lui Gheorghe Ștefan). Acest prilej nu s-a lăsat prea mult așteptat, deoarece în anul următor citim dintr-un Memoriu semnat de Ludovicus de Biata Bielski în cauza Ilustrului principe al Moldovei Transalpine către regele Suediei, despre soarta neîndurătoare a preaumilului principe. Tratatul cu care a fost legat de Principele Transilvaniei a fost motivul suferinței lui, el cerând acum să-l ajute la redobândirea tronului, cu ajutor armat, inclusiv să convingă pe Principele de Transilvania să vină cu ajutor armat de 2000 de ostași. Deoarece tot aici se menționează că, Principele Moldovei și regele Suediei au avut o cauză comună. Același autor, deja la 10 aprilie 1660, scrie alt Memoriu, de acum în adresa Senatorilor Suediei, după moartea regelui Carol X Gustav, care s-a răsfrânt ca o fatalitate asupra Principelui nostru. Aflăm aici despre meritele lui Gheorghe Ștefan față de coroana Suediei că, el a trimis mai mult de 6000 de ostași împreună cu Principele Transilvaniei în ajutor Poloniei (sau campaniei din Polonia), de dragul căreia el și-a luat pe capul său Poarta Otomană, dușmanul cel mai crunt al întregii lumi creștine.

În continuare, toate problemele relaționale vor fi tratate cu urmașul la tronul Suediei, Carol XI. Mai întâi (anul 1660), din numele aceluiași L. Bielski, despre problema expediției cerute de Principele Moldovei, pentru a-i restabili în scaunul Moldovei, ca apoi să-l știm din scrisorile directe. Către mai mulți domni, deoarece regele, avea regenți probabil, - el se află în al 5-lea an (1663) de când e izgonit din Moldova în partea domeniilor Sacrei Majestăți Regale a Suediei (Riga), venit pentru o rezolvare fericită a lucrurilor. Tot din Riga, însă fără să fie datată, o scrisoare adresată direct lui Carol XI, atunci când a fost chemat în componența Federației de părintele lui, prin intermediul Principelui Rokocius, care strălucea (părintele) printre Regii Creștini ca și soarele între stele, iar părintele Daniel era însoțitorul Solului Majestății Sale, Carol X Gustav i-ar fi promis niște garanții, dacă restabilirea statutului său nu va fi posibilă, atunci va desemna prin același sol, un oarecare loc în domeniile sale, unde eu a-și putea să trăiesc împreună cu ai mei. Dar mai bine, dacă poate, să-l ajute militar cu cel puțin 5000 din ostașii săi. În 24 noiembrie 1662, aflăm că se află în Riga, deja un an lung și întreg... izgonit de tirania turcilor... suportând exilul în diferite părți ale Ungariei și ale regatelor vecine, cu un mic detașament, eu însumi rânit mortal în luptă.

Într-o scrisoare din Dorpat, Livonia, el se arăta izgonit pentru 6 ani din domeniul părintesc din cauza tiraniei turcești, iar fiind în exil soarta a fost pentru mine o mamă vitregă. I s-a oferit de la rege o rezidență temporară cu provizia potrivită, Periaviul. Despre exilul de 6 ani mai aflăm și din anul următor de la 24 februarie, scris din Stetin, Pomerania, iar la 9 aprilie același an menționează: eu V-am ajutat cu oștile auxiliare ale Germaniei subjugate, când regele Carol XI și-a exprimat acordul să binevoiască printr-un tratat de alianță cu Preacreștinul Rege (?) și să îndrepte armele spre Principatul Moldovei și să mă restabilească pe mine, sau să fie ajutat să obțină rezidența în Vismaria (Germania), după altă epistolă de la sfârșitul anului.

Deja peste un an (20 septembrie 1665), aflăm că a cheltuit aproape în

întregime cea mică avere pe care am luat-o cu mine, cerând ajutor financiar de la regele Suediei din localitatea Holmia. Regele îi va fixa o rentă, dar prea mică, iar Gheorghe Ștefan cerea ca simbria aceasta anuală, alcătuiind 2000 taleri... să fie mărită și să-i fie oferită pentru folosință o oarecare moșie, scrisă tot la Holmia, la 9 noiembrie 1665, urmate de alte două adrese cu același conținut, una din noiembrie 1665 și alta din 30 ianuarie 1666.

Fără să reușească ceva substanțial în relațiile sale directe cu Carol XI, principele moldovean va încerca și o altă cale, implicându-se astfel în niște relații diplomatice de anvergură pan-europeană. Când eu am aflat cu certitudine că Sacra Voastră Maiestate Regală (regele Suediei) onorează prietenia cu Prealumiinații și Preaputernicii Regi ai Marii Britanii și ai Galilor, și chiar dorește ca Ei, luând în considerație recomandările Maiestății Voastre cu plăcere să facă tot ce e posibil. De aceea eu implor cu umilință Măiestatea Voastră Regală ca să adăugați la toate manifestările de clemență și următoarele: fie ca Maiestatea Voastră să dispună cu îndurare ca să fie scrisă o scrisoare din numele Vostru, adresată Prealumiinaților Regi menționați mai sus:

Către Preaputernicul Rege al Marii Britanii despre aceea că Prealuminata Sa Maiestate să binevoiască a da ordin Solului său, care se află la Poarta Otomană, să coopereze cu Turcii până când eu nu voi fi restabilit în Principatul meu, însă modul (!) cu ajutorul căruia se poate face revenirea mea la putere îl va explica solul meu preaelocvent pe care eu am de gând să-l trimit la Prealumiinația Sa, iar Preaputernica Voastră Maiestate să binevoiască a-i oferi acestuia o audiență (datată înainte de 20 martie 1666). Deja la 20 martie 1666, într-o scrisoare către mai mulți domni, dânsul a aflat de la un sol al regelui Marii Britanii, care se află la Holmia că Regele Suediei a trimis cu solie deosebită la acesta, unde a expus prietenos situația mea, iar la solia regelui s-a adăugat și scrisorile Principelui și eu am echipat 400 de oameni de ai mei pe care i-am trimis la Maiestatea Sa în Anglia. Acțiunile lor n-au rămas fără răspuns, dar este interesant cum s-a impus abilitatea diplomatică a lui Gheorghe Ștefan de largă implicație, care reiese dintr-o scrisoare de răspuns din partea lui Johan Leijanbergh către Principele Moldovei care-l informează despre primirea solului său. Colonelul Makabovitz a venit cu scrisori prin care Majestatea Voastră (Gheorghe Ștefan) a binevoit să-mi acorde onoarea, cerând de la mine sfatul și ajutorul în asigurarea intermedierei la Regele Angliei ce este în încrederea Porții Otomane și poate servi drept o armă preademnă și dorită în restabilirea Maiestății Voastre. El și-a depus toată strădania ca scrisoarea de intermediere să fie dusă cât mai repede la Poarta Otomană și chiar să ajut din punct de vedere material. Era unul din curtenii regelui Angliei, elucidat inclusiv prin semnătura dată în Londra, la 1 iulie 1666.

Scrisoarea regelui Angliei fusese expediată deja la 8 iunie:

Carol al doilea, grație lui Dumnezeu Regele Angliei, Scoției, Franciei și Styberniei, apărătorul credinței, trimite salutări Supremului și Preaputemicului Împărat, Sultanului Mahomed, Domnul Suprem și Domnitorul Regatului Musulmanic, Unicul și Supremul Monarh al Imperiului Oriental

Supreme și Preaputernice Împărate

Gheorghe Ștefan nu demult Principele Moldovei, bunul nostru prieten a avut grijă să ne informeze despre nenorocirea sa, căreia i s-a întâmplat acum câțiva ani, din mila voastră și drept rezultat a fost alungat de la domnia Principatului Său și prin urmare, a fost adus într-o stare foarte miseră, pe care o suportă până în prezent, căutând intermedierea noastră, în legătură cu îndurarea față de el. Desigur,

ținând cont de suferința pe care o suportă în situația nefericită în care se află și ținând cont de faptul că este foarte important pentru principe a-i păzi de bațjocură și nevoie pe cei, care înșiși au fost însemnați până acum cu aceste caracteristici, noi n-am putut să nu intervenim la rugămintea Lui și de aceea am încredințat Trimisului nostru Extraordinar în Palatul Vostru, rudei noastre extrem de credincioase și iubite, Comitelui de Minichelssey, ca să implore din numele nostru iertarea pentru domnul Principe care își vede fericirea în îndurarea voastră și doar cu ajutorul acesteia dorește să-și restabilească situația sa și demnitatea și promite s-o întrebuițeze ca să merite îndurarea pe care noi o rugăm pentru el. Noi l-am însărcinat pe legatul nostru să expună mai amănunțit toate acestea pe care să binevoiască a-l asculta cu răbdare nu numai în aceste lucruri, dar și ale noastre, pe care le-am alăturat și să acorde încredere deplină cuvintelor lui și atunci el îi va spune despre prietenia noastră de nezdruincinat și despre dragostea noastră. Și în sfârșit noi poruncim ca Tu, Supremul și Preaputemicul Împărat să fii sănătos cât mai mult timp.

Este dată în palatul nostru Whitehall în ziua 8 a lunii Iunie în anul 1666 de la nașterea Domnului Nostru.

Prietenul vostru cel mai binevoitor Carol Regele.

8 iunie 1666.

Era o intervenție serioasă întru susținerea Principelui Gheorghe Ștefan al Moldovei, dar rezultatele finale se lăsau așteptate, situația lui însă se înrăutățea. Dintr-o scrisoare de la 17 octombrie din Stetin, adresată lui Carol al XI, aflăm că din bunurile necesare existenței promise cu îndurare de Sacra Voastră Majestate Regală, eu n-am primit nimic până în prezent. De aceea eu sunt impus să-i trimit pe Nobilul Domn, Baronul Nicolae Spătarul (Milescu?) la Sacra Voastră Majestate Regală, prin intermediul căruia eu rog cu lacrimi în ochi ca, având în vedere în cuvintele acestuia, Sacra Voastră Majestate Regală să binevoiască a avea grijă nu numai de achitarea legii, ci și de un oarecare loc liniștit, unde eu, fiind deja în etate, aș putea să-mi petrec în liniște restul vieții. Tot în aceeași zi mai scrie o scrisoare către un domn comite, din anturajul regelui Suediei, ca să-i susțină cauza în fața lui Carol XI. Zadarnic. Pus sub semnul fatal al sorții, mamă vitregă pentru dânsul, cum însuși scris după detronare. Destinul nu-l va mai ajuta să-și recâștige Principatul, dar nici autoritatea de care l-a asigurat fostul său aliat Carol X Gustav. Fie din cauza morții rapide a acestuia, fie din alte cauze, necunoscute. Însă periplu unui domn român mizilit și care era hărțuit din nemila sultanilor otomani, în cazul dat scrisorile lui Gheorghe Ștefan, pe lângă dănuirea unor relații româno-suedeze, reflectă trăirea unui personaj de-al nostru, neaoș, soarta căruia poate fi deplânsă, sau chiar poate constitui un erou de roman sau al unei drame.

Ultima scrisoare din povestea vieții lui Gheorghe Ștefan, pusă sub semnul hazardului, este tristă, s-ar putea de spus chiar tragică. Soția Principelui, Ștefana Michaëlovna către regele Suediei: - *Dat fiind faptul că durerea provocată de moartea prematură a preascumpului meu soț de amintire fericită, ea cere ajutor, deoarece a fost informată printr-o scrisoare de-a fratelui ca să aducă osemintele soțului și a părinților mei într-un loc stabilit. De aceea, ea, o văduvă singuratică și nefericită, imploră regele să fie îndurător încât ea să poată să-i aducă (pe morți) în Patrie și aici să-i înmormânteze (așa cum a rugat în ultima spovedanie, cu limbă de moarte Principele). Stetin, 11 august 1668.*

Ca o ironie a unei și aceeași sorți, primul Principele moldovean rătăcit în pribegie în domeniile coroanei nordice, nu peste mult timp, numai 41 de ani, s-a aflat

În pribegie în Moldova unul din regii Suediei, Carol XII. Bătut la Poltava în anul 1709, el mult timp nu s-a putut împăca cu faptul, cunoscând soarta dezonorantă a lui Gheorghe Ștefan, chiar dacă peste cinci ani se va întoarce acasă umilit.

Rezumând unele din actele de mai sus, necunoscute, din Arhiva de Război a Suediei, avem intenția de a le publica în viitorul apropiat integral, într-o culegere de acces pentru toți cercetătorii.

Actes médiévaux roumains dans l'Archive de la Guerre de Suède

Résumé

Dans cet article il s'agit d'une série de témoignages roumains des siècles XVII-XVIII, présents sous forme des lettres et mémoires dans *l'Archive de la guerre de Suède (Krigsarkivet)*. En spécial, elles sont liées à la personne du voievode de Moldova Gheorghe Ștefan (1653-1658), par sa correspondance avec le roi de Suède Carol X Gustav, et ensuite après la chute du trône de Moldova, ses relations en exil, directement avec le roi Carol XI.

Ainsi on recontre dans cette archive des documents, signés de Constantin Șerban (1654-1658), voievod du Pays Roumain, allié du Gheorghe Ștefan, Dimitrie Cantemir (1710-1711) et Nicolae Mavrocordat (1711-1715) dans le relations avec le roi de Suède Carol XII, situé avec le camp en Moldova, à Varnița, près de la forteresse Bender (Tighina), après la lutte de Poltava (1709).

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS VASLUI XXI, 1999

ASPECTE ALE GÂNDIRII POLITICE DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Mihail M. ANDREESCU

Secolul al XVIII-lea a adus cu sine transformări la toate nivelele și în toate sectoarele vieții social-economice, cultural științifice și politice ale statelor europene. Marile schimbări s-au putut observa mai bine la nivelul ideologiei. O gândire politică nouă, liberală, laică și republicană - potrivit afirmațiilor lui Pierre Chaunu-, a pus în pericol vechiul regim din Spania până în Rusia și din Prusia până în Imperiul Otoman. Acest pericol nu a fost însă egal în toate statele Europei. Nici gândirea politică nu a fost uniformă și la fel de înaintată la toate popoarele. În viziunea istoricului francez, diferențele apărute acum explică decalajele ulterioare dintre statele și popoarele europene sub aspectele social-economic, cultural-științific și politic¹

Analizând schimbările petrecute pe continent și influența lor asupra românilor, Gheorghe Platon remarcă printr-o lucrare că istoria românilor din secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea s-a încadrat în cuprinsul istoriei europene, iar revoluțiile de la 1821 și 1848 au făcut parte "organic din ciclul fenomenelor generale europene"². Ideea istoricului amintit, în mare corectă, ar trebui însă amendată. Ne gândim la particularitățile apărute în gândirea social-politică a boierimii din Țara Românească și Moldova și a intelectualității românești din Transilvania. Chiar dacă scopul general era unul comun - independența și unitatea românilor - căile de realizare a lui erau diferite, la fel ca și interesele particulare ale beneficiarilor acestui țel. Diferită era și natura relațiilor dintre Principate și puterile vecine ori alte puteri europene, cu ajutorul cărora se urmărea realizarea scopului general.

În contextul evenimentelor politico-militare din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, Principatele au intrat tot mai mult în atenția puterilor europene. Ele au făcut obiectul mai multor proiecte de împărțire sau de refacere a vechiului "Regat al Daciei", evident sub egida uneia sau alteia din puterile interesate³

Contractele tot mai frecvente și de lungă durată ale românilor din Principate cu străinii⁴, au determinat modificări importante în atitudinea cercurilor politice românești, mai ales a boierimii, față de marile probleme europene⁵. Dar această schimbare de atitudine, mai vizibilă la nivelul comportamentului social și al gândirii politice, nu a fost uniformă. În Principate au apărut particularități socio-economice și politice contradictorii, care exprimau deopotrivă prioritățile politice interne și natura

relațiilor și influențelor externe, fără a se nega în vreun fel interesele generale comune ale celor trei state.

Boierimea munteană, în special prin Cantacuzini, Brâncoveni și Ghiculești, a continuat să nutrească ideea că, sprijinindu-se pe Rusia sau Austria va reuși iarăși să joace rolul de protectoare a ortodoxiei, deși teoria panslavismului, tot mai puternică în a doua jumătate a secolului XVIII-lea, venea să infirme atare țeluri. Ideea unui sprijin rusesc s-a năruit însă repede, sentimentele filo-ruse transformându-se mai întâi în teamă și neîncredere după războiul din 1768-1774 și apoi într-o ură tot mai fățișă a muntenilor față de ruși după războaiele din 1789-1792 și 1806-1812. Aceeași situație s-a petrecut și cu Austria. Speranțele unui sprijin eficient din partea lui Iosif al II-lea și a lui Leopold, pentru obținerea independenței Țării Românești, s-au năruit repede în contextul evenimentelor de la 1789-1791 și al Revoluției franceze⁶, determinându-i pe boierii munteni să se orienteze tot mai mult spre Franța.

În Țara Românească ideile revoluției franceze au fost receptate direct prin emisarii Directoratului și ai lui Napoleon la Poartă. Unii dintre ei au rămas definitiv printre români, contribuind la afirmarea gândirii politice în Țara Românească și la realizarea reformelor cuprinse în programele revoluționare⁷. Dar alături de francezi și chiar anterior lor, se stabiliseră masiv și cărturarii greci. Iorga a stabilit mai demult că scopul lor, mai mult sau mai puțin declarat, era de a realiza între Dunăre și Carpați o "Dacie elenă" sau "elenizată". Prin operele lor însă, atât cărturari greci veniți de la Istanbul, cât și cei care activau la Viena, au contribuit decisiv la dezvoltarea gândirii politice naționale și europene în Țara Românească⁸.

Ideile europene de dreptate și libertate, primite de boierii munteni deopotrivă prin greci și francezi, s-au afirmat rapid cu prilejul evenimentelor din 1804-1812, dar mai ales în timpul revoluției lui Tudor Vladimirescu, când deviza "dreptate și slobozenie" exprima un crez revoluționar general-european⁹.

Trezirea spiritului național al boierimii muntene și canalizarea lui pe făgașul gândirii politice, atât naționale cât și revoluționar-democratice europene, a avut consecințe dintre cele mai neașteptate. Pe de o parte s-a respins cu hotărâre elementul grecesc, care contribuise atât de mult la formarea conștiinței naționale¹⁰. Pe de altă parte au fost respinse avansurile rușilor și austriecilor, care sub masca "protecției" urmăreau ocuparea Principatelor. Ura, mai ales față de ruși, a dominat gândirea politică munteană în perioada regulamentară și a revoluției de la 1848, conducând spre afirmarea tot mai hotărâtă a ideologiei daco-românismului. Sentimentele antirusești, alimentate de comportarea arogantă a generalilor și consulilor ruși, au cuprins boierii de toate orientările, inclusiv pe domnii, care erau priviți ca niște simpli funcționari provinciali ai țarului¹¹. De altă parte, în sprijinul democratismului european, s-a manifestat grija deosebită a boierimii muntene - în special a celei liberale, din care făceau parte Goleștii, Filipeștii, Văcăreștii, dar și Cantacuzini, Ghiculești și Rosettești - pentru ridicarea culturală a neamului¹² și pentru instruirea ei însăși, fără de care nu ar fi putut contribui la realizarea comandamentelor pe care le credea că Europa i le încredințase la 1848¹³.

Mai ales în domeniul instruirii, eforturile boierimii muntene au fost deosebite. La 1835, Cochelet, aflat în misiune în București, a rămas surprins să găsească într-un teritoriu supus dominației otomane vorbitori de limbă franceză și cunoscători ai Franței, "ca și cum ar fi fost cu toții acolo"¹⁴. Impresia agentului amintit era întărită un an mai târziu de Saint-Marc Girardin, care afirma că la București și lași "se vorbește franceza ca la Bruxelles și așa îndrăzni să afirm, chiar mai corect decât la Bruxelles"¹⁵.

Spre deosebire de Transilvania, unde gândirea politică viza câștigarea drepturilor naționale, în cadrul complex al stăpânirii Habsburgice și în condițiile unei ofensive sârbo-ortodoxe sprijinită de Rusia¹⁶, în Țara Românească gândirea politică avea scopuri mai largi. Respingându-i deopotrivă pe greci, ruși și austrieci, boierimea munteană nu se separă totuși definitiv de aceștia. Aderând la ideile democratismului și liberalismului revoluționar european, ea își afirmă țelurile proprii, contribuind însă și la definitivarea și realizarea scopurilor național-revoluționare ale popoarelor vecine, în special a celor din Balcani¹⁷. Cunoscând foarte bine suspiciunile existente între marile puteri, interesele acestora în regiune și simpatiile manifestate de ele față de unele popoare balcanice, boierii și revoluționarii munteni au manevrat în plan diplomatic pentru temperarea, după caz a temerilor Turciei, Austriei sau Rusiei și obținerea sprijinului lor¹⁸.

„Moderația și diplomația au fost cuvintele de ordine ale revoluționarilor munteni cu prilejul alcătuirii programelor revoluționare și de reforme democratice până la 1848. Ele erau concepute ca în plan intern să satisfacă cerințele unor categorii cât mai largi ale populației, iar în plan extern să obțină acceptul, fie și parțial, al unora dintre marile puteri¹⁹. Un istoric al democrației românești, D.V. Bamoschi, evidențiind moderația și diplomația revoluționarilor munteni, a considerat „Proclamația de la Izlaz” drept o culme a democrației pașoptiste, afirmând că ea reprezenta „un atac general și energic dat trecutului”²⁰.

Legăturile strânse ale revoluționarilor munteni cu cei din Europa de Apus, în special cu francezii²¹, care prin intermediul francmasoneriei exacerbau sentimentul național, potrivit unor recente aprecieri²² – ca și atitudinea generală a populației față de „protecția” rusească, au determinat guvernul de la Petersburg să supravegheze atent evenimentele din Țara Românească și să blocheze orice încercare de program sau reformă, care ar fi putut duce la emanciparea țării și unirea cu Moldova și Transilvania²³. De aici și reacția dură a unor revoluționari munteni la adresa Rusiei și a consulilor ei la București²⁴.

Moderația și diplomația nu au fost însă singurele trăsături ale gândirii politice din Țara Românească. Între revoluționarii munteni au existat divergențe de păreri datorate unor opinii și curente diverse, care mergeau de la conservatorism și naționalism până la liberalism și democrație. De aceea s-a ajuns la confruntări de idei privind atitudinea care trebuia adoptată, atât față de marile puteri cât și față de interesele unor categorii ale populației. Pomind de la memoriile lui Nicolae Pleșoianu, Cornelia Bodea a făcut mai demult o evocare a lor²⁵, explicând parțial și cauzele eșecului revoluției muntene la 1848. Ele demonstrează însă că revoluționarii munteni au înțeles să joace un rol central în sud-estul Europei și în Principate, atât în prima jumătate a secolului cât mai ales la 1848, opunându-se mai ales penetrației rusești în Balcani. De aici și grija deosebită a Rusiei de a controla cu orice preț Țara Românească, pentru a-și putea realiza țelurile anexioniste și pentru a pune în practică ideea panslavismului, urmărită cu tenacitate de diplomația rusă de după Petru cel Mare.

În concluzie, gândirea politică munteană din prima jumătate a secolului al XIX-lea s-a încadrat în general în gândirea politică revoluționară europeană. Influențați de revoluționarii europeni, mai ales de francezi, democrații români nu au renunțat însă la scopurile naționale, acceptate de întreaga boierime munteană. Pe de altă parte, în programele lor, ei au trebuit să țină cont de situația social-economică și politică internă și externă în care evoluau Principatele, ca și de raporturile de forțe dintre conservatori și liberali. Din considerente tactico-diplomatice s-a avut în vedere, în anumite momente și protejarea unor interese străine, fără a se renunța la scopurile

fundamentale ale națiunii române. Dar fără asemenea cedări și manifestări șovăielnice, vizibile în activitatea revoluționarilor munteni, ca și reformele democrat revoluționare nu ar mai fi fost posibile, ca de altfel și cele două revoluții, de la 1821 și 1848.

NOTE

- ¹ Pierre Chaunu, *Civilizația Europei în secolul luminilor*, I, traducere de Irina Mavrodin, Editura "Meridiane", București, 1986, p. 251-292.
- ² Gheorghe Platon, *Istoria modernă a României*, Editura didactică și pedagogică, București, 1985, p. 11.
- ³ Nicolae Iorga, *Locul românilor în istoria universală*, ediție Radu Constantinescu, Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, p. 309-386.
- ⁴ XXX, *Călători străini despre Țările Române*, IX, volum îngrijit de Maria Holban, M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru și Paul Cernovodeanu, Editura Academiei, București, 1997, p. 5-29.
- ⁵ Dan Berindei, *Românii și Europa în perioadele premodernă și modernă*, Editura enciclopedică, București, 1997, p. 56-60.
- ⁶ Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, VII, *Reformatorii*, p. 259-306; VIII, *Revoluționarii*, p. 83-103, Imprimeria națională, București, 1938.
- ⁷ Dan Berindei, *Epoca Unirii*, Editura Academiei, București, 1979, p. 10-28.
- ⁸ Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, VIII, p. 207-223.
- ⁹ Marin Mihalache, Tudor Vladimirescu. *Mișcarea de la 1821 și drama conducătorului ei*, Editura militară, București, 1971, p. 12-17 și 40-49.
- ¹⁰ Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, VIII, p. 279-281.
- ¹¹ Ion I.C. Brătianu, *România și Chestiunea Orientului*, p. 86, în *Războiul Neatârnări. 1877-1878*, Editura "Cartea Românească", București, 1927, p. 47-112. Brătianu evocă amintirile tatălui său, Ion, care l-a auzit pe domnitorul Alexandru Ghica plângându-se boierului Costache Cornescu de comportamentul consulului rus Ruckman. Acesta, fără să respecte protocolul, a intrat cu forța în biroul domnului și i-a ordonat să îndeplinească anumite ordine ale Rusiei.
- ¹² Anastasie Iordache, *Pe urmele Goleștilor*, Editura sport-turism, București, 1982, p. 65-83.
- ¹³ Pentru pregătirea revoluționarilor munteni și legăturilor lor cu revoluționarii europeni, vezi: Dan Berindei, *Pe urmele lui Nicolae Bălcescu*, Editura sport-turism, București, 1984, p. 31-142; Anastasie Iordache, *Pe urmele Goleștilor*, p. 176-229; Vasile Netea, *Ion Ghica*, p. 221-256, în *"Diplomați iluștri"*, III, Editura Politică, București, 1973, p. 219-288; Apostol Stan, Constantin Vlăduț, Gheorghe Magheru, Editura științifică, București, 1969, p. 33-77.
- ¹⁴ XXX, *Prin țările române. Călători străini din secolul al XIX-lea*, antologie de Simona Vârzaru, Editura sport-turism, București, 1984, p. 54-58.
- ¹⁵ Ibidem, p. 61.
- ¹⁶ Nicolae Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, ediție de Georgeta Penelea, Editura științifică și enciclopedică, București, 1989, p. 363-400.
- ¹⁷ Nicolae Chiachir, *România în sud-estul Europei (1848-1886)*, Editura politică, București, 1968, p. 5-41.
- ¹⁸ Beatrice Marinescu, *Atitudinea guvernului englez față de revoluția de la 1848 din Țara Românească*, p. 235-240, în *"Studia et acta Musei Nicolae Bălcescu, 1970-*

1971", volum îngrijit de Horia Nestorescu-Bălcești, București, 1971, p. 235-261.

¹⁹ Radu Demetrescu, *Aspecte din gândirea social-economică a revoluționarilor de la 1848*, p. 169-171, în "*Studia et acta Musei Nicolae Bălcescu*", p. 161-179.

²⁰ D. V. Bamoschi, "*Originile democrației române*", "*Cărvunarii. Construcția Moldovei de la 1822*", Editura "Viața românească", Iași, 1922, p. 320.

²¹ G.D. Iscru, *Națiune, naționalism, românism*", Editura "Nicolae Bălcescu", București, 1997, p. 86-89.

²² Marin Bucur, *Un act de solidaritate al "Moldo-Valahilor" cu revoluționarii francezi de la 1848*, p. 117-118, în "*Stydia et acta Musei Nicolae Bălcescu*", p. 113-118.

²³ Se știe că înainte de revoluție și în timpul ei, I.H. Rădulescu a scris "Pohod'na Sibir" și "Cântecul Ursului" Ultima poezie , un pamflet la adresa consulului rus Duhamel a stâmit iritarea acestuia. Consulul a cerut arestarea și condamnarea imediată a autorului.

²⁴ Dan Berindei, *Lupta de clasă a țărănimii din Principate în perioada formării și organizării statului național*, p. 85-89, în "*Studia et acta Musei Nicolae Bălcescu*", p. 85-112.

²⁵ Comelia Bodea, *Curente și opinii în sânul emigrației de la 1848. I. Memoriile colonelului N. Pleșoianu*, p. 379-386, în "*Studia et acta Musei Nicolae Bălcescu*", p. 377-434.

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**DOCUMENTE INEDITE DIN ARHIVELE VASLUIENE
PRIVIND ORGANIZAREA FUNERALIILOR
ELENEI CUZA**

Adriana ȚIBULCĂ

Cea căreia soarta i-a hărăzit să fie prima Doamnă a Principatelor Unite, Elena Cuza, era fiica cea mai mare a postelnicului lordache Rosetti și a Catincăi, născută Sturdza, boieri cu moșie la Solești în ținutul Vasluiului¹

Născută la 17 iunie 1825 la Iași, Elena și-a petrecut anii copilăriei la Solești alături de mama sa, sub îndrumarea căreia și-a început educația, ce va continua la Scheea și Miclăușeni în casa bunicului dinspre mamă, Dumitrache Sturdza, boier cu dragoste de țară și posesor a unei bogate colecții de manuscrise și documente²

În jurul vârstei de 15 ani se va stabili în "dulcele târg al Iașilor" în casa pe care Rosetteștii o aveau după rangul lor, asemeni tuturor boierilor vremii³. Aici, îl cunoaște pe cel care îi va deveni soț, Alexandru Ioan Cuza, oficierea căsătoriei desfășurându-se la biserica din Solești la 30 aprilie 1844⁴. Nu s-a dovedit a fi una din cele mai reușite căsătorii, lucru explicabil dacă ținem cont că-și uniseră destinele doi oameni total diferiți. Aflată sub influența unei mame aprige, aproape tiranică⁵, Elena Cuza era o femeie timidă, retrasă, preferând singurătatea, în timp ce soțul ei era un om vesel, optimist, sociabil, simpatic. Slăbiciunile sale pentru un pahar de vin bun și femeile frumoase⁶, erau privite de contemporani cu îngăduință, dar nu și de mama soacră, de teama căreia Cuza căuta dese prilejuri de a evada la Iași. Cu toate acestea între cei doi soți s-au păstrat relații respectuoase, iar atunci când Alexandru Ioan Cuza va fi ales Domn al Principatelor Unite, Doamna Elena dându-și seama de semnificația și importanța acestui act, a făcut totul pentru a-și sprijini soțul în marea și greaua misiune ce i-a revenit.

Ziarul ieșean "Opinia" nota mai târziu că "din acel moment soarta ei s-a legat de soarta țării și a poporului său și Doamna Cuza a întregit numele și vaza lui Cuza Vodă. Soția a ajutat cu inima ei gândul luminat al soțului ei Domn"⁷. Același ziar în articolul "Doamna Elena Cuza" consemna actele de caritate ale acestei mari Doamne, începând cu așezământul "Azilul Elena Doamna" și terminând cu spitalul "Caritatea" din Iași, ajutat anual din mica avere ce posedă cu 2500 lei⁸

Ultimii ani din viață, Elena Cuza și-i petrece la Piatra Neamț, într-o căsuță modestă, având alături doar o cameristă franțuzoaică⁹. Aici în zorii zilei de 3 aprilie 1909, a încetat din viață în vârstă de 84 de ani¹⁰. Din autorizația de înmormântare trimisă de primăria comunei Piatra, primăriei comunei Solești, reiese că "Măria Sa,

Elena Alexandru Ioan Cuza... în etate de optzeci și trei de ani și nouă luni, domiciliată în orașul Piatra, văduvă, ... a decedat la 2 aprilie, ora patru și jurhătate ante-meridiane... Martori au fost domnii Ion Bacalu de cincizeci și șase de ani, pensionar și Panainte Crivet de patruzeci ani, ambii profesori, amândoi din Piatra"¹¹

Vestea s-a răspândit cu iuteală, ziarele consemnând durerosul eveniment. "Cu sfințenie s-a stins din viață, ca o candelă, ultima Doamnă Română, dând pământului rămășițele trupești... și în mâinile lui Dumnezeu sufletul"¹²

În mai multe rânduri, Doamna Elena își exprimase dorința ca înmormântarea să se facă fără nici o ceremonie oficială la Solești, locul copilăriei sale, și nu la Ruginoasa alături de osemintele ilustrului soț. Despărțiți au trăit o bună parte din viață, separați aveau să rămână și după petrecerea lor din această lume¹³.

Vestea morții s-a răspândit cu repeziciune, autoritățile și în special Episcopia Hușilor fiind interesate în organizarea serviciului funerar.

În zilele de 3 și 4 aprilie 1909 se înregistrează un număr mare de adrese și telegrame între Episcopia Hușilor, Mitropolia Moldovei, Ministerul Cultelor, Protoieria Vaslui care demonstrează atât interesul acestor instituții de a organiza așa cum se cuvine ceremonialul, cât și simpatia și dragostea de care se bucura încă Elena Doamna.

Prin adresele 457 și 458 pe 3 aprilie 1909, de Episcopul Hușilor, Conon, se adresează Ministerului Cultelor "Administrația Casei Bisericii" București și Înalț P.S. Mitropolit al Moldovei Iași, cu următoarele cuvinte: ... Vă rugăm, binevoii a Ne comunica imediat: Ce trebuie să facem cu rânduilele bisericești? Unde anume se va înmormânta Elena D-na? Și dacă se vor prefera Soleștii aflători în Eparhia Hușilor, va trebui, sau nu, să participăm la această înmormântare?... Urgent așteptăm lămuririle necesare și sigure, pentru luat măsurile cuvenite"¹⁴. Următoarea adresă este trimisă Protoeriei Vaslui, în care se cere a se comunica "imediat și pozitiv"¹⁵, dacă este adevărat ce s-a publicat în ziare că înmormântarea va avea loc la Solești și va oficia un singur preot.

Primul răspuns primit a fost de la Protoerie, în telegrama trimisă de Protoereu C.A. Ulea, în care se specifică că s-a luat legătura cu familia decedatei și "domnul Lambrino nepotul răpuzatei Elena Doamna mi-a comunicat că ceremonialul înmormântării se va face de un singur preot potrivit dorinței lăsate de decedata pe când era în viață, invitându-mă să conduc personal cortegiul funebru de la Gara Vaslui la Solești și să efectuez prohodul. Totodată mi-a cerut ca parohul, respectiv Petru Sârbu, să officieze mâine sfânta liturghie"¹⁶. Aprobarea Episcopului Eparhiei Huși, a venit cu promptitudine, pe contrapagină: "aprobăm îndeplinirea dorinței de a oficia un singur preot"¹⁷

A doua zi pe 4 aprilie 1909, încep să sosească și telegramele cu hotărârea luată la nivel de minister. Atât prim-ministru P. Garboviceanu cât și Spiru Haret, Ministru al Instrucțiunii și Cultelor transmit, fiecare prin câte o telegramă adresată Episcopului Conon al Hușilor: "Doamna Elena va fi înmormântată la Solești fără paradă oficială după cererea sa, pentru celelalte detalii Vă rugăm să întrebați pe Domnul Teodor Rosetti"¹⁸. Același răspuns sosește și de la Mitropolitul Moldovei, Pimen¹⁹, urmare fiind trimiterea unei circulare de către Episcopul Conon: "de urgență să puneți a suna toate clopotele în trei soroace mari cu intervale la bisericele orașului cu tărgurile și satele Județului respectiv, spre veșnica ei pomenire"²⁰

În raportul trimis în data de 5 aprilie 1909, Prea Sfinției-Sale, D.D. Dr. Conon Arănescu Donici, Episcop al Eparhiei Hușilor, de către Protoereu Const. Ulea se face o prezentare în detaliu a ceremonialului înmormântării Doamnei Elena din momentul sosirii în Gara Vaslui a trenului special care aducea la Piatra Neamț

corpul neînsuflețit al Domniței și pe membrii familiei, până la actul final, cel de depunere a trupului decedatei în "groapa boltită unde mai înainte fusese îngropate și rămășițele pământești ale mamei Domniței"²¹

Emoționante sunt descrierile referitoare la dovezile de dragoste ale locuitorilor orașului Vaslui și satelor prin care a trecut cortegiul funerar. "În ziua de 4 a curentei luni, înainte de răsăritul soarelui, orașul Vaslui era îmbrăcat în haină de doliu. De la ora 5 dimineața a început a se aduna în gara Vaslui lume din oraș și din alte localități venită în ajunul acestei zile"²² La sosirea trenului asistența s-a descoperit și corul societății "Lira" din Vaslui a intonat imnul "Hristos a înviat", iar în momentul coborârii sicriului din lemn de stejar masiv, "toți cei de față au fost cuprinși de o adâncă durere și pâraie de lacrimi curgeau din ochii fiecăruia"²³. Din gară cortegiul funerar a parcurs strada Ștefan cel Mare, în sunetul clopotelor de la toate bisericile din oraș, o mare afluență de lume fiind de o parte și de alta a străzilor parcurse. Ajuns la marginea orașului, cortegiul a luat drumul spre Solești pe șoseaua Vaslui-Iași, în timp ce "răsunau văile, dealurile și codrii, de sunetul jalnic al clopotelor de la toate bisericile din județ, care umpleau văzduhul, anunțând poporului marele și tristul eveniment"²⁴ În direcția satelor prin care trecea cortegiul, era întâmpinat de săteni, elevii școlilor din satele respective cu drapele în doliu, precum și de preoții parohiali.

"La ora 11 a.m. cortegiul a ajuns la hotarul moșiei Solești, unde aștepta o mare mulțime din localitate și de prin satele vecine"²⁵ Slujba religioasă a fost îndeplinită de preotul Parohiei Solești, Petru Sârbu la biserica "Adormirea Maicii Domnului", biserică zidită de Catinca Rosetti, mama Doamnei Elena. După oficierea prohodului, "la ora 12⁰⁰, 4 aprilie a.c. 1909, s-a săvârșit înhumarea Domniței Elena Cuza a cărei viață pământească a fost model de cuviință, virtute și patriotism; de aceea deși Ea a murit. încă trăiește și va trăi în inima poporului român, cât timp el va exista"²⁶

Din raportul mai sus amintit se cunosc și persoanele oficiale precum și delegațiile ce au însoțit carul funebru pe tot parcursul drumului, fiind prezenți la oficierea prohodului. Participau la ceremonialul înmormântării: "D-I General Prezan în mare ținută, reprezentantul M.A. Regelui, D-I Eduard Ghica, Prefectul Județului Vaslui reprezentantul Guvernului, membrii familiei, D-nii profesori universitari A.D. Xenopol și A.C. Cuza, delegațiile din partea Azilului "Elena Doamna", Spitalului "Caritatea", Consiliului comunal al capitalei, Studenților din Iași și București, Societatea Valea Racovei, Societatea Meseriașilor din Vaslui, Societatea de binefacere Cuza Vodă din Iași"²⁷

Întreaga viață a Elenei Cuza a fost un model de înțelegere, demnitate și devotament, numele ei înscriindu-se la loc de cinste alături de a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, "Sporind astfel cu marea ei personalitate istorică vâna tradițiilor populare ce mișună în jurul Movilei lui Burcel"²⁸

NOTE

¹ Lucia Borș, *Doamna Elena*, București, p. 6.

² Lucia Borș, *op. cit.*, p. 15.

³ Mașin Mihalache, *Cuza Vodă*, p. 10.

⁴ V. Curticăpeanu, *Epoca lui Cuza Vodă*, Ed. Enciclopedică română, Buc., 1973, p. 12.

⁵ Marin Mihalache, *op. cit.*, p. 11.

⁶ C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Ed. Științifică București, 1966, p. 27.

⁷ "Opinia" – Iași, nr. 692/3 aprilie 1909.

⁸ Ibidem.

⁹ M. Mihalache, *op. cit.*, p. 244.

¹⁰ "Opinia" – Iași, 3 aprilie 1909.

¹¹ Arhivele Statului Vaslui, *Registrul pentru Actele Stării Civile 1909. Morți. Jud. Vaslui, Plasa Solești, com. Solești, Circumscripția VII*, f. 8.

¹² "Opinia" – Iași, 3 aprilie 1909.

¹³ M. Mihalache, *op. cit.*, p. 244.

¹⁴ Arhivele Statului Vaslui, *Fond Episcopia Hușilor, Dosar 25/1909*, f. 39.

¹⁵ Ibidem, f. 40.

¹⁶ Ibidem, f. 41.

¹⁷ Ibidem, f. 41.

¹⁸ Ibidem, f. 44.

¹⁹ Ibidem, f. 43.

²⁰ Ibidem, f. 45.

²¹ Arhivele Statului Vaslui, *Fond Protoeria Jud. Vaslui, Dosar 285/5 aprilie 1909*, f. 46-47.

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.

²⁸ "Opinia" – Iași, 3 aprilie 1909.

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**COLONIȘTII DIN JUDEȚUL BACĂU, ÎN DOBROGEA,
ÎN BAZĂ LEGILOR DIN ANII 1903 ȘI 1921**

Ioan UNGUREANU

Începând cu Legea rurală din anul 1864, rezolvarea problemei agrare a constituit pentru întreg spectrul politic românesc o preocupare constantă și neîntreruptă, materializată prin reglementări succesive ce aveau să încununeze prin adoptarea și aplicarea Legii agrare din anul 1921.

Războiul de Independență din anii 1877-'78 ca și cel de întregire a neamului din anii 1916-1919, în care țărănimea a susținut principalul efort material și militar, impuneau noile legi agrare nu numai ca o răsplată binemeritată a celor ce reclamau nevoia de pământ, ci și ca o cerință fundamentală a modernizării și dezvoltării pe ansamblu a societății românești.

În seria reglementărilor de referință adoptate până la 1921 se înscrie și Legea din 2 aprilie 1903 cu privire la acordarea de pământuri în Dobrogea, luptătorilor din Războiul de Independență. Se crea astfel un precedent pentru colonizarea la mari distanțe a unor împrăștierea. Aceste lege devenise, desigur, necesară pentru satisfacerea acelor cereri de împrăștierea care nu s-au putut soluționa pe moșiile "înguste" și nici în apropierea acestora. În baza respectivei legi se făcuseră și din județul Bacău, colonizări în județele Tulcea și Constanța, ale unor locuitori din comunele Grozești, Bogdana, Măgirești, S. Sturza, Secueni și altele, care fuseseră împrăștierea cu loturi de câte 8 hectare.

Aplicarea legilor din 1903 și 1921 au produs, în mod nefiresc, efecte în funcție de respectarea sau nerespectarea lor ad litteram de către beneficiarii direcți ai loturilor respective ca și pentru succesorii acestora. Așa se explică depozităriile ulterioare colonizărilor, efectuate prin hotărâre judecătorească, ale unor proprietari sau moștenitori care au încălcat prevederile legii, mai ales ale aceleia cu privire la mutarea definitivă a familiei, cu întregul inventar mobil, în Dobrogea.

Asemenea măsuri nu au fost însă lipsite de flexibilitate așa cum s-au aplicat, de exemplu, în cazul veteranului Grigore Pandele, din comuna D. Sturza, care solicita în iunie 1925 să i se lase în posesie lotul de 8 hectare cu care fusese împrăștiat în comuna Chiragi (Chirnogeni – n.n.) din județul Constanța, în baza legii din 1903.

La 30 iunie, Direcțiunea Bunurilor, Serviciul Dobrogei din cadrul Ministerului Agriculturii și Domeniilor făcea cunoscut Prefectului de Bacău, că a dat ordin agronomului regional al Dobrogei să-i lase în posesie lui Grigore Pandele lotul respectiv, cu "condițiunea ca, cel mai târziu în termen de un an, suplicantul să se stabilească efectiv la pământ, cu familia și întreaga sa gospodărie"¹

Unii urmași ai veteranilor împrăștiți în 1903, cărora însă li se ridicaseră drepturile de colonist, au încercat să se folosească de noua lege din 1921 pentru a redobândi ceea ce primiseră înaintașii lor în baza Legii din 1903.

Spre exemplu, în cazul veteranului Nicolae Ciofu, din comuna Secueni-Bacău, care fusese împrăștiat în comuna Babadag din județul Tulcea, în anul 1903, Direcția Bunurilor Dobrogea solicita la 31 ianuarie 1924, Prefectului județului Bacău să aducă la cunoștință celor 3 fii ai fostului veteran, că nu poate onora petițiunea lor de a fi puși în posesia lotului de 8 ha al tatălui lor, întrucât acesta fusese "definitiv și legal deposedat de lotul său încă din anul 1913"².

Același Serviciu din cadrul Ministerului Agriculturii și Domeniilor trimite la 9 iulie 1925, Prefectului de Bacău decizia de deposedare de lotul de 8 ha. din Dobrogea, a moștenitorilor defunctului veteran Constantin Tudeanu, din comuna Măgirești, care fusese împrăștiat în baza Legii din 2 aprilie 1903.

Alte adrese ale aceluiași Serviciu către prefect, între care cele din 8 decembrie 1924³ și 26 septembrie 1925⁴ se referă la cererile unor veterani ai Războiului de Independență de a fi împrăștiți în Dobrogea în baza Legii din 1903. Între aceste solicitări sunt cele adresate de 9 veterani din comuna Grozești care cereau să fie împrăștiți cu câte 8 hectare în comuna Pazarlia din județul Constanța și ale veteranului Costache Machedon, din comuna Bogdana.

Răspunsul ce a fost dat acestor petiționari a fost acela, că cererile lor nu pot fi satisfăcute "întrucât nu se mai fac împrăștiări în baza legii mai sus citate, ci numai în baza legii pentru reformă agrară" (din 1921 – n.n.)⁵

Ca și în legea din aprilie 1903, Legea agrară din 1921, publicată în Monitorul Oficial Nr. 28 din 17 iulie a aceluși an, rezolvarea insolvențelor locale pentru împrăștierea celor ce luptaseră în Războiul de Întregirea României, avea să se rezolve tot prin colonizare în Dobrogea.

Deși punerea în posesie s-a făcut până la finele anului 1922 (termenul de depunere a contestațiilor expirând, fără nici o altă prelungire, la 28 decembrie 1922), strămutarea coloniștilor în Dobrogea s-a extins până la jumătatea anului 1924, din motivele complexe ce le presupunea o astfel de măsură.

Beneficiind de efectele acestei din urmă colonizări, nelipsită de peripeții, strămutarea în Dobrogea a unui număr de 39 de familii din comuna Luizi-Călugăra, la mijlocul anului 1924, pentru a primi loturile cu care fuseseră împrăștiți, reprezintă un caz specific pentru județul Bacău. Fiind un sat compact, cu dispunere pe panta estică a lanțului subcarpatic dintre râurile Tazlău și Siret, în imediata vecinătate a orașului Bacău, localitatea a cunoscut un foarte ridicat spor natural de creștere a populației (care este de rit romano-catolic), fenomen demografic ce a intrat în raport invers proporțional cu posibilitățile oferite de rezervele funciare. În mod necesar, aceasta și explică disponibilizarea unui număr de locuitori care au intrat sub incidența legii din 1921, în vederea colonizării lor în Dobrogea. Ca urmare, la 21 ianuarie 1924, Serviciul ad-tiv al Prefecturii județului Bacău, eliberează o adeverință prin care se confirma legalitatea de punere în drepturi de colonizare în județul Constanța a unui număr de 39 familii din această comună, acest document reprezentând și actul de identitate pentru călătoria pe C.F.R.⁶

Printr-un schimb de adrese ce au circulat între serviciile centrale și locale ale Ministerului Agriculturii și Domeniilor și Prefectura Bacău și între acestea din urmă și Primăria comunei Luizi-Călugăra, între 21 ianuarie și 25 martie 1924, s-au perfectat problema ca: data îmbarcării în Gara Bacău, numărul vagoanelor acoperite, inventarul agricol strict necesar și obligatoriu, fără de care li se refuza deplasarea (car, plug, vite, trăgătoare, material lemnos pentru un adăpost provizoriu, nutreț pentru vite și întreaga gospodărie de strictă necesitate) etc.

Dintre adresele și instrucțiunile respective rezultă și alte condiții de deplasare,

precum: întocmirea unor bilete de identitate, tabele cu diverse rubricații, numărul persoanelor din fiecare familie, inventarul viu și mort al fiecărei familii ș.a.

Pentru ilustrarea acestor aspecte ne vom opri, în continuare asupra unora din aceste documente. Astfel, Consilieratul Agricol al județului Bacău se adresa Prefectului la 7 martie 1924 cu următoarele solicitări și precizări:

„Domnule Prefect,

Motivați de Ordinul Direcției Funciare din Casa Centrală a Împroprietăririi, Nr. 5202/924, avem onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune să se dea ordin D-lui Primar al comunei Luizi-Călugăra a pune în vedere tuturor locuitorilor care sunt trecuți în tabloul aprobat de Casa Centrală pentru colonizare ca să se pregătească și să fie gata de plecare când li se va anunța data de imbarcare care va începe la acest județ pe ziua de 15 Martie a.c.

Transportul va fi gratuit punându-li-se la dispoziție vagoanele necesare în proporție de aproximativ 2 vagoane pentru 3 familii, cunoscând că sub nici un motiv nu se va permite imbarcarea acelor care nu se vor prezenta cu inventar agricol complet (car, plug, vite trăgătoare) și întreaga gospodărie de primă necesitate. Acesta va fi singurul transport gratuit pe C.F.R. de care vor beneficia coloniștii; acei care nu vor fi gata de plecare la data ce se va anunța ulterior, vor pierde dreptul de a beneficia de gratuitate pe C.F.R.”⁷.

Sunt interesante și precizările făcute la 15 martie 1924 de Direcția Funciară din cadrul Casei Centrale a Cooperăției și Împroprietăririi, făcute primarilor din comunele cu coloniști pentru Dobrogea. Între acestea este și specificarea că “dacă unii din cei admiși la colonizare se vor răzgândi și vor renunța de a pleca, D-l Consilier agricol îi va putea înlocui cu alții, al căror nume vi-l va comunica la timp”⁸. Totodată, se atenționează primarii comunelor respective că se fac răspunzători “de toate neregulile și abuzurile ce se vor produce din neglijență sau din neobservarea (nerespectarea – n.n.) instrucțiunilor de față”⁹ și de aceea li se cere expres să supravegheze pregătirea fiecărui grup și să-l controleze riguros la plecare.

Dar, după cum vom vedea, această acțiune nu va fi lipsită de peripeții. Astfel, la 19 martie, prin adresa Direcțiunii a II-a, din Regionala C.F.R. Iași se aduce la cunoștința Prefecturii că pentru transportul coloniștilor din județul Bacău cu destinația Dobrogea se pun la dispoziție în stația Bacău 10 vagoane acoperite pentru data de 11 iunie și alte 10 vagoane pentru 12 iunie”, “iar expedierea vagoanelor încărcate se va face sigur cu trenul 3102 accelerat direct de marfă, care are plecarea din Bacău, ora 5.20 minute dimineața”¹⁰.

Într-adevăr, adresa Consilieratului Agricol al județului Bacău din 7 martie 1924, preciza în treacăt că plecarea coloniștilor din Luizi-Călugăra se va face “la data ce se va anunța ulterior” iar Regionala C.F.R. Iași, după cum a reieșit mai sus, avea să pună la dispoziție vagoane abia pentru zilele de 11 și 12 iunie 1924.

Ori, autoritățile județene și comunale, pornind de la faptul că între 7 și 19 martie nu puteau ști exact care vor fi zilele în care se va asigura deplasarea pe C.F.R., au acționat cu toată vigoarea ca în timp de o săptămână, între 7 și 15 martie, viitorii coloniști să-și rezolve toate problemele legate de strămutare și să fie cantonați în zona gării Bacău. Desigur, această aparentă amânare avea să creeze o situație disperată atât pentru subiecții strămutării cât și pentru autoritățile locale. În acest sens, este semnificativă adresa Serviciului Administrativ al județului Bacău din 25 martie 1924, trimisă Ministerului Agriculturii și Domeniilor:

„Domnule Ministru,

Consilieratul Agricol al județului, cu adresa nr. 693 din 7 Martie crt. ne-a solicitat concursul pentru trimiterea coloniștilor din acest județ la locul de împroprietărire în Dobrogea, al căror transport în trenuri speciale va începe la data de 15 Martie a.c.

Prefectura a transmis cuprinsul adresei de mai sus autorităților comunale

din Luizi-Călugăra, cu ordin de executare.

Coloniștii din această comună¹¹, fără a mai aștepta alte instrucțiuni, au făcut pregătirile de imbarcare, *vânzând tot avutul ce nu se putea transporta* și desfășcând întreaga lor gospodărie au dus-o la străția Bacău.

Aici, în lipsă de ordine speciale li s-au refuzat imbarcarea, *așa că astăzi acești nenorociți se găsesc fără nici un rost, în câmp liber*, și fără posibilitate să poată înigheba ceva în localitate pentru muncile agricole de primăvară.

Astăzi s-a primit la Prefectură și itinerariul căilor ferate în care *se fixează plecarea lor tocmai la 11 și 12 iunie a.c.*

Această dată este cu totul nepotrivită pentru agricultori, întrucât nu se poate recolta nimic până la lunie la locul de plecare, și nici în Dobrogea nu vor putea face vre-o cultură, ci tocmai la toamnă, astfel, *adică peste un an de la toamna viitoare.*

Aducând la cunoștință Domniei Voastre cele de mai sus, vă rog D-nule Ministru să binevoiați a dispune să se vină în ajutorul lor intervenind către Direcția a II-a Iași Calea Ferată, să li se pună la dispoziție *în stația Bacău numărul de 20 vagoane* destinate pentru dâșii după itinerar cât mai neîntârziat (de va fi posibil în cel mult 10 zile)¹²

Din nefericire, documentele din Fondul Prefecturii județului Bacău referitoare la această problemă se opresc aici și nu cunoaștem dacă demersul Serviciului Administrativ din 25 martie 1924 a atras un răspuns favorabil sau nu și, nu se poate ști, în acest stadiu al cercetării noastre, dacă deplasarea strămutaților s-a devansat sau s-a efectuat la data programată, de 11-12 iunie 1924.

Însă, cu privire la efectuarea deplasării propriu-zise poate exista un dubiu întrucât drumul celor în cauză era fără de întoarcere știind că ei își vânduseră bunurile de la locul de origine, aflându-se într-un fel de cantonament de plecare și, nu în ultimul rând, aveau deja statutul de împroprietăriți în Dobrogea.

Desigur, în legătură cu modul cum s-a desfășurat împroprietărirea în baza legii din 1921 au existat multe contestații și procese. Deoarece acestea au continuat și după termenul limită prevăzut de lege, au determinat Comitetul Agrar al Direcțiunii Vechiului Regat, să expedieze la 22 ianuarie 1925 o circulară prin care se spunea între altele:

„Domnule Prefect,

Prin adresa circulară Nr. 4101 din 8 Mai 1924, am avut onoarea a vă ruga să binevoiți a pune în vedere, prin organele Dvs. subalterne, locuitorilor din diferite comune ale județului Dvs. să nu mai introducă contestații la Comitetul Agrar asupra unor lucrări judecate sau peste termen înregistrate.

Deși aceste dispozițiuni au fost luate de aproape un an de zile, se constată totuși că zilnic se mai primesc la Comitetul Agrar contestațiuni tardive și reveniri asupra unor lucruri judecate.

Potrivit dispozițiunilor luate, vă rugăm ca prin organele Dvs. să puneți în vedere tuturor locuitorilor că hotărârile Comitetului Agrar sunt definitive, iar lucrările în materie de împroprietărire sunt încheiate, astfel că nu se mai pot lua în considerare astfel de cereri, termenul de depunere a contestațiilor expirând de la 28 Decembrie 1922 și el nu a mai fost prelungit.

Credem că facem în felul acesta un real serviciu locuitorilor care nu-și mai pierd timpul și mijloacele prin asemenea străduiri inutile și vă rugăm a ne da prețiosul Dvs. concurs în acest scop¹³.

Legea cu privire la împroprietărirea veteranilor din Războiul de Independență, din 2 aprilie 1903, prin colonizare în județele Constanța și Tulcea, unde au primit

loturi de câte 8 hectare, ca și Legea agrară din 1921, în baza căreia s-a recurs la o nouă colonizare a Dobrogei de către cei pentru care nu mai existau suprafețe disponibile în locurile lor de baștină constituie, desigur momente importante ale istoriei României moderne și contemporane asupra cărora considerăm că cercetarea istorică merită să se oprească sub toate aspectele interdisciplinare, sociale și etno-culturale. Asemenea strămutare de populație din diverse zone ale țării, a condus la formarea de noi comunități în care s-au împletit obiceiurile, portul și tradițiile locale cu cele aduse de aceștia la noul lor domiciliu, ceea ce, dincolo de aspectul pur economic au creat un nou cadru socio-etnografic care, credem noi, este încă insuficient studiat.

DES COLONS DU DÉP. DE BACĂU EN DOBROUDJA EU LEASE DES LOIS DE 1903 et 1921 RÉSUMÉ

La guerre d'Indépendance de 1877-'78 et la première guerre mondial de 1916-1919 ont imposé une nouvelle législation agraire, comme récompense pour les paysans la force sociale qui a soutenu en principal l'effort matériel et militaire dans ces guerres.

L'auteur traite quelques aspects de la colonisation des vétérans de la guerre des communes de Bacău, comme Grozești, Bogdana, Măgurești, Dimitrie Sturza et Secuieni, dans les départements de Constanța et Tulcea, où ils ont été mis en possession de 8 ha. des terres conformément à la Loi de 2 avril 1903. Il traite aussi de la colonisation en Dobroudja d'un nombre de 39 familles de Luizi-Călugăra conformément à la Loi agraire de 1921.

NOTE

¹ Fond Prefectura județului Bacău, Dosar 44/1925, fila 2.

² Ibidem, Dosar 36/1924, fila 1.

³ Ibidem, Dosar 44/1925, fila 3.

⁴ Ibidem, Dosar 36/1924, fila 7. Solicitanții erau: Avram Drâstariu; Gheorghe Vâlcu; Constantin Gh. Ciocoiu; Aslănachi Pricopie; Anghelorei Mihai; Gheorghe Scutariu; Radu Comănici; Ciontu Alexe; Vodă Ion.

⁵ Ibidem, Dosar 44/1925, fila 5.

⁶ Ibidem, filele 5 și 7.

⁷ Ibidem, Dosar 15/1924, fila 8.

⁸ Ibidem, Dosar 36/1924, fila 3.

⁹ Ibidem, Dosar 36/1924, fila 6.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem, fila 5.

¹² Ibidem, Dosar 15/1924, fila 8; Coloniștii (capii de familie) erau următorii: Petre Țâmpu Coceangă; Anton Țâmpu Coceangă; Ion Martin Butacu; Mihail I.P. Coceangă; Anton St. M. Țâmpu; Anton Gh. Pall; Mihai M. Martin; Neculai Sumănar; Anton P. Colța; Andrei P. Sabău; Petrea Andrei R. Colța; Andrei Martin Sabău; Ion P.J. Solomon; Antin I.M. Țâmpu; Anton I. Andrei Tulbure; Neculai Tod. Chiriaș; Ilieș Buhoceanu; P.P. Anton Pall; Andrei Anton Sabău; Anton P.M. Țâmpu; Dumitru I. Tulbure; P.M. Solomon; Anton Anton Bârsan; Mihai M.P. Solomon; Dumitru M.I. Iancu; Mihai P. Țâmpu; N.I. Bârsan; Petre I.G. Horvat; Anița Ioje N. Ilieș; Dumitru Ioje Butacu; Maria I. Țâmpu; Mihai M. Coceangă; I.P. Dacălu; Petre N. Bogdănel;

Andrei N. Ghența; Ianuș Călăuz; Neculai Cazacu; Petre Anton Coceangă; Mihai Anton Cernică; vezi și copia anexată în format micșorat .

¹³ Ibidem, fila 4.

Ibidem, Dosar 9/1925, fila 1.

ROMANIA

Județul Bacău

Serviciul Adm. Local

b -

1924 IANUARIE Nr. 21-

ANEXA

Se adevereste de mai cu locuitorii notați pe contra pagină din
cartea lui-Călugăra acest județ sunt cunoscuți în localitate, sori
sodociștii condițiunile de a fi colonizați sori in județul Constanța
pentru a-și primi posesiunile in aranda.-

Drugi care s'a eliberat precum adeverita surzându-le ca
not de identitate in calatoriile se vor face pe distanța dela Bacău
in Constanța.-

PREȘEDINTE

- L -

1/ Petre Tănuș Coceangă	34/ Nicolai Căstac
2/ Anton Tănuș Coceangă	35/ Petre Anton Coceangă
3/ Ion Bart. Bălan	36/ Nicolai Anton Căstac
4/ Mihai I. P. Coceangă	
5/ Anton G. B. Tănuș	
6/ Anton G. B. Tănuș	
7/ Mihai I. Bălan	
8/ Nicolai Căstac	
9/ Anton P. Găluș	
10/ Andrei P. Căstac	
11/ Petre Andrei B. Căstac	
12/ Andrei Bălan Bălan	
13/ Ion P. Căstac	
14/ Anton I. P. Tănuș	
15/ Anton I. Bălan Tănuș	
16/ Nicolai Tănuș Căstac	
17/ Ilieș Tănuș Căstac	
18/ P. P. Anton Tănuș	
19/ Andrei Anton Căstac	
20/ Anton P. B. Tănuș	
21/ Dumitru I. Tănuș	
22/ P. B. Căstac	
23/ Anton Anton Căstac	
24/ Mihai I. P. Bălan	
25/ Dumitru I. I. Bălan	
26/ Mihai P. Tănuș	
27/ I. I. Bălan	
28/ Petre I. Căstac	
29/ Nicolai Tănuș Bălan	
30/ Dumitru Tănuș Bălan	
31/ Nicolai I. Tănuș	
32/ Nicolai P. Căstac	
33/ I. P. Bălan	
34/ Petre B. Căstac	
35/ Andrei B. Căstac	
36/ Ionuș Căstac	

Copie micșorată prin re-
rozare a adeverinței și a tabelului
locuitorilor din Luizi-Călugăra,
colonizați în Dobrogea în baza
Legii agrare din anul 1921.

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**REGIMENTUL 7 RACOVA NR. 25 GENERAL
"CONSTANTIN PREZAN"**

Constantin CHIPER

Regimentul de Dorobanți nr. 25 a luat ființă la data de 5 aprilie 1880, în conformitate cu Înaltul Decret 1163 sub denumirea de Regimentul de Dorobanți nr. 25¹

La început a avut următoarea organizare:²

Statul major Vaslui;

Batalionul 1 la Vaslui, cu companiile 1 și 2 la Vaslui; companiile 3 și 4 la Codăești;

Batalionul 2 la Vaslui, cu companiile 5 și 6 la Negrești; companiile 7 și 8 la Pungești.

În baza învățămintelor desprinse din participarea armatei române la războiul de independență, și a nevoilor de apărare a țării, conform Înaltului Decret nr. 930 din 21 martie 1889³, Regimentul de Dorobanți nr. 25 s-a contopit cu Regimentul nr. 7 Linie, luând denumirea de Regimentul 7 Racova nr. 25, cu următoarea organizare: - Batalionul 1 Vaslui, cu companiile 1,2 Vaslui și companiile 3,4 la Codăești; - Batalionul 2 Huși, cu companiile 5 și 8 la Huși, compania 6 la Răducăneni și compania 7 la Drânceni.

Efectivele regimentului s-au pregătit pentru îndeplinirea misiunilor prin instrucția zilnică, marșuri și aplicații de luptă în garnizoanele Vaslui și Huși, precum și în zonele viitoarelor acțiuni de luptă preconizate de guvernul României, în vederea întregirii țării.

Referindu-se la semnificația mobilizării armatei la 20 iunie /30 iulie 1913, marele istoric Gh.I. Brătianu, sublinia peste ani, că sensul adânc al mobilizării din 1913 "nu se lămurește pentru cei câțiva kilometri pătrați ai Cadrilaterului, ci mai ales prin faptul că era, după atâta trecere de vreme, prima manifestare a forței armate românești care, după cum trecuse Dunărea, putea într-o zi să treacă și Carpații".

În al doilea război balcanic, Regimentul 7 Racova nr. 25 Vaslui a făcut parte din Brigada 13 Infanterie/Corpul 4 Armată, acționând în sectorul Corabia și apoi în Bulgaria spre Ghigen, Lukovit, Etropole și Plovdiv.

Perioada de neutralitate a României – august 1914 – august 1916 a constituit pentru Regimentul 7 Racova nr. 25 un motiv temeinic de instruire intensivă prin recrutarea la termen a contingentelor 1914, 1915 și 1916, precum și chemarea

rezerviștilor din contingentele 1908, 1909, 1910, 1911, 1912.

În această perioadă nuclee ale regimentului 7 Racova nr. 25 au participat la funeraliile regelui Carol I (decedat la 27.09.1914) și a reginei Elisabeta (decedată la data de 18.02.1916), la comandă fiind locotenentul –colonelul Vasile Piperescu, ajutat de maiorul Nicolae Fărcășanu.

Activitatea de instruire a efectivelor regimentului s-a desfășurat în garnizoanele Vaslui (B1 și 2) și Huși (B.3), iar de la 29 august 1915 la Târgu Ocna⁴

Prin Ordinul nr. 2858 din 28 august 1915 al Corpului 4 Armată, s-a constituit Centrul de Rezistență "Mănăstirea Cașin" sub comanda locotenent-colonelului Gh. Ionescu, la care Regimentul 7 Racova 25 a participat cu efectivele batalionului nr. 2, în colaborare cu Bateria 1a din regimentul 17 Artilerie și Centrul de Rezistență Herăstrău comandat de locotenent-colonelul Vasile Piperescu, din care făceau parte: Batalioanele 1 și 3 și compania de mitraliere din R.25 Racova nr. 25, în cooperare cu Divizionul nr. 2 din Regimentul 12 Artilerie. Ambele centre făceau parte din Grupul Oituz, subordonat Brigăzii 15 Infanterie, comandată de colonelul Gh. Boureanu, cu reședința în Grozești⁵.

Grupul Oituz împreună cu Grupul Slănic au făcut parte din Detașamentul Troțuș, cu reședința la Târgu Ocna, comandat de generalul Ioan Rașcu⁶.

În lunile septembrie, octombrie, noiembrie, decembrie 1915, și ianuarie, februarie 1916, efectivele regimentului (3200 oameni) au realizat în paralel cu instrucția necesară, lucrările de fortificații (bordee, șanțuri de comunicații, adăposturi, rețele de sârmă ghimpată pe dealurile Arșița, Herăstrău, Ungureanu, Ploștina, Albert, Runcului, Matușca, Saroșu⁷ În luna decembrie 1915 în rândurile oștirii a bântuit febra tifoidă.

Perioada martie 1916 – august 1916 a constituit pentru efectivele regimentului un bun prilej de aprofundare a instruirii prin marșuri și aplicații în zona în care se vor acoperi de glorie în momentul declanșării acțiunilor de luptă.

În această perioadă de pregătire și instruire, efectivele regimentului au fost inspectate de generali: Constantin Prezan – comandantul Armatei de Nord, Nicolae Petala – comandantul Brigăzii 15 Infanterie, Ioan Pătrașcu – comandantul Diviziei 8 Infanterie, Constantin Coandă - comandatul Corpului 4 Armată⁸.

Conform Ordinului nr. 2786 din august 1916, în ziua de 14 august, la orele 24.00, s-a declarat mobilizarea generală a armatei române:⁹

OSTAȘI,

V-am chemat ca să purtați steagurile noastre peste hotare, unde frații noștri vă așteaptă cu nerăbdare și cu inima plină de nădejde.

Umbrele marilor voievozi Ștefan cel Mare și Mihai Viteazu ale căror rămășițe zac în pământurile ce veți desrobi, vă îndeamnă la biruință, ca vrednici urmași ai ostașilor care au învins la Războieni, la Călugăreni și la Plevna, Rahova, Vidin.

Veți lupta alături de marile națiuni cu care ne-am unit; o luptă aprigă vă așteaptă. Cu bărbăție și credință să-i îndrumăm să învingă greutățile și cu ajutorul lui Dumnezeu izbânda va fi a noastră. Arătați-vă deci demni de gloria străbună! De-a lungul veacurilor un neam întreg vă va binecuvânta și vă va slăvi!

Ferdinand

Ordinul Majestății sale, Regele Ferdinand i-au urmat ordinele comandanților Diviziei 8 Infanterie și Brigăzii 15 Infanterie cărora li se subordona R.7 R. Nr. 25; Grupul Oituz a trecut la atac prin surprindere la ora 21.00, în ziua se 14 august 1916, acționând pe treicoloane, R. 7. R nr. 25 făcând parte din coloanele de centru și din dreapta; până în zorii zilei de 15 august, R.7 Racova nr. 25 a dat lupte grele la

Poaiana Sărată și Oituz, reușind să captureze 300 oameni și armanentul lor.

La data de 17 august 1916 efectivele regimentului acționând cu curaj și bărbăție au ajuns la Brețcu și Mihăileni. În ziua de 25 august, Brigada 15 Infanterie din care făcea parte și R.7 Racova nr. 25 a atacat Miercurea Ciuc, a forțat Oltul, atacând inamicul frontal și prin învăliure.

La data de 29 august, ostașii regimentului se află pe aliniamentul Miercurea Ciuc – Mihaly (Bivnac).

În luna septembrie, efectivele regimentului au desfășurat lupte grele pe direcția: Pojan – Băile Tușnad- Sânmartin – Sâncrăieni – Odorhei- Băile Homorod – Sovata.

Din acest dispozitiv de luptă regimentul s-a deplasat la Bicaz (29 septembrie 1916), iar de la 30 septembrie 1916 la Piatra Neamț; la data de 20 octombrie a început deplasarea de la Piatra Neamț la Târgu Ocna, pe calea ferată și a ocupat dispozitiv de luptă, începând de la 30 octombrie, pe Dealul Ploștina – Muncel – Stâncica – Herăstrău – Matiușca.

La data de 30 octombrie 1916, Regimentul a intrat în subordinea Diviziei 15 Infanterie (cdt gl. Eremia Grigorescu).

Până la sfârșitul lunii noiembrie, efectivele regimentului au luptat cu dârzenie și eroism pe Plaiul Pălămida – Plaiul Măgurica – Plaiul Runcului – Coma Manoilă.

În ziua de 30 noiembrie 1916 la comanda regimentului a fost numit colonelul Linde Eugen, zi în care se încheie armistițiul între Puterile Centrale și Rusia, la care a consimțit și România.

Dispozitivul de luptă al regimentului s-a modificat treptat, ostașii regimentului situându-se în luna decembrie 1916 pe aliniamentul : Bogdănești - Plaiul Măgurica – Plaiul Pălămida – Cașin la 30 decembrie 1916, efectivele regimentului se găseau pe aliniamentul: Fețișoarele – Dealul Serbești – Varnița – Stânci Cașin.

Prin Înaltul Ordin de zi nr. 26 din 31 decembrie 1916, drapelul regimentului a fost decorat cu Ordinul Militar "Mihai Viteazu" clasa a 3-a pentru bravura deosebită în lupte, timp de trei luni, în luptele de la Oituz.¹⁰

Până la data de 16 martie 1917, regimentul a fost păstrat pe linia frontului; de la această dată, R.7 Racova nr. 25 a fost dislocat pentru refacere la Păltinată și apoi la Răcăciuni.

La data de 23 aprilie 1917, regimentul a fost readus pe front în sectorul Fețișoara (vest Panciu).

În primăvara anului 1917 s-au pregătit condițiile pentru reînceperea ofensivei armatei române prin declanșarea operațiunilor militare de la Mă răș ti, Mă răș ești și Oituz.

Cu ordinul nr. 3070 din 26 iunie 1917 al comandantului D.8 Infanterie, în subordinea căreia revenise R.7 Racova nr. 25 s-a trecut la pregătire minuțioasă pentru reluarea luptelor; în sectorul Armatei a 2-a, din care făcea parte și regimentul vasluian, marea ofensivă a început la 9 iulie 1917.

Cele mai crâncene lupte le-au dat ostașii R.7 Racova nr. 25 în zilele de 12, 17 și 19 iulie 1917, pierzând 10 ofițeri și 170 ostași.

În lunile august, septembrie, octombrie, noiembrie și decembrie 1917, efectivele regimentului au fost menținute pe front desfășurând lupte de apărare.

La data de 22 noiembrie 1917 Marele Cartier General al armatei ruse a cerut armistițiul.

Conform Ordinului comandantului Diviziei 8 Infanterie, Gh. Pătrașcu, la sfârșitul lunii decembrie 1917 R.7 Racova nr. 25 a fost dislocat la Piatra Neamț, iar de la 1 februarie 1918 a fost trimis pe aliniamentul de apărare al frontului din

Moldova, zona Oituz.

Cu Ordinul 6141 al Diviziei 8 Infanterie, din 9 martie 1918, R.7 Racova nr. 25 a fost trimis în Basarabia, zona Vasilika – Bumbăta – Sipoteny, cu trenul, pe itinerariul: Valea Seacă – Bacău – Pașcani – Iași – Ungheni – Vasilika.¹¹

Creindu-se condiții optime pentru reluarea ofensivei împotriva Puterilor Centrale, Regimentul 7 Racova nr. 25 comandat de colonelul Nicolae Fărcășanu, în luna octombrie 1918 a menținut sub arme contingentele 1912 – 1915; la datele de 6 și 8 noiembrie 1918 s-a deplasat în Bucovina, cu batalioanele 1, 2 și 3, la dispoziția Diviziei 8 Infanterie.¹²

De la data de 10 decembrie 1918 efectivele regimentului au efectuat paza liniei de demarcație – armistițiu în județele Văscăuți – Vișnița – Cotman.

Sub comanda col. Gh. Diamandi, în lunile ianuarie, februarie, martie, aprilie 1919 a asigurat ordinea în județele stabilite și a strâns armamentul de la populația civilă.

Conform Ordinului 21 din 23 mai 1918 al Comandamentului Român, regimentul împreună cu celelalte unități militare românești a participat la de jucarea planului bolșevicilor din Ucraina și Ungaria care doreau să facă joncțiunea cu Pocuția.¹³

La data de 26 mai 1919, regimentul a participat la ocuparea Colomeei.

În ziua de 20 august 1919, R7 Racova nr. 25 a predat Pocuția trupelor poloneze (Pocuția Orientală până la granița cu Bucovina).¹⁴

După îndeplinirea misiunii regimentul s-a deplasat la Cemăuți (28.08.1919).¹⁵

În luna noiembrie 1919, regimentul a dejucat revolta ostașilor R.113 Bucovina.

În lunile ianuarie, februarie, martie, aprilie 1920 efectivele regimentului au participat la instrucție, menținerea ordinei în oraș și lucrări agricole în localitățile rurale din jur.

La data de 17 mai 1920, efectivele regimentului au asigurat primirea, cu mare fast, la Cernăuți a familiei regale.

În lunile iunie, iulie, regimentul s-a instruit în localitatea Cotman.

În ziua de 7 august 1920 regimentul a înăbușit revolta bolșevicilor din Cuciurul Mic, împiedicând trupele ucrainiene să pătrundă în Bucovina.¹⁶

Conform Ordinului de operații nr. 40 din 11 octombrie 1920, regimentul s-a deplasat la Hotin cu B.1 și B.2 și la Noua Suliță cu B.3.¹⁷

În luna noiembrie 1920, efectivele regimentului au respins mai multe atacuri ale trupelor ucrainiene.¹⁸

Lunile ianuarie, februarie, martie 1921: efectivele regimentului au acoperit granița de Est; Briceni – Romancăuți – Secuieni – Voloscova – Korman.

La data de 1 aprilie 1921 armata a trecut pe picior de pace; regimentul a fost deplasat, cu partea activă, în cazarma de la Vaslui, în luna august 1922.

Participarea R.7 Racova nr. 25 la războiul de întregire a neamului românesc s-a soldat cu pierderea a 5550 ostași – morți și dispăruți; întregul efectiv a dovedit prin faptele de vitejie săvârșite pe câmpiile de bătlălie că nu au avut nimic în comun cu faptele de trădare ale fostului comandant de regiment, din perioada decembrie 1916 – februarie 1917 – locotenent colonel Constantin Creiniceanu.

În semn de recunoștință pentru faptele de eroism săvârșite de ostașii regimentului vasluian, precum și nu în cele din urmă pentru cinstirea memoriei marelui Prezan Constantin care-și odihnește somnul de veci la Schinetea, județul Vaslui, în anul 1935 s-a adăugat în titulatura sa numele bravului general.

NOTE

¹ Monitorul Oastei nr. 10 din 15 aprilie 1880, fila 257.

² Monitorul Oastei Supliment nr. 7 din 1880, fila 31.

³ Monitorul Oastei nr. 28 din 13.07.1891, fila 914.

⁴ Gh. I. Brătianu, Originile și formarea unității românești, București, 1942, p. 102.

⁵ Arhiva M.Ap.N. – registrul Istoric nr. 789 al R.7. RACOVA nr. 25.

⁶ Idem.

⁷ Idem.

⁸ Idem.

⁹ Idem.

¹⁰ Idem, fila 41.

¹¹ Arhivele M.Ap.N. Fondul 4316, Curent 29, p. 534-535;548.

¹² Arhivele M.Ap.N. Jurnalul de Operații 805 al R.7 RACOVA 25, fila 1.

¹³ Idem, fila 4.

¹⁴ Idem, fila 8.

¹⁵ Idem, fila 9. .

¹⁶ Idem, fila 14.

¹⁷ Idem.

¹⁸ Idem, fila 15.

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**GENERALUL VASLUIAN GRIGOROVICI EMIL,
PARTICIPANT LA RĂZBOIUL DE ÎNTREGIRE A
NEAMULUI**

Vasile NOVAC

Grigorovici Emil, fiul lui Ioan și al Amaliei Grigorovici, s-a născut în comuna Șurănești, plasa Mijlocul, județul Vaslui, la 13 aprilie 1881.

A participat la Campania din Bulgaria, între 25 iunie și 31 august 1913.
A urmat, în Iași, patru clase de liceu și Școala Fiilor de Militari.

Studii militare: Școala Pregătitoare a Ofițerilor de Artilerie și Geniu, Școala Specială a Artileriei, Cursul de Informații al Coloneilor (1925) și stagiul la Centrul de Instrucție al Aviației, precum și Cursul de Informație al Coloneilor, la Centrul de Instrucție al Artileriei (1928)¹

"Recompense, Decorațiuni. Medalii:

- Ordinul "Coroana României" cu spade, în gradul de ofițer – Lupte Mărășești – 1917;

- Ordinul rus "Sf. Stanislas" cls. III-a, cu spade și frunză - Nămolosa – 1917;

- Semnul Onorific de Aur pentru 25 de ani de serviciu militar;

- "Bărbăție și Credință" cls./ I. A salvat de la incendiu, în 1910, mai mulți oameni – Brăila;

- "Avântul Țării" – 1913;

- "Crucea Comemorativă 1916-1919";

- Medalia "Victoria" – 1921;

- Medalia Jubiliară - 1906;

- Ordinul "Steaua României" în grad de ofițer – 1927;

- Ordinul "Coroana României" cls. III-a, comandor – 1931".²

"Servicii și diverse pozițiuni

Școala de Artilerie și Geniu

Regim. 8 Art.

Reg. 8 Art.

Reg. 3 Art.

Reg. 19 Art.

Reg. 7 Art.

Șc. de Tragere a Art.

Șc. de Tragere a Art.

Șc. De Tragere a Art.

Reg. 31 Art.

elev

sublocotenent

locotenent

Lt.

căpitan

căpitan

maior

lt. Col.

colonel

col.

1 sept. 1900

1 iul. 1902

25 iun. 1906

1 iul. 1910

1 oct. 1911

9 febr. 1917

1 apr. 1917

1 sept. 1917

1 apr. 1920

1 ian. 1922

Reg. 34 Obuziere	col.	1 apr. 1925
Brig. 1 Art. Munte – cd. de brig.	Col.	1 apr. 1930
Brig. 1 Art. Munte	gen. de brig.	31 mart. 1934 ³

În anul 1903, primește primele note bune. Colonelul Boerescu, comandantul Regimentului 8 Artilerie, a rămas mulțumit de serviciile tânărului sublocotenent, despre care scria că este "stăruitor", cunoscând și aplicând bine regulamentele, iar colonelul N. Stroescu, Comandantul Brigăzii 4 Artilerie, susținea : "Servește cu zel și multă sânguință; sper că va deveni un foarte bun ofițer de artilerie"⁴

Colonelul Rujinschi, comandantul Școalelor de Artilerie și Geniu, îl notează bine, pentru perioada școlară 1903-1904 și 1904-1905, arătând că s-a clasificat al 9-lea, din 15 ofițeri elevi, cu media 13⁵. Are judecată bună, e sânguitor, bun călăreț, cunoaște exercițiile armei și scrima, are purtare bună și ținută îngrijită. S-ar fi comportat și mai bine, dacă n-ar fi fost, o vreme, bolnav⁶

În anul 1905, este notat bine și propus pentru înaintare, la alegere, de către toți șefii ierarhici: colonelul Popa, comandantul regimentului 8 Artilerie, colonelul N. Stroescu, comandantul Brigăzii a IV-a, generalul Keller, comandantul Diviziei a 7-a și generalul L. Iarca, comandantul Corpului de Armată⁷

Pentru anul militar 1905-1906, beneficiază de aceleași bune aprecieri ale tuturor șefilor ierarhici. Colonelul Popovici, comandantul Regimentului 8 Artilerie, îi face o amănunțită descriere a aptitudinilor și însușirilor sale militare, din care reținem:

"Bine ca înfățișare, ținută și conformație. Sănătate bună și rezistent; trageri; scris, desen – destul de bine. Călărește bine... Posedă limba germană, cât a învățat în școală, iar franceza îi poate servi pentru cultura sa. Cunoaște puțin italiana... Este aplicat la studiu... Concede destul de ușor... Poate dezvolta energie. Nu-i lipsește sângele rece... Plin de vigoare și cred că va fi cu tact, în comandă, precum cred că este capabil pentru sacrificii pentru țară.

Își menține autoritatea și prestigiul. Este destul de serios pentru gradul și vârsta sa; nu am cuvânt de a mă îndoi de lealitatea și spiritul său de dreptate...

Bune sentimente de familie; modest și manierat.

Conduită foarte bună; nu are avere"⁸

În timp ce colonelul N. Stroescu menține notele bune ale șefului direct, comandantul Diviziei a 7-a, avea, în notare, și rezerva că "ținuta lasă de dorit cu curățenia", conchizând că era doar "un bunicel ofițer"⁹

Din păcate, în anul 1908, sunt consemnate primele pedepse din cariera sa, care vor reapărea periodic, pentru un ofițer care a reușit să ajungă la gradul de general. La 12 aprilie 1908, a primit, de la comandantul regimentului, 10 zile de arest, fiindcă n-a trimis, la timp, o lucrare, pentru ca, la 20 august, să mai primească 6 zile de arest, deoarece "a fost văzut vorbind cu o femeie de moravuri ușoare"¹⁰

În ciuda acestor pedepse date, colonelul Popovici menține notele din trecut și continuă să-i acorde credit, arătând că s-a perfecționat și a câștigat experiență în conducerea bateriei, dovedind că este un bun ofițer, că este muncitor și conștiincios, și că, dacă i-ar fi venit rândul, l-ar propune la înaintare, la vechime¹¹

Colonelul Orezeanu, comandantul Brigăzii a VII-a, cunoscându-l de puțină vreme, își însușește opiniile șefului direct, constatând, personal, că, la "trageri și în manevrele de tir, mi-a făcut o bună impresie"¹².

Din anul 1909, locotenent colonelul Antonescu, comandantul Regimentului 8 Artilerie, arăta că, până în luna iulie, a fost casierul regimentului, de unde a fost înlocuit, fiind bolnav. A condus "satisfăcător" acest serviciu, "cu mici insuficiențe", datorate lipsei unei pregătiri de specialitate. La concentrări, trageri și manevre, a dovedit că este un bun comandant de baterie. Colonelul Popovici, acum comandantul

Brigăzii VII Artilerie, nu-i iartă comportarea din trecut: "Ar fi de dorit să fie mai serios, să facă mai multă treabă, decât să caute să arate că face mai mult decât face.

Să fie supravegheat a nu contacta legături intime, nepermise, cu femei, lucru de care a fost acuzat în trecut, și l-am dezbărat cu prea multă ușurință"¹³

În anul 1910, e notat de către colonelul Lupan, comandantul Regimentului 3 Artilerie, care n-are destule argumente în a-și forma o părere definitivă, pentru că a fost detașat la Secția de Pompieri și n-a putut lua parte la unele trageri sau la concentrări și exerciții. Cu toate acestea, i se pare "destoinic", crede că are cunoștințe "pentru gradul de căpitan, pentru care este persecutat, de anul trecut, de vechiul regiment"¹⁴.

Pentru anul 1911, colonelul Lupan îl notează destul de bine pe căpitanul Grigorovici Emil:

"E bine dispus, fiind sprinten, vioi și încălecând foarte bine.

Educația militară îngrijită, fiind disciplinat și având o bună conduită.

Își face serviciul bine.

Cât a comandat Secția de Pompieri, a dat bune rezultate"¹⁵

În anul 1912 colonelul Roșianu, comandantul regimentului 19 Artilerie din Ploiești are anumite cuvinte de laudă, pentru căpitanul Grigorovici, din care cităm: "Bine conformat, aspect plăcut... foarte ager, încălecă bine și cu mult curaj. Ofițer capabil și inteligent; cunoaște bine regulamentele tactice. Caută neconținut a-și completa instrucția... lubește omul și, mai ales, calul, pentru care a primit mulțumirile d-lui general Iarca, comandantul Diviziei a 5-a, cu ocazia inspecției regimentului...

Comandă bateria cu sentimentul și entuziamul celei mai fregede tinereți. La inspecția periodică, bateria sa s-a prezentat foarte bine.

A luat parte la tragerile de război, precum și la manevrele Diviziei a 5-a și la cele Regale, cu Divizia 2-a de Rezervă, conducând foarte bine bateria sa"¹⁶.

Generalul Hiotu, comandantul Brigăzii V Infanterie, în acord cu notele șefului direct, îl consideră foarte bun comandant de baterie, cu o unitate model, care-i va da dreptul la înaintare excepțională¹⁷

Pentru activitatea desfășurată în anul 1915, comandantul Regimentului 19 Artilerie îl propune să fie admis la examenul de maior și să fie decorat cu ordinul "Coroana României" cls. V-a, argumentând, între altele, cu dragostea pe care o pune în instrucția și educația oamenilor bateriei sale, cu îngrijirea părintească a subordonaților, cu educația frumoasă, caracterul sincer și ferm, cu dragostea, devotamentul și inițiativa de care dă dovadă în îndeplinirea serviciului. Generalul Hiotu menține propunerea de decorare, fiindcă e convins că ofițerul Grigorovici Emil este "un foarte bun ofițer de artilerie"¹⁸

Colonelul Lupașcu, comandantul Regimentului 19 Artilerie, semnează o notă pentru intervalul 1 noiembrie 1915- 30 aprilie 1916, în care, pe lângă elogiile la adresa calităților și aptitudinilor fizice, intelectuale și morale, adaugă:

"Ca comandant al Bateriei a IV-a, nu am decât cuvinte de laudă pentru acest căpitan...

Unitatea sa e printre cele dintâi din regiment, deși formată numai de la 1 aprilie 1915, deoarece, la această dată, bateria ce comanda, fiind cea mai frumoasă din regiment, a fost vărsată complet pentru formarea Regimentului 22 Artilerie. În rezumat, un căpitan de artilerie de câmp perfect..."¹⁹

În Foia Calificativă pe perioada 15 august 1916-31 aprilie 1918, apar înregistrate două pedepse: prima, din 8 iulie 1917 – mustrare – dată de către comandantul Regimentului 7 Artilerie, pentru "nepăsare și molicune în executarea ordinelor" și a doua o mustrare, dată de același șef, pentru "lipsă de energie și

control în executarea ordinelor de către bateriile divizionului său"²⁰

Maiorul Grigorovici Emil a început Campania în calitate de căpitan, comandat de baterie în Regimentul 19 Artilerie, luând parte la primele operațiuni din Transilvania. În primele zile ale lunii septembrie, a luptat la Cocargea, unde a fost rănit de explozia unui proiectil și evacuat.

La sfârșitul lunii septembrie, i s-a încredințat comanda Bateriei a 7-a din Regimentul 7 Artilerie. De la 1 aprilie 1917, fiind înălțat la gradul de maior, primește comanda Divizionului I.

În continuare, colonelul Gavrilu, comandantul regimentului 7 Artilerie, prezintă, astfel, comportarea sa în Campanie:

"De la 26 VII – 28 VIII 1917, ia parte la marea luptă de la Mărășești, distingându-se la marea luptă de la Doaga – Străjescu – Prisaca, ocupând, cu grupul său, o poziție pe dreapta Siretului și contribuind, prin focul unităților sale, la respingerea sângeroasă a repetatelor atacuri ce s-au dat atunci.

La 28 august, trece pe frontul Corpului de Cavalerie (...) de unde, spre finele lunii octombrie, intră în Divizia 5-a, din nou, la Mărășești, rămânând acolo până la 15 noiembrie, când Divizia pleacă în Basarabia.

Ofițer inteligent, și-a condus mulțumitor divizionul în lupte, însă fără energie față de inferiorii săi, neexecutând foarte des, la timp, ordinele ce i se dau, pentru care a fost mustrat în repetate rânduri. Nu face uz de autoritatea gradului său, suținând totdeauna, favorabil toate cererile și reclamațiile nejuste ale inferiorilor săi.

Sănătos, rezistent, a urmat Școala de Tragere a Artileriei, la Bârlad, în 1918 (seria II-a), fiind clasat "Bine" E decorat cu "Coroana României" cls. IV-a și "Sf. Stanislas" cls. II-a"²¹

Toți ceilalți comandanți pe care i-a avut în timpul războiului sunt unanimi în a-i recunoaște calitățile de distins ofițer de război.

Locotenent colonelul Boyan, comandantul Regimentului 19 Artilerie, îi laudă, mai întâi, aptitudinile și calitățile fizice și intelectuale și educația militară, arătând că este un bun comandant de baterie, cu "multă dragoste de cal și om...

Își îndeplinește serviciul foarte conștiincios și foarte mulțumitor. A luat parte, cu Divizionul al II-lea din Regimentul 19 Artilerie, ca comandant al Bateriei a IV-a, din prima zi a mobilizării, trecând granița cu coloana din centru a Grupului Bratocea, la următoarele lupte: în Transilvania, la Săcele, continuând marșul ofensiv până la Hidreg; în Dobrogea, unde divizionul a fost trimis la sfârșitul lunii august, a luat parte la luptele de la Cara – Omer 91 septembrie 1916), unde fracturându-și piciorul, pe când mergea la recunoaștere, a fost evacuat.

La luptele la care a operat cu bateria sa, a dat dovezi de curaj, bravură și destoinicie în conducerea bateriei. E rănit, la 6 septembrie; s-a prezentat la divizion, pe zona de refacere Stroești. Pentru priceperea și destoinicia cum și-a condus bateria Camoaniei, l-am propus pentru înaintare cu raport special, la grad de maior.

Prezentat pe zona de refacere, în ianuarie 1917, cu multă energie și interes, s-a preocupat de reorganizarea și refacerea bateriei sale...

Căpitanul Grigorovici, foarte bun ofițer inferior, a fost propus pentru înaintare excepțională la gradul de maior. Plecarea sa din regiment a fost regretată de subsemnatul și de toți camarazii, fiind un ofițer distins, prin calitățile sale, bine apreciat de subsemnatul și de toți camarazii, fiind un ofițer distins, prin calitățile sale..."²²

Pentru perioada 24 iulie – 2 august 1917, generalul Lișcu, comandantul Brigăzii X Infanterie, arată că divizionul maiorului Grigorovici Emil, în luptele de la Străjescu

și Doaga, pe dreapta Siretului, a format artilerie de susținere a unității sale. "În aceste lupte, care au fost din cele mai crâncene, ce s-au dat la Mărășești, maiorul Grigorovici a dat cel mai eficace sprijin infanteriei, atât la apărarea pozițiilor, cât și la contraatacurile ce s-au dat, la 28 și 29 iulie, asupra satului Doaga.

Bateriile maiorului Grigorovici au produs mari pierderi diviziilor dușmane care atacau Divizia 5-a, adică Diviziile 89 și 76 Prusiene și 12 Bavareză și 212 Saxonă.

În toate aceste lupte, maiorul Grigorovici a fost la înălțimea unui foarte bun comandant de divizion.

Totdeauna la curent cu situația, cu toate planurile bine studiate și neobosit la postul său"²³

Colonelul L. Cămărașu, comandantul Brigăzii IX Infanterie, pentru intervalul 25-28 mai 1917, îl notează în aceeași manieră elogioasă: "s-a relevat ca un ofițer distins, brav, priceput, destoinic, plin de energie și curaj.

A concurat, cu folos, în cele mai grele împrejurări, în ajutorul infanteriei, dând dovadă că este pătruns de legătura ce trebuie să existe între aceste două arme surori.

N-am decât cuvinte de laudă și mulțumiri de adus maiorului Grigorovici"²⁴

Știind că "s-a condus admirabil" în luptele de la Nămolosa și Mărășești și, constatând, la inspecțiile făcute pe front, că era pregătit a începe acțiunea în cele mai bune condiții și cunoscându-i valoarea ostășească "îndiscutabilă", generalul de divizie Refendaru, inspectorul general al Armatei, susținea înaintarea excepțională la gradul de locotenent colonel"²⁵

Colonelul Ștefănescu, comandantul Regim. 30 Obuziere, îl notează foarte frumos pentru comportarea de la Nămolosa, între 20 iunie și 17 iulie 1917:

"Din cauza terenului foarte ingrat (absolut șes și descoperit), i s-a fixat și recunoscut o poziție, cu mult în stânga sectorului, în sectorul Diviziei a 36-a Rusă, dându-i-se importanta misiune de a flanca un ieșind vrăjmaș și distruge lucrările; funcție de care s-a achitat în mod desăvârșit, efectuând toate distrugerile, în vederea atacului ce urma a se da în noaptea de 11/12 iulie 1917"²⁶

Mayorul Grigorovici, cu "bravii săi comandanți de baterie" (locotenentii Dima Petre și Stăncescu Romulus) s-au comportat foarte bine, cauzând mult rău inamicului, fără a fi descoperiți. "În ziua de 12 iulie, dându-li-se ordin a-și regla tragerea asupra unei baterii vrăjmașe, prin ajutorul Balonului 3 (observator lt. Vițu) cu care subsemnatul era în legătură, nu după multă vreme, a găsit acele baterii și... a procedat la distrugerea, care s-a făcut într-un chip dezastruos pentru vrăjmași.

Am admirat foarte mult curajul maiorului și comandanților săi de baterie, care-și făceau aceste reglări, fiind suiți pe niște scări improvizate și înfășurate cu buruieni și flori, cu toate că planau asupra lor proiectilele... dușmanului...

În rezumat, cu această ocazie, maiorul Grigorovici Emil a dat dovadă de multă procepere, tact, curaj și camaraderie (avându-și divizionul în mână și complet pregătit pentru război), încât, cu toată convingerea, susțin că merită a fi propus la înaintare excepțională"²⁷

Locotenent colonelul Marinescu l-a avut în subordine, în luna iulie, în luptele de la Movileni – Suraia și Siliștea. El este de părere că merită să înainteze "elogios", făcând următoarea argumentare:

"În ziua de 19 iulie 1917, am avut divizionul maiorului Grigorovici Emil, 1 baterie grea engleză pe frontul Movileni – Suraia-Siliștea.

Modul cum maiorul Grigorovici Emil și-a așezat bateriile pe poziție, inițiativa

care-a arătat-o, priceperea și judecata completă a oricărei situațiuni au atras atenția d-lui colonel Todirescu Dumitru și d-lui Lișcu, azi – general care comandau atunci infanteria în sectorul arătat.

Energia și spiritul de sacrificiu cu care e dotat acest ofițer... arată că nu s-a mulțumit numai a plasa bateriile pe această poziție și apoi să conducă divizionul de la telefon și din adăpost, ci a căutat a se convinge personal dacă fiecare baterie bate directivele ce le hotărâse și ce anume efecte produce, mergând până în apropierea liniilor inamice.

Controlul continuu al liniilor telefonice ce face acest ofițer, atât ziua, cât și noaptea, măsurile judicioase și practice pornite din bunul simț militar cu care e dotat acest ofițer vor rămâne exemplu în artilerie...

Calitatea mare și foarte rară a acestui ofițer este că își ia răspunderea faptelor, dă ordine clare și lămurite, care nu pot fi înțelese decât într-un singur fel.

Sufletul acestui ofițer întrunește următoarele calități: sever, drept, conștiincios și cinstit"²⁸

Colonelul Miclescu, comandantul Regimentului 19 Obuziere, îl notează elogios pentru comportarea, în luptele de la Mărășești, când l-a avut sub comanda sa:

"Maiorul Grigorovici Emil a fost sub ordinele subsemnatului, ca comandant al Grupului I (de baterii cu tunuri de 75 mm) din Regim. 7 Art., pe timpul luptelor de la Mărășești, între 23 iulie și 15 august 1917

Activitatea sa a fost continuă și plină de energie întocmind planul de acțiune al grupului său, cu toate detaliile, și menținând neconținut toate legăturile, grație cărora și-a putut îndeplini misiunile ce i-au fost încredințate; în toate luptele, a dat probe concrete de pricepere tehnică și tactică în comanda grupului său, prin alegerea pozițiilor bateriilor sale, prin repartiția directivelor între baterii și prin conducerea tirului lor, bătând cu multă eficacitate aglomerările de trupe din Străjescu, Doaga, Viroaga Călinii și pădurea Prisaca; prin acestea, a împiedicat pe inamic să-și apropie forțele de traseele noastre și a înlesni, astfel, infanteriei amice respingerea mai multor atacuri violente"²⁹

Maiorul Malamuceanu, de la Regimentul "Mircea" nr. 32, face o amănunțită descriere a activității lui Grigorovici, în perioada iulie-august 1917. El susține că a crescut moralul infanteriei foarte greu încercate, datorită eficacității sprijinului bateriilor sale:

"Așa, în ziua de 23 iulie 1917, mitralierele instalate în cantonul șoselei Tecuci-Mărășești, ce era între șosea și C.F., în dreptul Km. 334 al S.F. devenind foarte supărătoare, acest cuib de mitraliere a fost complet distrus, imediat ce s-a cerut ajutorul artileriei; asemenea și niște bombardiere inamice ce jenau mișcările.

În ziua de 1 august... pe la ora 11, inamicul a început... să-și regeleze tragerea pe tranșeele noastre, la care bateriile Grupului Grigorovici au ripostat, bătând tranșeele inamice, bombardament care creștea în intensitate până când, la ora 14, s-a transformat pe întregul front al Diviziei și pe o zonă destul de adâncă într-un adevărat uragan de proiectile de toate calibrele, însoțit de vâlul de gaze axfisiante.

În acest timp, divizionul trăgea spre a împiedica apropierea de tranșeele vrăjmașe din prima linie a rezervelor ce veneau a le întări, în vederea atacului și care se observau perfect de bine din podul Gării Siretului, în momentul strecurării lor prin porumburi, împiedicând, astfel, orice ieșire la atac a adversarului.

La ora 21, inamicul, spărgând frontul pe Siret și prin pădurea Prisaca, căzând în spatele frontului și postul meu de comandă, tragerea bateriilor maiorului Grigorovici și Hanganu s-a purtat, după observațiile lor proprii, brusc, în spatele Haltei Siret, de care bateriile nu erau mai departe de câteva sute de metri, mărindu-și intensitatea

mult...

Fiindcă pe front nu se mai găseau forțe de infanterie (pe) întreaga spărtură de 5 km., frontul Diviziei a rămas să fie ținut numai de artileria grupărilor Grigorovici și Hanganu, ce erau pe dreapta Siretului, căci artileria de pe stânga nu mai trăgea de mult, fapt ce mă face a crede că, din această cauză, inamicul a și putut străpunge frontul prin pădurea Prisaca.

Faptul că cele două divizioane au rămas pe poziție și-au condus, în situația critică în care se aflau, cu atâta violență, tirul de baraj, făcându-și cu prisosință datoria, până în ultimul moment, oprind grosul trupelor inamice de a înainta spre satul Cosmeștii din Vale, a făcut meritul existenței, și după 1 august a poziției de la Mărășești, să se datorească, în mare parte, lor.

Prima întrebare ce mi s-a pus la Comandamentul German von Morgen, la Focșani, a fost ce artilerie aveți; răspunzând că este artileria noastră română, a stat foarte multă vreme la îndoială și... tot nu s-a putut convinge, cu toate asigurările celorlalți prizonieri. Germanii credeau că au de-a face cu artileria franceză... așa erau de îngroziți de pericolele ce le cauza artileria noastră.

Câmpul întreg era semănat de cadavre, care zăceau în grămezi mari și multe baterii de câmp erau scoase afară din serviciu. Am văzut, cu ochii mei, acest lucru.

Orașele din interiorul teritoriului ocupat gemeau de răniți și numeroase lazarete erau instalate pe dreapta și stânga C.F. Focșani – București.

Artileria noastră își făcuse, cu prisosință, datoria³⁰

Între 1 iulie și 31 octombrie 1918, a fost întrebuințat la organizarea și funcționarea Școlii de Tragere a Artileriei, dovedind că este "un prea bun ofițer superior", care merită să fie înaintat locotenent colonel, o dată cu promoția sa – susținerea generalul Glodeanu, directorul superior al Școalelor de Tragere ale Artileriei³¹

Pentru perioada 1 noiembrie 1918-31 martie 1919, continuă să fie frumos notat de către șefii săi: colonelul Marțian și generalul Glodeanu, unde a predat cursul de Construcții de Baterii. Pentru comportarea sa, e propus la înaintare excepțională, la gradul de locotenent colonel, apreciindu-se că poate comanda un regiment³².

De la 1 aprilie la 31 octombrie 1919, aceeași șefi au aceleași frumoase aprecieri, propunând înaintarea excepțională la gradul de colonel³³

Între 1 noiembrie 1919 și 15 aprilie 1920, a făcut parte din grupul de ofițeri care instruiu Brigada XVII Artilerie de la Timișoara. Pentru siguranța și priceperea de care a dat dovadă, colonelul Marțian îl caracterizează "ca excelent ofițer de artilerie" care va "merita să înainteze la gradul de general"³⁴.

De la 5 mai 1920 până la 1 ianuarie 1922, a funcționat la Serviciul de Control Militar de pe lângă Președenția Consiliului de Miniștri, la Regiunea VIII Cluj, ocupându-se de organizarea serviciului, în condiții foarte bune, contribuind la "efținirea traiului și descoperind o serie de abuzuri", probând că este unul din ofițerii eminenți, care pot comanda definitiv o brigadă și care merită să fie decorat cu ordinul "Steaua României" cls. IV-a³⁵

La 30 ianuarie 1922, a preluat conducerea Regimentului 31 Artilerie. Toți șefii săi ierarhici propun să se prezinte la examenul de general³⁶

În anul 1923, se hotărăște să se treacă în Foia Calificativă că nu se interesează de disciplina subalternilor, deoarece "un plutonier din regiment a mâncat de la o femeie din satul Baci, fără să plătească". I se mai reproșează un incendiu la o baracă, din data de 24 august 1923. În rest, comandantul Artileriei Diviziei a 16-a, colonelul Poplica, are numai cuvinte de laudă la adresa lui, din care vom cita doar

pe cele privitoare la îndeplinirea serviciului și propunerile:

“S-a ocupat, îndeaproape, de instrucția trupei și a ajuns, la sfârșitul anului, la prea bune rezultate, în special contingentul 1923 a fost repede și bine instruit; este un contingent bine pregătit pentru război...”

D-l. general Referendaru, inspector tehnic al artileriei, la inspecția făcută (25.6.923) a conchis:

“Regimentul este bine comandat și condus din punct de vedere al instrucției; dacă se va lucra ca până acum, va deveni un frumos regiment”.

A reușit să îndrepteze destul de bine starea generală a cailor, cu toate corvezile grele la cari au fost supuși, prin urcare de greutate pe Dealul Feleacului.

La exercițiile pe hartă... la aplicațiile în teren, la inspecțiile ce am făcut Regimentul 31 Artilerie, m-am convins că colonelul Grigorovici este un ofițer cult și destoinic, apt și bine pregătit pentru comandă de artilerie divizionară și propun a fi admis la examenul general....

Îl caracterizez:

Merită a fi admis a trece proba de capacitate....

Merită a înainta excepțional.

Merită a i se încredința, când îi va veni rândul, comanda provizorie de artilerie divizionară”³⁷

În anul 1934, colonelul Grigorovici Emil a primit “aspre muștrări” de la generalul Trăilescu, comandantul Brigăzii 16 Artilerie, fiindcă a întârziat trimiterea unor rapoarte, precum și note destul de proaste față de cele anterioare, refuzându-i-se reînnoirea propunerii de înaintare în grad. reproșurile care i se fac sunt:

“Nu controlează și nu este destul de energic cu ofițerii săi, îngăduindu-le abateri nepermise. Astfel, a trebuit să constate lipsa de la serviciu a căpitanului Cristescu și ținerea în grajdurile Armatei a unui număr de ... cai mai mari ca drepturile.

Faptul că dânsul vine, uneori, prea târziu la regiment, se datorește și repetata întârziere în rezolvarea corespondenței și înaintarea rapoartelor”³⁸

La 1 aprilie 1925, este mutat disciplinar la Regimentul 34 Obuziere, deoarece “a înaintat rapoarte contra maiorului Georgescu I. și contra comandantului său de brigadă, pentru pretinse ofense”³⁹

La comanda noului regiment, toți șefii ierarhici îl notează bine, reluând propunerea de a fi admis la examenul general, fără a-l nota, totuși prea elogios. Generalul Hansu, comandantul Diviziei a 17-a, consemna, între altele:

“Sănătos, rezistent, apt pentru Campanie. Călăreț foarte bun.

A preluat, la Regimentul 34 Obuziere, o situație încurcată în ceea ce privește îmbrăcămintea și încălțăminte și evidența unităților.

A muncit mult, consecvent, spre a îndrepta situația preluată.

În privința instrucției și a ofițerilor, a arătat destulă pricepere și conducere potrivită...

Din 1 IV 1925, înlocuiește și pe comandantul Brigăzii XVII Artilerie... cu rezultate satisfăcătoare.

La aplicații și la manevre, a dovedit cunoștințe destul de bune, pentru cooperarea armelor în luptă...

În general, colonelul Grigorovici a corespuns, în mod mulțumitor și n-a căzut în niciuna din greșelile anterioare”⁴⁰.

Și în anul 1926, șefii săi direcți îl notează bine, propunându-l să se prezinte la examenul general”⁴¹.

Pentru anul 1927, este foarte bine notat de către generalul Poplica, comandantul Brigăzii XVII Artilerie, note menținute de către toți ceilalți șefi care își

însușesc și propunerea de a fi admis la examenul de general. Din aprecierile șefului direct, reținem: dragostea pentru lectura literaturii militare, perfectă stăpânire a tehnicii artileristice, priceperea probată la manevre, progresele obținute în instrucția ofițerilor și a trupeii, cât și calitățile personale de "călăreț de forță și de bun trăgător cu armele"⁴².

În anul 1928, a fost pedepsit de trei ori, dintre care de două ori pentru îngăduință față de subalterni și o dată pentru întârziere. A fost puțin bolnav și i se reproșează că este cam impulsiv, având ieșiri pe care le regretă. În pofida acestor pedepse, generalul R. Brătuianu, comandantul Brigăzii XVII Artilerie, îl elogiază pentru competența cu care conduce regimentul, pentru bunele rezultate obținute la trageri, pentru buna gospodărire a corpului, pentru rezultatele obținute la manevre și concentrări, dovedind că este un exemplu pentru "ofițerii săi, atât prin viața sa ireproșabilă, cât și prin munca și devotamentul său în serviciu"⁴³.

Generalul Economu, comandantul Diviziei a XVII-a, generalul de divizie Popp, comandantul Corpului 6 Armată, generalul Mărdărescu, inspectorul general de armată, sunt de acord cu aprecierile și cu propunerile de înaintare, la alegere, și de a i se încredința comandă de brigadă, dacă va fi fost declarat reușit la examenul general⁴⁴.

Pentru anul 1929, generalul Romul Brătianu îl laudă, atât pentru buna conducere și pregătire a Regimentului 340 Obuziere, cât și pentru priceperea dovedită în comanda detașamentului de toate armele și în felul cum a dirijat arbitrajul la manevrele Diviziei⁴⁵.

În anul 1929, a reușit la examenul general⁴⁶, iar în anul 1930, a dovedit că este un bun comandant al Brigăzii de Artilerie, ceea ce l-a făcut apt pentru înaintare la gradul de general de brigadă.

Generalul Nicolau, comandantul Diviziei 1 Vânători de Munte, pentru prestația făcută, în anul 1931, în fruntea Brigăzii I Artilerie, propune înaintarea sa la gradul de general, propunere însoțită și de către generalul Gorski, comandantul Corpului Vânătorilor de Munte, și de către N. Cihoski inspector general al Armatei. Primul ține să consemneze, între altele:

"Ofițer superior care se pune în evidență, prin întreaga sa activitate militară.

Bun artilerist. A condus și a făcut critică judicioasă la tragerile divizioanelor de obuziere și tunuri de munte, în cursul lunii septembrie 1931, la Râșnov.

Are pregătire tactică dovedită, atât la Cursul de Comandament ... cât și la aplicațiunile de la Trascău și Râșnov, unde... a dovedit judecată și hotărâre, conform situațiunii și misiunii"⁴⁷.

În anul 1932, este lăudat ca un bun tehnician și specialist în trageri și ca bun ofițer de câmp, care s-a remarcat la aplicațiunile din garnizoana Sebeș, la Manevrele din zona Hațegului și la Călătoria de Comandament de la Chișinău, unde "a ieșit în relief față de ceilalți participanți" – susținea generalul Nicolau⁴⁸.

Pe anul 1934/1935, Consiliul Superior al Armatei l-a caracterizat "alegere", devenind general de brigadă, la 31 martie 1934⁴⁹.

Din documentele prezentate și comentate mai sus, rezultă că Grigorovici Emil a fost un ofițer de artilerie de mare valoare, cu multe calități și aptitudini fizice, intelectuale și morale, care i-au permis să ajungă la gradul de general.

O anumită îngăduință față de subalterni și, probabil, o irascibilitate care nu putea fi totdeauna controlată, inclusiv față de superiori, i-au atras foarte multe reproșuri și pedepse, rar întâlnite la ofițerii care au ajuns generali.

În timpul Războiului de Întregire a Neamului, a dat dovadă de bravură și vitejie, fiind recompensat cu decorații, ca "Steaua României" și "Coroana României", iar unul

dintre comandanți au socotit că victoria de la Mărășești se datorează, în mare parte, și comportării bateriilor sale, în dreapta Siretului, în vara anului 1917.

NOTE

¹ Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond D.C.I. 1974, dos. Nr. 6559, f.1.

² Ibidem, f. 2.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, f. 5.

⁵ Ibidem, f. 6.

⁶ Ibidem, f. 7.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem, f. 9.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem, f. 10.

¹² Ibidem, f. 13.

¹³ Ibidem, f. 14.

¹⁴ Ibidem, f. 15.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem, f. 18.

¹⁷ Ibidem, f. 19.

¹⁸ Ibidem, f. 21.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem, f. 22.

²¹ Ibidem, f. 23.

²² Ibidem, f. 24.

²³ Ibidem, f. 27.

²⁴ Ibidem, f. 28.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem, f. 29.

²⁷ Ibidem, f. 31.

²⁸ Ibidem, f.f. 33-34.

²⁹ Ibidem, f. 36.

³⁰ Ibidem, f. 37.

³¹ Ibidem, f. 38.

³² Ibidem, f. 39.

³³ Ibidem, f.40.

³⁴ Ibidem, f. 41.

³⁵ Ibidem, f. 42.

³⁶ Ibidem, f. 43.

³⁷ Ibidem, f. 44.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem, f. 45.

⁴⁰ Ibidem, f. 46.

⁴¹ Ibidem, f. 47.

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem, f.48.

⁴⁴ Ibidem, f. 50.

⁴⁵ Ibidem, f. 51.

⁴⁶ Ibidem, f. 52.

⁴⁷ Ibidem, f. 56.

⁴⁸ Ibidem

⁴⁹ Ibidem, f.2.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS VASLUI XXI, 1999

COLONELUL EUGEN LINDE

Chira JURCĂ

S-a născut la 1 ianuarie 1870 în orașul Râmnicul Sărat, fiul lui Anton și al Felicie¹. A urmat școala, probabil, în orașul natal. Cel puțin inițial, credem că părinții ar fi dorit ca fiul lor Eugen să se dedice unei activități civile, contabil sau profesor. Ne bazăm afirmația pe faptul că de-a lungul anilor Eugen Linde a practicat și aceste două profesii. La vârsta de 17 ani, tânărul Eugen Linde îmbrățișează cariera militară. La 1 septembrie 1887 devine elev al Școlii Militare de la Craiova, iar mai apoi, la 1 septembrie 1890, al Școlii de Ofițeri din București. A absolvit această școală în vara anului 1892 și de la 15 iulie același an îl găsim pe tânărul sublocotenent încadrat în Regimentul 12 "Cantemir". Aici, la 1 aprilie 1896 a fost înaintat la gradul de locotenent. În luna septembrie a aceluiași an a fost transferat la Regimentul 14 din Roman de unde, după numai doi ani, la 1 noiembrie 1898 va fi transferat la Botoșani la Regimentul 35 din aceeași localitate. Cea mai mare parte a timpului petrecut la acest regiment, din 1900 până în 1912 a activat în cadrul Batalioanelor 8 și 6 Vânători. Tot aici, în cadrul Batalionului 8 Vânători a fost înălțat la gradul de căpitan, în mai 1904. Tot în această perioadă cât a activat în Botoșani, la 20 februarie 1905 s-a căsătorit cu domnișoara Madelina² Periețeanu născută în 1889 și care la data căsătoriei locuia în orașul Panciu din fostul județ Putna. Au avut împreună trei fete: Elena, Esmeralda și Irina.

De la 1 aprilie 1913³, deci în preajma celui de al doilea război balcanic, Eugen Linde va fi transferat la Regimentul 25 Infanterie Racova, cu gradul de maior⁴. Va rămâne în acest regiment, cu care a făcut campania din Bulgaria, doi ani⁵, după care va fi transferat la Regimentul 69 Infanterie⁶ unde, la 15 august 1916, a fost înălțat la gradul de Locotenent Colonel⁷. În ziua următoare, 16 august, a fost mobilizat prin I.D. nr. 2784/1916 și Ordinul de Zi nr. 54/1916 și trecut la Partea Activă. După numai trei luni, la 19 octombrie 1916 a fost mutat la Regimentul 53 Infanterie având calitatea de comandant al acestuia. După o scurtă activitate la comanda acestui regiment, va fi readus la 1 februarie 1917, prin Ordinul de Bătăie al M.C. General la comanda Regimentului 25 Infanterie Racova, unde la 1 septembrie același an a fost înălțat la gradul de colonel. Cu acest regiment a făcut toată campania din Valea Oituzului pe care, cum vom vedea mai jos, a apărut-o, împiedicând dușmanul să pătrundă din Ardeal spre zona de sud a Moldovei. La 1 iulie 1918, în fruntea Regimentului 69, pe care de asemenea l-a condus în luptele de pe Valea Oituzului, a fost trecut pe picior de pace. La 28 octombrie 1918 a fost din nou mobilizat la partea activă.

Spre finalul activității sale militare îl găsim, începând cu 1 august 1919 în cadrul Brigăzii 52 Infanterie, apoi, în noiembrie 1924 a fost transferat la corpul I Armată. La acea dată era deja colonel în rezervă.

La data trecerii în rezervă, colonelul Eugen Linde avea domiciliul în Huși, pe str. Maior Popovii la nr. 11. Pe ultima pagină a Carnetului său ca ofițer de rezervă emis de Comandamentul Corpului I Armată, ofițerii Cercului de Recrutare al județului Fălciu au completat rubricile pentru anii 1927-1935. În toți acești ani a figurat în evidențele Corpului I Armată. Considerăm demn de a fi remarcat faptul că n anul 1932 și-a schimbat domiciliul. Până la sfârșitul vieții a locuit tot în Huși dar pe str. Cuza Vodă la nr. 56. În partea de jos a paginii se află o însemnare făcută de un membru al familiei sale, presupunem că însemnarea aparține soției sau uneia dintre fiice. Cu creion, este însemnată data de 22 ianuarie 1936, având semnul crucii în față. Deci, data morții sale⁹

Cea mai importantă perioadă din cariera de militar a lui Eugen Linde o reprezintă campania făcută în anii 1916 și 1917. Din fericire, Eugen Linde ne-a lăsat un memoriu asupra luptelor la care a luat parte și unitățile ce le-a comandat în războiul din 1916-1918⁹

A debutat la 28 august 1916 luând parte la luptele purtate de Armata de Nord aflată sub comanda generalului Constantin Prezan. Formată din diviziile 7 și 8, întărită la dreapta de Divizia a 14-a și la stânga cu Divizia a 2-a de cavalerie, această Armată avea misiunea de a trece Carpații Moldovei de-a lungul graniței și de a înainta în Ardeal de la est spre vest¹⁰. În strategia generală a războiului nostru de reîntregire, Armata de Nord era aripa de înaintare. Ea trebuia să înainteze pe o adâncime considerabilă în Transilvania după care urma să execute mișcarea de deplasare a frontului spre stânga, împreună cu armatele rusești care se găseau în Bucovina spre Armata I care se instalase solid în zona Hațeg și Sibiu. Prin înaintarea lor, se urmărea provocarea retragerii Armatei a VII-a austro-ungare, condusă de generalul Koevess, din Carpații Păduroși.

Aflat în fruntea Batalionului II din Reg. 69. I încadrat în Divizia a 14-a, a luat parte la luptele purtate în trecătoarea Gheorghieni. Primul contact cu inamicul a avut loc lângă localitatea Lapoșnia chiar la 28 august¹¹. Inamicul a fost respins până la Alsófancsal lăsând în mâinile românilor trei mitraliere.

La 6 septembrie generalul Prezan reia ofensiva Armatei de Nord. Batalionul condus de Lc. Colonelul Linde pentru că se găsea în avangardă a început lupta încă din 5 septembrie. În prima zi luptele s-au purtat pe dealul Prislop. A doua zi, 6 septembrie, executând o manevră de flanc, inamicul a fost obligat să părăsească pozițiile ocupate în defileul Gheorghieni. În acest fel, prin îndeplinirea misiunii încredințate Batalionul a deschis drumul Reg. 69 I. care avea misiunea de a înainta prin acest defileu. Tot la 6 septembrie, din proprie inițiativă Linde a ocupat cu Batalionul condus de el punctul numit Piatra Teișului care avea o poziție strategică importantă în zonă. Pentru că inamicul n-a putut ocupa punctul mai sus numit a fost nevoit să se retragă la Ibănești.

La 13 septembrie Batalionul primește cea de a treia sa misiune în această campanie. I s-a ordonat să apere spatele și flancul Brigăzii 28 I. care lupta la Szelsel. Într-adevăr, inamicul a încercat să atace aripa stângă a Brigăzii dar a fost oprit de Batalionul II care a contribuit astfel la reușita atacului întreprins de Brigada 28 I. Pentru toate aceste rezultate comandantul Brigăzii 28 I. generalul Claudiu în după amiază zilei de 14 septembrie, i-a trimis mulțumirile sale Lc. Colonelului Eugen Linde mulțumirile sale¹².

Batalionul și-a continuat misiunea. La 15 septembrie, împreună cu un alt

batalion din același Reg. 69 a executat o mișcare înconjurătoare pe direcția Vârfului Șanțului, Istricel și Ibănești căzând în spatele inamicului. În acest fel, cea mai mare parte a forțelor inamicului au fost dislocate din fața defileului Gheorghieni permițând unităților noastre să înainteze spre orașul Gheorghieni. Cele două batalioane ale Reg. 69 au capturat peste 100 de prizonieri și au luat în stăpânire pozițiile de la Ibănești.

La 19 septembrie, arată autorul memoriului, au fost ocupate satele Clejeria și Kașwa și au fost instalați acolo primari români.

Întărit cu un pluton din Batalionul IV al Reg. 13 I. Batalionul condus de Linde a luat parte la atacul asupra pozițiilor inamice din pădurea Böröktötö. Acest punct era important pentru că era cel mai întărit în fața Regimentului Săsesc care urma să fie cucerit. Unitatea comandată de Linde a atacat dispozitivul în cauză din flanc. A străbătut în atac trei rânduri de trașee inamice puternic organizate și l-a silit pe dușman să se retragă. Pentru a nu permite inamicului să revină, calea ferată și schimbătoarele de cale din apropierea gării Sântimbru a fost scoasă din funcțiune pe o distanță de circa 200 m. În aceste lupte, Colonelul Linde a fost rănit. "Luptând alături cu soldații - precizează Linde în memoriul său - în această luptă am fost rănit de un glonte"¹³. Ca urmare, prin Ordinul de Zi nr. 3 al Comandantului Armatei de Nord transmis Reg. 69 prin Ordinul 1052 al Diviziei a 8-a din 29 septembrie 1916 comunicat de Brigada 37 Infanterie, i s-a conferit lui Linde Eugen "Coroana României cu Spade în grad de Ofițer". Acest Ordin nr. 3 dat de generalul de Divizie Constantin Prezan s-a citit trupelor sub arme de fiecare comandat de batalion. Comandantul Diviziei a 8-a generalul Petrașcu arăta în Ordinul dat cu acest prilej: "Cu această ocazie țin să mulțumesc ofițerilor și trupeii pentru bravura ce au arătat în luptă, modul lăudabil cum s-au executat toate ordinele ce am dat în luptele de la 15 la 22 septembrie inclusiv"

În mai sus amintitul Ordin de Zi nr. 3 generalul C. Prezan arată: Armata de Nord și în special Divizia a 8-a întărită cu Brigada a XV-a Mixtă în ofensivă ordonată la 14 septembrie a.c. au avut de susținut lupte grele contra unui adversar care își apăra cu ultima îndârjire cele din urmă poziții ce acopereau Szasz-Bogenul.

Trupele armatei au luptat cu o bravură demnă de admirația tuturor și au dreptul la recunoștința mea.

Cu toate acestea nu s-au putut culege roadele acestei izbânzi din cauză că Armata a II-a cu care eram în legătură a fost respinsă și am fost nevoiți a ordona, în ziua de 23 septembrie 1916 retragerea pentru ca Armata de Nord să nu rămână prea izolată¹⁴

Așadar, de la 27 septembrie a urmat retragerea voită care a durat până la întoarcerea în țară¹⁵

Pentru a înțelege activitatea colonelului Eugen Linde și a unităților conduse de el, considerăm utilă prezentarea, pe scurt, a situației frontului la sfârșitul lunii octombrie 1916.

Războiul nostru a debutat cu ofensiva peste Carpați. Inamicul a răspuns cu ofensiva reușită din Dobrogea, ceea ce ne-a creat mari greutate în continuarea campaniei peste munți. Mai mult, inamicul a preluat ofensiva pe frontul de Nord, iar armata română a fost respinsă în munți. Aceasta era, în mod cert, în concepția comandamentelor germane, doar prima fază care, în mod obligatoriu trebuia să fie urmată de ocuparea țării. De aceea, Comandamentul Român va face mari eforturi pentru a împiedica această intenție. Se spera că sosirea iernii va îngreuna ofensiva germanilor și a aliaților lor în munții înzăpeziți. Această întrerupere a ofensivei, se

spera că va da răgazul necesar organizării noastre pentru primăvara anului următor.

Din inițiativa Regelui, la 10 octombrie a fost convocat, la Palatul Regal, un Consiliu de Miniștri la care au participat și șefii partidelor din opoziție cu scopul de a forma un guvern național, încercarea nu a dat rezultat, unii dintre cei consultați declarând că nu-și pot asuma răspunderea pentru o situație pe care nu ei au creat-o¹⁶

Toată atenția s-a îndreptat spre apărarea frontierei muntoase în lungime de circa 800 km. Armata I era foarte slăbită în urma înfrângerilor suferite în luptele din Valea Jiului; Armata a II-a era aproape dezorganizată. Ca atare, sectorul Oituz-Buzău, cuprins între Armata I și a II-a devine cel mai vulnerabil din tot dispozitivul de apărare românesc. Prin acest sector inamicul putea pătrunde în Moldova și de acolo, în spatele celor două armate române. În acele împrejurări, două chestiuni au devenit de importanță majoră: astuparea golului creat în sectorul amintit și crearea unei rezerve strategice, devenită absolut indispensabilă. Sarcina formării ei a revenit armatei a IV-a, cea mai puțin afectată de luptele purtate anterior de trupele române în ansamblu și cu un moral mai ridicat împreună cu Divizia a 15-a și Brigada a 7-a mixtă condusă de colonelul Sturza ambele aduse din Dobrogea. Diviziile a 12-a Dobrogea și a 16-a de la Dunăre au fost destinate consolidării Armatei a II-a.

Tot atunci Marele Cartier General al Armatei române a dispus evacuarea părților sedentare din Oltenia, inclusiv evacuarea militară a Bucureștilor spre Moldova.

La 16 octombrie sosește în țară generalul Berthelot aducând cu el o rază de speranță. În gara Pierș a fost întâmpinat de Ion I. C. Brătianu cu cuvintele: "Fiți binevenit, domnule general. Salut în domnia voastră dacă acceptați, pe șeful Marelui Stat Major al armatei române"¹⁷. A păstrat doar rolul de consilier al Regelui Ferdinand, comandantul Armatei române așa cum fusese stabilit anterior.

După câteva zile, Berthelot a prezentat regelui un plan de acțiune, în care prevedea în primul rând, aruncarea dușmanului în afara teritoriului național și organizarea unei defensive puternice cu scopul apărării trecătorilor din Carpați.

Aceasta este, succint cadrul general al situației militare în care colonelul Eugen Linde și-a continuat activitatea sa.

Abia intrat în țară în urma retragerii ordonate în Transilvania, la 8 octombrie, în fruntea Batalionului II/R. 69 I a fost trimis să schimbe Bat I/R 13 I pe vârful Ungureanu unde a respins un atac de noapte care a continuat și doua zi.

Două zile după încheierea misiunii anterioare, la 10 octombrie, Linde a fost numit Comandant al Detașamentului "Oituz" compus din Bat. III/R. 69, Bat. I/R. 53 I. și o baterie din Reg. 4 Obuziere. Luptele au început din prima zi și au durat până la 13 octombrie timp în care a luat în stăpânire localitatea Hârja și toată valea Oituzului câștigând linia Dealului Lupchian – vârful Popei până înspre Cernica. În aceste lupte Detașamentul a făcut peste 60 de prizonieri, iar pe câmpul de luptă au fost adunate 14 efecte militare, arme și muniții.

La 12 octombrie Colonelului Linde i s-a încredințat comanda Reg. 53 I cu care a continuat luptele pentru apărarea văii Oituzului. Nu numai că nu a cedat nici o palmă din terenul anterior cucerit din mâinile dușmanului, ci, prin dese atacuri pe care le-a dat a împins linia de apărare ocupând o parte din localitatea Poiana Sărată.

Sector strategic de importanță majoră, el s-a aflat în atenția comandanților care au vrut să cunoască realitatea în mod nemijlocit. Generalul Prezan comandantul Armatei de Nord, însoțit de generalul Eremia Grigorescu a făcut o inspecție în ziua de 21 octombrie. Cu acest prilej el și-a arătat satisfacția pentru modul și avântul admirabil în care au luptat atât ofițerii cât și trupa acestui Regiment, fapt evidențiat și prin Ordinul de Zi nr. 601¹⁸

A continuat să apere valea Oituzului împreună cu Regimentul 53 I. până la

12 decembrie 1916, respingând dese și puternice atacuri ale inamicului. Unul dintre acestea s-a petrecut în noaptea de 31 octombrie. Profitând de o ceață deasă, inamicul a atacat întregul front al văii Oituzului. Deși atacul a fost deosebit de îndârjit pentru că, în planurile sale de invadare a Moldovei cu toate consecințele ce decurgeau valea Oituzului era deosebit de importantă, el a fost respins și odată cu aceasta catastrofa plănuitei invadări a fost evitată.

Pentru modul în care a luptat, atât ofițerii cât și trupa, generalul Eremia Grigorescu, comandantul Diviziei a 15-a a adus mulțumirile sale prin Ordinul de zi nr. 637.

Pentru cucerirea văii Oituzului și menținerea pozițiilor câștigate, lui Eugen Linde i s-a oferit "Steaua României cu Spade în Grad de Ofițer"¹⁹.

Prin Ordinul de Zi 631 al Diviziei a 8-a, Regimentul 25 I. 7 Racova a fost decorat cu ordinul "Mihai Viteazu"²⁰ pentru faptele vitejești săvârșite de ostași și ca veșnică amintire a eroilor căzuți pe câmpul de luptă. La 16 ianuarie, printr-o solemnitate simplă, cruciulița albastră a Ordinului a fost atârnată de vulturul drapelului de înșăși Regele Ferdinand. Farmecul festivității a fost sporit și de faptul că alături de rege s-a aflat cu acest prilej și Regina Maria care "cu inima duioasă s-a gândit la voi și v-a probat că și regina Țării prețuiește faptele voastre de arme"

Festivitatea a avut loc la poalele dealului Perchiului unde se întâlnesc trei râuri care, șerpuiind printre stâncile Carpaților, par să aducă în unda lor jalea și lacrimile fraților din Ardeal care așteaptă mântuirea tocmai de la ei, dar și amintirea atâtor eroi care au căzut în lupte pentru apărarea pământului românesc.

De fapt, Regina Maria nu i-a uitat niciodată. Peste ani, surorile Elena și Paula Robescu au invitat-o să petreacă sărbătoarea Învierii Domnului împreună. În termeni politicoși regina a refuzat invitația comunicându-le că în acel an, de Paști, va merge pe valea Troțușului pentru a se reculege la mormintele ostașilor căzuți în luptele pentru apărare"²¹ Fără îndoială că și-a amintit atunci și de festivitatea petrecută la poalele dealului Perchiului.

Acest eroic regiment i-a preluat Lc. Colonelului Eugen Linde comanda la 1 februarie 1917²²

După o scurtă perioadă de acomodare, timp în care s-au făcut pregătirile necesare desfășurării viitoarei misiuni, la 3 martie, i s-a încredințat Sectorul Plaiul Ursului. Aici, este din nou confruntat cu atacurile violente ale inamicului. Așa s-a întâmplat în noaptea de 15/16 martie, când, pe la ora 22 inamicul a atacat cu mare înverșunare pozițiile din acest subsector dar a fost respins.

La 21 aprilie Reg. 25 I. comandat de Lc. Colonelul Linde a ocupat un front întins de la confluența celor două Pietricele mergând dincolo de Dealul Fețișoara circa 400 de metri. Deși foarte întins raportat la efectivul de care dispunea Regimentul au fost oprite toate încercările inamicului de a pătrunde spre Moldova așa cum era stabilit în planurile sale strategice, chiar dacă erau de mare intensitate și aproape permanente, inclusiv pe timp de noapte.

Un asemenea atac s-a dat în noaptea de 2/3 mai 1917. După o pregătire de artilerie inamicul a atacat și de această dată cu toată înverșunarea de care era capabil, pe toată întinderea frontului aflat pe Dealul Fețișoara. Atacul inamic a fost nu numai intens ci și de durată, la 10 mai artileria inamică continua să atace violent frontul apărat de Reg. 25 I. Unul din proiectile s-a spart la circa 10 m. de comandantul Linde.

După o scurtă pauză, probabil impusă de probleme legate de propria sa organizare, la 19 mai atacul inamic a fost reluat cu intenția de a rupe frontul din direcția pâraulul Puturosul Sec și Haloșul Mic. Deosebit de intense, luptele au

durat până la ora 2 noaptea și s-au încheiat și de această dată prin respingerea atacatorilor. Urmarea? Alte și alte noi atacuri dar care toate au avut aceeași soartă.

La începutul lunii iulie trupele române intenționau să treacă la ofensivă așa cum s-a și întâmplat. Atacul nostru a debutat printr-un violent bombardament executat de artileria Regimentului în zilele 9 și 10 iulie. La 11 iulie bombardamentul artileriei a fost reluat cu o și mai mare violență. Plutoanele din Regiment au început să execute incursiuni în dispozitivul apărării de inamic situat pe Dealul Fețișoara. Înaintarea se făcea într-o zonă apărată cu rețele de sârmă ghimpate care îngreunau mult misiunea subunităților din Regimentul 25 I. Cu importante sacrificii însă, ei au deschis drumul mării ofensive în zonă ce avea să urmeze. La 12 iulie o nouă ofensivă și o nouă reușită completează breșele anterior făcute în dispozitivul de apărare al inamicului, rețelele de sârmă ghimpată fiind tăiate pe mari întinderi.

În sfârșit s-a trecut la ofensiva din 13, 14 și 15 iulie. Rând pe rând sunt ocupate puncte de apărare inamice. Cotele 536, 542, 573, 575 au fost cucerite și inamicul alungat. Aceiași soartă au avut-o pe Vârful Fețișoara, la Tihărele, pe dealul Slatinei și pe muntele Chinușu. La 16 iulie subunități ale Regimentului 25 I aflate în vârful avangărzii înaintau spre Vârful Seciu cota 1234 unde au fost întâmpinați de inamic cu o ploaie de gloanțe și proiectile de artilerie. Comandantul Linde ordonă, în aceeași zi, Batalioanelor I și III ale Regimentului să atace cota 1171 de pe Dealul Seciului. Dar, inamicul și-a organizat foarte bine apărarea în acest punct pe care-l apără cu toată îndârjirea. În același timp, Batalionul II a primit ordin să atace dispozitivul inamic de apărare situat pe Muntele Războiului.

În noaptea următoare inamicul trece la contraatac sperând să respingă trupele noastre și să recucerească pozițiile pierdute anterior. Patru atacuri au fost date contra pozițiilor noastre de la cota 1234 dar toate au fost respinse.

Lc. Colonelul Linde și-a dat seama că este absolut necesar să continue înaintarea. Din proprie inițiativă el a cerut concursul Divizionului de Artilerie din Divizia a 6-a comandat de Maiorul Dimitriu care opera la stânga frontului Regimentului 25 I. În aceeași zi, 17 iulie, începe pregătirea de artilerie care este deosebit de intensă prin aportul Divizionului mai sus amintit. În bubuitul tunurilor, în sunetul gornștilor și al nesfârșitelor urale, regimentul a pornit la atac. Cota 1171 de pe Dealul Seciului a fost cucerită și inamicul pus pe fugă²³. Au fost capturate trei mitraliere iar 5 ofițeri și peste 100 de militari inamici au fost luați prizonieri.

Urmarea acestei acțiuni reușite a fost retragerea de pe Muntele Războiului pentru că în noua situație această poziție nu mai putea fi apărată. Ca urmare, Batalionul 25 a putut ocupa noua poziție chiar în aceeași zi.

Zilele care au urmat au fost grele pentru inamic. Trupele Regimentului 25 I. victorioase în zilele anterioare l-au urmărit neconținut, reușind să cucerească noi și importante puncte strategice. Au fost cucerite cotele 975, 937, 895 și 605 toate aflate pe Dealul Seciului, deschizând posibilitatea înaintării ulterioare spre Valea Casinului. A fost atins astfel obiectivul ordonat Regimentului 25 I Racova de Divizia a 8-a.

Situația creată în zonă ca urmare a succeselor Regimentului 25 I nu putea fi acceptată atât de ușor de inamic. Pentru că nu accepta să renunțe la ideea de a invadea Moldova, el și-a reluat atacurile la 26 iulie. Deși a atacat cu forțe mult superioare așa cum s-a aflat ulterior de la prizonierii interogați, cu 12 companii cu un efectiv de 2000 de oameni, atacul lor a fost respins. A contribuit la acest succes dispunerea trupelor noastre ca și focurile de flanc executate de mitraliere. Un rol foarte însemnat în obținerea succesului a revenit celor două tunuri de 53 mm

așezate în tranșeele din linia I. Ele au contribuit în foarte mare măsură la sfărâmarea atacurilor inamice care au durat circa 10 ore. Un plutonier ungur, care mai târziu a căzut în luptă, a făcut însemnări arătând că cele două tunuri așezate chiar în linia I le-a produs pierderi îngrozitoare. Înainte de apusul soarelui inamicul a încetat atacul. Seara care se lăsa a adus liniște și mulțumire în sufletele ostașilor români.

Pentru felul în care lc. Colonelul Linde a condus trupele, pentru felul în care au luptat trupele și ofițeri, generalul Petrașcu Ioan, Comandantul Diviziei a 8-a, a transmis mulțumirile sale prin comandantul Brigăzii a XV Infanterie, Colonelul Liciu Gheorghe²⁴

Frontul în zona Regimentului 25 I. s-a stabilizat. Obiectivele ordonate lui au fost atinse. Numeroase încercări pe care inamicul le face cu scopul de a recâștiga terenul anterior pierdut au fost respinse.

La 22 noiembrie s-a încheiat armistițiul. Pe întregul front luptele au încetat. Trupele Regimentului 25 I. rămase pe poziții au fost confruntate cu o situație nouă: încercările inamicilor de a fraterniza cu ele. Încercările inamicilor de a se apropia de tranșeele românești cu ziare, tutun și țigări au fost respinse de ofițeri și trupă. Refuzul lor de a fraterniza cu vrăjmașul care le-a invadat pământul a fost apreciat de Comandantul Corpului 4 Armată, generalul Arthur Văitoianu care, prin Divizia a 8-a, a transmis mulțumirile sale pentru atitudinea demnă față de vrăjmaș atât a ofițerilor cât și a trupe de respingere a intențiilor lor de fraternizare²⁵

La 26 februarie 1918 regimentul 25 I. a fost înlocuit de pe frontieră. La acea dată s-a predat Regimentul 44 I. toate adăposturile și lucrările de apărare după care s-a retras inițial în satul Mănăstirea Cașin iar mai apoi în Valea Mare.

În acest fel se încheie campania pe care Eugen Linde, înălțat în gradul de colonel la 1 septembrie 1917 pe când se afla la comanda Regimentului 25 I. și-a încheiat campania conducând un detașament în valea Oituzului și consecutiv Regimentele 53 și 25 Infanterie.

La 13 iunie 1918 Colonelul Linde era încadrat în Regimentul 69 I. La 1 iulie a fost trecut pe picior de pace, iar la 28 octombrie a fost din nou mobilizat la Partea Activă. De la 1 august 1919 a fost cuprins în ordinea de bătaie a Brigăzii 52 I. A continuat să rămână în structura militară de mai înainte până la 13 noiembrie 1924 când a fost trecut în rezervă și mutat la Corpul I Armată.

În lunga sa carieră militară Eugen Linde a activat, lucru firesc, în mai multe regimente. Credem că cel mai mult sufletul său a rămas legat de Regimentul 25 I. Racova. La acest Regiment, la 1 aprilie 1913 a fost înălțat la gradul de Maior și tot la aceasta a devenit la 1 februarie 1917, în timp ce-i era comandat, colonel. Sunt acestea, poate, motive importante pentru a crea o legătură sufletească mai deosebită în sufletul lui. Deosebit de important suntem convinși, a fost relația care a stabilit-o acolo în Valea Oituzului între comandant și trupa pe care a instruit-o și a condus-o în lupte victorioase, indiscutabil cele mai importante din cariera sa.

Există în acest sens și un document. Generalul Constantin Prezan, cel care i-a fost comandant în cele mai importante perioade ale carierei sale militare, i-a trimis la 12 septembrie 1923 o scrisoare. Era răspunsul la telegrama de felicitare trimisă de Eugen Linde marelui său comandant cu prilejul preluării de către Prezan a funcției de "Cap al Regimentului 25 I. Racova" "Iubite domnule Colonel - îi scrie generalul Prezan din Schinetea la 12 septembrie 1923 - Întors în țară după o lipsă de mai bine 8 luni, am găsit telegrama D-tale plină de suflet ce-mi trimiți, prin Regimentul 25, cu ocazia numirii mele ca Cap al acestui Regiment și mă grăbesc a te ruga să primești caldele mele mulțumiri pentru frumoasele sentimente ce-mi

păstrezi. Sunt mândru de marea onoare ce mi s-a făcut și sunt sigur că toți aceia ce-au contribuit – printre care te numeri și dumneata în prima linie – la pregătirea acestui brav Regiment, simt o adevărată mândrie națională pentru nepieritoarele fapte de război săvârșite de el. Cu cele mai bune sentimente de camarad, Generalul Prezan”²⁶.

Ca ofițer de rezervă, Eugen Linde a desfășurat activitate în cadrul Uniunii Ofițerilor de Rezervă și retragere, el fiind inițiatorul organizării Secțiunii de la Huși. Tot el a lucrat și pentru apariția publicației Secțiunii Județene Fălciu “uniunea noastră” al cărei număr a apărut în 1925²⁷. La loc central, pe pagina de titlu, sub iscălitura lui Eugen Linde este scrisă următoarea cugetare: “În amintirea trecutului glorios se oglindesc virtuțile unui neam”

Activitatea desfășurată de colonelul Linde în cadrul și în fruntea Uniunii secțiunea județului Fălciu este pe cât de îndelungată în timp și de rodnică în fapte. Una din realizări este, fără nici o îndoială, de o importanță deosebită și anume monumentul eroilor ridicat în septembrie 1933 în orașul Huși în memoria eroilor din războiul nostru de întregire. În fața celor adunați cu acest prilej, fostul comandant a rostit un discurs. (296613) în care sunt elogiate faptele de arme săvârșite de eroii neamului, cu deosebire a celor în ținuturile Vaslui și Fălciu care au luptat în regimentul 25 și 65 I. Cu acest prilej, vorbind din partea Societății Ofițerilor de Rezervă și în Retrageră “Carol al II-lea” Linde amintește celor prezenți faptele de vitejie săvârșite de acești eroi. În mod deosebit, el se adresează celor prezenți, mai ales tinerilor, cărora le spune: “Războiul lung și crâncen care n-a cruțat pe nimeni de la general și până la cel din urmă soldat de la copii și până la cel din urmă bătrân, cu toții am plătit tributul nostru scump al iubirii de Patrie și Neam. Dar numai prin jertfă și prin sacrificiile de tot felul popoarele renasc scuturându-și lanțurile sclaviei, țările își întregesc hotarele și-și croiesc în lume o soartă mai bună, mai fericită”. Îndemnându-i să privească fecioara din bronz ca pe un simbol ce întruchipează România Mare, gândul lor trebuie să se îndrepte cu recunoștință spre bravii eroi care și-au dat viața pentru patria lor reîntregită, înscriind cuvintele veșnică amintire “PE AICI NU SE TRECE”

În încheierea discursului său spune: “Depunând omagii și veșnică recunoștință eroilor vasluieni și fălceni, ai întregului neam, aducem cele mai vii mulțumiri tuturor celor care prin înfăptuirea acestei opere, a acestui înălțător simbol, prin noblețea lor de suflet, prin munca și stăruința lor au cristalizat astăzi memoria marilor noștri eroi! Trăiască în veci în inimile noastre recunoscătoare, sălăsluiaască de-a lungul veacurilor ca pilde ale celor mai mari virtuți de vitejie!”²⁸

Mai presus de orice, Eugen Linde a fost cetățean. Forma concretă prin care a realizat această calitate a fost cea de militar. Comandant destoinic, așa cum îl recomandă faptele, militar apreciat de superiorii săi pentru faptele sale de arme și cu ordine și medalii, el a fost, întâi de toate un om al vremurilor sale. Și-a iubit patria și neamul din care s-a tras și pe care, le-a scris întotdeauna cu majuscule. Ca orice ofițer din acele vremuri și-a iubit regii care au fost pentru el, deopotrivă comandanți ai oștirii dar și simbolurile pentru Țară. A fost un om de seamă al vremurilor când s-a făurit România Mare.

NOTE

¹ Datele biografice sunt preluate Carnetul nr. 12 al Ofițerului de Rezervă, al Colonelului Linde Eugen, nr. inv. 296.614 ca și în fișa de Control nominal mode G. nr. inv.

296.616. Ambele, sub formă de copii, conforme cu originalul.

² Conf. Fișa de Control nominal model G.

³ Idem. Se face precizarea: "Prin înalt Decret nr. 2960/1913".

⁴ În aceeași fișă nominală G, la rubrica "Campanii", se modifică: "1913 iunie 23. Mobilizat la P.A. a reg. Rahova (sic) nr. 25 ca Comandant I.D. nr. 4609/1913 O zi nr. 1.

⁵ Idem. La 31 august 1913 a fost demobilizat prin I.D. nr. 5141/1913.

⁶ Idem. La 15 august 1916 mobilizat la P.A. Reg. 69 Inf. Comandantul Batalionului al II-lea și Ajut. Comandantului Reg. 69 Inf. Nr. 54/1916.

⁷ Idem. I.D. nr. 2078/1916 O. De zi nr. 5/1916.

⁸ Carnetul nr. 12 al Ofițerului de Rezervă. Pe ultima pagină cu vize anuale există rubrica "Ultimul Domiciliu"

⁹ Memoriul la care facem referință se află în fondurile documentare ale MNIR la nr. de inv. 296.619.

¹⁰ Constantin Kirițescu "Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919" Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, vol. I, p. 252.

¹¹ Datele privind campaniile din nordul Transilvaniei și valea Oituzului sunt preluate din "Memoriul asupra luptelor la care am luat parte și unitățile ce am comandat în războiul din 1916-1918" al Colonelului Eugen Linde. Se află în fondurile de documentare ale MNIR nr. inv. 296619.

¹² Memoriu, anexa care se referă la evenimentul din 14 septembrie 1916.

¹³ În fișa de Control model G la rubrica "Rane (sic) și fapte meritorii" se precizează: 20 septembrie 1916. Rănit în lupta de la Bôröchtötö.

¹⁴ Memoriu. Anexa 2.

¹⁵ Aparent există o contradicție între informația dată de generalul C. Prezan în Ordinul de Zi nr. 3 și cea furnizată de Eugen Linde în memoriul mai sus citat. În fapt nu este nici o contradicție. Ordinul de retragere a fost dat, într-adevăr la 23 septembrie de către Comandantul Armatei de Nord. Batalionul condus de Linde, pentru că s-a aflat în acea perioadă a campaniei în avangarda unităților românești care acționau în zonă, în mod normal, s-au și retras la câteva zile mai târziu și anume la 27 septembrie.

¹⁶ C. Kirițescu, op. cit., p. 391.

¹⁷ Idem, p. 392.

¹⁸ Se află anexat în copie la memoriu.

¹⁹ În fișa de Control nominal model G, la rubrica "Decorații și Medalii sunt notate următoarele: Medalie jubiliară "Carol I" I.D. nr. 5384 din 28/12/1905. Coroana României în grad de Cavaler I.D. nr. 3764 din 26/02/1911; Medalia "Avântul Țării" I.D. 6247/1913; Medalia pentru 25 de ani de serviciu I.D. nr. 3055/1916; Semnul Onorific de aur I.D. nr. 1136; Coroana României cu Spade în grad de Ofițer. I.D. nr. 3055/1916; Steaua României cu Spade în grad de Ofițer. I.D. 15/1917; Coroana României cu Spade în grad de Comador. I.D. 1456/1917.

²⁰ Ordinul de Zi al Diviziei a 8-a din 17/01/1917 este anexat la memoriu.

²¹ Scrisoare anexată de regina Maria surorilor Robescu, MNIR inv. ???

²² Fișa de Control nominal G. Vezi și Carnetul Ofițerului de Rezervă.

²³ Vezi copia după Ordinul de Zi nr. 216 al regimentului 25 I. 7 Racova anexat la memoriu.

²⁴ Memoriu, pp. 5-6.

²⁵ Idem, p. 6. Vezi și Ordinul Diviziei nr. 5244 transmis prin Ordinul de Zi nr. 415 anexat la Memoriu prin care generalul Artur Văitoianu, comandantul Copului 4

Armată care a transmis mulțumirile sale Reg. 25 I. pentru atitudinea demnă a ofițerilor și trupei.

²⁶ Scrisoarea generalului Prezan adresată colonelului E. Linde. MNIR inv. 296599.

²⁷ MNIR inv. 296615.

²⁸ Discursul colonelului Eugen Linde. MNIR inv. 296.613.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS VASLUI XXI, 1999

GENERALUL DE BRIGADĂ BATÂR NICOLAE

Vasile NOVAC

Batâr Nicolae, fiul lui Nicolae Batâr și al Mariei, născută Nicolau, domiciliați în Vaslui, s-a născut la 16 decembrie 1874, în orașul Vaslui; s-a înșurat, la 25 octombrie 1898, cu Elisabeta Șili.

Campanii:

20 iunie – 31 august 1913;

15 august 1916 – 1 iulie 1918;

28 octombrie 1918 – 1 aprilie 1921;

Școli și cursuri absolvite:

Patru clase gimnaziale;

Școala Militară de Ofițeri;

Școala de Artilerie și Geniu;

Școala Superioară de Război.

“Recompense și decorațiuni”:

1. Medalia jubiliară “Carol I” – 1906;

2. Ordinul “Coroana României” în grad de cavaler;

3. Medalia “Avântul Țării” – 1913;

4. Ordinul “Coroana României” în grad de comandor;

5. Medalia Comemorativă a Războiului 1916-1918;

6. Ordinul “Steaua României” în grad de comandor – 1928¹

“Servicii și diverse pozițiuni”:

Școala Militară Iași	elev	1 aug. 1888
Școala de Ofițeri	elev	14 sept. 1892.
Școala de Ofițeri și Geniu	elev	1 apr. 1893.
Reg. 3 Art.	subl.	10 iul. 1894
Reg. 11 Art.	locot.	8 apr. 1897
Reg. 3 Art.	lt.	10 mai 1897
Reg. 3 Art.	căpitan	14 mart. 1905
Reg. 14 Art.	cpt.	16 oct. 1910
Reg. 20 Art.	maior	1 apr. 1912
Divizionul 1 Obuziere	maior	1 apr. 1913
Divizion 5 Obuz	maior	1 oct. 1913
Reg. 5 Obuz	maior	1 nov. 1914
Corpul 4 Armată	lt. col.	1 apr. 1916
Armata de Nord- subșef St. Maj	lt. col.	15 aug. 1916

Armata I – subșef St. Maj.	Lt. col.	23 dec. 1916
Arm. I – subșef St. Major	colonel	1 sept. 1917
Reg. 29/40 Obuz	col.	11 nov. 1917
Reg. 3 Art.	col.	15 ian. 1918
Brig. XVII Art.	col.	5 aug. 1919
Brig. XVII Art.	gen. brig.	31 mart. 1919
Detașat la CFR	gen. de brig.	28 dec. 1920
La dispoz. Min. de Răzb.	gen. de brig.	6 febr. 1921
Comandamentul	gen. de brig.	2 nov. 1921
Terit. al Bas.		
Comandament Mil.	gen. de brig.	1 apr. 1922
al Basarab.		
Inspector I Armată	gen. de brig.	15 nov. 1926
Corpul 6 Armată	gen. de brig.	1 apr. 1926
Cdt. Diviziei 17	gen. de brig.	5 iul. 1927
Cdt. Corp. 6 Arm.	Gen. de brig.	16 iul. 1927 ² .

Primele note obținute în cariera militară sunt destul de bune pentru un tânăr ofițer în primii ani de activitate:

-La 27 august 1894, colonelul Fălcoianu, comandantul Regimentului 3 Artilerie, îi laudă zelul, conduita ireproșabilă și dorința de a-și spori cunoștințele³;

În anul următor, colonelul Stoica, noul șef al Regimentului 3 Artilerie, scrie că a servit bine, că are purtare bună, dar îi reproșează ținuta "cam neglijentă"⁴

La cursurile Școalelor de Artilerie și Geniu, urmate în anul 1896, a obținut, la absolvire, media 13,64, clasându-se al 12-lea din 34 ofițeri elevi de artilerie.

Locotenent colonelul Aronovici, comandantul Școlii, are numai cuvinte frumoase despre el:

"Ofițer modest, disciplinat, cu iubire de arma sa; i se poate încredința orice serviciu sau lucrare tehnică, fiind destoinic, inteligent și sârguitor.

Conduită bună. Ținută curată și regulamentară"⁵

În septembrie 1896, colonelul Stoica notează că sublocotenentul Batâr a revenit la Regimentul 3 Artilerie, de la Școala de Aplicație, renunțând la concediul ce i se acordase, dovedind multă bunăvoință pentru serviciu, cunoscând regulamentele și având o bună conduită⁶

În aprilie 1897, colonelul Stoica îl notează mai bine decât în trecut:

"Acest ofițer este foarte activ, energic și zelos pentru orice serviciu i se încredințează; a comandat Bateria 4-a, în lipsa comandantului său.

A fost însărcinat, la Școala regimentară, cu cursul pentru clasa III-a de brigadieri la sergenți și s-a achitat foarte bine de această însărcinare.

În tot timpul... a dovedit că este un bun ofițer de trupă"⁷

Colonelul Cristudorescu, comandantul Brigăzii, își însușește aprecierile șefului de regiment, crede că va deveni util regimentului și că va fi un bun comandant de baterie⁸

De la 10 mai 1897, când a devenit locotenent, a comandat bine Secția I din Bateria Călărească, s-a achitat foarte bine, în timpul iernii, de instrucția clasei a III-a a Școlii Regimentare, precum și de instrucția rezerviștilor concentrați. A stabilit bine itinerariul unui divizion la manevre, "este zelos în serviciu, energic și inteligent; are conduită foarte bună, atât în serviciu, cât și în societate"⁹

Din notele colonelului Stoica, pe anul 1898, mai reținem că se ocupa cu studiul literaturii militare, că a ținut conferințe de regiment, că nu trăiește decât din soldă, că este un bun ofițer de trupă, zelos, inteligent și capabil, bun administrator,

cu aspect plăcut, înalt, corpulent și bun călăreț, care poate face companie, fiind tânăr și sănătos¹⁰.

De la 1 iulie 1899, a fost numit comandant al Secției de pompieri Brăila, unde a demonstrat că este activ și zelos. A luat parte la tragerile de instrucție, ca șef de secție. Ca ofițer responsabil cu biblioteca și cu reparațiile de la Regiment, s-a achitat conștiincios. Are conduită bună, un cal și hamașamentul respectiv. Pentru al doilea cal, i se reține din soldă. Generalul Tell, comandantul Brigăzii a III-a, este de acord cu aprecierile colonelului Drăgulescu, comandantul Regimentului 3 Artilerie. Generalul Popescu, inspectorul Artileriei este mulțumit de cunoștințele sale artileristice, adăugând:

"Comandă Secția de Pompieri Brăila – prea bine. Am găsit oamenii lui bine pregătiți"¹¹.

În anul 1900, locotenent colonelul Orzeanu, comandantul Regimentului 3 Artilerie, generalul Popescu, inspectorul Artileriei, și generalul Pilat, inspectorul general, au numai cuvinte frumoase la adresa lui. Cităm doar nota primului șef:

"Prea bun ofițer, sub toate raporturile. Comandă prea bine Secția de Pompieri. Conduită bună.

A lucrat tema "Stațiuni și marșuri; locul artileriei în călărie"¹²

La 30 mai 1901, a fost pedepsit cu mustrare deoarece, "în calitate de ofițer cu aprovizionarea și în calitate de ofițer la zi, a arătat indiferență la serviciu, la îndeplinirea activității sale și la executarea ordinelor"¹³

În pofida acestei pedepse, în anul 1901, toți șefii săi au numai cuvinte de laudă despre activitatea sa, ceea ce-i determină să-l propună a fi înaintat în grad, la alegere. Secția de Pompieri o comandă foarte bine, la concentrări și la trageri, de asemenea. După căsătorie, beneficiază de dota soției. Are conduita bună, este ofițer de viitor, capabil pentru gradul de maior"¹⁴

Pentru anul 1902, când a revenit la regimentul 3 Artilerie, locotenent colonelul Orezeanu arată că a comandat Secția I din Bateria 3-a, a alcătuit și a susținut conferința despre "Armata Turcă și armamentul în serviciu", și s-a mai ocupat lăudabil cu aprovizionarea Regimentului și cu predarea la școală.

Având conduita bună și fiind lipsit de vicii, se repetă propunerea de înaintare, la alegere¹⁵

În anul 1903, primește comanda Bateriei a 2-a. Colonelul Boteanu comandantul Brigăzii III Artilerie, susține că este: "Foarte bun ofițer de artilerie și cu cunoștințe bune despre arma artileriei.

Ofițer vioi care, din toate punctele de vedere, merită a fi pus pe tabloul de înaintare, pentru gradul de căpitan, la alegere"¹⁶.

Și în anul 1904, colonelul Orezeanu, colonelul Boteanu și generalul Boteanu, comandantul Corpului 3 Armată, îl notează și-l propun la înaintare, la alegere. Ne oprim doar la aprecierile primului:

"Comandă tot bateria 2-a din regiment, în lipsa titularului.

Este ofițer bun, activ, inteligent.

Bateria... este bine condusă, sub toate raporturile.

Anul acesta a lucrat o temă tactică și un proiect de construcția unei baterii"¹⁷

În anul 1905, aceeași șefi îl notează la fel de bine prin proaspătul căpitan Batâr, care comandă tot Bateria 2-a¹⁸.

Din notele bune date de către toți șefii, pe anul 1906, reținem doar că avea un venit total de 2500 lei și că "Bateria sa face parte din cele dintâi"¹⁹

La 20 decembrie 1906, a primit de la comandantul Corpului 3 Armată, cinci zile de închisoare, pentru că "a prezentat furgoanele murdare, în ziua inspecției"²⁰

Cu toate acestea, pentru anul 1907, primește numai note frumoase de la colonelul Orezeanu, comandantul Regimentului 3 Artilerie, generalul Constantinescu, comandantul Artileriei Corpului 3 Armată, și generalul de divizie adjutant Wartiad, comandantul Corpului 3 Armată. Vom cita doar o parte din părerile generalului Constantinescu:

"Mențin toate notele bune date de comandantul de regiment..."

Am găsit Bateria 2-a, ce comanda, prea bine instruită și, la tragere, s-a distins printre bateriile cele mai bune ale regimentului din anul curent, în tragerile de la Hagieni.

Apreciază bine distanțele, posedă bune inițiative și rezezițiune în concepție"²¹

În anul 1908, este, mai întâi, bine notat la Școala de Tragere a Artileriei, unde se afirmă că: a venit bine pregătit la Școală, a demonstrat că este un bun comandant de baterie, a tras multe foloase din Școală, s-a arătat destoinic la tragerile de război de ziua și noaptea, călărește bine, este un bun gospodar, îngrijește de oameni, cai și materiale, este, în sfârșit, unul dintre "cei mai destoinici comandanți de baterie"²².

La 27 septembrie 1908, colonelul Papadat, comandantul Regimentului nr. 3 Artilerie, îl notează foarte bine, din toate punctele de vedere. Ne oprim doar la sfârșitul notei:

"3. A fost propus de Comisia Regimentului pentru tragere de concurs pe brigadă și a ieșit întâiul, urmând a fi trimis... la tragere de concurs pe Corpul de Armată.

4. La Concursul de Ochire și de Tragere pe regiment, Bateria a fost întâia și a luat premiul "Revistei Artileriei"²³

Colonelul Lupașcu, în calitate de comandant al Regimentului 3 Artilerie, pentru anul 1909, consemnează, între altele: "E prea bine construit pentru război. Călărește prea bine... A reușit la examenul de maior cu mențiunea "ofițer distins" E un excelent căpitan de artilerie, având ochiul câmpului foarte dezvoltat.

Concepe cu înlesnire, are inițiativă și prevedere, mai cu seamă, prin instrucția bateriei și dibăcia la trageri...

Este un excelent comandant de baterie și îl propun a fi decorat cu "Coroana României" cls. V-a"²⁴

În anul 1911, la Școala Superioară de Război, la absolvirea anului I-ai, a obținut media 7,62, fiind clasificat al III-lea din 35 de elevi ofițeri. Locotenent colonelul Scărlătescu, în numele comandantului școlii de Război, susține și propune, între altele:

"Pe timpul Călătoriei de Instrucție, precum și în însărcinările avute în serviciul frontului, a dovedit că posedă aptitudinile unui excelent ofițer pentru arma sa.

Pe timpul concentrărilor de instrucție din acest an, a fost la Regimentul Gorj nr. 18, unde a avut comandă de unitate, fiind bine notat.

Posedă o educație militară foarte distinsă; foarte disciplinat și cu simțul datoriei foarte dezvoltat. Conduita foarte bună, excelent camarad.

Foarte devotat serviciului.

A trecut examenul de maior și se află primul pe tabloul de alegere al artileriei.

Fiind un ofițer destoinic, sub toate punctele de vedere și întrunind condițiunile art. 3 și 23 din legea și regulamentul asupra înaintărilor, îl propun pentru înaintare excepțională"²⁵.

Generalul Alexandru Averescu, șeful Marelui Stat Major, a menținut atât notele, cât și propunerea de înaintare excepțională"²⁶

Pentru anul 1912, colonelul Cristescu, comandantul Școlii Superioare de Război, face maiorului Batâr Nicolae o frumoasă și detaliată notă, din care cităm:

"Cu aptitudini fizice excelente , foarte rezistent , ținută ostășească.

Inteligent și cu multă judecată; cu foarte mult spirit de ordine și metodă...

Cultura sa generală este destul de întinsă.

Dotat cu prea bune însușiși militare și cu aptitudini pentru serviciul de stat major... întrebuițat în serviciul de stat major, atât în birou, cât și pe teren, a fost de un real folos serviciului, achitându-se de orice însărcinare, cu multă exactitate și conștiință...

Are toate însușirile cerute pentru a deveni un prea bun comandant de regiment.

Într-un cuvânt, este un ofițer de mare valoare; merită a înainta excepțional și a aspira la gradele superioare ale ierarhiei²⁷

În campania din 1913, maiorul Batâr Nicolae a comandat Divizionului de Obuziere al Corpului 1 Armată, suportând ușor greutățile războiului. Și-a instruit oamenii în timpul Campaniei, cum să folosească materialul din dotare. Pentru comportarea sa, generalul Cotescu, șeful Corpului 1 Armată, propune să i se acorde "Steaua României" de război²⁸

Pentru întregul an 1913, locotenent colonelul Zamfirescu, comandantul Divizionului 10 Obuziere, îi face o excelentă și amănunțită notare, din care spicuim:

"În Regimentul 20 Artilerie, în care a servit de la 1 noiembrie 1912, a avut comanda Divizionului 1 și cap al Serviciului Mobilizării, până la 1 aprilie 1913, când a fost mutat în acest corp, ca ajutor al comandantului.

La Regimentul 20 Artilerie este apreciat foarte bine...

Foarte bun camarad și foarte iubit de inferiori, de la care a obținut, totdeauna, rezultate foarte bune.

Conduită ireproșabilă.

A ținut și susținut foarte bine conferințe la Cercul Militar: "Organizarea armatelor rusă și japoneză", "Bătălia de la Ialova și învățămintele trase".

Este considerat un foarte bun ofițer de artilerie și cu viitor.

Apreciez că va putea înainta excepțional²⁹

În anul 1914, și-a făcut stagiul la Statul Major, unde generalul Cristescu, subșeful Marelui Stat major, consideră că merită înaintare excepțională la gradul de locotenent colonel, deoarece a demonstrat că are toate aptitudinile unui "eminent ofițer, atât pentru serviciul de stat major, cât și pentru serviciul la trupă"³⁰

Colonelul Grigorescu, comandantul Regimentului 5 Obuziere, în anul 1915, lăudându-i sănătatea, rezistența și priceperea la călărie, inteligența, lealitatea caracterului, dreapta judecată, sentimentul datoriei, corectitudinii și răspunderii, educația aleasă, puterea de muncă, devotamentul, energia, răbdarea, purtarea față de șefi și subalterni, camaraderia, întinsele cunoștințe militare, plăcerea studiului, calitatea de conferențiar și bunele rezultate la trageri, conchide:

"În definitiv, un ofițer de valoare și, pentru a-i răsplăti caracterul său leal, capacitatea sa necontestată, energia, munca fără preget, îl propun să i se acorde "Steaua României" în gradul de cavaler și îl mai propun pentru înaintare excepțională la gradul de locotenent colonel"³¹ Generalul Găiseanu, comandantul Brigăzii IX Artilerie, și generalul Basarabescu, comandantul Diviziei a 9-a, mențin elogiile și propunerile comandantului de regiment³².

Pentru perioada 15 august – 1 aprilie 1918, generalul N. Condeescu, comandantul Brigăzii X Artilerie, arată că, în calitate de subșef de stat major la Armata de Nord și apoi, la Armata I-ai, a depus multă râvnă în organizarea serviciilor. A răspuns de serviciul corespondenței, de care s-a achitat foarte bine. A fost propus la comanda Regimentului 3 Artilerie, în ianuarie 1918, regimentul luat de la predecesorul său, "într-o stare detestabilă" Nemaifiind lupte, nu-i știe calitățile de comandant în

luptă. Fiind cult, muncitor, cu dragoste de ofițeri și trupă, merită să i se încredințeze comanda de brigadă³³

Colonelul V. Macarovici, fost comandant al Brigăzii XIV Artilerie, pentru perioada 20 septembrie 1917 – 14 ianuarie 1918, folosește numai cuvinte de laudă, pentru a susține propunerea de înaintare excepțională la gradul de general de brigadă și la comandă de brigadă:

“Este un foarte bun ofițer superior, pe care se poate conta temeinic, în orice împrejurare.

Are mult caracter și fond. Posedă o educație ostășească ireproșabilă și o cultură militară solidă, care-l pun imediat în evidență.

Blând, serios, conștiincios, imparțial și cu o chibzuită judecată, întrunește însușirile alese ale adevăratului șef.

Demn și corect sub toate raporturile, a condus Regimentul 29/40 Obuziere, mai presus de orice laudă. Am regretat foarte mult mutarea acestui distins ofițer superior de artilerie...

Întrunește toate cunoștințele și însușirile cerute pentru a comanda o brigadă, detașamente formate din cele trei arme, mai ales că este și absolvent al Școlii Superioare de Război”³⁴

Generalul N. Condeescu, comandantul Brigăzii X Artilerie, arată că a preluat comanda Regimentului 3 Artilerie, la începutul lunii ianuarie 1918, unde a lucrat din răsputeri, “pentru a ridica Regimentul la înălțimea la care se găsește astăzi, fiind lăsat într-o stare de plâns de predecesorul său”³⁵

Pentru felul cum a administrat și instruit Regimentul 3 Artilerie, între 1 aprilie și 31 octombrie 1918, generalul N. Condeescu a propus să i se acorde comanda de brigadă³⁶

Generalul Cihoski îl notează destul de bine, pentru perioada ianuarie – decembrie 1918, subliniind lupta dusă pentru aprovizionarea cu furaje, în grelele condiții din sudul Basarabiei. Fiind foarte muncitor, stăruitor și de o cinste ireproșabilă, și-a condus foarte bine unitatea, demonstrând că poate comanda și o brigadă³⁷

Între 1 august și 1 septembrie 1919, a comandat Divizia 17-a, ocupându-se de organizarea ei, până la venirea titularului, după care a trecut la brigada sa. Noul său șef arată că merită cu prisosință notele din trecut, la care adaugă întreaga sa “mulțumire și admirație, pentru felul cum servește și se conduce.

Colonelul Batâr are multe și frumoase calități de ostaș, pe lângă o educație, care-l distinge.

Propun, cu toată convingerea, pe colonelul Batâr la numirea definitivă ca comandant de brigadă și pentru a fi înaintat general, ca o bună și dreaptă răsplătă ce o merită”³⁸.

Generalul Olteanu, comandantul Diviziei a 17-a, pentru intervalul 1 noiembrie 1920- 31 octombrie 1921, îl notează foarte bine. El arată că a comandat Brigada XVII Artilerie, din septembrie 1919. “Mai tot timpul, însă, a fost detașat fie la Sentoș, pe Tisa, pentru evacuări, fie la Corpul 6 Armată, pentru cercetări judicioase, fie la C.F.R. Puterea sa de muncă și probitatea sa, recunoscute unanim, l-au chemat acolo unde se cerea un om.

În puținul timp ce a servit la brigadă, am fost foarte mulțumit de acest ofițer.

A condus la tragerea de război, în octombrie 1920, și a condus Școala de Artilerie pe divizie, cu trageri de instrucție și de război. Pentru felul cum a condus aceste trageri, i-am adus elogii și mulțumiri.

A dovedit că posedă toate cunoștințele tehnice și practice, ce se cer unui artilerist desăvârșit și unui bun comandant de cele trei arme și că știe să le propage.

Educațiunea, cultura profesională și generală, caracterul său și puterea de muncă îl indică pentru a păși mai departe în carieră.

Personal, regret că, pentru a patra oară, este detașat din Divizie, la Comandamentul din Basarabia³⁹

Generalul Petala, comandantul Corpului 6 Armată, apreciază că a comandat bine brigada, că la căile ferate a adus servicii reale, restabilind "ordinea și disciplina", iar, în calitate de comisar regal special, în procesul Sterea, datorită "obiectivității sale și strășniciei cu care a apărut legalitatea... a reabilitat, în mare măsură onoarea noastră a tuturor față de minoritățile din Ardeal, ce au rămas de la acest proces cu o impresie că, dacă în rândurile Armatei Române se adăpostesc, din nenorocire și oameni necinstiți, avem în rândurile noastre apărători ai cinstei și legalității"⁴⁰

Generalul Lucescu, în nota pentru perioada 1 noiembrie 1920 – 31 octombrie 1921, arată că a fost detașat în calitate de comandant al Zonei a IV-a de C.F.R., care cuprindea aproape întreaga Transilvanie. "De la noiembrie 1920 și până în octombrie 1921, colonelul Batâr a fost neobosit, umblând din depou și atelier în depou și atelier, cum și pe calea ferată, observând buna conducere a diferiților mecanici de naționalitate străină și care căutau ca prin mijloace meșteșugite, să pună materialul în afară de serviciu.

Colonelul Batâr este un ofițer de nădejde și, la orice serviciu va fi pus, va da excelente rezultate.

Merită, cu prisosință, a fi înaintat general de brigadă, la care a fost propus și admis⁴¹". Directorul general al căilor ferate, generalul Ionescu, de acord cu aprecierile meritate ale șefului direct, este de părere că merită să fie decorat cu "Coroana României", în grad de comandor⁴².

Pentru perioada 12 noiembrie 1921 – 31 octombrie 1922, generalul Popovici, comandantul militar al Basarabiei, arată că a comandat artileria cu toată proceperea.

"La aplicațiile pe teren și la Călătoria de Instrucție pe Comandament și în conferințele ținute, a probat prea bune cunoștințe militare...

Îl propun, cu convingere, la înaintarea excepțională la gradul de general de divizie, când îi va veni rândul, și la comandă de divizie"⁴³.

În anul 1924, generalul Holban, comandantul Corpului 2 Armată arată că, la Călătoria de Comandament, a obținut rezultate bune. Generalul Popovici, inspector de armată, care a luat parte la Călătoria de Comandament, susține că, "Rezultatele date de generalul Batâr au fost prea bune"⁴⁴

În mod normal, după promovarea acestor examene ar fi trebuit să fie înaintat la gradul de general de divizie. Documentele pe care le-am consultat nu ne permit să știm dacă a fost înălțat la acest grad, pe care-l merita, cu prisosință. În orica caz, a fost un ofițer superior de mare valoare, atât în arma artileriei, cât și ca ofițer de stat major, apreciat elogios de personalități ale Armatei Române, ca generalii: Alexandru Averescu, Constantin Cristescu, H. Cihoski și Petala.

NOTE

¹ Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond D.C.Î. 1974, dos. Nr. 961, ff. 1 bis și 30.

² Ibidem, ff. 2 și 30.

³ Ibidem, f. 32.

⁴ Ibidem, f. 33.

- ⁵ Ibidem, f. 34.
- ⁶ Ibidem.
- ⁷ Ibidem, f. 35.
- ⁸ Ibidem.
- ⁹ Ibidem, f. 36.
- ¹⁰ Ibidem.
- ¹¹ Ibidem, f. 37.
- ¹² Ibidem, f. 38.
- ¹³ Ibidem, f. 39.
- ¹⁴ Ibidem.
- ¹⁵ Ibidem, f. 40.
- ¹⁶ Ibidem, f. 41.
- ¹⁷ Ibidem, f. 42.
- ¹⁸ Ibidem, f. 43.
- ¹⁹ Ibidem, f. 44.
- ²⁰ Ibidem, f. 45.
- ²¹ Ibidem.
- ²² Ibidem, f. 46.
- ²³ Ibidem, f. 47.
- ²⁴ Ibidem, f. 48.
- ²⁵ Ibidem, f. 4.
- ²⁶ Ibidem.
- ²⁷ Ibidem.
- ²⁸ Ibidem, f. 6.
- ²⁹ Ibidem, f. 8.
- ³⁰ Ibidem, f. 9.
- ³¹ Ibidem, f. 10.
- ³² Ibidem, f. 11.
- ³³ Ibidem.
- ³⁴ Ibidem, f. 12.
- ³⁵ Ibidem, f. 13.
- ³⁶ Ibidem, f. 15.
- ³⁷ Ibidem, f. 16.
- ³⁸ Ibidem.
- ³⁹ Ibidem, f. 18.
- ⁴⁰ Ibidem, f. 20.
- ⁴¹ Ibidem.
- ⁴² Ibidem, f. 21.
- ⁴³ Ibidem.
- ⁴⁴ Ibidem, f. 22.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS VASLUI XXI, 1999

UNIREA BASARABIEI CU ROMÂNIA REFLECTATĂ ÎN PAGINILE ZIARULUI "MIȘCAREA"

Ion AGRIGOROAIEI

La 27 martie/9 aprilie 1918 Sfatul Țării, întrunit în ședință solemnă, a votat Unirea Basarabiei cu România: "Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele sale dintre Prut, Nistru și Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută de ani și mai bine din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că noroadale singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama-sa România" Unirea se înfăptuia pe anumite baze democratice ce trebuiau înscrise în constituția țării, adoptată de viitorul parlament român ales prin vot universal, egal, direct și secret. Declarația se încheie cu cuvintele: "Trăiască unirea Basarabiei cu România de-a pururea și totdeauna" Pusă la vot, Declarația Sfatului Țării a fost adoptată cu 86 voturi pentru, 3 contra și 36 abțineri. Rezultatul votului a fost adus la cunoștința primului ministru Al. Marghiloman (Aflat la Chișinău), care a intrat în sala de ședințe și a rostit o scurtă alocuțiune prin care se preciza că, în numele poporului român și al regelui, cu mândrie lua act de declarația de unire și - în numele guvernului român - delara că o primește. El încheia cu cuvintele: "Trăiască România, una și nedespărțită"

Hotărârea Sfatului Țării a fost primită cu un entuziasm de nedescris de românii de pretutindeni. Ei erau conștienți că se realiza un pas extrem de important în înfăptuirea României întregite. Cum era și firesc, hotărârea din 27 martie/9 aprilie a avut la Iași un ecou imediat puternic. Ziarele au publicat numeroase articole în care se relata desfășurarea evenimentelor de la Chișinău și se exprima atitudinea opiniei publice românești, starea de spirit a unor largi categorii sociale față de actul istoric înfăptuit¹.

În numărul său din 30 martie 1918, ziarul "Mișcarea" a publicat două articole deosebit de semnificative pentru bogatul conținut de idei, pentru analiza atentă a condițiilor în care s-a înfăptuit unirea. Articolul Unirea Basarabiei cu patria-mamă fixa, de la început, caracterul hotărârii de la Chișinău.

"După un veac și mai bine de robie, în care s-au întrebuițat toate mijloacele unei puteri guvernamentale imense pentru a-i sfărâma caracterul și individualitatea națională, poporul român din Basarabia pășește în chip liber și cu tăria hotărârilor extreme din unirea cu țara mamă de care a fost vremelnicit desfăcut.

Actul de la 27 martie săvârșit în Adunarea Națională a Basarabiei este consacrarea cea mai evidentă a puterii de viață a neamului românesc care, îndată

ce evenimentele au îngăduit libera manifestare a conștiinței naționale, s-a arătat în măsură să biruie toate piedicile interne și externe, să evite toate amăgirile și să ne dea nouă înșine și lumii dovada că nimic nu este mai presus de voința sa de a trăi conform necesităților sale vitale". Subliniind meritul conducătorilor români de peste Prut, se exprima recunoștința față de armata țării și "către Suveranul Țării, în numele căruia a pornit această vitează armată" pentru a înlătura teroare bolșevică. Unirea reprezintă "un triumf inevitabil al principiului naționalităților a cărei forță morală și politică nu au putut-o înfrânge episoadele militare și propagandele dușmănoase din răsăritul cotropit sau amăgit și drept o manifestare biruitoare a puterii noastre de viață, obârșie a încrederii noastre în sine și în viitor. De aceea, - se sublinia în încheiere - în mijlocul grelelor noastre încercări, unirea Basarabiei cu patria mamă este o rază de lumină care mângâie sufletele noastre și trezește nemuritoare speranțe"².

Într-un articol amplu, ziarul releva din nou situația grea în care se realiza unirea Basarabiei și îndemna la solidaritate națională:

"Ștergeți-vă pentru câteva clipe ochii, fii ai Neamului Român!

Înseninați-vă fețele și gândurile, voi ce ați luptat pentru un ideal și ați suferit pentru dânsul.

E zi de sărbătoare.

Primeniți-vă sufletele de orice durere și patimă! Îmbrăcați tot ce războiul v-a lăsat mai bun în căminele voastre! Înălțați rugi fierbinți de mulțumire către Atotputernicul, care în mijlocul durerilor noastre trecătoare de astăzi ne-a trimis o duioasă rază de mângâiere din partea de unde răsare soarele.

Basarabia s-a unit pentru totdeauna cu România.

Lăsați pentru un moment zavistiile și certurile, prigonirile și favorurile și ridicați-vă mințile deasupra tuturor nimicurilor pământești, pentru a putea cuprindem, în toată măreția lui, actul istoric săvârșit la Chișinău, la 27 martie: zi de lumină în case cernite, zi de înălțare în vremuri de umilire, zi de alinare în timpuri de răstribi"³

Unirea Basarabiei era apreciată ca un început ce urma a fi completat în perioada imediat următoare:

"La Bender și Soroca vitejii lui Ștefan cel Mare tresar din groznițe și-și împărtășesc bucuria strănepoților care au venit să le salveze onoarea mormintelor. Ei așteaptă sosirea Căpitanului lor, care, unicul din Domnii Moldovei, plânge în solitariul mormânt că nu poate lua parte la această sărbătoare.

Cu dânsul vor să joace hora mare a Unirii.

Înălțați-vă sufletele în lumina și nădejdea faptei de astăzi, voi toți, care credeți în nemurirea unei nații atât de greu și de des încercate, pentru a putea primi cu tărie și încredere orice lovitură ce ne-o rezervă soarta.

Astăzi soarele își răsfiră razele peste o întindere mai mare românească, unită sub același Spectru, și scânteieri vioaie de lumină se strecoară și prin umbrele colinelor și munților din zare.

Dreptatea cea mare a început (...)"

Articolul se încheia printr-un călduros omagiu adus fraților basarabeni, cei dintâi care au adus "tămâia unei dulci mângâieri în zile de restrițe (...). Binecuvântată fie-vă fapta, cum mare v-a fost sufletul"⁴

Într-un articol erau puse în evidență învățămintele care trebuie trase din "marele act care s-a săvârșit la 27 Martie", "atât pentru îndrumarea vieții moderne a unui stat, care are la temelia sa principiile de democrație și naționalitate, cât și pentru condițiile care vor determina în viitor rezultatele de așteptat de la actualul conflict mondial"⁵ Principiile de libertate puse de Revoluția din februarie 1917 au

Înlesnit mișcarea națională din Basarabia, proclamarea Republicii Moldovenești, din care a ieșit unirea. La rândul său, războiul "este chemat să trezească conștiința națională a popoarelor subjugate". La aceasta a contribuit vitejia și vitalitatea poporului român, izbânzile de pe Siret și Oituz, în contrast cu defetismul armatei ruse, influențate de bolșevism. S-a sădit "convingerea că venind în mijlocul nostru va avea un trai mai bun decât cel ce fusese până azi. Iată de ce, pentru statele cu revendicări naționale, sunt reforme interne care servesc atât de mult la cauza națională ca și forța lor militară (Cenzura a intervenit, scoțând câteva rânduri – I.A.). Regimul nostru constituțional și felul cum Regele Ferdinand și-a înțeles rolul de Cap al unui stat democratic și național a ușurat mult trecerea republicii basarabene la regatul român. Armata română, în sfârșit, a adus un nou serviciu cauzei naționale, apărând-o de anarhia bolșevistă, de jefuire sau cotropire străină. Ca o adevărată armată națională, ea a fost un mijloc nu de cotropire, ci de înfrățire"⁶

Erau aduse în discuție și subliniate elemente importante, numai că erau "uite" anumite merite, reale, ale guvernului Al. Marghiloman și, pe alt plan, ale lui C. Stere, în favoarea unirii Basarabiei. În ce privește însă problema reformelor Partidul Național Liberal și regele Ferdinand au insistat în continuare pe promovarea lor, în conformitate cu prevederile Constituției modificate în 1917. Poziția guvernului conservator era diferită și aceasta explică intervenția cenzurii. Asupra atitudinii adoptate de ziarul "Mișcarea" față de legătura între reformele democratice, realizarea idealului național și consolidarea lui, revenim în paginile lucrării noastre.

Prin însuflețite manifestații, lașii au sărbătorit la 30 martie/12 aprilie aprilie unirea Basarabiei cu România⁷. Într-un scurt fragment, C. Kirițescu evocă atmosfera de atunci: "... lașul, cufundat în tristeță din cauză păcii de robire ce se impunea țării de la București, își uita pentru o clipă durerea și îmbrăca haine de sărbătoare. Membrii guvernului fostei republici moldovenești veneau spre a aduce la cunoștința publică a țării și a Regelui unirea Basarabiei cu România. În atmosfera sărbătorească, în care veșmântul vesel de la suprafață acoperea imperfect sufletul îndoliat al Națiunii, Regele saluta în reprezentanții Basarabiei <<o parte frumoasă a unui vis care niciodată nu se va șterge>>. Lacrimi de jale se amestecau cu lacrimi de bucurie. Și când în jurul statuii lui Cuza Vodă, Domnitorul celei dintâi uniri, s-a încins hora simbolică, în care s-au prins principele moștenitor al tronului cu principesele și miniștrii alături de oamenii din popor și de soldați simpli, era în simțirea tuturor gândul creștinesc că din durere se zămislește mântuirea și că pe masa de supliciu de la București, unde România era schingiuită și mutilată, se va înălța marea înviere a întregului neam românesc. Solii de astăzi ai unirii Basarabiei erau cei dintâi vestitori ai sărbătoririi de mâine"⁸

Articolul Solia fraților reprezintă un călduros salut de bun-venit adresat delegației de la Chișinău și o revelare a importanței momentului din perspectiva realizării idealului național:

"Venind aici ca să aduceți Domnului Nostru, vednic urmaș al Voievozilor Moldoveni, marea solie a hotărârii Sfatului Nostru, de a vă uni de-a pururea cu țara-mamă, vă primim cu sufletele curate și înălțate de cea mai caldă iubire de frați.

În sfințenia glasurilor de aramă a clopotelor din capitala Moldovei, care astăzi, după o sută de ani și mai bine au străbătut văzduhul cu o mai evlavioasă mândrie ca oricând, ați trecut spre Sfântul locaș al Dumnezeuului părinților noștri, însoțiți de privirile înlăcrimate de fericire ale fraților, adunați aici din toate unghiurile românești (...).

Ați pus coroanele de oțel ce împodobesc cu vrednicie frunțile Regelui și Reginei României o strălucită piatră prețioasă. În jertfele făcute de Ei pentru Țară și

neam aveți cheazășie că vor ști numai să păstreze Coroanele cu noul testament, dar să le și împodobască.

Întorcându-vă acasă, duceți din partea noastră tuturor fiilor Basarabiei, fără deosebire de neam și credință, solia că temeiniciile legământului dintre noi vor fi ținute cu sfințenie și de acum înainte o soartă comună ne unește și la bine și la rău⁹

Ziarul a relatat pe larg desfășurarea manifestărilor care au marcat la Iași sărbătorirea unirii Basarabiei¹⁰. Din trenul care a sosit la orele 10 a coborât întâi I. Inculeț, președintele Sfatului Țării, care a fost întâmpinat de primul ministru și prezentat de acesta membrilor guvernului, celorlalte personalități aflate la gară. Pe lângă I. Inculeț, Sfatul Țării e reprezentat de Pan. Halippa – vicepreședinte și C. Stere. Din delegație fac parte și miniștrii D. Ciugureanu – președintele Consiliului, Teofil Ioncu – ministru de Interne, N.B. Codeanu – ministrul Căilor de Comunicație, general C. Brăescu – ministru de Război, Vladimir Podvinski – controlor de stat și Mihai Savenco – ministrul Justiției. Din delegație mai făceau parte și episcopul Gavril, vicarul Basarabiei și episcopul Akermanului, precum și arhimandritul Gurie; delegația era însoțită de generalul Hârjeu, ministru de Război¹¹

Fruntașii basarabeni și persoanele oficiale aflate în gară s-au îndreptat spre Mitropolie. "Pe tot parcursul, mulțimea a aclamat în urale pe oaspeții basarabeni" După sosirea la Mitropolie a Regelui și Reginei (ora 11), s-a oficiat un Te-Deum. Au fost de față oaspeții basarabeni, membrii guvernului, fruntașii liberați (precizați de ziar: I.I. Brătianu, V.I. Brătianu, Em. Porumbaru, gen. Iancovescu, C.I. Brătianu, Al. Constantinescu, G.G. Mărzescu, I.G. Duca, M. Pherekyde, V.G. Morțun), corpul ofițeresc, reprezentanții autorităților civile, dănele din înalta societate și o imensă mulțime. Serviciul divin a fost oficiat de Î.P.S.S. Mitropolitul Pimen, înconjurat de înaltul clér, de episcopul Gavril și arhimandritul Gurie. După terminarea serviciului divin a avut loc o recepție la Palatul Mitropoliei, unde oaspeții au fost prezentați Suveranilor, familiei regale. La orele 12 și jumătate a avut loc defilarea trupelor (Regimentul 1 și 2 Grăniceri, 9 Vânători și bateriile de artilerie aflate în garnizoană).

La ora 1 p.m. a avut loc la reședința regală din str. Lăpușneanu un dejun oficial, la care au luat parte Regele și Regina, Princesele și Principeii Moștenitori, membri ai guvernului, fruntași basarabeni, Em. Porumbaru – președintele Senatului, V.G. Morțun – președintele Camerei, Mitropolitul Moldovei, doamne de onoare, generali etc. Înainte de dejun, ministrul C.C. Arion a conferit delegaților basarabeni diverse decorații, din partea Regelui.

"La orele 4 în Piața Unirii s-a încins hora unirii, jucată de cetățeni și soldați în cântecele muzicilor militare. În fața Palatului regal s-a jucat hora la care au luat parte și A.A.L.L. Regale, Princesele Elisabeta și Maria"¹².

Numărul din 1 aprilie 1918 era dedicat, în mare măsură, aceluiași eveniment, aducându-se completări referitoare la manifestările de la Iași: vizita delegaților basarabeni la corpul de aviație de pe platoul de la Abator, masa de seară oferită de către Î.P.S.S. Mitropolitul Pimen în onoarea fraților basarabeni, plecarea acestora la gară, conduși de membri ai guvernului, de corpul ofițeresc superior și de un numeros public etc.¹³.

Ziarul publica cuvântul Regelui rostit la dejunul oficial de la Palat:

"Vă salut pe voi, frați de peste Prut.

Voi sunteți aceia care ați înțeles sentimentul ce demult domnea în inimile fraților noștri moldoveni ai Basarabiei; l-ați înțeles așa de bine că azi putem vorbi unii cu alții și ca frați și ca prieteni.

Sărbătorim astăzi înfăptuirea unui vis care demult zăcea în inimile tuturor

românilor de dincolo și de dincoace de apele Prutului.

Din graniță ați făcut punte, unindu-vă cu Țara-Mumă, și de aceea vă zic bine ați venit între noi.

V-ați lipit cu timpurile grele pentru Țara-Mumă ca un copil tânăr, însă cu inima adevărat românească.

Salutăm în voi o parte frumoasă a unui vis care niciodată nu se va șterge. De aceea ridic paharul meu în sănătatea fraților noștri, îmbrățișați de Mine cu aceeași căldură a dragostei părințești.

Trăiască copilul cel mai mic, dar poate cel mai voinic al României-Mame!

La acest toast, I. Inculeț, președintele Sfatului Țării, a răspuns prin următoarele cuvinte:

"Sunt foarte fericit că eu, în calitate de reprezentant al poporului român de peste Prut, am căderea să aduc M.V. vestea unirii poporului basarabean cu Țara noastră Mamă.

A fost un gând vechi al nostru pe care astăzi, prin noi, îl vedem cu mare bucurie realizat, rămânând acum, după înfăptuirea unirii să luptăm pentru realizarea dorințelor poporului nostru și îndeosebi ale țărânimii noastre.

În această privință M.V. a binevoit a ne da cea mai frumoasă pildă (referire la scrisoarea prin care regele, la 20 martie, anunța că, până la înapoierea, țărani pot intra în posesia pământurilor ce li se vor cuveni pe Domeniile Coroanei; revenim asupra chestiunii în capitolul următor – I.A.).

Gestul M.V. a avut un ecou mare în țărâtimea basarabeană, care aclamând pe M.V. îl numește <<Crestianski Carol>> (Regele Țăranilor).

Trăiască M.S. regele, M.S. Regina, cu întreaga dinastie!"¹⁴

La scurt timp, cei doi președinți ai camerelor au adresat președintelui Sfatului Țării, Ion Inculeț, următoarea telegramă:

"Parlamentul român nefiind deschis în ziua când reprezentanții Basarabiei a venit la Iași să comunice hotărârea Unirii votate de Sfatul Țării, colegii noștri nu au avut prilejul să vă arate în chip solemn bucuria și frățeasca lor dragoste.

Ca reprezentanți ai Senatului și Adunării Deputaților, vă rugăm, în numele lor și al întregului popor românesc, să primiți prinosul de recunoștință pentru patrioticul act săvârșit în ziua memorabilă de 27 martie.

Afirmarea dreptului istoric și de neam pe care Sfatul Țării își întemeiază hotărârea de a readuce Basarabia la sânul patriei mame, după un veac de silnică despărțire, alină mult din suferințele prin care trecem și întărește în suferința noastră credința în statornicia și chemarea neamului românesc.

Trăiască România!"

Telegrama era semnată de Em. Porumbaru, președintele Senatului și de V.G. Morțun, președintele Adunării Deputaților¹⁵.

Ziarul "Mișcarea" a relatat și modul în care "marele eveniment istoric al unirii Basarabiei cu România a fost sărbătorit în chip solemn de către oștile române care se găsesc în Basarabia"¹⁶. În ziua de 30 martie s-a oficiat un Te-Deum în biserici, "după care comandanții au trecut în revistă trupele în prezența tuturor autorităților". La slujba de la Catedrala din Chișinău au luat parte generalii Istrati și Râșcanu, ofițeri superiori ai armatei române, deputați ai Sfatului Țării, un numeros public. La ieșire, în fața reședinței episcopale, generalul Istrati a dat citire unui ordin de zi, prin care sublinia, în primul rând, că unirea Basarabiei cu România, "acest mare eveniment în istoria neamului românesc, s-a înfăptuit de îndată ce poporul basarabean a putut să hotărască singur și liber asupra destinului său" Trupele trimise de guvernul român pentru restabili ordinea, a ocroti viața și avutul locuitorilor

și-au îndeplinit misiunea. Adresându-se militarilor români, ordinul de zi se încheia astfel:

“Purtarea voastră frățească și demnă față de locuitorii Basarabiei le-a mărit încrederea acestora în România și bravii săi ostași apropiindu-i sufletește până la dorința de a nu se mai despărți de noi.

Ați contribuit astfel și voi în largă măsură la înfăptuirea actului măreț al unirii Basarabiei cu România de azi înainte și pentru totdeauna.

Vă aduc mulțumirile mele și recunoștința patriei.

- Să trăiască M.S. Regele și Augusta dinastie!

Să trăiască Amata Românească!

Să trăiască Neamul Românesc!

Festivitatea se termina cu defilarea trupelor “în mijlocul unui entuziasm indescifrabil”¹⁷

Pe drept cuvânt s-a afirmat că “deși era îndoliată de condițiile înrobitoare ale păcii de la Buftea, România a sărbătorit evenimentul unirii cu Basarabia, amestecând lacrimile de jale cu lacrimile de bucurie”¹⁸

La 9/22 aprilie 1918, printr-un decret regal, se promulga unirea Basarabiei cu România; se realiza un moment necesar în procesul de ratificare, internă și internațională, a unirii Basarabiei, parte componentă a realizării idealului național, în ansamblul său.

NOTE

¹ I. Agrigoroaie, Unirea Basarabiei cu România – relații și atitudini în presa de la Iași (1918), în “Destin românesc, nr. 2/1999, p. 30 și urm.

² “Mișcarea”, 30 martie 1918. Din motive lesne de înțeles, în articolele sale ziarul “Mișcarea” (organ de presă al Partidului Național Liberal, aflat în opoziție) trecea sub tăcere meritele reale (mult exagerate în presa proguvernamentală) ale cabinetului Al. Marghiloman și modul în care acesta s-a folosit de o anumită conjunctură internațională prielnică unirii Basarabiei cu România.

³ Un vis înfăptuit, în “Mișcarea”, 30 martie 1918.

⁴ Ibidem.

⁵ “Învățămintele”, în “Mișcarea”, 31 martie 1918 (Articol semnat de “Un român”).

⁶ Învățămintele, în “Mișcarea”, 31 martie 1918 (Articol semnat de “Un român”).

Unele articole au fost cenzurate, pentru afirmațiile care puteau deranja guvernul și/ sau Puterile centrale, cu care erau angajate tratative de pace.

⁷ Iași 1600-1859-1918 (coordonatori Gh. Buzatu, A. Karețchi, D. Vitcu), Iași, 1983, p. 306-307.

⁸ C. Kirilescu, Istoria războiului pentru întregirea României, 1916, vol. II, p. 394.

⁹ “Mișcarea”, 31 martie 1918.

¹⁰ “Sărbătorirea Unirii Basarabiei la Iași. Primirea fraților basarabeni, în “Mișcarea”, 31 martie 1918.

¹¹ Ibidem. Nu ne-am propus să verificăm exactitatea tuturor relatărilor, ci să redăm modul în care ziarul a reușit să surprindă și să consemneze starea de spirit de la Iași, imediat după unire.

¹² Sărbătorirea Unirii Basarabiei la Iași. Primirea fraților basarabeni, în “Mișcarea”, 31 martie 1918. Este lesne de observat atenția specială acordată (aici

ca și în alte articole) prezenței fruntașilor liberali, nominalizați în text, în timp ce numele membrilor guvernului sunt foarte rar precizate.

¹³ Basarabeni în Iași, în "Mișcarea", 1 aprilie 1918. Se mai menționa că la 6 p.m. a început o retragere de forțe, în frunte cu muzica militară. Demonstrația a pornit de la Statuia lui Ștefan cel Mare și s-a oprit în fața Palatului Regal, unde a avut loc o mare manifestație (Ibidem).

¹⁴ Toastul "Sfatului Țării", la Palatul Regal, în "Mișcarea", 1 aprilie 1918. În același număr, sub titlul Progresul în principiu, ziarul aprecia că "Unirea Basarabiei cu România liberă este încă un pas înainte pe care îl face pământul Europei aplicarea principiului naționalităților". Articolul consemna triumful acestui principiu în "Răsăritul European", ca o consecință a primului război mondial.

¹⁵ Parlamentul român și unirea Basarabiei în "Mișcarea", 3 aprilie 1918.

¹⁶ Sărbătorirea unirii de către armata română la Chișinău, în "Mișcarea", 6 aprilie 1918.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ C. Kirițescu, op. cit., p. 394.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS VASLUI XXI, 1999

STUDENTIMEA BUCOVINEANĂ ȘI MAREA UNIRE

Dan JUMARĂ

În august 1871 se desfășura ceea ce a rămas cunoscut în istoria modernă a românilor sub denumirea de "Serbarea de la Putna". În fața celor peste trei mii de participanți, aparținând aceluiași popor despărțit de granițe impuse artificial, studentul A.D. Xenopol exprima încrederea tinerei generații în împlinirea idealului de unitate națională: "Pe moștenitul lui Ștefan cel Mare, pe astă amintire comună tuturor, venim noi, deci astăzi, cu credința într-un viitor comun"¹.

După acest memorabil eveniment studenții români se întruneau în primul lor congres național. S-au discutat atunci modalitățile de organizare, căile și mijloacele de adoptat în vederea unei activități eficiente pentru înfăptuirea unității cultural-naționale². În scopul combaterii cosmopolitismului în cultură, pentru a avea un cadru organizat și legitimat din punct de vedere juridic în demersurile de răspândire a culturii în cele mai largi părți ale populației, studenții s-au organizat în societăți culturale, care, desfășurându-și activitatea mai ales în mediul universitar, s-au numit întotdeauna și "academice".

În Bucovina, imediat după desființarea Universității din Cernăuți, lua ființă, la 22 decembrie 1875. Societatea Academică "Arboroasa". Inițiatorul acesteia, T.V. Stefanelli, fusese membru al Societății "România Jună" ale cărei statute au servit ca model pentru organizarea studenților bucovineni. "Arboroasa" își propunea să contribuie la perfecționarea reciprocă a membrilor pe terenul național-literar, cultural, să dezvolte "spiritul social" și să-i ajute pe membrii "lipsiți de mijloace"³.

În conducerea societății au activat studenții Ciprian Porumbescu, Gherasim Buliga, Ion Topală, Zaharia Voronca, Gheorghe Popescu și Dimitrie Onciu. Organizând conferințe pe teme de literatură și istorie națională, seratele muzical-literare cu specific românesc, o bibliotecă și cabinete de lectură, întreținând relații cu alte societăți studențești din Regat și din Transilvania. "Arboroasa" urmărea să dezvolte și să întărească "individualitatea națională", să ridice "prestigiul poporului român din Bucovina"⁴.

La 1 octombrie 1877 o telegramă de condoleanțe era trimisă de arboroseni Primăriei Iași, cu ocazia comemorării a o sută de ani de la decapitarea lui Grigore Ghica Vodă - cel care nu voise a accepta cedarea Bucovinei către Austria. Considerat un act de trădare față de Imperiu, gestul avea să ducă la desființarea "Arboroasei", la 11 noiembrie 1877. Membrii comitetului de conducere, Z. Voronca, C. Morariu, O. Popescu, Eug. Sireteanu și C. Porumbescu fiind arestați și judecați, dar, după

unsprezece săptămâni de detenție, achitați.

S-au scurs doar câteva luni, timp necesar pentru evaluarea posibilităților existente și elaborarea unei noi strategii și studentimea română din Bucovina și-a făcut, din nou, simțită prezența în viața socială, culturală, economică și chiar politică. Iama anului 1878 marca deci începutul unei activități de zeci de ani pe tărâmul promovării spiritului național în rândul românilor din Bucovina.

Societatea Academică "Junimea" din Cernăuți, înființată la 7 decembrie 1878, continua și dezvoltă idealurile naționale proclamate la "Arboroasa". De altfel, mai toți membrii abia desființatei societăți studențești s-au înscris în "Junimea". Din primul Comitet de conducere au făcut parte. Dimitrie Onciul – președinte, Ștefan Cocinschi – vicepreședinte, Ciprian Porumbescu – secretar, Teodor Bujor – casier, Metodi Luția – controlor. Junimenii au preluat întocmai statutul, imn festiv și deviza arborosenilor. Purtând mereu o cocardă tricoloră, arborând la ocazii steagul tricolor și o insignă cu inscripția "Vivat, crescat, floréat Junimea", deviza lor era "Uniți să fim în cuget,/Uniți în Dumnezeu"⁵

Odată cu ședința festivă din 12 ianuarie 1879, de la Hotel zum Kronprinzen a început și activitatea "Junimii". După cum consemnează cronicarul Societății, profesorul Arcadie Dugan, aceasta era o "societate academică română cu program cultural-național" și "De aceea junimeanul activ, pe lângă studiul său special va căuta să se ocupe și cu istoria culturală a neamului românesc în general, a neamului românesc din Bucovina în special, va studia organizația diferitelor instituții culturale, mijloacele lor de a-și ajunge scopul, etc"⁶. primii ani de activitate s-au desfășurat în condiții mai puțin prielnice, dar la sfârșitul anului 1880 președintele Teodor Bujor putea afirma cu teamei că: "Junimea e menită să fie centrul de unire al academicienilor români din Cernăuți, ea a avut a se lupta pentru existența ei, dar a învins, și-a asigurat viitorul, spiritele membrilor s-au oțelit"⁷. La vremea aceea figurau în listele Societății treizeci și nouă de membri activi și patruzeci și nouă de sprijinitori. Accentul a fost pus, în anul universitar 1880-1881 mai ales pe cultivarea limbii "fără care cuvântul națiune n-are înțeles", după cum sublinia Severin Procopovici⁸

Personalități de seamă ale culturii românești, precum Gheorghe Sion, Titu Maiorescu, Agatha Bărescu ș.a. sunt oaspeții junimenilor. Membrii Junimii erau conștienți de menirea lor, pe care Gheorghe Popovici o statua în noiembrie 1884. "Puși în curentul unei civilizații străine, avem o deosebită datorie morală: a cultiva sentimentul național și a întări legăturile ce ne leagă de poporul nostru. Muncă, știință, solidaritate – se cere la junimeni". În același an junimenii au la activ o puternică activitate opoziționistă împotriva guvernului austriac, ce încerca strămutarea Universității cernăuțene la Brünn. Așa cum se sublinia în raportul anual pe anul de activitate 1885-86, Societatea studenților români din Cernăuți era menită a fi "o școală pentru membrii săi, un focal care să-i încălzească inima pentru popor și țară, să facă din membrii săi stâlpi puternici ai națiunii"⁹. Unul dintre membrii onorari ai "Junimii", Miron Călinescu, atrăgea atenția tinerilor să nu uite "a duce lumina dătătoare de viață și în căsuțele modeste ale poporului de la țară - el ne-a păstrat limba". Urmând acest îndemn studenții au acordat întotdeauna prioritate absolută idealului național, George Călin dând glas, în octombrie 1888, acest imperativ: "Junimea să crească pe membrii săi de propagatori aprigi ai iubirii de neam și de țară."¹⁰ Pentru prima dată se amintea în acel an de legătura cu "Arboroasa": "Junimea a fost întemeiată pentru a împlini golul simțit prin năprasnica stingere a întrunirii Arboroasa".

Tinerii "academici" erau conștienți că, așa cum sublinia Alexandru baron de Hurmuzachi, în 1889, "cultura este arma cea mai puternică"¹¹, iar "Limba maternă

e tesaurul cel mai neprețuit". Junimea este privită de membrii săi ca o adevărată școală a românismului. Toate activitățile organizate în orașe și sate: conferințele tratând subiecte din istoria și literatura națională, serate muzicale și literare sau spectacole dramatice, care promovau creații ale autorilor români, petrecerile inițiate la sate, unde se cânta doar folclor românesc și se dansau dansurile tradiționale, comemorările eroilor neamului, se înscriau în cadrul larg al promovării conștiinței de neam. Este edificator în acest sens cuvântul lui Teofil Tarnavski, președintele Societății, care sublinia în noiembrie 1900. "Adus de Traian pe aceste plaiuri, poporul român a dus o luptă grea pentru existență. De 22 de ani fâlăie și stindardul Junimii pe câmpul de luptă... Zilele negre și furia dușmanului au potențat numai dorul de luptă. Junimea luptă pentru trezirea poporului din letargia sa seculară, redeșteptarea simțului național și oțelirea forțelor spirituale. A lupta sub această egidă e dorința sacră a fiecărui român bun... Adăpat cu o cultură străină întră junele în templul Junimei. Aici pătrunde el istoria și literatura neamului său, aude puternicile suspine din inimile românești. Cercul vederilor se lărgeste, fermitatea caracterului crește, simțul național prinde rădăcini adânci. În fine bărbat... e gata a sacrifica totul pentru salvarea națiunii sale. Astfel de civi a crescut și va crește Junimea. Victoria a noastră va fi"¹². Studenții nu se mai mulțumeau doar cu simple declarații. Arborarea tricolorului românesc, semn distinctiv al "Junimii", se făcea de câte ori se prezenta vreun prilej, în 1900 o serată literar-declamatorie-muzicală, la cernăuți, celebra memoria lui Mihai Viteazul "care înainte de 300 ani și-a văzut pentru o clipă visul său devenit faptă"; în același an era comemorat "regele poeziei", Vasile Alecsandri; în anii care au urmat s-au organizat numeroase șezători literare cu participarea unor scriitori români de prestigiu; au continuat toate celelalte forme de implicare a tineretului român în cultivarea spiritului național. Conștienți de pericolul înstrăinării, al pierderii tradițiilor, căutând să combată cosmopolitismul promovat de autoritățile imperiale, junimenii făceau apel la trecutul istoric al românilor, la mândria națională. Astfel, Eusebie Antonovici consemna în raportul prezentat la 17 noiembrie 1901.

"Românul a fost odată avant-garda pusă la hotarul puternic... spre a despărți omenirea cu lege și ideal de chaosul barbarilor. Pus de soarte în cel mai greu loc al apărării, s-au izbit în el, fără a-l clinti, torențele sălbatice... Și s-a înfipt în veci în Carpați, pentru ca, mai târziu, să aducă creștinătății acele servicii care le adusesse lumii antice. Ființa etnică a românului s-ar putea asemena cu un gigantic stejar, ale cărui rădăcini despică stâncile, străbat Carpații.. ramurile se extind pe șesurile Tisei și se apleacă spre murmurul Mării Negre... Românul și-a împlinit menirea de sentinelă a civilizației europene... el are dreptul de a fi pururea și geniul rasei sale, zid de apărare culturii romane și creștinismului. Sfântă e misiunea Junimii pe cel mai istoric pământ românesc. Ea rezumă operațiunile unui popor leal și hotărât, popor de ordine și civilizație, care și-a împlinit și-și va împlini menirea. Ființa poporului român e de a fi, cu fisionomia lui de popor romanic, pe locul stăpânit de dânsul neîntrerupt, contribuind totodată la binele și armonia generală a omenirii"¹³

Renașterea națională a românilor din acel colț al Imperiului Austro-Ungar a stat mereu în centrul preocupărilor tinerilor membri ai Societății academice. "Maica Națiune pretinde cu fermitate de caracter", statua, în 1902, Maximilian Hacman, adăugând că "românul se simțește tare", își va apăra limba, țara și națiunea contra atacurilor vrăjmașe". Cu același prilej se afirma, cu mândrie că "Pe vecie e înfipt în vârful Carpaților stindardul tricolor"

Înțelegând că "înființarea Junimii a avut ca scop creșterea tineretului academic într-o direcție curat națională și formarea de caractere ferme" Societatea a fost socotită mereu de către membrii săi "ca un factor activ, care contribuie la

realizarea năzuințelor neamului nostru"¹⁴ De altfel, la jubileul de douăzeci și cinci de ani, din 1904, se sublinia: "Junimea, acest Făt-Frumos al ideii naționale, a prins rădăcini până în păturile cele mai depărtate ale poporului român din Bucovina"¹⁵. Au participat la sărbătorire români din Regat, din Ardeal, din Banat, din Ungaria și chiar din Macedonia, aducând un omagiu activității desfășurate de Junimea timp de un sfert de veac. Doamnele și domnișoarele române din Bucovina donau Societății "un prea frumos steag tricolor, ca simbol al dragostei nemărginite pentru națiune, al speranței în viitorul ei auriu și al credinței nestrămutate în idealurile ei"¹⁶.

Anul 1904 marca și comemorarea a patru sute de ani de la dispariția lui Ștefan cel Mare, în semn de prețuire pentru activitatea depusă în slujba idealului național Junimea a fost nominalizată în comitetul executiv al serbării.¹⁷

Studentii junimeni au continuat să desfășoare o activitate cultural-națională, preocupându-se și de țărani și meseriași români, sprijinind ridicarea economică a țăranimii. Crearea de cabinete de lectură la sate și a băncilor populare (raifeisiene) s-a bucurat de sprijinul "Junimii", mai ales după 1892.

În același timp, Societatea s-a situat mereu pe o poziție combativă față de autoritățile habsburgice, apărând drepturile românilor din toate împrejurările și prin toate mijloacele. Delegați ai "Junimii" și-au manifestat sprijinul față de mișcarea memorandistă și au participat la procesul de la Cluj, în 1904, junimenii au fost în fruntea campaniei de apărare a tricolorului, în 1898-1899; în 1900 urmașii arborosenilor participau, alături de ceilalți studenți români, la manifestările de protest împotriva germanismului profesorilor de la universitatea cernăuțeană, Nicolae Iorga a fost ales ca membru de onoare al "Junimii" în 1908, când i s-a interzis accesul în Bucovina¹⁸. Era deci îndreptățit de Ion Nistor să afirme, în 1909, într-o scrisoare: "E doară Junimea societatea în care mi-am făcut școala românească"¹⁹.

Un loc important în rândul mijloacelor de manifestare ale junilor universitari l-au avut și publicațiile editate de Societatea studențească din care făceau parte: Tinerimea română, Junimea literară, Deșteptarea și cele câteva reviste satirice, cu apariție efemeră: Broscuul, Cociorva, Urzica, Cociorva nouă liberă, Vulpoiul, Hacu și Cârligașul, în paginile cărora se promovau valorile culturale naționale, ce apărau drepturile românilor.

Aniversarea, în 1908, a treizeci de ani de la înființarea "Junimii" avea să adune din nou la Cernăuți intelectuali români de marcă, precum N. Iorga, S. Mehedinți, C. Stere, M. Sadoveanu, St. O. Iosif, D. Anghel, delegați ai universităților din București și Iași, reprezentanți ai studenților din celelalte provincii românești.

Continuându-și activitatea pe aceleași coordonate, studenții din cadrul "Junimii" au păstrat, în permanentă, contacte strânse cu asociații similare. Astfel, în 1914, existau relații de schimb și colaborare cu societăți din străinătate precum: România jună din Viena, Carmen Sylva din Graz, Patria – din München, Petru Maior din Budapesta, Centrul Studențesc din Berlin, Junimea din Cracovia, precum și cu toate societățile românești din Bucovina.

Declanșarea întâiului război mondial aduce o întrerupere în activitatea societății. Junimenii erau conștienți de consecințele evenimentelor: "Ăsta-i război și dezrobire!" exclama Gh. Pridie, aducând la 28 iunie 1914, vestea uciderii la Sarajevo a arhiducelui Frantz Ferdinand.

A început atunci o adevărată prigoană împotriva celor care militau pentru interesele românești. Steagul Societății, salvat de G. Gallin, ajungea la Academia Română. Jumătate din Comitetul "Junimii" în frunte cu ultimul președinte, Traian Popovici treceau în România și alți camarazi îi urmau curând. Pe frontul român aveau să-și dea viața în lupta pentru întregirea neamului, junimenii Ion Grămadă,

Lascăr Lutia, Iustin Breabăn, Toader Turtureanu ș.a. Alții precum I. Nistor, Em. Slușanschi, Gh. Tofan, Iorgu Toma sau Aurel Morariu informând opinia publică românească despre situația grea a românilor din Bucovina, activând în cadrul diferitelor societăți culturale, au inițiat o serie de acțiuni în vederea grăbirii intrării României în război, pentru realizarea idealului unirii celei mari.²⁰

Se încheia astfel o primă etapă a activității "Junimii" din Cernăuți.

Societatea studențească despre care am discutat mai sus a fost însă o adevărată pepinieră culturală din care au răsărit în Bucovina alte societăți studențești.

Întrunirea Academică "Bucovina" lua ființă în ianuarie 1880, prin plecarea din "Junimea" a nouă membri, în frunte cu Ștefan Cocinschi. Fondatorii noii societăți studențești își îndreptau atenția, cu predilecție, asupra studenților. Deși organizată după modelul asociațiilor germane, "Bucovina" avea drept idee de bază "iubirea de neam", iar membrii ei purtau, ca semn distinctiv, un chipiu roșu cu cocarda tricoloră și o panglică tricoloră la piept. O realizare remarcabilă a întrunirii Academice Române "Bucovina" a fost editarea "Almanahului literar", care a promovat literatura autorilor români din provincie. În ciuda unor neînțelegeri cu membrii celorlalte asociații studențești, "vulpoi" și "fârtații" din cadrul "Bucovinei" nu au lipsit niciodată de la manifestările în favoarea drepturilor populației românești.

O altă asociație studențească desprinsă din "Junimea" a fost Societatea Academică "Davia", înființată la 21 mai 1905, de un grup de studenți în frunte cu Liviu Marian. Fondatorii erau convinși că principala menire a studenților români era culturalizarea și ridicarea economică a satelor românești, răspândirea românismului în rândurile țăranilor bucovineni. Dacienii și-au concentrat deci eforturile asupra mediului rural. Pe lângă sprijinirea activității cabinetelor sășești de lectură și a caselor naționale, s-au organizat cursuri gratuite pentru meseriași români și un serviciu de asistență juridică²¹. Conferințele abordând subiecte de literatură română sau de istorie națională, programele artistice, cuprinzând adesea scurte dramatizări, făceau parte, de asemenea, din arsenalul propagandistic al studenților Societății "Dacia". Realizarea lor cea mai însemnată rămâne însă înființarea "Arcășiilor", la sate.

Gazeta "Voința poporului" anunța încă de la 8 ianuarie 1905:

"Arcășii se vor numii reuniunile flăcăilor de pe la sate, al căror scop va fi îndeletnicirea cu arme de foc, cu gimnastica și ajutor în caz de incendii. Rușii au deja aceste societăți numite Sicz. E timpul suprem ca și noi românii să organizăm holteimea și gospodarii ținerei. Numirea cea mai potrivită pentru aceste reuniuni esre Arcașul pentru că știut este că arcașii lui Ștefan cel Mare au devenit legendari."²²

Ideea înființării acestor asociații țărănești era, în fapt, de natură politică, iar cel care o inspirase fusese dr. Aurel Onciul, un tânăr bucovinean care ajunsese funcționar al Ministerului de Interne de la Viena, cunoscând astfel, în intimitatea ei, politica austriacă față de minoritățile etnice și mai ales față de români. Ajuns apoi prefect la Brün și director de bancă ulterior, a avut prilejul de a fi martor al luptei hotărâte a poporului ceh pentru impunerea principiilor democratice, pentru respectarea drepturilor naționale²³. Bucovineanul a editat încă din 1902, la Brün, gazeta "Privitorul", în care promova o politică de învioreare națională a românilor bucovineni, de ridicare economică, socială și culturală a satelor. Odată cu mutarea la Cernăuți, în 1903, a lui Aurel Onciul și a gazetei sale, prin intermediul învățătorilor din mediul rural și al unor studenți, tot mai mulți dintre țărani au fost angajați în lupta pentru afirmarea națională. Pentru aceasta a fost însă nevoie de un cadru organizat, de obiective, mijloace și sarcini trasate cu claritate pentru a se ajunge la rezultate dorite. S-a ajuns astfel la concluzia că era necesară înființarea "Arcășiilor". Având

Însă în vederea largă lor răspândire era nevoie de un centru de dirijare a activității acestora; s-a impus deci crearea unei societăți studențești care să își asume această misiune. Astfel a fost înființată "Dacia". Deputatul Florea Lupu a fost cel care a depus toate eforturile pentru ca statutele ambelor societăți să fie aprobate de guvernul Bucovinei la începutul lunii mai 1905, când a început practic activitatea lor. Iată cum își motivau fondatorii "Daciei" despărțirea de "Junimea" și înființarea noii societăți:

"Progresul neamului, întărirea și consolidarea lui pe toate terenurile, îngrijirea de cele spirituale ca și de cele materiale, deșteptarea conștiinței sale etnice și pregătirea lui pentru lupta, ce e silit să o lupte, să fie îngrijirea statomnică a studentimei, să fie farul conducător pe toate căile vieții, pe care nici în ceasurile cele mai grele ale vieții sale să nu-l scape din vedere. Acesta e stindardul studențimii, nepătat, pe pururea trebuie să-l ție sus și neatins de micile inconveniente zilnice. Acesta-i idealul și ne mângâiem cu credința că nu e student care să nu-l recunoască, că nu e suflet de român care să nu-l aprobe dară care sunt mijloacele cele spre a ni le apropia tot mai mult cu pași mai repezi de acest ideal recunoscut de toți? Acest punct e discutabil."²⁴

Dacienii considerau că centrul de greutate al activității lor pe tărâmul național trebuie să se afle la sate. S-a pornit imediat deci la înființarea de "Arcășii" în prefața la regulamentul societății de arcași se motiva că "Puterile tinere trebuiesc organizate și conduse, ca puterile lor să fie spre binele neamului și al omeniei". Se sublinia apoi: "E în interesul inteligenței de la sate ca să se apuce serios de muncă și să creeze în fiecare sat arcășii și cu cât va face-o aceasta mai degrabă, cu atâta va putea pune mai de timpuriu stavilă mizeriei ce bântuie poporul și-și va putea câștiga meritul de-a fi fost o adevărată plâsmuitoare și păstrătoare a unui neam viguros."²⁵

Toți românii au înțeles că sub pretextul unor organizații al căror scop era, în mod artificial, formarea unor grupe de pompieri, se făcea, de fapt, operă de educație națională, de ridicare spirituală a românilor, de trezire a conștiinței de neam. În scurtă vreme toată Bucovina era împânzită cu societăți "Arcașul". Caracterul lor național era evident din chiar toate semnele arborate, înscrise în Statut: "Societatea are un steag roșu-galben-albastru; membrii ei activi poartă panglică roșă-galbănă-albastră cu inscripția: Arcaș din..."

Foloasele politice ale "Arcășiiilor" s-au arătat foarte repede. În toamna anului 1905 aveau să aibă loc alegeri parțiale pentru parlament în județele Cernăuți, Storogin și Siret. Din partea rutenilor galițieni candida ucraineanul Mallek. Românii, ai căror conducători politici fuseseră oarecum dezbrinați până atunci, s-au unit și au solicitat sprijinul studențimii pentru reușita în alegeri a lui Aurel Onciu. După o campanie electorală de peste două luni, al cărui centru a fost gazeta "Voința poporului", condusă de studenți din "Dacia", candidatul român a fost ales. Țăranii grupați în "Arcășii" au avut un cuvânt hotărâtor în această reușită. A doua zi după pronunțarea rezultatelor Gheorghe Tofan scria dacienilor:

"Vă felicit călduros la grandiosul succes pe care l-ați obținut. E desigur cel mai frumos succes politic ce l-au obținut românii bucovineni de când există viață constituțională și o priverilește neuitată mi-a arătat această zi: poporul unit, conducătorii uniți, toate păturile unite, apărând domeniul național!"²⁶

Pentru românii bucovineni aceasta a însemnat o victorie cu efecte dintre cele mai benefice, asigurându-le, până la Unire, al cincilea mandat în parlamentul de la Viena, constituind totodată un argument în protestele împotriva unirii Bucovinei cu Galiția, cerută de Ruteni.

O altă înfăptuire meritorie a Societății Academice "Dacia" a fost participarea, cu peste două mii de țărani la Expoziția generală din 1906, de la București. Era vorba, de fapt de trei aniversări: împlinirea a o mie opt sute de ani de la cucerirea Daciei de către Traian, patruzeci de la înscăunarea regelui Carol I și un sfert de veac de la proclamarea Regatului României. Era un prilej de întâlnire a românilor de pretutindeni, într-o deplină unitate sufletească, în capitala statului român. Încă din ianuarie 1906 românii bucovineni formau un Comitet aranjator pentru pregătirea plecării la București a unui număr cât mai mare de bucovineni, motivând că: "Datorința noastră națională este să participăm cu toții la expoziția din București și să expunem cât mai multe și alese obiecte. Cu cât mai mândră va fi participarea noastră expoziția din București, cu atât mai bine va fi dovada dată, că dezvoltarea noastră sub domnia habsburgică a ținut pas cu dezvoltarea culturală din regatul României"²⁷

La expoziție, pe lângă secția rezervată Bucovinei în pavilionul austriac, Comitetul Românilor Bucoveneni a ridicat și un pavilion propriu, construit în formă de biserică din epoca medievală.

Activitatea cea mai laborioasă pentru participarea țăranilor bucovineni la importantul eveniment a fost dusă de studenții membri ai "Daciei", care au adunat listele participanților la Expoziție, au făcut demersuri pe lângă autoritățile române pentru obținerea transportului gratuit, cât și a cazării în garnizoana militară bucureștenă și, mai ales, au avut de înfruntat ostilitatea autorităților imperiale, care, au încercat mereu să împiedice deplasarea unui număr atât de mare de români în România. Până la urmă această întreprindere s-a dovedit a fi un succes total, un eveniment memorabil, larg comentat atât în lumea satelor și localităților urbane, prin relatările directe ale participanților, cât și în presă.

Bucovenenii au fost întâmpinați peste tot cu cele mai alese manifestări de prietenie și solidaritate, au fost primiți "în tot locul de orice cetățean, fără deosebire de stare și rang, cu atâta dragoste, de pare că s-ar fi cunoscut odată cu copilăria îndepărtată și acuma o revăd"

Gazeta "Voința poporului" concluzionează că "Primirea țăranilor români bucovineni din partea fraților din regatul liber a fost mândră". Se adăuga apoi: "Astăzi o putem mărturisii fără înconjur că străinii din Bucovina și presa lor aveau perfectă dreptate când spuneau că "excursiunea țăranimii bucovinene la București a fost un act de înfrățire pan-românească, merit să tulbure mințile românilor din Bucovina cu idei iredentiste"²⁸

Activitatea "Daciei" s-a desfășurat apoi, până la cel dintâi război mondial, pe aceeași direcție, a promovării valorilor naționale atât în mediul urban, cât, mai ales la sate. Studenții s-au bucurat de concursul moral și material al Societății pentru cultură, al Direcției provinciale și al tuturor societăților și persoanelor marcante, care luptau pentru cauza românismului în Bucovina. Preoți, învățători și funcționari se înscriau ca membri sprijinitori. Au devenit membri de onoare personalități de seamă ale vieții politice și culturale românești. Baronul Alexandru de Hurmuzachi scria în 1907. "Mă simt fericit a face parte din Societatea Dacia, care desfășoară o activitate atât de folositoare și atât de serioasă pentru progresul, luminarea și întărirea neamului românesc din Bucovina"²⁹ Preotul Constantin Morariu, mulțumind, în 1907, pentru faptul că fusese numit membru onorific, scria: "Apărați și voi fraților, sfântul steag, uniți-vă, înfrățiți-vă numaidecât și cu Junimea și cu Bucovina..." La rândul său, profesorul Nicolae Iorga se adresa dacienilor în 1909: "Primesc cu deosebită bucurie vestea că mi-ați făcut cinstea de a mă alege ca membru onorabil al Daciei. Ați dovedit sentimente de iubire pentru popor și înțelegere pentru principii

călăuzitor, că poporul acesta nu poate fi decât cel românesc. Ați arătat că știți a vă preface simțirea în muncă. Vă urez și mai departe să găsiți drumul de iubire, care duce la inima săteanului și să-i fiți sfătuitor bun și ajutor harnic...". Profesorul Sextil Pușcariu, care a dus o activitate neobosită pentru buna înțelegere dintre societățile studentești din Cernăuți, reușind în acest demers în 1910, ura dacienilor "izbândă pentru îndeplinirea frumoaselor ținte"³⁰

Izbucnirea războiului mondial, care s-a purtat în Bucovina timp de patru ani și trei luni, a oprit activitatea "Daciei" Unii dintre membrii Societății au trecut în Regat, după cum consemnează o scrisoare a lui Filaret Doboș, din 1916: "Mulți am pribegit la frații din regat, în speranța că-i vom putea îndupleca să meargă cu noi cu toții, ca să dezrobim pământul eroilor de la Cosmin și să răzbunăm tot amarul celor 140 de ani de înstrăinare, zbulcium și durere"³¹

Mulți dintre dacieni au avut de suferit în timpul războiului datorită activității duse anterior, fiind considerați iredentiști și susținători ai ideii care tindea să rupă o parte din teritoriul Austro-Ungariei, pentru a forma, împreună cu ceilalți români o Daco-Românie, o Românie Mare"³² Ca și mulți alți bucovineni, studenți proveniți din Societatea "Dacia" s-au înrolat ca voluntari în armata română, iar unii dintre ei au avut un rol activ în formarea corpurilor de voluntari români din rândurile prizonierilor aflați în prizonierat la ruși și a Legiunii române din Italia.³³

Celelalte două societăți studentești românești de la Cernăuți au avut o activitate mai restrânsă.

"Moldova", înființată în 1909, s-au conformat, în privința principiilor, aceluiași comandamente naționale, dar aria de manifestare a membrilor săi s-a limitat la un cerc aproape închis. Studenții membri ai "Moldovei" au participat alături de colegii lor la activitățile studentești care priveau apărarea drepturilor românilor, fără însă a avea vreo inițiativă deosebită.

În sfârșit, Societatea "Academia Ortodoxă", constituită în 1884 din studenți de la Facultatea de Teologie, și-a adus și ea contribuția la opera de culturalizare a satelor, prin participarea la serbările populare cu un cor deosebit de apreciat și, mai ales, prin editarea "Bibliotecii populare bucovinene" și a "Calendarului poporului bucovinean", care se distribuiau gratuit la sate.

Trecerea în revistă a activității societăților studentești ale românilor din Bucovina este edificatoare pentru aprecierea stării de spirit existente în această provincie românească la începutul celui dintâi război mondial. Păstrând cu consecvență idealurile promovate încă din 1875 de "Arboroasa", studenții români s-au transformat în militanți fervenți ai ideii de unitate națională, în cadrul societății în care a activat³⁴

Prin însăși existența mai multor societăți studentești acțiunea lor s-a făcut simțită în toate mediile sociale din Bucovina. Având ca principal scop promovarea intereselor naționale românești studenții au avut contribuții atât în plan cultural cât și în plan politic.

Ducând o intensă activitate cultural-națională, militând cu consecvență pentru emanciparea culturală, economică și politică a românilor aflați sub dominația habsburgică, promovând ideologia națională în rândul tuturor categoriilor sociale ale românilor, adoptând o atitudine combativă față de autorități, apărând drepturile naționale, formând generații de tineri animați de idealuri patriotice, societățile studentești din Bucovina au avut o contribuție majoră la lupta ideologică pentru unitatea națională, contribuind astfel nemijlocit la realizarea Marii Uniri din 1918.

NOTE

- ¹ Teodor Bălan, *Serbarea de la Putna – 1871*, Cernăuți, 1932, p. 141.
  - ² Emilian – Dan Petrovici, *Societățile academice românești în "Suceava"*, Anuarul Muzeului Județean, VIII, Suceava, 1981, p. 355
  - ³ XXX, *Raportul Societății Academice Române "Junimea" din Cernăuți asupra anilor administrativi 1908/9-1925/26*. Cernăuți, 1926, p. 9.
  - ⁴ Romulus Cândea, *Arborosenii. Trădătorii austrieci și naționaliști români*, Cernăuți, 1937, p. 22.
  - ⁵ XXX, *Raportul Societății...*, p. 14
  - ⁶ ArhStlași, Colecția "Dugan", ds. 17, f. 64.
  - ⁷ Loc. Cit., ds. 4, p. 20.
  - ⁸ Idem, p. 23.
  - ⁹ Ibidem, pp. 38-39.
  - ¹⁰ Ibidem, pp.46-47.
  - ¹¹ Ibidem, pp. 54-55.
  - ¹² Ibidem, pp.60-61.
  - ¹³ Loc. Cit., cls. 12, f. 149 v.
  - ¹⁴ Idem, ff. 157-158.
  - ¹⁵ Idem, f. 157-158.
  - ¹⁶ Ibidem, f. 173 v.
  - ¹⁷ XXX, "Raportul Societății...", p. 27.
  - ¹⁸ Art. St.lași, Colecția "Dugan", ds. 12, ff. 179, v. –160.
  - ¹⁹ Emilian-Dan Petrovici, op. cit. , p. 367.
  - ²⁰ ArtStlași, Colecția "Dugan" ds. 12, f. 120.
  - ²¹ Loc. Cit., ds. 17, p. 71.
  - ²² Filaret Doboș, *Societatea Academică Română "Dacia"*, în volumul *Românii din Bucovina*, cernăuți, 1906, p. 125.
  - ²³ Filaret Doboș, *Arcașii. Gânduri și fapte din Țara de Sus, 1905-1940*, Cernăuți, 1940, p. 52.
  - ²⁴ Idem, p. 50.
  - ²⁵ Ibidem, p. 52.
  - ²⁶ Filaret Doboș, "Societatea Academică Română "Dacia", 25 de ani de activitate studentească, Cernăuți, 1930, p. 23.
  - ²⁷ Filaret Doboș, *Arcașii...*, p. 54-55.
  - ²⁸ Filaret Doboș, *Societatea Academică Română "Dacia", 25 de ani....*, p. 49.
  - ²⁹ Idem, pp. 26-28.
  - ³⁰ Ibidem, p. 72.
  - ³¹ Ibidem, p. 92.
  - ³² Ibidem, p. 42.
  - ³³ Ibidem, p. 44.
  - ³⁴ Ibidem, p. 47.
- Ibidem, p. 46.
- Constantin Loghin, *La 80 ani – istorie și realizări. Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina (1862-1942)*, Cernăuți, 1943, p. 180.
- I. Dârdala, *Conștiința națională a românilor bucovineni*, în "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie "A.D. Xenopol" Iași, XII, Iași, 1975, p. 186.

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**MIȘCAREA SOCIALISTĂ DIN BÂRLAD ȘI JUDEȚUL
TUTOVA ÎNTRE ANII 1918-1921**

Gheorghe CLAPA

INTRODUCERE

Avântul revoluționar al clasei muncitoare reprezintă fenomenul cel mai caracteristic din anii 1918-1921. Procesul de regroupare politică a forțelor de clasă, ca și orientarea spre înfăptuirea unor reforme de o importanță deosebită pentru dezvoltarea ulterioară a României, au fost determinate de lupta maselor populare în frunte cu clasa muncitoare. În cadrul bazei economice aveau loc transformări ce afectau însăși structura internă a claselor, raporturile dintre ele, ponderea și poziția lor în viața politică a statului, ca și compoziția bazei sociale și de clasă a partidelor burgheze. Niciodată nu s-a manifestat atât de puternic, ca în anii 1918-1921, voința maselor de a da o existență reală drepturilor și libertăților democratice.

După încheierea procesului unificării statului național român, s-a modificat situația numerică a clasei muncitoare, datorită creșterii proletariatului de fabrică, contribuind la creșterea forței și influenței politice a proletariatului, la întărirea solidarității de clasă, la maturizarea procesului de clarificare ideologică, la întărirea capacității proletariatului de a acționa în avangarda mișcării revoluționare și democratice din România. Între anii 1918-1921, mișcarea muncitorească din România ajunsese în acea treaptă de dezvoltare și maturizare politică și ideologică ce reclama, în mod necesar, transformarea partidului clasei muncitoare într-un partid revoluționar de tip nou.

Momentul noiembrie-decembrie 1918 a marcat trecerea mișcării din țara noastră, la o fază numită avânt revoluționar. Conceptul de avânt revoluționar presupune o anumită perioadă din lungul șir de mișcări muncitorești, care se disting prin amploarea, intensitatea și numărul acțiunilor pentru cucerirea și apărarea revendicărilor economice și politice. Avântul revoluționar tinde spre luarea cu forța a puterii politice de către clasa exploatată, contribuind totodată la înlăturarea orânduirii bazate pe exploatare, constituind premisa revoluției, necuprinzând, însă, condițiile necesare de reușită ale acesteia. Ca urmare a creșterii forței proletariatului, a capacității lui de a se situa în avangarda mișcării generale progresiste, avântul revoluționar din anii 1918-1921 a constituit o nouă etapă, în lupta de eliberare socială, pentru afirmarea clasei muncitoare în arena politică a țării. În această perioadă a crescut în intensitate mișcarea oamenilor muncii, a diferitelor categorii sociale și personalități progresiste pentru rezolvarea democratică a marilor probleme ale României.

Avântul revoluționar a confirmat, încă odată, vitalitatea mișcării muncitorești revoluționare, infirmând tezele despre caracterul exotic al socialismului la noi în țară. În etapa 1918-1921, mișcarea muncitorească socialistă s-a afirmat ca o largă și cuprinzătoare mișcare de masă care cuprindea proletariatul industrial, antrenând și pături muncitoare neproletare.

I. Avântul revoluționar în orașul Bârlad și fostul județ Tutova (decembrie 1918-octombrie 1920)

a) Situația organizatorică și ideologică a secțiunii socialiste bârlădene

În urma primului război mondial a încetat starea de ilegalitate a Partidului Social Democrat. Secțiunile, organizațiile locale și organele conducătoare s-au refăcut și au început să-și ducă activitatea în condiții mai bune. Tot în această perioadă, la 28 noiembrie, ca urmare a falimentului dat de Internaționala a II-a, elementele înaintate din rândul partidului au hotărât să schimbe denumirea partidului în Partidul Socialist din România. Schimbarea denumirii din 1918 reflectă creșterea conștiinței ideologice a membrilor partidului de social-democratismul de tipul Internaționalei a II-a. Partidul de atunci al muncitorilor din România a avut drept scop principal înfăptuirea socialismului. Până la sfârșitul anului 1918 se creaseră organizații socialiste și sindicale, cercuri ale tineretului socialist și cercuri de studii sociale în Iași, Galați, Piatra Neamț, Bârlad, Bacău, Vaslui etc., în care erau încadrați mii de muncitori și intelectuali¹

În Partidul Socialist au intrat un număr însemnat de oameni ai muncii, îndeobște lucrători din fabrici. Sindicatele desființate începuseră să se organizeze² peste capul legilor care interziceau organizarea, în rândul acestora intrând o mare masă de muncitori. În lunile noiembrie și decembrie 1918 a început șirul grevelor revoluționare de masă, care au dominat aproape trei ani viața politică și socială a țării, culminând cu greva generală din octombrie 1920. Muncitorii ceferiști din Moldova au trecut la refacerea legală a mișcării sindicale încă din timpul războiului. Lucrătorii ceferiști din orașul Bârlad, reorganizați în sindicat, arătau într-un memoriu scris în luna noiembrie, că nu au ce mânca și că salariul se achită cu multă zăbavă³

Influența organizațiilor politice socialiste și a sindicatelor se întindea tot mai mult la întreaga masă muncitoare. Astfel menționăm înființarea unui club comercial în noiembrie 1918, la Bârlad în strada Paloda, care și-a întocmit un statut și un comitet de conducere, fiind influențat de ideologia partidului socialist⁴. În orașul Bârlad se alegeau delegați, se constituiau comitete de fabrică și consilii muncitorești, organe permanente proletare, menite să reprezinte interesele muncitorimii bârlădene în fața autorităților și patronilor, să ajute la organizarea și conducerea acțiunilor politice.

b) Poziția socialiștilor bârlădeni față de Programul Partidului Socialist din decembrie 1918

Un moment deosebit de important în viața Partidului Socialist și a mișcării muncitorești l-a constituit elaborarea documentului programatic, un proiect de program intitulat *Declarația de principii*, publicat la 9 decembrie 1918 în gazeta "Socialismul", adoptată de Comitetul Executiv al acestuia, document care exprima orientarea revoluționară a majorității militanților socialiști. Vechiul program din 1910

a fost estompat, însă în practică membrii partidului și ceilalți muncitori continuau să considere valabilă întreaga tradiție a Partidului Socialist: În urma acestui fapt *Declarația de principii* a fost discutată și aprobată cu majoritate de voturi de secțiunile Partidului Socialist din București, Ploiești, Galați, Brăila, Bârlad etc.⁵

Proiectul de program al Partidului Socialist din decembrie 1918 proclama și solidaritatea proletariatului român cu Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. În protestul publicat de Secțiunea Partidului Socialist și a Sindicatului Mixt din Bârlad s-a luat atitudine față de poziția guvernului român privitoare la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.⁶

Represiunea organizată de guvern la 13 decembrie 1918 a stâmit indignarea muncitorimii din orașul Bârlad, trecându-se astfel la strângerea de ajutoare a familiilor celor uciși, colectarea și predarea Comitetului de acțiune din București a unei importante sume de bani. Secțiunea Partidului Socialist din Bârlad a adresat Ministerului de Interne un lung protest, prin care se lua atitudine față de împușcarea muncitorilor la 13 decembrie 1918 și față de arestările care au urmat după aceea. După ce s-a făcut un scurt istoric al guvernării de clasă a oligarhiei, ilustrată prin încăușarea poporului, după ce s-a arătat că România Mare a devenit leagănul reacționarismului și a autocratismului, protestul Secțiunii din Bârlad se încheia astfel: "Vă înșelați crezând că dacă prigionii și exterminați oamenii, veți distruge și mișcarea socialistă. Dispariția oamenilor nu înseamnă dispariția ideii. Socialismul a trecut peste multe piedici și va trece și peste oligaria română. Domnule Ministru! Înfierăm și considerăm... ca un abuz, ca o încălcare a Constituției faptul că încă se mai mențin arestați tovarășii de la 13 Decembrie și zilnic se mai arestează alții fără nici un motiv. Cerem imediata judecare și eliberare a arestaților din ziua de 13 Decembrie"⁷

c) Aspecte ale luptei revoluționare ale socialiștilor bârlădeni în contextul avântului revoluționar din anul 1919

În această perioadă semnalul bătăliilor de clasă l-au constituit acțiunile de protest ce au avut loc cu prilejul înmormântării lui I.C. Frimu, decedat în noaptea de 6 spre 7 februarie 1919, în urma bolii contractate în închisoare. Ziarul "Libertatea" ce apărea la Bârlad relata trista veste, aceea că fruntașul socialist I.C. Frimu a murit de tifos exantematic, într-un spital din București. "Vrednicul tâmplar a fost cel mai aprig luptător și cel mai iscusit conducător al meseriașilor. În numărul viitor – se arăta în anunț – vom reveni, mai ales că el are un trecut ce-l leagă de Bârlad"⁸ Adunări de protest, organizate de Secțiunea Partidului Socialist a avut loc și la Bârlad. "Fiu de țaran – relata gazeta bârlădeană în următorul număr – născut în județul Vaslui în 1871, Frimu a învățat meșteșugul și a lucrat tâmplărie la Bârlad mai mulți ani de zile. Ducându-se în capitală, s-a devotat cu trup și suflet organizării muncitorilor. Înzestrat cu o inteligență scilpitoare și cu un minunat bun simț, Frimu și-a însușit cunoștințe întinse, citind mult, în tot timpul liber. El a înființat partidul socialist sub înrăurirea d-lor V.G. Morțun, I. Nădejde, G. Diamandi, Iancu Țăranu și alții"⁹

În ziua de 3 martie 1919 s-a ținut la Bârlad, sub auspiciile secțiunii Partidului Socialist, o ședință de comemorare a lui I.C. Frimu, fiind prezidată de cunoscutul socialist bârlădean Ion Iacomi, care a arătat grozăviile războiului și consecințele ce au urmat pentru proletariat. Adunarea generală a secțiunii din Bârlad a votat o moțiune care reflecta ideile dezbătute cu prilejul comemorării morții militantului socialist I.C. Frimu¹⁰

Socialiștii din orașul Bârlad continuau activitatea în ciuda condițiilor vitrige. Ei trimit o carte poștală conducerii Partidului Socialist din România prin care cer cărți de membru în alb și timbre pentru cotizatii. De asemenea, secretarul secțiunii, N. Cucoș, în cartea poștală citată mai sus întreba: "Cu statutul ce facem? Ne folosim tot de cele ce avem?"¹¹

După eroicele lupte ale muncitorilor din București din 13 decembrie 1918, curentul de stânga sa extinde mult și în organizațiile locale ale partidului, care încep să pună problema transformării partidului socialist în partid comunist. Astfel, în primele luni ale anului 1919, unele secțiuni, ca cele din Brăila, Galați, Bârlad, s-au intitulat secțiuni ale partidului socialist-comunist. Secțiunea din Bârlad a adoptat la 1 martie 1919 o rezoluție prin care membrii săi se declarau "consecvenți ideilor comunismului". Ei subliniau că "nu în programele socialiste oportuniste vom găsi principiile de conducere ale politicii proletare" și proclamau organizația lor "Secțiune a Partidului Comunist", încheind cu lozincă "Trăiască comunismul revoluționar"¹²

În cursul anului 1919 în secțiuni începe să se discute necesitatea de a se adopta o tactică revoluționară de luptă și organizare. Numeroase secțiuni din țară își însușesc principiile cuprinse în Declarația din decembrie 1918. La adunarea generală a secțiunii din Bârlad, ținută la 3 martie 1919, unul din vorbitori, condamnând teroarea antimuncitorească dezlănțuită de burghezie, declară răspicat: "Suntem două clase fundamentale și să nu întindem mâna dușmanului de clasă să se ridice ca apoi să ne terorizeze din nou. Programul nostru trebuie să fie conform cerințelor maselor, trebuie să fie programul maximalist al partidului comunist"¹³ Organizația Partidului Socialist din Bârlad a luat atitudine împotriva noii linii adoptate de conducerea partidului și a cerut revenirea la *Declarația de principii* din decembrie 1918, care adoptase principiul dictaturii proletariatului¹⁴ În acest sens este scrisă o carte poștală, adresată redacției ziarului "Socioalismul" în numele organizației locale de partid, pentru a publica moțiunea votată la adunarea generală din 21 martie 1919, prin care secțiunea Partidului Socialist din Bârlad își manifestă adeziunea pentru menținerea *Declarației de principii* din 9 decembrie 1918¹⁵. Moțiunea adoptată de Comitetul Partidului Socialist și a Sindicatului Mixt din Bârlad a fost trimisă pe adresa redacției ziarului "Socialismul" din strada Sf. Ionică nr. 12 din București.

La fel ca și în celelalte orașe ale țării, unde se aflau secțiuni ale Partidului Socialist și Sindicate Mixte, poliția orașului Bârlad teroriza pe socialiștii de aici, cât și pe simpatizanții acestora¹⁶ În urma intervenției energice a lui Nicu Cucoș, secretarul secțiunii și a lui Ion Iacomi, comisarul lftodi a fost nevoit să înapoieze biblioteca socialistă.

În cadrul consfăturii care a avut loc la București în ziua de 30 martie 1919, a participat și un delegat de la Bârlad¹⁷ La 15 aprilie 1919 Ion Cucoș trimite o telegramă, din partea secțiunii Partidului Socialist din Bârlad, Comitetul Executiv al Partidului Socialist din România prin care cere precizări în legătură cu data ținerii congresului¹⁸

Concomitent cu luptele muncitorești s-au desfășurat mari acțiuni ale maselor neproletare. În primul rând, menționăm puternicile frământări țărănești împotriva tergiversării reformei agrare, lupta lor împotriva moșierilor luând forme diferite: refuzul țăranimii de a lucra pământurile moșierești, de a plăti moșierilor arendă sau dijmă, iar în unele locuri ocuparea de către țărani a pământurilor. Acțiuni țărănești de ocupare cu forța a pământurilor moșierești au avut loc și în județul Tutova. Dar, acțiunile țărănești s-au desfășurat în marea lor majoritate izolat de luptele muncitorești care aveau loc simultan, dar paralel cu lupta țăranimii pentru pământ¹⁹ În Arhivele Statului București sunt documente privitoare la acțiuni de intrare cu forța

pe moșiile neexpropriate din județul Tutova: Ivești, Păcurărești²⁰, Ibănești²¹, Zorleni²² etc. În gara Zorleni a avut loc un incident ca urmare a tergiversării aplicării reformei agrare. Țăranii din comuna Zorleni, au ales o delegație care să meargă la rege să se plângă că "comisia de expropriere a fixat prea scump pământul"²³

Sărbătorirea zilei de 1 Mai în anul 1919 a constituit o expresie puternică a stării de spirit revoluționar, prima manifestare a proletariatului român în cadrul României întregite. "Organizațiile muncitorești din Români a – scria revista *Idealul* editată la Bârlad – au impus stăpânirii, în anul 1919, recunoașterea zilei de 1 Mai ca sărbătoare legală, dându-i-se proletariatului posibilitatea de a se bucura și de această cucerire"²⁴ La 1 mai 1919, părăsind lucrul, în ciuda măsurilor severe luate de organele represive, lucrătorii din Bârlad au ieșit în stradă și "au demonstrat pentru revendicările economice, pentru libertățile democratice, și-au afirmat solidaritatea cu revoluțiile proletare din Rusia și Ungaria"²⁵

La începutul lunii mai 1919 gazeta "Tribuna Tutovei" consemna în paginile sale revendicările feferiștilor bârlădeni²⁶. Ei au luat parte la prima grevă de amploare din perioada de după terminarea războiului în lunile mai-iunie 1919, fiind caracterizată prin sporirea salariilor cu 60%, recunoașterea zilei de lucru de 8 ore, o indemnizație anuală pentru locuințe.

În lunile iunie-august 1919, creșterea mișcării muncitorești a atins un moment de mare amplitudine. Greva de la căile ferate a cuprins și pe cei din Bârlad care cereau revendicări economice și politice. La întrunirea din 23 iunie 1919 a secțiunii Partidului Socialist din Bârlad s-a ales un comitet și o comisie de control²⁷

Muncitorii din orașul Bârlad mobilizați de Partidul Socialist au răspuns chemării Internaționalei comuniste de a participa la greva politică din 21 iulie 1919, organizată pe plan internațional, în semn de solidaritate cu Revoluția socialistă din octombrie și cu Revoluția proletară din Ungaria.

Datorită activității sale, militantul socialist I.C. Iacomi membru al Secțiunii Partidului Socialist din localitate, a fost arestat. În articolul *Arestarea muncitorului Iacomi* se scria: "Cizmarul Iacomi, care face parte din gruparea socialistă a fost arestat și trimis la Curtea Marțială din Galați, pe când se afla concentrat. Se știe că împotriva socialiștilor, liberalii duc o goană grozavă; acest fruntaș socialist era ținut sub observație de agenții secrete, sub motivul că face propagandă socialistă, când el în realitate nu făcuse decât să împrumute o carte unui camarad, carte pretinsă de cenzură, și pentru acest lucru este arestat și dat judecății..."²⁸

În cadrul adunării generale a lucrătorilor brutari din Bârlad a fost ales un comitet definitiv în locul celui provizoriu. Această știre a apărut la rubrica *Viața sindicală* în ziarul "Socialismul" de la sfârșitul lunii iulie 1919. Tot în acest ziar, la rubrica *Pe frontul muncii*, a apărut un titlu semnificativ *Triumful lucrătorilor brutari din Bârlad* care se referea la faptul că în urma organizării lor în sindicat, au înaintat un memoriu primarului, care a și fost admis²⁹

În ziua de 3 august a avut loc o întrunire a Secțiunii Partidului Socialist din Bârlad la care au luat parte și foarte mulți țărani de prin satele limitrofe orașului. Scopul întrunirii a fost acela ca muncitorimea să se organizeze, înscriindu-se în Partidul Socialist³⁰

Partidul Socialist și Sindicatele Muncitorești din România, Secțiunea Bârlad, a lansat un manifest – afiș intitulat *Tovarăși de muncă, Femei și cetățeni* în care este demascată politica reacționară a cercurilor guvernamentale și cheamă masele la întruniri publice³¹.

Sub pretextul că organizațiile socialiste nu au ce căuta în orașul Bârlad,

sediul Partidului Socialist de aici a fost închis, întrunirile interzise, iar socialiștii urmăriți sau amenințați cu încalzarmarea. Socialiștii bârlădeni atrăgeau atenția ministrului de interne asupra celor ce se petreceau la Bârlad. Pentru ziua de 15 august 1919 se hotărâse o întrunire a Partidului Socialist la Bârlad cu delegați din Galați, Tecuci și Iași. În acest scop socialiștii din localitate au lansat un manifest, care a și fost cenzurat, au închiriat o sală publică, cu autorizație, și entuziasmați au făcut o propagandă intensă în vederea acestei manifestări. Dar, în dimineața zilei amintite, cetățenii Bârladului s-au trezit ocupați militărește³²

În luna septembrie 1919, profesorul Petre Constantinescu – Iași a fost numit profesor titular la Liceul de băieți din Bârlad, unde funcționa o bună organizație de partid. În cadrul secțiunii Partidului Socialist din localitate a desfășurat o vie activitate socialistă până în anul 1926, când a fost transferat la Universitatea din Chișinău. Cu ocazia grevelor din Ploiești, Galați, Bârlad, din septembrie 1919 muncitorii cereau libertatea completă în campania electorală, retragerea armatei din fabrici, înlocuirea prefecților reacționari, încheierea păcii cu Rusia Sovietică³³. Tot în luna septembrie 1919, în orașul Bârlad a avut loc greva muncitorilor tipografi din atelierul N.P. Peiu³⁴

În vederea campaniei electorale și bazați pe asigurările ministrului de interne Mărzescu, socialiștii bârlădeni au lansat un manifest, trecut bineînțeles prin cenzură, care îndemna muncitorii să vină în număr cât mai mare la întrunirea publică. Însă, în penultima zi a întrunirii, prefectul de județ în înțelegere cu comandantul militar al orașului, a găsit nimerit să interzică cele hotărâte cu câteva zile mai înainte³⁵

Profesorul Petre Constantinescu – Iași și-a continuat cu cea mai mare intensitate activitatea, în cadrul secțiunii din Bârlad a Partidului Socialist. De aici, el a trimis redacției ziarului "Socialismul" spre publicare studiul "Evoluție și Revoluție"³⁶. Secțiunea Partidului Socialist din orașul Bârlad, a adresat conducerii partidului o scrisoare semnată de N. Cucuș, în legătură cu stabilirea condițiilor pentru alegeri, încă din luna iunie 1919³⁷

În luna octombrie 1919 a fost lansat un manifest al secțiunii Partidului Socialist și al Sindicatelor din Bârlad, care cheamă la o întrunire împotriva scumpetei, terorii și cenzurii³⁸. Secțiunea Bârlad a trimis o scrisoare pe adresa Comitetului Executiv al Partidului Socialist în legătură cu campania electorală din județul Tutova, în care cerea doi candidați de la centru pentru a completa lista de la Bârlad³⁹. Într-o altă scrisoare trimisă de socialiștii de aici, tot către Comitetul executiv al P.S. din România, la 9 octombrie 1919, se preciza: "Tovarășe Secretar. Regretăm foarte mult că nu putem lua parte la Congresul ce va avea loc luni, 13 octombrie. Cauza este că nu avem de unde suporta cheltuielile. Am fost în delegație la Comp. Corp. III armată Galați pentru a obține deschiderea localului – pe ziua de 1 octombrie am reușit să obținem deschiderea. Asemenea am participat la Conferința regională de la Iași. Toate acestea costă mult față de situația noastră materială. Față de piedicile ce se pun mișcării socialiste din țară... sîntem pentru abținerea de la alegeri. Secretar N. Cucuș⁴⁰. Totodată este editat și un afiș al Partidului Socialist și al Sindicatelor Muncitorești din Bârlad⁴¹. La 1 noiembrie 1919 a avut loc la Bârlad o întrunire care a trebuit să aibă loc și în vasta sală a clubului și în stradă. Au luat cuvântul N. Lupu – Kostaki, P. Constantinescu, profesor la liceul din Bârlad, Cucuș, Candel și Iacomî. Știrea ne parvine din ziarul "Socialismul", care la 7 noiembrie nu primise dările de seamă întocmite în cadrul întrunirii⁴².

Într-un manifest al organizațiilor socialiste și sindicale din Bârlad, editat în luna noiembrie 1919, masele erau chemate la luptă împotriva militarizării întreprinderilor și pentru dreptul la muncă și pâine. La o adunare socialistă ținută în

decembrie 1919 la Bârlad, la care a participat mult tineret, profesorul Petre Constantinescu – lași vorbea despre succesele luptei pentru socialism pe plan național și internațional. El a arătat că burghezia și moșierimea se tem de mase și de aceea ar vrea ca revoluția socialistă din Rusia să fie înăbușită⁴³

Chemarea secțiunii Partidului Socialist din Bârlad și a Sindicatelor Muncitorești de aici, pentru întrunirea publică din 28 decembrie 1919, a avut drept scop protestul față de scumpetea excesivă a traiului, a lipsei de lucru, concentrărilor, gărzilor, mobilizărilor fără rost, contra alegerilor ilegale făcute sub stare de asediu și cenzură, când și-au spus cuvântul 46% din totalul alegătorilor⁴⁴

Profesorul Petre Constantinescu – lași a desfășurat o intensă activitate revoluționară în anii de după război, activitate ce va continua în toată perioada interbelică. Funcționând la liceul din orașul Bârlad, P. Constantinescu – lași a contribuit la dinamizarea activității socialiste într-un oraș, care, lipsit de obiective economice importante, suferea un serios handicap în această privință. Odată cu impulsionearea activității secțiunii socialiste bârlădene, ale cărei ședințe se țineau săptămânal, muncitorii și intelectuali existenți în acest oraș auziau cu mult interes pasionantele conferințe pe care le ținea profesorul Petre Constantinescu – lași⁴⁵. Din partea conducerii de partid i s-au trasat sarcini în legătură cu activitatea tineretului socialist. Se poate aminti activitatea tineretului socialist, constituit în organizații cum ar fi: "Prietenii naturii", unde tineretul primea educație comunistă. Activității de frunte ai partidului cum ar fi: Gh. Niculescu – Mlzil, Al. Dobrogeanu – Gherea, P. Constantinescu – lași și alții au inițiat crearea de grupuri "Prietenii naturii" și le-au îndrumat primii pași⁴⁶

c) *Acțiuni greviste ale bârlădenilor premergătoare grevei generale din octombrie 1920*

Ca o ilustrare a celor consemnate într-o notă secretă a Siguranței, documentele Ministerului de Interne menționau, încă din primele luni ale anului 1920, greve în diferite puncte ale țării. Printre acestea se numără și acțiunea funcționarilor primăriei Bârlad, care au declarat grevă în ianuarie 1920, în semn de protest, deoarece un coleg de-al lor a fost concediat⁴⁷

În seara zilei de 23 ianuarie 1920, la sediul sindicatului C.F.R. a avut loc o întrunire⁴⁸ prezidată de I. Hizec care a mulțumit ceferiștilor pentru participarea lor în masă. Întrunirea a avut drept scop înscrierea ceferiștilor bârlădeni în partid, hotărâre primită cu un viu entuziasm.

Liga poporului, deși a hotărât să pătreze o atitudine neutră față de guvernul Vaida⁴⁹, totuși la 25 ianuarie 1920, la lași, a organizat o mare întrunire împotriva guvernului, care acuzat de incapacitatea de a rezolva serioasele probleme de politică internă și externă, precum și împotriva faptului că nu i se încredința generalului Al. Averescu formarea unui guvern⁵⁰. În același scop au avut loc manifestații ale Ligii și în alte orașe ca Pitești, Bârlad etc.⁵¹.

În cadrul adunării generale din 1 februarie 1920, sindicatul mixt din Bârlad și-a ales un comitet, o comisie de control și comitetul electoral⁵². Iar la 8 februarie 1920, în cadrul unei ședințe publice organizată de secțiunea din Bârlad a Partidului Socialist, Iacomi și Harovitz au cerut cu insistență înființarea Partidului Comunist și afilierea fără rezerve la Internaționala a III-a comunistă⁵³. În articolul *Agitațiile muncitorești din Bârlad* în cadrul rubricii *Frontul muncii*, publicat în ziarul "Socialismul" este relevată activitatea revendicativă a muncitorilor de la moara Z. Scharaga din localitate⁵⁴

Mari mitinguri și demonstrații de stradă se anunțau în toată țara pentru amnistie, demobilizare și pace. În București, în sala Dacia, urma să se țină un mare miting, la care a fost anunțat spre a lua cuvântul, din partea Comitetului Central, pentru 29 februarie 1920, pentru Bârlad, Damian Bălănescu⁵⁵

În urma consfățuirii dintre delegații muncitorilor morari de o parte și patronii morilor Scharaga și Edelstein de alta și sub arbitrajul prefectului Dornescu, s-a obținut un succes material și moral din partea lucrătorilor morari⁵⁶. Aceste stări de fapt au determinat pe mulți muncitori să participe la ședința din 15 februarie unde s-au analizat probleme legate de scumpirea traiului, arătând că muncitorii nu pot trăi din salariul mizerabil ce-l primesc⁵⁷. La mijlocul lunii februarie 1920, Sindicatul muncitoresc C.F.R. număra aproape 200 de membri. Muncitorii ceferiști din Bârlad erau îndemnați să citească ziarele și scrierile socialiste⁵⁸

Patronii tipografilor, Peiu și fostul socialist Lupașcu, simțind că lucrătorii tipografi nu erau toți organizați, au început să concedieze pe lucrătorii care erau înscrși în sindicat. Cei rămași erau hotărâți să declare grevă în semn de solidaritate față de cei concediați⁵⁹

Din darea de seamă morală a secțiunii Bârlad a Partidului Socialist pe anul 1920, reiese că pe data de 29 februarie sindicatul revoluționar C.F.R. Bârlad a organizat o întrunire pentru amnistie, demobilizare și pace cu Rusia Sovietică, în sala publică unde au participat 1000-1100 de persoane. Din partea secțiunii Partidului Socialist Galați a participat Al. Pătruțescu. Sutele de participanți au manifestat pe străzile orașului Bârlad purtând drapele roșii și cântând Internaționala. Nicu Cucoș, secretarul secțiunii Bârlad pe anul 1920, susține în tabloul de activitate morală a secțiunii Bârlad pe acel an, că atât întrunirea cât și demonstrația au avut o reușită materială bună⁶⁰

Cu prilejul sosirii în orașul Bârlad a fruntașului socialist Ghempet, a avut loc o ședință unde au participat sute de tutoveni. Primit cu aplauze, Ghempet a arătat rolul muncitorului în mișcarea socialistă și sindicală⁶¹.

Avântul revoluționar de luptă din anul 1920 a cuprins în aria sa și detașamente de muncitori feroviari din Bârlad. Pe lângă manifestația din februarie, ei au organizat o grevă în luna martie, prin care se cerea ~~mărirea salariilor~~ ridicarea cenzurii, asigurarea drepturilor și libertăților cetățenești.

Pe ordinea de zi a ședinței sindicatului mixt, ținută la 15 martie 1920, au fost înscrise probleme de ordin economic. Prima problemă se referea la succesul pe care l-au reperat muncitorii la moara Z. Scharaga, care amenințând cu greva pe patron și-au câștigat în mod pașnic revendicările lor. Alte două greve ale morarilor de la moara Edelstein au avut loc datorită faptului că erau exploatați și chiar bătuți. A doua se referea la brutari, care deși erau prost plătiți, nu li se respecta nici lor demnitatea omenească. Muncitorii erau peste măsură de agitați și, pentru ca să nu se ajungă la un conflict regretabil, sindicatul lor și-a luat angajamentul să intervină în conflictul dintre muncă și capital⁶².

Paralel cu problemele privind îmbunătățirea structurii organizatorice a mișcării socialiste, se dezbătea cu ardoare problema transformării Partidului Socialist în Partid Comunist. În cadrul acestui proces general secțiunea din Bârlad și-a adus un deosebit aport în cursul anului 1920. Pentru făurirea partidului comunist și afilierea necondiționată la Internaționala a III-a comunistă au votat, în perioada martie-iulie 1920, secțiunile și sindicatele din Bacău, Piatra Neamț, Focșani, Bârlad, Pașcani și alte centre⁶³

Mecanicii, fochiștii și restul personalului de la depoul C.F.R. Bârlad au declarat grevă la 23 aprilie 1920⁶⁴. În urma sosirii unui delegat de la Galați, muncitorii din

atelierele și depozitele C.F.R. se solidarizează cu greva, cerând rezolvarea favorabilă a revendicărilor cuprinse în memoriul înaintat ministrului Gr. Trancu – Iași⁶⁵.

La 8 aprilie 1920, Petre Constantinescu – Iași adresează secției Partidului Socialist din Bârlad o scrisoare, prin care mulțumește pentru desemnarea sa drept candidat al Partidului Socialist în alegerile din 25 mai 1920⁶⁶. În ziua de 23 aprilie 1920, peste 100 de alegători socialiști s-au prezentat la tribunal pentru depunerea candidaturilor. De la tribunal, socialiștii s-au îndreptat spre sediu, unde au luat cuvântul Gh. Candel, I.C. Iacomi și Al. Pătruțescu – Galați, definitivând astfel lista candidaților socialiști din orașul Bârlad: Petre Constantinescu – Iași, profesor secundar, Petre Safta, muncitor ceferist, Gh. Candel, mecanic, I.C. Iacomi, cizmar⁶⁷.

Ziua de 1 Mai 1920 a fost sărbătorită la sediul Partidului Socialist din localitate. Aici au sosit cu steagul roșu ceferiștii, au părăsit lucrul lucrătorii mōrari, muncitorii din atelierul mecanic "Bruno" și din alte ateliere. Vorbitorii au reliefat semnificația zilei de 1 Mai⁶⁸.

În preajma alegerilor, țărani din județul Tutova continuau să intrē cu forța pe moșiile neexpropriate. Într-o telegramă adresată prefectului, colonelul C. Felix, în numele soției sale, proprietara moșiei Ibănești, se plângea că locuitorii de pe moșie, puși la cale de autoritățile comunale, în frunte cu primarul, au intrat cu forța în porțiunea de teren rămasă neexpropriată. Prefectul de Tutova era rugat să cerceteze personal cele reclamate și să restabilească ordinea, prin luarea de măsuri contra celor vinovați⁶⁹.

Atât în orașul Bârlad cât și în satele județului Tutova au fost difuzate manifeste⁷⁰, care, îndemneau la unirea forțelor pentru reușita în alegeri a reprezentanților muncitorimii. "Datori sîntem – se arăta într-un astfel de manifest – să unim laolaltă mâinile țărănilor, bătătorite de coarnele plugului, cu cele ale muncitorilor, bătătorite de ciocan, și să luptăm în alegeri pentru reușita socialiștilor"⁷¹.

Secțiunea Partidului Socialist și Sindicatele Muncitorești Bârlad au editat un manifest electoral, dedicat alegerilor de deputați ale circumscripțiilor electorale din mai 1920. Manifestul a fost editat în cadrul Tipografiei "Comerciale" din localitate, fiind intitulat *Către muncitori, către țărani, către toți alegătorii județului Tutova și orașul Bârlad*⁷². Socialiștii îndemneau cetățenii orașului Bârlad să citească și să răspândească ziarele socialiste care apărau interesele clasei muncitoare de la orașe și sate. Socialiștii bârlădeni au luat hotărârea de a fi solidari cu ceilalți socialiști din țară, lupta urmând să înceapă în ziua de 2 mai stil nou. În finalul manifestului electoral lansat de secțiunea din Bârlad se arăta: "Îndemnați deci cetățeni, pe toată lumea, ca în alegeri să voteze lista cu cele două ciocane încrucișate, căci numai brațul muncitorului și ciocanele sale vor sfărâma capul balaurlui boieresc ce de atâta sute de ani ne sughe sângele și vor reface țara atât de ruinată de după război"⁷³.

În orașul Bârlad și în satele județului Tutova a circulat broșura intitulată *De vorbă cu moș Vasile. Ce vor socialiștii?* de Gheorghe Candel, editată de Cercul de studii "I.C. Frimu" din localitate. Broșura a fost imprimată în Tipografia "Comercială", fiind prima apariție din colecția socialistă "Cărticica muncitorului"⁷⁴. Deosebit de interesant, se prezintă și conceptul unei conferințe elaborate de secția din Bârlad a Partidului Socialist către țărani⁷⁵.

Printre materialele documentare referitoare la istoria mișcării socialiste din orașul Bârlad, se numără și un concept al unui articol *Mărzescu la Bârlad*, în care se dau referiri la Legea Mărzescu și discipolii săi⁷⁶.

A treia întrunire electorală a avut loc în ziua de 16 mai 1920, la care au luat parte aproape 1000 de cetățeni, inclusiv alegători⁷⁷. Această mare întrunire a fost anunțată printr-un manifest electoral al secțiunii din Bârlad a Partidului Socialist⁷⁸.

Darea de seamă morală a secțiunii din Bârlad a P.S. pe anul 1920, consemnează faptul că sărbătorirea zilei de 1 Mai, a avut loc în sala organizației unde au participat 50-60 persoane, având delegat de la centru pe P. Safta⁷⁹. De asemenea, menționează că în luna mai au avut loc trei întruniri pentru campania electorală, care au fost ținute în sala publică, unde la fiecare întrunire au participat în jur de 350-400 persoane. La prima întrunire s-a manifestat pe stradă cu pancarde și steaguri roșii. Secretarul secțiunii, N. Cucoș, autorul tabloului de activitate morală pe anul 1920 susține că reușita morală a celor trei întruniri a fost bună⁸⁰. Se poate arăta faptul că aproape toate întrunirile menționate mai sus au fost făcute în comun cu sindicatele, mixt și C.F.R. Bârlad⁸¹.

Muncitorii și intelectuali bârădeni audiau cu un deosebit interes pasionantele conferințe pe care le ținea Petre Constantinescu – lași la sediul C.F.R.⁸². Amintim printre altele, conferințele: *Fazele societății, Sindicalism și socialism, Societatea viitoare, Problemele muncii* etc⁸³. El și-a spus răspicat cuvântul în mai multe din problemele sociale și politice ale vremii, poziția sa reflectând atitudinea demnă și curajoasă a unui intelectual legat de lupta clasei muncitoare⁸⁴, atrăgând atenția asupra sa prin articole pe care le-a publicat în presa muncitorească și democratică a timpului⁸⁵.

În organul central de presă a Partidului Socialist "Socialismul" sunt publicate ultimele rezultate ale alegerilor în fostul județ Tutova. Lista socialiștilor a întrunit următoarele voturi: Petre Constantinescu – lași – 477 voturi, Gheorghe Candel – 448 voturi, I.C. Iacómi – 436 voturi, Petru Safta – 432 voturi⁸⁶.

În amintirile sale, Petre Constantinescu – lași ne evoca: "La Tutova am candidat în fruntea listei cu două ciocane împreună cu câțiva muncitori, fruntași încercați ai mișcării, adunând mai multe voturi decât listele a două partide "istorice", în acest târg fără industrie"⁸⁷.

Greva generală de la P.T.T. din iunie-iulie 1920, una din cele mai puternice din acest an⁸⁸, a antrenat și Oficiul poștal din Bârlad⁸⁹, cu întregul județ Tutova⁹⁰, care a declarat grevă în prima jumătate a lunii iulie. Salariații P.T.T. Bârlad aflați în grevă au fost amenințați cu militarizarea și cu consecințele legilor de război, iar ministerul de resort a încercat intimidarea lor prin măsuri care au dus la concedierea lor. Greva a încetat atunci când au fost admise majoritatea revendicărilor formulate de greviști.

Socialiștii din orașul Bârlad au organizat în luna iunie o întrunire în sala publică contra războiului, unde au participat 700-800 de oameni, unde au luat cuvântul vorbitori din localitate⁹¹, având o reușită morală bună. O altă întrunire, îndreptată tot împotriva războiului, s-a ținut în aceeași sală publică, de astă dată în luna iulie, din asistență făcând parte 800-900 de persoane, având printre ei și un delegat din partea secțiunii Galați, Dorojan. Întrunirea s-a soldat cu ciocnirea dintre participanți și poliție⁹².

Pentru combaterea bolșevismului s-au dat prefecturilor județelor și teritoriilor alipite numeroase sume de bani. Din referatul întocmit la 14 august 1920 cu nr. 49584, Directorului Secretariatului Personalului, Theodor C. Marinescu, de către Ministerul de Interne, reiese că prefectului județului Tutova i-a fost alocată suma de 20.000 lei- fiind plătită la 27 aprilie, în vederea cheltuielilor necesitate de acțiunea pentru combaterea bolșevismului⁹³.

În Partidul Socialist, lupta ideologică se manifesta cu intensitate. Congresul care fusese amânat după 1 august 1920 nu s-a mai ținut. Deși Congresul general al Partidului Socialist trebuia să aibă loc la 1 august, totuși până la 8 august nu se primise rapoartele materiale și morale decât la următoarele secțiuni: Craiova, Călărași,

Bârlad, Balcic, Băicoi – Tințe, Roman și Tulcea⁹⁴. Delegații care deja sosiseră la București au făcut o consfătuire între ei, subliniind necesitatea organizării mai temeinice. Congresul a fost fixat să se țină în luna septembrie, dar nici de data aceasta nu s-a întrunit.

O altă mare întrunire a avut loc la Bârlad, la 8 august 1920. Dintre vorbitori s-a detașat profesorul P. Constantinescu – Iași – care a arătat că Partidul Socialist fiind un partid de masă, duce acțiune permanentă nu numai în preajma alegerilor ci și în alte împrejurări. La învinuirea că Partidul Socialist ar fi inventatorul grevelor, arată cum salariații de la P.T.T., care nu făceau parte din mișcarea socialistă, au fost în stare să declare grevă⁹⁵.

Marea întrunire⁹⁶ organizată de socialiștii bârlădeni la 29 august 1920 s-a ținut cu scopul de a combate războiul. N. Cucuș, secretarul secțiunii din localitate a P.S. a făcut comparație cu costul vieții de dinainte de război, arătând cât de întemeiate au fost prevederile socialiștilor în acțiunea lor antirăzboinică.

În cadrul atelierului mecanic al fraților Bruno, Îmbogățiți în urma războiului, ucenicii și calfele o duceau mai rău decât robii, deoarece lucrau 13-14 ore pe zi, mâncau prost, dormeau într-o magazie în care ploua, iar pe lângă toate acestea erau și bătuti. Din această cauză, trei ucenici au reușit să fugă cu toate că au fost amenințați cu împușcarea⁹⁷.

Un număr de peste 150 de lucrători ai atelierelor C.F.R. Bârlad au semnat și înaintat Direcției Generale C.F.R. un memoriu în care solicitau înlocuirea inspectorului A. Pascali, deoarece administrația suferea din cauza neglijenței sale⁹⁸.

Lucrătorii ceferiști din Bârlad au protestat în dese rânduri contra speculei⁹⁹, cerând morarilor și brutarilor să dea făină suficientă pentru populație. Muncitorii din Bârlad nu doreau să fie hrăniți cu vorbe și intenționau să generalizeze măsura luată de lucrătorii ceferiști bârlădeni¹⁰⁰.

Organizațiile muncitorești din orașul Bârlad au hotărât în ședință comună crearea unui cerc de studii. Astfel, s-a ales un comitet de conducere, iar ședințele urmau să se țină în fiecare miercuri, de la orele 20-22, la cursuri luând parte numai membrii înscriși¹⁰¹. Ciclul de conferințe a fost deschis de Barbu Lăzăreanu, care a ținut în ziua de 10 octombrie 1920 conferința intitulată *Poezii lumii noi*¹⁰².

Procesul de creștere a mișcării greviste, a luptei generale a masei muncitoare din orașul Bârlad și județul Tutova pentru apărarea libertăților general-democratice și condițiilor de viață se dezvoltă printr-o seamă de manifestații și greve. În timpul ce s-a scurs, mai ales în prima parte a lunii septembrie, s-au desfășurat întruniri muncitorești, la unele din ele cerându-se greva generală. În intervalul de timp dintre a doua jumătate a lunii septembrie și până la greva generală se observă o descătușare a mișcării greviste față de răstimpul aprilie – iunie 1920 și de cele de la sfârșitul lunii august același an. Sindicatele și consiliile muncitorești din Bârlad cereau cu tot mai mare insistență organizarea grevei generale considerată a fi mijlocul cel mai potrivit pentru impunerea cerințelor muncitorești, pentru respingerea ofensivei fățișe a guvernului.

e) Greva generală din octombrie 1920 în orașul Bârlad

La ședința Consiliului General al Partidului Socialist din 10-11 octombrie 1920, care s-a ținut la București, la care a participat și delegația muncitorilor din fostul județ Tutova, s-a stabilit ca în cazul neaprobării revendicărilor de către guvern până la 20 octombrie, muncitorimea organizată în toată țara va fi chemată ca printr-o grevă generală să obțină toate aceste drepturi și libertăți de care sunt

legate interesele ei cele mai vitale¹⁰³. Delegația muncitorilor din județul Tutova, care a participat la ședința Consiliului General al Partidului Socialist și a comisiei generale a Sindicatelor s-a întors cu indicația că "răspunsul privitor la declanșarea grevei generale va fi primit la 20 octombrie urmând ca greva să înceapă la 21 octombrie 1920"¹⁰⁴. De asemenea, delegația tutovenilor a organizat la Bârlad adunări¹⁰⁵ în care s-au adoptat apeluri în vederea bunei desfășurări a grevei generale.

Secțiunea Partidului Socialist din Bârlad¹⁰⁶, sprijinită de Comisia Generală a Sindicatelor, a organizat întruniri în tot timpul dintre 11 și 20 octombrie 1920¹⁰⁷. În ultima zi nu au mai fost organizate întruniri speciale, deoarece s-a considerat că fiind suficientă pregătirea generală în special politico-ideologică a muncitorilor din această parte a țării¹⁰⁸. La întrunirile din orașul Bârlad se remarcă creșterea în intensitate a luptei muncitorilor împotriva măsurilor represive luate de guvernul Averescu și pentru îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă. Dacă conducătorii oportuniști, în cadrul întrunirilor, ridicau probleme referitoare la "ordine" la "evitarea de a se da ocazii la provocări"¹⁰⁹ și de "așteptare a unor ordine de la București"¹¹⁰, vorbitorii din rândul muncitorilor descriau condițiile insuportabile din ateliere, situația precară a familiilor lor arătând că "declară greva și fără conducători dacă aceștia nu voiesc s-o declare..."¹¹¹

În sala "cinematografului "Francez" din Bârlad, a avut loc o întrunire¹¹², unde muncitorii au înfierat politica războinică a guvernului adoptată împotriva Rusiei Sovietice, arătând că situația grea a clasei muncitoare, se datorește faptului că alimentele s-au scumpit, iar salariile au rămas cu mult sub nivelul prețurilor¹¹³. Cei care au luat cuvântul au demascat guvernul Averescu arătând că "dacă guvernul crede că prin mijloace represive poate împiedica greva, va urma o nouă mobilizare a forțelor populare"¹¹⁴

În orașul Bârlad a avut loc, încă din ziua de 17 octombrie, o întrunire a muncitorilor ceferiști¹¹⁵, unde s-au ales comitete de grevă¹¹⁶. Cu această ocazie un muncitor a vorbit despre nesatisfacerea memoriului ceferiștilor, prezentat cu șapte luni în urmă. La fel ca și atunci, arăta vorbitorul, nici memoriul trimis de muncitorimea din întreaga țară la 11 octombrie a.c. nu va fi satisfăcut, luându-se hotărârea ca "dacă până la 20 octombrie a.c. guvernul nu va satisface cererea muncitorilor atunci toți muncitorii vor declara greva generală"¹¹⁷. La această întrunire socialistă a luat parte peste 150 persoane din care 40% femei și tineret sub 19 ani¹¹⁸. Pentru a ilustra rolul pe care partidul îl acordă tineretului cităm un fragment din scrisoarea lui Gheorghe Cristescu, viitorul secretar general al P.C.R., adresată în octombrie 1920 unui militant comunist din Bârlad: "Eu vă sfătuiesc... să dați toată atenția tineretului. El va fi mâine pionierul lumii noi. În el e speranța ce partidul și-o pune pentru a desăvârși opera în numele căruia lucrează"¹¹⁹. Printre cei ce au luat cuvântul în cadrul întrunirii din 17 octombrie 1920 la Bârlad, se numără și profesorul P. Constantinescu – Iași, cizmarul I.C. Iacomî, mecanicii Ionescu și Gheorghe Candel. Socialiștii bârlădeni au arătat necesitatea declanșării grevei generale de la C.F.R. ca urmare a scumpirii traiului, cerând totodată "desființarea economatelor de la care muncitorimea nu poate lua nimic și mănâncă numai cei mari"¹²⁰

În ziua când la București s-a declanșat puternica grevă a proletariatului ceferist, muncitorimea bârlădeană a intrat într-o puternică efervescență revoluționară. Ceferiștii din orașul Bârlad din spirit de solidaritate au intrat în acțiune declarând grevă¹²¹. Presa timpului menționa într-un cunoscut periodic următoarele: "La 18 octombrie la Bârlad a avut loc o mare întrunire socialistă condusă de profesorul Petre Constantinescu – Iași, la care au participat și lucrătorii ceferiști care la orele 6 dimineața declanșaseră grevă"¹²²

Greva de la C.F.R. Bârlad tindea să atingă proporțiile din aprilie-iunie, încât în zilele de 18 și 19 aprilie se crease o atmosferă de grevă generală locală. Această grevă a determinat precipitarea evenimentelor așa de mult, încât a fost ea însăși considerată ca începutul grevei generale.

Odată cu greva ceferiștilor, muncitorii celorlalte ramuri economice din orașul Bârlad nu au mai putut fi opriți din hotărârea de a lupta. Începând cu 20 octombrie 1920, împreună cu proletariatul din întreaga țară, muncitorii de diverse profesii din Bârlad au declarat grevă generală¹²³. În dimineața zilei de 21 octombrie viața economică a orașului Bârlad a stagnat, ca urmare a mișcării greviste ce cuprinsese lucrătorii din localitate, unde avuseseră loc mai multe întruniri premergătoare, organizate de socialiști și sindicatele de aici¹²⁴. Greva ceferiștilor bârlădeni a devenit parte integrantă a grevei generale.

Între timp o circulară a Direcției generale a C.F.R. transmisă tuturor inspecțiilor de ateliere anunța că, întrucât lucrătorii din ateliere și depouri au declarat grevă "se dispune să fie semnalati parchetului pentru a fi arestați capii mișcării"¹²⁵. Organele de represiune locale, au trecut la aplicarea măsurilor de împiedicare și stingere a grevei, arestând comitetele de grevă¹²⁶.

f) *Procesul socialiștilor din orașul Bârlad participanți la greva generală din octombrie 1920*

După o sumară percheziție efectuată în ziua de 20 octombrie 1920 de către organele Siguranței, a fost arestat și suspendat din învățământ profesorul Petre Constantinescu – Iași, dus la poliție, reținut trei zile și trei nopți, fiind mutat apoi în arestul preventiv ce se găsea în fața Liceului "Codreanu". Împreună cu alți socialiști din orașul Bârlad a fost acuzat că ar fi conlucrat la organizarea și desfășurarea grevei generale¹²⁷.

Sub titlul *După aplanarea grevei generale. În țară*, ziarul "Socialismul" a publicat următoarele știri: "Nici din restul țării nu putem avea relații precise. Din datele care ne-au parvenit pe diferite căi aflăm deocamdată următoarele arestări. Bârlad: P. Constantinescu – Iași, profesor, Cucuș, Iacomi, Candel, Tancovici. Mai toți avocații baroului s-au pus la dispoziția tovarășilor pentru a-i apăra înaintea instanțelor. Cei închiși sunt deținuți în arestul preventiv"¹²⁸.

Cetățenii din orașul Bârlad au protestat¹²⁹ împotriva arestării fruntașilor socialiști, precum și a altor participanți la greva generală din octombrie 1920. Cu acest prilej membrii secțiunii Partidului Socialist din Bârlad, au lansat o listă de subscripție prin intermediul Crucii Roșii socialiste, pentru ajutorarea celor arestați cu ocazia grevei generale¹³⁰.

În timpul detențiunii Petre Constantinescu- Iași a reușit să strecoare, în ziua de 5 decembrie 1920, mai multe scrisori, care au ajuns în posesia soției sale Constanța Constantinescu. La rândul ei, a trimis în ziua de 7 decembrie 1920 o scrisoare către avocatul B. Magder din București, cu referiri la arestarea soțului ei, cerând ajutor în stabilirea legăturilor cu militanții socialiști¹³¹. Una din scrisori era semnată de Ion Cucuș membru al secțiunii Bârlad al Partidului Socialist și adresată lui Gh. M. Vasilescu – Vasea¹³², celelalte scrise de Petre Constantinescu – Iași erau adresate aceluiași Gh. M. Vasilescu – Vasea, cu referiri la activitatea propagandistică desfășurată de Partidul Socialist din localitate¹³³, lui N.D. Cocea¹³⁴ și deputatului socialist Dumbrăveanu¹³⁵.

De asemenea, Petre Constantinescu – Iași, profesor la Liceul "Codreanu" a

adresat din arestul preventiv colegilor săi, printre care se afla și directorul săptămânalului local "Libertatea" o scrisoare¹³⁶ pe care a reprodus-o în ziarul său din 9 decembrie. A fost publicată pentru nota de duioșie în care era scrisă, în speranța că autorul nu se va supăra, că nu i s-a cerut consimțământul, de a fi cunoscută și cititorilor din orașul Bârlad. În rubrica intitulată *Din temnițele românești*¹³⁷ a ziarului "Socialismul", a fost reluată scrisoarea profesorului P. Constantinescu – lași adresată colegilor săi de liceu, din închisoarea în care fusese aruncat de două luni de zile pentru vina de a fi îmbrățișat cu căldură cauza celor mulți.

În memoriul¹³⁸ trimis judecătorului de instrucție al tribunalului Tutova pe data de 26 decembrie 1920, se arăta că socialiștii bârlădeni erau deținuți în arestul preventiv de mai bine de două luni ca provocatori de grevă a ceferiștilor. Ei au luat la cunoștință faptul că, și alți deținuți din orașele României Mari, menținuți în aresturi pentru aceeași vină, erau considerați deținuți politici însă obținuseră anumite înlesniri. În finalul memoriului rugau judecătorul de instrucție să le aprobe citirea tuturor ziarelor și cărților, precum și vizitarea de către cele mai apropiate rude cel puțin de două ori pe săptămână, deoarece nu vedeau motivele unui regim special pentru cei arestați la Bârlad.

Socialiștii bârlădeni scriu un nou memoriu, către procurorul general de pe lângă Curtea de Apel Galați¹³⁹ care a fost înregistrat la 28 decembrie 1920. Din memoriu reiese, că au fost arestați în ziua de 22 octombrie și supuși judecății ca provocatori de grevă pe C.F.R., fiind menținuți în arestul preventiv timp de 60 de zile fără ca situația lor să se fi lămurit.

Presa socialistă a susținut pe cei arestați la Bârlad, publicând în întregime protestul în periodicul "Socialismul" sub titlul *Procesul tovarășilor din Bârlad*¹⁴⁰. Într-un alt articol intitulat *Cazul tov. P. Constantinescu – lași*¹⁴¹ publicat în ziarul "Socialismul", este menționat faptul că într-unul din numerele anterioare, s-a încercat relatarea cazului său, arestat fără motiv de 60 de zile. La rubrica *Informațiuni* a ziarului "Socialismul" se specifica că la Bârlad au fost reconfirmate mandatele de arestare ale profeorului P. Constantinescu – lași, I. Iacomi, Gh. Candel, I. Cucuș¹⁴². Deținuții politici de la Bârlad au alcătuit un nou memoriu prin care cereau judecătorului de instrucție al Tribunalului Tutova, eliberarea lor pe cauțiune morală¹⁴³. Memoriul menționat mai sus a fost înregistrat de către judecătorul de instrucție al județului Tutova în ziua de 3 ianuarie 1921 și înmănat procurorului pentru concluzii.

În protestul trimis Ministerului Justiției de la începutul lunii ianuarie 1921, semnat de socialiștii arestați la Bârlad, se observă tratamentul inuman la care erau supuși¹⁴⁴.

Organul central de presă al Partidului Socialist "Socialismul", în articolul *Optzeci de zile de arest preventiv. Tovarășii de la Bârlad declară greva foamei*¹⁴⁵ specifica că P. Constantinescu - lași, profesor la Liceul "Codreanu" din Bârlad, Ion Iacomi, cizmar, și Gheorghe Candel mecanic la Spitalul "Bârlad și Elena Beldiman", deținuți timp de aproape trei luni în arestul preventiv, au înaintat un memoriu ministrului de justiție. Din memoriu desprindem faptul că erau considerate contravenienți la art. 27 din Legea pentru reglementarea conflictelor de muncă și aduceau la cunoștință doleanțele lor, drept urmare a memoriilor și telegramelor trimise la 18 decembrie 1920 și 1 și 4 ianuarie 1921. Ținuți în stare de arest de aproape trei luni fără nici o vină, nu intrau în prevederile legii amintite și nici a alteia. Din cauza lipsurilor materiale, neputând exercita profesiunile prin care să-și susțină familiile, precum și din pricina suferințelor morale îndurate, socialiștii închiși s-au văzut obligați să declare greva foamei începând cu 10 ianuarie 1921, până la instituirea unei anchete care să dispună terminarea instrucției și eliberarea pe cauțiune.¹⁴⁶

Deputatul de Covurlui, D. Stoiculescu, interesându-se de soarta socialiștilor de

la Bârlad, a expediat următoarea telegramă: "D-lui Ministru de Justiție. București. La Bârlad... Petre Constantinescu, profesor, Ion Iacomi cizmar și Gh. Candel mecanic se găsesc de 80 de zile arestați, fără ca instrucția să se fi terminat. Cererile de a fi puși în libertate le-au fost respinse, ca nefiind instrucția terminată. În Galați, Ploiești, Brăila etc. deși a fost grevă, au fost eliberați până la procese. Disperați de această situație ilegală deținuții au declarat greva foamei. Vă cer D-le Ministru, să interveniți urgent pentru terminarea instrucției și punerea lor în libertate până la proces"¹⁴⁷

Din informațiile primite la redacția ziarului "Socialismul", P. Constantinescu – Iași ar fi fost pus în libertate luni 10 ianuarie 1921, prima zi de declarare a grevei foamei. În numărul următor al ziarului "Socialismul" erau înscrise următoarele: "Suntem înștiințați că, împreună cu tov. P. Constantinescu – Iași, au fost puși în libertate tov. Candel și Iacomi din Bârlad"¹⁴⁸

În seara zilei de 10 ianuarie 1921, după o ținere în prevenție și instrucție de 80 de zile, cei patru socialiști I. Cucuș, P. Constantinescu, I.C. Iacomi și Gh. Candel au fost chemați la cabinetul de instrucție și puși în libertate¹⁴⁹, în urma intervenției făcute de deputatul D. Stoiculescu la Camera de punere sub acuzare din Galați și a grevei foamei cu răsunet în presă. Dosarele au fost înaintate Curții Marțiale din Galați pentru că judecătorul de instrucție desesizându-se a găsit dovada că e caz de "atentat la siguranța statului"¹⁵⁰

Liberați provizoriu din închisoarea din Bârlad, în urma grevei foamei și a protestelor de masă, socialiștii din localitate au continuat colaborarea intensă pentru transformarea partidului în partid comunist și afilierea la Internaționala a III-a comunistă. În orașul Bârlad a continuat accelerarea procesului de clarificare politică și ideologică, prin răspândirea de cărți socialiste de către Librăria "Casa Poporului" (Librăria Socialistă) din București.

Profesorul Petre Constantinescu – Iași a fost iar arestat în noaptea de 15 martie 1921 de către o pătrulă și trimis la Curtea Marțială din Iași. Arestarea era destul de curioasă deoarece dosarul fusese trimis Curții Marțiale din Galați¹⁵¹

Socialiștii bârlădeni, arestați pentru că au participat la greva generală și puși în libertate provizorie de Tribunalul Tutova au fost chemați cu mandate de aducere pe data de 21 aprilie de către Consiliul de război Galați, pentru motivul că "ar fi primejduit siguranța statului"¹⁵². În afară de P. Constantinescu – Iași, Cucuș și Iacomi, au mai fost citați cetățenii Candel și David Osias.

Astfel socialiștii din orașul Bârlad au stat sub amenințarea unui proces, fiind trimiși spre anchetare în fața Curții Marțiale din Galați până în luna septembrie 1921, când s-a dat o ordonanță de neurmărire în urma protestelor în favoarea lor¹⁵³. Abia în luna octombrie 1921 profesorul Petre Constantinescu – Iași a fost reintegrat în învățământ, reluându-și munca la Liceul "Codreanu" din Bârlad¹⁵⁴

II. Socialiștii din orașul Bârlad participanți activi la lupta pentru făurirea Partidului Comunist Român

a) Clarificarea ideologică și politică în cadrul secțiunii socialiste bârlădene de la greva generală din octombrie 1920 până la făurirea Partidului Comunist Român

În decursul marilor lupte sociale din anul 1920 clasa muncitoare a fost supusă unui examen plin de învățăminte pentru activitatea viitoare a organizațiilor partidului socialist și ale sindicatelor. Măsurile represive luate de autorități împotriva participanților la grevă, numeroase procese intentate militanților socialiști, dizolvarea

comisiilor muncitorești, închiderea sediilor partidului socialist și ale sindicatelor, prelungirea zilei de 8 ore, concedierea de numeroși lucrători din întreprinderile statului ș.a. au provocat o anumită derută și oboseală în rândurile unei mari părți a muncitorilor. Cu toate acestea ei nu au renunțat la lupta revoluționară..

Concluzia principală, care s-a impus din modul de organizare a grevei generale din octombrie 1920 a fost necesitatea convocării Congresului general de unificare a organizațiilor socialiste și de centralizare a conducerii lor la nivelul României întregite, de așezare a partidului clasei muncitoare pe principiile unui program revoluționar unic, al acțiunii comuniste.

Cu toate că socialiștii din orașul Bârlad au fost închiși cu ocazia participării la greva generală, nu s-au descurajat, ci și-au reluat cu și mai multă râvnă munca politică în cadrul secției de partid de aici. Deși greva generală din octombrie 1920 nu reușise, datorită acțiunii șovăielnice de la centru, marea ridicare din 1920 dovedise cu prisosință forța maselor muncitoare și mai ales necesitatea organizării partidului, a făturii unui partid de tip nou, așa cum cereau comuniștii. După greva generală din octombrie 1920, în orașul Bârlad a continuat procesul de clarificare ideologică și politică în cadrul membrilor secțiunii partidului socialist și a muncitorilor organizați în sindicate, în vederea transformării partidului socialist în Partidul Comunist Român.

Între 30 ianuarie – 3 februarie 1921 s-au ținut lucrările Consfățuirii Consiliului General al Partidului Socialist și a Comisiei Generale a Sindicatelor, care au constituit o importantă confruntare ideologică în urma căruia curentul revoluționar devenit majoritar a învins. Comitetul executiv s-a pronunțat pentru făurirea Partidului Comunist și afilierea sa la Internaționala a III-a comunistă. Astfel, Comitetul executiv a hotărât convocarea Congresului partidului pentru ziua de 8 mai 1921.

Pentru obținerea cărților de membru¹⁵⁵ pe anul 1921, toți membrii secțiunii partidului socialist din Bârlad, erau înștiințați de către secretarul N. Cucoș să se prezinte în localul secțiunii în fiecare marți și joi seara între orele 6-8 cu cărțile de membru pe anul 1920.

Prin răspândirea de cărți socialiste de către Librăria "Casa Poporului" (Librăria Socialistă) din București, a continuat accentuarea procesului de clarificare politică și ideologică și în orașul Bârlad, valoarea ridicându-se, dacă luăm numai anul 1920, la suma de 964 lei¹⁵⁶

Pentru faptul că vindea ziarul "Socialismul" Mihai Hrițcu a fost închis și bătut de poliția locală¹⁵⁷. Credincioasă burgheziei adăpostită sub mantaua averesceană, poliția bârlădeană mergea atât de departe încât nu se sfia să cheme, să intimideze, să aresteze și să bată pe socialiști pentru motivul care numai de resortul acestui organ batjocorit cu titlul de "justiție" nu erau. Directorul siguranței locale declara: "Lumea și ziarele spun că poliția e slabă și de aceea este nevoie să dovedim că nu este așa"¹⁵⁸. În timp ce cele mai multe furturi rămăneau nedescoperite, socialiștii bârlădeni erau toți descoperiți pentru că ei neavând ceva de furat nu aveau ce ascunde, așa că "descoperirile" erau pe cât de lipsite de valoare juridică, pe atât de bine recompensate de bugetul României Mari.

Membrii organizației socialiste din Bârlad, sufereau un șir necurmat de mizerii de pe urma poliției. Redăm mai jos cazul socialistului D. Morțilă¹⁵⁹ de la C.F.R. care a fost chemat la poliție pentru că a plătit cotizația către secția partidului. Fiind eliberat, directorului i s-a părut că prin obiecțiunea de mai sus n-a putut să-l convingă să renunțe la ceea ce face și l-a chemat a doua oară, când l-a bătut și ținut trei zile la arest. Soția sa internându-se a fost bătută și ea ca spioană.

Un alt caz este acela al socialistului M. Hrițcu¹⁶⁰, tot de la C.F.R. care la fel a fost chemat și ținut două zile arestat pentru că plasa ziarul "Socialismul" printre

lucrători, fiind intimidat ca să nu mai facă acest lucru. "Ce zice d-l Ministru de politica poliției bârlădene?" – se întrebau socialiștii din orașul Bârlad.

Comisia generală a Sindicatelor din România cu sediul în București, a publicat în ziarul "Socialismul" fondurile cu care secțiunea Partidului Socialist din Bârlad se angajase să subscrie. Până la 31 decembrie 1920, Comisia locală Bârlad rămăsese cu o datorie de 75,85 lei, iar fondul de grevă la rubrica intrări subscrise cu suma de 234 lei¹⁶¹. Într-un alt număr din periodicul amintit, la rubrica datorinici, era menționat că la 31 decembrie 1920 secțiunea Partidului Socialist din localitate rămăsese datoră cu 842,25 lei.¹⁶²

b) Participarea activă a socialiștilor bârlădeni în vederea pregătirii lucrărilor Congresului Partidului Socialist de transformare în Partidul Comunist Român

Deoarece arhiva secțiunii Partidului Socialist din orașul Bârlad fusese confiscată de organele represive în urma grevei generale din octombrie 1920, Ion Cucoș, secretarul secțiunii a schițat din memorie activitatea desfășurată de socialiști bârlădeni în anul 1920. Raportul de activitate morală a secțiunii Bârlad a Partidului Socialist pe anul 1920 a fost trimis Comitetului executiv al Partidului Socialist în ziua de 25 aprilie 1921¹⁶³

Din *Tabelul de activitate morală a secțiunii Bârlad a Partidului Socialist pe anul 1920*, desprindem: "... Neposedând nici un registru sau un alt document pe care să vă transmitem cele necesare Congresului vă trimitem tot ce am putut memoriza în linii generale activitatea (pe anul 1920). Registrele fiind reținute de judecătorul de instrucție în vederea procesului ce ne este intentat. Asemenea activității materiale nu vă putem trimite nimic. Ședințele nu pot avea loc din cauza presiunii ce autoritățile locale o fac asupra celor mai bune elemente... Bârlad. 25 aprilie 1921. Secretarul Secțiunii I. Cucoș" ¹⁶⁴

"Socialismul" publică la 17 martie ordinea de zi definitivă a Congresului Partidului Socialist. Profesorului Petre Constantinescu - lași i-a revenit sarcina să fie desemnat raportor al problemelor *Presă și propagandă* înscrise la punctul 6 de pe ordinea de zi a Congresului. Raportul a fost redactat în condiții vitrege, deoarece Petre Constantinescu - lași fusese eliberat provizoriu din închisoarea din Bârlad în urma grevei foamii și a protestelor de masă. Abia la sfârșitul lunii aprilie 1921 a terminat redactarea raportului, expediindu-l la București pe adresa sediului central al Partidului Socialist din strada Sf. Ionică nr. 12, cu specificația de a fi citit de către Gheorghe Cristescu. Fiind arestat, parchetul din Bârlad l-a trimis pe Petre Constantinescu - lași în judecata Curții Marțiale din Galați, aceasta neputând astfel participa la Congresul din mai 1921. În urma investigațiilor făcute cu autorul raportului s-a tras concluzia că nu a ajuns la adresa indicată. În linii mari raportul a arătat poziția partidului de tip nou față de presă și propagandă. Era menționat faptul că presa era unul din mijloacele cele mai utile pentru dezvoltarea și răspândirea ideologiei unui partid muncitoresc. Raportul făcea o paralelă între împrejurările în care V. I. Lenin a editat "Iskra", importanța sa în lupta pentru făurirea partidului clasei muncitoare în Rusia și istoria presei muncitorești și socialiste din România. În raport se mai menționa că, după 1 decembrie 1918, tirajul presei revoluționare crescuse devenind hrana ideologică a proletariatului organizat în partid și sindicate. Despre propagandă se menționa că pentru a o face eficace se impunea legarea tuturor problemelor teoretice de problemele practice, de realitățile economice, sociale și politice ale țării. Secțiunea Bârlad, din lipsă de mijloace și neținând adunarea generală, nu a putut să trimită delagați la Congresul de făurire a Partidului Comunist,

și-a manifestat însă adevărul deplin față de istoricele hotărâri adoptate.

În ședința din dimineața zilei de 12 mai 1921, Gheorghe Cristescu a explicat delegaților cauzele absenței profesorului Petre Constantinescu – Iași, schițând concepția partidului asupra presei și propagandei: " I-am înlocuit pe Petre Constantinescu – Iași la punctul 6 *Presa și propaganda*, deoarece el n-a putut participa, fiind persecutat de oficialitățile timpului"¹⁶⁵. Profesorul Petre Constantinescu - Iași a susținut cu tărie ca ziarul "Socialismul" să rămână organul central de presă al Partidului Socialist-Comunist. "Crearea Partidului Comunist Român pe baza ideologiei marxist-leniniste, se subliniază în Programul P.C.R., a marcat o etapă nouă, superioară, atât pe plan politic și ideologic, cât și organizatoric în mișcarea revoluționară din România, în dezvoltarea detașamentului de avangardă a clasei muncitoare, a dat un nou și puternic avânt luptelor politice și sociale desfășurate de masele largi populare din țara noastră"¹⁶⁶.

Se poate conchide că în preajma făuririi Partidului Comunist Român, oamenii muncii din orașul Bârlad, împreună cu întreg proletariatul român, și-au intensificat activitatea pentru transformarea Partidului Socialist în Partid Comunist. Acțiunile revoluționare care au cuprins mișcarea democratică și socialistă din orașul Bârlad în perioada avântului revoluționar, greva generală din octombrie 1920, au scos în evidență necesitatea făuririi partidului revoluționar capabil să conducă și să organizeze proletariatul în lupta pentru îndeplinirea sarcinilor sale istorice.

ÎNCHEIERE

În final putem afirma că și în orașul Bârlad, ca de altfel în întreaga țară a crescut conștiința revoluționară și experiența de luptă a muncitorilor în preajma făuririi Partidului Comunist Român, fapt ce a condus la accelerarea procesului de clarificare ideologică și politică, fiind totodată înfrânte tezele oportuniste, reformiste ale curentului socialist de deapta.

Făurirea Partidului Comunist Român la Congresul din mai 1921, a dus la atingerea unui stadiu înalt al procesului de clarificare politică-ideologică, la care au contribuit efectiv și oamenii muncii din orașul Bârlad constituiți în organizații socialiste și sindicale, cercuri ale tineretului socialist, cercuri de studii sociale și alte forme.

BIBLIOGRAFIE

I. Lucrări teoretice

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura Politică, București, 1975.
 Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., Consiliul Național al F.D.U.S. și Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român în "România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate"*, vol. 17, Editura Politică, București, 1979.
 Nicolae Ceaușescu, *"60 de ani de slujire devotată a poporului, de luptă pentru dreptate socială și libertate națională, pentru construirea socialismului și ridicarea bunăstării maselor, pentru independența patriei, colaborare internațională și pace"*, Editura Politică, București, 1981.

XXX *Istoria patriei și a Partidului Comunist Român în opera Președintelui Nicolae Ceaușescu*, Editura militară, București, 1979.

II. Izvoare

1. Arhive

Arhiva C.C. al P.C.R.

- Arhiva Institutului de Studii Istorice și Social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.
- Arhiva Ministerului Apărării Naționale (Pitești)
- Arhivele Statului București
- Arhiva Comitetului Județean P.C.R. Iași
- Arhivele Statului Iași
- Arhivele Statului Vaslui

2. Documente

XXX- *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1916-1921*, Editura Politică, București, 1966.

XXX- *Documente din istoria U.T.C. din România (1917-1944)*, Editura Tineretului, 1958.

XXX- *Dezbaterile Adunării Deputaților, 1919-1921.*

3. Periodice

- "Calendarul muncii" 1907-1920.
- "Chemarea" (București), 1920.
- "Evenimentul", 1897-1920.
- "Iașul socialist", 1919.
- "Îndreptarea", 1921.
- "Izbânda", 1919.
- "Libertatea" (Bârlad), 1918-1926.
- "Lupta de clasă", 1920.
- "Lupta socialistă" (Ploiești), 1921.
- "Momentul", 1918.
- "Muncitorul căilor ferate", 1920.
- "Omul liber", 1918.
- "Presa" (Iași), 1920.
- "Reformatorul" (Piatra Neamț), 1919.
- "Social-Democrația", 1918.
- "Socialismul" (1919-1924).
- "Tribuna Tutovei" (Bârlad), 1918-1928.
- "Uniunea grafică", 1918.

III. Lucrări generale

N. N. Constantinescu

– *Situația clasei muncitoare din România, 1914-1944*, Editura politică, București, 1966.

XXX- *50 de ani de la crearea C.G.S.R.*, Editura C.C.S.R., București, 1958.

XXX- *Crearea Partidului Comunist Român (mai 1921)*, București, Editura științifică, 1971.

Clara Cușnir- Mihailovici,

Florea Dragne, Gheorghe Unc – *Mișcarea muncitorească din România, Făurirea Partidului Comunist Român*, Editura Politică, 1982.

XXX - *File din istoria U.T.C.*, Editura politică, București, 1971.

XXX- *Greva generală din România, 1920*, București, 1970.

C. Kirițescu

– *Istoria războiului pentru întregirea României, (1916-1919)*, vol. III, București, Ediția a II-a.

Mircea Mușat, Ion Ardeleanu – *Viața politică în România (1918- 1921)*, Editura Politică, București, 1976.

III. Lucrări speciale

I. Agrigoroaiei

– *Mișcarea revoluționară și democratică în orașul Iași în anii 1918-1921*, în "Cercetări istorice" nr. 2/1971.

L. Eșanu, D. Boțescu

– *Acțiuni ale muncitorilor din Moldova premergătoare grevei generale din octombrie 1920* în "Studii și cercetări științifice", Istorie, Iași, fasc. 2, 1960.

L. Eșanu, D. Boțescu

– *Despre desfășurarea grevei muncitorilor cefești din aprilie – iunie 1920 din Moldova*, în "Studii și cercetări științifice", Istorie, Iași, fascicula 1, 1963.

L. Eșanu

– *Secțiunile socialiste din Moldova în perioada premergătoare înființării P.C.R.*, în "Cercetări istorice", 2/1971.

I. Saizu

– *Manifestația din 12 august 1920 a muncitorilor ieșeni*, în "Anuarul Institutului de istorie și arheologie", Iași, 1965.

D. Șandru

– *Știri despre mișcarea grevistă din Iași în anii 1919-1920 și greva de la Fabrica "Tăsătura" Iași*, în "Studii și cercetări științifice", Istorie, Iași, fascicula 1, 1961.

ASPECTS DE LA SITUATION REVOLUTIONNAIRE DE LA VILLE DE BÂRLAD ET DU DEPARTEMENT TUTOVA DANS LA PERIODE 1918-1921

Dans la période 1918-1921 le mouvement ouvrier de Bârlad aboutissait à un tel degré de maturation politique et idéologique qui réclamait nécessairement la transformation du parti de la classe ouvrière dans un parti révolutionnaire de type nouveau.

L'essor révolutionnaire de la période 1918-1921 a signifié une nouvelle dans la lutte de libération sociale pour l'affirmation de la classe ouvrière de Bârlad dans l'arène politique du pays, conséquence de l'accroissement de la force du prolétariat et de sa capacité de se situer dans l'avantgarde du mouvement général progressiste. A cette époque-là, le mouvement du peuple travailleur de Bârlad s'est accru, tout comme des différentes catégories sociales et des personnalités politiques existantes, pour la solution démocratique de grands problèmes de la Roumanie.

Le mouvement ouvrier socialiste de Bârlad s'est affirmé comme un vaste mouvement de masse, qui inclusit le prolétariat industriel, et qui entraînait aussi des catégories sociales non prolétariennes de l'ancien département de Tutova.

NOTE

¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, anul 1918, mapa 61; fondul 1, mapele 65,66 din 1918; fondul 28, mapele 210 și 242 din 1919; *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916-1921*, p. 186; "Social-Democrația", anul I, nr. 24 din 4 noiembrie 1918; *Ibidem*, 27 mai, 22 iulie, 26 august, 16 și 13 septembrie, 14 și 28 octombrie 1918.

- ² "Libertatea" din 25 noiembrie 1918.
- ³ "Tribuna" nr. 252 din 19 noiembrie 1918.
- ⁴ "Libertatea" din 11 noiembrie 1918.
- ⁵ "Socialismul" din 5 martie 1919.
- ⁶ Arhiva I.S.I.S.P. de pe lângă C.C. al P.C.R., dosar nr. 39039 – 25, fila 376.
- ⁷ "Socialismul" din 28 februarie 1919.
- ⁸ "Libertatea" din 10 februarie 1919.
- ⁹ *Ibidem*, din 17 februarie 1919.
- ¹⁰ "Socialismul" din 10 martie 1919.
- ¹¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, dosar 311, anul 1919.
- ¹² *Ibidem*, dosar 390, fila 378; Arhiva I.S.I.S.P., fond A III 75.
- ¹³ "Socialismul" din 10 martie 1919.
- ¹⁴ *Ibidem* din 5 și 8 martie 1919.
- ¹⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, dosar 280, anul 1919.
- ¹⁶ "Socialismul" din 24 martie 1919.
- ¹⁷ "Adevărul" din 24 martie/6 aprilie 1919.
- ¹⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, mapa 281, anul 1919.
- ¹⁹ L. Eșanu, I. Saizu, *Date noi privind lupta pentru pământ a țăranilor din Moldova în anii 1918-1921*, în "Analele Institutului de Studii Istorice și Social – Politice de pe lângă C.C. al P.C.R.", anul XIV, 1/1968, p. 87; V. Neculce, L. Coptil, *Aspecte ale mișcării muncitorești din Moldova în anii avântului revoluționar (1917-1921)* în "Analele științifice ale Universității "Al. I. Cuza" din Iași (seria nouă), Secțiunea III (Științe sociale), tomul V, anul 1959, p. 6.
- ²⁰ Arh. St. Buc., fond M.A.I., dosar nr. 219/1920.
- ²¹ *Ibidem*, dosar nr. 272/1920, fila 15.
- ²² *Ibidem*, fila 21.
- ²³ *Ibidem*, Tribuna Tutovei, din 6/23 iulie 1919.
- ²⁴ "Idealul" anul I, nr. 5 din mai 1923, p. 72.
- ²⁵ *Greva generală din România*, 1920, 1970, p. 64.
- ²⁶ "Tribuna Tutovei" din 5/18 mai 1919.
- ²⁷ "Socialismul" din 3 iulie 1919.
- ²⁸ "Tribuna Tutovei" din 28/10 august 1919.
- ²⁹ "Socialismul" din 30 iulie 1919.
- ³⁰ *Ibidem*, din 9 august 1919.
- ³¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, dosar 282, anul 1919.
- ³² "Socialismul" din 3 septembrie 1919.
- ³³ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 5, dosar 756, fila 440.
- ³⁴ "Libertatea" din 7 și 25 septembrie 1919.
- ³⁵ "Socialismul" din 28 septembrie 1919.
- ³⁶ *Ibidem*, din 6 octombrie 1919.
- ³⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, dosar nr. 312, anul 1919.
- ³⁸ *Ibidem*, dosar nr. 287, anul 1919.
- ³⁹ *Ibidem*, mapa 285; *Ibidem*, mapa 284.
- ⁴⁰ *Ibidem*, mapa 286.
- ⁴¹ Arhiva I.S.I.S.P., A III 64.
- ⁴² "Socialismul" din 7 noiembrie 1919.
- ⁴³ "Arhiva C.C. al P.C.R., fond 5, dosar 757, fila 575, anul 1919.
- ⁴⁴ *Ibidem*, fond 28, dosar nr. 287, anul 1919.
- ⁴⁵ "Iașul socialist" din 21 decembrie 1919.
- ⁴⁶ N. Munteanu, *Cincizeci de ani de sport muncitoresc*, Editura "Stadion", 1971, p.

35.

⁴⁷ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Dir. Secret. și Pers., 1920, dos. 91, p.

30.

⁴⁸ "Socialismul" din 2 februarie 1920.⁴⁹ "Îndreptarea" anul III, nr. 15, din 23 ianuarie 1920.⁵⁰ *Ibidem*, nr. 20 din 30 ianuarie 1920.⁵¹ *Ibidem*, nr. 35 din 17 februarie 1920.⁵² "Socialismul" din 13 februarie 1920.⁵³ *Ibidem*, din 14 februarie 1920.⁵⁴ *Ibidem*, din 15 februarie 1920.⁵⁵ *Ibidem*, din 20 februarie 1920.⁵⁶ *Ibidem*, din 22 februarie 1920.⁵⁷ *Ibidem*, din 23 februarie 1920.⁵⁸ *Ibidem*.⁵⁹ *Ibidem*.⁶⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, dosar 62, anul 1921.⁶¹ "Socialismul" din 8 martie 1920.⁶² Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, dosar 81, anul 1920.⁶³ M. C. Stănescu, *Socialiștii din Moldova, participanți activi la lupta secțiunilor Partidului Socialist pentru crearea P.C.R.* în "Anale de Istorie", anul XVII, p. 2/1971, p. 136; Leon Eșanu, *Dr. H. Aroneanu și mișcarea muncitorească din Bacău în anii 1918-1920* în "Carpica", VI, 1973-1974, p. 181.⁶⁴ L. Eșanu și D. Boțescu, *Despre desfășurarea grevei muncitorimii ceferiste din aprilie – iunie 1920 în Moldova* în "Studii și cercetări științifice", Istorie, anul XIV, fasc. 1, 1963, Iași.⁶⁵ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, dosar nr. 272, filele 9, 10, 12.⁶⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, dosar nr. 254, anul 1920.⁶⁷ "Socialismul" din 6 mai 1920.⁶⁸ *Ibidem*.⁶⁹ Telegrama a fost trimisă prefectului de Tutova pe data de 13 mai 1920.⁷⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, dosarele 217, 186, 239, 301, 234, 205, 256/1920; "Nădejdea" din 19 și 23 mai 1920.⁷¹ *Ibidem*, dosar nr. 234/1920.⁷² *Ibidem*, dosar nr. 301/1920.⁷³ *Ibidem*; Petre Constantinescu – Iași, *Pagini de luptă din trecut*, Editura Politică, 1972, București, p. 289, planșa a III-a.⁷⁴ *Ibidem*, dosar nr. 300, anul 1920.⁷⁵ Ideile conceptului conferinței pentru țărani au circulat în primăvara anului 1920 în satele limitrofe Bârladului.⁷⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, dosar 84, anul 1920.⁷⁷ "Socialismul" din mai 1920.⁷⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, dosar nr. 302, anul 1920.⁷⁹ *Ibidem*, dosar nr. 302, anul 1920.⁸⁰ *Ibidem*, dosar nr. 62, anul 1920.⁸¹ *Ibidem*.⁸² "Iașul socialist" din 21 decembrie 1919. Sediul C.F.R. Bârlad se afla lângă fântâna lui Frățeanu din strada Carpați.⁸³ *Ibidem*, din 8 februarie 1920.⁸⁴ *Ibidem*, din 21 februarie 1920.⁸⁵ Amintim articole ca: *Dictatura burgheză; Votul și armata* ș.a., publicate în cadrul

unui ciclu de articole în ziarul "lașul socialist".

⁸⁶ "Socialismul" din 5 iunie 1920.

⁸⁷ Petre Constantinescu – Iași, *op. cit.*, p. 14.

⁸⁸ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1920, p. 833.

⁸⁹ Arhiva M.A.N. Pitești, fondul Corpul IV Armată, dosar nr. 95; fondul Corpul III Armată, dosar nr. 17.

⁹⁰ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, 1920, dosar nr. 272, p. 19.

⁹¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, dosar nr. 62, anul 1921.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Direcția Secretariat și Personal, dosar nr. 248/1920, f. 6-8.

⁹⁴ "Socialismul" din 8 august 1920.

⁹⁵ "Socialismul" din 13 august 1920.

⁹⁶ "Socialismul" din 5 septembrie 1920.

⁹⁷ "Socialismul" din 14 septembrie 1920.

⁹⁸ "Socialismul" din 23 septembrie 1920.

⁹⁹ "Socialismul" din 30 septembrie 1920.

¹⁰⁰ "Socialismul" din 7 octombrie 1920.

¹⁰¹ "Socialismul" din 15 octombrie 1920.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ Arhiva I.S.I.S.P., fond 96, dosar nr. 2489/1920, fila 2.

¹⁰⁴ "Evenimentul" din 12 octombrie 1920.

¹⁰⁵ În anul 1920 întâlnirile militanților revoluționari din Bârlad aveau loc în atelierul militanțului socialist Ion Iacomi, din strada Dimitrie Cantemir, nr. 14.

¹⁰⁶ În casa de pe strada Eliberării nr. 9, s-a aflat sediul organizației locale a Partidului Socialist, fiind folosită pentru diferite consfătuiri în anii 1919-1921, în perioada marilor acțiuni de clasă, ale grevei generale din 1920 și anul făuririi P.C.R.

¹⁰⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 50, mapa 4358, fila 7, anul 1920; *Ibidem*, fond 28, mapa 308/1920; *Ibidem*, mapa 311/1920; *Ibidem*, mapa 312/1920; *Ibidem*, mapa 313/1920.

¹⁰⁸ *Greva generală din România, 1920*. București, 1970, p. 238.

¹⁰⁹ Arh. I.S.I.S.P., fond 96, dosar nr. 154, vol. 1, partea a II-a, fila 327.

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² *Ibidem*, fila 40.

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ *Ibidem*, dosar nr. 42962, fila 200 – Parchetul Tribunalului Tutova către Ministerul Justiției.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ Arhiva I.S.I.S.P., D.7, VI, individual, dosar nr. 22688-8, fila 36.

¹¹⁸ Notă a Siguranței referitoare la pregătirea și începutul grevei generale în județul Tutova și Covurlui, publicată în "Buletin informativ", 17-23 octombrie 1920.

¹¹⁹ *File din istoria U.T.C.*, Editura Politică, București, 1971, p. 73.

¹²⁰ "Buletinul informativ" din 17-23 octombrie 1920.

¹²¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 50, mapa 4353, fila 105, anul 1920; Arh. St. Buc., fond M.I., dosar nr. 219/1920; "Adevărul" din 19 și 21 octombrie 1920.

¹²² "Adevărul" din 19 și 21 octombrie 1920.

¹²³ M.C. Stănescu, *Socialiștii din Moldova, participanți activi la lupta secțiunilor Partidului Socialist pentru crearea P.C.R. în "Anale de istorie"*, anul XVII, 2/1971.

¹²⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar nr. 4, fila 111; *Ibidem*, fond nr. 5, dosar nr. 758.

¹²⁵ Arh. M.A.N. Pitești, fond Corpul IV Armată, dosar nr. 118, filele 50-51.

¹²⁶ *Ibidem*, filele 161-162.

¹²⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 5, dosar nr. 758, fila 200, anul 1920; "Chemarea" din 28 octombrie 1920, fototeca I.S.I.S.P., clișeu nr. 17444.

¹²⁸ "Socialismul" din 15 noiembrie 1920.

¹²⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, mapa 306, filele 1-4, anul 1920.

¹³⁰ *Ibidem*, mapa 307, filele 1-2.

¹³¹ *Ibidem*, dosar nr. 115.

¹³² *Ibidem*, mapa 314.

¹³³ *Ibidem*.

¹³⁴ *Ibidem*, mapa 317

¹³⁵ *Ibidem*.

¹³⁶ "Libertatea" din 9 decembrie 1920.

¹³⁷ "Socialismul" din 20 decembrie 1920.

¹³⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 55, dosar nr. 1, anul 1920.

¹³⁹ *Ibidem*, dosar nr. 3, anul 1920.

¹⁴⁰ "Socialismul" din 24 decembrie 1920.

¹⁴¹ "Socialismul" din 28 decembrie 1920.

¹⁴² "Socialismul" din 30 decembrie 1920.

¹⁴³ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 55, dosar nr. 4, anul 1921.

¹⁴⁴ *Ibidem*, fond nr. 5, dosar nr. 758, fila 200, anul 1921; Direcția generală a Arh. St. Buc., fond Președinția Consiliului de Miniștri dosar nr. 117 din 1921, fila 200; "Magazin istoric" nr. 10, anul 1970, p. 24.

¹⁴⁵ "Socialismul" din 10 ianuarie 1921.

¹⁴⁶ *Ibidem*.

¹⁴⁷ *Ibidem*.

¹⁴⁸ "Socialismul" din 14 ianuarie 1921.

¹⁴⁹ "Libertatea" din 15 ianuarie 1921.

¹⁵⁰ *Ibidem*.

¹⁵¹ "Socialismul" din 21 martie 1921.

¹⁵² "Socialismul" din 24 aprilie 1921.

¹⁵³ "Lupta Socialistă" din 11 septembrie 1921.

¹⁵⁴ "Viața sindicală" din 11 septembrie 1921.

¹⁵⁵ "Socialismul" din 26 februarie 1921.

¹⁵⁶ "Socialismul" din 16 martie 1921.

¹⁵⁷ "Socialismul" din 21 martie 1921.

¹⁵⁸ "Socialismul" din 18 martie 1921.

¹⁵⁹ "Socialismul" din 18 martie 1921.

¹⁶⁰ *Ibidem*.

¹⁶¹ "Socialismul" din 20 aprilie 1921.

¹⁶² "Socialismul" din 25 aprilie 1921.

¹⁶³ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, dosar nr. 141, anul 1921, filele 1-2.

¹⁶⁴ *Ibidem*, dosar nr. 62, anul 1921.

¹⁶⁵ "Socialismul" din 1 mai 1921.

¹⁶⁶ "Veac Nou" din 7 mai 1921.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 40.

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**PALATUL MAVROCORDAT ȘI CERCUL MILITAR
"MAREȘAL CONSTANTIN PREZAN" DIN VASLUI**

Viorica ZGUTTA-CRISTEA

Palatul Mavrocordat este situat pe artera principală ce leagă centrul orașului de gară, pe promontoriul care domină partea de sud-est a municipiului Vaslui. Clădirea este o construcție de zidărie și cărămidă tencuită în interior și exterior și se dezvoltă pe subsol parțial și parter.

Planul, compoziția fațadelor, mai ales a celei principale și a celei posterioare se înscrie în stilul eclectic al sfârșitului secolului XIX și începutul secolului XX. Palatul este alcătuit dintr-un corp central și două aripi laterale de înălțime mai mică având o lungime totală de 68 m.

Accesul principal se realizează pe sub un portal cu turlă ce se reazemă pe patru arce în plin centru, stâlpii independenți ai portalului fiind decorați spre exterior cu pilaștri cu pedestaluri și capiteli corintice ce susțin o arhitravă simplă. Această se sprijină pe o friză cu consolă și metope din plăci de ceramică smălțuită, cu chenar și rozete (culoarea predominantă a plăcilor ceramice este albastru deschis). Pe corpurile laterale metopele nu mai sunt de ceramică, ci de ipsos și au dimensiuni mai reduse și decoruri simplificate.

Fațada principală a corpului central se încheie pe capete cu zone decroșate spre exterior, sugerând baze de turnuri de colț în stil neogotic. Fațada posterioară este tratată cu deosebită grijă, capetele corpului central susținând câte un balcon cu balustrada din fier forjat inspirate din renașterea italiană. Tot pe această fațadă apare terasa închisă cu o tâmplărie bogat ornamentată cu fier forjat la care se ascende pe două scări simetrice având feronerie lucrată în aceeași tehnică a balcoanelor și ferestrelor. Deasupra terasei, retras din planul ferestrelor se ridică etajul alcătuit dintr-o singură încăpere amplasată deasupra salonului – hall (salonului de recepții, sălii de baș), care printr-o amenajare tehnică deosebită permite luminatorului să se deplaseze într-o laterală deschizând sala spre spațiul de deasupra unde se producea orchestra. Accesul se făcea pe o scară balansată din lemn prin capătul din aripa de nord a coridorului median.

Modelarea ancadramentelor este clasică terminându-se în cornișe susținute de console. Frontoanele ferestrelor se încheie cu volute care încadrează capete de lei și ghirlande de frunze. Acoperișul clădirii este rezolvat în patru ape, pe fațada principală apar patru turlă învelite în plăci de ardezie, restul acoperișului format din șarpantă de lemn este învelit în tablă zincată.

Palatul a cărui construcție a fost terminată în 1892 a îndeplinit rolul de locuință (palat boieresc). Clădirea este zidită din cărămizi având următoarele încăperi:

un vitraj mare (șeră), un salon – hall (sală de dans sau recepție) având dimensiuni de 7,60 x 9,30 m. cu tavanul mobil-luminator, cinci camere de stăpân, opt camere de serviciu, o bucătărie, un bufet (probabil încăperea capitonată de lemn de stejar), o sală de baie, un closet, o cameră de încălzire pentru calorifer, o magazie pentru lemne.

Palatul este alcătuit din parter, subsol și cinci poduri și posedă instalații de apă canal și lumină electrică, având instalații cu calorifer cu abur.

Toate camerele principale posedă sobe de teracotă smălțuită sau faianță în perfectă stare de funcționare. Camerele de stăpân, saloanele de recepție și coridoarele de la parter sunt parchetate cu stejar. Pereții interiori sunt tapetați cu hârtie în bună stare. Tâmplăria, uși și ferestre, de foarte bună calitate are feronerie și armături din bronz speciale vopsite și în parte lustruite.

În anul 1934 Ministerul Apărării Naționale hotărăște cumpărarea unui imobil pentru instalarea Cercului Militar al Garnizoanei Vaslui.

Pe adresa Ministerului este trimisă o scrisoare ofertă datată 31 octombrie 1934 și semnată de George Mavrocordat în calitate de procurator al mamei sale, doamna Vera Mavrocordat, domiciliată la Nisa, Departamentul Alpii maritimi, Franța, pentru clădirea numită "Palatul Mavrocordat" situată pe strada Ștefan cel Mare nr. 60, astăzi numărul 62 și aflată pe Lista monumentelor la numărul 38 B 0015.

Oferta lui George Mavrocordat a fost înregistrată la Ministerul Apărării Naționale, Direcțiunea de construcții și domenii militare la nr. 08758 din 16 noiembrie 1934, cuprinzând o succintă descriere a imobilului care are "o suprafață clădită de cca. 700 m.p., pe un teren de cca. 4000 mp. astfel delimitat: "Fațada de Vest pe strada Ștefan cel Mare pe o lungime de 81 m având un grilaj de fier forjat pe soclu de piatră, la Sud linie dreaptă în lungime de 21 m cu un gard de scânduri în lungime de 39 m, formând limita cu piața Școalei Ortodoxe și mai departe un gard de scânduri în lungime de 39 m, formând limita cu proprietatea Școalei Ortodoxe Vaslui. La Est și la Nord este limită cu proprietatea Mavrocordat și cumpărătorul va fi obligat a ridica imediat în aceste părți un gard de scânduri de cel puțin doi metri înălțime pe întreaga lui cheltuială și fără nici un drept de trecere" (Anexa 1)

Prețul de vânzare al imobilului este stabilit la 1.500.000 lei conform Legii monetare din 7 februarie 1929, prin care un leu corespunde cu valoarea legală a 10 mlg aur.

Actul de vânzare cumpărare s-a încheiat la 31 decembrie 1934 între George Mavrocordat ca procuror al mamei sale Vera George Mavrocordat ca vânzătoare și Cercul Militar "Constantin Prezan" al ofițerilor din Garnizoana Vaslui, reprezentat conform articolelor 14 și 61 din Statute prin domnii: col. Ioan Minescu, comandantul Regimentului 25 infanterie Vaslui, lt. Col. Vasile Popovici, maior Dumitru Cihodariu, cpt. Alex Nicolau, cpt. C. Harles, lt. Docan Vasile și sublt. Neșțian Adam, toți domiciliați în Vaslui în calitate de cumpărători. Părțile consimt în totul la condițiunile contractului achitând 1.200.000 lei, Cercul rămânând dator cu suma de 300.000 lei care se va plăti astfel: în cursul anului 1935 plata ratei de 200.000 lei și în cursul anului 1936, plata ratei de 100.000 lei.

În 1935, în ziua de 27 mai, Cercul Militar "Mareșal Prezan" a fost inaugurat în imobilul Palatului Mavrocordat.

Prin statutele Cercului Militar "Mareșal Prezan" în articolul 4 se stabilesc 3 categorii de membri:

- a) membri fondatori;
- b) membri obligatorii;
- c) membri voluntari.

În articolul 5 se specifică că sunt membri obligatorii toți ofițerii și asimilații lor în activitate de serviciu, făcând parte din Garnizoana Vaslui și ofițerii de altă garnizoană detașați la Vaslui pentru un serviciu mai lung de 60 zile. Articolul 6 fixa statutul membrilor voluntari care îi cuprinde pe ofițerii în rezervă și retragere și cei aflați în poziția de disponibilizare care solicitau prin cerere scrisă acestea. Sunt exceptați cei reformati pentru greșeli contra onoarei și disciplinei militare și cei condamnați. În art. 7 se stipula că pot deveni membri fondatori oricare din membrii cuprinși în art. 5 și 6, precum și alte persoane care vor face Cercul Militar "Mareșal Prezan" donații în valoare de minimum 5000 lei.

Din același document aflăm lista membrilor fondatori și donațiile făcute de aceștia. Lista este deschisă de Victor Slăvescu (1891-1977), Ministrul Finanțelor cu o donație de 1.000.000 lei din partea Ministerului său, urmat de col. Gabriel Marinescu (1886-1940), Prefectul Poliției capitalei cu o donație de 120.000 lei cuprinzând fotografii înrămate ale Regelui Carol al II-lea, Marelui Voievod Mihai și A.S.R. Principele Nicolae, precum și un bust de bronz al Mareșalului Prezan. Donația Poliției capitalei a fost făcută la 20 mai 1935.

Dovada recunoștinței țării față de personalitatea Mareșalului Prezan, a faptului că era considerat un simbol al armatei și onoarei militare o reprezintă și faptul că Primul Ministru George Tătăreanu (1866-1957) și-a înscris numele pe lista membrilor fondatori cu o donație personală în valoare de 10.000 lei la 7 mai 1935. Cu aceeași sumă și-a trecut numele în rândul fondatorilor Cercul Militar "Mareșal Prezan" Vasile Sasu (1877-1962), Ministrul Agriculturii, și domnii Paul Angelescu (1872-1943), general de corp de armată, Ministrul de Interne și Ion Manolescu Strunga (1899-1951), Ministrul Industriei și Comerțului, cu câte 20.000 lei la 1 iunie 1935.

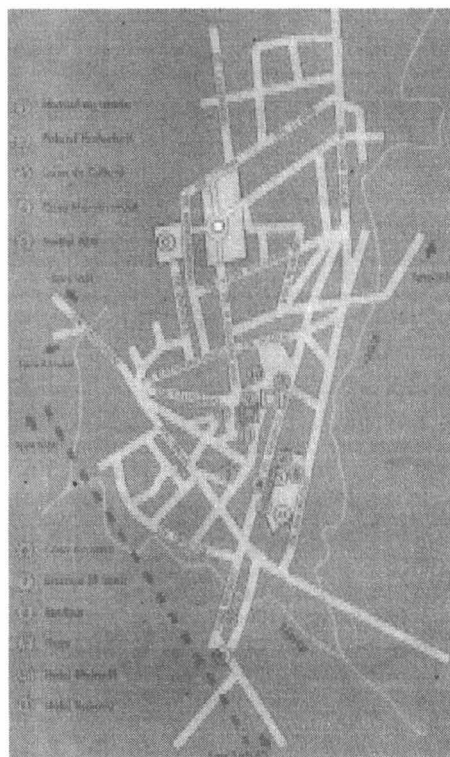
Pe lista membrilor fondatori și-au înscris numele Prefectul județului Vaslui, Gheorghe Rășcanu și senatorul de Vaslui, general Ion Rășcanu (1874-1952, fost Ministru al Armatei) din stăruința cărora s-a prevăzut în bugetul județului pe anul 1935-1936 o subvenție de 50.000 lei, precum și Dumitru Taciu, Primarul Vasluiului cu aceeași contribuție prevăzută în bugetul vasluian.

În același tabel evidențiem înscrierea la 26 mai 1935 pe lista membrilor fondatori a domnului Mareșal Constantin Prezan și a doamnei Mareșal Olga Prezan cu o donație către Cercul Militar constând într-un serviciu de masă de argint, a doamnei Olga C. Dimitriu (fica mareșalului) și domnului doctor C. Dimitriu (ginearele) și a domnișoarei Olghita C. Dimitriu (nepoata) cu o donație de 5.000 lei făcută la 28 iunie 1935 și a nepotului Mareșalului Constantin Prezan, Constantin Ion Dumitriu cu aceeași sumă de 5.000 lei făcută la 19 septembrie 1936.

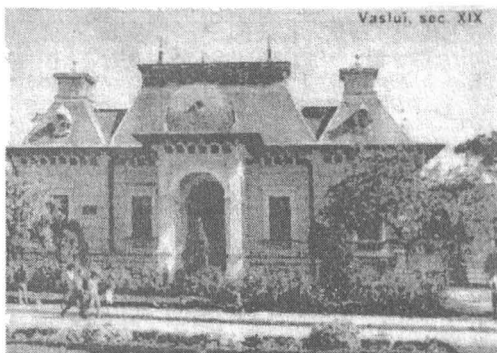
NOTĂ:

Mulțumim colegilor de la Arhivele Naționale, Direcția Județeană Vaslui (doamnelor Maria Moruzi și Maria Colea), de la Muzeul Militar Național (domnului col. Eugen Ichim și domnului col. Alexandru Donovici) ca și domnului arhitect Marian Beșliu – Provas Vaslui, autorul Proiectului de restaurare a Palatului Mavrocordat.

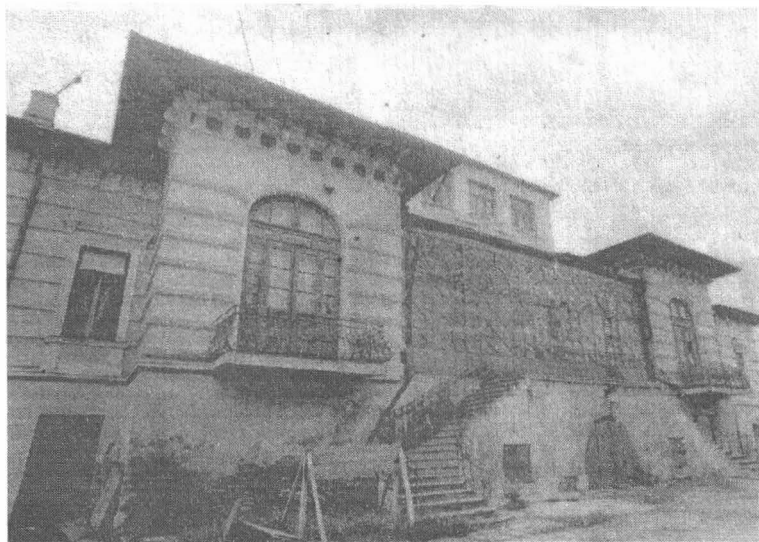
Mulțumim cele mai respectuoase doamnei doctor Olga Macarie, București, nepoata Mareșalului Constantin Prezan, pildă vie de păstrare a memoriei unui Mare OM și a unui Ostaș Desăvârșit.

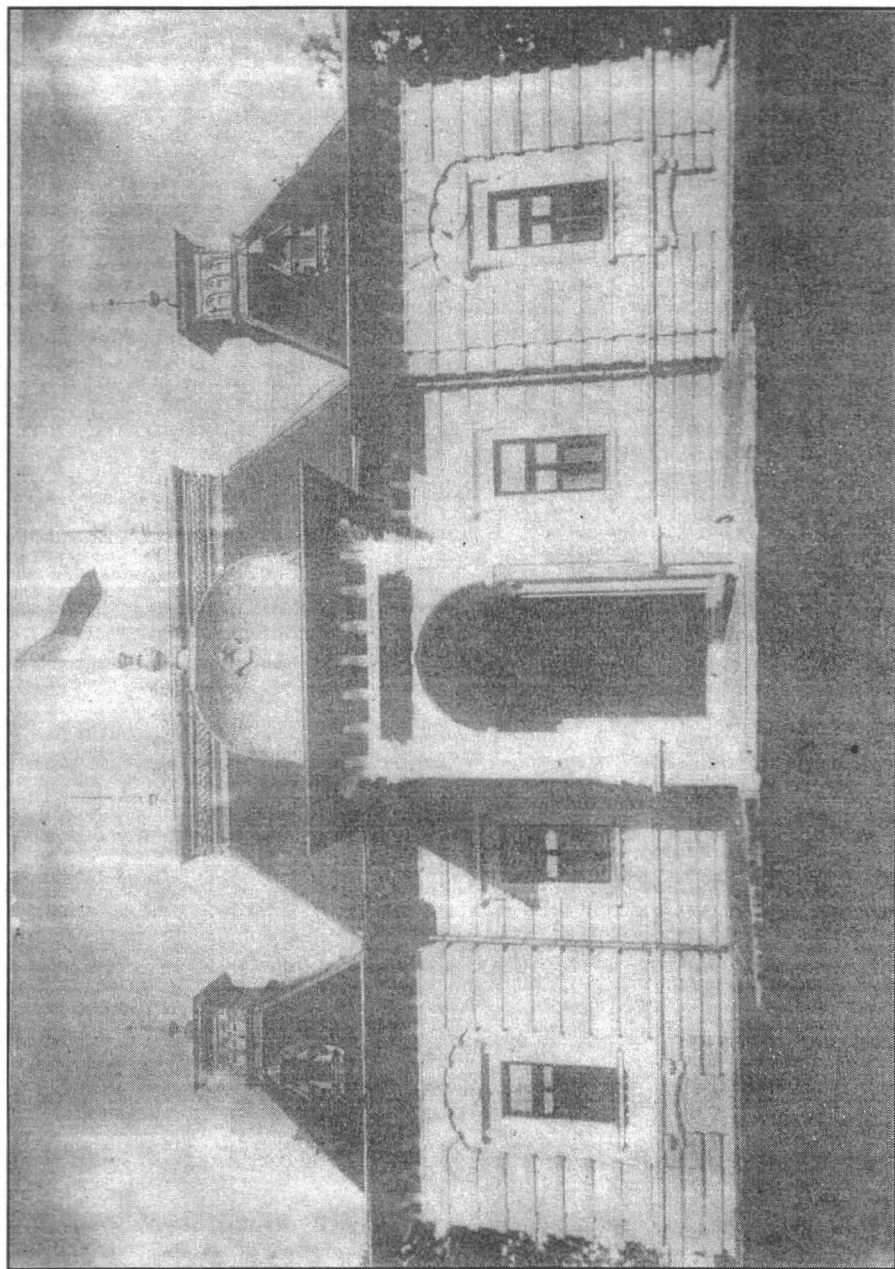
1.1. Vaslui – Planul orașului

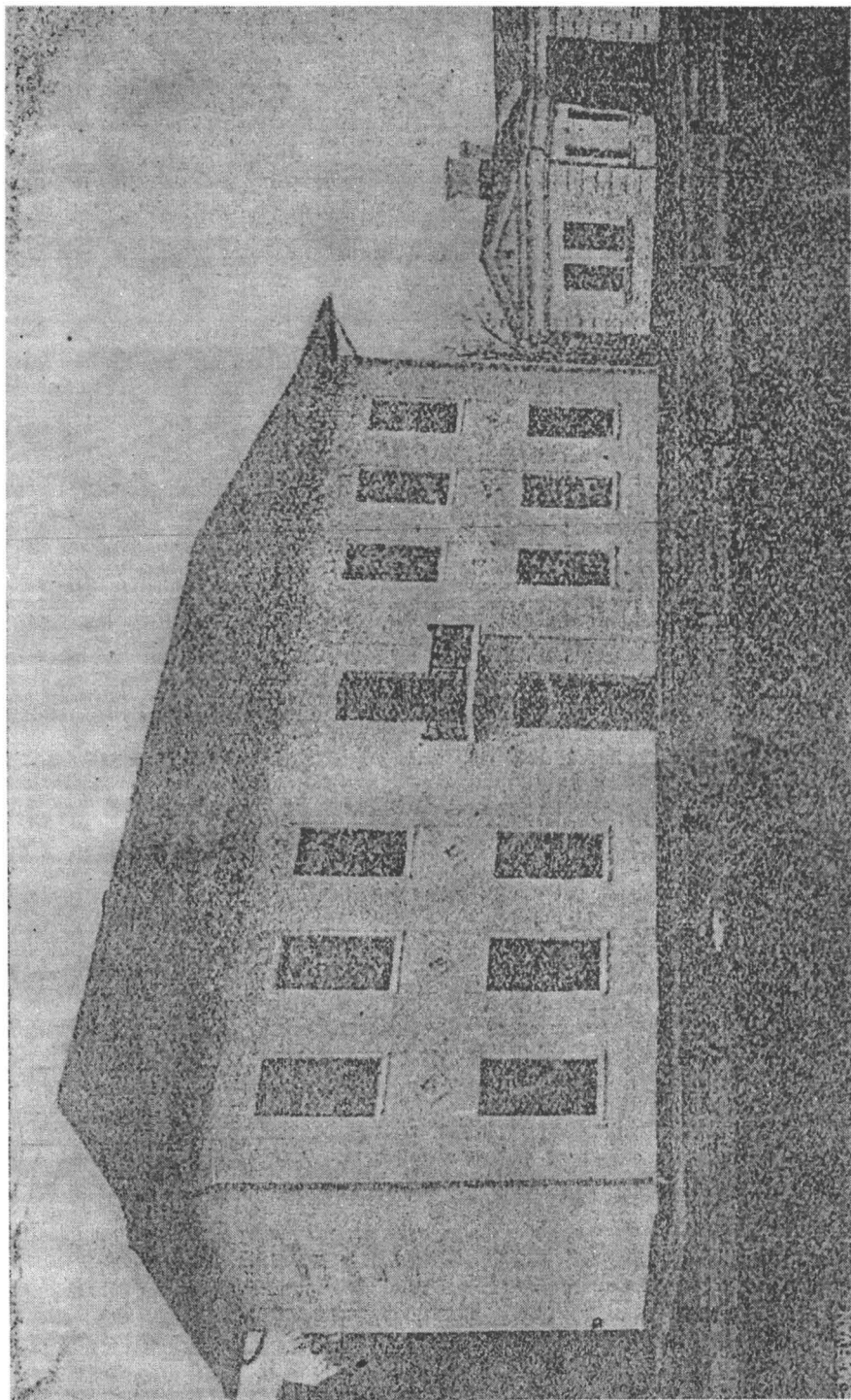
1.2. Palatul Mavrocordat astăzi, fațada principală.

1.3. Palatul Mavrocordat astăzi, fațada posterioară.

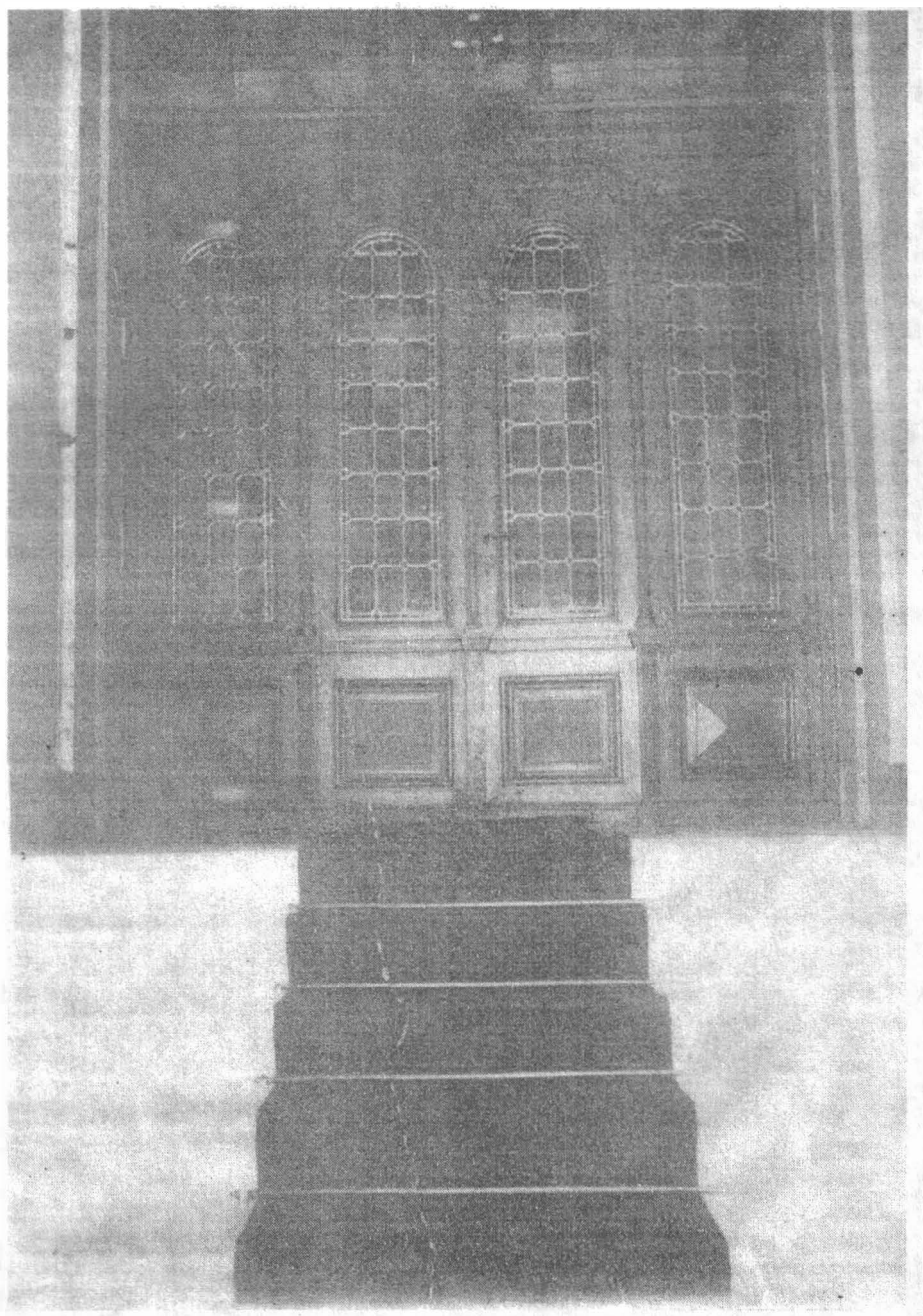

2.1. Palatul Mavrocordat în anul 1935, fațada principală.

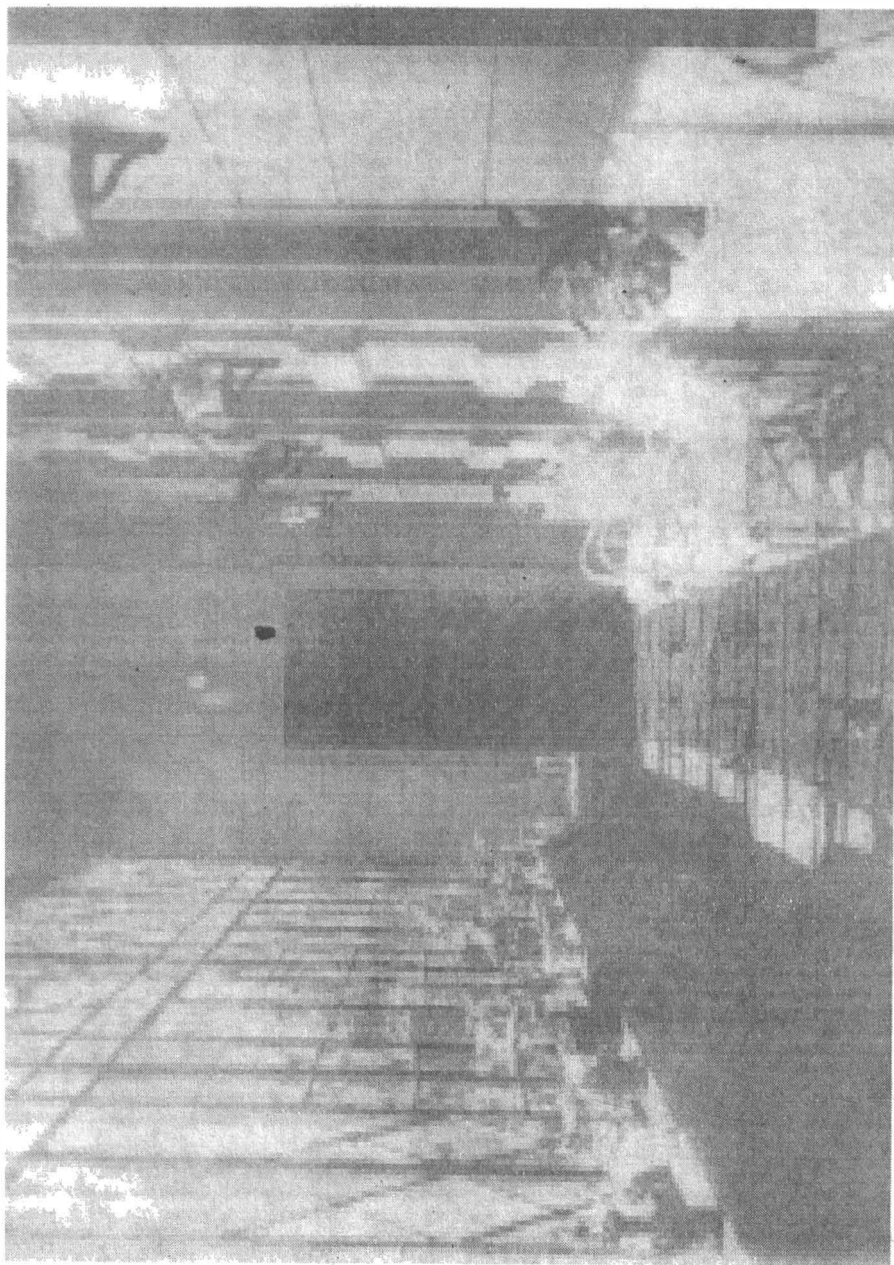

3.1. Extematul de domnişoare al S.O.N. a F.R., Filiala Vaslui, în planul doi – Palatul Ghica.

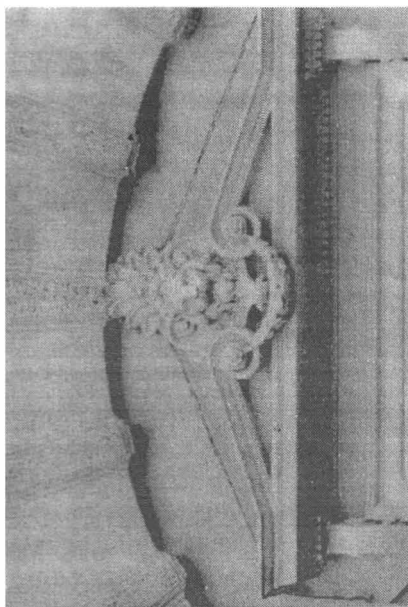

4.1. Scara de onoare. 1935.

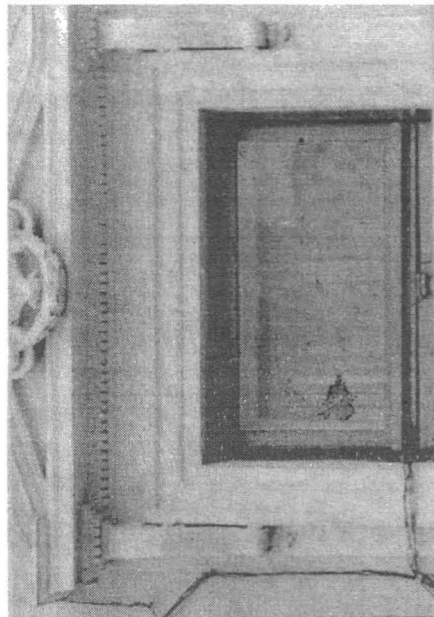

5.1.Sera. 1935.

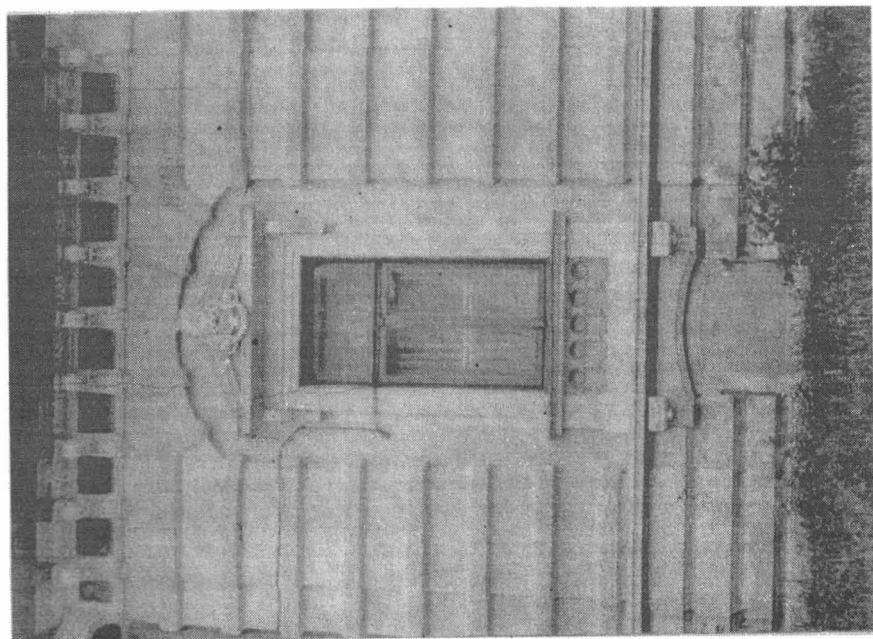

6.2. Fronton de fereastră - detaliu.

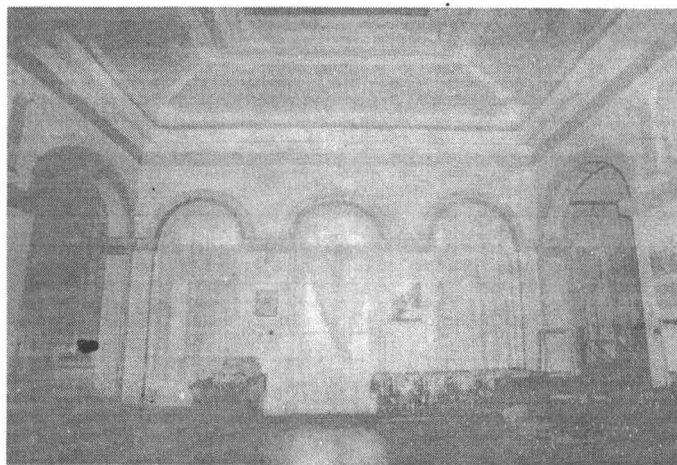
6.3. Fronton de fereastră - detaliu.

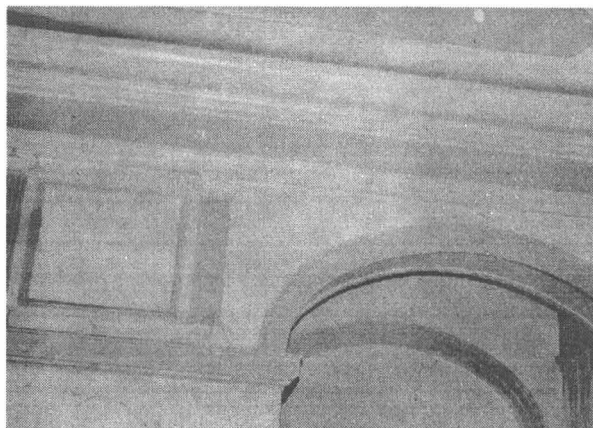
6.1. Fronton de fereastră - ansamblu.

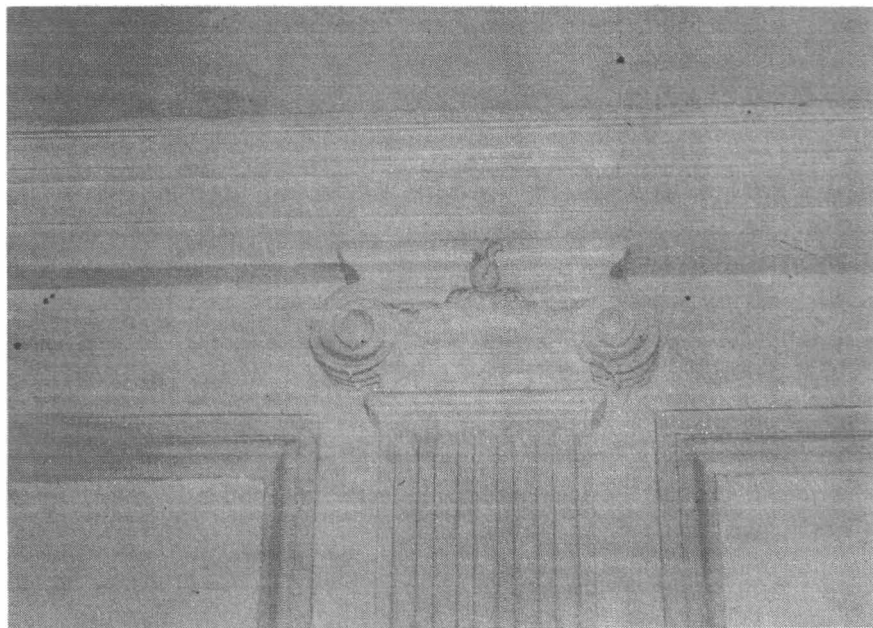
7 1. Sala de bal (luminatorul – detaliu).

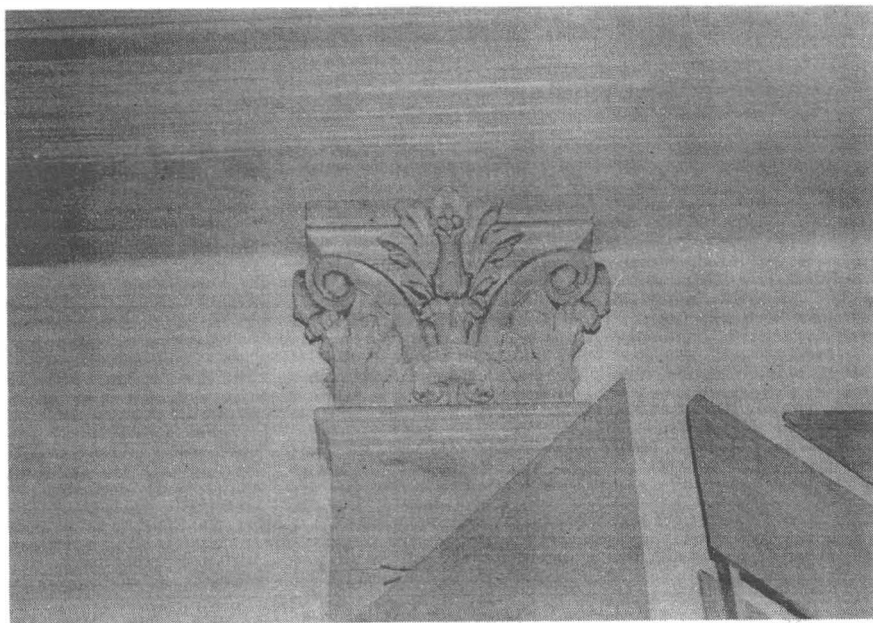
7.2.Sala de bal – vedere generală.

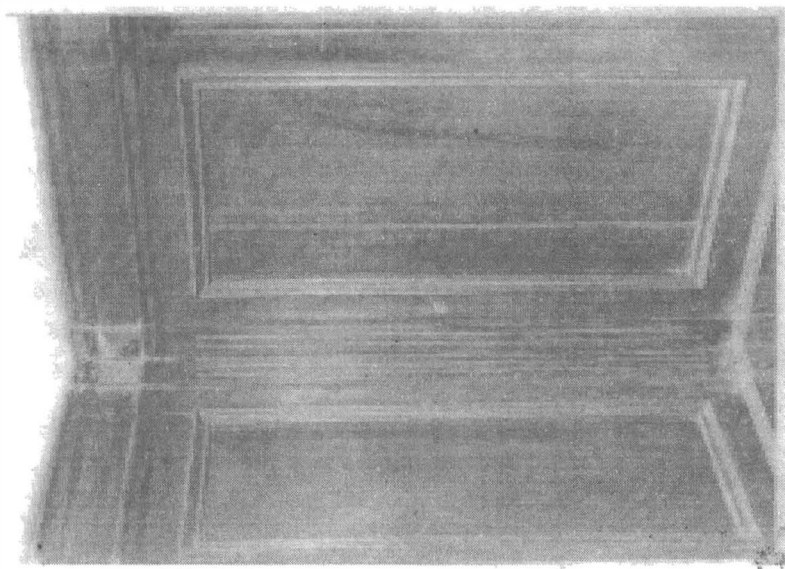
7.3. Sala de bal – detaliu.

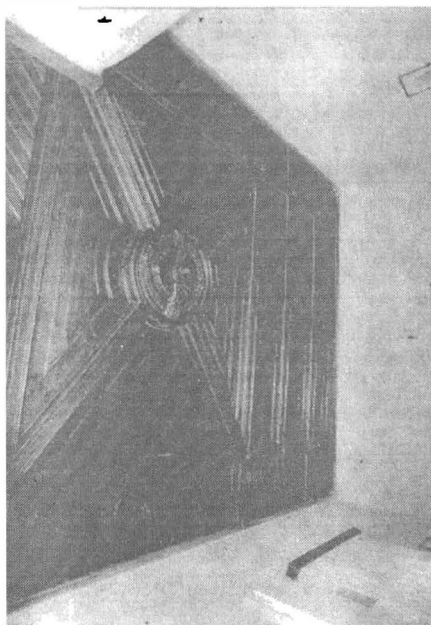
8.1. Coloană (detaliu).

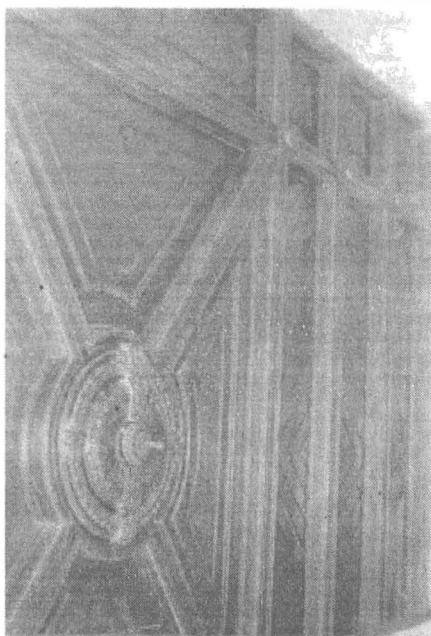
8.2. Coloană (detaliu).

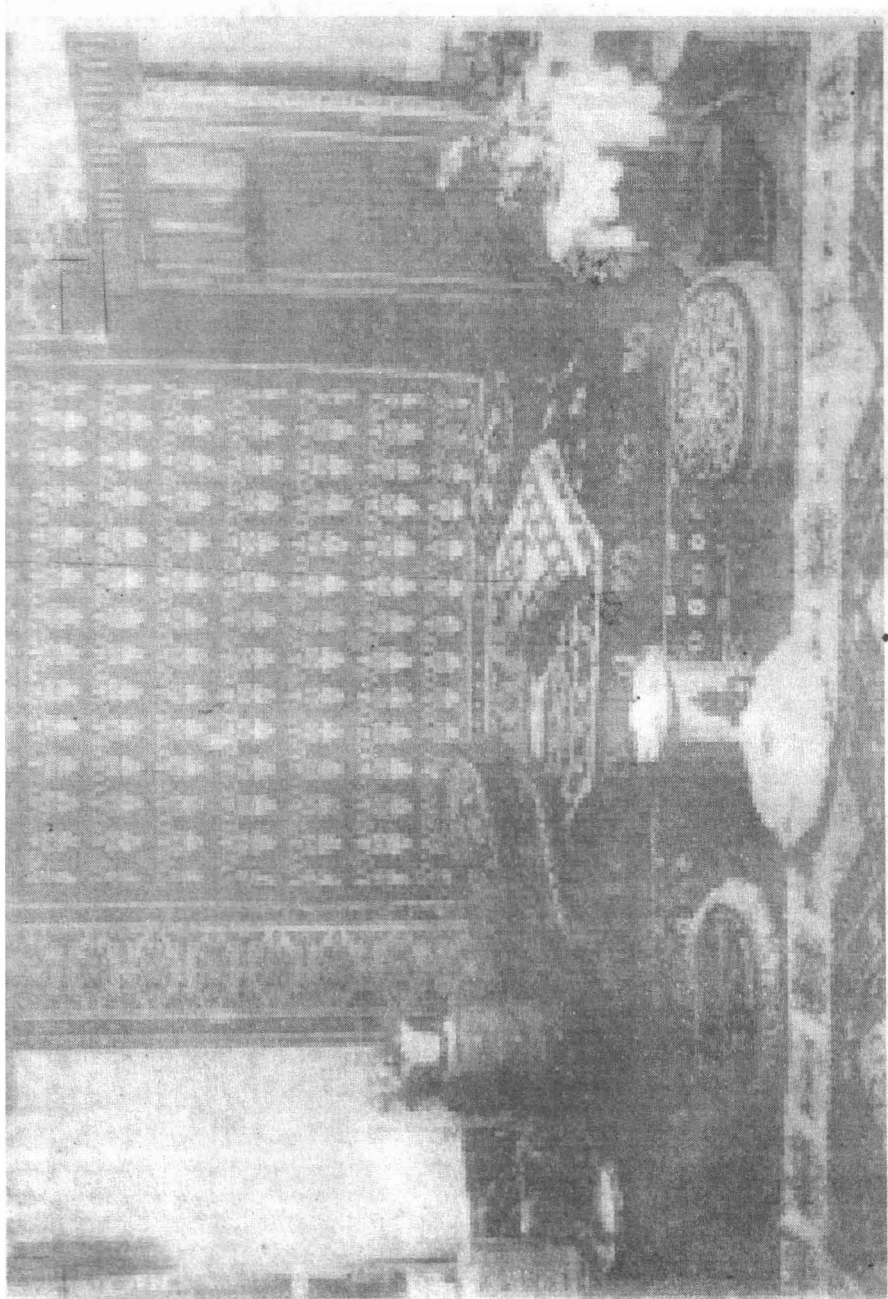
9.3. Sufrageria lambrisată - pereți laterali – detaliu.

9.1. Sufrageria lambrisată (tavan – ansamblu).

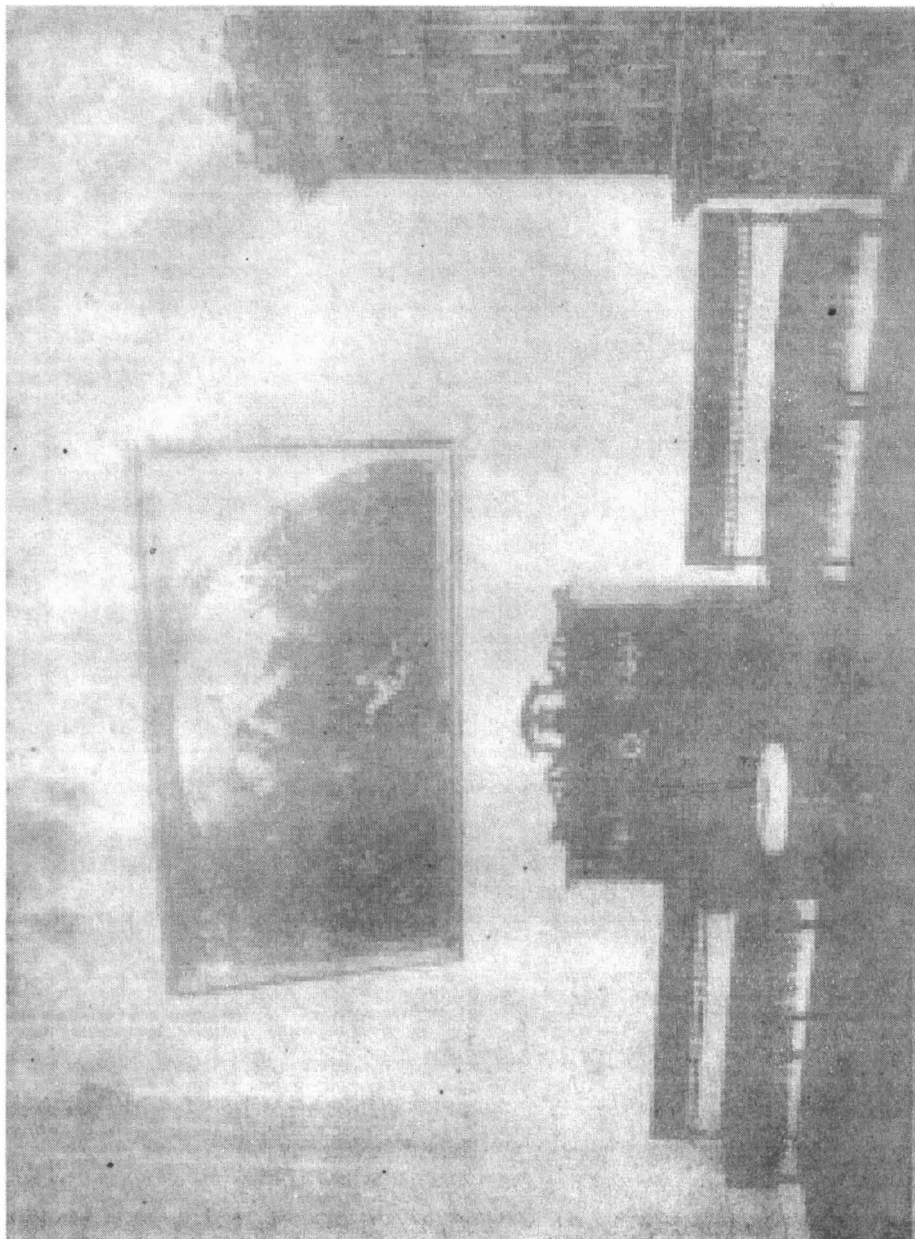

9.2. Sufrageria lambrisată (tavan – detaliu).

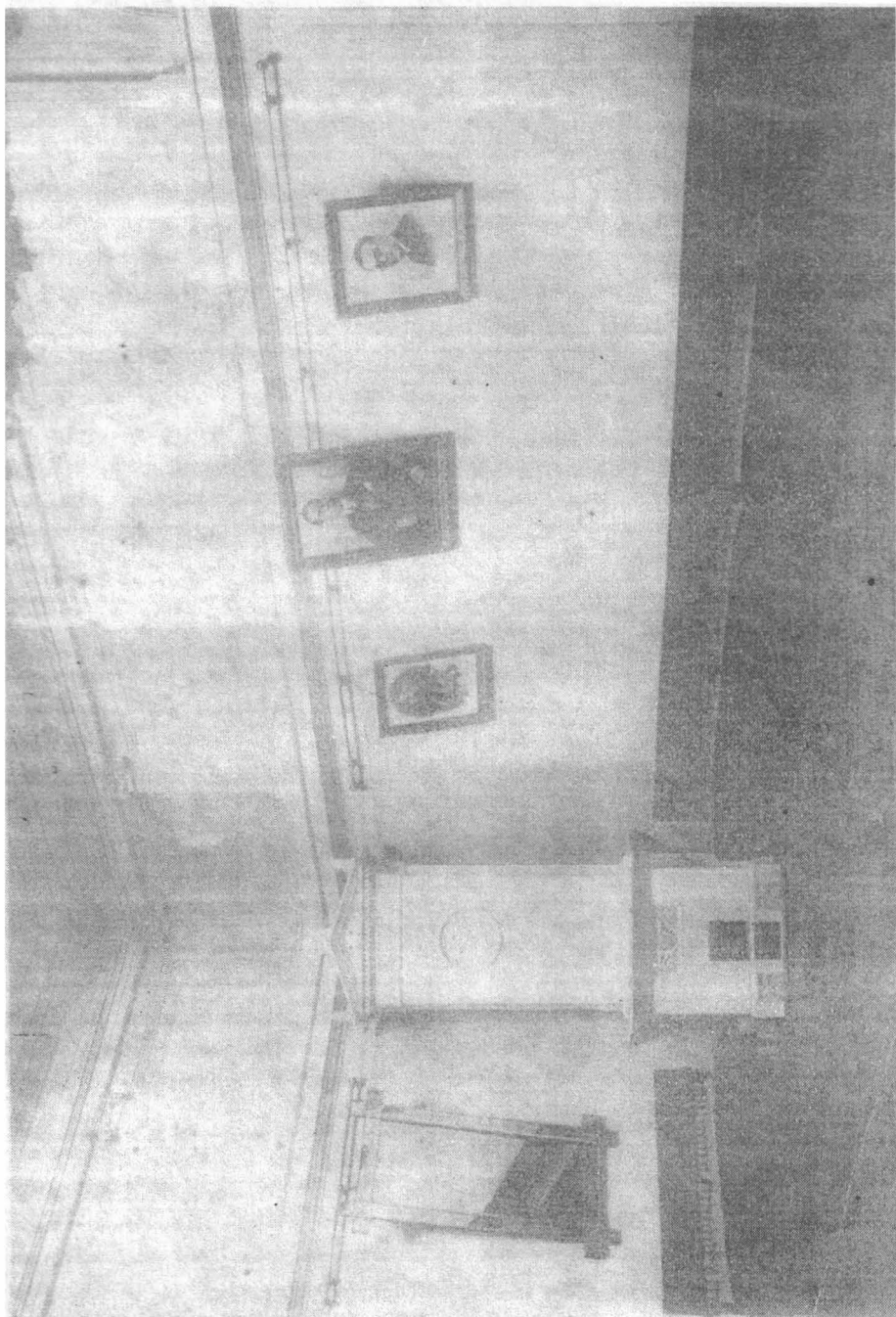

10.1. Salonul românesc. 1935.

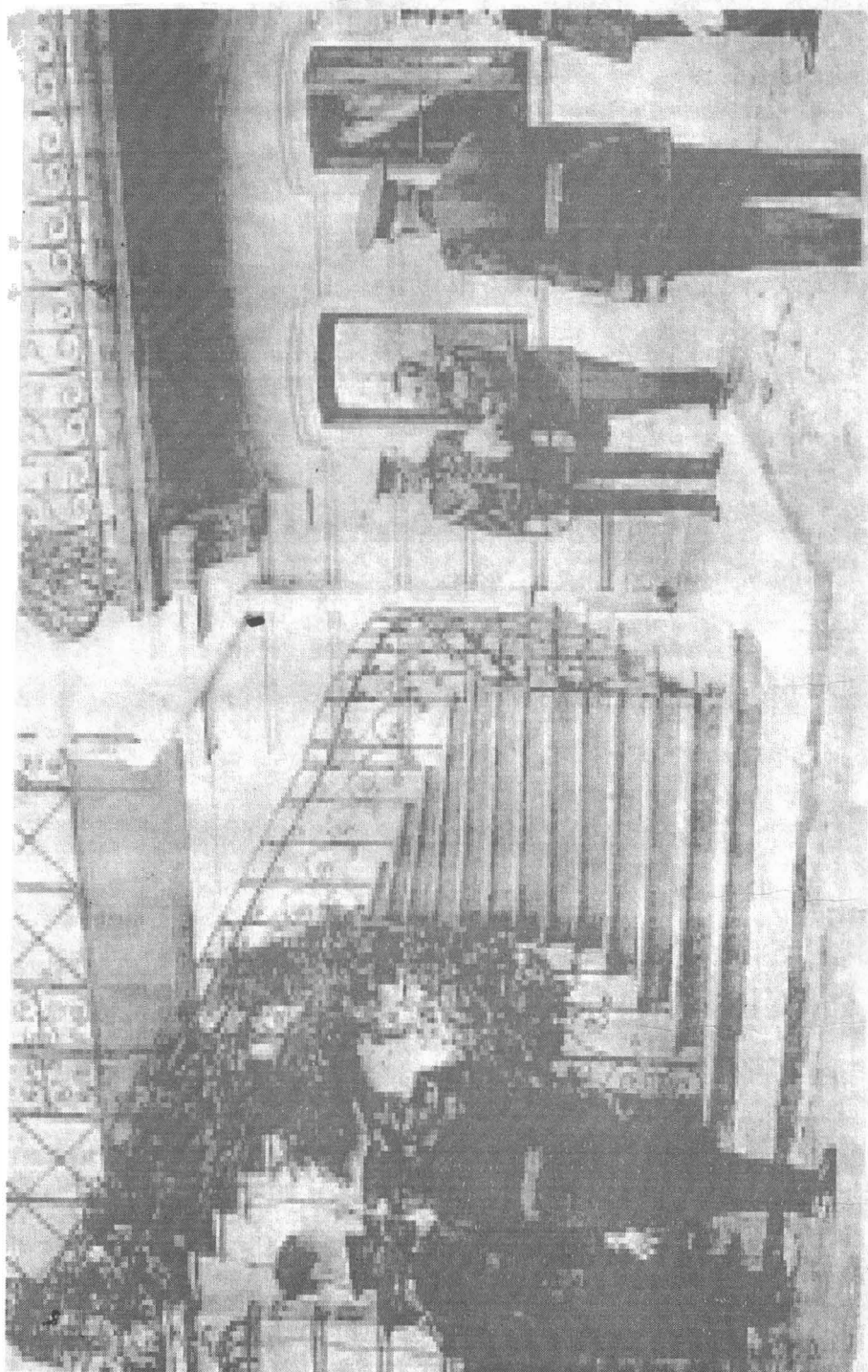

11. Salonul de muzică. 1935.

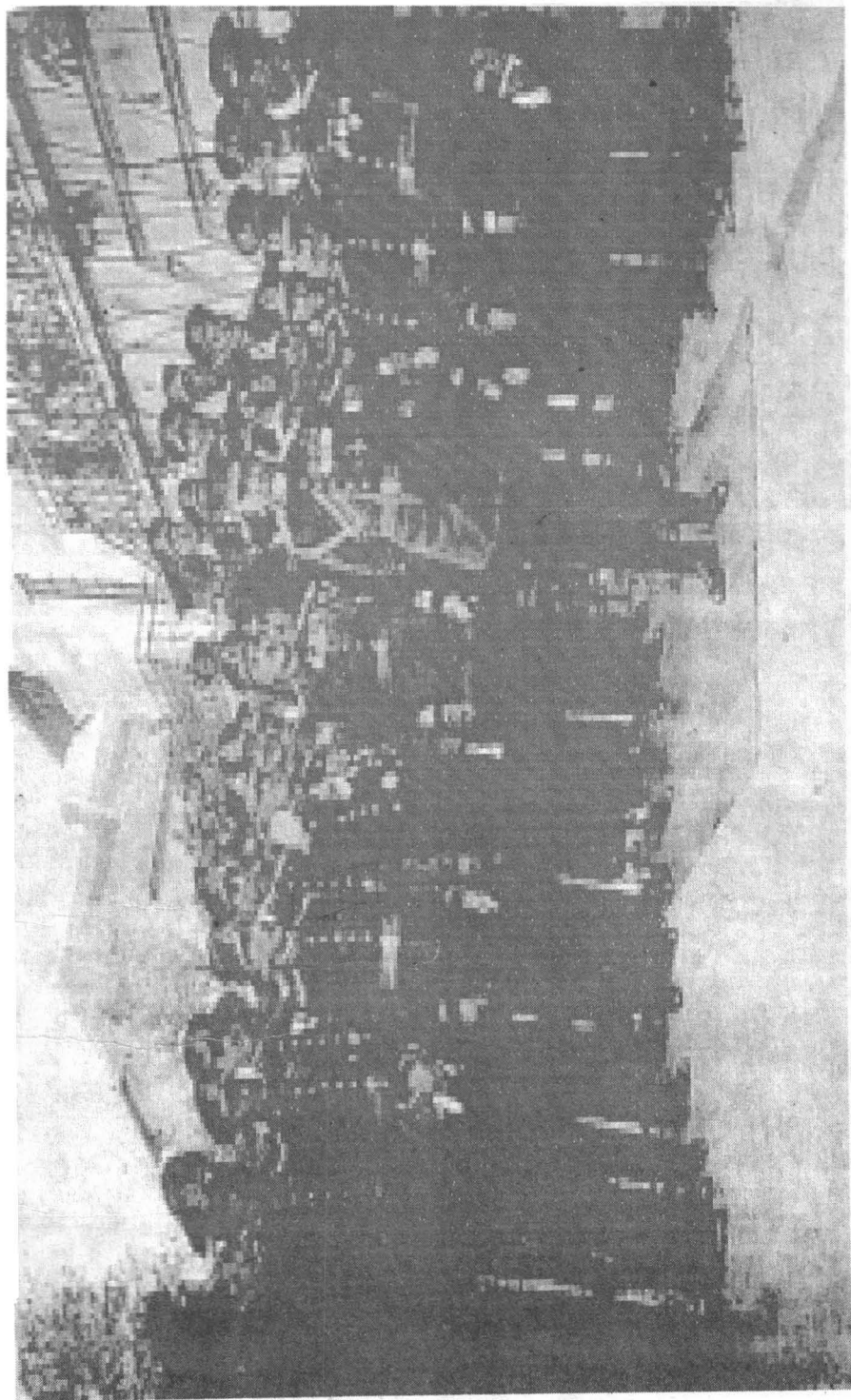

12.1. Salonul de recepții. 1935.

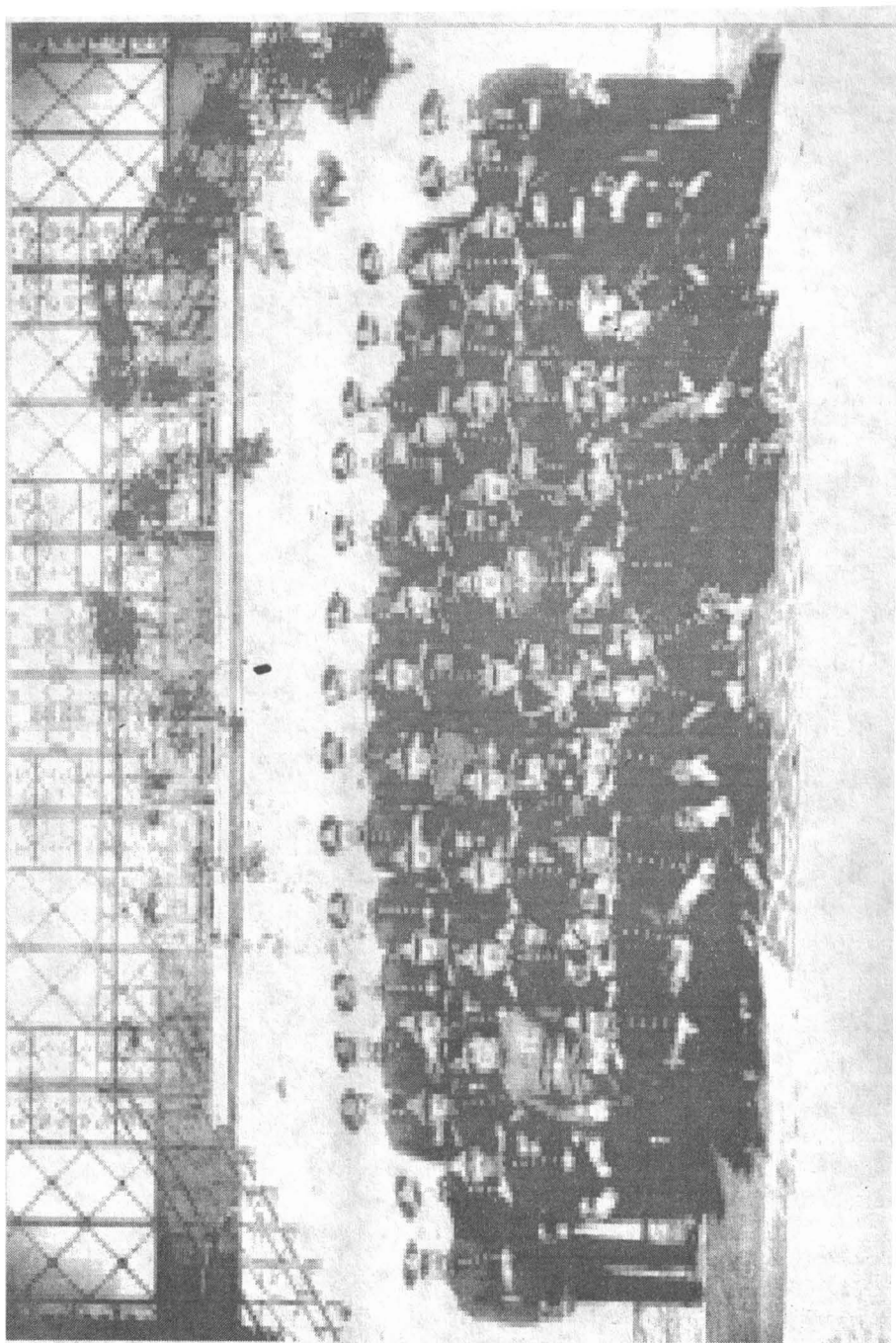

13.1. Mareșalul Constantin Prezan la inaugurarea Cercului Militar "Mareșal Constantin Prezan" 1935.

14.1. Mareșalul Prezan în mijlocul Regimentului VII Racova nr. 25. 1935

15.1. Mareșalul Constantin Prezan în mijlocul Regimentului VII Racova nr. 25 Vaslui

MINISTERUL APARĂRII NAȚIONALE
DIRECȚIUNEA DE CONSTRUCȚII
ȘI DOMENII MILITARE

No. 0875^e din 16 Dec. 1934

INTRARE

Domnule Ministru,

Subsemnatul J.G. Mavrocordat, în calitate de procurator
doamnei Vera J. Mavrocordat, cu procedur specială, fiind încredințat
că Ministerul Armatei caută un imobil pentru instalarea cerc-
militar al Garnizoanei Vaslui, am onoarea a vă oferi spre vânzare
imobilul proprietatea mandantei mele denumit " Palatul Mavrocord
No. 60 Strada Stefan cel Mare în Vaslui.

Descrierea imobilului:

Imobilul este situat în strada Stefan cel Mare No. 60
strada principală a orașului, având o suprafață clădită de circa
700 m.p., pe un teren de circa 4.000 m.p. astfel delimitat: către
la Vest pe strada Stefan cel Mare pe o lungime de 21 m. având în
grileja de fer forjat pe soclu de piatră. La Sud o linie dreaptă
lungime de 21 m. cu un gard de scânduri în lungime de 39 m. formă
limita cu piața Școlii Ortodoxe și mai departe un alt gard de
scânduri în lungime de 39 m., formând limita cu proprietatea Șco-
lei Ortodoxe din Vaslui. - La Est și la Nord, este în limită cu pr-
prietatea Mavrocordat și cumpărătorul va fi obligat a ridica în-
clădit în aceste părți un gard de scânduri de cel puțin doi metri
înălțime, pe întreaga lui circumferință și fără nici un drept de tra-
sare. -

Clădirea este zidită din cărămidă, având următoarele
încăperi: 1 vitraj mare (seră), 1 salon-hall, 5 camere de stăpâni,
8 camere de serviciu, 1 bucătărie, 1 bufet, 1 sală de baie, 1 to-
closet, 1 cameră de încălzire pentru calorifer, 1 magazie pentru
lucru, etc. -

Clădirea compusă din parter, subsol și 5 poduri, posedă
instalații de apă, canal și lumină electrică, având și instalații
de calorifer cu aburi. -

Toate camerele principale posedă sobe de teracotă sau
faiantă în perfectă stare de funcționare. -

Camerele de stăpâni, saloanele de recepție și coridoarele
de la parter, sunt parchetate cu stejar. -

... /// ...

Afară de acestea mai există ca anexă o mare pivniță.-

D-sale

Domnului Ministru al Armatei.

Prețul de vânzare

Prețul pentru care ofer acast imobil este de le 1.500.000 (Un-milion-cinci-sute-mii) așa cum sunt definiți prin Legea Monetară din 7 Februarie 1929, adică un leu corespunzând cu valoarea legală de zece miligrame aur cu titlul de 9/10, plătit în numerar la Vaslui la încheierea actului de vânzare.-

Toate taxele fiscale sau alte taxe sau cheltuieli de orice natură, vor fi suportate de cumpărătorul, adică de Domn. Ministerul al Armatei, în așa fel ca prețul de Lei Stabilizat 1.500.000 (Un-milion-cinci-sute-mii) să fie achitat efectiv și de orice reținere.-

Prezenta ofertă este valabilă până la 1 Decembrie din anul curent 1934, dar îmi rezerv dreptul de a vinde imobilul sau menționat unui alt cumpărător chiar înainte de termenul de 1 Decembrie 1934, dacă mi se prezintă altă ocazie.-

Imobilul este în stare bună de locuit și poate fi vizitat oricând de Delegatul Ministerului, căruiu îi țin la dispoziție spre examinare la Vaslui, toate planurile de detaliu ce le posed, actele de proprietate și procura mea.-

Primiți vă rog, Domnule Ministru, încredințarea imobile mele considerațiuni.-

Vaslui, 31 Octombrie 1934

P.P. Gora G. Mavrocordat

[illegible]

CERCUL MILITAR „MAREȘAL PREZAN”

MEMBRII-FONDATORI

Numele Donatorului	Data	Felul donației
Doamna, ^{so} ^{so} C. Dimitrie si ^{so} Olga C. Dimitrie	28. V. 1935	Lei cinci mii
Comand. Aviatiei Marelui Stinge	1. VI. 1935	Lei douăzeci mii
Comand. General Răscanu - Fot. Minister. Somet. Comand. Gh. Răscanu Prof. Facult. de Medici	20. IX. 1936	Subvenție din partea Prefecturii Jed. Vaslui. Lei douăzeci mii
Doamna: Comand. M. Bupdezan		Suma în valoare de zece mii lei.
Constant Ion Dimitrie (fiul ^{so} ^{so} C. Dimitrie - apăsă de la M. (Mareșal Prezan))	19. IX. 1936	Lei cinci mii.
Colonel Spiridonovici M.	1. Mai 1947	8.250.000 (opt mii două zeci mii lei)
Maioara Paraschiva I.	1. Mai 1947	8.250.000 (opt mii două zeci mii lei)

18.1. Statutele Cercului Militar "Mareșal Prezan" Vaslui, Lista membrilor fondatori.

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**O CĂLĂTORIE ÎN SPANIA A LUI EMIL RACOVÎȚĂ.
PAGINI INEDITE DE JURNAL**

Mioara IONIȚĂ

Cu aproximativ trei ani în urmă, când am purces la restructurarea sălii Muzeului Național de Istorie care prezintă cultura românească la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, prima grijă a fost să cercetez depozitele muzeului pentru a găsi cât mai multe piese originale menite să îndulcească, pe cât posibil, impresia deloc agreabilă datorată structurii greoaie, inestetice și nefuncționale, rod al colaborării cu faimoasa I.S. DECORATIVA. În ciuda faptului că speranțele mele nu erau foarte mari, am descoperit destul de numeroase manuscrise, opere de artă plastică, mobilier, obiecte personale ale unor oameni de cultură, fotografii originale și cărți poștale care m-au ajutat să realizez cu succes ceea ce îmi propusesem.

Printre manuscrisele selectate se află și unul cu totul deosebit aparținând savantului român Emil Racoviță, întemeietorul biospeologiei. Intrat în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României prin transfer, în 1973, manuscrisul este intitulat de însuși autorul lui "Notes et observations scientifiques" ("Note și observații științifice")¹ și consemnează pe zile și uneori chiar pe ore etapele și rezultate unei călătorii sau "expediții", cum o numește Emil Racoviță, pe coasta catalană a Spaniei în vara anului 1900. Greutatea studierii manuscrisului nu a constatat în faptul că este scris în limba franceză, ci în aceea că, așa cum este normal, abundă în amănunte ținând de domeniul științelor naturii, a zoologiei în special, care mărturisesc sincer, mi-au dat multă bătaie de cap având în vedere că formația mea este cu totul alta, iar cunoștințele transmise depășesc mult sfera normală a culturii generale. Dincolo însă de valoarea sa documentară vizând îmbogățirea zoologiei, geologiei oceanografiei, meteorologiei ș.a., nu putem să nu sesizăm și valoarea istorică a manuscrisului, el ajutându-ne să refacem una din verigile de început, dar esențiale, ale drumului străbătut de Emil Racoviță pentru a ajunge la fondarea biospeologiei, ca și a unei școli biospeologice românești, dar și mondiale.

Așa cum se știe, după ce urmează și absolvă mai întâi dreptul, la Paris, în 1889, Emil Racoviță se înscrie tot la Sorbona, în același an, la Facultatea de științe naturale². Unul din profesorii săi renumitul Lacaze-Duthiers, membru al Academiei Franceze a avut un rol hotărâtor în cariera lui Emil Racoviță, îndrumându-i pașii încă din studenție, fiindu-i, mai târziu, conducător de doctorat și cel care l-a recomandat și susținut pentru a primi misiunea de naturalist al expediției cu Vasul "Belgica" la Polul Sud, în 1897-1899. Același Lacaze-Duthiers l-a introdus pe Emil Racoviță în colectivul ce desfășura cercetări în stațiunea sa experimentală de la

Banyuls din Franța, după ce vacanțele de vară din 1890 și 1891 le petrecuse învățând și lucrând la o altă stațiune de biologie marină - cea de la Roscoff -, sub conducerea conferențiarului Georges Pruvot³

Emil Racoviță ajunge pentru prima oară în stațiunea Banyuls de pe malul Mării Mediterane și, implicit, în laboratorul "Arago" condus de profesorul Lacaze-Duthiers, în vacanța de Paști din 1891, participând la o excursie, expediție științifică mai degrabă, care apoi se va desfășura, cu regularitate, an de an, până în 1914. Devenit în 1900, printr-un fel de dorință testamentară a profesorului Lacaze-Duthiers, subdirector al stațiunii de la Banyuls și laboratorului "Arago", Emil Racoviță va conduce, începând cu acest an, personal numitele excursii-expediții⁴. În această calitate oficială, el ia parte, la 15 aprilie 1900, la lansarea pe apă a vasului de exploatare oceanografică "Roland"⁵, cu care fusese înzeastrată stațiunea de la Banyuls. Vasul "Roland", vas - laborator, va constitui un sprijin neprețuit pentru stațiune, făcând ca expedițiile să fie mai bine organizate și mai productive. Cu "Roland" Emil Racoviță și Georges Pruvot explorează mai întâi în 1900, apoi în 1901-1902, coasta catalană a Spaniei.

Tocmai prima din aceste expediții, cea din anul 1900, este consemnată în notele manuscrise de călătorie la care facem referire în comunicarea de față, note care sunt permanent însoțite de fotografii și crochiuri deosebit de sugestive, desene în creion realizate chiar de Emil Racoviță.

Expediția a pornit cu vasul "Roland" de la stațiunea Banyuls la 16 iulie 1900 și s-a încheiat pe 6 august 1900. Vasul s-a deplasat de-a lungul coastei catalane, Emil Racoviță notând cu acribie toate observațiile rezultate din studierea animalelor ce populau coasta, în general a faunei și florei specifică locului, observații asupra fenomenelor meteorologice surprinse, asupra geografiei și biogeografiei localităților pe care le întâlnește de la portul De Rosas, până la Cala Mungo, Palamos, San Sebastian, San Felice de Guixols, portul Escol și satul Estarit⁶.

Toate observațiile sunt pertinente și deosebit de interesante chiar și pentru un profan în ale științelor naturii. Dar partea cea mai interesantă a manuscrisului, având relevanță și consistență pentru viitoarea pasiune a lui Emil Racoviță - speologia și biospeologia -, este cea în care autorul însemnărilor face observații și aprecieri asupra falezei cretacice dintre Estarit și Escala, urmărind fenomenele de eroziune care dăduseră naștere unui adevărat lanț de grote.

Prezentând geografia și biogeografia falezei, Emil Racoviță precizează că "această enclavă cretacică este foarte interesantă prin fenomenele variate de eroziune pe care le prezintă" și care "încep toate printr-o falie traversând bancurile calcaroase în stratificări concordante fie pe orizontală, fie pe verticală"⁷. În urma observațiilor făcute, Racoviță poate concluziona că "primul act de eroziune este formarea unei mici grote la nivelul mării, loc în care se situează falia"⁸ și care prezintă o foarte slabă rezistență. Urmează lărgirea grotei, sau păstrarea dimensiunilor ei inițiale, apoi marea își desăvârșește opera perforând rocile, surpând bolta grotelor, ducând la constituirea unor insule de formă conică în fața falezei, care, la rândul lor, sub acțiunea valurilor sunt nivelate și devin "platforme submarine, locul de ședere al peștilor și langustelor"⁹. Aceste platforme, scrie Racoviță, sunt foarte numeroase pe coasta cercetată de membrii expediției și ele pătrund destul de adânc în grote, jucând rolul de a proteja stâncile izolate, din calcar, împotriva eroziunii.

În urma studierii celor 9 (nouă) grote identificate de-a lungul falezei cretacice cercetate, Racoviță face precizarea că există de fapt două moduri de formare a respectivelor grote: pe falie - cazuri marii majorități, și pe sinclinal - o cută a scoarței terestre, a cărei concavitate este îndreptată în sus. Uneori, la o singură grotă, se

întâlnesc ambele procese de constituire, cum este cazul Grotei de Azur.

În finalul prezentării fenomenului de eroziune care duce la formarea grotelor, Emil Racoviță consemnează, pornind de la sud către nord, "Succesiunea grotelor în faleza cretacică notată pe "Roland" în timpul excursiei începută de la Capul Stâncii Perforate"¹⁰. Acestea sunt: 1. (Grotă) Capul Stâncii Perforate "cu enormul său tunel... un excelent exemplu de eroziune"¹¹; 2. Grotă dublă care arată "foarte clar din ce cauze bancurile de nisip de grosime inegală care au format-o alunecă de pe tavan pe ziduri"¹²; 3. Marea grotă aproape de precedenta; 4. Grotă de Azur numită așa datorită unui fenomen produs de modul cum cade lumina mai întâi pe perețele unui stâlp, reflectându-se apoi în apă¹³; 5. "Grotă din punctul al doilea" și 6. "Grotă din cel de-al treilea punct"¹⁴; 7. "Grotă din apropierea punctului udic al intrării în Cala Mungo" și 8. "Grotă din punctul nordic al intrării în Cala Mungo"¹⁵ și în sfârșit 9. Grotă Arcadei "foarte înaltă, foarte frumoasă, dar puțin întinsă, cu două intrări, separate printr-un stâlp mare" și la care "n-a fost posibil de văzut modul de formare"¹⁶.

Emil Racoviță face și câteva observații privind fauna și flora, dar mai ales aceea aflată în preajma grotelor, constatând că cea interioară este foarte săracă și presupune că fenomenul este cauzat de lipsa de lumină. Ba chiar, referindu-se la Grotă dublă precizează: "Această grotă este dublă și brațul din dreapta este foarte adânc (400 m?!). Fondul este obscur și complet azoic"¹⁷, adică lipsit de animale.

Trei ani mai târziu însă, cercetând tot pe vasul "Roland" țărmul Insulelor Baleare, va descoperi în celebra peșteră "Cueva del Drach" din Majorca, la 16 iulie 1904, crustaceul cavernicol, nou ca gen pentru știință, pe care-l numește *Typhlocyrolana moraguesi*¹⁸, întemeind o nouă știință - speologia, studiul vietăților din peșteri. În urma acestei extraordinare descoperiri și a cercetărilor care i-au urmat, Racoviță și-a dat seama că în peșteri are loc un mare experiment biologic și că vietățile care trăiesc în golurile subpământene oferă biologului posibilități de a studia problemele evoluției și fenomenele de adaptare la mediu... (și) se pretează mai bine la cercetări experimentale"¹⁹.

În ceea ce privește manuscrisul pe care-l prezentăm cât mai accesibil cu putință, el conține și câteva observații privind fenomenele meteorologice, experiențe biologice trăite de Racoviță în timpul expediției din Spania din iulie-august 1900, unele dintre ele chiar amuzante.

De pildă, atât în portul San Felice de Guixols, cât și în portul Escol, Racoviță observă o fosforescență foarte dezvoltată datorată unor microorganisme²⁰.

Vrând să desprindă câteva actinii (animale marine din încrengătura celenteratelor, parțial colorate, solitare, fără schelet, fixate pe stânci, având aspect de floare și orificiul bucal înconjurat de tentacule: anemona de mare, dedițelul de mare - n.n.) de pe pietrele din apropierea grotelor cretacice de la Estartit, conținutul uneia i-a fost sărit în ochi, drept care timp de 8 zile, între 8 și 15 august 1900, a suferit cumplit, manifestările fiind cele asemănătoare unei conjunctivite.

A avut parte și de tulburări ale vederii care au debutat cu o "durere de cap <<în cască>> și au continuat cu lipsă de claritate în câmpul vizual al ochiului stâng, cu instalarea unui punct cu aspect de "vitraliu multicolor sau mai bine spus a unui pled ecosez"²¹, manifestări ce au durat circa o jumătate de oră.

În sfârșit, după încheierea expediției, aflându-se în trenul care îl ducea de la Banyuls la Perpignon, a fost martorul, în ziua de 24 februarie 1901 între orele 6.30 și 7.30 dimineața, unui interesant fenomen optic: "Am văzut - scrie Racoviță - în partea dinspre mare fenomenul tricolor așa cum l-am observat în Antarctica, mai puțin intens dar la fel de clar. Era deci la est și se arăta precedând răsăritul soarelui"²².

Totodată, Emil Racoviță nu se mărginește la simple constatări, însemnările

sale referindu-se și la alte ramuri ale biologiei, precum fenologia care studiază influența factorilor meteorologici asupra dezvoltării plantelor, vieții animalelor, păsărilor sau ale zoologiei, ca de pildă etologia care studiază obiceiurile și comportamentul animalelor.

Savantul face, în același timp, observații referitoare la ecologie și importanța studierii rolului factorilor ecologici în viața faunei și florei. În acest sens, de pildă, aflat în stațiunea Banyulus în cursul iernii 1900-1901 notează o serie de constări în legătură cu influența frigului asupra animalelor. În februarie 1901, timp de câteva zile frigul a fost foarte puternic pentru acea zonă, ajungându-se pe 15 februarie să se înregistreze, în aer, temperatura de -3°C la ora 10 dimineața și, probabil, -5°C noaptea, iar în apă 0°C . Urmărind reacțiile și comportamentul viețuitoarelor marine în condițiile de mediu date, Emil Racoviță precizează: "Animalele păreau să sufere. Peștii, animalele mobile se țineau pe fundul apei. Unii sunt morți; alții rezistă, dar luând proporții bizare, dispunându-și corpul în arc de cerc"²³

Neintrând în amănuntele destinate celor inițiați în domeniu, putem remarca totuși, complexitatea observațiilor făcute de Emil Racoviță și logica judecăților emise, ceea ce relevă că manuscrisul prezentat este un document deosebit de prețios pentru știința biologică românească și universală, dar și o piesă cu valoare incontestabilă de patrimoniu național.

NOTE

¹ Muzeul Național de istorie a României, nr. inv. 31.860.

² Emil Pop, Viața lui Emil Racoviță, în Emil Racoviță, Opere alese, București, 1964, p. 14-15.

³ Ibidem, p. 16-17.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem, p. 24.

⁶ M.N.I.R., nr. inv. 31.860, f. 3-11.

⁷ Ibidem, f. 11.

⁸ Ibidem, f. 12.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem, f. 18-19.

¹¹ Ibidem, f. 14.

¹² Ibidem, f. 17.

¹³ Ibidem, f. 15.

¹⁴ Ibidem, f. 19.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem, f. 17.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Emil Pop, op. cit., în loc. Cit., p. 24.

¹⁹ Prof. dr. Valeriu Bologa, Emil Gh. Racoviță. Un mare explorator și biolog român, București, 1954, p. 31.

²⁰ M.N.I.R., nr. inv. 31.860, f. 8-10.

²¹ Ibidem, f. 21-22.

²² Ibidem, f. 22.

²³ Ibidem, f. 22-23.

ments très réguliers --

Expedition en Espagne -

Roland

Observations diverses.

Dimanche 11 juillet 1900. Après l'aube de Pierre
forte on voit de nombreux trottoirs. Le fait est
à noter --

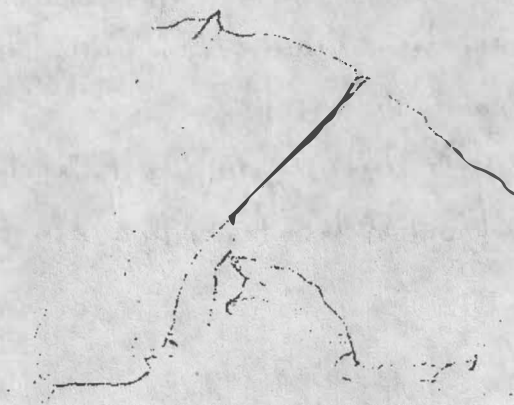
Obs. Méthéorologiques. Midi. Cap Ostalbe à
500 m. de la côte.

22.8 Temp. air. 76.9, Dafa 76.5, Da (6) 21.5 Temp. eau.
Herbiers à fleur d'eau de Rosas -- Fait intéressant
à noter les herbiers arrivent à fleur d'eau
à l'est de Rosas. Cela doit s'expliquer par le
fait que c'est un endroit complètement abrité
des vents. -- Les herbiers sont surtout bien
développés dans quatre petits anses, entre la
ville de Rosas et le fort. -- Les anses sont
creusées dans les schistes et les granits --

De Rosas on passe du joint vaseux au joint
sableux. -- Les zostères sont de deux sortes : les
courtes, se trouvent immédiatement après la petite
^{couche}
~~couche~~ de sable qui forme le fond des anses. -- elles
sont fixées sur un fond de roches envahies. --

trois et leur action conservatrice. -

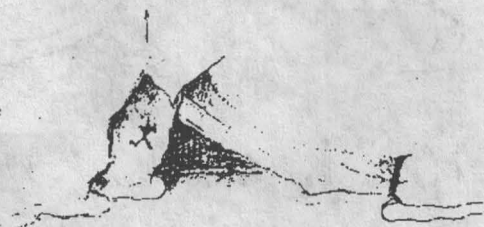
Le Cap de la Roche percée avec son marin tunnel
est un marinifère exemple d'érosion. Il mon-
tre la faille qui ne rompt
jamais puis que c'est à elle
que ces formations sont dues,
et les trois qui bordent

les falaises. Le croquis ci-joint montre en
core plus nettement son mode de formation.
La grotte d'Azur. montre un mode de formation

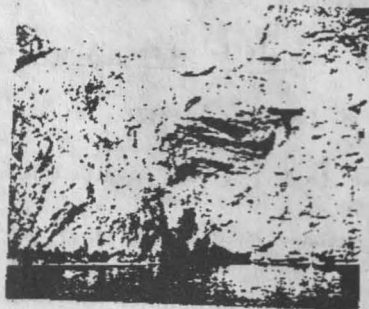
un peu différent.

C'est à la cour-
bure, au fond
d'une synclinal
que la grotte

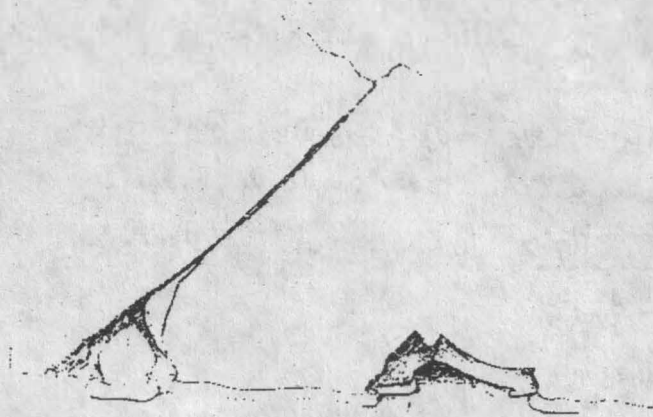
15

sunt formate. - C'est aussi un point faible comme
la faille. - Je croquis et
la photo ci-jointe n'ont
pas besoin d'explication
détailées. Le pôle interne
X. Sur planchette de 10 cm.

au moins. - Derrière la paroi on a le fenouille
magnifique de la grotte d'azur, la lumière devant
passer dans l'eau, sous le pôle pour arriver à
cette partie de la grotte. -

La grotte était remplie de gros nuages. - Dans
l'intérieur et dans la partie agitée les trottoirs

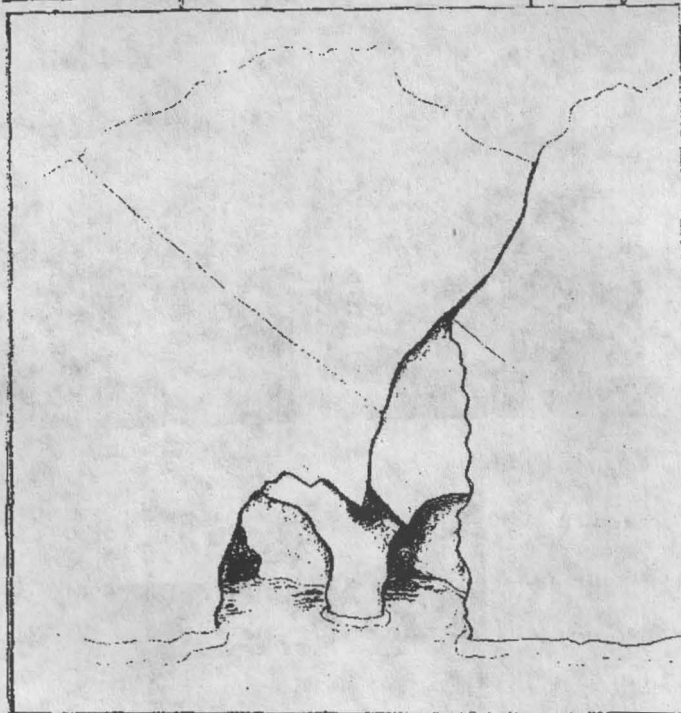

sont formés par des Balanes. - Elle est trop basse
pour que la lumière puisse entrer en quantité

la grotte... A l'entrée les roches sont con-
vertes des Castoreines jusqu'au fond (21 m.).

La profondeur à l'entrée est de 20 m., au niveau
de la salle sud 20.90 m. au milieu de la salle
Nord 21.50 m. -

La figure qui suit la photo est un croquis
de l'élure des roches dans la falaise contenant
cette grotte. Cette figure est intéressante car elle
montre en même temps, les grottes de faulle (à
gauche) et les grottes de flis (grotte d'azur). Un
petit corridor est à l'entrée des la grotte de gauche.
La double grotte, montre aussi la faulle formée

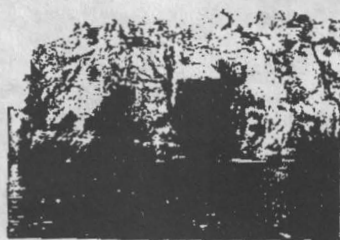
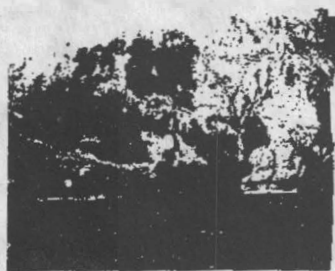

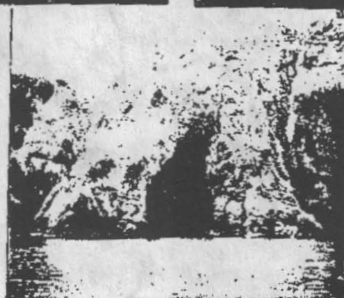
17

trine et de plus elle montre très nettement la cause des hautes d'apartir un globe qui la soumet, le glissement du toit sur le mur... Le croquis ce glissement est nécessaire à la production du grotto, parce qu'il affaiblit et brise la roche la rendant ainsi les faibles à attaquer par le mur... Le croquis est finit et a pas besoin d'ajustement de taillées, il se reproduit de lui-même... -
 Cette grotte est double et le bras de droite est très profond (400 m !!) Le fond, obscur est complètement apogée... -

Grotte à l'Arcade, très haute, très belle mais peu étendue avec deux entrées séparées par un grand pilier... Les trois photos ci-jointes

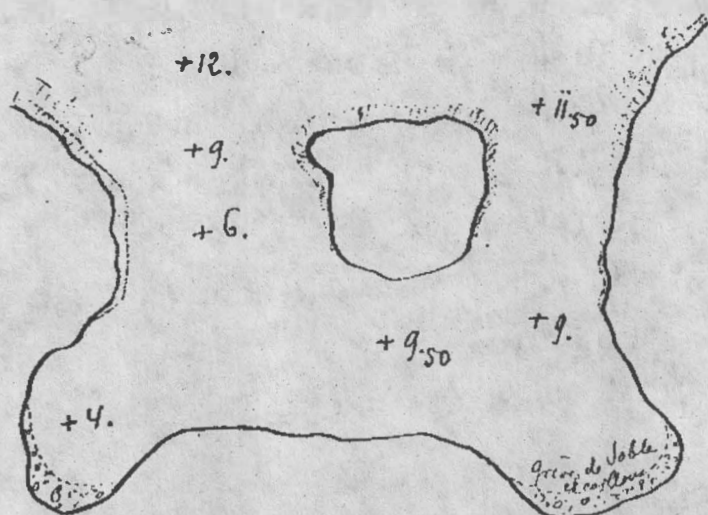

montrent l'entrée
 du haut et l'entrée
 du bas sur le
 l'entrée Nord

Troncad, la
 très haut, la
 détail de

Voici un croquis sans prétention d'exactitude
indiquant les profondeurs et les contours gé-
néraux.

Il ne m'a pas été possible de voir le mode
de formation de cette grotte.

Succession des grottes dans la falaise Océanée,
noter du Nord pendant la marche à partir
du cap de la Roche percée. - La photo ci jointe
indique les trois points à partir du cap de la
roche percée qui se voit à
l'arrière plan.

Donc allant du Sud vers
le Nord on rencontre les
grottes suivantes :

- 1: Cap de la roche pointée
- 2: Double grotte
- 3: Grand grotte près de la précédente.
- 4: Grotte d'Azur.
- 5: Grotte à la seconde pointe.
- 6: Grotte dans la troisième pointe.
- 7: Grotte près de la pointe Sud de l'entrée de Cala Negro
- 8: Grotte à la pointe Nord de l'entrée de Cala Negro.
- 9: Grotte de l'arcade.

x

Poissons. Une bande de Bonites en face le cap Negro.

Oiseaux. Un Goéland au Cap Creux.
(Fin de la campagne du Risland.)

x x x

Bouclures d'Actinies -

Physiologie -

Je voulais extraire des Actinies (Héliactis ??) qui se trouvent abondantes dans les pierres rapportées des Grottes Cretaises de l'Estérel. - J'en crevais une qui son contenu me sauta dans les yeux.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS VASLUI XXI, 1999

G.I. STRATULAT – MEMBRU AL SOCIETĂȚII ASTRONOMICE FRANCEZE – DOCUMENTE INEDITE

Mariana NEGUȚU

Prelucând fondul Stratulat, donat Muzeului Național de Istorie a României, de către D-na Crăciun Ana, am găsit o serie de scrisori, diplome, ciorne, însemnări, manuscrise, memorii, care se referă la activitatea variată desfășurată de George I. Stratulat în diferite domenii. Din acest fond am selectat un număr de patru documente referitoare la alegerea sa ca membru al Societății Astronomice Franceze.

Înainte de a trece la o analiză succintă a acestor documente, consider necesar a da câteva date biografice despre George I. Stratulat, reeșite din unele însemnări pe care le-am găsit în acest fond. Născut la 15 mai 1891, în București, a urmat studiile de medicină și apoi de drept - preferându-le pe cele din urmă. A îmbrățișat cariera de magistrat, în care a obținut succese deosebite. După primul război mondial a fost magistrat la Hârșova, Vidra, Ilfov, Slatina, redactându-și ulterior memoriile referitoare la activitatea desfășurată în această perioadă, memoriile care au fost donate muzeului.

Paralel cu activitatea de magistrat a fost pasionat de literatură, preocupările sale în acest domeniu fiind apreciate de o serie de frunzași ai scrisului românesc, I. Pillat, L. Rebreanu, Al. Macedonski. Membru al Societății Scriitorilor Români s-a interesat îndeaproape de publicarea operelor unora dintre confrăți, precum Oreste Georgescu, promovând în același timp multe talente tinere. A fost unul dintre prietenii cei mai apropiați ai lui Al. Macedonski, purtând o grijă deosebită familiei poetului. Opera lui Stratulat însumează: patru volume de versuri, trei volume de traduceri din indiană, persană, arabă, memorii despre Al. Macedonski, memorii personale, recenzii, etc.

George I. Stratulat a fost, în același timp, prezent la evenimentele importante ale epocii în care trăia. Astfel, a participat, în calitate de medic militar, la războiul din 1913, unde s-a distins în mod deosebit, dovadă elocventă în acest sens fiind cele trei medalii pe care le-a primit și anume: "Pentru bărbăție și credință", clasa I-a, cu brevetul din 21 octombrie 1913 – inv. 171.109 crucea "Meritul sanitar", cu brevetul din 4 noiembrie 1914 – inv. 171.110, medalia "Avântul țării", cu brevetul din 2 ianuarie 1914, inv. 171.111, toate aceste brevete fiind donate muzeului.

Izbucnirea primului război mondial nu putea să nu-l antreneze și pe Stratulat la desfășurarea evenimentelor, la care participă ca medic militar. La sfârșitul războiului, datorită faptelor de vitejie săvârșite pe câmpul de luptă va fi decorat cu mai multe ordine, printre care "Crucea comemorativă a războiului 1916-1918", cu brevetul din 20 iunie 1920 – inv. 171.104, "Coroana României", cu spade, în grad de cavaler, cu

brevetul din 20 iulie 1920, inv. 171.105.

În perioada ulterioară primului război mondial și-a desfășurat activitatea în diferite domenii. Astfel, s-a interesat îndeaproape de restaurarea unor monumente istorice distruse de război, cum este cel de la Slatina, s-a preocupat de o serie de descoperiri arheologice, a fost martor direct și se pare și inițiatorul acțiunii arheologice care a dus la descoperirea vasului de cult "zeița de la Vidra", informație pe care am găsit-o într-un document din acest fond. A fost, în același timp, unul dintre cei mai serioși colecționari de istorie, artă, literatură. Ca o recunoaștere a activității deosebite desfășurate, Stratulat mai obține o serie de decorații și anume: "Medalia pentru biserică" clasa a II-a, cu brevetul din 30 noiembrie 1928, inv. 171.107, ordinul "Coroana României", cu brevetul din 9 mai 1943, inv. 171.106, ordinul "Meritul cultural pentru servicii aduse artei", cu brevetul din 16 iunie 1943, inv. 171.108. Toate brevetele menționate mai sus au fost donate muzeului. Totodată a fost membru a mai multor societăți: Societatea Centrală Agricolă din România, Societatea Numismatică Română, Asociația Magistraților și Avocaților și Societatea Astronomică Franceză.

În continuare, ne vom opri la cele patru documente - două scrisori, statutele Societății Astronomice Franceze și diploma emisă de această societate și conferită lui Stratulat. Statutul societății are patru file tipărite, în limba franceză, în partea stângă, sus fiind menționată în antet data fondării societății, 28 ianuarie 1887, recunoscută de utilitate publică prin decretul din 4 aprilie 1897, și adresa sediului acesteia. Statutul are o serie de capitole referitoare la scopul acestei societăți, numirea membrilor, alegerea consiliului de conducere, a președintelui, vicepreședintelui, secretarului, casierului, cauzele modificării statutului, dispoziții generale, etc, fiecare capitol având mai multe articole, în total 46.

Potrivit dispozițiilor din statut "orice persoană care dorește să facă parte din Societate va adresa o cerere președintelui sau unuia din secretari. Acesta va transmite cererea celei mai apropiate ședințe lunare. Numirea va fi discutată și votată în ședința următoare" - art. 4. Pentru a deveni membru al societății trebuie să fii prezentat de doi secretari și să se reunească cel puțin $\frac{3}{4}$ din voturile membrilor prezenți la ședința în care se va discuta numirea, art. 5. "Subscrierea membrilor este de 20 franci pe an, cotizație la care se adaugă odată pentru totdeauna dreptul de a intra de 5 franci... și o diplomă", art. 6. Se poate răscumpăra cotizația vărsând societății o sumă de 300 franci o singură dată sau în trei rate consecutive. Membrii care au răscumpărat cotizația primesc titlul de membri permanenți, art. 7. "Titlul de membru fondator îl poartă toți membrii care au făcut parte din primul consiliu ales de la fondarea societății, foștii președinți ai societății, binefăcătorii care au contribuit la prosperitatea societății vărsând o sumă de cel puțin 500 franci o dată sau în mai multe părți", art. 8. Membrii permanenți pot deveni membri fondatori, vărsând o sumă suplimentară de 200 franci, art. 9. Societatea va avea următoarele publicații: buletinul, precum și memorii, observații și lucrările societății, documente referitoare la fenomene cerești remarcabile. Toți membrii societății vor primi gratuit buletinul societății, art. 11. Articolul 13 al statutului menționează faptul că pot deveni membri onorifici ai societății orice persoană care se distinge prin munca sa astronomică, cu condiția să reunească cel puțin trei pătrimi din voturile membrilor titulari. De asemenea, Consiliul poate da titlul de membru corespondent al societății celor care se ocupă de astronomie și cu care societatea este în relații, art. 15. Calitatea de membru al Societății se pierde prin demisie, prin excludere pronunțată pentru motive grave de către Consiliul de Administrație, "membrii interesați fiind în prealabil chemați să dea explicații", art. 16. Tot din prevederile statutului reiese faptul că Societatea este administrată de un Consiliu, compus dintr-un președinte, patru vicepreședinți, un

secretar general, doi secretari adjuncți și un trezorier, un bibliotecar și un comitet format din 15 consilieri, dintre care, cel puțin 8 să locuiască la Paris sau în împrejurimi, art. 17.

Un alt document din acest fond este scrisoarea² din 27 aprilie 1923 trimisă de Leroy, casierul societății, lui G. Stratulat, prin care este anunțat că va fi prezentat la ședința din 2 mai și va trebui să trimită cotizația pe anii 1923 și 1924, în valoare de 15 franci, la care se adaugă 5 franci, taxa de încriere. În schimbul acestei sume va primi în mod gratuit și buletinul societății pe anii 1923 și 1924.

În ședința Societății Astronomice Franceze din 2 mai 1923 a fost votată alegerea lui Stratulat ca membru titular și cu acest prilej i s-a conferit diploma³ societății. Textul diplomei este încadrat de un chenar liniar, care are în colțurile sus, câte o ghirlandă de flori. În partea centrală, sus, între două ramuri de lauri sunt tipărite imaginile aversului și reversului medaliei societății. Medalia a fost creată de un celebru artist francez Alphée Dubois și are pe avers două cercuri liniare, un cerc perlat și legenda circulară "Société Astronomique de France", iar în câmp un personaj reprezentând "noaptea înstelată". În partea inferioară este lăsat un cartuș, în care se poate grava numele posesorului medaliei. Potrivit prevederilor din statut, orice membru titular al acestei societăți poate să-și graveze numele în cartuș. Am cercetat colecția Cabinetului Numismatic de la Muzeul Național de Istorie a României, de la Muzeul Militar Național, de la Muzeul de Istorie și Artă al municipiului București, dar nu am găsit nici o medalie provenind de la această societate. S-ar putea ca G. Stratulat să nu fi plătit taxa pentru primirea medaliei cu numele său gravat în cartuș sau ca această medalie să se găsească într-o colecție din țară. Pe revers medalia are gravată două cercuri liniare, un cerc perlat și o cunună circulară de lauri în partea dreaptă, iar în partea stângă, de stejar. Din conținutul diplomei reiese faptul că G. Stratulat a fost ales membru titular al Societății Astronomice Franceze, bucurându-se de toate drepturile prevăzute în statut. Diploma este semnată de prințul Bonaparte, fost vicepreședinte al societății, ales președinte în anul 1923 și de Flammarion, secretar general. Flammarion, președinte al Societății Astronomice Franceze la înființarea acesteia în anul 1887, era prieten cu Stratulat. De fapt, el este acela care îl prezintă și îl recomandă, în același timp, membrilor societății. Această prietenie este amintită și în ciorna scrisorii⁴ din 5 septembrie 1923 trimisă de George Stratulat lui Flammarion, prin care îi mulțumește pentru frumoasa prezentare făcută în fața membrilor titulari ai societății.

O altă scrisoare⁵ din 6 septembrie 1923 este trimisă de Stratulat lui Leroy, casierul general al societății, prin care îl anunță că a dat ordin unei bănci Marmorosch să trimită 20 de franci, sumă ce reprezintă cotizația pe anii 1923 și 1924.

Am căutat și alte mărturii referitoare la activitatea lui Stratulat în cadrul Societății Astronomice Franceze, dar, din păcate, nu am mai găsit informații, nici în documentele donate de d-na Anca Crăciun, documente care au aparținut familiei Stratulat, nici în alte fonduri. Având în vedere preocupările sale din domeniul magistraturii, pasiunea sa pentru literatură, la care se mai adauga și faptul că era un cunoscut și serios colecționar, toate acestea s-ar putea să nu-i fi permis să desfășoare o activitate susținută și în cadrul acestei societăți.

GEORGE I. STRATULAT – MEMBRE DE LA SOCIÉTÉ ASTRONOMIQUE DE FRANCE – DOCUMENTS INEDITS

Résumé

C. Stratulat, remarquable magistrat, passionné de littérature, a été en même temps des plus sérieux collectionneur d'histoire, d'art et de littérature.

Dans le patrimoine du M.N.I.R. sont gardés quatre documents relatifs à l'élection de G. Stratulat comme membre de la Société Astronomique de France. Il s'agit des statuts de la société constituée en 1887; d'une lettre du 27 avril 1923 envoyée par Leroy, le caissier de la société à Stratulat par lequel on l'annonce qu'on présentera son activité dans la séance du 2 mai 1923; le diplôme de la société par lequel est confirmé son élection comme membre titulaire et une lettre du 6 septembre 1923 de G. Stratulat à roy par lequel il annonce qu'il a envoyé sa cotisation pour les années 1923 et 1924.

Tous ces documents, ainsi que beaucoup d'autres concernant l'activité de G. Stratulat on fait l'objet d'une donation vers le musée par Ana Crăciun.

NOTE

¹ Muzeul Național de Istorie a României, Statutul Societății Astronomice Franceze, inv. 171.125.

² Idem, Document, 1923, aprilie 27, inv. 171.119.

³ Idem, Document, 1923, septembrie, 5, inv. 171.124.

⁴ Idem, Document, 1923, septembrie, 5, inv. 171.116.

⁵ Idem, Document, 1923, septembrie, 6, Inv. 171.117.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

VASLUI
XXI, 1999

ASPECTE DEMOGRAFICE DIN JUDEȚUL VASLUI ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Nicolae IONESCU

Preocupările cercetătorilor pentru demografie istorică, în ultimele decenii, au fost sporadice, atât la nivel național cât și la nivel local. Autorii lucrărilor demografice existente și-au îndreptat atenția cu prioritate spre epocile medii și modernă și mai puțin spre studiul populației României în epoca contemporană. Această constatare a determinat cercetarea unor aspecte demografice ale orașului și a fostului județ Vaslui din perioada interbelică, având ca obiectiv realizarea unor lucrări de istorie locală. Aceasta este motivația alegerii subiectului nostru, care poate reprezenta o parte a unei eventuale monografii a acestei părți din țară.

Lucrările și studiile demografice apărute în perioada interbelică se referă la evoluția pe plan național, cele mai ample lucrări privind *Populația României* de Sabin Manoilă și D.G. Georgescu și *Structure et evolution de la population rurale* de Sabin Manoilă.

Numeroase studii realizate de D. Gusti, I. Maeasnicov, G. Banu, Constantin C. Gheorghiu, Sabin Manoilă și alții publicate în "Sociologia românească" se referă la natalitate, mortalitate generală, știință de carte, starea sanitară a populației. Lucrările amintite studiază fenomenele demografice la nivel național, cu referiri la toate provinciile istorice românești. *Enciclopedia României* (D. Gusti, vol. II, București, 1939) cuprinde informații privind structura etnică, mișcarea populației, știința de carte, etc. pe fiecare județ al țării.

În paginile următoare pe baza analizei Anuarelor statistice ale României din perioada interbelică vom urmări în linii generale evoluția demografică a județului Vaslui în această perioadă.

a) Organizarea administrativă

Județul Vaslui până la 1895 era împărțit în 5 plase și acestea erau: Crasna, Fundurile, Mijlocul, Racova și Stemnicul. După această dată județul a fost reorganizat în 3 plase, Crasna fiind unită cu Mijlocul și Fundurile cu Stemnicul.

La 1900 fostul județ Vaslui avea în componență 56 de comune, 235 sate, 2 târgușoare și un oraș. La aceeași dată județul avea o populație de 109.356 locuitori din care 55.023 bărbați și 54.333 femei. Întinderea teritoriului era de 213.255 ha din care 43.744 ha pădure, 112.278 ha pământ arabil, 33.592 ha fânețe și imaș 9033 ha ponoare și drumuri iar restul vie și livezi.¹

În 1925 conform noii legi de organizare a comunelor rurale și a județelor, județul

Vaslui era împărțit în 5 plase, 53 de comune rurale, 204 sate, 37 cătune și o comună urbană - reședința județului cu același nume. Administrația plaselor era încredințată celor 5 administratori, iar plasele județului erau: Codăești, Negrești, Delești, Pungești și Solești cu reședința la Muntenii de Jos. Suprafața județului Vaslui era de circa 2294 km² iar populația numărând în 1923-113.527 locuitori². Stema județului era un stup de albine care simbolizează hărnicie, bună organizare și bogăție.

Vasluiul – capitala județului cu același nume și comună urbană, avea la 1900 o suprafață de 145 ha și o populație de 9024 locuitori din care 3742 evrei. Orașul era situat la capătul Sudic al Dealului Delea, în unghiul format de confluența pârâului Vasluiet cu râul Bârlad între plasele Mijlocul la N, Crasna la E și S și Stemnicul la V.

În decursul istoriei sale, orașul Vaslui a cunoscut, în funcție de evenimentele politice, când perioade de progres, de avânt economic, când perioade de regres.

În privința conducerii administrative, orașul Vaslui, ca și celelalte orașe moldovenești, a avut în fruntea sa un sfat orășănesc, ales de obștea orășenilor. Din acest sfat făcea parte șoltuzul, cârmuitorul orașului și cu 12 pârgari. Șoltuzul reprezenta orașul atât în fața domniei, cât și față de negustorii și călătorii străini etc. El stabilea dările, repartiza loturi din ocolul târgului, ținea catastiful și pecetea.

În 1930 județul Vaslui era organizat administrativ în două plase: Plasa Movila lui Burcel și Plasa Ștefan cel Mare, cu 52 comune care cuprind 232 de sate și orașul Vaslui cu două așezări suburbane: Brodoc și Rediu. Avea deasemenea un Tribunal ce aparținea Curții de apel Iași, șase judecători de pace și un procuror. Județul Vaslui avea la acea dată o suprafață de 2260 km² cu o densitate medie a populației de 62 locuitori pe km², județul Vaslui se învecina cu județul Iași la N, la V cu județul Roman, la E cu județul Fălciu și la S cu județul Tutova.

Premisele favorabile dezvoltării economico-sociale a țării după Marea Unire nu au putut fi valorificate pe deplin, deși reformele înfăptuite în anii postbelici s-au răsfrânt pozitiv în dezvoltarea social-economică și politică a patrii dar s-au menținut disproporții mari între diferite regiuni. Acest fapt este ilustrat cu prisosință de starea de înapoiere economică a multor zone ale țării, între care și Vasluiul. Astfel, statisticile anilor 1930 înregistrau pentru orașul reședință de județ un număr de 566 așa-zise întreprinderi industriale în care lucrau circa 2000 de lucrători cu o medie de 3,5 lucrători pe întreprindere.³

b) Mișcarea naturală a populației

În prima jumătate a secolului al XIX-lea populația târgului și ținutului Vaslui a crescut proporțional cu înmulțirea atelierelor meșteșugărești. Evidențele statistice indică o creștere a populației în acest timp cu un procent de 100% ceea ce face ca târgul să aibă în ajunul epocii regulamentare aproape 2000 de locuitori, poate și mai mult dacă adăugăm și populația flotantă. Creșterea nu pare a fi mai mare în timp de 150 de ani din secolul XVII dacă ținem seama că în acest interval de timp în Moldova și deci și la Vaslui s-a manifestat urgia războaielor ruso-turce, când cele mai multe așezări rurale și urbane au fost supuse incendiilor, devastărilor, distrugerilor de tot felul, când populația este silită să-și părăsească căminele pentru a scăpa cu viață. De aceea nu este de mirare când mărturiile contemporane atestă orașe și târguri arse și pustiite printre care și târgul Vaslui. Din această vreme este însă de reținut faptul că în jurul anului 1848 la Vaslui 70% din totalul populației o constituia "clasa de mijloc" adică cei din care făceau parte în special meșteșugarii și negustorii. În ceea ce privește întreprinderile industriale semnalate la Vaslui în epoca regulamentară se știe că atunci funcționau : o moară de apă pe apa Vasluiului și

două manufacturi, una de lumânări și alta de săpun, iar către mijlocul secolului, orașul Vaslui avea 13 băcănii, 16 rachierii, 5 cojocării, 2 cismării, 2 boiangerii, 7 pitării, 2 bărberii, 4 ciubotării, 13 crâșme și hanuri.⁴

La mijlocul secolului al XIX-lea structura socială a populației din Vaslui marchează o pondere deosebită în favoarea acelor elemente provenite din sectorul economic, industrial și comercial. La o populație de 4058 locuitori cât erau în 1845 au fost înregistrate 114 familii de meșteșugari și 97 familii de negustori, așadar, în total de 1055 locuitori ceea ce înseamnă un procent de 25% din totalul populației.⁵

Către sfârșitul secolului al XIX-lea situația industrială la Vaslui a fost mult mai bună. Astfel la o populație de peste 9000 de locuitori au fost înregistrați 242 familii de meșteșugari repartizați pe 54 specialități. Numărul meșteșugarilor era mai mare la Vaslui în acea vreme decât la Tecuci (160), Tg. Frumos (168), Tg. Neamț (191), Fălticeni (222), dar mai mic decât la Huși (262), Dorohoi (297), Bacău (311) și Bârlad.

Cum era și firesc pe lângă manufacturi apar la începutul secolului XX la Vaslui și primele întreprinderi care folosesc forța aburului cum erau cele 6 mori cu vaporii. În rest mai sunt și câteva cărămidării, o tăbăcărie, o ipsoserie și o întreprindere de apă gazoasă. O moară modernă, cu abur fusese înființată în 1877 aparținând unui străin anume Franz Känig care măcina și grâu și porumb. Aproape de oraș la Muntenii de Jos, în 1884 a fost construită o fabrică de spirt, aparținând lui P. Spiridon Topale iar la Negrești în 1894 o moară de aburi ce aparținea lui C. I. Stoicescu.⁶

Așadar, după încercări repetate, cu unele întreruperi la Vaslui se înființase o industrie de factură locală. La aproape 10000 locuitori (cu populație flotantă) orașul Vaslui de la începutul secolului nostru, începuse să-și dispute întâietatea din punct de vedere industrial cu orașele Huși și Bârlad, din județele învecinate. Lipsa unor investiții masive de capitaluri în special, dar mai ales îndelungata menținere a moșiei și a vetrei orașului în stăpânire particulară a împiedicat obștea locală să păsească temeinic, ca multe altele pe calea progresului economic și cultural.

În perioada interbelică, viața economică a orașului Vaslui, ca a majorității orașelor din Moldova, continuă să se dezvolte lent, predominând unitățile industriale cu un număr de 1-5 muncitori (acestea fiind de fapt ateliere meșteșugărești în cadrul cărora pe lângă patron mai lucrau 1-3 lucrători). O ilustrare a acestei situații se desprinde din statistica întreprinderilor industriale și comerciale pe anul 1930. La această dată în județul Vaslui erau 556 de așa-zise întreprinderi cu 1198 de muncitori și cu o forță motrică de numai 2352 C.P. cu o medie de 2,1 muncitori/întreprindere. Chiar și în perioadele de reviriment ale economiei țării, dezvoltarea orașului cunoaște un ritm foarte încet. Dintre unitățile industriale cele mai importante menționăm Fabrica de ceramică care avea o forță motrică de 60 C.P. și în care lucrau 130 de muncitori și 6 funcționari. Topitoria de câneapă cu o forță motrice de 120 C.P., 150 de muncitori și 3 funcționari și Fabrica de ulei "Moldoveanca" cu o forță motrice de 60 C.P. și o producție de 500 kg în 24 de ore.⁷

Mobilitatea populației, unul din fenomenele demografice cele mai importante și mai complexe, a căpătat în primele decenii ale secolului nostru proporții remarcabile datorită dezvoltării economice și a transformărilor social-politice ce au avut loc după Marea Unire. În aceste condiții în prima jumătate a secolului XX și în Moldova, mobilitatea populației s-a accentuat, mai ales aceea a populației urbane, sub dublul ei aspect: al imigrărilor și al emigrărilor din orașe. Curentul emigrărilor, deși mult mai puțin intens ca cel al imigrărilor, afecta întreaga populație urbană, atât pe aceea stabilă de mai multe generații, cât și mai ales pe cea de origine recentă. Evident,

el atingea în mod inegal toate categoriile sociale din orașe. Cauzele care determinau plecările din orașe erau multiple: în primul rând, cauze economice: posibilitățile de câștig mai atrăgătoare în alte regiuni, concurența mai mică și lipsurile materiale; în al doilea rând, cauze sociale: inadaptarea la viața urbană pentru cei veniți de curând, fuga de asupriți și vexațiuni, izgonirea din târguri de către proprietari sau de către autorități, cazuri de altfel puțin numeroase în al treilea rând, motive familiale (căsătorii, moșteniri etc.) sau motive de sănătate, studii și altele.

Ca pretutindeni în mediul urban, în orașele Moldovei, inclusiv în orașul Vaslui, existau și categorii sociale mai puțin stabile: între acestea erau mai ales cele venite recent și care nu reușiseră să-și facă o situație materială sigură și să se adapteze mediului. În genere erau mai instabili indivizii lipsiți de mijloace de întreținere, cu o situație mai precară, deci nereținuți de bunuri materiale și nici de relații familiale.

Fenomenul emigrației s-a amplificat ca urmare și a creșterii aflului țăranimii spre orașe, el fiind consecința, în special a greutăților de adaptare a noilor veniți la mediul urban, cu atât mai mult cu cât stadiul de dezvoltare economică a celor mai multe din orașele Moldovei nu era în măsură să ofere mijloace de trai tuturor celor ce se îndreptau spre ele. În unele perioade mobilitatea populației a luat proporții în anumite localități, datorită unor condiții specifice, antrenând decăderea orașelor respective, iar mutările din orașe se făceau cu mai puține greutăți decât cele din sate.

Înainte de primul război mondial (1915) populația județului era de 135.077 locuitori. Aceasta era împărțită astfel: 10564 locuitori în orașul Vaslui și 124.513 locuitori în comunele rurale. Procentual 7,82% trăiau în mediul urban și 92,18% trăind în mediul rural. În 1930 populația județului Vaslui era de 139.503 locuitori. Dintre aceștia locuiau în mediul urban 15.310 locuitori, iar în mediul rural 124.193 locuitori.⁸ La prima vedere creșterea numerică a populației județului era mică (doar de 4426 locuitori), dar trebuie să avem în vedere două elemente

primul război mondial și o nouă organizare administrativă a județului Vaslui.

Din volumul I al recensământului populației din 1930 sunt redată și numărul gospodăriilor propriu-zise ca fiind de 32.427 și a gospodăriilor colective 31 (căzărmi, azile, internate, închisori, mânăstiri etc.). Existau un total de 33.345 de clădiri din care 29.621 în mediul rural și 2.724 în mediul urban.

Din totalul populației județului de 139.509 cetățeni, 69.373 erau bărbați din aceștia 40.348 erau necăsătorii, 26.510 erau căsătorii, 2054 erau văduvi, 142 divorțați și 319 nedeclarați iar 70.130 erau femei, din care 36.306 erau necăsătorite, 26.504 căsătorite, 6866 erau văduve, 268 erau divorțate și 188 nedeclarați.

Existau deasemenea la nivelul județului 113 surdomuți, 83 orbi, 83 ologi și o populație flotantă de 822 bărbați și 395 femei din care 1214 români și 3 străini. Pe grupe de vârste și sex populația era grupată astfel:

0-6 ani – 16.480 bărbați ; 16.210 femei;

7-12 ani – 8.392 bărbați ; 8.147 femei;

13-19 ani – 10.041 bărbați; 10.391 femei;

26-64 ani – 31.427 bărbați; 35.525 femei;

65 și peste – 2.458 bărbați; 2.291 femei;

Vârsta nedeclarată - 575 bărbați; 566 femei.⁹

Din totalul populației județului (139.503 locuitori) exista o populație activă de 42.385 bărbați și 39.217 femei și o populație pasivă de 26.988 bărbați și 30.918 femei. Din această populație sunt proprietari și patroni 24.693 bărbați și 5.348 femei, liber-

profesioniști 55 bărbați și 26 femei, salariați 3694 bărbați și 371 femei, ucenici și practicanți 168 bărbați și 36 femei, membrii familiilor 10.609 bărbați și 30.707 femei; servitori, 322 bărbați și 1021 femei, alte categorii 2844 bărbați și 1708 femei.

După locul nașterii, populația județului Vaslui era¹⁰

Mediul rural:

În ceea ce privește mișcarea populației în mediul rural se constată o stabilitate mai mare, adică de 86% sunt născuți în localitatea recensată și numai 14% în județ, alte județe și în străinătate. În mediul urban mișcarea populației este mai mare, întrucât numai 56,3% sunt născuți în orașul Vaslui, restul fiind în județ, alte județe și în străinătate.

Situația în gospodăriile rurale se prezintă astfel: 24.563 bărbați erau cap de familie și 4642 cap de familie erau femei. Rude apropiate cu capul de familie erau

TOTAL		În localitatea de recensământ		În județ		În alte județe		În străinătate	
Masculin	Feminin	Masculin	Feminin	Masculin	Feminin	Masculin	Feminin	Masculin	Feminin
61299	62894	54319	52506	4314	7445	1835	2144	80	44
Mediul urban:									
8074	7236	4156	4459	-	-	2488	1286	61	42
15.310		8615	56,3%						

35.608 bărbați și 57.469 femei; servitori erau 729 bărbați și 637 femei; ucenici erau 55 bărbați și 7 femei; chiriași, alții și nedeclarați erau 143 bărbați și 102 femei. În mediul urban existau 2.723 bărbați capi de familie și 429 femei capi de familie. Rude apropiate cu capul de familie erau 3464 și 6291 femei; servitori erau 76 bărbați și 321 femei; ucenici erau 68 bărbați și 4 femei; chiriași și nedeclarați erau 192 bărbați și 62 femei.

După vârstă - populația județului Vaslui arăta astfel la recensământul din 1930

Nedeclarați la recensământul din 1930 erau în mediul urban 102 bărbați și 83 femei, iar în mediul rural 473 bărbați și 483 femei, în total fiind 575 bărbați și 566 femei.

Din tabelul statistic de mai sus se desprinde concluzia că până la 59 de ani sexul feminin predomină, decifemeile sunt într-un număr mai mare cu câteva procente decât bărbații și de la 60 de ani procentul se schimbă în favoarea bărbaților. Superioritatea numerică nu este prea mare dar ea se constată ca atare.¹¹

Vârsta ani -	Mediul de viață				TOTAL	
	Urban		rural		M	F
	M	F	M	F		
0-4	925	868	11442	11147	12367	12015
5-9	780	827	8388	8338	9188	9185
10-14	657	582	4929	4882	5588	5484
15-29	662	900	6912	7204	7794	8104
20-24	1654	650	4868	5168	6322	5818
25-29	272	710	5373	5569	5945	6279
30-34	478	488	3447	3385	3925	3851
35-39	454	533	3391	4158	3845	4889
40-44	341	393	2700	3845	3041	3240
45-49	352	355	2780	3195	3132	3550
50-54	255	200	1778	1545	2033	1745
55-59	207	283	1859	1978	1868	2239
60-64	150	141	1188	975	1318	1118
65-69	122	137	1101	1120	1223	1257
70-74	78	63	488	388	584	449
75-79	45	43	407	349	452	392
80-84	14	14	98	81	112	95
85-89	5	3	66	52	71	55
90-94	2	1	15	71	17	22
95-99	1	2	10	19	11	21
100 și peste		2	8	9	8	11

Având în vedere modul de ocupație a populației existente la recensământul general din 1930 se poate afirma cu certitudine că la nivelul județului majoritatea populației era ocupată în agricultură (91,8%) în mediul rural și numai 8,2 % în activități de tip industrial și diverse. Dar și în mediul urban procentul populației ocupate în agricultură este destul de ridicat (26,3%) urmând instituțiile publice (21,5%), comerțul (13,1%) etc. Acest lucru ne duce spre concluzia că județul Vaslui nu avea o industrie dezvoltată și nici bogății ale subsolului pentru exploatare. În ceea ce privește populația activă, procentul cel mai mare este tot în mediul rural (94%) cu preocupări agricole. Populația pasivă din mediul urban are un procent destul de ridicat tot în domeniul agriculturii (cu 19,2%).

Mișcarea naturală a populației județului cunoaște, în general, caracteristicile mișcării naturale a populației din întreaga țară. Natalitatea, mortalitatea infantilă și

Din punct de vedere al profesiei practicate populația județului Vaslui este grupată
potrivit următorului tabel:

TOTAL	Exploatarea solului	Exploatarea subsolului	Industria metalurgică	Industria lemnului	Construcții	Industria textilă	Industria alimentară	Industria chimică	Alte întreprinderi	Credit și reprezentanță	Comerț	Transporturi	Instituții publice	Diverse	Nedecarat
Urban															
15310	4025	2	262	256	251	203	438	93	42	289	1989	948	3289	2437	244
	26,3%		1,7%	1,9%	1,6%	4,6%	2,8%	0,6%	0,3%	1,9%	13,1%	6,2%	21,5%	15,9%	1,6%
Rural															
124183	114018	15	480	342	82	917	617	29	16	442	1631	6294	3632	1159	309
	91,8%		0,4%	0,3%	0,2%	0,7%	0,5%	0,0%	0,0%	1,5%	1,3%	10%	2,4%	0,9%	0,2%
Populația activă															
Rural															
74254	69786	2	198	155	35	528	247	16	11	20	999	363	1236	503	167
	94%		0,3%	0,2%		0,7%	0,3%				1,3%	0,3%	1,2%	0,7%	0,2%
Urban															
7346	2494	1	102	107	82	280	149	36	28	112	724	276	2041	768	138
	33,9%		1,4%	1,5%	1,1%	3,8%	2%	0,9%	0,4%	1,5%	9,9%	3,6%	27,6%	10,5%	1,9%
Populația pasivă															
Rural															
49809	44220	14	262	187	47	399	370	13	5	24	832	931	1708	667	152
	88,6%		0,6%	0,4%		0,6%	0,7%				1,7%	1,9%	3,6%	1,3%	0,3%
Urban															
7982	1531	1	100	189	189	413	287	57	18	177	1275	670	1243	1689	109
	19,2%		2%	2,4%	2,1%	5,2%	3,6%	0,7%	0,2%	2,2%	16%	8,4%	15,6%	21%	1,3%

mortalitatea generală înregistrau între anii 1919-1940 o tendință de scădere cu oscilații de la un an la altul, în proporții diferite de la o provincie la alta.

În România natalitatea a manifestat în întreaga perioadă interbelică, tendința de scădere permanentă, mai ales în rândul populației rurale, menținându-se totuși la o cotă ridicată în raport cu alte țări. La orașe, deși natalitatea n-a cunoscut aceleași tendințe accentuate de reducere, comparativ cu nașterile la mie de locuitori din mediul rural, a fost în mai mică decât rata natalității satului.¹² În medie, pe țară, rata natalității în primii ani de după război era între 37-40 la mie de locuitori, la cumpăna dintre deceniile trei și patru s-a stabilizat în jur de 35 la mie de locuitori și de 30-32 la mie în anii următori.¹³

Natalitatea în orașul Vaslui s-a situat sub media generală cunoscută în România. De exemplu, media pe țară a anilor 1920-1932 a fost de 32 la mie, pe când în orașul Vaslui în aceeași perioadă a fost de 28,3 la mie.

Rata natalității în anii 1930-1940 a fost în permanență mai ridicată în mediul rural decât cea înregistrată în mediul urban, în medie fiind de 29,9 la mie în satele județului, față de 24,1 la mie în reședința de județ.

Între cele două războaie mondiale, în România s-a înregistrat un număr relativ mare de copii morți față de totalul născuților vii. În primii ani postbelici, procentul născuților morți s-a situat în jurul a 2% din născuții vii, după 1924 scade sub 2%, atingând limita de jos în 1930 cu 1,5% după care crește din nou, an de an, ajungând la 2,5% în anul 1936.¹⁴

Datele statistice reliefează faptul că mediul urban s-a caracterizat printr-o mortalitate mult mai ridicată decât în mediul rural. Nivelul mortalității într-o anumită perioadă este determinată de un complex de factori de natură biologică și socio-economică, înglobând printre altele și gradul participării femeilor în procesul muncii depuse, măsurile de protecție împotriva condițiilor de muncă vătămătoare, vârsta mamei, construcția anatomo-fiziologică a acesteia, ansamblul îngrijirilor cu caracter medical acordate înainte și în timpul nașterii.¹⁵ Majoritatea nașterilor, erau asistate de persoane fără pregătire adecvată. Asistența medicală precară se datora în primul rând lipsei de cadre medicale.

În perioada interbelică mortalitatea infantilă (decese sub un an) cunoștea proporții îngrijorătoare pentru România, menținându-se la aproximativ 20 (calculată la 100 de copii născuți vii)¹⁶ Datele statistice reliefează faptul că cele mai multe din dosarele înregistrate la copiii sub un an se datorau bolilor, pe primul loc situându-se imaturitatea și debilitatea congenitală și apoi bolile contagioase. Cauzele economice, sociale și patologice care duceau la malformații și imaturitate erau: subnutriția mamelor, muncile grele depuse de femei în perioada sarcinii, bolile sociale, condițiile detestabile în care nașteau majoritatea femeilor din țară. Bolile sociale (tuberculoză, sifilisul, alcoolismul de care sufereau mamele, nefiind tratate, provocau un număr mare de decese la copiii mici.¹⁷ Spre exemplu, rata mortalității în orașul Vaslui în anul 1934 era foarte ridicată la copiii între 0-1 an, apoi descrescător cei între 1-4 ani și cei peste 65 de ani ca de altfel în întregul județ, ca și alte zone ale țării.

În perioada interbelică mortalitatea generală s-a menținut la cote ridicate în România; în anii 1920-1924 în jur de 23 la mie, după care scade lent, stabilindu-se în jurul cotelor de 18-20 la mie în perioada premergătoare celui de al doilea război mondial. Cauzele mortalității generale atât de mare în România sunt datorate igienei precare, sărăciei, subalimentației, mai ales în mediul rural, nivelul scăzut al educației sanitare. De asemenea, mortalitatea mai ales a copiilor, este în strânsă legătură cu starea culturală a populației, 78% dintre copiii morți înainte de un an aparțineau familiilor în care mama era analfabetă.

Dr. Sabin Manoilă, analizând starea de sănătate a populației din România, preciza că principalul scop al politicii sanitare, mai ales în mediul rural, trebuie să fie conservarea vitalității populației prin eliminarea factorilor dăunători sănătății, conservarea capitalului uman, în vederea perpetuării rasei și nu exploatarea lui în vederea valorificării momentane.¹⁸

Deși în perioada interbelică mortalitatea infantilă cât și cea generală s-au menținut la cote ridicate, sporul natural al populației a continuat să rămână apreciabil totuși, datorită unei rate mari a natalității. Sporul natural a fost determinat aproape în exclusivitate de numărul nașterilor care erau în medie de 600.000 și de numărul morților care ajungeau în medie la 350.000 pe an, asigurându-se pe această cale o creștere anuală de aproximativ 250.000 de locuitori.¹⁹ Sporul natural al orașului Vaslui în media anilor 1930-1940 a fost de 18,4 la mie²⁰

Din analiza datelor din primul Recensământ al României întregite din 1930 realizat pe baze științifice sub conducerea unei comisii în frunte cu D. Gusti rezultă că sporul cel mai mic de populație s-a înregistrat în deceniul al doilea și al treilea datorită pierderilor umane suferite în primul război mondial, natalității scăzute și mortalității infantile ridicate. În deceniul 1930-1938, sporul populației realizat în primul rând prin mișcarea naturală a populației este mai mare față de deceniile anterioare, dar trebuie subliniat faptul că s-a datorat numai creșterii populației rurale în timp ce populația urbană a crescut în cifre nesemnificative.

Dacă în primul deceniu de după război a avut loc o deplasare spre vârstele mijlocii și înaintate, după 1930 raportul se schimbă în favoarea vârstelor tinere.

Analizând populația orașului și județului Vaslui din punct de vedere demografic, în perioada interbelică se reliefează faptul că sporul de populație s-a realizat pe calea mișcării naturale a populației. Mobilitatea populației pe calea emigrărilor și a imigrărilor între cele două războaie mondiale a fost nesemnificativă neinfluențând sporul de populație realizată pe cale naturală.

Târgul Vasluiului care datează după cele mai multe izvoare din anul 1375 a avut o structură etnică diversă de-a lungul vremii alături de români care erau majoritari, locuind și familii de evrei, armeni și greci. Într-adevăr, acest oraș la 1418 a fost colonizat cu mai multe familii de armeni de către Alexandru cel Bun. La 1440, târgul fiind ars de tătari, mare parte din familiile armenes s-a strămutat aiurea. Din cei rămași o altă parte s-a împrăștiat pe la 1526, în timpul lui Ștefăniță care primea jalbe din partea locuitorilor români – băștinași că sunt exploatați de străini: armeni, evrei și greci, domnul dând poruncă pârcălabului - Carabăț ca să împiedice pe străini de a cumpăra proprietăți în acest oraș care era proprietatea locuitorilor vasluieni dată lor cu hrisov de către Ștefan cel Mare în urma războiului de la "confluența Racovei cu Bârladul" din 1475 (Hrisovul a fost publicat în Cronică Hușilor de Episcopul Melchisedec Ștefănescu).

Armenii ce au mai rămas s-au asimilat cu românii și au devenit băștinași. Arhidiaconul Macarie Paul de Alep în călătoria sa spre Moscova trecând prin Moldova pe la 1850, mărturisește că în Vaslui se afla o biserică armeană.

La 1658, mai jos pe valea Vasluiului, Gheorghe Ștefan – domnul Moldovei, cu ajutorul tătarilor l-a înfrânt pe Constantin Basarab care năvălise în țară cu ajutorul lui Mihai Vodă din Valahia și a principelui Transilvaniei – Gh. Rakoczi. Se știe că apoi că moșia orașului Vaslui a fost cumpărată de către Ștefan Vodă și împărțită orașenilor după bătălia de la Podul Înalt, dar în 1795 hrisovul de danie al marelui voievod a fost desființat de Mihai Șuțu în favoarea hatmanului Costache Ghica, căruia i s-a dat târgul și moșia în stăpânire. "Și târgoveții și răzeșii băștinași au devenit bezmănari (fără rost, fără căpătâi) până la 1880, când s-a făcut răscumpărarea

razei târgului cu 1600 galbeni de la actuala proprietară, Elena Șubin²¹. Restul moșiei de 5058 ha, afară de terenul locuitorilor împroprietărit prin Legea din 1861 a rămas înstrăinată. Întinderea orașului Vaslui la 1900 era de 145 ha, cu o populație de 9024 locuitori din care 3742 erau evrei. La acea dată orașul avea 2 biserici întreținute de comună la care servesc 6 preoți, 2 diaconși și 5 eclesierei, un parochisier la spitalul Drăghici, o biserică lipovnicească și 5 lovre israelite. Una din bisericile ortodoxe are hramul Sf. Ioan și a fost construită de Ștefan cel Mare în 1490. De menționat că în județ erau 156 de biserici ortodoxe care aparțineau de Episcopia Hușilor și 2 biserici lipovene. Mănăstiri în județ la 1900 erau în satele Dobrovăț, Făstăci, Buda, Rafaila și Lipovăț care erau întreținute de stat²².

În județul Vaslui erau în 1925 – 3 parohii urbane și 87 rurale cu 90 biserici parohiale și 47 filiale la populație de 139.503 locuitori.

Pentru o prezentare cât mai exactă a structurii etnice am alcătuit tabelul statistic (vezi tabelul alăturat).

Existența populației după naționalitate²³

Făcând o analiză atentă a acestui tabel statistic observăm că majoritatea populației o constituie românii. Urmează ca număr evreii, țiganii și rușii (lipovenii),

TOTAL Județ	Români	Unguri	Germani	Rusi	Ruși (ucraieni)	Sârbi	Bulgari	Cătu	Polesi	Neajoi	Evrei	Greci	Albanezi	Armeni	Iudei	Tătari	Găgăuzi	Țigani	Alte națiuni	Nedecise
139543	130270	87	133	174	5	10	34	1	12	-	488	24	-	11	3	-	21	388	337	74
	93,4%																			
Urban																				
6669	12244	78	64	75	1	5	18	-	27	-	317	10	-	8	2	-	21	458	85	73
	72,5%																			
Rural																				
124183	119186	16	68	100	4	14	16	1	45	-	149	14	-	3	-	-	-	288	245	1
După limba maternă																				
Rural																				
	130774	87	124	185	5	7	20	1	35	-	288	10	-	4	33	-	-	62	48	74
	90,9%																			
Urban																				
	12217	78	76	128	1	3	18	-	6	-	333	3	-	8	20	-	-	373	22	73
	78,6%																			
Rural																				
	121702	16	45	136	4	4	7	1	29	-	157	17	-	1	3	-	-	485	27	1

germanii, ungurii etc. Totalul acestor naționalități era sub 7%. Totodată iese în evidență faptul că cea mai mare parte a acestor minorități trăiesc în orașul Vaslui (de exemplu din 4960 evrei, 3275 sunt în oraș, din 97 de unguri, 79 sunt în Vaslui etc.). Excepție fac țiganii care trăiesc în cea mai mare parte în mediul rural. De menționat este faptul că în 1924 orașul Vaslui avea o populație de 10.824 locuitori. În cursul acestui an au avut loc la Vaslui 380 nașteri, 176 morți și 106 căsătorii. Numărul femeilor care au născut în cursul acestui an au fost de 380 din care 335 copii vii și 25 copii morți²⁴.

După limba maternă, tot românii constituiau majoritatea. Mai mulți sunt în oraș decât în mediul rural, aceeași excepție făcând-o țiganii, mai bine de jumătate trăind în sate. După cunoașterea limbii române în județul Vaslui existau 5.765 cetățeni cu limba maternă neromână, dar care știau românește 5.635. Numai 77 nu cunoșteau limba română iar 53 nu au răspuns în nici un fel.

În mediul rural mulți evrei se aflau în comunele târguri: Negrești, Băcești, Codăești (unde s-a născut Ana Pauker), Pungești, Ivănești etc. unii dintre ei fiind negustori, arendași, comercianți, etc.

În ce privește răspândirea credințelor religioase, aproape toți cetățenii sunt credincioși, iar dintre aceștia 95,7% sunt ortodocși. Populația de alte credințe mai răspândită era în mediul urban și mai puțin în mediul rural. Practicarea credințelor religioase era asigurată prin existența de localuri proprii – biserici, mănăstiri. În mediul rural, aproape toate satele aveau bisericile lor, exista un schit de călugări în apropiere de Deleni. În orașul Vaslui în perioada interbelică existau 4 biserici ortodoxe, una romano-catolică, o biserică a lipovenilor (ucranieni), o sinagogă a cultului mozaic și o casă de rugăciuni pentru evangheliști.

Existența populației după religie în 1930 în județul Vaslui²⁵

Comparând aceste date statistice din tabelele de mai sus din anul 1930 cu cele din 1940 ne arată o creștere a procentului românilor de la 72,5% la 81,9% și o

Total Județ	Ortodoxi	Greco-catolici	Romano-catolici	Reformați	Evangheliști			Armene-catolici	Lipoveni	Advențiști	Baptiști	Mozzici	Mormoneni	Alte religii	Fără religie	Religioși nedeclași
138503	133442	8	272	17	53	1	3	2	278	178	-	4992	-	184	5	72
95,7%																
Urban																
16660	13078	3	187	15	37	1	3	-	18	17	-	3278	-	8	-	71
78,4%																
Rural																
124183	121751	5	105	2	16	-	-	-	258	161	-	1713	-	176	5	1

scădere a evreilor de la 30,1% la 25,9% și ne duce la concluzia că la începutul celui de al doilea război mondial datorită evenimentelor în desfășurare se constată o creștere a populației românești în orașul Vaslui.

În ceea ce privește procentul ridicat al evreilor la recensământul din 1930 aceasta se explică prin afluirea acestora în Moldova în general și în Vaslui în mod special, după 1774 și, bineînțeles, după primul război mondial, când legislația României asigura egalitatea în drepturi a tuturor locuitorilor țării, indiferent de naționalitatea lor. Imediat, după Unirea cea Mare din 1918 s-a adoptat Decretul – lege privitor la cetățenie din 30 decembrie 1918 (12 ianuarie 1919) prin care se recunoștea tuturor cetățenilor țării din provinciile unite, fără deosebire de naționalitate, egalitatea în drepturi politice și civile²⁶. De altfel, după 1918 România a devenit un stat de mărime medie, aflându-se în ceea ce privește populația și suprafața pe locul 8 și respectiv 10 dintre statele continentului european. Cel mai important recensământ al populației s-a desfășurat în anul 1930, când au fost numărați 18.025.896 locuitori. Dintre aceștia 71,9% erau români, 7,9% maghiari, 4,1% germani, 4% evrei, 3,2% ruteni și ucraineni, 2,3% ruși, 2% bulgari, 1,5% țigani, 0,9% turci, 0,6% găgăuzi, 0,3% sârbi și croați, 0,3% polonezi, 0,1% greci, 0,1% tătari, 0,3% alte naționalități. Creșterea populației este semnificativă datorită făuririi României Mari și a transformărilor social-economice și politice realizate după 1918 dacă raportăm la faptul că România avea în 1913 – 5.918.928 de locuitori (81,7%) în comunele rurale și 1.329.133 (18%) în comunele urbane. Populația însă sporise simțitor și la începutul secolului XX (era în 1899 de 5.965.690 locuitori) iar timp de 13 ani sporise cu 21,7%. Sporul acesta se datora creșterii nașterilor și a locuitorilor “veniți din străinătate” cum se scria în revista “Albina” la 31 martie 1913. Creșterea cea mai mare a populației s-a observat în Dobrogea, apoi în Muntenia și în Oltenia. Moldova vine la urmă, adică pe locul IV. Cel mai mic județ în 1913 era Fălciul cu 108.324 suflete. În general populația țării crescuse de la 1899 la 1913 cu 22,5% în mediul rural și cu 28,7% la

orașe²⁷

Constituția României din 29 martie 1923, prin articolul 7 recunoștea egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor țării indiferent de credințe religioase și confesiune, de origine etnică, de limbă și stabilea condițiile în care străinii puteau deveni cetățeni români. De precizat este faptul că populația evreiască în perioada imediat următoare anului 1774 se ocupa în special cu agricultura, iar după aceea, având un spirit negustoresc înăscut s-a stabilit în special în orașe, cu predilecție cele care erau vaduri comerciale. Astfel se explică numărul mare de evrei din orașul Vaslui în 1930, când grefat pe o legislație democratică, fără discriminări, aceștia s-au putut stabili în voie în oraș ca de altfel în toate centrele urbane din Moldova, ei venind dinspre Rusia și Galiția. De remarcat este faptul că evreii în perioada interbelică erau în Moldova în procente de 6,5% iar în întreaga Românie de 4%. Evreii în orașe erau în proporție de 13,6% iar în mediul rural de 1,6%. După cum se vede, evreii erau după români cea mai numeroasă populație urbană din țară în perioada interbelică. Ei erau o confesiune mozaică, numai în cazul acestei etnii existând o identitate între "neam" și "religie"

În perioada care ne-a stat în atenție în județul Vaslui populația românească deținea majoritatea absolută din totalul locuitorilor. Dintre grupările etnice majoritare mai reprezentative erau cele ale evreilor, germanilor și ungarilor și altor neamuri cu pondere mai mare sau mai mică în cadrul populației județului și a centrului său politic și administrativ, orașul Vaslui.

România a încetat să mai fie un stat de emigrație, mai ales după ce în 1925 a fost adoptată o lege ce consfințea libertatea emigrării. Până în 1938 s-au așezat în România 28.580 cetățeni străini și au plecat 11.709 cetățeni români. Marea majoritate a populației în procent de 78,9% a continuat să trăiască în lumea satelor. Restul de 21,1% era concentrată în orașe, ca București cu 630.000 locuitori, sau Cernăuți, Galați și Iași cu 400.000 locuitori. O statistică din 1930 privind repartitia forței de muncă pe profesii arată că 72,3% dintre locuitori lucrau în agricultură, 9,4% în activități industriale, 4,8% erau funcționari, iar 4,2% se ocupau de comerț și credit²⁸

Situațiile statistice și exemplele parțiale pe care le-am dat, deși nu sunt suficiente pentru a trage concluzii absolut certe, oferă totuși o imagine sugestivă și, în același timp, reprezentativă. Fără a avea pretenția de a epuiza problema, putem să subliniem unele din trăsăturile mobilității populației și structurii etnice în Moldova, inclusiv din județul Vaslui.

1. În primele decenii ale secolului XX, populația urbană prezenta un grad deosebit de mobilitate, această mobilitate creștea paralel cu sporirea imigrărilor în orașe, cu aflulul țăranimii spre localitățile urbane.
2. Mobilitatea cea mai mare se întâlnește la categoriile venite recent în orașe, atât la localnici (negustori, meșteri, intelectuali, comercianți și alții) cât și străini;
3. Negustorii și orășenii de ocupații agricole aveau o mobilitate mult mai ridicată, decât meșteșugarii. Emigrarea din orașe afectând, ca și în alte țări, mai mult mâna de lucru necalificată și profesiunile comerciale. Categoriile cu o situație materială neconsolidată deplin și acei cu ocupații legate mai mult de agricultură erau mai ușor dispuși să plece din orașe;
4. După datele statistice mobilitatea, sub aspectul emigrării la toate categoriile sociale era mai mică în localitățile semiurbane, decât cele urbane. Fapt explicabil, dat fiind că acele categorii legate de ocupații agricole se adaptau mai ușor mediului din țărguri, unde puteau găsi,

eventual, mai cu înlesnire și locuri de muncă și, deci, un mijloc de utilizare a forței lor de muncă în agricultură, decât în orașe, în timp ce negustorii, meșterii etc. erau atrași mai mult de orașe. De altfel, statisticile relevă faptul că procesul de imigrare în târguri era mai redus decât în orașe;

5. De obicei, cei ce plecau la sate parcurgeau o distanță mai mică preferând satele din jurul orașelor, iar cei ce se îndreptau spre orașe parcurgeau o distanță mai mare, alegând nu orașul cel mai apropiat, ci cel mai important (Iași, Galați ș.a.) în cazul negustorilor și al meșterilor erau preferate și localitățile mai mici unde concurența era mai slabă;
6. Procesul de emigrare era compensat cu procesul invers al imigrării. Numai în câteva orașe, plecările ajung să predomine, determinând scăderea orașelor respective, ca de exemplu Hușii și Fălciul. Pe întreaga țară, rata netă a imigrărilor a depășit în perioada interbelică, rata emigrărilor la toate categoriile sociale. România a avut în această perioadă cea mai mare rată a natalității din Europa.

BIBLIOGRAFIE

Arhivele Statului Vaslui.

Fondul Prefecturii județului Vaslui (1919-1940).

Fondul Inspectoratului Școlar al județului Vaslui (1919-1940)

- XXX - *Anuarul statistic al României, 1922*, București, 1923.
- XXX - *Anuarul statistic al României, 1923*, București, 1923.
- XXX - *Anuarul statistic al României 1931-1932*, București, 1933.
- XXX - *Anuarul statistic al României 1933*, București, 1934.
- XXX - *Buletin demografic al României 1932*, Editura Oficiului demografic, București, 1933.
- XXX - *Mișcarea populației României în anul 1931*, Editura Institutului Central de Statistică, București, 1932.
- XXX - *Mișcarea populației României în anul 1933*, Editura Institutului Central de Statistică, București, 1934.
- XXX - *Mișcarea populației României în anul 1934*, Editura Institutului central de statistică, București, 1935.
- XXX - *Mișcarea populației României în anul 1935*, Editura Institutului central de statistică, București, 1936.
- XXX - *Mișcarea populației României în anul 1938*, Editura Institutului central de statistică, București, 1939.
- XXX - *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, București, vol. I, 1938; vol. II, 1938; vol. III, 1938; vol. V, 1940; vol. IX, 1940, vol. X, 1940.
- *"Buletin demografic al României"*, an V nr. 5, 1936; an VI, nr. 5; an VII, nr. 5, 1938; an IX, nr. 5, 1940; an X, nr. 5, 1941.

*   *

Andronic, Al., - *Cronica Vasluiului*, Editura Polirom, Iași, 1999.
Ciobanu M., Necula, P.

- Banu, G. - *Sănătatea poporului român*, București, 1935.
- XXX - *Enciclopedia României*, vol. II, București, 1938.
- Gugiuman, I., - *Județul Vaslui*, Editura Academiei, R.S.R., București, 1973
- Cârcotă, V.
- Gh. Ghibănescu - *Vasluiul, Studii și documente*, vol XV, Iași, 1926.
- Hamangiu, C. - *Codul general al României* (1922-1926), București, 1932.
- Iosub, Petrea - *Județul Vaslui*, Editura Sport-Turism, București, 1980.
- Zugravu, Aurel
- Iorga, N. - *Istoria învățământului românesc*, Editura Casa Școalelor, București, 1928.
- XXX - *Istoria învățământului din România*, vol. I, Editura didactică și pedagogică, București, 1983.
- XXX - *Împărțirea administrativă a României*, București, 1926.
- Lahovari, G. Ioan, - *Marele dicționar geografic al României*, vol. II, Editura Socec, București, 1902.
- Manuilă, Sabin - *Structura et evolution de la population rurale*, București, 1940.
- Manulă, Sabin - *Organizarea sanitară a României*, București, 1939.
- Manuilă, Sabin și Georgescu, D.C. - *Populația României*, București, 1937.
- Measnicov, I. - *Portret statistic al ținuturilor în "Ociologia românească"*, an III, nr. 4-6, 1938.
- Measnicov, I. - *Mortalitatea populației rurale românești în "Sociologia românească"*, an II, nr. 4, 1937.
- Mușat, Mircea și Ardeleanu, I. - *România după Marea Unire*, vol. I și II, Editura Științifică Enciclopedică, București, 1986-1988.
- Rășcanu, Gh. - *Expunerea situației județului Vaslui*, Vaslui, 1926.
- Rășcanu, Gh. - *Un an de activitate*, Vaslui, 1934.
- Simionescu, I. - *Țara noastră. Natură, Oameni, Muncă*, Ediția a II-a, București, 1938.
- Șandru, D. - *Populația rurală a României între cele două războaie mondiale*, Editura Academiei, Iași, 1980
- Theodoru, G. - *Statistica învățământului public și particular din România pe anii școlari 1919-1920 și 1920-1921*, Tipografia Curții Regale, București, 1924.

NOTE

¹ George I. Lahovari – *Marele dicționar geografic al României*, vol. V, Editura Socec, București, 1902, p. 721.

² Gh. Rășcanu – *Expunerea situației județului Vaslui în anii 1923-1924*, Vaslui, p. 3-4.

³ *Anuarul Statistic al României*, București, 1930, p. 32.

⁴ C. Șerban - *Începuturi de industrie la Vaslui în secolele XVII-XIX în "Acta Moldavie Meridionalis"* – vol. II, 1980, "Anuarul Muzeului Județean Vaslui", p. 139.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, p. 140.

⁷ XXX, *Vaslui, 600* – Schiță monografică, Iași, 1975, p. 58.

⁸ *Anuarul statistic al României*, București, 1930, p. 32.

⁹ *Recensământul general al populației*, vol. IX, București, 1940, pag. 296.

¹⁰ *Ibidem*, vol. VI, p. 569.

Recensământul general al populației din România, București, 1930, vol. IV.

¹² D. Șandru, *Populația rurală a României între cele două războaie mondiale*, Editura Academiei, Iași, 1980, p. 14.

¹³ *Miscarea populației României în anul 1933*, Editura Institutului Central de Statistică, București, 1934, p. 8.

¹⁴ *Ibidem*, p. 67.

¹⁵ V. Sora, *Mortalitatea și vârsta mamei*, în *Revista de Statistică*, nr. 10, 1965, p. 81.

¹⁶ Ing. I. Measnicov, *Mortalitatea populației rurale românești în "Sociologia românească"*, nr. 4, aprilie 1937, p. 161.

¹⁷ Dr. Banu, *Sănătatea poporului român*, București, 1935, p. 209.

¹⁸ Dr. Sabin Manuilă, *Organizarea sanitară a satului*, în " *Sociologia românească*", nr. 2-3/1937, p. 90.

¹⁹ Dr. Sabin Manuilă și D.C. Georgescu, *Populația României*, București, 1937, p. 80-83.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ George Ioan Lahovari, *op. cit.*, p. 72

²² *Ibidem*, p. 724.

²³ *Recensământul general al populației României*, din 29 decembrie 1930, vol. I, București, 1938, p. 506-507.

²⁴ Gh. Rășcanu – *Expunerea situației județului Vaslui în anii 1923-1924*, Vaslui, 1925 (Arhivele Statului Vaslui – Fondul Prefecturii)

²⁵ *Recensământul general al populației României*, vol. II, București, 1938, p. 774.

²⁶ *Monitorul oficial nr. 223/30 decembrie 1918/12 ianuarie 1919*.

²⁷ " *Albina*" – aprilie 1913.

²⁸ Dr. Sabin Manuilă și D.C. Georgescu – *Populația României*, București, 1937, p. 9.

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**UN DOCUMENT INEDIT DESPRE BUZDUGANUL LUI
CAROL AL II-LEA**

Viorica ZGUTTA CRISTEA

Expoziția "Grigore Gafencu", organizată de Muzeul Național de Istorie a României în 1997, a fost găzduită în luna iulie de Muzeul județean "Ștefan cel Mare" Vaslui. Între obiectele tridimensionale aflate în invetatorul itinerant al expoziției s-a aflat și buzduganul de bronz al Regelui Carol al II-lea, nr. inv. 75637, care printr-o mănuire în sens contrar a dat la iveală pergamentul manuscris al autorului, sculptorul Alexandru Talpoșin-Severin (15 febr. 1881 - Turnu Severin - 16 mai 1956 București)¹

Pergamentul răsucit pe tija internă a cozii buzduganului are o lungime de 38 cm și o lățime de 11,5 cm, este scris cu tuș negru pe ambele părți și are următorul conținut:

Eu,
Severin Alexandru
Născut Talpoșin
În orașul Cetate Drobeta
pe marginea Dunării,
am conceput,
ca dintr-o poveste,
această măciucă - buzdugan
m-am servit
de știința mea
de gândurile mele
de strădaniile mele
am dat la iveală
o mărturie
de care se poate face
și duce la bun sfârșit
prin însărcinarea dată mie
de către Dl. general Niculescu
subsecretar de stat din Ministerul
Apărării Naționale în anul 1940

Acest buzduhan l-am făcut în
27 zile. Am întrebuițat apoi
alte 8 zile pentru a nivela sau a
bate cu ciocanul totul.

Mare parte a fost bătut din
Ciocan de către mine.

Severin pictor-sculptor, arhitect
Și îndemânatec mănuiitor al daltei.

Lucrarea aceasta executată până
astăzi 18 iulie 1940, a fost
turnată în două exemplare.

Primul exemplar – acesta – turnat
în bronz cu greutate de 3 kg 300 grame,
cel de al doilea exemplar turnat
în aur cu greutate de 4 kg 400 grame.

Lucrarea a fost turnată în Uzinele
Malaxa sub directa mea supraveghere.

Turnatul celor două buzduhane
a costat 30.000 lei.

S-au făcut alte cheltuieli
De circa 35.000 lei.

$I = 11,5 \text{ cm}$ $L = 38$

Semnat de mine astăzi 18 iulie
1940 în atelierul meu din strada
Luterană nr. 25 ora 4 p.m.

(Foto 1-2)²

Conform "Însemnărilor zilnice" ale Regelui Carol al II-lea cu prilejul împlinirii a 10 ani de domnie au avut loc manifestări sărbătorești organizate de către toate instituțiile țării. "Iată că a sosit această zi, care însemnează 10 ani de domnie, 10 ani de trudă, de muncă și de griji fără sfârșit ... manifestațiuni foarte multe de simpatie din toate colțurile și din toate straturile. Hotărârea de a nu face mari serbări a fost nu se poate mai bine primită de toți și a adăugat la seriozitatea sărbătoririi"³

Referitor la primirea buzduhanului din partea armatei Carol al II-lea consemnează: "A urmat felicitările oficiale. Pentru prima dată am pus astăzi noul colan al Ordinului Casei Domnitoare. Primele felicitări sunt ale Curții, pe urmă felicitările Guvernului cu schimb de discursuri. Ilcuș din partea Oștirii îmi oferă un buzduhan de aur".⁴

Între documentele aflate în arhiva Muzeului Militar Național se găsesc și cele referitoare la buzduhanul de bronz și aur comandate de Ministerul Apărării Naționale. Astfel prin referatul nr. 4875 din 19 septembrie 1940 directorul Muzeului Militar Național de la acea dată, colonelul Ioan Gr. Popescu menționează că "s-a primit ca donație de la Ministerul Apărării Naționale, Secretariatul General, un buzduhan de bronz, copie după buzduhanul de aur ce a fost oferit Regelui Carol al II-lea, în ziua de 8 iunie 1940, precum și două tablouri cu fotografiile acestui buzduhan"⁵

Buzduhanul și cele două tablouri au primit numere de inventar: 16462, 16463, 16464.

Trebuie specificat de asemenea că prin procesul verbal nr. 48 din 20 mai 1941 s-a organizat o comisie de aprovizionare a Muzeului Militar Național formată din mr. Fluture Chiriac, subdirectorul muzeului și asistenții tehnici Potocki Andrei și

Dr. Velcu D. Anton ca membri care au constatat următoarele: "Secretariatul General cu Ordinul nr. 11826 din 26 august 1940 a aprobat Muzeului Militar Național o subvenție de lei 100000 (una sută mii pentru d. Sculptor Al. Severin din București, strada Luterană, nr. 25, în scopul executării unui obiect de artă cizelat în aur, notat mai jos:

buzduganul fostului Suveran Carol al II-lea-

Buzduganul a fost executat artistic și cuprindea cantitatea de 4 kgr. 391 gr. Aur.

Atât pentru concepția acestui obiect de artă, cât și pentru executarea lui, Ministerul Apărării Naționale, Secretariatul General al Subsecretariatului de Stat pentru Armata de Uscat a achitat dlui. Sculptor Severin, prin caseria Muzeului Militar, suma de lei 100000. Lucrarea a fost executată în condiții ireproșabile. Buzduganul s-a predat Băncii Naționale a României pentru a fi păstrat în tezaur".⁶ Astăzi buzduganul de aur al Regelui Carol al II-lea se află expus în secția "Tezaur" a Muzeului Național de Istorie a României, iar copia în bronz în depozitul aceluiași muzeu.

NOTE

¹ Virgiliu Teodorescu, Monumetele Marii Uniri, Ed. Ministerului de Interne, Buc., 2000, p. 41.

² Documentul pergament manuscris aflat în teaca buzduganului de bronz.

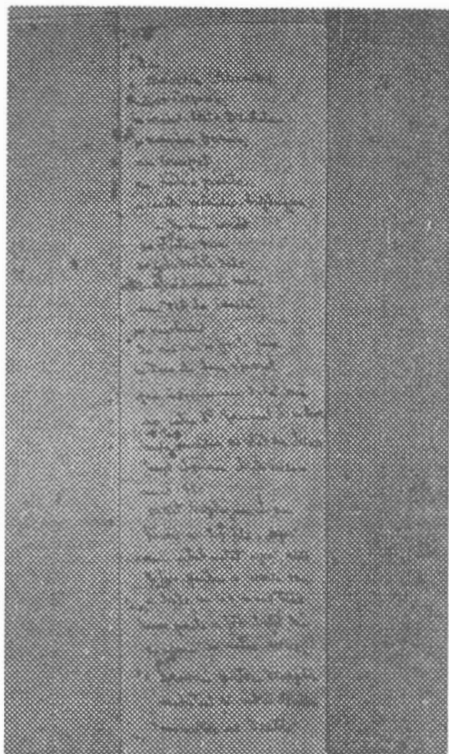
³ Carol al II-lea, Însemnări zilnice, vol. Casa de editură și presă "Lansa" SRL, București, 1996, p. 184-185.

⁴ Idem, p. 185.

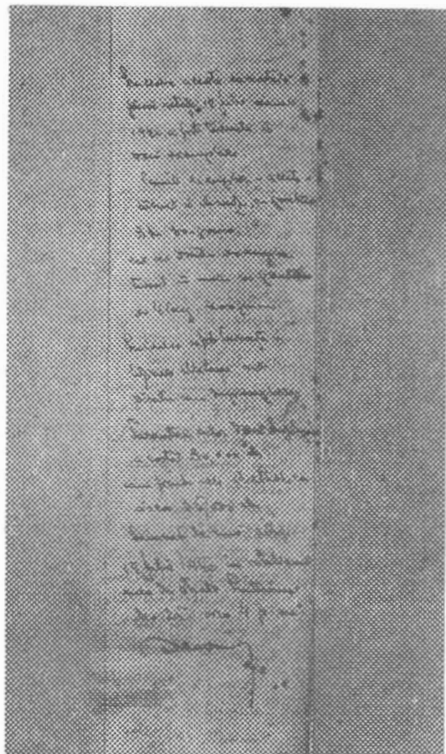
⁵ Muzeul Militar Național.

⁶ Muzeul Militar Național.

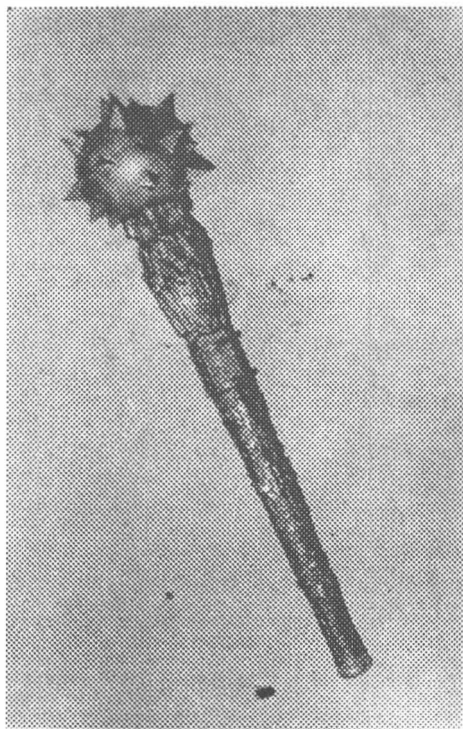
1.1. Pergamentul autograf al sculptorului Alexandru Severin (avers)

1.2. Pergamentul autograf al sculptorului Alexandru Severin (revers)

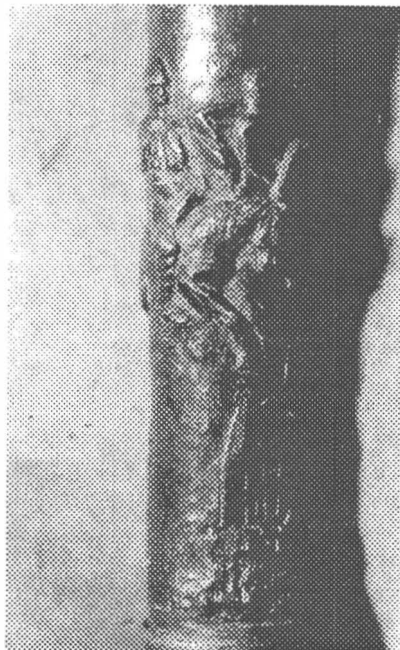
1.3. Sigla Uzinelor Malaxa unde s-au turnat cele două buzduwane ale regelui Carol al II-lea

2.1. Buzduganul Regelui Carol al II-lea
(vedere generală)

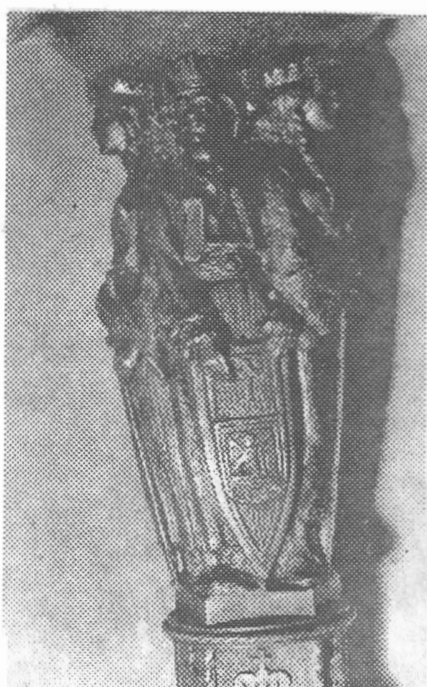
2.2. Cifru Regelui Carol al II-lea

2.3. Scenă alegorică de
pe buzdugan (detaliu)

3.1. Personaje feminine (detaliu)

3.2. Personaje feminine (detaliu)

3.3. Personaje feminine (detaliu)

3.4. Personaje feminine (detaliu)

MILITAR NAȚIONAL

Primirea No. 59 / 1940

Conducere a luat hotărârea

Procesul verbal No. 177 / 1940

Militar

REFERAT Nr. 4875

- 19 Sept. 1940 -

Capit. 13 Art. 132, 16.

Am onoare a refera că s'a primit dela Ministerul Apărării Naționale, Secretariatul General, un buzdugan în bronz, copie de pe buzduganul de sur ce a fost oferit Regelui Carol II, în ziua de 8 Iunie 1940, precum și două tablouri cu fotografiile acestui buzdugan.

Rog să binevoiți a aproba primirea și înregistrarea acestei donațiuni.

DIRECTORUL MUZEULUI MILITAR
COLONEL

Popescu Gr. Ioan

Inv. Gl. Nr. 16462, 16463, 16464

Seful Serv. Contab. și Muzeului
Asistent Tehnic

Dr. Velcu D. Anton

4.1. Referatul din 19 septembrie 1940 privind intrarea în patrimoniul Muzeului Militar a buzduganului de bronz al regelui Carol I.

Directorul Muzeului Militar
Colonelul

Procesul nr. 48

Recup. nr. 224998
Inv. nr. 16765
Cap. 13 Art. 16

19

PROCES VERBAL Nr. 48.

20 Mai, anul una mie nouă sute patruzeci și unul la București.

Comisiunea de aprovizionare a Muzeului Militar Național, înștiințată prin baza ord. de zi Nr. 6 din 15 Mai 1941 și compusă din: Flutură Chiriac subdirectorul Muzeului ca președinte; ing. Gh. Potocki Andrei și Dr. Velcu D. Anton ca membri, intrându-ne în sesiune am constatat următoarele:

Subsecretariatul de Stat pentru Armata de Uscat, Secretariatul General, cu ord. Nr. 11826, din 26 August 1940, a aprobat Muzeului Militar Național o subvenție de lei 100.000 (una sută mii) pentru d. sculptor Severin din București Str. Luterană, Nr. 25, în scopul executării unui obiect de artă cizelat în aur, notat mai jos:

Buzduganul fostului suveran Carol II-lea.-

Buzduganul a fost executat artistic și cuprindea cantitatea de 391 gr. aur.-

Stat pentru concepția acestui obiect de artă cit și pentru executarea lui, Ministerul Apărării Naționale, Secretariatul General al Subsecretariatului de Stat pentru Armata de Uscat a achitat D-lui Sculptor Severin, prin casieria Muzeului Militar, suma de lei 100.000 (una sută mii).-

Lucrarea a fost executată în condițiuni ireproșabile.-

În conformitate cu ord. Ministerului Apărării Naționale, Cabinetul Domnului Ministru, înregistrat la Nr. 4538 din 19 Sept. 1941 către Muzeul Militar Național, buzduganul s'a predat Băncii Naționale a României pentru a fi păstrat în tezaur. În acest scop s'a încheiat cuvenitul proces verbal de predarea lui, la data de 19 Septembrie 1940.-

Deși predarea buzduganului s'a făcut la data de mai sus, totuși înregistrarea lui în scriptele Muzeului s'a făcut astăzi în urma ordinului Nr. 5638 din 17 Mai 1941 al M.A.N. Direcția Contabilității.-

Drept care s'a încheiat prezentul proces verbal spre acle legale.-

Președintele Comisiei

Major, Flutură Chiriac

Asist. Tehnic

Membri

Asist. Tehnic

Certific primirea și înregistrarea buzduganului la Cap. 13 Art. 16.

Seful Serv. Contab. și Muzeului

5.1. Procesul- verbal nr. 48 privind inventarierea buzduganului de aur în scriptele Muzeului Militar Național și predarea sa Băncii Naționale a României pentru a fi păstrat în tezaur.

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**ÎNTEMEIEREA PARTIDULUI NAȚIONAL AGRAR
(1932)**

Adolf MINUȚ

Partidul Național Agrar, întemeiat în anul 1932 de cunoscutul poet și om politic Octavian Goga¹, a jucat un rol însemnat în contextul vieții politice din România deceniului patru al secolului XX, când manevrele lui Carol al II-lea pentru dezorganizarea partidelor politice începeau să-și dea roadele.

Ca membru al Partidului Poporului (întemeiat de generalul Alexandru Averescu), Octavian Goga a desfășurat o activitate susținută atât în calitate de membru al guvernului (ministrul cultelor în al doilea guvern Averescu și ministru de interne, în cel de-al treilea), cât și în Parlament, al cărui consecvent deputat a fost.

Însăși fuziunea lui cu generalul Averescu vădea dorința sa de a crea, pe temelia popularității, un partid puternic, egal cu Partidul Național Liberal, care să guverneze țara prin sistemul rotativei guvernamentale.

În momentul când Octavian Goga se simțea oarecum stăpân pe poziție, când credea că Partidul Poporului devenise o forță politică de care trebuia să țină seama, când spera că în umbra personalității lui Averescu crește popularitatea sa, poetul se considera un lider marcant al vieții politice, gata oricând să preia conducerea guvernului.

Atacurile sale împotriva P.N.L. devin mai insistente, considerându-i pe membrii acestuia niște "faliți care-și caută proptele pentru a-și prelungi agonია".²

Adept al principiului regalității, poate că vedea în persoana regelui singura în stare să-l cheme la guvernare, Goga critica politica lui Ionel I.C. Brătianu, a cărui influență asupra Palatului regal era destul de puternică și ar fi putut profita de situația critică a sănătății regelui pentru a prelua conducerea țării în totalitate, știut fiind că principele moștenitor Carol, renunțase la tron.

Pe măsură ce anii treceau, vârsta generalului Averescu creștea proporțional cu scăderea popularității sale și a Partidului Poporului. Aflat din nou în situația de a-și pierde poziția destul de influentă în viața politică a țării, Goga pornește din nou pe drumul căutărilor.

Ne aflăm în perioada când marea criză economică mondială, declanșată în 1929, criză ce a cuprins și România, continuă să se manifeste cu putere și la începutul deceniului al patrulea, paralizând activitatea unui număr mare de instituții economice și financiare.

Desele schimbări de guvern nu au dus la rezolvarea problemelor acute care se iviseră atât pe plan intern cât și extern. Mai mult chiar, măsurile aplicate, cu precădere în anii 1931-1932, produsese o nemulțumire generală, iar numeroasele greve care au izbucnit în această perioadă sunt o rezultantă firească a acestei stări de lucruri.

Din complexul mașinațiunilor carliste nu lipseau încurajarea disidenților și învrăjbirea liderilor aceleiași formațiuni politice, atragerea de partea monarhiei a unor personalități politice marcante precum și discreditarea și izolarea adversarilor.

În urma manevrelor declanșate de curtea regală, gruparea condusă de Octavian Goga a părăsit Partidul Poporului, punând bazele unei noi formațiuni politice. Și pentru că el credea în ideea de unitate națională, care s-a copt în mintea lui încă din anii formării sale ca om cu convingeri politice, pentru că vedea în țărănime o masă uriașă, o forță puternică ce ar putea să-i netezească drumul spre guvern, Octavian Goga a dat denumirea unicului partid înființat de el: **PARTIDUL NAȚIONALAGRAR**.

După încoronarea lui Carol al II-lea, la 8 iunie 1930, Alexandru Averescu (avansat, între timp, la gradul de mareșal) a luat poziție critică față de Coroană, neiertându-i noului monarh calitățile de aventurier, de care dăduse dovadă până atunci. Această poziție nu-i convenea lui Goga, căruia îi leza ambițiile de a ajunge ministru.

În 1932 se ivește posibilitatea creării unui guvern de largă concentrare. Ori prin atitudinea lui Averescu față de rege, nu erau speranțe prea mari ca într-un asemenea guvern, Partidul Poporului să joace un rol de prim rang.

Pentru a câștiga și mai mult încrederea regelui, Octavian Goga, cu toate declarațiile lui anterioare de solidaritate cu Averescu, începe să se îndepărteze de data aceasta, în mod public, de cel pe care-l considerase odinioară "mai român decât toți românii". Prin aceasta el își manifesta pe față dorința de a lua șefia partidului, ieșind din umbra mareșalului. Despre intențiile lui Goga, Averescu era înștiințat, fapt ce l-a determinat ca la Congresul partidului din luna octombrie 1931 să ridice chestiunea cedării șefiei, cu condiția ca el, Averescu, să plece în străinătate. Ulterior au mai intervenit alte două propuneri ale lui Averescu: să rămână amândoi în fruntea partidului, dar fără nici o divergență de păreri, iar dacă totuși divergențele nu se mai puteau rezolva, să se despartă, luându-și fiecare pe acei care împărtășeau părerile unuia dintre ei³. La aceste propuneri, inițial, Goga a fost de acord să rămână împreună la conducerea Partidului Poporului. Tactica lui era de a manevra în așa fel lucrurile, încât despărțirea de mareșalul Averescu să se facă cu multă dibăcie, căci întreaga țară remarca faptul că punctul de atracție în partid era Alexandru Averescu, chiar dacă popularitatea lui era în scădere. De aceea, Goga a lăsat ziarele să se avânte în polemici, în speculații de moment, până când se hotărăște să-și publice intențiile, după ce a crezut că terenul a fost oarecum pregătit.

Intuind părăsirea partidului de către Octavian Goga, ziarul "Viitorul" din 28 ianuarie 1932 publica o informație prin care se făcea cunoscut că "Goga a avut la 27 ianuarie 1932, lungi consfătuiri cu prietenii săi politici și că deosebirile de păreri între el și Averescu accentuându-se s-a constatat imposibilitatea de a rămâne în partid" A doua zi, Octavian Goga a dezmințit această știre, dar a lăsat să se înțeleagă că ar fi posibil să părăsească Partidul Poporului.

Referitor la crearea unui guvern de concentrare națională, Goga vedea, mai degrabă, o soluție de compromis prin găsirea unei platforme de apropiere între două, trei sau mai multe partide, în baza unui program, realizându-se ceea ce se cheamă o concentrare parțială⁴. Evident că în această "concentrare" el nu excludea

participarea Partidului Poporului. În perioada de câștigare a cât mai mulți aderenți, Goga, are audiență la rege în mai multe rânduri, întâlnindu-se și cu Averescu, pentru a da o notă de înțelegere între cei doi lideri, față de opinia publică. Concomitent, cercurile averescane dezmințeau categoric divergența de opinii dintre Goga și Averescu, afirmând chiar, că după întrevvedereea din 4 februarie 1932 "între ei există un deplin consens".⁵

La 19 februarie 1932, ora 12, între Averescu și Goga a avut loc o nouă întrevedere care a durat două ore, având ca subiect de discuție, atitudinea Partidului Poporului și a oficiosului acestuia "Îndreptarea" față de situația politică internă. Unii politicieni, avansau părerea convocării Comitetului executiv al partidului, pentru a se lua o hotărâre. Dar după întrevedere "ruptura dintre cei doi oameni politici, pe care unii se grăbiseră să o anunțe, nu s-a produs".⁶

La 3 martie 1932, Alexandru Averescu a publicat în textul unei circulare către președinții organizațiilor județene ale Partidului Poporului, prin care le arăta că Octavian Goga a pornit în cursa de dezbinare a partidului încercând să-și atragă tot mai mulți aderenți. Circulara cerea șefilor locali să respingă cu energie toate încercările de ademenire, iar în cazul că asemenea situații se ivesc, ele să fie semnalate președintelui partidului pentru a aplica măsurile de rigoare, conform statutului.

Pe de altă parte, Goga trimite și el o circulară aceluiași președinți ai organizațiilor județene și membrilor Comitetului executiv al Partidului Poporului, explicându-le tuturor acuzațiile pe care le aducea lui Averescu, pledând pe nerespectarea Coroanei.⁷

Comitetul Central Executiv a fost convocat din inițiativa lui Goga, pentru ziua de 12 martie 1932, ora 11, în sala restaurantului Enescu. O parte a membrilor Comitetului, devotați marelui Averescu, au considerat convocarea sa inexistentă, pe motiv că nu a fost făcută la sediul clubului partidului.

Din datele publicate de adepții lui Goga, reiese că la întâlnire au participat reprezentanții a 45 de organizații județene din totalul de 66, fiind prezenți 91 de membri ai Comitetului executiv, din 144.

În cuvântarea ținută cu acest prilej, Octavian Goga a informat pe cei de față, că între el și Alexandru Averescu există de mai multă vreme deosebiri de vederi, dar a considerat să nu le facă publice dintr-o "delicatețe împinsă la exces".⁸

După ce a făcut o trecere în revistă a situației politice interne și externe, Goga s-a referit pe larg la sarcinile de viitor ale partidului, la rolul pe care trebuie să-l joace pe arena politică, fiind gata să-și ofere serviciile țării, ca partid de guvernământ. La sfârșitul ședinței, participanții l-au proclamat pe Octavian Goga ca președinte al Partidului Poporului.

Se ajunsesse în situația ca partidul să fie divizat, cu doi președinți, având fiecare simpatizanții săi și convingerile politice ale liderilor lor.

După proclamarea lui Goga ca președinte al Partidului Poporului, au avut loc în întreaga țară întruniri ale organizațiilor județene, în cadrul cărora s-a dezbătut situația creată în partid. Ruptura de la nivelul conducerii superioare a repercutat la nivel local. Ziarul "Îndreptarea" din 21 martie 1932 publică o serie de telegrame de devotament față de mareșalul Averescu, trimise de organizațiile județene: Făgăraș, Vlașca, Bistrița, Muscel, Fălciu, Constanța, Brăila, Botoșani, Timișoara, Baia, Putna, Caraș, Dâmbovița, Buzău, Neamț și altele. În timp ce organizațiile județene: Olt, Mehedinți, Cluj, Argeș etc., au trecut de partea lui Goga. S-a observat că acolo unde în fruntea unei organizații locale era un militant sau un politician în vârstă, aceștia l-au urmat mai departe pe mareșalul Averescu.

Cum era și firesc, situația creată prin sciziune nu putea rămâne multă

vreme în stadiu de provizorat. Atât conducerea centrală cât și cele locale erau convinse că fracțiunea lui Goga nu putea purta în continuare denumirea de Partidul Poporului, atâta vreme cât Averescu continua să fie recunoscut ca președinte de un mare număr de organizații care respectau pe șeful său, Programul și Statutul partidului. Se contura formarea unui nou partid cu adepții lui Goga.

Amânat de mai multe ori, Congresul noului partid a fost convocat pentru ziua de 10 aprilie 1932, la București. Lucrările sale au avut loc în sala cinematografului "Rio". Au participat reprezentanți ai organizațiilor județene care l-au urmat cu totalitatea membrilor lor pe Goga, cât și delegați reprezentând numai grupările disidente ale organizațiilor care, în majoritate au rămas fidele mareșalului Averescu.

În prezidiul Congresului au luat loc membrii Comitetului executiv, aleși în ședința din 12 martie 1932, printre care amintim pe: Stan Ghițescu și Ioan Lupăș (viitori miniștri), I. Atanasiu, generalul Iancovescu, Iancu Isvoranu, dr. Ilie Rădulescu. În prima zi a lucrărilor a fost ratificată alegerea lui Goga în funcția de președinte al Partidului Poporului, denumire sub care se întrunise Congresul, respectându-se astfel Statutul organizației. După ratificare, Goga a ținut un lung discurs în care a explicat, printre altele, necesitatea dezaprobării atitudinii politice a lui Averescu și a creării unui nou organism care să corespundă concepției majorității membrilor partidului. În continuare, Octavian Goga trasează liniile directoare ale politicii interne și externe ale noului partid, care trebuia să aducă o grabnică contribuție la rezolvarea situației derivate din agravarea crizei economice.

Criza adusese după sine scăderea repetată a salariilor, creșterea șomajului, a mizeriei și accidentelor de muncă datorate lipsei mijloacelor de protecție. În domeniul financiar au loc falimente bancare, neachitarea la termen a salariilor și a datoriilor externe, ceea ce a făcut ca o mare parte a economiei țării noastre să se aple la bunul plac al marilor monopoluri internaționale. Concomitent au loc fraude în avutul statului ca urmare a haosului economic care cuprinsese societatea românească, aflată în stadiu de dărăpănare nevăzută - cum o numea Goga. Guvernul lui Iorga-Argentoianu era un aparat administrativ "paralizat de pe urma neretribirii funcționarilor pe luni de zile"⁹, iar țara era năvălită de grămada legilor pripite, care practic distrugau continuitatea în toate ramurile, răspândind în același timp, în viața publică impresia unui provizorat, dând aspectul unei țări sleite și dezorganizate¹⁰.

Analizând activitatea partidelor politice, Goga a îndreptat atacuri vehemente la adresa Partidului Național Țărănesc, pentru că el nu a fost de acord cu fuziunea dintre Partidul Național (al cărui lider marcant a fost) și țărăniștii din vechiul regat. Referindu-se la Partidul Poporului, Goga a făcut unele aprecieri asupra acestuia, considerând că bunul simț a fost acela care a oprit cuvântul în măsura "în care mici ranchiune se silesc să tulbure cuviința ce a rămas după o colaborare onorabilă din trecut"¹¹.

Cât privește viitorul, liderul a susținut în cuvântarea sa, că noua formațiune politică pe care o preconizează, va fi un partid național-agrar, care va căuta să protejeze munca plugarilor, să creeze o armonie socială și să lupte împotriva acelor tendințe care prin caracterul lor ar putea fi socotite ostile agriculturii.

În timpul lucrărilor Congresului, s-a adoptat și Programul noului partid. Cum era și firesc, ideea agrară străbate Programul de la un capăt la altul. Considerând că agricultura constituie categoria de producție cea mai însemnată a României, Programul prevedea apărarea proprietății agricole, pentru a face din ea "temelia sănătoasă și neclintită a economiei naționale"¹². În direcția materializării acestei idei, se preconiza ridicarea prețului cerealelor, îmbunătățirea condițiilor tocmelilor

agricole și găsirea mijloacelor pentru crearea unui credit pe seama țăranilor. Pe marginea acestei chestiuni, deputații național-agrari vor interveni deseori în dezbaterile parlamentare. Axarea unor importante prevederi ale programului pe agricultură se datorează și faptului că acest sector fusese lovit de conjuncturi economice interne și externe nefavorabile, datorate în cea mai mare parte crizei mondiale care se abătuse cu atâta vigoare și asupra României.

Programul pus în discuția congresmenilor, promitea că noul partid va îndruma inițiativele individuale prin coordonarea și sistematizarea lor, pe baza unui plan agricol unitar, general și metodic întocmit. De asemenea va încuraja creșterea vitelor și exportul lor, iar regiile autonome cu caracter agricol vor fi desființate. Ramurile adiacente agriculturii, pomicultura, apicultura, sericicultura și industria casnică vor fi dirijate spre o mai bună dezvoltare.

Camerele agricole trebuiau puse în situația de a fi un auxiliar al dezvoltării economiei agricole, iar gospodăria țărănească să fie pusă la adăpost printr-un sistem de asigurări¹³

Alături de chestiunea agrară, ca o problemă stringentă se ridica situația dezastruoasă a finanțelor, față de care Programul manifesta un interes deosebit, vizând rezolvarea acesteia prin două mijloace: respectarea situației monetare și a angajamentelor statului înăuntru și în afară, neexcluzând posibilitatea unor noi acorduri în vederea ușurării sarcinilor financiare de moment; al doilea mijloc prevedea un buget de regenerare a forțelor de producție naționale. Banul public trebuia mântuit cu multă grijă, iar plata anuităților în străinătate să se facă fără atingerea bugetului, avându-se în vedere o nouă eșalonare și diminuare a datoriilor externe, respectându-se în felul acesta și, angajamentele asumate, pentru a nu leza relațiile României cu celelalte țări. Pentru îndeplinirea acestor sarcini financiare interne și externe era nevoie ca în politica financiară să fie folosiți oameni capabili cu multă experiență și pregătire profesională. După părerea politicianilor național-agraruieni, pe plan extern, economia României trebuia să se bazeze pe o colaborare rodnică cu puterile avansate economic, tehnic și financiar.

Programul mai prevedea și reducerea impozitelor, conform cu reducerea câștigurilor muncii productive.

O altă latură a programului, o constituia reforma administrativă, față de care noul partid avea un deosebit interes, ea fiind în directă legătură cu bugetul țării. Se preconiza o formulă simplă, pentru a cruța fondurile bănești.

Destul de succint și lipsită de soluții eficiente este tratarea problemei drepturilor civile și politice ale femeilor. De asemenea, problemei muncitorești i se acorda prea puțină atenție, cu toate că această clasă socială era bătută de șomaj, mizerie și avea un nivel scăzut de trai.

Referindu-se la judecarea și pedepsirea tuturor acelor care au risipit și au jefuit averea statului, precum și la instituirea unui control al averilor de care vechile partide au fugit, procedându-se la confiscarea în folosul statului a tuturor bunurilor dobândite prin mijloace nepermise sau ascunse¹⁴, partidul lui Goga voia să lovească mai cu seamă în conducătorii național-țărăniști (parte din ei foști colegi cu el în conducerea Partidului Național din Ardeal), implicați în afacerea Skoda care a adus mari daune economiei românești și fraude financiare. Prin acest act de justiție se urmărea demascarea în fața opiniei publice a acelor care aspirau la fotoliul guvernamental.

Programul cuprindea un paragraf special despre dezvoltarea învățământului, preconizând promovarea unei politici de încurajare a învățământului primar, care să răspundă obligativității constituționale, a învățământului secundar care trebuia

să fie conștient de rolul său, a învățământului profesional, care să aibă un rol efectiv, iar învățământul superior să dispună de o largă autonomie.

Un loc aparte în cuprinsul Programului era ocupat de problema religiei, căreia trebuia să i se acorde o atenție specială, dat fiind rolul pe care îl avea în politica internă a statului. În acest sens era prevăzut reînființarea Ministerului Cultelor (înființat de Octavian Goga sub guvernarea averescană) ale cărui atribuții erau de a așeza mai bine relațiile dintre stat și biserică precum și relațiile dintre diferitele confesiuni.

Printre multele limite ale Programului se numără și aceea referitoare la problema națională. Se pune un accent deosebit pe unitatea națională, pe promovarea elementului autohton în toate domeniile de activitate ale vieții culturale, pe răspândirea literaturii și artei cu un pronunțat caracter românesc, pe dezvoltarea învățământului de toate gradele în limba română. Limitele constau în rezolvarea problemei minorităților naționale și în primul rând a populației evreești, asupra căreia își îndreaptă atacuri vehemente. Șeful noului partid, ca un luptător fervent pentru unitatea națională, a crezut de la începutul carierei sale politice, în specificul național, în dreptul de a trăi al populației autohtone, văzând în tradiție însuși osatura unui popor. Neglijarea, însă, a drepturilor egale pe care trebuie să le aibă minoritățile conlocuitoare cu elementul autohton, însemna o dezertare de la principiul de armonie națională și conviețuire pașnică, de care făcea mereu uz în întrunirile publice.

Atitudinea antievreiască, precum și aceea îndreptată împotriva forțelor progresiste, corespundea politicii cercurilor de extremă dreaptă, atât din interior cât și din exterior. Această orientare corespunde, totodată, intereselor marii oligarhii financiare și industriale, care prin ajutorul material acordat Partidului Național-Agrar, la cererea acestuia, își asigura sprijinul politicienilor cu influență ai acestui partid. Așa, de pildă Partidul lui Goga a cerut să fie susținut materialicește de către mai multe grupări economice, printre care și Societatea "Mica", al cărui președinte, la vremea respectivă, era Ion Giurgutu, recunoscut prin atitudinea sa filogermană.

Se cuvine menționat sprijinul primit din exterior începând cu anul 1934 când diverse personalități politice din Germania au stabilit legături cu o serie de organizații politice din România, printre care și cu Partidul Național Agrar.

În politica externă, Programul național al agrarilor prevedea promovarea unui ideal de pace între popoare, manifestarea unei griji deosebite pentru ca armata să fie bine înzestrată și echipată, gata să facă față oricând unei amenințări agresive din exterior.

Din păcate, cu timpul, fruntașii PNA – s-au abătut în mod voit de la principiile de bază ale doctrinei lor, iar în alte situații nu au știut să susțină cu mai multă tărie, în public sau în parlament unele prevederi ale propriului program.

Octavian Goga a sperat ca prin Programul partidului său să obțină creditul unei guvernări, întrucât, de data aceasta, nu voia să rămână o simplă personalitate politică.

Având experiența din trecut a unui partid care a guvernat de trei ori și dorind să-și întărească propriile rânduri, Goga manifesta credința că "putea răspunde de guvernarea acestei țări"¹⁵.

La sfârșitul lucrărilor Congresului, deputatul D.D. Burileanu a dat citire unei moțiuni prin care se decide ca pe viitor partidul să poarte denumirea de Partidul Național Agrar¹⁶.

Despre numele ce trebuia să-l poarte noua formațiune politică, s-a discutat atât în Comitetul Executiv cât și în cadrul conducerilor locale. Astfel, la consfătuirea fruntașilor organizațiilor județene din Ardeal ale Partidului Poporului care l-au urmat

pe Goga, consfătuire ce a avut loc la Cluj în ziua de 3 aprilie 1932, majoritatea participanților au fost de părere ca viitorul partid să se numească Partidul Național – Agrarian. În cele din urmă s-a ajuns la denumirea pe care a adoptat-o Congresul.

După consfătuirea sa ca formațiune politică de sine stătătoare, Partidul Național-Agrar a racolat o serie de membri ai Partidului Național Liberal și mai ales ai Partidului Național Țărănesc, unde deosebirile de vederi în rândul membrilor săi erau mai evidente și mai acute. Cei mai mulți național țărâniști care s-au aliat lui Goga proveneau din județul Ilfov și din organizația sectorului de Negru din București.¹⁷

Toate acestea atestă frământările din cadrul marilor partide, frământări dorite de camarila regală și de unii politicieni care vot constituirii formațiuni politice iliputane.

Teatrul acestei mari lupte îl constituia parlamentul unde disidenții gogiști ai Partidului Poporului dețineau un număr mic de mandate. Cum constituirea Partidului Național Agrar a avut loc înaintea alegerilor generale, se punea problema anulării mandatelor deputaților național agrari, pe motiv că nu erau recunoscuți de conducerea Partidului Poporului sub a cărui platformă electorală au fost aleși deputați.

Întâmpinarea făcută Parlamentului pentru anularea mandatului lui Octavian Goga a fost susținută de către Nicolae Iorga (care în anul 1929 obținuse și el un mandat parlamentar pe listele partidului averescan)¹⁸ Cererea pentru anularea mandatelor tuturor deputaților național agrari a venit din partea lui Trancu-Iași, care a adus chestiunea în fața comisiei de validare. Aici s-au purtat discuții aprinse pro și contra anulării mandatelor. Cea mai înverșunată opoziție o făceau deputații național-liberali, care în final au cedat, fiind de acord cu păstrarea mandatelor deputaților gogiști. Adepții lui Goga susțineau că din cei 140.000 de alegători care au votat pentru Partidul Poporului, la ultimele alegeri generale, 90.000 fuseseră pentru deputații care erau acum contestați.¹⁹

Odată cu adoptarea hotărârii ca deputații național agrari să-și păstreze locurile în parlament, se consumă un nou act din activitatea politică a tânărului partid. Neîntâmpinând nici un obstacol, el trece la aplicarea în viață a statutului programului său politic, adoptat la Congresul din 10 aprilie 1932.

Din punct de vedere organizatoric, Partidul Național Agrar avea ca organ suprem de conducere Congresul, care alegea Comitetul executiv și președintele său. În decursul existenței sale, Congresul a fost convocat de trei ori: 10 aprilie 1932, 7 aprilie 1935 și ultima dată la 14 iulie 1935, când s-a hotărât fuziunea sa cu Liga Apărării Național Creștine a lui A.C. Cuza (fost profesor de economie la Universitatea din Iași).

Pentru studierea situației interne și internaționale, precum și în vederea elaborării principiilor de politică generală a partidului, a luat ființă în București, un "Cerc de studii", inaugurat la 4 noiembrie 1932, având ca președinte pe Ioan Petrovici, iar ca secretar general pe Tudor Vianu. Cercul de studii era alcătuit din 7 comisii:

1. Comisia administrativ-juridică (președinte I. Atanasiu)
2. Comisia politică și socială (președinte I. Alexandru Vasilescu Valjean)
3. Comisia economică și financiară (președinte D.D. Burileanu)
4. Comisia pentru agricultură (președinte Theodor Cudalbu)
5. Comisia de propagandă, presă și minorități (președinte Silviu Dragomir)
6. Comisia pentru învățământ și artă (președinte Ioan Lupas)
7. Comisia pentru culte și educație (președinte I. Mihăilescu)²⁰

Referindu-se la faptul că "Cercul de studii" avea în centrul preocupărilor studierea situației politice, Tudor Vianu arăta că politica "este totdeauna un sistem de mijloace în vederea realizării unor scopuri indicate de grija unei bune și drepte

organizări a coexistenței sociale”²¹

Partidul Național Agrar avea ca semn electoral un cerc cu două puncte pe orizontală .. reprezentând “cei doi ochi”²²

Organul de presă al partidului era ziarul Tara Noastră fondat de Octavian Goga în anul 1906, ca tribună a culturii românești din Ardeal, devenit organ de presă al partidului său și apoi oficios al guvernului Goga-Cuza, în 1937 – 1938. Unele organizații locale aveau ziare proprii: la Buzău era Tara Noastră, al cărui prim număr a apărut în noiembrie 1932, la Cluj și Brăila era Brazdă Nouă.

Cele mai importante organizații județene ale Partidului Național Agrar erau: Buzău, Năsăud, Covurlui, Tulcea, Dâmbovița, Dorohoi, Baia, Ialomița, Constanța, Cluj, Caraș, Romanai, Vlașca, Odorhei, Rodna, Prahova, Brașov, Timișoara, Tighina, Arad, Iași, Sibiu, Turda, Lugoj, Teleorman, Neamț.

Graba cu care s-au constituit organizațiile locale, precum și desele telegrame de la centru în vederea creșterii popularității partidului se explica în primul rând prin apropierea alegerilor parlamentare de la 17 iulie 1932. În vederea acestui act, în a doua jumătate a lunii iunie 1932 se publică în presă manifestul Partidului Național Agrar, care în linii mari, repeta ideile exprimate în programul adoptat la Congresul de constituire.

În vederea alegerilor, partidul și-a depus liste în 65 de județe. Printre candidații săi, amintim pe: Octavian Goga, I.C. Atanasiu (fost subsecretar de stat), Eugen Goga, fratele poetului, candidat al județului Neamț, Silviu Dragomir (istoric și fost deputat și ministru), Sergiu Niță (fost ministru), Tilică Ioanid, Leon Scridon, Alexandru Hodoș (redactor șef al ziarului Tara Noastră), Petre Nemoianu (fost deputat), Ioan Lupaș (fost ministru), Stan Ghițescu (fost vicepreședinte al Camerei Deputaților), Dumitru Topciu etc.

În ziua de 17 iulie 1932 au avut loc alegerile, la care au participat 2.981.453 alegători care aveau să opteze pentru una din cele 21 formațiuni politice participante la campania electorală. Conform legislației de atunci, partidele care întruneau sub 2% din numărul total de voturi, nu aveau dreptul de reprezentare în Cameră. Așa se explică faptul că, în urma scrutinului electoral, doar 12 partide au obținut mandate parlamentare, după cum urmează:

1. Partidul Național Țărănesc – 1.203.438 voturi, reprezentând 44,371% din total, revenindu-i 82 de mandate, plus prima electorală de 190 de mandate, care reveneau de regulă partidului majoritar în alegeri;
2. Partidul Național Liberal – 14,819% și 28 mandate;
3. Partidul Național Liberal Independent (georgiștii) – 7,194% și 14 mandate;
4. Partidul Maghiar – 4,014% și 15 mandate;
5. Partidul Țărănesc (condus de dr. Nicolae Lupu) – 6,297% și 12 mandate;
6. Liga Apărării Național Creștine – 5,865% și 11 mandate;
7. Partidul Național Agrar – 108.857 voturi, reprezentând 4,014% din total, cu 8 mandate parlamentare;
8. Partidul Social-Democrat – 3,469 și 7 mandate;
9. Partidul Poporului – 2,381%, cu 5 mandate;
10. Partidul Evreesc – 2,444%, cu 5 mandate;
11. Uniunea Națională – 2,514% cu 5 mandate;
12. Garda de Fier – 2,613%, cu 5 mandate.

Așadar, guvernul dispunea de 272 mandate, iar opoziția de 115, din totalul de 387 cât avea Parlamentul la vremea respectivă²³

Cele opt mandate parlamentare ale Partidului Național Agrar au fost obținute astfel:

1. Mureș - Octavian Goga (10% din voturile exprimate);
2. Romanați - I. Al. Vasilescu Valjean (10% din voturi);
3. Teleorman - Stan Ghițescu (11% din voturi);
4. Năsăud - Ion Scridon (7% din voturi);
5. Mehedinți - Tilică Ioanid (7% din voturi);
6. Orhei - Ionom Stravrofor Pavel Guciujna (7% din voturi);
7. Constanța - Aurel Buttu (6% din voturi);
8. Covurlui - Grigore Mihăilescu (6% din voturi).

La Romanați candidase tot Octavian Goga, dar întrucât obținuse două mandate, a repartizat unul lui I. Alexandru Vasilescu Valjean.

În unele județe cu toate că nu a obținut mandat parlamentar, Partidul Național Agrar a avut un oarecare succes, comparativ cu Partidul Național Țărănesc și Partidul Național Liberal. În Banat, de exemplu, pe cele 13 liste electorale, a realizat un total de 5394 voturi, iar în județul Turda a obținut 1.071 voturi, față de 943 ale georgiștilor și 58 ale averescanilor²⁴

Ca urmare a victoriei în alegeri, la 12 august 1932, Partidul Național Țărănesc a format noul guvern în frunte cu Alexandru Vaida Voevod, care deținea și portofoliul ministerului de externe.

La deschiderea lucrărilor Parlamentului, prima intervenție din partea Partidului Național Agrar a făcut-o Stan Ghițescu, care a condamnat modul în care țărăniștii organizaseră alegerile, de falsificare a voinței cetățenești, de folosire a unor mijloace și procedee de îngrădire a libertății de exprimare a alegătorilor.

La 14 iulie 1935, Octavian Goga și A.C. Cuza au semnat documentul de fuziune între Partidul Național Agrar și Liga Apărării Național Creștine, punând bazele Partidului Național Creștin. Cu acest partid, Goga va fi chemat, în decembrie 1937, să formeze un guvern minoritar, supranumit guvernul celor 44 de zile.

Prin alegerile din 17 iulie 1932, Partidul Național Agrar a fost confirmat de corpul electoral, ca partid de sine stătător pe eșichierul politic românesc.

LA CRÉATION DU PARTI NATIONAL AGRAIRE (Résumé)

La grande crise économique mondiale déclanchée en 1929, qui sévit en Roumanie aussi, continuait à se manifester avec force au début du quatrième, décennie, paralysant l'activité de maintes institutions économiques et de finances.

Les fréquents changements des gouvernements de notre pays n'ont pas mené à bonne fin les problèmes aigus qui s'étaient montrés non seulement à l'intérieur, mais aussi à l'extérieur. De plus, les mesures destinées à améliorer l'état des choses avaient provoqué des mécontentements généraux, et les nombreuses grèves de cette période en étaient le résultat naturel.

Dans ce climat politique, le roi Carol II faisait son chemin vers la dictature, suivant habilement son plan, celui d'émietter les partis et, de cette manière, de démontrer à l'opinion publique leur incapacité de diriger les destinées du pays.

À la suite de cette politique royale de "diviser et régner", Octavian Goga, membre du Parti du Peuple - parti créé en l'an 1920, par la transformation de la Ligue du Peuple dont le chef était le général Alexandru Averescu - lui aussi est tombé.

Après une fructueuse collaboration qui a duré jusqu'à la fin de l'année 1931, les premières dissension se montraient déjà en janvier 1932 entre les leaders du Parti du Peuple – Alexandru Averescu et Octavian Goga -, dissensions qui annonçaient l'imminence de la rupture.

Les différences de vues des deux hommes politiques devenaient publiques par la parution, dans la presse du temps, de quelques articles, pour gagner des adhérents d'un côté ou de l'autre.

Ayant l'aide du roi, le groupement de Octavian Goga a quitté le Parti du Peuple et a jeté les fondements d'une nouvelle formation politique. Le Congrès a adopté le programme du Parti National Agraire et a élu président le poète Octavian Goga.

Ce parti allait dérouler son activite jusqu'en 1935, lorsqu'il allait faire la jonction avec la Ligue de la Défense Nationale Chrétienne; on a jeté ainsi les fondements du Parti National Chrétien, qui allait s'emparer du pouvoir (entre le 28 décembre et le 10 février), constituant un étape de transition vers l'instauration de la dictature du roi Carol II.

NOTE

¹ Născut la 20 martie 1881 la Rășinari, județul Sibiu, Octavian Goga a trăit lângă casa părintească până la vârsta de 9 ani, după care pleacă la Orăștie unde urmează cursurile liceului românesc.

De mic vădește înclinații spre literatură publicând, la vârsta de 14 ani, prima sa poezie în "Revista ilustrată" care apărea la Gherla.

După terminarea liceului la Sibiu, unde fusese transferat între timp, Goga pleacă la Budapesta pentru a frecventa cursurile Facultății de Litere și Filosofie.

Anii studenției corespund cu perioada lansării sale în viața politică, participând la o serie de mișcări protestatare împotriva regimului austro-ungar. Datorită acestei activități, va fi arestat în mai multe rânduri. După eliberarea din închisoarea de la Szegedin, trece Carpații împreună cu Aurel Vlaicu (de care-l lega o strânsă prietenie încă de pe băncile liceului) și ia contact cu viața politică din Regat. Alături de Nicu Filipescu, Barbu Delavrancea, Tache Ionescu, Ioan Lahovari, Vasile Lucaci și alții, Goga participă la întruniri politice, la mitinguri, unde lua poziție în apărarea intereselor populației românești din Transilvania.

În timpul primului război mondial, guvernul român l-a trimis în misiune politică în America, iar după înfăptuirea Unirii de la 1 decembrie 1918, s-a amestecat în luptele politice încercând să se impună prin atitudinea sa de apărător al intereselor naționale.

Ocupă succesiv, mai multe portofolii, începând cu cel al Instrucțiunii publice și cultelor în guvernul Vaida-Voevod, instalat la 1 decembrie 1919, apoi al Cultelor în cabinetul lui Alexandru Averescu, format la 13 martie 1920 și în sfârșit în 1926 este numit ministru de interne în cel de-al treilea guvern condus de generalul Averescu.

² Alexandru Averescu, Situația politică azi, Editura Îndreptarea, București, 1927, p.2.

³ Universul, XLIX, 1932, nr. 80 din 22 martie, p. 5.

⁴ Idem, nr. 9 din 11 ianuarie, 1932, p. 11.

⁵ Idem, nr. 34 din 5 februarie, 1932, p. 9.

⁶ Idem, nr. 49, din 20 februarie, 1932, p. 9.

⁷ Idem, nr. 63 din 5 martie, 1932, p. 7.

⁸ Ibidem.

⁹ Țara Noastră, XI, nr. 6 din 16 aprilie, 1932, p. 2.

¹⁰ Ibidem.

Universul, XLIX, nr. 101 din 12 aprilie 1932, p. 3.

¹² Țara Noastră, Buzău, I, nr. 2 din 15 noiembrie 1932, p. 3.

¹³ Universul, XLIX, nr. 101 din 12 aprilie 1932, p. 3.

¹⁴ Țara Noastră, Buzău, I, nr. 2 din 15 noiembrie, p. 3.

¹⁵ Universul, XLIX, nr. 101 din 12 aprilie 1932, p. 3.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Idem, nr. 81 din 23 martie 1932, p. 9.

¹⁸ Țara Noastră, XI, nr. 3 din 13 aprilie 1932, p. 4.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Universul, XLIX, nr. 305 din 5 noiembrie 1932, p. 9.

²¹ Țara Noastră, XI, nr. 171 din 5 noiembrie 1932, p. 1.

²² Ibidem.

²³ Universul, XLIX, nr. 199 din 22 iulie 1932, p. 9.

²⁴ Țara Noastră, XI, nr. 88 din 29 iulie 1932, p. 4.

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**GENERAL(r.) C.D. DURICAN, CAVALER AL
ORDINULUI "MIHAI VITEAZUL"**

Dan MIHĂILESCU

Înființat de regele Ferdinand prin Înalt Decret nr. 2968 din 21 decembrie 1916 și publicat în Monitorul Oficial nr. 223 din 25 decembrie 1916, Ordinul "Mihai Viteazul" se conferă pentru fapte excepționale de război ofițerilor care s-au distins în fața dusmanului"¹

Ordinul având trei clase, începând cu clasa a III-a până la clasa I, este cea mai înaltă decorație de război, numărul membrilor fiind nelimitat.

Însemnul Ordinului se prezintă astfel: cruce treflată smălțuită albastru și cu marginile de aur. În centrul crucii cifra de aur încoronată a regelui Ferdinand, iar deasupra, coroana regală de aur. Pe revers crucea este smălțuită și poartă data 1916.

Panglica este de culoare roșie-vișinie și cu dungi de aur pe margini.

Deosebirea între clase constă numai în mărimea crucii iar cea de la clasa I se poartă fără panglică și coroană²

Despre purtătorii acestui însemn mareșalul Ioan Antonescu sublinia: a fi cavaler al Ordinului "Mihai Viteazul" înseamnă să nu uiți niciodată tradiția voievodală a acestui neam și să-ți faci din simbolul celui ce a luptat și murit pentru sfânta noastră libertate, o temelie de viață și o poruncă de român³

Printre ofițerii cărora li s-a conferit acest ordin este și generalul Constantin D. Durican.

Pe lângă cunoscuți oameni de litere, de știință și de artă care au creat faima județului Neamț, acesta nu a dus lipsă nici de personalități din domeniul militar, între care generalul Nicolae Dăscălescu ocupă locul cel mai însemnat. Dar mai avem privilegiul ca între noi să trăiască veterani din ambele războaie mondiale, oameni care au făcut față - cu strălucire - unor funcții și răspunderi deosebit de importante și care, la vârsta senectuții, păstrează aceeași luciditate și prospețime a gândirii, același interes pentru soarta țării, același înalt patriotism.

Astfel, în Piatra Neamț, locuiește un distins fiu al acestui oraș, generalul (r.) Constantin D. Durican, născut la 10 iulie 1901, într-o căsuță de pe strada Țărâncuța.

Primul război mondial l-a găsit elev la Liceul "Petru Rareș", de unde s-a încadrat ca cercetaș-brancardier la Spitalul Militar nr. 229 de sub comanda medicului

chirurg Dimitrie Iernici, trecând apoi la Secția Brancarde "Regina Maria", secție aparținând Armatei de Nord comandată de generalul Alexandru Averescu.

După război, tânărul Constantin D. Durican trece la Liceul Militar din Târgu Mureș, apoi reușește prin concurs la Școala Militară de Artilerie pe care o absolvă în 1923, fiind înaintat la gradul de sublocotenent la 1 iulie în același an.

Proaspătul sublocotenent a fost repartizat la Divizionul 3 Munte Hălchiu, județul Brașov, apoi mutat la regimentul 5 Artilerie Grea și la Regimentul 4 Artilerie Grea de la Bacău, până la 24 iunie 1936, când a intrat prin concurs la Școala Superioară de Război al cărei comandant era generalul Alexandru Ioanițiu.

Absolvind această școală în 1939, ca șef de promoție, a fost repartizat pentru stagiu la Marele Stat Major, dar împrejurările fac ca, în același an, căpitanul Constantin D. Durican să fie mobilizat la Divizia 35 – Infanterie – Bivolari (Iasi), până în mai 1940, când devine șeful de cabinet al subșefului Marelui Stat Major, generalul Constantin Șt. Constantin, funcție îndeplinită până la 1 noiembrie 1940, când este numit șef de cabinet al generalului de brigadă Alexandru Ioanițiu, șeful Marelui Stat Major. Aici îl găsește începutul celui de-al doilea război mondial, ceea ce face ca la 22 iunie 1941, să fie mobilizat ca aghiotant de câmp al șefului Marelui Cartier General.

La 20 septembrie al aceluiași an, conform ordinului Mareșalului Ioan Antonescu, a fost mutat la Comandamentul de Căpetenie al Armatei, îndeplinind funcția de șef al Biroului 1 din Cabinetul Militar al Conducătorului Statului.

După avansarea la gradul de maior, în cadrul stagiului pe front, ofițerul Durican participă împreună cu Divizionul III din Regimentul 1 Artilerie – Moto, aparținând Diviziei 1 Blindate, la încheștarea de la Cotul-Donului. Dând dovadă de pricepere și bravură în timpul luptelor de pe Valea Zarizei, i s-a conferit Ordinul "Mihai Viteazul" clasa a III-a. Tot în aceste lupte a fost numit și comandant al Regimentului 1 Artilerie – Moto din Divizia 1 Blindată (la 25 decembrie 1942), divizie care va fi adusă în țară pentru refacere.

Mutat la Marele Stat Major, maiorul Constantin D. Durican elaborează "Instrucțiunile asupra apărării litoralului", lucrare apreciată elogios de generalul Ilie Șteflău, șeful Marelui Cartier General.

În urma repetatelor cereri de plecare pe front, la 22 august 1944, este numit în funcția de șef de Stat Major al Diviziei 1 Blindate. S-a pus repede la curent cu situația critică în care se afla marea unitate, luând măsuri care s-au dovedit a fi juste: în loc să o desființeze, după cum primise ordin, proaspătul șef de Stat Major al Diviziei 1 Blindate o reorganizează pentru a fi capabilă să lupte în campania ce începuse în vestul țării.

La 1 noiembrie 1944 devine adjutant la Comandamentul Școlii Motomecanizate și apoi șef de Stat Major al Inspectoratului Motomecanizării până la punerea în disponibilitate.

Domnul general de brigadă (r.) Durican – cu delicatețe și modestie remarcabile – nu pomenește nimic despre marginalizarea și vexațiunile la care a fost supus o bună perioadă de timp, nu manifestă nici ură, nici spirit de răzbunare, ci o înțelegere a nefericitei noastre istorii.

Ne exprimăm întreaga recunoștință față de marele patriot și erou ce a avut bunăvoința a ne primi în sihăstria sa și de a ne pune la dispoziție "arhiva personală" pe care mâinile noastre au atins-o cu venerație, amintindu-ne vorbele cronicarului: "Nasc și la Moldova oameni!"⁴

**Général (r) Constantin D. Durican,
Chevalier de l'Ordre "Mihai Viteazul" (Michel le Brave)
Résumé**

L'auteur de l'article présente l'évolution militaire de l'officier Constantin D. Durican, qui a eu des fonctions et des responsabilités très importantes dans la carrière militaire (chef de promotion à l'École Supérieure de Guerre en 1939, aide de camp au Grand Quartier Général, le 22 juin 1941), chef du Bureau 1 du Cabinet Militaire du Chef d'État), mais aussi dans la campagne de l'Est (commandant d'escadron, commandant de régiment, chef d'État – Major de la Division 1 Blindée), étant décoré de l'Ordre "Mihai Viteazul" Ille classe pour ses mérites et faits d'armes exceptionnels.

NOTE

General Gr. Costandache, *"Medaliile și decorațiile militare românești"*, în *B.S.N.R.*, anii XXV-XXXVI, nr. 83-90, 1935-1942, p. 200, Maria Dogaru, *"Aspirația poporului român spre unitate și independență oglindită în simbolul heraldic"*, Edit. Știință și Encicl., București, 1981, p. 156.

² *"Enciclopedia României"*, vol. I, București, 1938, p. 88-89, Catona Ștefn, Șerbănescu Nicolae, Bedivan Dumitrașcu, *"România, decorații 1859-1991"*, București, 1992, p. 17. Ioan Safta, Totaru Jipa, Tiberiu Velter, Floricel Marinescu, *"Decorații românești de război 1860-1947"*, Edit. Univ. București, 1993, p. 16-17.

³ *"Fragment din cuvântul Mareșalului Ion Antonescu la dejunul de gală oferit la Cercul Militar Național în ziua de 8 noiembrie 1941"*, în *Cronica secolului XX*, 1941, luna noiembrie, p. 18.

⁴ Dan Mihăilescu, Colonel Constantin D. Durican – Cavalier al Ordinului "Mihai Viteazul" în săptămânalul Acțiunea, an III, nr. 223, 23-29 octombrie 1992, p. 4.

Major C. Dimitriu

1943

PERMIS MILITAR

DE
CONDUCERE PE MASINILE ARMATEI
(Valabil numai pe masinile militare)

(Grupul, Numele si Prenumele)
Major C. Dimitriu

contig _____ din Reg. 1 Art. 170

(concentrat) Incorporat la
data de _____ este autorizat

pe tot timpul exercitiului militar, sa conduca
pe drumurile publice exclusiv numai autovehicule armate

Pasportul Permisului

de motor
**SPECIALIZAT
DE RAZBOI**

Acest permis este valabil numai pentru
autovehiculele de motor ale Statului
este valabil pe toata durata serviciului
permisului. Este pus la dispozitie sau
elementul regimului

Comandantul Reg. C. E. M. M.

Colonel

GH. DIMITRIU

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS VASLUI XXI, 1999

ASPECTE PRIVIND TRAGEDIA ARMATEI ROMÂNE ÎN BĂTĂLIA DE LA STALINGRAD

Șerban CONSTANTINESCU

În vara anului 1942, Hitler, prin Directiva nr. 45 din 23 iulie a Înalțului Comandament al trupelor de uscat germane, a luat decizia declanșării unei ofensive de mare amploare la flancul sudic al frontului sovietic – german. Scopul urmărit era cucerirea simultană a două obiective majore: orașul Stalingrad de la Volga și zona bogatelor zăcămintे petroliere din Caucaz (Baku, Maikop și Groznâi). Această hotărâre a Führerului a constituit o gravă eroare strategică care a avut consecințe nefaste în desfășurarea ulterioară a războiului dus de Germania și aliații săi. Cele două obiective fixate în Directivă se aflau pe direcții divergente și prin desfășurarea ofensivei se ajungea la dispersarea forțelor și crearea unui spațiu între cele două grupări de armate germane de circa 500 – 600 km¹. Totodată, hotărârea lui Hitler, a fost dublată de subestimarea posibilităților URSS, ignorându-se și masivele ajutoare anglo – americane, care au avut și ele un rol important în desfășurarea bătăliei de la Stalingrad, prin întărirea capacității de luptă a armatei roșii.

În baza Directivei nr. 45 – nerealistă din multe motive, Hitler, a solicitat aliaților săi o contribuție sporită în efective militate. În fața unei asemenea situații, Ion Antonescu a considerat că în lipsa altei alternative, se impune o contribuție masivă și de trupe românești. Astfel, decizia angajării armatei române în bătălia de la Stalingrad a aparținut mareșalului Antonescu, care a justificat-o politic și militar prin necesitatea menținerii Țării în alianță cu Germania, apreciată de el ca unică soluție a momentului pentru întregirea României în vest – prin anularea prevederilor Dictatului de la Viena.

Desigur, în perspectiva timpului și prin consecințele sale această decizie a fost eronată, dar se poate pune o întrebare firească: exista la data respectivă o altă soluție viabilă? La această dureroasă întrebare, având în vedere sacrificiile umane mari ale armatei române la Stalingrad și gândindu-se la miile de eroi trecuți în lumea umbrelor fără a avea nici măcar odihna într-un mormând creștinesc, la cei care au supraviețuit și au trecut prin calvarul prizonieratului și al închisorilor comuniste din țară și apoi prin nedreapta uitare din partea urmașilor, este extrem de dificil de a pronunța un răspuns. Dar, apelând la rațiune și obiectivitate și analizând complexitatea situației în care se află România în anul 1942, cred că se impune un singur răspuns: din nefericire nu exista o altă soluție.

Participarea masivă a oștirii române la marea ofensivă germană din a doua jumătate a anului 1942, a fost condiționată de Antonescu de dotarea trupelor cu

armament la nivelul unităților germane. În principiu această solicitare a fost acceptată, Berlinul spunând că înzestrarea armatei române cu tehnică de luptă performantă se va realiza pe front, promisiune care a fost satisfăcută doar prin livrarea unor cantități simbolice, departe de a acoperi necesitățile. Astfel, unitățile române au beneficiat de o dotare precară, nu au dispus de armament modern, având un număr insuficient de blindate, arme automate și cu precădere tunuri antitanc de calibru corespunzător. La aceste condiții dramatice în care au luptat militarii români, se adaugă criza permanentă a aprovizionării, marea majoritate a transporturilor fiind dirijate spre trupele germane, precum și faptul că au fost dispuși pe fronturi mari fără a se prevedea existența unor rezerve în adâncime. Toate aceste elemente obiective vor contribui în final la dezastrul înregistrat de armata noastră în această mare confruntare militară.

Marea bătălie de la Stalingrad a avut în conformitate cu situația tactică a câmpului de luptă mai multe faze²:

-28 iunie – septembrie 1942, când s-a produs deplasarea unităților germane și a trupelor române (Armatele 3 și 4) spre orașul de pe Volga.

-septembrie – noiembrie 1942 – asaltul orașului Stalingrad

19 - 20 noiembrie 1942 – 2 februarie 1943, este perioada când s-a desfășurat contraofensiva sovietică a Frontului de Sud – Vest, declanșată atât la Stalingrad cât și în Stepa Calmucă, soldată cu o mare victorie, unitățile germane și române suferind mari pierderi umane și în tehnică de luptă.

La marea bătălie de la Stalingrad au participat Armata 3 și 4 română (comandate de generalii Petre Dumitrescu și respectiv Constantin Constantinescu Klaps), cu un total de 26 divizii (din care 15 infanterie, 4 de munte, 6 de cavalerie și o divizie blindată), precum și alte unități independente de diferite arme, la care se alăturau forțele Aeronautice și ale Marinei Militare³

Declanșarea contraofensivei sovietice din noiembrie 1942 a fost hotărâtă în principiu la Moscova, în septembrie 1942, într-o discuție pe care a avut-o I.V. Stalin cu generalii G. K. Jukov și A. M. Vasilevski – șeful Marelui Stat Major al armatei sovietice. Propunerea a aparținut lui Jukov (un eminent strateg, cel mai strălucit comandat sovietic din al doilea război mondial), care i-a sugerat lui Stalin soluția declanșării unei lovituri de mari proporții în sud, în scopul modificării radicale a frontului de la Stalingrad, cu avantaje pentru sovietici. Consultat de Stalin, generalul Vasilevski și-a dat acordul și s-a hotărât elaborarea unui plan minuțios, care pus în practică să asigure succesul urmărit. *“Până ce lucrurile se vor cristaliza într-un plan defensiv – a avertizat Stalin – despre ce s-a discutat aici nu trebuie să știm decât noi”*⁴. Între timp acest plan a fost elaborat și sovieticii au dispus la data începerii ofensivei – 19 – 20 noiembrie 1942 de 1.103.000 militari, 15.500 tunuri și aruncătoare, 1.463 tunuri și autotunuri, 1.350 avioane etc.⁵.

Principalele forțe germane și aliate din zona Stalingrad, aveau următoarea dispunere: Armata 6 germană (general Friedrich Paulus) era încadrată la nord – vest, în Cotul Donului, de Armata 3 română și la sud de Armata 4 română, care ocupa zona Stepei Calmuce. Efectivele acestor mari unități erau de 1.150.000 militari (din care 230.912 români) și dispuneau de 10.290 tunuri și aruncătoare, 675 tancuri și autotunuri, 1.216 avioane etc.⁶

Luată global, cifrele forțelor care s-au confruntat în această mare bătălie nu reprezintă superioritatea pe care trupele sovietice și-au creat-o în sectoarele unde au spart frontul, respectiv al Armatelor 3 și 4 române, aici numărul blindatelor rusești a fost covârșitor pentru trupele noastre, slab dotate cu armament antitanc și susținute numai de două divizii de tancuri (22 germană și 1 română).

În dimineața zilei de 19 noiembrie 1942, pe întineric și o ceață foarte densă,

s-a dezlănțuit împotriva Armatei 3 române, atacul trupelor Moscovei. *“Timp de câteva ore, artileria de toate tipurile și calibrele: tunuri, aruncătoare de mine, piesele Katiușa au bombardat cu violență liniile române, reperate dinainte. Huruituri înăbușite la început, apoi din ce în ce mai perceptibile au anunțat apropierea maselor de tancuri, invizibile din cauza ceții; ele au atacat în trei valuri succesive”*⁷. Sunt realizate două breșe în aliniamentele de apărare ale diviziilor Armatei 3 române; cu excepția unui număr de 6 tunuri antitanc de calibru 75 mm, pe care le avea în dotare fiecare divizie, pe un front de apărare cuprins între 17 și 22 km, restul tunurilor anticar existente au fost ineficace contra tancurilor sovietice T-34 și K.W.2. Toate eforturile depuse de infanteria noastră, materializate în acte de mare bravură, nu au putut decât să limiteze străpungerile adversarului, care a reușit în cursul zilei de 19 noiembrie 1942 să despartă în două Armata 3 română, rupând orice legătură între aceasta și Armata 6 germană.

La 20 noiembrie 1942, marile unități sovietice comandate de generalul A.I.Eremenko, au pornit ofensiva și la sud de Stalingrad, în zona Stepei Calmuce împotriva dispozitivului Armatei 4 române, care este străpuns.

Pe frontul Armatei 3 române, la 20 noiembrie, blindatele sovietice ajung până la punctul de comandă al Corpului V (diviziile 5 și 6 infanterie), care împreună cu Divizia 15 și părți din diviziile 13 și 14 infanterie sunt aproape încercuite, ele formând Gruparea “Lascăr” Generalul Mihai Lascăr era comandantul Diviziei 6 infanterie și având cea mai mare vechime în grad a luat comanda acestor divizii încercuite, care din prima zi au opus o dârză rezistență rușilor. În seara zilei de 22 noiembrie 1942, generalii Mihai Lascăr, Ion Sion și Nicolae Mazarini, hotărâsc ieșirea din încercuire în direcția sud – vest. În urma unor acțiuni îndrăznețe și purtând lupte grele cu un inamic superior numeric și ca dotare cu tehnică de luptă, coloana comandantă de generalul Ion Sion, a penetrat încercuirea sovieticilor, fiind salvați în final 175 ofițeri, 129 subofițeri și 3.300 soldați⁸. Viteazul general Ion Sion, comandantul Diviziei 15 infanterie, a fost ucis în timpul când punctul său de comandă a fost atacat de tancurile și infanteria inamică. La puțin timp după ce generalul Sion părăsise cu coloana sa localitatea Golovski, inamicul a atacat din nou reușind să-i captureze și pe generalii Lascăr și Mazarini, care au fost făcuți prizonieri⁹. În aceste condiții, în seara zilei de 22 noiembrie, frontul Grupării “Lascăr” s-a prăbușit, cu excepția unui grup restrâns de forțe aflate sub comanda generalului Traian Stănescu – comandantul infanterie Diviziei 6, care au continuat cu eroism lupta până la sfârșitul zilei de 24 noiembrie 1942, când fără hrană, muniții și posibilități de retragere, a acceptat capitularea în fața sovieticilor.

La 23 noiembrie 1942, feldmareșalul Maximilian von Weichs, care comanda Grupul de armate german “B”, a adus acuzații comportării militarilor români din unele unități, făcându-i vinovați pentru dezastrul din primele zile ale ofensivei sovietice. Prin intermediul Misiunii Militare germane din România, mareșalul Ion Antonescu a luat act de aceste grave acuze, pe care le-a respins ca fiind nefondate și a solicitat reparații pentru onoarea jignită a militarilor români. La 5 septembrie 1942, Antonescu, prin intermediul generalului Ilie Șteflea – șeful Marelui Stat Major al armatei române, a dat un răspuns ferm, în care a făcut și o analiză obiectivă a condițiilor în care s-au desfășurat luptele, scoțând în evidență situația tragică a acelor zile și cauzele care au condus la aceasta.

“În cazul când la comandamentul Grupului de armate german “B” s-a putut face o impresie defavorabilă unităților noastre, cauzele și răspunderile trebuie cercutate nu jos, ci sus. Domnul mareșal, în repetate rânduri a atras atenția... asupra posibilităților unei ofensive în sectorul Armatei 3, române. și a pericolului ce-l prezintă

din cauza lipsei de rezerve... La acestea se mai adaugă insuficiența munițiilor. După 6 ore de luptă trupele noastre au rămas fără muniții...¹¹

Realitatea câmpului de luptă, respectiv a tragediei, este prezentată de lt. colonel Pantelimon Comișel din Secția I Organizare – Mobilizare a Marelui Stat Major, care a întocmit un raport pe data de 26 noiembrie 1942:

“ din cele văzute de mine personal, am rămas cu sufletul împietrit de durere, însă mândru ca ostaș și român că armata și-a făcut pe deplin datoria, săvârșind acte de eroism care depășesc orice imaginație:

-colonei luptând la baionetă;

-răniți, în genunchi, se rugau de oamenii valizi să nu-i lase în mâna rușilor;

-infanteriști și artileristi trăgând până la 20 – 30 m, preferând să moară mai bine striviți de tancuri, decât să dea un pas înapoi;

-soldați sărutându-și armanentul sau mașinile, înainte de a le părăsi;

-oameni adunați de ruși și călcați cu tancul, făcându-i o masă de gelatină...¹²

Armata 3 română, respectiv unitățile din compunerea sa, la 26 decembrie 1942, au primit misiunea de a organiza apărarea pe Doneț, după ce a procedat la predarea sectorului de pe râul Cir, trupelor germane. La 6 ianuarie 1943 a fost predat sectorul de apărare de pe Doneț, Corpului 2 armată român, Armata 3 română primind ordin de reorganizare în vederea retragerii lor către țară.

În scopul salvării situației grave a frontului, comandantul german a hotărât constituirea a două grupări de forțe care să acționeze conjugat, în scopul de a încerca despresurarea unităților încercuite la Stalingrad. Contralovitura acestora s-a declanșat de către germani la 12 decembrie 1942, dar numai de către Gruparea “Hot-h”, constituită din trei divizii de blindate, ale căror flancuri erau asigurate de unități ale Armatei 4 română - Corpurile 6 și 7 armată (Diviziile 2 și 18 infanterie), respectiv 1 și 4 infanterie, precum și Grupul de divizii general Popescu (Diviziile 5 și 8 cavalerie). Deși la început a avut succes, ea a fost suspendată la 23 decembrie, deoarece sovieticii au contraatacat cu numeroase unități blindate și mecanizate. În aceste condiții s-a agravat situația unităților noastre din compunerea Armatei 4 română, care au suferit pierderi mari în urma unor atacuri masive ale tancurilor sovietice. La 30 septembrie 1942, numai un număr restrâns de militari români din aceste unități reușesc să se retragă peste râul Manâci, de unde, după câteva zile, s-au depasat peste Don în zonele de refacere¹³; de la 3 ianuarie 1943 a încetat misiunea operativă a Armatei 4 române.

În cursul lunilor decembrie 1942 și ianuarie 1943, trupele germane (Armata 6) și române (Diviziile 1 cavalerie, 20 infanterie și Detașamentul colonel Voicu, aflate la Stalingrad), au desfășurat lupte grele pentru ieșirea din încercuire, dar mai mult pentru supraviețuire. La 28 decembrie 1942, generalul Arthur Hauffe, șeful Misiunii militare germane din România, expunând mareșalului Ion Antonescu punctul de vedere al Führer-ului asupra bătăliei din Cotul Donului, menționează și efectivele germano – române încercuite în Stalingrad: 200 – 250.000 militari, din care 5% români (10 – 12.000 militari).

La 2 februarie 1943 încetează la Stalingrad orice rezistență germană, toate unitățile încercuite, inclusiv cele române, capitulează în fața sovieticilor.

Bătălia de la Stalingrad s-a încheiat cu victoria Armatei Roșii, trupele germane și cele ale aliaților săi suferind o grea înfrângere, un autentic dezastru militar. În această confruntare România a fost principalul aliat al Reichului pe frontul de est, având efectivele cele mai numeroase – 26 divizii, din care 18 au acționat la Stalingrad (Cotul Donului și Stepa Calmucă) în timp ce Ungaria și Italia au participat fiecare cu

câte 10 divizii. *

Armata română a înregistrat pierderi mari și luând în considerare numai perioada de după 19 noiembrie 1942, se poate aprecia că totalul celor morți, răniți și dispăruți a fost de circa 140.000 – 150.000 militari, din care 100.000 – 110.000 morți și dispăruți¹⁴. O altă statistică care prezintă pierderile oștirii noastre în episodul Stalingrad, pentru perioada 15 noiembrie 1942 – 15 martie 1943 este următoarea: 181.441 militari din care 15.566 morți, 67.183 răniți și 98.692 dispăruți.

Cauzele care au condus la drama armatei române au fost multiple, cele mai importante fiind: subaprecierea permanentă a adversarului de către comandantul Wehrmachtului, concepția greșită a acestuia privind desfășurarea bătăliei, conducerea defectuasă a trupelor pe câmpul de luptă - apreciere care aparține comandanților români, neonorarea de către Berlin a angajamentelor asumate privind înzestrarea trupelor noastre cu armament modern. Această realitate a fost cunoscută și exploatată de inamic, care a direcționat principalele lovituri tocmai în sectoarele de apărare ale trupelor române, aici producându-se străpungerea frontului. Ca urmare a realității că frontul a fost penetrat în sectoarele apărate de români, unii comandanți de mari unități germane, au căutat "vinovații" și în consecință au făcut aprecieri nefondate și în contrast cu realitatea câmpului de luptă, blamând trupele noastre și făcându-le "responsabile" de eșec. Ei ignoră că "atunci când trupele antitanc folosite de români trăgeau până erau strivite de tancuri, fără ca măcar loviturile în plin de la câțiva metri să le produsă o stricăciune, nu erau de așteptat minuni!"¹⁵

Marea bătălie desfășurată la sfârșitul anului 1942 și începutul anului 1943 în Cotelul Donului și Stepa Calmucă, a constituit unul din momentele importante ale celei mai mari conflagrații a secolului XX, determinând schimbarea raportului de forțe pe frontul germano – sovietic. Ca urmare a acestui fapt există o literatură bogată, în special sovietică și germană, care totuși este departe de a fi epuizat toate aspectele, rămânând ca viitorul, pe măsura cunoașterii și a altor surse de arhivă să lămurească și problemele mai puțin cunoscute. Referitor la existența în unele lucrări germane a unor aprecieri neadevărate, în sensul că eșecul de la Stalingrad s-ar justifica prin comportamentul armatei române, sau a unor mențiuni aparținând unor autori sovietici, care denigrează și umilesc trupele noastre, ele se pot explica prin grandomania specifică celor "mari" ce au aspirat la dominația lumii și au desconsiderat în trecut ca și astăzi pe cei "mici". Tututor acestor opinii false se poate răspunde cu aprecierile generalului Petre Dumitrescu, comandantul Armatei 3 române, care, referindu-se la comportamentul militarilor noștri în bătălia de la Stalingrad menționează:

*"Este o obligație pentru mine să arăt că infanteria noastră și-a făcut cu prisosință datoria, a stat neclintită, dar frontul ei subtil a fost ușor străbătut de masele de care puternice, contra cărora nu avea mijloace de luptă. Infanteria noastră a primit cu bravură admirabilă lupta neegală, cu un adversar mult mai numeros, mai tare și invulnerabil. S-a jertfit, cu onoare nepătată, pe pozițiile ce i s-au încredințat să le apere fără gând de retragere"*¹⁶

NOTE

1. *Veteranii de drumul Onoarei și Jertfei (1941 – 1945). De la Nistru la Marea de Azov, iulie 1941 – iulie 1942*, Editura "Vasile Cârlova", București, 1997, p.
2. Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939 – 1945*, Iași, Centrul de istorie și civilizație europeană, 1995, p. 25.
3. *Veteranii pe drumul Onoarei și Jertfei (1941 – 1945). De la Nistru la Marea*

de Azov, iulie 1941 – iulie 1942, Editura "Vasile Cârlova", București, 1997, p. 5.

4. Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *Românii la Stalingrad, Viziunea românească asupra tragediei din Cotul Donului și Stepă Calmucă*, Editura Miitară, București, 1992, p. 37.

5. Ibidem, p. 11.

6. Ibidem.

7. Constantin I. Kirîțescu, *România în al doilea război mondial*, volumul II, Editura Univers enciclopedic, București, 1995, p. 117.

8. Ibidem, p. 120.

9. "Veteranii pe drumul Onoarei și Jertfei" (1941 – 1945), *op. cit.*, p. 63.

10. Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 292.

11. Ibidem, p. 343.

12. Ibidem.

13. Ibidem, p. 348.

14. Ibidem, p. 469 – 470.

15. Ibidem, p. 79.

16. Ibidem, p. 236.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS VASLUI XXI, 1999

ROMÂNIA ȘI RĂZBOIUL DIN RĂSĂRIT

Constantin FOCȘA

Participarea României la cel de-al doilea război mondial a fost tratată inegal în timpul regimului comunist, campania din Est fiind acoperită de o tăcere aproape totală. După 1990, operațiile militare ale armatei române în anii 1941 – 1944 au făcut obiectul a numeroase contribuții de diferite întinderi și profiluri.

Un interes deosebit s-a manifestat pentru personalitatea și activitatea mareșalului Ion Antonescu, tipărindu-se volume de documente și scrieri ale acestuia (exemplu: Mareșal Ion Antonescu, Istoria mă va judeca. Scrieri inedite, București, 1993; Gh. Buzatu, Mareșalul Ion Antonescu în fața istoriei, 3 vol., Iași, 1990 – 1992).

În intervenția noastră ne propunem o modestă contribuție la reliefaarea în primul rând a aspectelor politice, diplomatice precum și pentru înțelegerea controversatei personalități a mareșalului Antonescu, cele militare rămânând pe locul secund.

Când Antonescu a venit la putere, el a fost considerat de liderii democraici soluția ideală pentru împrejurările de atunci, adică, într-o perioadă când se părea că România va fi strivită între Reich și Uniunea Sovietică. Titulescu însuși, aflat în exil în Franța, i-a scris în 1941 lui Churchill următoarele rânduri: "Greșelile țării mele nu trebuie să fie imputate generalului Antonescu; el a trebuit să-și asume o grea moștenire și în situația în care se găsește nu poate face altfel. Generalul Antonescu este amicul meu personal; el a fost mulți ani atașatul meu la Londra".

Antonescu, însuși, avea să-și definească poziția astfel: "Sunt alături de germani în conflictul cu rușii, sunt neutru în conflictul dintre germani și englezi, sunt de partea americanilor în războiul lor cu japonezii"

În situația dificilă în care se află România după cedările teritoriale, era previzibilă, odată cu prăbușirea frontierelor și prăbușirea morală. Ceea ce l-a impresionat pe R. Bova Scoppa, proaspătul ministru italian la București, a fost tenacitatea poporului român:

"... Toți aceia care au acuzat România de bizantinism, balcanism, levantinism, sinonime cu caracter disprețuitor, care serveau pentru a demonstra decăderea morală, politică și socială a unui popor, nu puteau să nu recunoască faptul că România dă dovadă de putere de rezistență și de o ținută morală de care puțini ar fi crezut-o în stare."

În privința politicii externe, în situația creată, în toamna anului 1940, România era izolată și nu putea avea ca alianțe, decât Rusia și puterile Axei. Antonescu excludea o alianță cu Rusia, care ocupase Basarabia, Bucovina de nord și ținutul Herța. În afară de aceasta, Rusia nu a respectat niciodată tratatele și dacă ieșea

învângătoare, nu s-ar fi dat înapoi să cucerească alte pământuri românești. Împrejurările impuneau așadar o alianță cu puterile Axei.

Germania garantase frontierele României și, având o armată, România putea să recupereze cel puțin o parte din teritoriile pierdute. În consecință, România a aderat la Axă²

România Mare rănită de moarte, lovită mișelește din toate părțile, deși era legată de Franța și Anglia rămâne singură, frații pierduți și nenorocul și făcând eforturi desneajduite pentru a păstra un echilibru intern, rupt și el de domnia unui rege autoritar, corupt și vicios, Carol al-II-lea.

România privea cu groază spre Răsărit, spre dușmanul ei secular, spre nesățioasa Rusie. Fiindcă de la Petru cel Mare la Stalin cel Roșu, Rusia a dus neconținut o politică de agresiune imperialistă. Sub țari, sub haina panslavismului; sub Stalin, sub masca ideologiei comuniste.

România privea cu groază spre Răsărit, fiindcă știa că pericolul nu trecuse. Răpirea Basarabiei și Bucovinei nu era decât începutul. O știa prea bine, fiindcă invazia rusească de la 26 iunie 1940 reprezenta a douăsprezecea invazie și ocupație suferită de România din partea Rusiei.

România își amintea cutremurată de ocupațiile rusești din anii 1711, 1739, 1769 – 1774, 1778 – 1798; din anii 1806 – 1812, 1828- 1834, 1848 – 1851 din 1853 – 1854, 1877 – 1878; din 1916, în total douăsprezece invazii, douăsprezece ocupații cu cea din 1940. A treisprezecea invazie și cea mai cumplită abia acum urma să se producă, la 23 august 1944.

În aceste condiții România a intrat alături de Germania, la 22 iunie 1941, în războiul contra U.R.S.S.-ului. România a intrat în acest război de legitimă apărare pentru a-și recuceri teritoriile căzute sub stăpânirea rusească. România a intrat în acest război ca să-și elibereze frații căzuți în robie.

Războiul declanșat la 22 iunie era pentru România un război de legitimă apărare națională, un război impus neamului românesc.

Poporul român își apăra existența fizică și națională. El lupta pentru ca țara, căminul său să nu fie șterse de pe harta țărilor independente.

Victimă a lui Adolf Hitler și Stalin, poporul român a trebuit să lupte alături de unul împotriva celuilalt.

Să lupte alături de armatele germane, alături de dușmanii din primul război mondial.

Dar ce altceva putea să facă poporul român, când întreaga Europă era la pământ și tremura sub cizma nemiloasă a lui Adolf Hitler?³

Guvernul român care a hotărât, la 22 iunie 1941, intrarea în acțiune a armatei române pentru reluarea Basarabiei și Bucovinei de Nord era un guvern de dictatură. Totuși, nu este de închipuit că un guvern român bazat pe voința populară ar fi putut lua altă hotărâre.

De altfel, însuși Sir Winston Churchill care vorbește de Basarabia ca de o provincie românească a așteptat până la 29 noiembrie 1941, adică până la completa restabilire a suveranității românești asupra Basarabiei și la terminarea campaniei de la Odessa, pentru a pune în vedere guvernului de la București că Anglia se va considera în stare de război cu România, dacă operațiunile militare române împotriva armatei sovietice nu încetează.

Mareșalul Antonescu a fost supus și altei amenințări, aceea a înlăturării sale și a impunerii unui guvern Quisling compus din adepții din România ai lui Hitler, care primiseră azil în Germania în februarie 1941. Cele ce s-au făcut la Viena în septembrie 1944 (Crearea de către Hitler a unui "guvern" Horia Sima) dovedesc

Îndeajuns că o asemenea soluție fusese pregătită de mult de Führer.

Pe temeiul considerațiilor de mai sus, se poate prezenta o apărare puternică împotriva acuzațiilor aduse României, prin care Sir Winston Churchill a încercat să justifice înțelegerea sa cu Stalin din octombrie 1944.

"Războiul cu ruși" – iată ce a așteptat și a voit Antonescu. Nu era singurul. În vizita făcută de Antonescu în Germania, la 11 iunie 1941, a fost discutată colaborarea româno – germană în războiul contra Uniunii Sovietice. Conducătorul statului român a fost de acord cu participarea României la război.

Deși nu a fost solicitată participarea României la război, interesele sale istorice și mai ales, eliberarea teritoriilor ocupate abuziv de Ruși l-au convins pe Hitler să-i ofere lui Antonescu conducerea trupelor, care acționau ca arăpă dreaptă a frontului de sud, comandat de von Rundstedt. Aceste trupe cuprindeau două armate românești și una germană. Totodată, Hitler s-a angajat să furnizeze armament modern armatei române. Félul în care Hitler i-a prezentat raportul de forțe dintre Germania și Rusia sovietică l-a făcut pe generalul român să creadă într-o victorie germană⁴

"Punct ochit, punct lovit": Antonescu a avut reacția scontată de Hitler. El a spus că dorea să participe la război "din prima zi" și că "România nu va ierta niciodată generalului Antonescu, dacă el va lăsa armata română să stea cu arma la picior, în timp ce trupele germane mărșăluiesc prin România împotriva rușilor". Este limpede așadar, că abstracție făcând de intenția lui Hitler ca România să participe la război de la început, generalul Antonescu a oferit din proprie inițiativă concursul militar al țării sale.

Decizia sa era corectă: chiar dacă România nu ar fi intrat în război, sovieticii ar fi atacat teritoriul român și mai ales zona petrolieră pentru a-i lovi pe germani (Antonescu i-a și spus-o lui Hitler). Mai important pentru general era însă un alt considerent. Națiunea și armata română suferiseră o traumă în vara anului 1940. Epoleții militarilor erau, cum spunea Antonescu, acoperite de rușine. Pentru a reface moralul poporului și al armatei române era nevoie de o spălare a onoarei prin sânge și foc. Exact în aceași termeni va raționa și generalul de Gaulle în 1944, când se va strădui să organizeze forțele militare franceze capabile să lupte, alături de cele aliate, pentru eliberarea teritoriului național. În concepția sa, era un mijloc de a tămădui trauma colectivă produsă de rapida cădere a Franței în 1940.

În aceste condiții a avut loc cel mai important eveniment militar – politic din timpul guvernării antonesciene, cu importante consecințe în istoria contemporană românească: intrarea României în război la 22 iunie 1941 alături de Germania și aliații săi. Generalul Ion Antonescu, în calitate de conducător al statului, a dat ordin trupelor române să treacă Prutul și să înceapă operațiunile militare: "Ostași, vă ordon: Treceți Prutul! Zdrobiți vrăjmașul din Răsărit și Miazănoapte, Dezrobiți din jugul roșu al bolșevismului pe frații voștri cotropiți! Reîmpliniți în trupul țării glia străbună a Basarabilor și codrii voevodali ai Bucovinei, ogoarele și plaiurile voastre!"

În consecință, o parte a armatei române, efectivele armatelor 3 și 4, comandate de generalii Petre Dumitrescu și Nicolae Ciupercă alături de aviația militară (672 avioane) și flota maritimă, s-au angajat în războiul împotriva U.R.S.S. cu scopul de a elibera teritoriile răpite în iunie 1940. În dispozitivul de luptă se aflau 325.685 militari români, încadrați în grupul de armate "general Antonescu", alături de Armata 11 germană, comandată de generalul Eugen von Schobert.

Zarurile erau aruncate! România intra în cel de-al doilea război mondial mai nepregătită decât în 1916. Atunci măcar deficiențele armatei erau de ordin cantitativ, în înțelesul că exista o disproporție numerică și tehnică între România și Puterile Centrale. Acum carențele erau de ordin calitativ: noul conflict era un război al

motoarelor, tancul și avionul jucând un rol capital, un război de mișcare, de inițiative rapide la toate nivelurile. Armata română era slab echipată cu blindate, iar aviația – deși dispunea de un personal bine pregătit – era departe de a răspunde exigențelor războiului⁵.

Și Hitler, și Antonescu, bazați pe desfășurarea plină de succes – până atunci! – a "războiului fulger", mizau pe o victorie rapidă. Totuși, Fuhrerul înțelegea că în Est va fi altfel decât în vest: lui Goring, care, în ajunul declanșării Operațiunii "Barbarosa" anunța o victorie ușoară, Hitler i-a spus: "Va fi cea mai dură bătălie de până acum" Motivul? "Deoarece pentru prima dată vom lupta cu un inamic ideologic"

Având ca suport dorința de a-i elibera pe frații din Basarabia și Bucovina de Nord, militarii români au luptat cu eroism, așa încât în 5 iulie a fost eliberat orașul Cernăuți, iar la 16 iulie, orașul Chișinău.

La 27 iulie 1941, teritoriile românești răpite de U.R.S.S. au fost reintegrate în granițele României, armatele noastre atingând linia Nistrului pe toată lungimea graniței.

Războiul a consolidat poziția sa de conducător al statului: Regele Mihai a aflat că țara sa intrase în război de la regina mamă, ea însăși auzind aceasta la B.B.C.

Entuziasmul soldaților români, substituit al carențelor de instruire și înzestrare, a cunoscut, în aceste lupte cotele cele mai înalte din timpul războiului.

Se poate afirma, fără nici un fel de exagerare, că rezistență a Armatei Roșii a cunoscut în Basarabia una din zonele de maximă intensitate, explicabilă, cum s-a arătat, prin concentrarea, în sectorul sudic al frontului, a unor unități și comandanți de înaltă valoare, având misiunea de a apăra Ucraina cu marele ei potențial economic. Așa se explică și pierderile armatei române, care, până la 31 iulie, s-au ridicat până la 24.396 de morți, răniți, bolnavi și prizonieri.

Această fază a războiului a fost aprobată de poporul român, dar în momentul când generalul Ion Antonescu (devenit mareșal la 21 august 1941) a hotărât continuarea dincolo de granițele firești ale României, protestele și nemulțumirile s-au înmulțit atât din partea oamenilor politici (Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu), cât și a multor cadre militare (generalu Șteflea, Mardare, Alexandru Ioanițiu).

Spre deosebire de Mannerhein, care se opriese după recucerirea Căreliei, Antonescu a ales să continue ofensiva înlăuntrul Rusiei sovietice alături de nemți "pentru salvarea credinței, ordinii, civilizației"; la 6 august, Antonescu primea de la Hitler administrația Transnistriei, la 15 octombrie, trupele sale cucereau cu mari pierderi, Odessa, continuând apoi înaintarea ca parte a dispozitivului militar german; alături de Wehrmacht, diviziile românești au luat parte la bătălia pentru Crimeea (1941 – 1942), la cea pentru cucerirea Stalingradului și Caucazului (1942 – 1943), la luptele din Cuban (1943) apoi în defensivă, la apărarea Crimeii (1943 – 1944); au murit în aceste lupte 147.000 de soldați și ofițeri, au căzut prizonieri la ruși 180.000⁶.

Discuțiile și interpretările pe care le presupun continuarea războiului, la cererea Germaniei, dincolo de Nistru (în 1941) și în adâncimile teritoriului sovietic (1942) impun să departajăm unele interese din zona Nistru – Bug, un fel de zonă tampon pentru apărarea Basarabiei, inclusiv în situația unor negocieri de pace, de continuarea dincolo de Nipru și Bug.

Doctrina continuării războiului, cu marile sacrificii cunoscute, cuprinde o justificare ideologică - "cruciada împotriva comunismului", și una militară: "când o țară se găsește în război, armata acestei țări trebuie să meargă până la fundul pământului ca să câștige războiul" La procesul său din 1946, Antonescu avea să citeze exepul romanilor, care nu s-au mulțumit cu înfrângerea lui Hanibal, ci au

mers în Africa pentru a distruge Cartagina⁷, și cel a lui Alexandru I, victorios asupra lui Napoleon în Rusia, dar care avea să-și ducă, apoi, armatele până la Paris. Cum s-ar fi putut opri armata română pe Nistru, așteptând refacerea inamicului, când rezistența sa înversunată dovedea că și sub loviturile de berbec ale Wehrmachtului, Armata Roșie își păstra capacitatea de luptă?

Ambele argumente suscită interpretări în funcție de situație și interesele noastre, de poziția Germaniei, de extinderea operațiunilor militare prin intrarea S.U.A. în război și definitivarea alianței antigermane (decembrie 1941 – ianuarie 1942). Să luăm în calcul și veritabilul șantaj la care ne supunea Germania față de interesul vital pentru Transilvania. Afirmția potrivit căreia "speranța recuceririi Transilvaniei de nord a fost desigur, element determinant în continuarea războiului contra Uniunii Sovietice, după ajungerea la Nistru", chiar absolutizând faptele, este unul din argumentele forță. Întrebarea care va persista evident, referitor la acțiunile de după sfârșitul lunii iulie 1941, are în vedere unde și când puteau să se oprească acțiunile militare ale României? Pe mareșalul Antonescu să-l judecăm prin ceea ce îi domină personalitatea: un militar de talent și un bun patriot, mai puțin ca om politic. Astfel, în etapa cea mai intensă a războiului din răsărit, o parte însemnată din trupe au fost păstrate împotriva României și pentru existența condițiilor favorabile trecerii la eliberarea părții de N.V. a țării și refacerii integrității patriei.

După ce partidele politice tradiționale P.N.L. și P.N.T., se opuseseră continuării războiului peste Nistru, către finele anului 1942, catastrofa de la Stalingrad convinge pe mareșal că "războiul era iremediabil pierdut", începând eforturile diplomatice pentru a-l încheia înainte de ceasul al doisprezecelea. Este momentul amplificării tratatelor secrete cu aliații pentru ieșirea, cât mai onorabilă, din război.

Ajungem, astfel, nemijlocit, la premisele evenimentelor din august 1944⁸.

BIBLIOGRAFIE

1. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Universul enciclopedic, București, 1997, p. 396.
2. Iosif Constantin Drăgan, *Istoria Românilor*, Editura Nova, București, 1993, p. 232.
3. Nicolae Baci, *Mareșalul Antonescu – conștiința întreagă a unui neam în Gh. Buzatu, România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura Moldova, 1991, p. 148.
4. Iosif Constantin Drăgan, op. cit., p. 233.
5. Florin Constantiniu, op. cit., p. 398 – 399.
6. Vlad Georgescu, *Istoria Românilor. De la origini până în zilele noastre*, Ediția a-III – a, Humanitas, București, 1992, p. 232.
7. Henriette Magherescu, *Eu am consemnat <<Ultimul cuvânt>> al Mareșalului* în Gh. Buzatu, op. cit., p. 336.
8. D.D. Rusu, *România în războiul din Răsărit, în Istoria Românilor, Epoca contemporană*, Chișinău, 1992, p. 129 – 130.

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**DESPRE UN RAPORT ASUPRA FRANCMASONERIEI
EDITAT DE POLIȚIA ROMÂNĂ DIN ANUL 1941**

Ioan SPĂȚAN

NOTĂ

Prezenta lucrare se bazează pe următoarele lucrări:

1. Francmasoneria în lumina adevărată, Direcțiunea Generală a Poliției, Biblioteca Poliției, nr. 2, București, Imprimeria și legătoria Penitenciarului Văcărești, 1941;
2. Declarația de principii și Constituția Marelui Orient al României, București, 27 mai, 1933;
3. Înaltul Regulament al Consiliului Ordinului, I. C. M. A. A. U., Libertate – Egalitate – Fraternitate, Marele Orient al României, iunie, 1933, București;
4. Ședința solemnă a R. R. – L. L. din Federația ținută în or. Iași la 27 ianuarie 1935, Franc – masoneria – română - unită, Federația Marei Loji Naționale din România cu Marele Orient al României.

*

Conform Constituției Marelui Orient al României, francmasoneria este:

Titlul I:

Declarațiunea de principii

Francmasoneria este o asociație de oameni liberi care se angajează în mod solemn să cultive, să exercite principiile umanitare și să caute adevărul prin studiul științelor.

Ea tinde la perfecțiunea morală și intelectuală, precum și la dezvoltarea materială a tuturor oamenilor, învață caritatea și bunăvoința către cei slabi și își propune realizarea frăției universale. Principiile sale fundamentale sunt legătura frățască, caritatea și adevărul, iar deviza sa este:

LIBERTATE – EGALITATE – ȘI – FRĂȚIE

II.

Francmasoneria se consideră ca o mare familie universală, deși se divide în grupe naționale distincte, fiecare din ele considerând principiile de morală

comune tuturor organizațiilor similare.

Convins că, coordonatele tuturor sforțărilor virtuozose este singura capabilă să aducă la îndeplinire îmbunătățirea de care omenirea are fără îndoială nevoie, Marele Orient al României, face un apel călduros la unirea tuturor oamenilor de bine (oare când am auzit această expresie?), pentru ca prin această unire să se poată naște inițiative de progres totdeauna mai sănătoase, un spirit de ordine totdeauna mai bine înțeles și un sentiment de frăție din ce în ce mai sincer.

III.

Marele Orient al României impune fiecăruia dintre membrii săi obligațiunea să rămână credincios legat de patria sa, să contribuie în măsura puterilor sale la menținerea păcii în interior, să apere libertatea și independența țării sale prin toate mijloacele cinste și legale. De asemenea, fiecare din membrii săi trebuie să colaboreze la sforțările care tind către adevăratele progrese.

Ca cetățean sau ca oaspete al țării, francmasonul nu trebuie să se angajeze niciodată în mișcări sau în orice altă activitate subversivă, îndreptată contra prosperității statului, datorând întreaga supunere oricărui ordin legal precum și autorităților legale stabilite.

IV.

Considerând că apropierea individuale cele mai sincere sunt adesea ori întemeiate pe de o parte de deosebirile de păreri asupra lucrului public, precum și acelora care rezultă din deosebirile de confesiune și credințe, și că pe de altă parte, multe din sforțările generozose privitoare la dezvoltarea pașnică și roditoare a omenirii sunt adesea, ori împiedicate de vehemența luptelor dezlănțuite și întreținute de deosebiri politice, Marele Orient al României, credincios preceptelor Francmasoneriei Universale, declară că își va interzice totdeauna orice amestec în luptele religioase, precum și în politica militară a partidelor.

De asemenea judecând că Loja este un templu pașnic și neutru al cărei prag nu trebuie să fie depășit de pasiunile și adversitățile profane, Marele Orient al României interzice orice discuțiune în materie de politică, religioasă sau confesională în ședințele Lojilor Obedienței Sale.

V.

Marele Orient al României, în concepțiunea sa asupra misiunii pe care este chemat s-o îndeplinească și în numele principiului de respect pe care îl datorește tuturor convingerilor sincere și virtuozose, crede că este dator să cheme în rândul său pe toți aceia care, prin știința, probitatea, inteligența, talentul și puterea lor de acțiune, indiferent de partidele politice, confesiunile și naționalitățile cărora ei ar aparține, ar putea prin colaborarea lor frățească, să devină de o utilitate mai reală pentru țară și omenire.

VI.

Francmasoneria onorează pe Dumnezeu, PUTERE SUPREMĂ, sub numele de: MARELE ARHITECT AL UNIVERSULUI.

Afară de această credință și în virtutea titlului său, francmasonul este obligat să se supună legii morale și dacă el înțelege bine ARTA, nu va fi niciodată un ateu stupid sau un libertin fără credință.

Francmasonii sunt obligați să urmeze acea credință asupra căreia toți oamenii, pot să fie de acord, adică să fie buni, sinceri, modești, harnici și oameni de cinste, prin orice denumire sau credință particulară s-ar putea distinge; de unde urmează că numai francmasoneria devine mijlocul de apropiere, de unire și de adevărată amicitie între oameni, care altfel, ar fi putut rămâne veșnic depărtați.

Francmasonii se consideră ca frații, și credința lor este o alianță frățească.

VII.

Marele Orient al României recunoaște și acceptă în rândul său cu deplină paritate de drepturi și datorii Loji care profesează ritul scoțian simbolic, ritul modern Sfântul Ioan și toate cele recunoscute ca regulate.

El cere tuturor lojilor puse sub obediența sa aderarea la obligațiunea ca lucrările să fie deschise și închise în "Gloria Marelui Arhitect al Universului" și iluminate prin lumini Masonice din care cea mai importantă este Cartea Sacră¹

*

Trecem peste prezentarea francmasoneriei în lumina adevărată a Direcțiunii Generale a Poliției din 1941, dar ne vom opri asupra câtorva capitole începând cu masoneria română și care credem că nu va fi lipsită de interes.

*Data precisă a introducerii francmasoneriei în România nu este bine stabilită. După legenda răspândită de masoni, ea ar fi fost adusă la noi de un misionar italian cunoscut sub numele conspirativ de Carra.

Constatările ulterioare au stabilit că masoneria română reorganizată în Marea Lojă Națională este o filială a lojelor din Ucraina, și a fost creată din ordinul venerabilului acelei loji Serge Marcotoune (un agent comunist care a lucrat² la Praga și Paris în favoarea Sovieticilor).

Iată ce spunea acest individ conform acestui raport și la aceeași pagină:

"Istoricul creațiunii organizației noastre este strâns legat de mișcarea masonică din Ucraina. Circumstanțele făcându-ne să lucrăm pentru triumful aceleiași cauze, fratele nostru, prea ilustrul Jean Pangal a primit de la venerabilul și marele maestru al Marii Loji din Ucraina, fratele Serge Marcotoune, un mandat de delegat general pentru a crea ordinul masonic național român, după Ritul Scoțian Antic și Acceptat³.

La prima pagină a raportului poliției se arată că Marea Lojă Națională a funcționat sub forma Ritului Scoțian, Antic și Acceptat. Articolul 6 din Constituția Marii Loji spunea:

"Ritul Scoțian, Antic și Acceptat aparține Ordinilor Cavalierești și este moștenitorul tradițiilor masonice, păstrând cu sfințenie toate principiile, forța morală și disciplina Ordinului. El a fost constituit în forma existentă din 1941 pe temeiul Marilor Constituții din 1762 și 1786. Ritul Scoțian, Antic și Acceptat este împărțit în 33 grade, gradul 33 fiind Suveran Mare Inspector general. Pentru trecerea de la un grad la altul se cer anumite stagii. Gradele 31, 32 și 33 sunt grade administrative.

Emblemele gradului 1 sunt *uneltele ucenicului, ciocanul*, simbolizând voința și *dalta* simbolizând judecata.

Emblemele gradului 2 sunt *uneltele arhitectului, linia, compasul, cumpăna, echerul*.

În gradul al treilea devine *maestru*.

Dar să profităm de acest raport și să prezentăm două lucruri foarte puțin cunoscute de noi, și anume Loja și Inițierea.

*

Loja (Templul, Atelierul) este celula organică a francmasoneriei; este locul unde se iau hotărâri și se inițiază prozeleții.

Iată ce spune fr. I. T. Ulic, care numără 54 de ani de viață masonică, vorbind despre lojă:

<<Condiția esențială este ca orice local să fie cât mai ferit de curiozitatea

profanilor. Ferestrele nu se vor deschide niciodată în timpul lucrărilor, căci ar suferi accesul privirilor profane. *Secretul este prima caracteristică a ordinului.* În zilele când nu se țin ședințe, se vor deschide seara ferestrele pentru curățenia și aerisirea localului...

Loja se compune din 3 camere:

1. Vestibulul (sala pașilor pierduți), în limbajul nostru un fel de anticameră.
2. Camera de reflexiune (obsură sau de chibzuință).
3. Loja propriu-zisă (Templul sau Atelierul).

De afară se pătrunde în antreu. Este primul loc unde începe să se simtă masoneria. La ușă are două butoane de sonerie, dintre care unul cunoscut numai membrilor lojei, fiind bine ascuns vederii; altul vizibil pentru profani.

Planul lojii:

I. Camera de reflexiune se află totdeauna departe de templu pentru ca la primirea profanului acesta să nu vadă cumva interiorul lui. Este vecină cu vestibulul pentru că, de aici, prin mecanismul secret ce-l posedă loja, se lucrează în camera de reflexiune: se vorbește prin gura crainicului, se mișcă scheletul și se urmăresc mișcările profanilor. Clanța dinăuntru se scoate ca profanul să nu poată ieși singur de aici; pentru siguranță se închide ușa cu un zăvor pe dinăuntru.

Mobilierul:

Pereții, ușa și refestrele tapitate în negru.

Un catafalc cu trei trepte.

Un sicriu fără capac în care se găsește un schelet.

O masă și un scaun simple de lemn.

Tubul secret cu care se vorbește.

Mecanismul secret cu ajutorul căruia se mănuieste scheletul.

Următoarele inscripții scrise cu alb:

1. Dacă curiozitatea te aduce aici, retrage-te.
2. dacă ești capabil a te preface... tremură, te vom descoperi.
3. Dacă sufletul tău a simțit frică... nu mai înainta.
4. dacă te temi a fi luminat asupra defectelor tale... nu te vom primi.
5. Dacă stăruiești... vei fi purificat, vei ieși din abisul întunericului... vei vedea

lumina.

7. Pe sicriu stă scris:

Vezi că sunt schelet uscat,

Spune acum tu muritor

Ce sunt... rege sau muritor.

II. Vestibulul (sala pașilor pierduți, porviz) camera de unde se mănuiesc instrumentele în sala obscură.

III. Loja (templul, atelierul) este sala importantă a sediului. Trebuie să fie cât mai impunătoare, măjestoasă pentru a impresiona cât mai mult.

Este aranjată în felul următor:

La Răsărit (orient) tronul cu 3 – 5 scări al venerabilului (Marele Maestru)

Lojei.

În spatele venerabilului este platforma pentru vizitatori (nu pot fi primiți în vizită decât masonii).

De o parte și de alta și în fața tronului venerabilului sunt locurile secretatului și marelui orator, pe tronul cu 2 – 3 trepte.

În mijlocul templului este altarul Lojei (pe un tron cu 3 trepte), iar împrejurul lui 3 lumini în formă de triunghi.

Pe partea de Nord și Sud se află câte o coloană, numită Jakin și Boaz, în

dreptul cărora se înșiruie frații; în dreptul celor două coloane se află primul și al doilea supraveghetor așezați pe tronuri cu două trepte, executorii ordinelor marelui maestru.

Se mai află: o *piatră brută* - reprezentându-l pe neofit *înainte de inițiere* și o *piatră cioplită* înfățișându-l *purificat* după ridicarea din coșciug. Apoi: trei ciocane pentru venerabil și cei doi supraveghetori; un glob terestru, două echere, benzi negre pentru inițiere, șorturi din piele, cordoane, un buzdugan (pentru maestrul de ceremonii), o sabie mare pentru venerabil, 24 de săbii simple pentru ceilalți, două urne pentru votat cu bile (albe și negre), un port – voce pe masa venerabilului, trunchiul văduvei (un sac) pentru colecta cu bani, sacul cu propuneri (pentru diverse chestiuni), un triunghi cu ochi, un sicriu cu capac, un catafalc cu trei trepte pentru sicriu, tavanul înstelat, iar pereții tapisați în roșu sau negru.

Fiecare persoană și obiect din cele descrise mai sus, are rol bine determinat în funcționarea mecanismului masonic.

Venerabilul conduce lucrările ajutat de supraveghetor. La inaugurarea unei loji venerabilul spune: "*lumină misterioasă și divină... foc sacru... inima universului... principe etern al lumii și al ființelor... Simbol al Marelui Arhitect al Universului* (Satana, Dumnezeu masonilor), *luminează spiritul nostru*, întărește inimile noastre și împlăntă în noi focul dătorilor de viață masonică..."

Inițierea

Actul cel mai important și cel mai solemn al masoneriei este inițierea. Profanul care vrea să fie inițiat, este introdus într-un loc retras (parviz), unde trebuie să depună obiectele metalice pe care le are asupra sa. Este trecut apoi în cadrul sinistru al camerei de reflexiune cu scheletul care se mișcă, craniul care vorbește, sub privirile de Argus al masonilor care privesc efectul făcut asupra neofitului, din spatele ferestrei secrete.

Aici trebuie să-și scrie *testamentul* simbolizând înmormântarea pentru totdeauna a vieții profane, pentru a intra în viața veșnică a masoneriei.

În tovărășia acestor lucruri de dincolo de mormânt și sub influența șoaptelor și zgomotelor misterioase produse de masoni, are ocazia să reflecteze asupra puterii groaznice a masoneriei și la importante secrete pe care le au de păstrat.

După o oră de așa-zisă *petrecere* în acest loc, urmează scena cea mai mare a *inițierii*, a *primirii luminii*, cum zic masonii. Înainte de a fi introdus în templu, neofitul este legat la ochi cu o bandă neagră, inima și umărul stâng precum și genunchiul drept sunt dezvelite, iar piciorul stâng descălțat.

Astfel dezbrăcat este primit să bată la ușa templului.

Marele maestru îl întreabă dacă vrea să devină mason, la care răspunde *da*. Ușa templului se deschide și trebuie să treacă pragul târându-se pe jos. Aceasta simbolizând umilința de care trebuie să fie pătruns profanul la primirea în masonerie, umilință ce trebuie să fie veșnică în raporturile lui cu masoneria.

Cu ochii legați în așa fel încât să nu vadă nici o rază de lumină este introdus în templu. Dacă nu poate să vadă, neofitul poate să simtă și pentru aceasta i se dă în mână o sabie sinuoasă pe care o ține cu vârful sprijinit în piept, în dreptul inimii.

Aceasta simbolizează cât de aproape este moartea de inima aceluia care va trăda tainele masoneriei, iar sinuozitățile sabiei, căile întortocheate și nenumărate prin care aceasta (moartea) îl poate găsi.

Intrat în lojă, trebuie să facă trei ocoluri ale templului numite *călătorii*.

I. *Prima călătorie* mergând cu ochii legați, căutând terenul în dreapta și în stânga, în întinericul de nepătruns în care se află, se simbolizează prin aceasta neantul și haosul în care plutesc cei fără lumină masonică (profanii). În timpul călătoriei

supraveghetorii produc zgomote confuze și misterioase, pentru a înspăimânta pe neofit.

II. *A doua călătorie* începe cu botezul masonic – filozofic simbolizând venirea profanului în lumea nouă a masoneriei. Pornit la drum, zgomotele straniei din prima călătorie sunt înlocuite acum cu zumzet de arme. I se arată prin aceasta forța de neînving a masoneriei.

III. *A treia călătorie* – proba focului – este cea mai importantă. În mijlocul focului, inițiatul trece prin chinuri demne de infernul lui Dante; este purificarea de viața profană și primirea în *raiul masonic*. Numai cei care rezistă acestei probe pot fi primiți în masonerie, căci secretele pe care le au de păstrat cer caracter și nervi neobișnuiți de tari. Simbolul reprezentat prin această probă este sfârșitul ce îi așteaptă pe cei cafe vor ridica mâna împotriva masoneriei.

Proba aceasta sfârșită, i se dă să bea un lichid, care la început dulce, se transformă deodată într-o mare amărăciune. Este totuși silit să bea întregul conținut, pentru a dovedi, odată mai mult tăria și persistența de a fi primit între masoni.

.....
Este invitat apoi să intre în *lanțul de unire* al fraților. Aceasta se face prin donarea unei sume de bani din partea inițiatorului și cu cât suma este mai mare cu atât este un mai bun adept. Scopul acestei colecte, de care nici un inițiat nu scapă, este tot atât de ocult ca și țelurile instituției însăși. Această îndatorire înfăptuită, recipiendarul este condus prin fața altarului lojei, prin trei pași făcuți într-un mod anume și obligat să prezinte următorul jurământ:

"Jur că nu voi releva niciodată secretul francmasonilor altor persoane decât unui frate din lojă și în prezența venerabilului, mare maestru.

În caz de abatere mă supun la următoarea pedeapsă: limba mea să fie smulsă, inima mea străpunsă, iar corpul meu zdrobit și transformat în cenușă, pentru a fi aruncată în vânt, ca prin această pedeapsă să se piardă amintirea că eu am fost membru al societății francmasonilor."

Cu această imagine a jurământului în suflet, legătura este luată de la ochi în timp ce o lumină orbitoare e concentrată asupra lui. După atâta timp fără să fi zărit o rază de lumină, se trezește înconjurat de o mare de foc și cu încetul ochii se obișnuiesc cu lumina. Atunci zărește toate săbiile masonilor ascunși în umbră, îndreptate asupra sa. Este paroxismul amenințării.

O voce ca de tunet îl face să înțeleagă că ceea ce vede este realitate, iar nu vis: *dacă vreodată ne vei trăda, săbiile noastre nenumărate te vor lovi oriunde vei fi.* >>>

Am zăbovit asupra celor de mai sus deoarece sunt momente necunoscute pentru cei mai mulți dintre noi.

Să vedem însă din acest studiu al poliției dacă francmasoneria națională din România (și asta înainte de ultimul război mondial) a fost ea într-adevăr națională sau universală.

Bela Konyodi, preot calvin, *venerabil* al lojei "Prometheus" din București, în ședința Federației ținută la Iași în 13 ianuarie 1935, spunea:

"A sărbători actul unirii (lojilor într-o federație), a cărui îndeplinire ne aduce o vie speranță într-un viitor de frăție, din care trebuie să răsară o atmosferă de pace și bună înțelegere și *să dispară orice dăinuiește între continente, rase, partide politice, confesiuni, clase, familii și indivizi*, dezbrăcându-ne de patimile ce ne ispitesc, cred că e bine *să medităm asupra obligațiilor noastre masonice ce avem de îndeplinit.*"

Din raportul Marelui Secretar Federal, Emil I. Papiniu, ținut în ședința federației la 27 ianuarie 1935, Mare Maestru Federal fiind Mihail Sadoveanu, Mare Orator

Federal a fost Iulian Peter, iar Șeful Secretariatului Federal I. Lubiș, extragem următoarele, tipărite în broșura editată de Francmasoneria română unită după ședința solemnă ținută în Iași, dar și în raportul poliției de care ne ocupăm:

"Noi avem paternitatea principiilor adoptate de democrație, noi am inspirat punctele cardinale ce stau la baza tratatelor de pace, noi am emis ideea și încă de mult, a unei Societăți a Națiunilor și înaintașii noștri au inspirat o federație a Statelor.

.....
Masoneria nu poate fi *națională*. Obediența este expresia ei pur administrativă și numai ea este națională, adică în legătură cu specificul național."⁶

Dar, iată, în sfârșit, concluzia acestui raport al poliției române din ianuarie 1941 luată după decizia dată de Parchetul Tribunalului Ilfov:

"Francmasoneria este o organizație internațională cu scopuri contrarii legilor de încadrare a națiunii în Stat.

Ocultismul cu care își înconjoară activitatea este menit să ascundă publicului conflictul dintre scopul internațional al organizației – mărturisit prin elementul evreiesc covârșitor – și scopul rațional de perfecționare și progres urmărit în mod firesc de orice națiune. Lupta masoneriei apare astfel ca o luptă de distrugere lentă, de minare stăruitoare și de dezagregare națională.

Armele uzitate de francmasonerie în vederea realizării scopurilor ei le constituie în primul rând forța banului și puterea politică.⁷

Cum să încheiem această prezentare?

Iată:

Fr. Sadoveanu propune în încheierea ședinței amintite de noi din 27 ianuarie 1935, și adunarea încuviințează a se adresa o telegramă de omagiu M. S. Regelui Carol al II-lea. Peste 15 ani adresează alte telegrame. Și cui? Aceștia să fi fost oare masonii noștri din această perioadă?

NOTE

¹ Marele Orient al României. Declarația de principii și Constituția, București, 27 mai 1933, p. 3 – 6.

² Direcțiunea Generală a poliției, Biblioteca poliției, nr. 2, Francmasoneria în lumina adevărată, București, 1941.

³ Op. cit., p. 5

⁴ Op. cit., p. 7 – 14.

⁵ Op. cit., p. 22.

⁶ Op. cit., p. 22 – 23.

⁷ Op. cit., p. 32.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS VASLUI XXI, 1999

MAREȘALUL ION ANTONESCU PERSONALITATE CONTROVERSATĂ ÎN ISTORIA ROMÂNILOR

Constantin FOCȘA

La popoarele, cu o conștiință morală superioară, eroul național întrupează în chipul cel mai fericit virtuțile caracteristice ale neamului său. El luptă și acționează pentru drepturile lui legitime, contribuind însă prin lupta aceasta la triumful marilor idealuri ale umanității. Punând în mișcare instinctele nobile ale rasei, eroii noștri cei mai reprezentativi au servit totodată, prin efortul națiunii lor, aceste superioare țeluri.

Dacă vrem, așa cum repetăm mereu "să învățăm ceva din istorie, atunci ea trebuie cunoscută" așa cum a fost, cu cele bune și rele ale ei. Să îndrăznim să spunem că, de obicei, se învață mai mult dintr-un eșec, decât dintr-o izbândă.

În ultimii ani s-a scris foarte mult despre mareșalul Ion Antonescu, au apărut multe volume ale istoricilor și extrem de multe articole în ziare și reviste. Era mai mult decât firesc să fie așa, ținând cont de modul cum fusese prezentată perioada cât el a fost președinte al Consiliului de Miniștri, din 6 septembrie 1940 până în 23 august 1944.

Necunoașterea a fost organizată și întreținută forțat la nivel statal. Mareșalul Ion Antonescu, după 23 august 1944, nu a mai avut dreptul să calce pământul țării decât pentru a fi judecat și sacrificat. Dar mai mult după ce sacrificiul său a fost consumat în fața poporului, traumatizat sub opresiunea vrăjmașă, prigoana împotriva numelui sau a devenit mai intolerantă.

Pentru că amintirea lui stăruia mereu în sufletele românești, s-a deschis campania furibundă a denigrărilor: "criminal de război", "trădător de țară", "nume odios", și atât de multe alte invective. Hotărât lucru, numele mareșalului Antonescu nu-și mai găsea loc în țara lui, după cum nici trupul lui nu și-a aflat locul de veci.

Cuvintele profetice prin care-și încheie "ultimul cuvânt" la proces, continuau să-și păstreze întreaga semnificație:

"Popor ingrat, tu nu vei avea nici cenușa mea", la care noi, în cunoștință de cauză, putem spune că nu poporul a fost ingrat, el a fost cu totul nevinovat și necunoscător al mașinațiilor politice cărora el însuși i-a căzut victimă.

S-au publicat și numeroase documente, parte din rezoluțiile puse pe diferitele acte oficiale sau despre tatonările de armistițiu pe care reprezentanții guvernului Antonescu le-au făcut la Stockholm, cu ambasadorul U.R.S.S., doamna Kollontai,

despre momentul arestării și perioada care a urmat. Zguduitoare au fost imaginile de la execuția generalului și a trei dintre colaboratorii săi apropiați, publicate pentru prima dată, după 47 de ani, în nr. 1/1993 al revistei "Magazin istoric" și reluate după două luni, împreună cu altele, în publicațiile "Libertatea" și "Vremea".²

S-ar părea însă că ne găsim sub un blestem: acela de a nu nimeri prea ușor drumul drept, calea de evaluare corectă, obiectivă a acestei personalități cu tragic destin, care a fost adusă la conducerea țării într-o situație dramatică, în momentul când era pusă sub semnul întrebării chiar existența statului român. Este cu atât mai greu de înțeles acum așa ceva, cu cât, după 42 ani de totalitarism, nu mai avem un turn de dirijare și control al istoriografiei române. Și, totuși, în privința lui Antonescu s-au făcut simțite două tendințe extreme, la fel de periculoase. Una, care caută să-l înnegrească pe mareșal cât mai mult: "antisemit, înverșunat", "singurul vinovat al dezastrului României din timpul și după al doilea război mondial", un individ care, dacă nu poate fi șters din istoria României, nici nu merită atenția care i se acordă. Cealaltă tendință vede în el un semizeu, un erou fără prihană și greșeală și, dacă totuși ar fi greșit vreodată, nu este bine să o spunem pentru că dăm apă la moară denigratorilor săi. Uitați-vă bine la imaginea lui dinaintea salvării ucigătoare și veți putea înțelege că Ion Antonescu nu are nevoie nici de unii, dar nici de ceilalți. Pentru că el a fost un om și, deci, supus greșelii. Dar, a avut un curaj și o demnitate peste norma obișnuită, care l-au făcut să își asume conducerea țării într-un moment de gravă criză, după grele pierderi teritoriale pentru România și când toate forțele politice se dăduseră în lături.

Omul Antonescu, militar de formație, era și impulsiv. Le atrăsese atenția colaboratorilor săi să nu-i execute ordinele date în momente de supărare. Bine era dacă aceștia i-ar fi ascultat rugămintea. Așa că el a făcut și multe greșeli în timpul guvernării sale, care, este bine să nu o uităm, s-a desfășurat în condiții de război, când întreaga viață a oricărei țări devine alta, se supune altor reglementări și altor determinări, chiar și psihologice. Dar care este șeful de stat sau de guvern care să nu fi făcut greșeli? Totul trebuie analizat cu luciditate și capacitate de discernământ, în contextul istoric în care au avut loc evenimentele, s-au luat deciziile, s-au tras consecințele.

Politica trebuie văzută prin faptele și raportul de forțe care au determinat-o sau au constrâns-o, ca și prin interesele naționale și politice implicate.

Avem convingerea fermă că meseria istoricului trebuie, în sfârșit, să se apropie de cea a chirurgului și să se îndepărteze de cea a decoratorului.

Dezbaterea susținută în ultima vreme în țară sau în străinătate pe teme privind personalitatea Mareșalului Ion Antonescu, ale epocii sale și problemelor cu care s-a confruntat nu poate fi bănuită nicidecum ca tindind, în mod obligatoriu, la reabilitarea fostului conducător al statului român în perioada 1940 – 1944. Din motive ce nu se cer evident dezvoltate, o discuție azi despre Antonescu, științifică ori nu, este în afara unei tentative de reabilitare, fie și numai pe considerentul că Mareșalul nici nu are nevoie de așa ceva. El a fost un om al timpului său, aparține unui trecut zbuciumat (cu toate luminile și umbrele lui) și nimeni n-ar putea desprinde în vreun fel din mediul său pe acest "actor" al scenei istorice naționale și (vrem, nu vrem) internaționale, aceasta fie și numai prin pozițiile deținute între 1940 – 1944 în statul român și prin deciziile luate în consecință.

Pe asemenea baze, avem în vedere elucidarea unei multitudini de aspecte ce întregesc imaginea României confruntate în epoca celui de-al doilea război mondial cu o serie de probleme vitale, dar dintre care - în concepția și în acțiunea Mareșalului Ion Antonescu – s-au impus două: refacerea integrității teritoriale a României Mari și

salvgardarea țării de pericolul dominației comuniste.³

Situația lui Antonescu prezintă analogie cu cea a mareșalului Pétain: amândoi au luptat – dar la niveluri de comandamente diferite - împotriva Germaniei, în primul război mondial; amândoi au fost nonconformiști în perioada interbelică; amândoi au fost convinși că pot reface, fie și parțial, situația țărilor lor, printr-o colaborare cu Germania; amândoi au folosit un discurs naționalist – paternalist având ca teme: patria, munca, familia; amândoi nu au avut un partid al lor. Doar sfârșitul lor a fost diferit: mareșalul Pétain, condamnat la moarte, a fost grațiat și a murit în detenție.⁴

Aflând rostul Germaniei naziste în războiul anticomunist, Mareșalul preciza: "Conducătorul nefericit al Franței – și mai nefericite de azi – (Mareșalul Pétain) a declarat într-o recentă chemare la realitate a unui popor care a căzut și el victimă josnică unei guvernări venale, iudeo – democratice și masonice, că are convingerea că, dacă <<Germania ar fi înfrântă, Sovietele ar impune mâine legea în Europa și s-ar termina astfel cu independența și patriotismul națiunilor". Am avut și am această convingere. Rămân la această convingere fiindcă noi, mai curând ca alții, mai total ca alții, vom fi zdrobiți:

-pentru că suntem punte între slavi și zăgazul care stă de secole în calea expansiunii lor către vestul și sud – estul Europei;

-pentru că avem bogățiile pe care le avem și

-pentru că vom fi trambulina salturilor lor viitoare."⁵

dacă investigăm problema abordată prin prisma unei opțiuni a lui Ion Antonescu între fascism și comunism (?!), se va înțelege că, în aprecierea sa, conducătorul statului român din 1940 – 1944 a avut în vedere realitatea fundamentală în raport cu care sistemul comunist se afla la originea tuturor crizelor și bulversărilor social – economice și politice ale veacului al XX-lea, neignorând – dacă dorim – faptul că sistemul comunist se număra din toate punctele de vedere, inclusiv sub cel cronologic, între marii vinovați de nașterea regimurilor fasciste și cu prioritate, a variantei sale cele mai odioase – hitlerismul.

Pentru Antonescu, comunismul reprezentat sau îmbrățișat de Rusia Sovietică, în 1940 – 1944, era ca sistem social – politic și ca o putere agresivă, cauza directă a marilor nenorociri suportate de România: prăbușirea granițelor, suferințele românilor din provinciile istorice pierdute, reorientările dramatice suferite în politica generală a Bucureștilor și, mai cu seamă, sumbrele perspective "rezervate" statului român și poporului nostru, de a ajunge în scurt timp în sfera de interese, dacă nu sub domnia propriu-zisă a imperiului sovietic ce acționa în umbra secerii și ciocanului.⁶

Problema dictaturii antonesciene. Ion Antonescu a fost singurul om politic care a avut curajul de a-și lua asemenea răspundere, conștient de riscul pe care și-l asumase; iar, o dată cu terminarea dominației germane – căreia i-a făcut față în cele mai apropiate condiții de suveranitate reală - trebuia să cadă și el: ceea ce s-a întâmplat la 23 august 1944.

Cât de dictator a fost Ion Antonescu? El a negat că ar fi fost . Îndrăznim să spunem că - în limitele unui stat naționalist și în măsura în care acesta și-a putut păstra în fapt independența față de Germania (naționalismul însuși ajută în acest sens) – România a fost un stat de drept cu limite subiective, adică în măsura în care Ion Antonescu concepea statul de drept. Avem în vedere că acțiunea sa s-a bazat pe "starea de extremă necesitate", iar nu pe vreo abordare teoretică; și că în afara partidelor totalitare și departe de a înființa el unul (cum i se cerea), a admis în viața politică, schimbând puncte de vedere cu partidele azi istorice, cărora le oferea colaborarea sau chiar luarea puterii, în timp ce acestea i-o refuzau în același timp socotind conducerea sa.⁷; iar Mareșalul, lăsându-le să trateze condițiile armistițiului

care începuse a se dovedi necesar: "politica unei țări – spunea el – nu trebuie pusă pe o singură mână, deoarece acestea îl îndepărtau de regimurile fasciste. El a evocat, la prima lui proclamație, drepturile și legalitatea; și mai e cunoscut că deși, cu depline puteri, cerea să i atragă atenția asupra aspectelor de ilegalitate ale acțiunilor sale, mulțumind în acest sens, el căuta colaborarea și discuțiile.⁸ Mai mult, principialitatea și corectitudinea sa morală, generatoare de procese de conștiință și de încredere, uneori nemeritată în semeni, i-au adus neajunsuri. Căci dacă ele sunt cele ce l-au determinat pe Carol II să-i încredințeze puteri excepționale și pe Adolf Hitler să-i respecte lui și țării sale o cvasi-independență, ba chiar să-i încredințeze comanda unei mari unități germane, nu mai puțin această corectitudine, cea față de aliat și anume de a-l avertiza de denunțarea alianței – a fost considerată deplasată, fiind motivul oficial – cel puțin al demiterii sale.

Greselile lui Antonescu. Dacă însă, în linii mari, găsim că guvernul Antonescu a reprezentat, pentru România acelor ani, o necesitate, în același timp el a fost dezavuat în mod nedrept, nu numai de statele care nu au recunoscut dreptul națiunii române la un stat suveran, ci pentru încălcarea ordinii de drept. Ne referim la acel "val de teroare" abătut atât asupra comuniștilor, cât și asupra legionarilor, fiind condamnați cu închisoarea și internați în lagăr, iar unii dintre ei, chiar la moarte; la deportările din Transnistria, teritoriu ce aparține Uniunii Sovietice etc.⁹

Mai toată lumea e de părere că "fără sprijinul armatei, generalul Ion Antonescu nu s-ar fi putut impune și mai ales nu s-ar fi menținut atâta vreme în fruntea statului român.

Poate fi acceptată fără rezerve o astfel de apreciere? Chiar s-a bucurat el de sprijinul solidar al corpului de comandă?

Atunci când se vorbește despre raporturile lui Ion Antonescu și corpul de comandă al oștirii române, se insistă mai mult asupra măsurilor de eliminare din cadrele active ale armatei a celor care fuseseră colaboratori apropiați ai fistului rege Carol II. Unilateral au fost privite și măsurile ulterioare de îndepărtare a unor cadre de conducere ale armatei care n-au împărtășit vederile conducătorului statului privitoare la rosturile și durata angajării țării în războiul din Răsărit.

Între mareșalul Antonescu și corpul de comandă n-au existat nici pe departe acea solidaritate și armonie pe care – dintr-o insuficientă cunoaștere și analiză lucidă a faptelor – unii autori încearcă să le impună conștiinței publice.

Recent, istoricii cd. Dr. Alexandru Duțu și Florica Dobre au subliniat că fenomenul de divergență de opinie s-a amplificat în cursul anilor, că el reliefează nu numai anumite trăsături de caracter ale mareșalului – inflexibilitate, orgoliu, intoleranță față de opinia celui alt, spirit autoritar și lipsa de încredere în colaboratorii săi – ci și o evidentă divergență de concepție privitoare la război și situația generală a României din acei ani.¹⁰

S-ar putea obiecta generalilor aflați în divergență cu mareșalul că în cea mai mare măsură au făcut publice aceste opinii după 23 august 1944. Nu. Situațiile generate de ciocnirile dintre generali și mareșali s-au produs în mod public și am putea spune și chiar istoric, dat fiind că în cea mai mare parte ele se petreceau în momente de gravitate istorică pentru țară. Cu toată predilecția mareșalului spre autoritarism chiar asupra foștilor săi colegi, camarazi și foști elevi, generalii s-au exprimat clar și sincer, cu simț al onoarei și mai ales al responsabilității. Chiar în fața evenimentelor. Dar să nu uităm: Ion Antonescu avea o mentalitate și un comportament înclinat fatal spre dictatură. Nu este deloc întâmplător faptul că mulți dintre cei sancționați de mareșal au îngroșat rândurile adversarilor săi. Și trebuie să recunoaștem: Antonescu a avut un talent deosebit în a-și face dușmani.

Ce a imputat așa-zisul Tribunal al Poporului mareșalului Ion Antonescu și colaboratorilor săi apropiați? Vom proceda la un scurt inventar.

Principal, întregul proces s-a dezvoltat într-o culpă gratuit imputată, în primul rând acuzaților, în mod direct, și apoi întregului popor român, indirect: alianța cu cel de-al treilea Reich. Cei care au stat în spatele acuzației n-au binevoit să sugereze o altă soluție, o alternativă la impasul României în toamna anului 1940. Prin decizia sa din noiembrie 1940, statul român s-a menținut în ființă și independență. Faptul, în clipa dată, fiind capital.

Cea mai gravă acuzație dedusă din principiul procesului a fost aceea conform căreia, ignorând dorința de pace a Rusiei sovietice, Mareșalul ar fi pregătit România de război împotriva acesteia încă din primele zile ale guvernării sale. Astăzi, acuzația este lovită de deriziune, fiind un fapt dovedit că Rusia sovietică, angajându-se în pactul Ribbentrop – Molotov, a avut un rol esențial, nu doar în declanșarea celui de-al doilea război mondial, ci și în extinderea lui. Un rol cel puțin egal cu cel al Germaniei naziste.

Colateral, Mareșalului i s-a imputat faptul că ar fi fost în cunoștință de cauză cu pregătirile de război ale Germaniei împotriva Rusiei sovietice, în general, și cu planurile operațiunii "Barbarosa" în special, încă de la prima sa vizită la Berlin, procedând în consecință la reorganizarea și întărirea armatei române. În realitate, în primele luni ale guvernării sale, Mareșalul doar a intuit că un conflict militar între Germania și Rusia era, pur și simplu, inevitabil.

Nu cunoaștem vreun caz similar cu acela din mai 1946, când unei autorități responsabile într-un stat amenințat cu ștergerea de pe hartă i se impută întărirea forțelor armate necesare conservării ființei statului.

Colaterale primei acuzații au fost și acelea referitoare la modul de purtare a războiului, la natura ocupației militare românești în teritoriile cucerite și la regimul acordat prizonierilor de război sovietici. Dar, tot ceea ce s-a imputat Mareșalului, în rechizitorii întemeiate pe o retorică găunoasă, nu pe fapte verificabile, nu se probează documentar.

Diferite aspecte ale politicii interne sub regimul Mareșalului la rândul lor, răstălmăcite pe parcursul rechizitoriilor, falsificându-se de fiecare dată fondul problemei și proiectându-se în prim planul atenției întâmplări marginale, lipsite de orice semnificație în speța juridică dată, dacă avem în vedere realitatea că cel mai însemnat inculpat guvernase o țară aflată sub arme și în război.

Între altele, i s-a imputat Mareșalului persecutarea secției din România a Cominternului, instituție de diversiune desființată de însuși Stalin în 1943, la cererea expresivă a aliaților săi americani și britanici. În primul rând, cei mai mulți membri ai ei nu erau etnici români și au fost tratați așa cum sunt tratați în lumea întreagă delincvenții care n-au nici cetățenia țării pe teritoriul căreia au comis delict; în al doilea rând, cei mai mulți dintre ei s-au implicat în ostilități. În orice țară din lume aflată într-o situație asemănătoare cu a României, astfel de oameni ar fi fost tratați cu aceeași măsură: condamnarea la moarte.¹¹

I s-a imputat Mareșalului culpa de a-i fi persecutat pe evrei. Este lucru știut că evreei s-au purtat neloial față de autoritățile și armata română cu prilejul cedării Basarabiei și Bucovinei de Nord și persecuțiile pe care le-au îndurat ulterior au pornit din resentimente imposibil de contractat în condițiile de atunci. Dar, tot atât de adevărat este că evreei din România nu au traversat tragedia coreligionarilor lor de sub alte orizonturi europene.

Dintre aliații Germaniei, alături de Bulgaria, România a fost țara care a refuzat să pună soarta evreilor din cuprinsul ei la discreția celor ce propovăduiau "soluția

finală". Studiile publicate în anii din urmă recunosc adevărul că aceștia s-au bucurat de un regim privilegiat, într-un totu excepțional în acea epocă sumbră.

A mai fost acuzat Mareșalul de prigonirea unor sectanți, îndeobște din rândul celor cărora natura credinței lor nu le îngăduie să pună mâna pe armă, ca și de înfruntarea României din punct de vedere economic și chiar ideologic Germaniei, dar și de alte învinuiri; dar toate se pot răsturna pe temeiul unor documente obiective.

Ne putem întreba: ce mai rămâne din rechizitoriile acuzatorilor publici? Cât de întemeiat a fost verdictul dat sub președinția lui Al. Voitinovici?

Nu încape îndoială că procesul intentat Mareșalului și colaboratorilor săi apropiați trebuie rejudicat. Dacă nu la bara justiției, cel puțin în noile cărți dedicate istoriei frământate a României. Prin verdictul nedrept din 1946, nu au fost loviți numai niște oameni, nu a fost defăimat numai un regim, ci a fost lovită și defăimată o întreagă țară, al cărei prestigiu a fost și rămâne și azi zdruncinat în conștiința universală.

Mareșalul Antonescu a înțeles spiritul epocii și i-a imprimat cursul corespunzător, chiar dacă acesta a presupus jertfa de sine, sacrificiul suprem, dar nicidecum abandonarea intereselor superioare, permanente ale țării și Neamului Românesc. Pentru respectul ori impunerea acestora, Mareșalul Ion Antonescu a dovedit cu strălucire, în miezul unei epoci dintre cele mai dificile din întreaga evoluție a umanității că, dacă condițiile au solicitat-o, el a știut că o cauză nu are nevoie doar de propagatori, ci și de soldați!

Și, ce altceva a fost Ion Antonescu, dacă nu Soldatul cauzei ce s-a numit ROMÂNIA ETERNĂ?

UN LUCRU ESTE CERT: Neamul este pregătit și-l așteaptă însetat de adevăr și de pilde eroice. Miruit și purificat prin jertfele tineretului, îi iese înainte cu flori de mirt și fum de tămâie.

Fie ca marele lui suflet să-și afle acum locul și liniștea de veci sub cerul patriei scumpe, dacă cenușa trupului său nu poate avea loc de veci după dorința sa.

Soclrile statuiilor prigonitorilor lui au fost eliberate: unul din aceste socluri îi așteaptă statuia!

NOTE

¹ George Magherescu, *"Adevărul despre mareșalul Antonescu"*, volumul III, Editura Păunescu, 1991, p. 397 – 398.

² General (r.) Petre Vasilescu, *"Este ceasul al 12-lea"*, introducere Cristian Troncotă, în rev. "Magazin istoric", anul XXVII – nr. 9 (318), septembrie 1993, p. 10 – 12.

³ Gheorghe Buzatu, *"Mareșalul Antonescu – soldat al cauzei anticomuniste"* - în vol. Ion Antonescu, Mareșal al României, *"Un A.B.C. al anticomunismului românesc"*, Iași, Editura "Moldova", 1992, p.7.

⁴ Florin Constantiniu, *"O istorie sinceră a poporului român"*, Editura "Univers Enciclopedic", București 1997, p. 394 – 395.

⁵ Iosif Constantin Drăgan, Ediția *"Antonescu, Mareșalul României și războaiele de reîntregire"*, II, Veneția, Editura Nafard, 1988, p. 360.

⁶ Gheorghe Buzatu, op. cit., p. 16.

⁷ Idem, *"Mareșalul Antonescu în fața istoriei/ Documente, mărturii și comentarii"*, editare în colaborare cu Stela Cheptea, V. F. Dobrinescu și I. Saizu, Iași, B. A. I., vol. I, 1990, p. 323 și 324.

⁸ Barbu B. Berceanu, *"Aspecte constituționale ale regimului Antonescu"*, în Ion Antonescu, op. cit., p. 25 – 26.

⁹ *"Procesul mării trădări naționale"*, București, 1946, p. 65 – 66 și 101 – 109.

¹⁰ Col. dr. Alesandru Duțu, Florică Dobre, *"Un război surd și uitat"*, în revista "Magazin istoric", anul XXXIII, nr. 9, p. 59 – 62 și nr. 10, pag. 28 – 32.

¹¹ Iosif Constantin Drăgan, Cuvânt înainte la *"Procesul Mareșalului Antonescu"*, documente, vol. I, Ediție prefăcută și îngrijită de Marcel Dumitru Ciucă, Editurile Saeculum 10 și Europa Nova. București, 1997, p. 5 – 8.

LE MARÉCHAL ION ANTONESCU PERSONNALITÉ CONTROVERSÉE DANS L'HISTOIRE DES ROUMAINS

L'auteur présente quelques conclusions qui résultent des plus récentes apparitions historiographiques roumaines sur la personnalité complexe et controversée du Maréchal Ion Antonescu, héros national qui représente, d'une manière "heureuse" les vertus caractéristiques du peuple roumain.

Le premier problème étudié par l'auteur porte sur la malédiction qui semble nous gouverner au moment où l'on met en discussion la personnalité fascinante du Maréchal: celle de trouver difficilement la modalité d'évaluer correctement cette personnalité à destinée traque qui est arrivée en tête du pays quand l'existence même de l'Etat roumain était menacée. En tenant compte des recherches entreprises jusqu'à ce moment, on tire la conclusion que tout doit être analysé avec lucidité dans le contexte historique dans lequel les événements au lieu; la politique promue par le Maréchal doit être comprise à travers les faits et le rapport de forces qui l'ont déterminée ou qui l'ont contrainte, à travers aussi les intérêts nationaux et politiques impliqués.

L'auteur soutient et argumente que, dans la conception et dans l'activité du Maréchal Ion Antonescu se sont remarqués deux aspects qui compètent l'image de la Roumanie pendant la deuxième guerre mondiale: refaire l'intégrité territoriale de la Grande Roumanie et sauver le pays du péril de la domination communiste.

D'autres problèmes examinés dans cet article portent sur l'analogie entre la situation d'Antonescu et celle du Maréchal Pétain, sur la dictature d'Antonescu, sur ses erreurs, sur les rapports, avec le corps de commandement de l'armée roumaine (l'auteur tire la conclusion que les rapports entre le Maréchal Ion Antonescu et le corps de commandement n'étaient pas si solidaires, tels, par certains auteurs à l'opinion publique), sur le procès intenté au Maréchal et à ses proches collaborateurs.

Comme conclusion l'auteur souligne que le Maréchal Ion Antonescu a compris l'esprit de son époque et lui a donné l'évolution nécessaire, même si cela a entraîné le sacrifice de soi-même, le sacrifice suprême, mais jamais l'abandon des intérêts et permanents du pays et du Peuple Roumain.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS VASLUI XXI, 1999

CARACTERUL POLITIC AL LEGILOR ADOPTATE ÎNTRU 1 DECEMBRIE 1946 ȘI 24 FEBRUARIE 1948 ȘI INSTAURAREA REGIMULUI DE “DEMOCRAȚIE POPULARĂ”

Florin GEORGESCU

Actul de la 23 August 1944, pe lângă efectele evute în planul relațiilor militare și diplomatice interne și internaționale, a determinat o nouă situație și în privința vieții politice din țara noastră. Pentru prima dată în istoria contemporană a României, Partidul Comunist din România era reprezentat în guvernele de coaliție constituite după 23 August.¹

Între 23 august 1944 și 28 februarie 1945, în cadrul celor trei guverne care au administrat țara, Partidul Comunist a deținut o serie de poziții importante, cum era cea de la Ministerul Justiției care era condus de Lucrețiu Pătrășcanu, unul din liderii Partidului Comunist. Deținerea acestor poziții a permis acestui partid să pună în aplicare unele măsuri menite să contribuie la întărirea influenței sale în viața politică în general și în cadrul instituțiilor statului în particular. Au fost adoptate o serie de legi, în special în timpul guvernului condus de generalul Nicolae Rădescu. Printre aceste acte normative se află și legea sancționării criminalilor de război care a fost folosită de Partidul Comunist pentru a declanșa procesul de înlăturare din cadrul instituțiilor statului în primul rând a celor care își exprimau sprijinul față de Partidul Național Țărănesc și față de Partidul Național Liberal.

Acest proces se va intensifica după instalarea prin forță a cabinetului doctor Petru Groza în care Partidul Comunist și sateliții săi grupați în Frontul Național Democrat dețineau practic supremația.

“Alegerile” din 1946 nu au făcut decât să legitimizeze toate acțiunile guvernului Groza și să permită formarea unui for legislativ dominat de Partidul Comunist și celelalte grupări politice din Blocul Partidelor Democratice aflate la remorca acestui partid care era doar mijloc al Uniunii Sovietice în politica de sovietizare a țării.

Dominarea Parlamentului care și-a deschis lucrările la 1 decembrie 1946 a permis adoptarea unor legi cu caracter economico – financiare, actele normative care se adresau domeniului politico – social au deținut un loc bine definit în activitatea parlamentului și au urmărit în principal distrugerea oricărei opoziții politice și sociale, care să faciliteze ocuparea integrală a puterii politice de către Partidul Comunist din

România.

În domeniul legislației politice, activitatea Parlamentului a fost inaugurată prin adoptarea *Regulamentului interior al Adunării Deputaților*.

Dintre cele 18 capitole, cel cu numărul 12 care se referă la disciplina în timpul sesiunii forului legislativ, conține o serie de prevederi care limitau accesul deputaților la lucrările parlamentului.

Articolul 117 prezintă cele trei categorii de sancțiuni care puteau fi aplicate membrilor Adunării Deputaților: chemarea la ordin, avertismentul și excluderea temporară. Articolul 119 prevedea că avertismentul putea fi pronunțat în situația când un deputat "a provocat tumult"² sau "a adresat unuia sau mai multor deputați injurii sau amenințări"³. Semnificativă este exprimarea care lasă loc la interpretări, permițând excluderea acelor deputați care reprezentau Particul Național Țărănesc condus de Iuliu Maniu și Partidul Național Liberal al lui Dinu Brătianu pentru simpla exprimare a unor puncte de vedere care nu erau în concordanță cu acelea exprimate de majoritatea parlamentară.

Următorul articol institua posibilitatea excluderii temporare a oricărui deputat care a fost avertizat ori în decursul a 60 de ședințe ale Adunării Deputaților, "care a întrebuițat, care s-a făcut vinovat de insulte față de Adunare sau președintele ei și care s-a făcut vinovat de insulte, provocări sau amenințări față de membrii Guvernului."⁴

Sancțiunea excluderii temporare determina interdicția pentru deputatul respectiv de a participa la ședințele Parlamentului "până la expirarea a 15 ședințe următoare sesiunii în care s-a pronunțat sancțiunea"⁵. În situația când respectivul deputat refuza să se supună interdicției sau în cazul când avea loc o a doua excludere temporară, interdicția participării la lucrări era extinsă la 30 de ședințe.

Articolul 123 prevedea posibilitatea ca oricare deputat să fie "reținut în localul Adunării"⁶ pentru săvârșirea unui "fapt delictuos"⁷ care nu este definit, lăsând loc interpretărilor subiective care puteau duce la adoptarea unor decizii de excludere a reprezentanților țărăniști și liberali din forul legislativ.

Capitolul XIV al legii se referea la inviolabilitatea deputaților și stabilea o serie de măsuri care aveau scopul de a institui și o oarecare teamă în rândurile acelor deputați care doreau să exprime diferite puncte de vedere ce conțineau critici la adresa politicii Partidului Comunist și a sateliților săi și care puteau fi folosite de guvernanti pentru a înlătura pe acești deputați care reprezentau în marea lor majoritate opoziția.

Articolul 129 prevedea că deputații "nu pot fi urmăriți sau arestați în materie de represiune în timpul sesiunii, decât cu autorizarea Adunării. [...] Cererea de autorizare se adresează de guvern președintelui, care o comunică Adunării în ședință publică"⁸. Se pune întrebarea, ținând cont de componența Adunării Deputaților rezultată în urma "alegerilor" din 19 noiembrie 1946, dacă exista posibilitatea ca un deputat care nu era de acord cu punctele de vedere ale autorităților să rămână în băncile forului legislativ? Prevederea că oricare deputat putea fi urmărit sau arestat în timpul sesiunii parlamentare numai cu avizul Adunării Deputaților, era cuprinsă în articol din considerente pur teoretice, compunerea Adunării Deputaților care era dominată de reprezentanții Partidului Comunist și a aliaților săi putând determina oricând eliminarea oricărui deputat care exprima o poziție diferită față de cea a guvernului.

Încercarea unor lideri ai P.N.Ț. și anume Ion Mihalache, Nicolae Penescu, Ilie Lazăr și Nicolae Carandino de a părăsi țara în dimineața zilei de 14 iulie 1947 cu două avioane I. A. R. – 39 ce urmau să se îndrepte spre Turcia, de acolo proeminenții oameni politici urmând să plece în Occident, a fost folosită de autorități pentru a declanșa procedura de dizolvare a celui mai important partid de opoziție din România.

Locul de decolare urma să fie aeroportul de la Tămădău, localitate aflată la 46 kilometri de București. În momentul când pasagrii își transportau bagajele, a apărut un grup compus din lucrători ai Ministerului de Interne, care au început să tragă focuri de avertisment în aer, determinând pe fugari să se predea. Informația cu privire la fuga liderilor Partidului Național Țărănesc a fost furnizată organelor Ministerului de Interne de unul dintre piloți care a fost racolat de Siguranță. În cursul zilei de 14 iulie 1947, organele de Siguranță au făcut o descindere la sediul central al P.N.Ț din strada Clémenceau, numărul 9, azi Gabriel Péri, unde au confiscat arhiva în prezența secretarului general adjunct al partidului, Comeliu Coposu.

Ce a urmat după descoperirea încercării liderilor P.N.Ț. de a părăsi țara a fost o campanie de o duritate extremă declanșată în presă și în Parlament și care a culminat cu intentarea unui proces liderilor acestui partid, proces început pe 29 octombrie 1947, în București, în sala festivă a Școlii Superioare de Război, fiind instrumentat de Tribunalul Militar al Corpului II Armată. Sentințele procesului încheiat la 31 octombrie 1947 au fost extrem de dure⁹

Încă de pe 17 iulie 1947, Comunicatul Ministerului de Interne, publicat în "Scânteia" din aceeași zi, făcea o prezentare a încercării liderilor țărâniști de a părăsi țara. Aceștia erau caracterizați ca fiind "pătrunși de ură împotriva regimului democrat"¹⁰, fiind acuzați că urmăreau "răsturnarea acestui regim, fiind amestecați în acțiunile criminale ale unor elemente dușmane poporului și temându-se de răspunderi în fața justiției și a mâinii populare pentru nelegiurile săvârșite"¹¹

În cadrul campaniei declanșate împotriva liderilor țărâniști, Parlamentul a contribuit într-o primă fază prin "ridicarea imunității parlamentare a deputatului Iuliu Maniu care, prin activitatea sa, s-a pus în afara intereselor țării"¹², a deputaților Emil Ghilezan, Aurel Leucutia, Vasile Serdici, Grigore Niculescu – Buzești și a deputatei Maria Ilie Lazăr. În raportul Comisiei de Legislație cu privire la ridicarea imunității parlamentare a tuturor deputaților țărâniști, citit de Andrei Pătrașcu (P.C.R.), se afirma: "Este o mare cinste pentru Parlamentul nostru că are posibilitatea să înlăture din rândurile sale pe acei care folosesc calitatea lor de deputat pentru a complota împotriva intereselor independenței țării"¹³. Ridicarea imunității parlamentare era dorită de P.C.R. pentru a avea posibilitatea declanșării unui proces de avengură contra liderilor P.N.Ț. care să ducă la încadrarea acestora și la dizolvarea partidului.

Pe aceleași coordonate se situează raportul ministrului de interne, Teohari Georgescu, privind dizolvarea Partidului Național Țărănesc, raport prezentat în fața Adunării Deputaților pe 29 iulie 1947. Conform spuselor ministrului, grupa "urma să realizeze în străinătate hotărârile și directivele conducerii P.N.Ț., în frunte cu Iuliu Maniu, care constau în organizarea de acțiuni menite să știrbească suveranitatea națională, să primejduiască pacea și să declanșeze războiul civil"¹⁴. P.N.Ț. era acuzat că a desfășurat de-a lungul existenței sale o "activitate antinațională"¹⁵ care s-a intensificat după 23 August 1944 când "a întreprins acțiuni cu scopul de a împiedica să participe [...] la defascizarea aparatului de stat, la pedepsirea criminalilor de război și instaurarea unui regim democrat"¹⁶. Raportul face simple afirmații care nu erau argumentate.

Această frazeologie avea menirea de a creea în ochii populației o nouă imagine asupra Partidului Național Țărănesc care nu făcuse altceva după 23 August 1944 decât de a denunța măsurile abuzive luate de Partidul Comunist cu sprijinul Armatei Roșii, aceste denunțuri fiind catalogate ca "acțiuni antinaționale" P.N.Ț. protesta față de acțiunea de înlăturare din aparatul de stat, care era numită de autorități "defascizate", a simpatizanților țărâniști și liberali și față de arestarea reprezentanților partidelor de opoziție catalogați ca fiind "criminali de război"

Existența unor grupuri de rezistență față de politica P.C.R. (*Sumanele Negre, Haiducii lui Avram Iancu, Graiul Sângelui, Partizanii adevăratei democrații sau Corpul Partizanilor Alb*) prin împrăștierea de broșuri caracterizate ca "ațătoare de sabotaj și asasinate"¹⁷ a fost folosită de autorități pentru a lovi în P.N.Ț, care era acuzat că urmărea "împiedicarea operei de reconstrucție a țării întreprinsă de regimul nostru democrat"¹⁸. În realitate P.N.Ț. denunța abuzurile autorităților, măsurile represive luate față de reprezentanții săi și ai Partidului Național Liberal.

Raportul ministrului de interne afirma că aceste fapte sunt "suficiente pentru a justifica măsura legală a dizolvării partidului și a tuturor organizațiilor sale anexe, pe care o solicit Domniilor – Voastre"¹⁹.

Primul act important trecut prin dezbaterile Adunării Deputaților care se adresa domeniului politic a fost *Jurnalul Consiliului de miniștri prin care se dizolva Partidul Național Țărănesc* care a fost dat pe 29 iulie 1947, fiind publicat în Monitorul Oficial, partea I, numărul 172 din 30 iulie 1947.

În conformitate cu acest Jurnal, care cuprinde patru articole, P.N.Ț condus de Iuliu Maniu era dizolvat, decizia de dizolvare cuprinzând "toate organizațiile județene, de plasă și comunale ale susmenționatului partid, organizațiile militare, de tineret, feminine și orice alte organizații sau asociații conduse de acest partid"²⁰.

De altfel, toate sediile partidului urmau a fi închise, arhivele și corespondența confiscate (articolul doi), "întregul patrimoniu al acestui partid va fi lichidat conform legii"²¹ (articolul trei).

Dezbaterile care au urmat pe marginea hotărârii guvernului s-au caracterizat prin exprimarea unor poziții de condamnare a liderilor P.N.Ț. și a acestui partid.

Primul care a luat cuvântul a fost deputatul comunist Leonte Sălăjan care a apreciat cu privire la episodul Tămădău că P.C.R. și aliații săi au capacitatea necesară "pentru a înfrânge orice încercare a dușmanului democrației românești și a duce țara noastră pe drumul democrației populare de tip nou, pentru pace, libertate și bunăstarea celor ce muncesc"²².

Și celelalte grupări politice controlate de Partidul Comunist și-au exprimat sprijinul față de hotărârea Consiliului de Miniștri de a dizolva Partidul Național Țărănesc. P.S.D., Partidul Național Popular, Uniunea Populară Maghiară, reprezentantul populației evreești, Partidul Țărănesc Democrat, Partidul Național Liberal tătarăescan și Frontul Plugarilor au aprobat conținutul Jurnalului amintit. Această aprobare s-a concretizat în moțiunea adoptată de Adunarea Deputaților prin care "Parlamentul țării considera că dizolvarea P.N.Ț. – Maniu constituie o măsură de dreaptă apărare a regimului democratic din România, măsură prin care se contribuie la consolidarea și mai temeinică a tinerei democrații românești [...] parlamentul țării considera că actul de dizolvare al P.N.Ț. – Maniu a fost dictat de interesele supreme ale țării și că guvernul, luând măsură de apărare a Statului, a îndeplinit o datorie constituțională și legală. Luând act cu satisfacție de aceste măsuri, Adunarea Deputaților felicită Guvernul țării și Ministerul Afacerilor Interne pentru felul cum au înțeles să-și îndeplinească misiunea de consolidare și apărare a democrației și păcii poporului român"²³.

După prezentarea moțiunii, s-a trecut la votarea acesteia. Din cei 295 de deputați prezenți, 294 au votat pentru, un singur deputat dezaproband moțiunea.

Presa subordonată puterii nu a făcut altceva decât să contribuie cu toate forțele la campania declanșată contra Partidului Național Țărănist și a lui Iuliu Maniu.

În "Scânteia" din 1 august 1947, în articolul "Falimentul Partidului Național Țărănesc – o ședință a istoriei", Silviu Brucan scria: "Dizolvarea Partidului Național Țărănesc nu apare ca un efect al unei simple măsuri de legitimă apărare luată de

regimul democrat din România. Ea nu poate fi redusă nici măcar la proporțiile unei hotărâri de stat, inspirată de dorința unei aplicări consecvente a dispozițiilor tratatului de pace semnat de România la Paris. Însemnarea acestei dizolvări constă în faptul că ea consfințește un faliment politic total al unui partid care nu mai avea ce căuta în viața politică românească și tocmai din această cauză își caută un punct de sprijin în afara hotarelor românești", Hotărârea era – conchidea autorul – "o sentință a istoriei"²⁴.

În același ziar, Sorin Toma consemna opinia "oamenilor muncii", care trimiteau scrisori organului de presă al Partidului Comunist, cu următorul conținut: "Cum îi mai rabdă fața pământului pe dușmanii aceștia care se duceau să ne caute dușmanii în străinătate? Îl rugăm din inimă pe tovarășul Teohari Georgescu să-i aresteze pe toți și să-i trimită la muncă la noi în mină, dimpreună cu marele lor, Iuliu Maniu"²⁵.

Următoarea lege cu caracter politic și care se înscria pe aceleași coordonate ale distrugerii elitei politice românești a fost *legea cu numărul 289 pentru desființarea și interzicerea organizațiilor de tip fascist, profascist sau terorist, politice, militare sau paramilitare*.

Actul normativ respectiv a fost votat pe 4 august 1947 fără dezbateri, fiind aprobat de 146 de deputați și dezaprobat de numai doi. A intrat în vigoare în urma publicării în Monitorul Oficial, partea I, numărul 189 din 18 august 1947. Majoritatea regulamentului pentru a face posibilă adoptarea proiectului de lege amintit în paragraful anterior era de 105 voturi.

Legea avea la bază articolul 15 al Convenției de Armistițiu"²⁶, fapt reieșit din expunerea de motive a lui T. Gherogescu din 7 august 1947; "Prin articolul 15 din Convenția de Armistițiu, Guvernul [...] se obligă să dizolve organizațiile prohitleriste"²⁷.

Legea reprezenta și o încercare de a legitima oarecum acțiunea dizolvării P.N.Ț și a arestării liderilor acestui partid. Tot în expunerea de motive și tot prin invocarea Convenției de Armistițiu, ministerul de interne încerca să demonstreze că măsura dizolvării Partidului Național Țărănesc a fost justificată de încercarea eșuată a liderilor săi de a părăsi țara, considerată de autoritățile o activitate de compromitere în Occident a regimului "democrat" din România.

Printr-o serie de măsuri administrative, celelalte organizații de acest fel au fost desființate în fapt de îndată ce obiectul lor a devenit ilicit în baza Convenției de Armistițiu și practic puse în imposibilitatea desfășurării vreunei activități.

Cu privire la aceste organizații rămăsese însă nerezolvată modalitatea lichidării patrimoniului lor.

Prin alăturatul proiect de lege se ratificau măsurile luate în acest scop pe cale administrativă prevăzându-se sancțiuni aspre împotriva celor care încercau să reconstituie sau să facă propagandă în favoarea unor asemenea organizații.

Referitor la textul de lege care cuprinde patru articole, se poate aprecia că acesta se caracterizează prin folosirea intenționată, încă din titlu, a unor termeni care lăsaus loc la interpretări. Din acest punct de vedere articolul unu este semnificativ: "Organizațiile prohitleriste de tip fascist, politice, militare sau paramilitare, ca și organizațiile care au dus propagandă ostilă Națiunilor Unite, existente pe teritoriul României, la 23 August 1944, sunt și rămân dizolvate.

Reînființarea, sub orice formă, a unor asemenea organizații este interzisă"²⁸.

Prin același articol, așa cum reiese din ultimul paragraf, se ratificau "măsurile administrative prin care aceste organizații au fost desființate"²⁹. Această prevedere avea scopul de a da o notă de legitimitate măsurii administrative de dizolvare a P.N.Ț > instituite în urma denunțării de către unul din piloți, a încercării conducătorilor Partidului Național Țărănesc, mai puțin Iuliu Maniu, de a părăsi țara pe 14 iulie 1947.

Articolul doi instituia obligația "foștilor conducători ai organizațiilor menționate la articolul unu, sub sancțiunea răspunderii penale prevăzute la articolul trei, de a prezenta M.A.I., în termen de 10 zile libere de la publicarea ei, declarații asupra șediiilor organizațiilor, compunerii lor, armelor de foc sau albe, precum și registrele de membri"³⁰. Articolul prevedea confiscarea de către stat a patrimoniului organizațiilor dizolvate.

Ultimele două articole stabileau pedepsele, foarte dure de altfel, pentru diferite categorii de persoane care continua să propage ideile politice ale organizațiilor desființate. Conducătorii și membrii organizațiilor prevăzute la articolul unu care își continua activitatea, cei care inițiau și participau la înființarea "unor organizații politice, militare sau paramilitare de tip fascist"³¹, erau pedepsiți cu muncă silnică cuprinsă între 15 și 25 de ani, cu degradare civică pe o perioadă de la 5 la 20 de ani conform articolului trei.

Articolul patru instituia pedeapsa "cu închisoarea corecțională de la trei luni la zece ani, amendă de la 100 000 la 1 000 000 lei și interdicția corecțională de la 1 la 3 ani"³² pentru cei care "fără a putea fi dovedit că fac parte din vreo organizație din cele prevăzute la articolul trei, se dedau la propagandă sau la orice fel de acțiuni în favoarea acestora sau a scopurilor urmărite de asemenea organizații"³³. Posibilitatea arestării sau cea a achitării unei amenzi în cazul desfășurării unei propagande în favoarea organizațiilor prevăzute la articolul trei, în realitate în favoarea partidelor de opoziție, de către o serie de persoane fără nici o dovadă a desfășurării unei astfel de propagande, reprezenta o încălcare a celor mai elementare norme de drept.

Prevederile ambigue ale legii, intenționat redactate în acest fel, aveau menirea de a lăsa cât mai eficient asupra tuturor organizațiilor și cetățenilor care protestau față de politica guvernamentală. Expresii de genul "organizațiuni de tip fascist, profascist sau teroriste, politice, militare sau paramilitare" dădeau posibilitatea autorităților de a adopta măsuri represive față de toate grupările care se opuneau politicii P.C.R..

Următorul act normativ adoptat a fost *legea numărul 291 de urmărire și sancționare a celor vinovați de crime de război sau împotriva păcii ori umanității*³⁴. Legea conține 12 articole și a fost aprobată fără dezbateri de 195 de deputați, doi parlamentari votând contra.

În expunerea de motive prezentată de ministrul justiției, Lucreția Pătrășcanu, se evidențiază necesitatea adoptării unei astfel de legi, fiind invocată, ca și în cazul legii anterioare, Convenția de Armistițiu:

"În vederea îndeplinirii obligațiunilor isvorând din Convenția de Armistițiu, s-a socotit necesară întocmirea alăturatului proiect de lege, care atribuie, din nou, secțiunilor criminale ale unor Curți de Apel, competența judecării infracțiunilor [...] și prin care se reglementează, totodată și posibilitatea redeschiderii cercetărilor, în cauzele anterior clasate"³⁵.

În cadrul acestei legi, articolul doi, punctul c, este formulat în așa fel încât dădea posibilitatea autorităților de a lua măsuri împotriva oricăror persoane care erau acuzate de săvârșirea unor crime de război, de organizarea unor acțiuni în exterior "în slujba hitlerismului sau fascismului și au atacat Țara prin scris, prin grai sau în orice alt mod"³⁶ fără a fi precizat foarte clar care persoane intrau în această categorie. În realitate aceste persoane, acuzate că fac parte din "alte organizații hitleriste"³⁷, își exprimau susținerea față de Partidul Național Țărănesc și față de Partidul Național Liberal. Alineatul c era redactat astfel, prezentarea lui în extenso fiind foarte necesară pentru înțelegerea exactă a scopurilor autorităților:

"Sunt vinovați de a fi săvârșit, ordonat sau participat la săvârșirea crimelor

contra păcii sau umanității, cei care: [...] au părăsit teritoriul național pentru a se pune în slujba hitlerismului sau fascismului și au atacat Țara prin scris, prin grai sau în orice alt mod, precum și cei care s-au pus în slujba hitleriștilor înăuntrul Țării, intrând în S.S., S.A., Gestapo și alte organizațiuni hitleriste”³⁸

Articolul trei stabilea pedeapsa: “muncă silnică pe viață iar dacă sunt circumstanțe atenuate cu muncă silnică pe timp mărginit de la 15 la 25 de ani”³⁹. Ca și în cazul legii precedente, semnificativă este duritatea pedepselor. Se pune întrebarea dacă exista vreo diferență între condamnatul la muncă silnică pe viață sau numai pe o perioadă cuprinsă între 15 și 25 de ani? Condițiile de detenție, modul brutal de purtare al anchetatorilor și gardienilor, condițiile de muncă duc la concluzia că pedeapsa la muncă silnică pe viață sau numai pentru 25 de ani făceau din omul care o îndeplinea o ființă lipsită de dorința de a-și continua viața după părăsirea închisorii, în condițiile contractării a diferite boli și a degradării civice la care era supus.

Luna decembrie a anului 1947 a reprezentat luna declanșării campaniei totale de cucerire a puterii politice.

Începută prin adoptarea legii de organizare judecătorească, campania a fost finalizată prin forțarea regelui de a abdică și proclamarea Republicii Populare Române la 30 decembrie 1947, regimul de “democrație populară” fiind instalat și din punct de vedere politic.

Pe 5 decembrie 1947 a intrat în vigoare *legea numărul 341 pentru organizarea judecătorească* în urma publicării în Monitorul Oficial, partea I, numărul 282, fiind aprobată în ședința Adunării Deputaților din 28 noiembrie 1947.

Legea, formată din 162 de articole cuprinse în patru părți, este semnificativă prin introducerea în aparatul justiției a ceea ce a fost cunoscut sub numele de asesori populari.

Articolul doi al legii prevedea că “fiecare judecătorie se compune din unul sau mai mulți judecători și mai mulți asesori populari”⁴⁰. Articolul patru stabilea că asesorii populari “în număr de doi, vor lua parte împreună cu judecătorul sau ajutorul de judecător la judecarea pricinilor cu caracter contencios.

La judecătoriile urbane, asesorii vor lua parte numai la judecarea cauzelor penale”⁴¹

Conform articolului 18 al legii organice, cei doi asesori aveau dreptul de a intra, alături de un judecător sau supleant, în compunerea tribunalelor care judecau în cauze de ordin penal. Asesorii erau reprezentați și în cadrul Curților judecau în procesele penale cu doi consilieri și trei asesori populari.

Titlul doi al părții întâi al actului normativ din 5 decembrie 1947 conține mai multe referiri cu privire la noua instituție.

Articolul 43 prevedea că pe “lângă Ministerul public al fiecărui tribunal vor funcționa câte doi asesori populari”⁴². Același articol stabilea și o serie de atribuții ale acestui nou corp infiltrat de autorități în aparatul justiției cu scopul subordonării acestuia intereselor P.C.R. de a lăsa cât mai eficient și rapid în oricine încerca să formuleze puncte de vedere critice față de măsurile guvernamentale. Asesorii erau “obligați să cerceteze dosarele cauzelor clasate și să raporteze procurorului general al Curții respective, cauzele pe care le vor socoti că au fost clasate pentru motive neîntemeiate; ei vor avea dreptul să declare recurs la Camera de instrucțiune împotriva ordonanțelor de neurmărire”⁴³

Titlul doi al părții a doua stabilea exact, pe parcursul a șapte articole (articoale 85 – 91), modul de organizare și funcționare al noulor instituții care aveau scopul de a compromite noțiunea de justiție și subordona pe cei care ar fi trebuit să vegheze la buna desfășurare a activității judecătorești.

Articolul 85 prevedea modul de alegere a asesorilor populari în mediul rural: "Alegerea se va face prin viu grai cu majoritatea celor prezenți, în localul judecătoriei sai al școalei, sub președenția judecătorului asistat de doi consilieri comunali, dintre locuitorii propuși de Consiliul comunal sau de organele care îl înlocuiesc(...).

În fiecare comună de reședință vor fi aleși 32 de locuitori, dintre care primul – președinte al tribunalului va desemna prin tragere la sorți, doi asesori populari și șase supleanți. Ei vor lua parte la judecarea pricinilor ce se vor judeca la reședință respectivă în primele trei luni ale anului judecătoresc. Pentru trimestrele următoare, primul – președinte al tribunalului va desemna din aceeași listă de 32 locuitori prin tragere la sorți, cu 15 zile înainte de expirarea trimestrului, pe noii asesori populari și supleanții lor; cu aceeași procedură vor fi completate locurile devenite vacante"⁴⁴

Articolul următor prezenta modul de alegere a asesorilor populari la nivelul judecătoriilor orășenești: "Pentru judecătoriile urbane și cele mixte, în ceea ce privește reședințele principale, pentru tribunale, ministere publice și Curți, Consiliul Județean Sinducal, va convoca, în cursul lunii Decembrie al fiecărui an, pe membrii Sindicatelor și Asociațiilor profesionale recunoscute persoane juridice, din localitățile de reședință ale instanțelor, să aleagă pentru fiecare judecător, Curte nedivizată, sau secțiune criminală, câte o listă de 32 membrii ai Sindicatelor sau Asociațiilor profesionale, înscrși în listele electorale, cu știință de carte și domiciliati în localitățile de reședință ale instanțelor respective. Se stabilea că votarea urma să se facă "prin viu grai cu majoritatea celor prezenți"

Votul prin viu grai reprezenta un mijloc prin care autoritățile puteau să supravegheze modul cum cei prezenți își exercitau dreptul de vot, putând lua măsuri contra celor care nu votau sau împotriva celor care respingeau sau criticau instalarea noilor funcționari fără pregătire juridică în aparatul justiției.

Din cadrul listelor de asesori populari, președinții tribunalelor desemnau "prin tragere la sorți, cu 15 zile înainte de începerea fiecărui trimestru al anului judecătoresc, câte doi asesori populari pentru judecătorii și ministerele publice ale tribunalelor, câte patru tribunale nedivizate sau secțiunile corecționale și câte trei pentru Curțile nedivizate sau secțiunile criminale ale instanțelor din circumscripțiunea sau din localitatea de reședință a tribunalului respectiv"⁴⁵

Articolul 87 prevedea că "sarcina funcțiunii de asesor popular este obligatorie"⁴⁷ Tot în acest articol se stabileau drepturile acestor noi funcționari ai aparatului justiției. Aceștia aveau dreptul "să refuze numirea sau să demisioneze din funcțiune, dacă au împlinit 60 de ani, dacă vreo boală sau infirmitate îi împiedica să îndeplinească, în condițiuni mulțumitoare, însărcinarea sau dacă îndeplinesc o funcțiune electivă în Stat, județ sau comună"⁴⁸. Conform articolului 88, asesorii primeau indemnizație specială care urma să fie stabilită de guvern. Ei își păstrau pe perioada îndeplinirii noii funcții, vechiul loc de muncă.

Articolul următor stabilea sancțiunile de care "beneficiau" acești asesori în anumite situații: "Asesorii populari, care lipsesc nemotivat, vor fi pedepsiți cu amendă până la 500 de lei, pentru fiecare ședință. Pedepsa se va pronunța pentru asesorii populari de la judecătorii de către primul președinte sau președintele tribunalului respectiv, iar asesorii populari de la tribunale, ministere publice sau Curți, de către primul președinte sau președintele Curții respective.

Asesorii populari, care lipsesc nemotivat la mai mult de cinci ședințe în timpul unui trimestru, vor putea fi revocați de Ministerul Justiției și trimiși în judecată pentru refuz de serviciu. Asesorii revocați vor fi decăzuți din dreptul de a mai fi asesori"⁴⁹.

Articolul 90 instituia asesorilor ca la numirea în funcție să depună "în ședință

publică, în fața șefului instanței respective, jurământul prevăzut pentru magistrați”⁵⁰

Ultimul articol al părții a doua a legii de față stabilea că funcția “de asesor popular este incompatibilă cu profesiunea de avocat”⁵¹

Articolul 161 prevedea că: “Alegerile și desemnarea asesorilor populari pentru primul trimestru judecătoresc, se vor face la 1 Martie 1948, sau în termen de 30 de zile de la data deciziunilor prevăzute de articolul doi”⁵². Conform aceluiași articol, dispozițiile legii pentru organizare judecătorească urmau să intre în vigoare începând cu 1 Martie 1948. Legea a fost aprobată de 280 de deputați, un singur deputat votând contra. Majoritatea regulamentară pentru adoptarea proiectului de lege era de 141 voturi.

În privința discuției generale pe marginea legii, toate grupările politice parlamentare și-au exprimat intenția de a aproba proiectul de lege. Toate pozițiile exprimate de Partidul Național Popular, Partidul Comunist Român, P.S.D., Partidul Țărănesc Democrat, Frontul Plugarilor, P.N.L., Uniunea Populară Maghiară precum și de ministrul justiției în încheierea discuției generale, fac referiri la noua instituție a asesorilor populari care era cuprinsă și în Platforma – program a B.P.D. din 17 mai 1946.

Acest program stabilea reînființarea Curților cu Jurați și introducerea unui “judecător ambulant la sate, spre a scuti țăranii de deplasări la mari distanțe în procesele de mică importanță”⁵³

Dintre pozițiile prezente, semnificativă este cea a P.C.R. exprimată prin vocea viitorului dictator, Nicolae Ceaușescu: “Caracteristica principală a noi legi judecătorești este introducerea elementelor populare muncitorești și țăranimii muncitoare în organele de judecată. A doua caracteristică este alegerea democratică a acestora, de către sindicate și organizațiile profesionale ale celor de la orașe și de adunările obștei statului, a reprezentanților țăranimii muncitoare.

Prin alegerea din marea masă a judecătorilor populari, se creează o legătură strânsă între popor și justiție. Trimișii poporului vor avea sarcina să facă dreptate celor ce muncesc și de a lovi fără cruțare în speculanții, în sabotori și în dușmanii de tot felul ai democrației și bunei stări a poporului român”⁵⁴

Punctul de vedere al guvernului este exprimat de ministrul justiției, Lucrețiu Pătrășcanu, punct de vedere care merge pe aceleași coordonate ca și declarația lui Nicolae Ceaușescu: “Reforma justiției [...] nu înseamnă numai schimbarea oamenilor, ci schimbarea sistemului. Într-adevăr, îndeosebi prezența asesorilor populari schimbă sistemul, iar nu numai oamenii.

Asesorii populari aduc pe scaunul judecătoresc conștiința lor de clasă și lumina minții lor. Dar mai aduc ceva: interesele oamenilor muncitori, ale celor care luptă și muncesc nu numai pentru îmbunătățirea vieții lor, dar și pentru apărarea și consolidarea drepturilor și libertăților democratice. Asesorii populari aduc în justiție sprijinul maselor, care i-au trimis acolo. Ei reprezintă într-adevăr masele populare, reprezintă imensa majoritate a poporului român. Prin prezența asesorilor populari, am introdus elementul democratic în justiția noastră”⁵⁵.

Articolele și declarațiile de presă s-au caracterizat prin unicitatea punctelor de vedere exprimate încă din vara anului 1947.

Declarațiile de presă, articolele, luările de poziție ale autorităților, evidențiau dorința și scopul subordonării totale a aparatelor justiției prin înlocuirea acelor magistrați care nu se supuneau măsurilor adoptate de autorități, fiind totodată simpatizanți sau chiar membrii ai fostului Partid Național Țărănesc condus de Iuliu Maniu.

În același timp, reprezentanții puterii doreau și înlăturarea acelor magistrați

care nu aveau intenția de a se afilia politic, ei dorind doar să-și facă datoria prin promovarea unei justiții adevărate lipsite de ingerițele politicului. Dorința oamenilor dreptului era imposibil de îndeplinit în noile condiții când Partidul Comunist din România își impunea controlul asupra tuturor instituțiilor statului cu scopul finalizării procesului de instaurare a regimului de "democrație populară" în România, în realitate a dictaturii partidului unic.

Pe 22 august, Sorin Toma, în articolul de fond din "Scânteia", afirma că justiția să fie curățată de "balastul elementelor ostile poporului pentru ca să pătrundă suflul nou al elementului popular"⁵⁶. De aceea se impuneau instanțe și texte procedurale "potrivite pentru ca să fie zdrobite repede și fără cruțare orice unealtă contra poporului"⁵⁷. Ce se înțelegea prin curățirea justiției de "balastul elementelor ostile poporului"? Era vorba de înlăturarea magistraților care se opuneau P.C.R. În acest domeniu. O decizie care invoca articolul 154⁵⁸ din legea 341, a fost adoptată pe 10 februarie 1948, fiind publicată în Monitorul Oficial, partea I, numărul 34 / 11 februarie 1948. Decizia cuprindea un număr de 129 de magistrați dispoziționați. Exemplificarea cu numai câteva nume este semnificativă pentru procesul de epurare a justiției. Au fost înlăturați: M. Possa, procuror general la Curtea de Casație și Justiție; T. Tănăsescu, președinte la Secția a II-a a Curții de Casație și Justiție; N. I. Dobrotescu, consilier la Secția I a Curții de Casație și Justiție; M. Papadopol, procuror la Curtea de Casație și Justiție; Alexandru – Ștefan Policrat, consilier la Curtea de Apel București, Tuluiș Goruneanu, președinte la Curtea de Apel Timișoara.

"Scânteia", numărul 987 de sâmbătă 29 noiembrie 1947, prezintă discursul ținut de Lucrețiu Pătrășcanu la mitingul de la C.F.R. Grivița din 28 noiembrie 1947 referitor la instituția judecătorilor populari: "Acești judecători populari, aleși din masa muncitorească de la orașe, din rândurile țărăminii muncitoare de la sate, nu înseamnă oameni noi într-un sistem vechi, ci înseamnă în realitate, un nou sistem de a împărți dreptatea. Prin prezența reprezentanților aleși ai maselor muncitoare de la orașe și sate, care devin judecători cu drept hotărâtor în tribunale și Curți, justiția într-adevăr devine populară [...]. În judecata lor, judecătorii populari trebuie să se conducă de sentimentul lor de dreptate, de conștiința și mintea lor. Judecătorul popular nu este chemat să cunoască textul legii și să aibă cultură juridică; el este chemat să aprecieze faptele așa cum i se înfățișează dovezile care vorbesc împotriva sau pentru un inculpat, să privegheze ca dreptatea și numai dreptatea să se facă"⁵⁹.

Ziarul P.C.R. din 12 decembrie 1947, în articolul "Cine poate fi ales judecător popular. Ce drepturi va avea și ce muncă va face?", sublinia că: "nici chiaburii, nici negustorii, nici funcționarii nu au dreptul să fie judecători populari, iar asesorul popular n-are nevoie să cunoască multă carte și legi multe. Astea le știe judecătorul, el trebuie să judece după mintea și conștiința lui"⁶⁰.

În concluzie, legea pentru organizarea judecătorului a reprezentat un pas important în procesul de subordonare a justiției prin ceea ce a fost cunoscut în epocă sub numele de asesori populari și care au desființat noțiunea de justiție. Oamenii fără pregătire juridică, așa cum reiese și din discursul ministrului justiției, ținut la C.F.R. Grivița, erau puși să dea sentințele în locul adevăraților magistrați.

Instaurarea regimului de "democrație populară" a fost finalizată prin actul de ablitare al regelui și prin proclamarea R.P.R. în ziua de 30 decembrie 1947.

În cadrul dezbaterilor din Adunarea Deputaților din 30 decembrie privind abdicarea regelui și proclamarea R.P.R., deputatul Gh. Nechita a prezentat *proiectul de lege privind constituirea Statului Român în R.P.R.*, proiect care nu a mai fost prezentat comisiilor Adunării Deputaților, președintele forului legislativ, Mihail Sadoveanu, propunând votarea legii în forma prezentată Adunării care a acceptat

propunerea ceea ce a determinat votarea în unanimitate a proiectului de lege. Numărul deputaților prezenți era 295. Majoritatea necesară trecerii proiectului de lege era de 198 de voturi. Legea a fost publicată în Monitorul Oficial, partea I, numărul 300 bis din 30 decembrie 1947.

Adunarea Deputaților lua act de abdicarea regelui Mihai. Articolul doi consfințea abrogarea Constituției din 1866 împreună cu modificările realizate atât pe 29 martie 1923 cât și la 1 septembrie 1944 precum și modificările ulterioare.

Cel de-al treilea articol institua numele de Republica Populară Română. Al patrulea articol stabilea că puterea legislativă să fie executată de Adunarea Deputaților până la dizolvarea sa și până la formarea unei adunări constituante la o dată ce urma a fi fixată de Adunarea Deputaților.

Următorul articol prevedea că noua Constituție va fi elaborată de această adunare constituantă.

Articolul șase arăta că până la votarea și promulgarea Constituției, puterea executivă urma să aparțină unui prezidiu format din cinci membri care erau aleși de Adunarea Deputaților din cadrul personalităților publice și științifice ale noii Republicii Populare care trebuiau să depună jurământul în fața forului legislativ.

În conformitate cu articolul opt al legii, în trei zile de la apariția legii toți funcționarii aparatului de stat trebuiau să jure credință noii forme de stat.

Ultimul articol al legii prevedea că promulgarea acestui act legislativ se va face de către președintele Consiliului de Miniștri, dr. Petru Groza care a semnat-o alături de ministrul justiției, Lucrețiu Pătrășcanu.

După votarea acestei legi, deputatul Gh. Apostol a depus un *proiect de lege prin care pe baza articolului șase a legii de mai sus erau numiți ca membri în Prezidiul R.P.R.: C.I. Parhon, M. Sadoveanu, St. Voitec, Gh. C. Stere și I. Niculi.*

Ca și precedentul proiect de lege și acesta a fost votat tot cu unanimitate de voturi. Legea 364, a fost publicată în Monitorul Oficial, partea I, numărul 300 bis decembrie 1947.

Abdicarea forțată a regelui și proclamarea Republicii populare Române pe 30 decembrie 1947 și numirea membrilor Prezidiului R.P.P. au fost însoțite și de decretul care întărea noua formă de stat și de o Proclamație către țară în care erau anunțate schimbările structurale de la nivelul puterii politice.

În privința decretului cu numărul 2302, acesta prevede numirea lui P. Groza ca președinte al Consiliului de Miniștri⁶¹. Decretul, având un singur articol, era semnat de C.I. Parhon, Mihail Sadoveanu, Stefan Voitec, Ion Niculi și doctorul Petru Groza în calitate de premier.

Proclamația către "muncitori, țărani, intelectuali, soldați, subofițeri, cetățeni și cetățeni ai României"⁶², semnată de toți membrii guvernului, prezenta opiniei publice modificările care avuseseră loc la nivelul puterii politice prin abdicarea regelui. În document se aprecia: "monarhia constituia o piedică în calea dezvoltării țării noastre, spre un regim de democrație populară, care să asigure tuturor celor ce muncesc bunăstarea materială și culturală, să asigure independența și unitatea Statului Român.

Prin înlăturarea monarhiei, se deschid democrației noastre populare, căi noi de mărețe înfăptuiri"⁶³

Afirmațiile erau adevărate. Monarhia rămăsese singurul bastion în fața intențiilor P.C.R. de a proclama Republica Populară și deci de a finaliza instituirea regimului de "democrație populară". Acest bastion trebuia înlăturat cu orice preț și în orice condiții pentru a se deschide calea instaurării dictaturii partidului unic sub masca așa-zisului regim de "democrație populară"

Presa aparținând puterii a comentat momentul proclamării R.P.P. ca pe o

mare realizare.

Vasile Luca, în articolul din 1 Ianuarie 1948, "Prin Republica Populară spre noi și mărețe înfăptuiri", publicat în "Scânteia", declara că prin "dărâmarea monarhiei, în jurul căreia se concentrau și se regrupau forțele reacționare interne, uneltind împotriva poporului, se asigura un tempo rapid în dezvoltarea democrației noastre populare".

"Scânteia", numărul 1053 din 23 februarie 1948, a prezentat Raportul politic general al lui Gh. Gheorghiu – Dej la Congresul P.M.R.: "23 August, 6 Martie, participarea la războiul antihitlerist, reforma agrară, alegerile parlamentare, transformările petrecute în țara noastră în a doua jumătate a anului ce s-a scurs – sunt verigi ale unui aceluiași lanț, etape diferite ale aceluiași proces de făurire prin lupta poporului muncitor a unui regim de democrație populară în țara noastră.

REZULTATUL ACESTUI PROCES ESTE REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ"⁶⁵

După abdicarea regelui, ofensiva împotriva acestuia a continuat. Prin decizia 164 a Comisiunii Ministeriale pentru Redresare Economică și Stabilizare Monetară din 5 ianuarie 1948 și publicată în Monitorul Oficial, partea I, numărul 5 din 7 ianuarie 1948, se prevedea încă de la articolul unu: "Pentru a se realiza identificarea și a se asigura păstrarea și administrarea bunurilor de orice fel [...] care formau patrimoniul fostei Coroane [...] "⁶⁶ se institua o comisie.

Articolul doi prevedea atribuțiile comisiei: organizarea, conducerea, coordonarea și controlul tuturor operațiunilor "de inventariere și conservare a bunurilor prevăzute în articolul unu, din prezenta deciziune, precum și de a supraveghea administrarea lor"⁶⁷. Hotărârea reprezenta o confiscare brutală și abuzivă a bunurilor Casei Regale a României.

În vederea consolidării noilor instituții statale, Consiliul de Miniștri a dat un decret pe 8 ianuarie 1948, publicat în Monitorul Oficial, partea I, numărul 7 din 9 ianuarie 1948, care fixa atribuțiile Prezidiului R.P.R.. În conformitate cu legea numărul 363 din 1947 pentru constituirea Prezidiului R.P.R., acesta avea următoarele atribuții mai importante: convocarea Adunării Deputaților, semnarea legilor și dispunerea publicării lor în Monitorul Oficial, exercitarea dreptului de grațiere, numirea și revocarea, la propunerea Consiliului de Miniștri, a miniștrilor, stabilirea și conferirea gradelor militare și a decorațiilor R.P.R., acreditarea și rechemarea reprezentanților diplomatici români, la propunerea Ministerului Afacerilor Externe, primirea scrisorilor de acreditare și rechemare a reprezentanților diplomatici ai altor state în România. Aceste atribuții aparținuseră regelui înainte de 30 decembrie 1947.

Articolul cinci stabilea, în conformitate cu articolul trei, că profesorul C.I. Parhon, cel mai în vârstă dintre membrii Prezidiului, era președintele acestui nou organism. Secretar era Gheroghe C. Stere.

Articolul următor prevedea că hotărârile Prezidiului R.P.R. erau date "prin decrete prezidențiale, la propunerea guvernului, cu majoritate, și vor fi semnate de Președintele Prezidiului Republicii Populare Române și de secretar"⁶⁸. Articolele 7 și 8 stabileau caracteristicile noii steme: "Stema Republicii Populare Române este înfățișată prin: un tractor, un grup de trei furnale pe câmpul unui soare care răsare, înconjurat de o înmănunchere de spice de grâu, legate de o panglică având inscripția Republica Populară Română și inițialele R.P.R. la capătul spicelor. Culoarele Republicii Populare Române sunt: albastru, galben și roșu, așezare vertical, și având în centru câmpului galben Stema Republicii"⁶⁹.

Noile însemne, conform articolului prezentat, aveau scopul de a șterge din amintirea opiniei publice a oricărui lucru care era legat de sistemul monarhiei

constituționale care dăinuise în România din 1866. Decizia era semnată de C.I. Parhon, I. Niculi, M. Sadoveanu, Șt. Voitec, Gh. C. Stere și de dr. Petru Groza.

Pe 20 ianuarie 1948 a intrat în vigoare legea 6 pentru completarea articolelor 1 și 2 ale legii numărului 877 din 9 decembrie 1940. Noua lege a fost publicată în Monitorul Oficial, partea I, numărul 16 din 20 ianuarie 1948, fiind votată de Adunarea Deputaților pe 20 decembrie 1947. A fost aprobată de 224 deputați, contra unu. Legea a fost promulgată pe 17 ianuarie 1948, fiind semnată de C.I. Parhon, Gh. C. Stere și ministrul justiției, Lucrețiu Pătrășcanu.

Articolul unu al legii din 9 decembrie se completa cu următoarele prevederi: "Naționalitatea română mai poate fi retrasă românului care pleacă ori încearcă să plece din țară în mod clandestin sau fraudulos, precum și aceluia care nu se întoarce în țară după expirarea de valabilitate a actelor de călătorie, eliberate de autoritățile române.

În cazul când valabilitatea a expirat sau frontiera a fost trecută în mod clandestin sau fraudulos înainte de publicarea prezentei legi, naționalitatea va putea fi retrasă românului care, în termen de 60 de zile de la această dată, nu s-a întors în țară sau nu a obținut de la autoritățile române actele necesare pentru rămânerea mai departe în străinătate"⁷⁰

Articolul doi al legii institua dreptul statului de a confisca bunurile personale cărora li s-a retras naționalitatea în conformitate cu articolul unu.

Pe baza acestei legi a fost dat pe 20 februarie 1948 Jurnalul Consiliului de Miniștri cu numărul 265 cu privire la retragerea naționalității române anumitor persoane. Jurnalul a intrat în vigoare pe 23 februarie 1948 prin publicarea în Monitorul Oficial, partea I, numărul 44.

Articolul unu prevedea retragerea naționalității române și confiscarea averii mobiliare și imobiliare următoarelor persoane: fostul rege Carol al II-lea, Grigore Gafencu, Grigore Niculescu – Buzești, C. Visoianu, Al. Cretzianu, N. Rădescu, Radu Irimescu, Carol Davila – Citta, Rică Georgescu, Costea Brutus, Petre Ionescu, V.V. Tilea, Richard Franasovici, Mihail Cărmărescu, inginer Nicolae Caranfil, Nicolae Dianu, Costel Constantinescu, Max Manolescu, Emil Ghilezan, Matei Ghica – Cantacuzino, F. Stănculescu, Mircea Strătilescu, Pamfil Șeicaru, Vintilă Brătianu.

Jurnalul era semnat de dr. Petru Groza, Lucrețiu Pătrășcanu, Stanciu Stoian, Octav Livezeanu, T. Iordăchescu, prof. ing. N. Profiri, L. Rădăceanu, ing. T. Ionescu, dr. Fl. Bagdasar, T. Georgescu și Ion Pas.

În concluzie, ultimul bastion în calea comunizării țării înlăturat, ildeile cuprinse în Platforma – program a B.P.D. din 17 mai 1946 cu privire la "asigurarea regimului democratic și a suveranității depline a statului român în cadrul monarhiei constituționale [...], asigurarea dreptului și libertăților cetățenești: libertatea cuvântului, libertatea scrisului, libertatea întrunirilor și a dreptului de asociere"⁷¹ au fost complet și intenționate uitate, scopul final al P.C.R. fiind acela de a pune bazele unui stat în care să existe un singur partid care să dirijeze întreaga societate din toate punctele de vedere.

Singura instituție care mai amintea doar prin denumire de regimul real democrat existent în România între cele două războaie mondiale, rămăsese Adunarea Deputaților, copie palidă a ceea ce reprezinta forul legislativ al statului român în perioada amintită.

Ziua de 25 februarie 1948 se poate considera că a reprezentat îndeplinirea scopului pe care și-l propusese P.C.R. odată cu deschiderea lucrărilor Parlamentului la 1 decembrie 1946: acapararea totală a puterii.

Legea numărul 32 pentru dizolvarea Adunării Deputaților, dată pe 25 februarie

1948 și publicată în Monitorul Oficial, partea I, numărul 46 din aceeași zi, a fost votată pe 24 februarie 1948, fiind aprobată cu unanimitate de 250 de voturi. Legea cuprindea cinci articole.

Articolul unu prevedea că "Adunarea Deputaților se dizolvă pe data publicării prezentei legi în Monitorul Oficial"⁷⁰. Articolul secund stabilea data alegerilor noului organism, denumit Marea Adunare Națională, pentru 28 martie 1948. Atribuțiile Marii Adunări Naționale erau cuprinse în articolul trei: elaborarea Constituției Republicii Populare Române, exercitarea puterii legislative pe perioada funcționării sale. Articolul patru prevedea că "până la constituirea Marii Adunări Naționale, puterea legislativă se va exercita de Guvern"⁷⁰. Hotărârile legislative ale acestuia urmau a fi ratificate ulterior de Marea Adunare Națională. Prevederile articolului patru demonstrează încălcarea separării puterilor în stat în general și ingerințele puterii executate în activitatea "legislativului" în particular. Dar în noile condiții, principiul separării puterilor în stat nu mai avea nici o importanță pentru Partidul Comunist Român.

În concluzie, anul 1947 a fost anul unor transformări spectaculoase în România, ca și în întreaga zonă centrală și sud – est europeană. Început cu Mesajul de Anul Nou adresat de regele Mihai, acest an se încheia cu un Mesaj similar, adresat de această dată, de Prezidiul Provizoriu al R.P.R.. Între aceste date s-au consumat evenimente care au marcat evoluția istorică a României timp de aproape patru decenii.

NOTE:

¹ Între 23 August 1944 și 28 februarie 1945 s-au constituit trei guverne. Două au fost conduse de generalul C. Sănătescu. Al treilea a fost prezidat de generalul N. Rădescu.

² *M.O.*, partea I, numărul 50, 1 martie 1947, pagina 1557.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Idem*, pagina 1558.

⁹ Iuliu Maniu a fost condamnat, ca și Ion Mihalache, la temniță grea pe viață. N. Penescu a primit 5 ani temniță grea. N. Carandino a fost condamnat la șase ani temniță iar Ilie Lazăr la 12 ani temniță grea. Grigore Niculescu – Buzești a fost condamnat la muncă silnică (în contumacie) ca și Al. Cretzianu. Grigore Gafancu, aflat și el în afara țării, a primit 20 de ani muncă silnică. C. Visoianu a fost condamnat la 15 ani muncă silnică (în contumacie). V. Rădulescu - Pogoneanu a primit 25 de ani temniță grea. Vasile Serdici a fost condamnat la 10 ani temniță grea iar R. Niculescu – Buzești la 10 ani detenție riguroasă. Ștefan Stoika a primit 8 ani detenție riguroasă.

¹⁰ I. Scurtu – "Istoria Partidului Național - Țărănesc", pagina 452.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *M.O.*, partea III, numărul 53, 24 septembrie 1947, pagina 1405.

¹³ *Ibidem*.

- ¹⁴ Coordonator Ion Scurtu – "România. Viața politică. În documente. 1947", pagina 192. Se va cita "România, 1947"
- ¹⁵ Ibidem.
- ¹⁶ Ibidem.
- ¹⁷ Ibidem.
- ¹⁸ Ibidem.
- ¹⁹ Idem, pagina 193.
- ²⁰ Ibidem.
- ²¹ Idem, pagina 194.
- ²² Idem, pagina 195.
- ²³ Idem, pagina 205.
- ²⁴ Ioan Scurtu – "Iuliu Maniu. Activitate politică", pagina 152.
- ²⁵ Ibidem.
- ²⁶ "Guvernul Român se obliga să dizolve imediat toate organizațiile pro-hitleriste de tip fascist aflate pe teritoriul românesc, atât cele politice, militare sau paramilitare, cât și orice alte organizații care duc propagandă ostilă Națiunilor Unite și în special Uniunii Sovietice, nepermițând în viitor existența unor organizații de acest fel". Articolul este preluat din Gh. Buzatu – "România cu și fără Antonescu", pagina 277.
- ²⁷ *M. O.*, partea III, numărul 61, 3 octombrie 1947, pagina 1581.
- ²⁸ *M. O.*, partea I, numărul 189, 18 august 1947, pagina 7422.
- ²⁹ Ibidem.
- ³⁰ Ibidem.
- ³¹ Ibidem.
- ³² Ibidem.
- ³³ Ibidem.
- ³⁴ Idem, paginile 7423 – 7425.
- ³⁵ *M. O.*, partea III, numărul 61, 3 octombrie 1947, pagina 1584.
- ³⁶ *M. O.*, partea I, numărul 189, 18 august 1947, pagina 7423.
- ³⁷ Ibidem.
- ³⁸ Ibidem.
- ³⁹ Idem, pagina 7424.
- ⁴⁰ "Colecția de legi și hotărâri. 1947", pagina 1343.
- ⁴¹ Idem, pagina 1343.
- ⁴² Idem, pagina 1352.
- ⁴³ Ibidem.
- ⁴⁴ Idem, pagina 1362 – 1363.
- ⁴⁵ Ibidem.
- ⁴⁶ Idem, pagina 1364.
- ⁴⁷ Ibidem.
- ⁴⁸ Ibidem.
- ⁴⁹ Ibidem.
- ⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Idem, pagina 1365.

⁵² Idem, pagina 1377.

⁵³ Coordonator Ioan Scurtu – "România. Viața politică în documente. 1946.", pagina 202. Se va cita în continuare "România. 1946"

⁵⁴ *M.O.*, partea III, numărul 23, 12 decembrie 1947, pagina 290.

⁵⁵ Idem, pagina 298.

⁵⁶ S. Rădulescu – Zoner, D. Buse, B. Marinescu – "Înștaurarea totalitarismului comunist în România", pagina 225.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ "Până la data de 1 Martie 1948, ministrul justiției va avea dreptul să numească, să înainteze, să mute, să repartizeze, să transfere în funcțiuni inferioare sau să pună în disponibilitate pe orice magistrat, fără avizul Consiliului Superior al Magistraturei, fără arătare de motive și fără ca această măsură să aibă caracter disciplinar [...]". Articolul este preluat din "Colecțiune de legi și regulamente. 1947" Tomul XXV, pagina 1376.

⁵⁹ "Scânțeia", numărul 987, 29 noiembrie 1947, pagina 3.

⁶⁰ S. Rădulescu – Zoner, D. Buse, B. Marinescu – Op. cit., pagina 240.

⁶¹ *M.O.*, partea I, numărul 300 bis, 30 decembrie 1947, pagina 11415.

⁶² Idem, pagina 11416.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ S. Rădulescu – Zoner, D. Buse, B. Marinescu – Op. cit., pagina 244.

⁶⁵ "Scânțeai", numărul 1053, 23 februarie 1948, pagina 2.

⁶⁶ *M.O.*, partea I, numărul 5, 7 ianuarie 1948, pagina 90.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ *M.O.*, partea I, numărul 7, 9 ianuarie 1948, pagina 154.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ *M.O.*, partea I, numărul 16, 20 ianuarie 1948, pagina 462.

⁷¹ "România. 1946", pagina 197.

⁷² *M.O.*, partea I, numărul 46, 25 februarie 1948, pagina 1634.

⁷³ Ibidem.

BIBLIOGRAFIE

I.IZVOARE

1. Coordonator Ioan Scurtu – "România. Viața politică în documente. 1946", Arhivele Statului din România, București, 1996, paginile 53 – 202.

2. Coordonator Ioan Scurtu – "România. Viața politică în documente. 1947", Arhivele Statului din România, București, 1994, paginile 24 – 297

3. "Colecțiune de legi și regulamente", tomul XXV, 1947, Edițiune oficială întocmită de Consiliul Legislativ, Imprimeria Centrală, București, 1947, paginile 1343 – 1377.

4. *Monitorul Oficial*, partea I, numărul 50, 1 martie 1947, paginile 1546 – 1560.

5. *Monitorul Oficial*, partea I, numărul 189, 18 august 1947, paginile 7422 – 7425.

6. *Monitorul Oficial*, partea III, numărul 61, 3 octombrie 1947, paginile 1581 – 1586.
  7. *Monitorul Oficial*, partea III, numărul 23, 12 decembrie 1947, paginile 289 – 298.
  8. *Monitorul Oficial*, partea I, numărul 300 bis, 30 decembrie 1947, paginile 11415 – 11416.
  9. *Monitorul Oficial*, partea I, numărul 5, 7 ianuarie 1948, pagina 90.
  10. *Monitorul Oficial*, partea I, numărul 7, 9 ianuarie 1948, pagina 154.
  11. *Monitorul Oficial*, partea I, numărul 16, 20 ianuarie 1948, pagina 462.
  12. *Monitorul Oficial*, partea I, numărul 34, 11 februarie 1948, pagina 1107 – 1109.
  13. *Monitorul Oficial*, partea I, numărul 44, 23 februarie 1948, pagina 1553.
  14. *Monitorul Oficial*, partea I, numărul 46, 25 februarie 1948, pagina 1634.
- II. PRESA
1. "Scânteia", numărul 987, 29 noiembrie 1947, pagina 3.
  2. "Scânteia", numărul 1053, 23 februarie 1948, pagina 2.
- III. LUCRĂRI GENERALE
1. Buzatu Gh. – "*România cu și fără Antonescu*", Editura Moldova, Iași, 1991 pagina 277
  2. Rădulescu – Zoner S., Buse D., Marinescu B. – "*Instaurarea totalitarismului comunist în România*", Editura Cavallioti, 1995, paginile 225 – 244.
  3. Scurtu Ioan – "*Istoria partidului Național Țărănesc*", Editura Enciclopedică, București, 1994, paginile 451 – 461.
  4. Scurtu Ioan – "*Iuliu Maniu. Activitate politică*", Editura Enciclopedică, București, 1995, paginile 151 – 152.

LE CARACTÈRE POLITIQUE DES LOIS ADOPTÉES ENTRE 1 DÉCEMBRE 1946 ET 24 FÉVRIER 1948 ET L'INSTAURATION DU RÉGIME "DÉMOCRATIE POPULAIRE"

- Résumé -

L'an 1947 a été un an décisif pour l'histoire de l'Europe. Maintenant ont été conclus les traités de paix d'après la Seconde Guerre Mondiale, on a relevé "le rideau de fer" entre l'Est et l'Ouest et on a éloigné les derniers obstacles contre l'institution des régimes socialistes de type staliniste dans les pays de la zone de domination soviétique.

La Roumanie a évolué dans ce cadre établi par les Grandes Puissances. La note dominante de la vie politique en 1947 a été l'agrandissement du rôle du parti Communiste Roumain dans le gouvernement de la société. Il est à remarquer que le Parlement a été certainement un instrument politique dont le régime nouvellement installé disposait pour adopter de plus en plus le modèle de gouvernement soviétique.

L'année 1947 a été l'année de profondes transformations en Roumanie, et dans toute la région centrale et sud – est européenne. L'année commençait avec un Message pour le Nouvel An adressé par le roi Michel I et il s'est achevé par un message similaire adressé cette fois par le Présidium Provisoire de la République Populaire de la Roumanie. Entre ces deux dates se sont déroulés des événements qui ont marqué l'évolution historique de la Roumanie pour 40 années.

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**IN MEMORIAM: EMIL RACoviŢĂ
VIAŢA ŞI OPERA PROFESORULUI EMIL RACoviŢĂ ESTE EVOCATĂ
DE ACADEMICIANUL ŞTEFAN MILCU CU PRILEJUL DISPARIŢIEI
SAVANTULUI NATURALIST, STUDIU CE SE PĂSTREAZĂ LA
ARHIVELE NAŢIONALE ALE ROMÂNIEI**

Elena ISTRĂŢESCU

De curând a trecut pragul care desparte viaŢa de moarte, profesorul Emil RacoviŢă, unul din cei mai de seamă oameni de ştiinŢă ai neamului nostru. Anii lui de viaŢă n-au trecut goi de conŢinut ci plini de rolul unei munci neîntrerupte. Ca a tuturor creatorilor de ştiinŢă, existenŢa lui RacoviŢă apare unitară şi plină de un sens adânc. Luminată de optimism şi depăşind vegetativul, viaŢa şi opera lui ne pot susŢine în munca noastră, fie că aspirăm, începem sau suntem în plină activitate ştiinŢifică.

În masa oamenilor de ştiinŢă, naturaliştii ocupă un loc aparte. Izolarea impusă de specializare, de tehnica adoptată, de subiectele preferate ce duc inevitabil la limitarea fondului intelectual apercceptiv, sunt mai restrânse la un biolog.

Explorarea directă pe teren, cu parcurgerea succesivă a zonelor variate de faună şi floră, violenŢa cu care acŢiunea mediului se lasă exprimată asupra formelor şi funcŢiunilor, fac ca gândirea naturalistului să recunoască mai uşor interdependenŢa vieŢii sub toate aspectele şi continua ei variaŢie.

Această continuă transformare (cu limite bineŢele) şi evoluŢie pe care o găsim în univers conduce inevitabil prin acceptarea integrală a noŢiunii de mediu la factorii sociali ce intervin în evoluŢia omului şi a societăŢilor umane. De aceea pare de neînŢeles ca un biolog să nu fie în acelaşi timp, dacă nu ca acŢiune, cel puŢin ca gândire un luptător pentru o mai bună orânduire socială. ApartenenŢa la mişcarea socialistă de la începuturile ei în Ţara noastră ale lui Ion Cantacuzino. D. Voinov, Emil RacoviŢă. Parhon, Slătianu confirmă acest punct de vedere, şi pe această latură viaŢa lui Emil RacoviŢă are o ancoră în prezent.

Emil RacoviŢă aparŢine prin naştere unei vechi familii de boieri moldoveni. Preocupările intelectuale nu au lipsit în mediul familial. Tatăl său – Gheorghe RacoviŢă – era prieten cu Maiorescu şi Petre Carp. A luat parte la înfiinŢarea "Junimii" la Iaşi şi a fost printre primii colaboratori ai Convorbirilor literare.

S-a născut la Iaşi la 15 noiembrie 1868. Urmează şcoala primară în Păcurari în unele clase cu Ion Creangă, apoi liceul la "Institutele Unite"

Îndrumat de tatăl său se înscrie la Facultatea de Drept din Paris, dar vocațiunea de naturalist îl îndeamnă să urmeze în același timp și cursurile de Ecole d'Anthropologie. În anii următori se înscrie la Facultatea de Științe. Astfel termină studiile universitare însușindu-și licența în drept (1889) și în științele naturale (1891) apoi doctoratul în științe la Sorbona în 1896.

În epoca studenției la Paris, Racoviță intră în mișcarea socialistă. Împreună cu grupul de intelectuali români din acea vreme contribuie la revista "Ere nouvelle". A devenit membru al Partidului Socialist Francez și a rămas membru până la venirea lui în țară în anul 1920.

În timpul studiilor universitare s-a distins ca elev pasionat de cercetare dotat cu însușiri deosebite. Maeștrii săi mai de seamă, geologul Munier – Chalmas și zoologul H. de Lucaze – Duthiers l-au susținut și îndrumat de la începutul activității sale științifice.

Elanul, inteligența și capacitatea de muncă l-au condus cu repeziciune spre locurile de răspundere. Când guvernul belgian organizează în 1897 o expediție la Polul Sud, Racoviță este recomandat de Sorbona ca naturalist. S-a realizat atunci una din dorințele cele mai arzătoare ale oricărui biolog – cercetarea vieții în ținuturi necunoscute. În acel an Racoviță s-a îmbarcat pe S.Y.Belgica, așa cum cu alți ani în urmă Darwin s-a îmbarcat pe Bigel. Știm ce a însemnat pentru umanitate rezultatele științifice ale expediției ultime: evoluționismul sub formularea darwiniană, selecția speciilor, lupta pentru existență, originea omului. Racoviță se va întoarce cu rezultate mai modeste dar valabile pentru construcție științifică.

Expediția a fost condusă de Gerlache. A durat 14 luni. A fost prima expediție științifică de acest fel la Polul Sud. În drum spre Pol având timp liber între câteva escale, Racoviță explorează pampasurile din Argentina, Chile și Țara de Foc.

Calitatea observațiilor culese în această expediție îl clasează la 30 de printre naturalistii de seamă ai epocii. Materialul a fost publicat de guvernul belgian. Mai mult de 60 de memorii de zoologie și botanică au fost publicate sub conducerea lui Racoviță². Multe din descrițiile lui Racoviță au pe lângă valoarea științifică și una literară prin bogăția imaginilor și frumusețea stilului.

Amundsen care a participat de asemenea la această expediție a notat în memoriile sale "Zoologul acestei expediții a fost românul Emil Racoviță"

Primele posturi de răspundere și de consacrare sunt în curând oferite lui Racoviță. În 1900 este numit subdirector al laboratorului maritim, Arago de la Banylus-sur Mer și al Laboratorului de Anatomie Comparată de la Sorbona.

În aceeași epocă este asociat de fostul său maestru Lucaze – Duthiers la conducerea revistei "Archives de Zoologie Expérimentale". După moartea acestuia o conduce (1901) cu C. Pruvost.

Un număr de oameni de știință ajung printr-o evoluție fericită la un moment crucial al activității lor. Unii nu-l vor avea niciodată. Atunci apar exploziv ideile originale, subiectele demonstrative sau ocaziile pe care nu le pierd de astă dată de a-și defini personalitatea sau câmpul propriu de activitate. Numele lui Newton este legat în primul rând de gravitate, al lui Einstein de relativitate, al lui Darwin de originea speciilor. Al lui Racoviță va fi definit pentru posteritate de speologie – știința vieții subterane.

A studia fauna și flora subpământeană (cavemelor) nu este o curiozitate sau un capriciu de savant, ci o cercetare dificilă care poate aduce multe răspunsuri la unele probleme fundamentale ale vieții pe pământ. Multă vreme s-a crezut că fauna peșterilor aparține unui mediu constant cu un număr redus de specii; în anii când Racoviță a început studiile de speologie lipsea materialul necesar pentru alcătuirea

unui inventar elementar. Cercetările lui extinse pe multe decenii vor revoluționa acest domeniu de cercetare și vor crea elementele fundamentale de clasificare.

Era în anul 1904. Racoviță avea atunci 36 ani. În cadrul unei expediții organizate de laboratorul maritim Arago explorează cavernele din insulele Baleare. Materialul cules cu această ocazie i-a sugerat și luminat posibilitățile imense de lucru în acest domeniu. În anii următori împreună cu R. Jeannel apoi antrenând un număr din ce în ce mai mare de cercetători el studiază sistematic grotele din Italia, Franța, Algeria, Austria, România etc.

În ani succesivi de muncă a fost adunat un material considerabil. Înființează atunci o asociație consacrată studiului vieții subterane și o publicație internațională. Astfel apare în 15 decembrie 1907 primul fascicul din "Biospeologia"

"Biospeologia" a reușit să grupeze în jurul ei un număr din ce în ce mai mare de colaboratori. După 13 ani, în 1920, ea avea 40, și 41 de fascicule apărute, cu 20.000 specimene colectate din 600 de grote.

Racoviță a fondat deci în acea epocă o nouă disciplină a biologiei. Istoria naturală a domeniului subteran pe care o preconizează în studiul său din 1907 apare în istoria științelor legată de numele unui om de știință român.

La Banylus-sur Mer lucrează 20 de ani. În 1920 este chemat ca profesor la Universitatea nou înființată în Cluj. Ca alți predecesori iluștri Racoviță n-a ezitat să părăsească condițiuni de lucru cu mult superioare, un mediu științific în care a lucrat 3 decenii și perspectiva unei catedre la Sorbona pentru a veni în țară.

O nouă epocă începe în viața lui la Cluj. Acolo înființează Institutul Român de Speologie căruia îi aduce ca zestre activitatea desfășurată la "Biospeologia" și întreaga ei colecție. Prin acest gest centrul mondial de cercetări speologice este mutat în țara noastră.

La Cluj, Racoviță va continua activitatea lui de cercetător. În curând face să apară un periodic consacrat exclusiv lucrărilor din Institut – "Travaux de l'Institut de Speologie de Cluj" din care până în 1935 au apărut 7 volume internaționale în cadrul vechii publicațiuni "Biospeologia" care nu a fost întreruptă.

Activitatea desfășurată în anii ce au urmat numirii la Cluj, nu a fost în declin, ci din contra. Până în 1935 au fost explorate 1.200 de grote, 50.000 de eşantioane au fost colectate și 54 de memorii de specialitate, au fost publicate în "Biospeologia", totalizând 8.000 pagini cu 2.100 figuri și 1921 planșe (Voinov.)

Orice om de știință inovator modifică pe întinderi variabile concepțiile și cunoașterea concretă în domeniul său de cercetare. S-ar putea spune că dimensiunile sale științifice sunt proporționale cu această înaintare de la necunoscut spre cunoscut. Din această perspectivă contribuția lui Racoviță este considerabilă.

Dacă considerăm numai câmpul său predilect de cercetare – speologia și acela este suficient.. Voinov spune că înainte de cercetările lui Racoviță lipsea materialul necesar pentru a scrie o istorie elementară a vieții subpământene. După 30 de ani de activitate (1935) se pot număra 50 de specii noi iar în cele cunoscute s-au izolat genuri și chiar familii noi. Pentru a ne da seama de munca desfășurată de școala lui Racoviță trebuie să cităm că până în 1935 au fost adunate 140.000 de exemplare cavernicole.

Desigur că Racoviță n-a început și n-a continuat studiul vieții subterane numai pentru interesul ei particular dar și pentru răspunsurile ce le poate da la multe necunoscute al biologiei generale.

Cercetarea mecanismului de adaptare la condițiuni de viață deosebite din caverne au condus pe Racoviță și colaboratorii săi la aprofundarea acestei probleme. El a putut arăta că fauna cavernicolă are un mare câmp de variații. Pauca – varietatea

admisă înaintea cercetărilor lui a fost înlăturată ca neadevărată. Domeniul subteran poate fi orânduit alături de cel lacustru mai curând ca un habitat.

Funcționarea intensă a adaptării cu variațiunea formelor a dus la înlăturarea altei referințe inexacte – aceea a mediului constituit din caverne. Noțiune legată de altfel logic de aceea a minimului variațiunii.

Stadiul inițial al speologiei a impus lui Racoviță legea inexorabilă a stadiului de evoluție a unei științe pentru felul de activitate a cercetătorului. A fost obligat să lucreze foarte puțin experimental și foarte mult în colecție și sistematică, ceea ce i-a dat ocazia lui Racoviță să introducă în sistematică criteriul de "filum". Elementele de filogenizare se impuneau să fie utilizate în sistematica unei faune care din mai multe puncte de vedere se prezintă ca "fosile vii" (Voinov). Multe specimene au caracter de faună residuală, terțială sau chiar secundară.

Racoviță a introdus alături de noțiunea de specie, caracterizată mai ales prin distribuția geografică, pe aceea de filum în care apare pe primul plan factorul timp legat direct de evoluție. "Taxinomia nu poate fi decât o filogenie aplicată" Formulare care arată însușirea gândirii evoluționiste în aplicațiile ei cele mai obișnuite pentru un naturalist. Cu această perspectivă se poate obține o mai bună aprofundare a caracterelor morfologice și o mai bună sistematizare.

Imaginată în concret, această metodă obligă la o muncă dificilă, condusă continuu sub ascuțișul unei critici severe. Se explică de ce inventarul vieții cavemnicole nu a fost ușor de făcut. Racoviță a învins cu strălucitele sale calități personale aceste dificultăți.

Înainte de a se consacra speologiei Racoviță a publicat începând din 1893, rezultatele cercetărilor sale de morfologie, embriologie, de biologie, biogeografie și taxonomie asupra Polychetelor, Crustaceelor, Cefalopodelor, Cetaceelor, Gregarienelor, Peștilor etc. apoi asupra plancton-ului, lucrări de geografie fizică, cercetări antarctice, și numeroase alte lucrări de biologie generală.

Domeniul tehnic nu i-a fost străin. A comunicat lucrări de tehnică zoologică, histologică, speologică, muzeologică. Preocupările de învățământ au fost manifestate în studii referitoare la organizarea institutelor de cercetare, a studiilor secundare, a clasării materialului etc.

În biologia generală Racoviță și-a ilustrat cu numerosul material ce-l avea la dispoziție concepțiile sale asupra variațiunii pe care a socotit-o ca o proprietate fundamentală a materiei vii; asupra acomodării și adaptării, asupra mediilor vitale interne și externe. A combătut așa zisele caractere de preadaptare. A susținut că funcțiunea nouă nu creează un organ nou ci adaptează organul preexistent. Procesele de mutilare și raporturile lor cu ereditatea, cicatrizare, regenerarea și autonomiile sub lumina biologiei generale etc.

Racoviță a fost un om de știință complet, în care însușirea materialului concret a ridicat gândirea sa personală la concepții și noțiuni noi.

Racoviță a fost dintre acei fericiți savanți pe care contemporaneitatea îi recunoaște și-i glorifică. A fost membru a numeroase societăți științifice a naturaliștilor din Londra, Anvers, Barcelona; președinte de onoare al Societății franceze de zoologie, al Societății de biologie, de speologie din Paris (1910); al Societății de medicină și naturaliști din Iași (1900).

În țară este ales membru al Academiei Române (1926) apoi președintele ei (1927 – 1929); senator al Universității din Cluj (1922 – 1926) apoi rector al acesteia (1929 – 1930).

În Cluj a dominat activitatea științifică un lung șir de ani. Președinte al Societății de Științe din Cluj din 1920, membru activ al asociației Astra, Muzeul

Etnografic, Comisia Monumentelor Naturale, Cercul Ronsard, Turig – Clubul Român etc.

După relatările elevilor săi, Racoviță n-a fost un bun vorbitor ci un stilist. Textele lui științifice sunt scrise uneori cu talent literar și cu multă îngrijire. Pasiunea pentru știință a căutat s-o inducă elevilor și ascultătorilor săi. Cei mai mulți dintre ei au continuat linia sa de activitate.

Destinul unui om de știință apare mai misterios ca al artistului. Pentru acesta înzestrarea apare cu evidență, drumul este indicat cu stringență, va trebui numai să-l urmeze și să-l dezvolte. Dar pentru un savant nu este totdeauna așa. Cine ar fi putut preciza legătura dintre studentul care începe dreptul la Paris în 1886 și termină viața încununată ca un mare biolog.

Racoviță a avut pasiunea cercetării naturii, înțelegerea și puterea de muncă necesară pentru a-și construi o tensiune de creație personală. El a găsit însă în Franța condițiile de mediu care i-au permis să se recunoască ca personalitate și să se dezvolte pe o linie unitară.

Parcursând etapele vieții sale particulare care fac una cu viața sa științifică putem vedea cum la fiecare pas apar împletite efortul personal cu ocazia de a-l face. Și aici omul face una cu mediul său social.

Multe sunt învățămintele ce le arată viața și opera unui om de știință. Ele devin mai strălucitoare și pregnante după moartea sa. Racoviță nu face o excepție. Dacă viața și opera lui Racoviță vor continua în elevii săi și dacă ea va servi ca un exemplu pentru tinerii acestei țări care simt crescând în ei pasiunea nobilă a științei, ea nu s-a pierdut ca trupul său ci continuă să trăiască prin acțiunea continuă pe care o exercită viețile exemplare.

Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale,
fond Ștefan Milcu, dosar VI/35, f. 333 – 339

- Summary

The National Archives of Romania preserve in the documentary fond created by the academician Ștefan Milcu, this precious material, regarding the life and scientific personality of the scientist Emil Racoviță, elaborated on his death in 1948.

Emil Racoviță, born in Iassy on 1868, November, 15 in a Moldovian boyard family, was licentiate of law (1889) and natural science (1891); doctor at Sorbona University in Paris (1896) and was the first Romanian asked to participate, on "Belgica" vessel, in the expedition organized at the end of XIXth century, for the North Pole.

The founder of a new science, biospeology, Emil Racoviță gave up all the advantages offered by foreign countries to lead the Speology Institute in Cluj, founded in 1920, where all the research results were used.

His scientific activity was crowned by his election as member and president of the Romanian Academy and of numerous European scientific societies (of the naturalists in London, Anvers, Barcelona).

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999

**TUMULII DIN ZONA MEDIANĂ A BAZINULUI
SUPERIOR AL RÂULUI BÂRLAD**

Sergiu ȘTEFĂNESCU

Prezentăm și analizăm tumulii pe care i-am descoperit în această zonă, ce acoperă un segment din valea râului Bârlad, de la vest de târgul Băcești, până la gura Șacovățului, la est de Todirești, iar la nord urmează limitele dintre județele Iași și Vaslui. Spre sud suprapune partea superioară a bazinelor pâraielor Racova și Stemnic, adăugându-i-se și o fâșie de teren dintre comunele Vuțcani, Corni – Albești și Hocenii din județul Vaslui. Această cercetare cuprinde o suprafață de cca. 150 km².

Regiunea studiată se caracterizează printr-un relief variat cu numeroase văi străbătute de ape, cu terase și versanți ori platouri bune pentru agricultură, și cu pășuni obținute prin defrișarea pădurilor. Apoi, la cumpăna dintre ape, de pe greabănușul masiv al dealului Mălinești – Gârceni – Rafaila, se desprind numeroase culmi de deal, orientate spre nord și spre sud, acoperite, încă, de apreciable suprafețe de pădure.

Datorită acestor variate și bune condiții de trai, zona cercetată a fost locuită aproape continuu încă din mileniul VI î.Hr.

De la populația băștinașă, ca și de la unele popoare migratoare de pe aceste locuri, au rămas o serie de mărturii materiale, între ele fiind și tumulii, pe care ne-am propus să-i cartăm și să le determinăm cu mai multă exactitate originea și încadrarea cronologică.

Precizăm, de la bun început, *că am considerat drept tumul sau movilă funerară, acea ridicătură de teren, amenajată de mâna omului, deci artificială și destinată a fi mormânt individual sau necropolă funerară.*

În continuare ne vom referi și la unele movile care au căpătat o anumită denumire în funcție de specificul lor exterior sau datorită altei destinații. Astfel întâlnim în zonă și tumuli denumiți populari "Boatcă" (plural botci), toponim provenit de la asemănarea acestor movile cu proeminențele ce cresc pe fagurii cu puiet din stupii de albine¹

În documentele noastre, emise de cancelaria Voievodatul Moldovei, se întâlnește frecvent menționarea unor movile², care, arareori sunt tumuli, fiind adesea semne de hotar ale proprietăților funciare, dobândite prin o danie domnească.

Cercetătorul Ghenuță Coman, a menționat, în urma cercetărilor de suprafață în județul Vaslui, 136 de tumuli, cunoscuți la acea dată. Dintre aceștia ne vom referi doar la unul, cel de la "Lutărie" – Dumbrăveni³. Deoarece prin cercetările de suprafață, întreprinse pe parcursul a mai multor ani, am descoperit alți peste 60 de tumuli, într-o regiune restrânsă, considerăm că în județul Vaslui există numeroși alți tumuli, necunoscuți încă. Observațiile efectuate în teren, au permis constatarea de fapt că majoritatea tumulilor se află în strânsă corelație cu existența unor foste așezări învecinate. Studiarea formei și a dispunerii lor în spațiu, ca și orientarea lor după punctele cardinale (a celor cu forma alungită), însoțită de o documentare în domeniul istoriei universale, au facilitat posibilitatea stabilirii unor concluzii, dintre care cea mai importantă este aceea că : *Așa cum fiecărei epoci sau culturi, îi este specific un anumit fel de bunuri materiale (exemplu un anumit fel de ceramică), tot așa fiecărei seminiții omenеști îi este caracteristic un anume ritual de înmormântare și, deci, un anumit fel de ridicare și de amplasare al tumulilor, atunci când comunitățile umane respective nu folosesc necropolele plane*⁴.

În acest sens al cercetării, în vederea unor concluzii de clasificare a tumulilor cercetați în zona amintită, am folosit pe de o parte criteriile generale, iar pe de altă parte criteriile de ordin special, în funcție de caracteristicile specifice ale tumulilor în cauză.

I. Criterii generale

A. După formă

1. Relativ circulară
2. Mai mult sau mai puțin alungită.

B. După dimensiuni

1. Mici, având diametrul (mare) de până la 12 – 15 m.
2. Mijlocii, cu diametrul de până la 20 – 25 m și l = 2 – 3 m.
3. Mari, cu un volum de peste 500 mc.

C. După număr

1. Singurateci (câte unul – doi)
2. Grupați (minimum trei, de același tip).

D. După amplasarea în spațiu

1. Motivele aflate de-a lungul apelor, ori pe promele una- două terase.
  2. Tumuli ce se află în bazinele cu alunecări de teren, sau lângă apele mai mari, care îi pot coroda, acoperi cu aluviuni, sau surpa malurile pe care se află.
  3. Mobile ce se mai găsesc în vatra satelor, orașelor, a unor construcții industriale, ori agro – zootehnice, sau pe traseul unor importante căi de comunicație.
- Din numărul inițial, majoritatea au fost distruse.

4. Tumuli aflați pe versanții dealurilor. Din aceștia scoatem în evidență categoria tumulilor ce se află în locuri retrase, pe versanții unor cununi de dealuri, în mijlocul unor codri întinși, altă dată. Aceștia sunt cei mai importanți din punct de vedere istoric și arheologic.

5. Pe culmi de deal cu acces de dificultate medie.

II. Criterii speciale

A. După ritualul funerar

1. Cu cadavre incinerate.
2. Cu cadavre înhumate.

Modul de construcție al tumulului și ritualul de înhumare, îl leagă de o cultură anume, iar prima înhumare este aceea care îi stabilește "vârsta"

Ne intrigă cunoașterea apartenenței tumulilor la o cultură sau alta. Aceasta este o problemă dificilă, delicată. Dar după nenumărate observații, am concluzionat că:

În zona noastră tumulii, descoperiți până acum par a fi fost ridicați în două mari etape.

I. Între complexul Horodiștea – Foltești și cultura Noua (doar ramura Sabatinovka).

II. Hallstatt final – sec. IV. d. Hr.

Toți tumulii descoperiți până acum au fost împărțiți în două mari categorii: a) Tumuli obișnuți, "ai muritorilor de rând", și b) Tumuli "princiari". Ne vom referi, în primul rând, la tumulii obișnuți.

I.a. Tumulii complexului Horodiștea – Foltești și cei ai etapei Foltești II. În spațiu sunt dispuși ca și așezările lor, pe versanți sau culmi de deal, mai rar jos, lângă pe, totdeauna însă, în apropierea așezărilor. Ca formă sunt aproximativ circulare, cu D⁵ cuprinse între 10 – 12 m și 20 – 30 m și l de 1 – 3 (4) m. Îi vom enumera:

Nr. 1. Situat în comuna Băcești, la cca. 200 m, NV, de cantonul silvic Pietrosu, are D = 40 m și l = 2 m.

Nr. 2, pe dealul Ciurea (Holm), în comuna Poienari, județul Neamț. Inițial erau doi tumuli. Unul a fost distrus complet, celălalt în bună parte. Dimensiuni rămase: L = 5, l = 2 m, l = 1 m. Se impun, pentru amândoi, săpături urgente de salvare.

Nr. 3. Coasta lui Melinte, în comuna Dumești. Între tumulii dacici majoritari, se află și unu – doi, din etapa Foltești II, dintr-o așezare vecină.

I.b. Enumerăm alți câțiva tumuli, ce aparțin Bronzului timpuriu, din perioada amforelor sferice și cistelor de piatră. Aceștia sunt mai îngrijit lucrați, au D de 10 – 20 m (unde nu au fost arați) și l de 2 – 3 m, iar forma circulară. Astfel:

Nr. 4. La Catarg, sau la Movilă, pe dealul dinspre Cotic, în comuna Dumești, are D = 20 m și l = 2, 30 m.

Nr. 5. În fosta pădure comunală Rafaila, lângă pășune, pe Piciorul Hârbului, există 4 tumuli apropiați (bazele lor se ating), de formă circulară. Având în vedere că cel dinspre E, mai are încă o lespede de piatră, plantată în vârf, poate ar trebui atribuită unei populații din cultura amforelor sferice, venită în contact, în timp și spațiu, și influențată de purtătorii culturii (Horodiștea) Foltești, ce încă mai locuia zona⁶.

I.c. Din cultura Noua – Sabatinovka a fost descoperită o singură așezare, de la care se pare că au rămas doi tumuli, "îngemănați" (nr. 6), pe izlazul Dumești – Pietrosu, construiți îngrijit, cu D = 15 m și l = 4 m.

II. Tumulii din perioada, sec. VI î. d. Hr. – sec. IV d. Hr.

II.a. Tumuli (obișnuți) dacici. Se găsesc amplasați pe jumătatea inferioară a versantului și pe terasele de lângă pâraiele (secundare) unde locuiau de obicei dacii.

Când sunt mai numeroși nu au vre-o ordine în așezare, fiind ridicați la întâmplare. Între ei distanțele sunt de 20 – 50 (80) m. Au D de 10 – 30 (70) m și l de 1 – 2, 5 (3) m. Tumulilor din terenurile ce se ară li s-a mărit mult D, uneori devenind alungați (pe curba de nivel) și li s-a micșorat înălțimea. În raport cu așezările, sunt

situați în relativa apropiere a acestora, peste o mică culme, peste o vale seacă, sau un pâraiaș.

Aceștia se găsesc: Pe izlazul Pietrosu, în comuna Dumești, la nr. 7, unul, cu $D = 10$ m și $l = 2$ m. La nr. 8, doi tumuli, cu $D = 10 - 12$ m și $l = 1,5$ m. La cca 150 m, VNV, se află un altul, cu $D = 25$ m și $l = 2,5$ m. Imediat la sud de așezarea dacică, se află un număr de ridicături de pământ, cu $D = 1,5 - 2,5$ m și $l = 0,6 - 1,0$ m, suspectate de noi a fi artificiale. În timpul verii nu se disting datorită vegetației.

Nr. 9, pe Coasta lui Melinte, câmp de tumuli cu D de $15 - 30$ m și l de $0,50 - 3,00$ m. Pot fi 6 - 9 (12) buc. Pentru 3 - 4 dintre ei se impun urgent săpături de salvare.

Nr. 10. Lângă Țuțura, la est de Dumeștii Vechi, există 3 (4) movile cu $D = 10 - 20$ m și $l = 2$ m; necropola poate aparține așezării din sec. V - IV î.d. Hr., situată la cca. 500 m, SE.

Nr. 11. În pădurea Căptălan, la ESE de dealul Valea Mare se află 3 (v) tumuli ce au $D = 15 - 20$ m și $l = 1 - 2$ m. Toți aceștia de până aici se află pe teritoriul comunei Dumești.

Nr. 12. În pădurea Rafaila, comuna Todirești, la cca. 100 m, ESE de fântâna de la Izvorul Rece, s-a descoperit un grup de tumuli, de 3 (5 - 7) buc. cu $D = 15 - 30$ m și $l = 1 - 2$ m.

Nr. 13, la vest de satul Rafaila, pe prima terasă a pâraului Stemnic, există 6 movile cu $D = 10 - 15$ m și $l = 1 - 2,5$ m, înșirate pe cca. 300 m. Aparțin unei așezări ce, probabil, se află peste pârau, în pădure.

Nr. 14, pe Coasta Holmului, la SE de satul Dumbrăveni, există doi tumuli cu $D = 15 - 20$ m și $l = 2 - 3$ m.

Nr. 15. Pe tarlăua Cobâla, chiar pe limita dintre comunele Vutcani și Comi - Albești se află 7 tumuli cu $D = 30 - 70$ m și $l = 0,60 - 3,00$ m. Patru dintre ei necesită urgent săpături de salvare.

Considerăm tumulii dacici obișnuiți, drept "depozite" de urne funerare și, presupunem că fiecare dintre tumulii aflați lângă o așezare, *aparține unui grup de familii îndeaproape înrudite, moștenindu-se de descendenți, "crescând" în măsura folosirii*. În baza acestei ipoteze apreciem că familiile numeroase aveau tumulii mai mari. *Numărul lor total este direct proporțional cu durata și mărimea așezării care i-a creat.*

II.b. Tumuli princieri⁷

Este o categorie cu totul deosebită de cele descrise până acum, deși se află în aceeași zonă. Este cea mai importantă și plină de mister. Presupunem că acești tumuli au fost ridicați între sec. VI - V î. Hr. și sec. IV d. Hr. Majoritatea aparțin populației autohtone, daco - getă. Doi dintre ei au fost ridicați de semintii străine, bastarni, sau (și) goți. Trei se află pe cursul superior al unor pâraie secundare, alți 5 pe versanții dealurilor. Cel puțin o parte din ei pot conține tezaure. Această categorie are unele particularități specifice doar ei. Astfel:

1. Se află exclusiv în locuri retrase, adesea dosnice și greu accesibile.

2. Trei dintre ei au câte un tumul mic, de aceeași formă, situat exclusiv la nord. Este posibil ca încă doi să fi avut asemenea "sateliți" dar care să fi fost acoperiți de aluviunile aduse de pâraiele pe care au fost ridicați.

3. Toți au o formă generală alungită, și sunt lucrați îngrijit. Șase sunt orientați

N – S, doi, E – V.

4. La toți partea mai înaltă a coamei este orientată spre N, și respectiv spre E.

5. Toți sunt amplasați în locuri însoțite și de unde se deschide o frumoasă perspectivă asupra văii respective.

În sprijinul afirmației noastre că aceștia sunt tumuli princieri, revenim la aspectul amintit mai sus, privind existența tumulilor mici, cu aceeași formă și orientare, amplasați exclusiv la nord și în imediata apropiere a celor mari. În aceștia credem că au fost înmormântate cadavrele celor care au ridicat tumuli mari, fiind sacrificați ulterior, pentru păstrarea secretului (existenței unui tezaur), ori, poate, să slujească în continuare răposatului.

În unele cazuri este posibil ca decesul celor înhumați în tumuli princieri, să se fi datorat unor lupte grele, susținute de populația autohtonă cu diverse popoare migratoare, undeva în lunca Bârladului, de la Negrești, la Vaslui, sau, poate, în apărarea cetăților existente în zonă:

Considerăm că tumuli princieri sunt:

Nr. 16. Stogul de pământ. Se găsește în pădurea Băcești, ua. 38, sus, la confluența a două pâraieșe; baza sa a fost colmatată. Are $L = 13$ m, $I = 8$ m, $\bar{I} = 4$ m și un $V =$ cu cca. 150 mc.

Nr. 17. La Morminte. Se află în pădurea Dumești, ua. 38, amenajat, împreună cu alți 2 – 3 mai mici, pe o uriașă "brazdă" de pământ, desprinsă și alunecată din versantul dealului. Volum aparent cca. 25000 mc., real cca. 1500 mc.

Nr. 18. Movila Veșnică (cea amintită la nota 2), se află în pâraul Suhuleț⁸, la N de satul Dumești. Are $L = 80$ m, $I = 30$ m, $\bar{I} = 1 - 3, 5$ m, și $V = 1500$ mc.

Nr. 19. La Monic. Tumul situat în pădurea Dumești, ua. 10, sus, la 2/3 a versantului. Volumul aparent este de cca. 5000 mc., volum real de cca. 700 mc., iar volumul tumului mic, de doar, 7 mc.

Nr. 20. Pe Împuțita. A fost ridicat în pădurea Dumești, ua. 13, jos, aproape de drum. $L = 18$ m, $I = 10$ m, $\bar{I} = 2,5 - 3,5$ m, iar $V =$ cca. 75 mc. Ultimii 4 se află în comuna Dumești.

Nr. 21. În pădurea Rafaila, parcela 44, a fost amenajat un frumos tumul, în formă de prismă triunghiulară etajată⁹, având la 10 m, spre N, un altul mic¹⁰ și lipit de el, spre E, un altul.

Acești șase tumuli par a fi ai populației autohtone.

Tot în pădurea Rafaila, între ua. 41 și 42, se află un alt tumul princiar (nr. 22), în formă de prismă triunghiulară alungită, cu $L = 90$ m, $I = 15$ m, $\bar{I} = 4 = 10$ m și volum de cca. 2500 mc., dar orientat E – V.

Tumuli de la nr. 21 și 22 se află în comuna Todirești.

Un ultim tumul princiar, La Lutărie¹², (nr. 23), se află pe malul unui pârau, și are $L = 30$ m, $I = 10$ m, $\bar{I} = 4 - 6$, iar $V =$ cca. 500. Este de asemenea orientat E – V. Ultimii doi, nr. 22 și 23, nu aparțin populației autohtone. Poate bastarnilor, sau goților. Ambele seminții au avut așezări în zonă.

II.b₂. În afara acestora mai sunt alți 2 (3) tumuli, în aceeași pădure Rafaila, mai mici, unii orientați NNE – SSV, alții nu prea bine definiți, care pot fi mormintele unor personalități de rang mai mic, ale populației autohtone. Nu sunt tumuli obișnuiți, nefiind vreo așezare în apropiere. În zona cercetată (incomplet) de noi, mai sunt,

sigur, și alți tumuli, în special ai unor așezări situate în păduri, dar confundându-se cu numeroase ridicături de pământ, asemănătoare, dar de sorginte naturală.

Ne surprinde lipsa tumulilor din culturile Noua și Hallstatt. Poate au fost mici și s-au aplatizat total, ori, ridicați în lunca Bârladului, au fost acoperiți de aluviuni. Nu semnalăm nici tumuli ridicați după sec. V. e.n.

Am apelat la aceste clasificări ale tumulilor, considerându-le necesare pentru a avea un limbaj comun, obiectiv, mai precis.

Ni se poate imputa că sunt multe ipoteze verificate insuficient. Este adevărat, dar drumul nu pare a fi fost "umblat", fiind dificil și uneori nesigur. Subiectului abordat credem că i se cuvine totuși atenție, mai ales că numeroși tumuli, aflați într-o stare avansată de degradare (unii fiind aproape definitiv pierduți), necesită urgent săpături de salvare.

Dintre aceste movile, ridicate din Bronzul timpuriu până la începutul erei noastre, ce păstrează informații numeroase și utile, foarte puține au fost cercetate organizat în județul Vaslui. Cei câțiva tumuli săpați organizat¹³, reprezintă un procent neînsemnat, ce nu a acoperit nici necesarul de săpături de salvare.

Situația se impune a fi considerată prioritară, necesitând acțiuni energice. Specialistul ar trebui să poată ajunge în timp util cu săpături de salvare, la oricare obiectiv arheologic.

Nefiind posibil și nici necesar să fie cercetați urgent toți tumulii cunoscuți, se impune efectuarea unei selecții, odată cu care să se țină seama de starea lor fizică actuală, de locul unde se află și de importanța probabilă a materialelor arheologice conținute.

Urgențe cu săpături de salvare se cuvin tumulilor aflați în perimetrul unor șantieri de construcții, ca și celor aflați în terenurile arabile, a căror înălțime a coborât sub 1 m. Mai grav este că unii tumuli datorită aplatizării avansate, încep să-și piardă personalitatea, fiind considerați forme naturale ale terenului, ieșind astfel de sub observație.

Privind reținerea ce se manifestă în rândul specialiștilor, ca factori de răspundere, ce apreciază că se consumă fonduri mari, adesea cu rezultate minime, este justificată (dacă nu se folosesc departajările efectuate de noi) Chiar dacă nu luăm în calcul mormintele princiare, unii tumuli pot avea un conținut important. Așa pot fi cei ce se află în jurul unor locuri istorice ca; Podul Înalt, Roșcani, Stăniilești, etc., ce pot conține resturi materiale, obiecte de epocă, sau pot fi osuare.

Cu referire directă la aceasta se naște întrebarea, unde au fost înmormântați zecile de mii de oșteni, turci și moldoveni, căcăzuți în bătălia de la 10.I. 1475? S-ar părea că nu se știe. Dispunem totuși de mărturiile polonezului Matei Strykowski¹⁴. Călător prin aceste locuri la 1575. Acesta afirmă că bătălia s-a dat pe malul lacului Racova, lângă apa Bârladului¹⁵, iar cadavrele celor căzuți în luptă ar fi fost arse. Din oasele carbonizate au fost clădite cinci movile mari, lângă care s-au ridicat și trei cruci de piatră. Călătorul văzând, un secol mai târziu, toate acestea cu ochii săi. Afirmatia este vrednică de crezare, fiind întărită indirect de C. Cihodaru, care a văzut că: "Pe șesul râului Bârlad, lângă mlaștina Racovei se află cinci tumuli"¹⁶

Continuând ideia de mai sus, ne întrebăm: dar conducătorii de prim rang ai populației bășinașe (ca și cei ai unor populații migratoare), decedați aici, pe aceste locuri, oare unde odihnesc? Foarte posibil ca pentru ei să se fi ales un loc priporos,

la obârșia unui pârau, la mijloc de codri masivi, ridicându-li-se tumuli. Pe unii dintre aceștia credem că i-am descoperit noi. Folosind criteriile din tabelul nr. 1, coloanele 5 și 6, în ordinea urgenței se poate trece repede la dezafectarea și cercetarea lor, după un plan de lucru ante stabilit. În județ acțiunea poate fi defalcată teritorial, între muzeele orașenești, putând fi încheiate în 5 – 6 campanii de lucru.

Reducerea substanțială a unor costuri se poate face prin creșterea productivității muncii. Aceasta se poate obține prin mecanizarea a 60 – 70 % din lucrările de săpături. În acest scop propunem a fi utilizate tractoare ușoare, pe șenile, tip S 650, echipate cu lamă de buldozer. Ele trebuie dirijate să lucreze, din părți, reducând continuu suprafața și volumul movilelor. Specialistul care îl supraveghează permanent, dispune oprirea utilajului, la apariția primelor semne materiale.

Nu recomandăm nici într-un caz utilizarea excavatoarelor sau draginelor, a căror acțiune nu este controlabilă. Reținerile privind utilizarea acestor utilaje, ca și a mecanizării însăși nu apar fondate, ținând de lipsa de experiență, de scepticism, teamă, etc.

Referindu-ne la propunerea făcută de C. Varlam în "Complexele funerare – tumulare de pe cursul mijlociu al râului Bârlad"¹⁷, în care se propune declararea tumulilor drept monumente istorice, urmată de plantarea sau înierbarea lor, suntem de acord pentru tumulii ce natural se păstrează bine și nu prezintă un interes aparte. Pentru ceilalți tumuli, nu! Au așteptat destul! Aceștia propunem să li se aplice dezafectarea, planificat și sistematic, prin săpături de salvare sau explorare, acesta fiind unicul mijloc de a *ai avea*, din punct de vedere arheologic.

TABEL Nr. 1

Anexa I

Tumulii din zona mediană a bazinului superior al râului Bârlad, cărora li se propune dezafectarea sau cercetarea arheologică

Nr. de ordine al tumulului	Denumire a tumulului	Cartarea topografică	Comune	Ce necesită săpături urgente de salvare	Ce necesită săpături ar – Total heologice sistematice	
1	2	3	4	5	6	7
2	Fără nume	Pe dealul Ciurea, la oca. 600 m V de satul Ciurea.	Poienari	2	-	2
5	- " -	În pădurea Rafaila, ua. 3, jos	Todirești	-	3	3
6	- " -	Pe izlazul Pietrosu, lângă pod.	Dumrești	-	2	2
9	- " -	Pe Coasta lui Melinte, la S, E și V de Fântâna lui V. Mariciuc.	- " -	4	1	5
11	- " -	În pădurea Dumrești, ua. 10, jos.	- " -	1	-	1
13	- " -	Pe izlazul Rafaila, lângă Stermic	Todirești	-	1	1
15	- " -	La Vulcani, pe tarlaua Cobăla	Vulcani	4	-	4
16	Stogul de Pământ	În pădurea Băcești, ua. 38	Băcești	-	1	1
17	La Momiște	În pădurea Dumrești, ua. 38	Dumrești	-	2 (3)	2 (3)
18	Movila Veșnică	În pârâul Suhuleț, la N de sat	Dumrești		1	1
19	LA Monic	În pădurea Dumrești, ua. 10, sus.	- " -	-	2	2
20	Pe Împușita	În pădurea Dumrești, ua. 13.	- " -		1	1
21	Fără nume	În pădurea Rafaila, ua. 43 – 44.	Todirești	-	2	2
22	- " -	Idem, ua. 41 – 42	- " -	-	1	1
23	La Lutărie	La NV de satul Dumbrăveni	Gârceni	-	1	1
Total		-	-	11	18 (19)	29 (36)

Pentru început se poate opera într-o zonă restrânsă, ca a noastră, aplicând atent și exploratoriu mecanizarea parțială a lucrărilor, părțile ei bune fiind net superioare celor negative.

Se anexează un tabel, provizoriu, cu tumuli descoperiți și descriși de noi până acum, repartizați pe două categorii (numai cei propuși pentru dezafectare). Pe harta anexată este prezentată situarea lor în teren. Tabelul cuprinde denumirile cunoscute ale unora și câteva date pe care le-am considerat necesare.

Încheiem aducând toate mulțumirile noastre, Dl. Prof. Dr. Dan Gh. Teodor, prof. Dr. Victor Spinei, de la Institutului de Arheologie din Iași și deasemeni Dl. Prof. Dr. Alexandru Andronic, pentru sprijinul acordat la întocmirea prezentei.

NOTE

¹ În legătură cu toponimul, boatcă, facem precizarea că în zonă el denumește și așezări umane, ca de pildă, Boatca, cartier în partea de NV a satului Tansa, județul Iași (fost sat de sine stătător (?), probabil cel menționat la 1816 și alt sat, Boatca, în comuna Dagâța, același județ, situat la 2 – 3 km, VNV, (cf. V. Chirica, M. Tanasachi, *Reportoriul arheologic al județului Iași*, I, Iași, 1984, p. 118). Dar și movile de pământ, ca acele două de la N de satul Tansa, precum și alte două, la sud de Suhuleț, pe Dealul Crucii, toate patru purtând denumirea de "boatcă" (Ibidem, II, 1985, p. 397). Referindu-ne la autorii care au dat răspunsuri la Chestionarul lui Al. Odobescu, VIII, p. 337 – 338, adăugăm, pe baza cercetărilor noastre că cele două movile, existente pe Dealul Crucii, acum aplatizate, nu sunt tumuli, ci semne de hotar între fostele moșii Bălcăuți – Hodoreni și Găureni. Se poate să fi existat și altele la N de Tansa.

² Atragem atenția asupra faptului că în actul de la 28 noiembrie 1399 (DRH, A, Moldova, I, doc. 9, B, p. 12), sunt indicate trei feluri de movile: "pârâu... până la dealul dou movili" "pisti Gârbovăț drept la deal, movila săpată" "pârâ la al triile movilă", apoi de acolo în gios, pren valea vecinicii movili" "Movilile săpate" ca și cele cu "piatră" (plantată în vârful lor), erau hotare între moșii. Cele (dou movile", ca și "Movila Veșnică", sunt tumuli, folosiți întâmplător, și ca semne de hotar.

³ Ghenuță Coman, *Statornicie, continuitate. Reportoriu arheologic al județului Vaslui*, București, 1980, p. 149, XXXII, 7.

⁴ În sprijinul celor afirmate, v. Dan Grigorescu, *La nord de Rio Grande*, Ed. Meridiane, București, 1985 și George Dennis, *Lumea etruscilor*, I, II, Ed. Meridiane, București, 1982.

⁵ Vom prescurta, după cum se obișnuiește, cu D = diametrul, cu L = lunginea, cu l = lățimea, cu l = înălțimea, cu V = volumul, cu ua = parcelă a pădurii.

6St. Cucuș, Cultura amforelor sferice din depresiunea subcarpatică a Moldovei, *Mem. Antiq.*, IX = XI (1977 – 1979), p. 1410 – 162.

⁷ Pot aparține nu doar regilor, sau unor membri marcanți ai familiei regale, ci unor maricomandanți de oști, sau poate mari conducători spirituali. Tumuli mici "sateliți" nu i-am considerat "princiari"

⁸ Pârâul a fost bifurcat în două brațe, cel dinspre est s-a colmatat. Pe această "insulă" a fost ridicat tumulul.

⁹ Laturile de jos ale prisme au cca. 50 x 40 x 30 m, iar $\bar{l} = 3,8$ și 20 m. Cele de sus, ale tumulului propriu-zis, sunt de 30 m x 25 m x 10 m, $\bar{l} = 4$ m, iar $V = \text{cca. } 800 \text{ mc.}$

¹⁰ Cu $L = 13 \text{ m}$, $I = 9 \text{ m}$ și $\bar{l} = 3 \text{ m}$.

¹¹ Dimensiuni; $L = 60 \text{ m}$, $I = 10 \text{ m}$ și $\bar{l} = 4 \text{ m}$. Prin modul de amplasare și construcție, reprezintă fie o pistă falsă, pentru ducerea în eroare a profanatorilor de morminte, fie restul de pământ nefolosit la construcția tumulului de bază (de la nota 9).

¹² Se află lângă satul Dumbrăveni, comuna Gârceni. Este singurul tumul menționat de G. Coman în *Statornicie și continuitate*, p. 149, XXXII, 7.

¹³ Săpăturile efectuate de Dr. V. Spinei, V. Palade, R. Popescu și G. Coman.

¹⁴ Cf. Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade, XV, Vaslui, Studiu și documente*, p. 20.

¹⁵ Credem că pe vremea aceea, Racova, înainte de confluența cu Bârladul din cauza slabei înclinări a terenului și a pâlcurilor de sălcii, șerpuia printre foltane de stuf și păpurișuri, desfăcută în numeroase gârle, lăsând impresia unui lac.

¹⁶ G. Coman, *op. cit.*, p. 256 – 257 (și nota 24). Aceste movile – osuare, clădite pe un grind mai ridicat, se vor fi aflat undeva la SE de stația CFR Vaslui, fiind treptat acoperite cu aluviuni și, poate, nivelate cu buldozerul, cedând locul unor construcții recent ridicate.

¹⁷ *Carpica, II*, 1979, p. 217 – 230.

THE TUMULUSES FROM MEDIAN REGION OF UPPER BASIN OF BÂRLAD RIVER - Summary -

The explored region has been leveled almost continually since the third millennium B.C. due to the various and good conditions of living standard.

Among numerous materials vestiges remained from the autochthonous people as well as from some migratory people, the tumuluses have remained on these places.

From these, the author has discovered on an area of about 150 km², over 60 tumuluses; the author has considered them as being specifically to each culture (that has built them) and has classified the tumuluses after the general criteria, as:

A = form;

B = dimensions;

C = number;

D = emplacement in space,

and as special criteria:

a = tumuluses of cremation

b = tumuluses of inhumation.

The author has established in the explored region the data of tumuluses as being from the periods:

-between the Horodiștea – Foltești and Noua complex (only Sabatinovka eastern variant);

-between Hallstatt emd – the fourth century A.D.

The latter category has been divided in:

-usual tumuluses (of everybody);

-princely tumuluses.

The author has supposed tha each tumulus belonged to a group of related familias, they have been inherited by descendants, increasing on during of their using period.

It is estimated that the more numerous families had the greater tumuluses and their number is proportionally the duration and diemension the place that has created them.

From these eight developed princely tumuluaes, aixe belong to the indigenous people and twe belong to some migratory people.

The auther has proposed a delection of tumuluses in order to delva and to investigate them, depending on the presumed consequense of their content and of their physical atate.

He has supposed that their release to be made by means of some ligt eanipments (caterpillar tractors 65 H.P. equipped with bulldozer blade) and consid-ers that the excavators and draglienses action is a destroying one.

The week has enclosed a tabel of tumuluses kinds and a map with their emplacement on field.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999

**CERCETĂRI ARHEOLOGICE ȘI ISTORICE ÎN ZONA
MEDIANĂ A BAZINULUI SUPERIOR AL RÂULUI
BÂRLAD**

Sergiu ȘTEFĂNESCU

Partea a II-a

Descoperiri arheologice efectuate după publicarea părții I

VALEABÂRLADULUI SUPERIOR (II)

II. Comuna Bozienii de Jos, Jud. Neamț

II.b. Satul Cuci

269. La Agache (I)

la cca. un km. S, de sat, pe versantul de NE al Dealului Boliacu, în partea de NV a unui bazinet cu izvoare, într-o vie înconjurată de terenuri arabile, la vest de un drum secundar de pământ, am găsit lipituri și pietre arse, precum și rare fragmente ceramice, atipice, ce pot aparține unui *La Tène* timpuriu. Alte câteva cioburi aparțin sec. XVII/XVIII. Provin probabil de la o vatră de prisacă pe moșia Cuçi.

Tumuli.

270. La Agache (II)

la cca. 200 m, N, dar mai jos altitudinal, de așezarea precedentă, pe o terasă înaltă, la câteva zeci de metri, V, de pârâul și drumul de pământ (ce merg S – N), ca și de limita dintre comunele Băcești din Jud. Vaslui și Bozieni de Jos din Jud. Neamț, se găsesc doi tumuli ¹ dacici.

Au D = cca. 15 m. și H = cca. 2,5 m.

VALEA PÂRĂULUI CRĂIASCA

XVI. Comuna Poienari, Jud. Neamț

XVI. a. Satul Poienari

Satul sediul de comună este atestat documentar la 1529 Martie 12² și se găsește în bazinul mijlociu al pârâului Chisălița.

271 a – c. În Gropul Viei

a) La cca. un km., SE, de sat, într-un mare bazinet, deschis spre vest, terasat, în care a existat via fostului CAP Poienari, jos, de la cca. 150 m, E, de DN 15 D, pe stânga unui pârâiaș, la SE de un baraj de beton, la poala versantului, a existat, în sec. III/IV o așezare carpică. Ceramica fină și foarte fină include și cioburi

de amforă romană.

b) Sus pe platou, în partea cea mai nordică, am găsit o unealtă (?) fragmentară din silex.

c) În partea de est, la $\frac{3}{4}$ din lungimea versantului, am recoltat rare fragmente ceramice din sec. XVII și XVII / XVIII.

II. Comuna Bozienii de Jos, Jud. Neamț

II.a. satul Crăești

a) La cca. 600 m, V, de satul Holm, comuna Poienari și la 20 – 30 m, V, de pâraul Boiștei (Zimbru), am găsit un fragment ceramic negricios ce aparține sec. XIV.

b) Ceva mai sus, spre VNV, am identificat o vatră cu pământ ars la roșu, pe 20 – 25 cm. grosime, de la adâncimea de 20 cm. sub nivelul actual de călcare. Dimensiuni de 50 x 60 cm. Aceasta a fost probabil vatra locuinței prisecarilor ce au îngrijit o prisacă situată la cca. 150 m, V, de malul pâraului. Aici resturile ceramice datează din sec. XVI – XVIII și se află pe moșia Crăești.

c) La sud de marginea pădurii și la cca. 200 m, V, pâraul am recoltat resturi ceramice din sec. XVI și XVII/XVIII. Aici a fost vatra altei prisăci pe aceeași moșie.

273. La nord de sat

De la 1,5 km, N, de ultimele case din Crăești, de la un km, SSV, de satul Holm, la 150 – 300 m, V, de același pâraul, pe versantul estic al dealului, am recoltat un toporaș (?) fragmentar din gresie ce poate aparține culturii *Starcevo – Criș*. Deasemeni resturi ceramice din sec. XVI – XVIII. Acestea provin de la o altă prisacă de pe moșia Crăești.

VALEA RÂULUI BÂRLAD

I. Comuna Băcești, Jud. Vaslui

I.j. Satul Babușa

274. La Cucoranu

În partea de nord a satului, de la cca. 120 m, VNV, de clădirea școlii, în grădinile dintre Gr. Cucoranu și Lică Baci, cum și în jurul lor, am descoperit numeroase urme de locuire umană constând din resturi ceramice fine și semi fine, cu fețe cenușii negricioase, parțial lustruite, ca și fragmente din pastă grosieră cu fețe cărămizii arse superficial. Toate au ca degresant calcar pisat și aparțin culturii *Noua*.

Numeroase resturi ceramice de culoare roșietică, grosiere, provin din La Tène, sec. V = IV î. Chr. Alte cioburi se datează în sec. XVI – XX și aparțin satului actual.

Am mai găsit cute de piatră și lupe rezultate din prelucrarea lierului.

VI. Comuna Dumești

F.Nr. Lângă Zarea Rafailei

În jurul tumulului de la nr. 242, recercetând împrejurimile sale, am mai identificat alți tumuli. Astfel; La cca. 50 m, NNV, un tumul cu D = 12 m și H = 0,90 m. La cca. 40 m, SSE, de primul, un altul cu D = 10 m și H = 1,10 m. De jur împrejurul lor se observă numeroase ridicături ale terenului, cu lungimea de 1,70 – 2,0 m și înălțime de 0,50 – 0,80 m, ce pot fi atât arte – facturi cât și forme naturale ale terenului.

VALEA PÂRĂULUI RACOVA

XI. Comuna Gârceni

XI.c. Satul Dumbrăveni

275. La Iazul lui Jan Năsturas

La cca. 300 m, V, de școala veche a satului, pe versantul estic al dealului, în jurul unui fost iaz, am descoperit un obiectiv arheologic cu ceramică *Foltești*(?).

În amestec se găsesc și resturi ceramice din sec. III – IV d. Chr., împreună cu spărturi de vase aparținând culturii *Sântana de Mureș*.

Ultima locuire datează din sec. XVI – XVIII. Această aparține unei vetre de prisacă, deoarece la acea dată satul Dumbrăveni se află la doi km spre sud.

XI.a. Satul Gârceni

276. În Pădurea Gârceni

În extremitatea vestică a trupului de pădure Floricel, la 250 – 300 m, V de drumul pe care se merge din Gârceni la Schitul Mălinești, la 200 – 250 m, S, de drumul de pe culmea nordică, la 60 – 80 m, V, de pâraiașul de abia înfripat, pe un platou frământat, cu numeroase ridicături naturale, se găsește un câmp compus din cel puțin trei tumuli dacici.

Aceștia au D = 10 – 12 m și H = 2 m. Nu am identificat așezarea căreia îi aparțin. Aceasta s-ar putea afla pe versantul vestic al aceluiași deal.

VALEA PĂRĂULUI STEMNIC

XIII. Comuna Bălteni

XIII.b. Satul Bălteni – Deal (I)

277. Lângă Biserică (I)

De la 150 m, NE de biserică, pe un platou înalt, înclinat spre nord și est, deasupra Pârâului Olarului, am recoltat numeroase fragmente ceramice mărunte ce aparțin: 2 – 3 buc. sec. XI (?), iar toate celelalte sec. XV / XVI – XVIII. Acestea provin de la o prisacă situată pe moșia Delenii.

278. Lângă Biserică (II)

La câteva zeci de m, spre est, de-a lungul unei mici văi uscate, pe o suprafață de 15 – 20 ori, am găsit numeroase resturi ceramice ce provin din aceeași perioadă (sec. XV / XVI – XVIII / XIX). Este o altă vatră de prisacă pe aceeași moșie.

XIII.a. satul Bălteni – Vale

279. La Pârâul Olarului (I)

Pe malul stâng al pârâului, în aval de confluența cu gârlele ce ies din pădure, de la 30 – 50 m, E, de albia sa, de pe o porțiune de teren ce cuprinde și o vie cu un nuc în partea sa de est, am adunat fragmente ceramice. Unul din ele, ce aparține sec. XII, provine dintr-o așezare neidentificată încă. Toate celelalte provin din sec. XV / XVI – XVIII. Acestea pot aparține unei prisăci de pe moșia Bălteni.

280. La Pârâul Olarului (II)

Acest obiectiv arheologic se află la cca. 600 m, E, de biserică, la cca. 200 m, V, de malul drept al pârâului, pe un platou ce a luat naștere prin prăbușire și alunecare masivă a marginii versantului foarte înalt, pe care se află biserica. Acum este teren arabil.

De pe o mare suprafață am recoltat resturi ceramice din sec. XVI – XVIII. În partea central – sud – estică urmele de locuire sunt mai dense și se continuă spre sud – est sub o lizieră de salcâmi și pomi sălbăticiți. De aici am adunat ceramică fragmentară, dură, cu fețe cărămizii, cu miez negricios, din pastă grosieră cu calcar pisat în compoziție. Un ciob roșcat, aspru, dur, ars oxidat, prezintă grupe de câte două linii, orizontale, incizate, relativ paralele. Am găsit și un fragment de rocă dură, negricioasă, lustruită³. Aceasta este, probabil, o așezare a culturii *Amforelor sferice*.

Ultima așezare este suprapusă de o locuire din sec. XV / XVI – XVIII, posibil tot o vatră de prisacă pe aceeași moșie.

281. a – c. Câteva cimitire vechi

Nu vom face referiri la cimitirile amintite deja în lucrare.

a) În partea de SV a satului Dumești Vechi se află Cimitirul Vechi. În partea sa dinspre sud se găsește (vizibil și păstrat) locul pe care s-a aflat, între 1761 și

1820, Biserica de Lemn (cu hramul Constantin și Elena)

Toate crucile din cimitir, multe din piatră, au fost distruse. Una singură situată în partea de NNE, a fost cruțată. Ea ar putea fi a ctitorului bisericii, comisul Constantin Grecul, primul arendaș al moșiei Spiridoniei.

b) La cca. 400 m, VSV, de satul Oșești (comuna Oșești, jud. Vaslui), la poala versantului, pe prima terasă a pârâului Negrea, afluent de sfânga al Stemnicului, se află temelia, ruinată, din piatră și cărămidă, a fostei biserici.

Cu 100 – 200 m, maisus, spre nord, pe un versant înclinat spre vest, lângă șoseaua Oșești – Rafaila, se află, grav afectat de escavațiile ce se fac într-o lutărie, cimitirul vechi al satului⁴. Înhumările efectuate la 50 – 80 cm – H, atestă vechimea sa mare.

c) Satul Dumbrăveni a avut mai multe cimitire. Dintre ele ne vom referi doar la două.

C₁. Când satul se afla pe vatra de La Sanț (nr. 229), la finele sec. XVII, o epidemie de ciumă a decimat populația. Morții au fost înhumați pe dealul dinspre est, pe un platou situat la cca. 100 m, E, de drumul ce vine de la Pungești, și la cca 150 m, N, de Cișmeaua Holmului. Până prin anii '40 mai existau pietre funerare⁵. După "molimă" satul își mută vatra în punctul La Case (nr. 230).

C₂. Un secol mai târziu o epidemie de holeră decimează și locuitorii de pe această vatră, ca și pe cei de la Odăi (nr. 227). De data aceasta morții au fost duși spre nord, pe malul stâng al pârâului Bugăniței, ceva mai jos de liziera pădurii, acolo unde se află acum o livadă de pruni sălbatici⁶.

De pe ambele vetre satul s-a mutat la 3 km, spre nord. În Poieni (le) din pădure în care existau vetre de prisacă, ridicându-și biserică cu "lemne de pe loc" Nici unul dintre cimitire nu a mai fost folosit.

282. a – c. Drumuri Vechi

Câteva porțiuni de drum părăsite, o creștătură în culmea unui deal⁷, doi – trei piloți de lemn în albia unui pârâu, o însemnare într-o hotarnică este tot ce mai atestă existența, cândva, a unui drum vechi, demult uitat. Drumurile vechi erau trasate, adesea, pe culmile dealurilor, dar, uneori și la poala versanților de-a lungul văilor pârâielor mai importante. Cele de pe culmea dealurilor se folosesc și acum ca drumuri la pădure ori pentru transportul produselor agricole.

Cu un secol – două în urmă, indiferent de importanța lor, drumurile nu erau pietruite, aveau lățimi de doar 2 – 2,5 m, nu aveau poduri de cât arare ori, ocoleau toate porțiunile de teren umede, urcând pe versanții dealurilor și, de câte ori trebuiau să traverseze albia unui pârâu, făceau bucle, mai mult sau mai puțin alungite, spre amonte, căutând un loc, mai facil de trecere.

Drumurile au vârsta primelor așezări care le foloseau. Cunoșcând vechimea acestor sate deducem și vârsta drumurilor⁸. Pentru aceasta odată cu enumerarea satelor pe care un drum le deservea, vom specifica și vechimea acestora stabilită în baza cercetărilor arheologice efectuate în teren, sau pe cale documentară.

Nu vom face referiri decât la patru porțiuni vechi de drum, care deserveau partea central – nord – vestică a porțiunii cercetate de noi.

a) Drumul mare al Bacăului

În numeroase documente publicate de Gh. Ghibănescu în opera sa *Ispisoace și Zapise*, V₁, se fac referiri la acest drum. Împreună cu drumurile secundare ce afluiua în el, deserveau numeroase sate, din care unele nu mai există demult, altele s-au mutat pe alte vetre, ori și-au schimbat numele.

Drumul Mare al Bacăului avea cca. 150 km lungime. Pleca din partea de vest a orașului Iași, urca și cobora culmile masive de dealuri ce despart bazinul

hidrografic al Bahluiului de cel al Bârladului. Așa ajungea în valea pâ râului Șacovăț⁹, la Țibana și Tungujei¹⁰, trecea apoi pâ râul urcând în satele Țibănești¹¹ și +Ivănești¹², de unde trecând peste Dealul Brânza cobora prin "Lungul Vântului" în satul +Glodeni¹³

Scurte drumuri secundare desprînse din el deserveau satele Jigoreni¹⁴, +Mirești și Găureni¹⁵

De pe versantul dealului Petreasa cobora trecând pâ râul Găureanca, urca prin jidovina cea mare Dealul Crucii, coborând în valea râului Bârlad, la vest de satul +Andriești¹⁶.

b) Lângă actuala moară din Dumești se întâlnea cu un alt drum vechi ce urca pe valea Bârladului superior venind de la Buhăiești. Acesta deservea satele Vulturești, Băloșești (Voinești), +Tulova, +Boțești (Parpanița), Negrești, +Iurcăuți, Todirești¹⁷, +Răcești¹⁸, +Comănești (+Țigănești¹⁹), +Clicești²⁰, trecea același pâ râu Găureasca escaladând Dealul Crucii printr-o jidovină mai mică, ajungea în satul +Andriești (devenit Dumești în sec. XVI), se contopea apoi cu Drumul Bacăului.

După contopire urcau pe pâ râul Suhuleț. De la un Km mai sus, o ramură secundară se desprindea din el și mergând paralel cu râul Bârlad²¹ deservea satele +Slobozenii de Est²², +Meleșcani²³, +Leucușeni²⁴, iar sus, pe Dealul Beciului, satul +Mălinești²⁵.

Pe valea pâ râului Suhuleț drumul trecea prin satul +Rângoia, (după ce trecuse prin jidovina mare de la Schinetea), cobora în satul +Mălinești, ocolea pe la nord râul Bârlad, trecea pâ râul Gârbovăț prin Vadul Seimenilor și ajungea la Băcești²⁶. Apoi mai sus, legând cu un drum secundar satul Bozieni²⁷, trecea prin satele Mărmureni²⁸, Oniceni²⁹, după care urcând dealul la Valea Ursului, părăsea bazinul Bârladului, coborând în valea Siretului.

C. Drumul lui Ștefan cel Mare

Tradiția locală atribuie tot ce este vechi lui Ștefan cel Mare, de ex.: Drumul lui..., Șanțurile lui..., Șipotul lui..., Plopul lui³⁰ Ștefancel Mare etc.

Traseul acestui drum, de la Iași la +Andriești se suprapune peste cel al Drumului Bacăului. Dar de la est de Andriești trecea râul Bârlad pe un pod (anterior poate prin vad); de la care, cu 10 – 12 ani în urmă apa a dezgolit doi – trei piloți de stejar. Acum 25 – 30 de ani, pe șesul de la vest de satul Valea Mare, se mai observau unele porțiuni ale sale³¹

Drumul urca apoi în dealul Culmea Liciului, pe care ajungea la cca. 1,5 km., S, de Lupărie. Urcând tot spre sud ajungea în punctul La Tablă, de unde drumul se bifurca.

c. Ramura sa estică ocolea, pe la răsărit, satul Dumbrăveni³², urmând exclusiv culmea de dealuri ce desparte bazinele hidrografice Stemnic, spre est, de cel al pâ râului Racova³³. Această culme de dealuri se sfârșește la Rediu, la vest de Vaslui. De la Rediu, în sens invers se numea Drumul Dumbrăvenilor, cf. unui document din sec. XVII.

Din acest drum principal pe culme de deal, se desfăceau, spre est sau vest, drumuri secundare ce racordau, la el satele de pe cele două văi.

c. Ramura dinspre vest a Drumului lui Ștefan cel Mare, pleca din punctul La Tablă tot pe culme de deal, trecând pe lângă locul unde se află acum Schitul Mălinești, spre apus până la culmea de dealuri ce desparte bazinul hidrografic al Racovei (spre est), de cel al pâ râului Tutova³⁴, de pe care se putea ajunge în numeroase sate, spre sud, până la municipiul Bârlad.

Este posibil ca drumul să fi atins, tot pe culme de deal, chiar valea pâ râului Zeletin³⁵.

Așadar era un sistem de drumuri bine gândit, utilizat și astăzi ca drumuri de

rang inferior și, care, din deal de La Tablă permitea abordarea a trei - patru văi principale, paralele, fiecare lungă de zeci de km, pe care se găseau un număr relativ mare de sate.

Vom mai face referiri la două ramuri secundare de drum.

d) În porțiunea în care Drumul Mare al Bacăului urca pe pâraul Șuhuleț, se desprindea din el un alt drum care trecea prin satele +Slobozeni – Est (II) ³⁶, +Marcoviceni³⁷ și +Hodoreni³⁸, după care urca prin valea pâraului Leucușeni, lăsând la stânga satului +Rângoia³⁹, trecea prin satul +Berești⁴⁰, ieșea în culmea Dealului Comornîța la satul Șuhleț⁴¹ de unde cobora în satul +Brudurești⁴².

e) Ultimul drum pe care îl vom aminti, venea din valea Stemnicului, urca în satul Rafaila pe Dealul Sântămăriei, apoi cobora în valea Bârladului fiind folosit de locuitorii satelor; +Terpești (+Borăști) ⁴³, Dumești Vechi⁴⁴, +Satul Vechi (+Slobozenii de Vest) ⁴⁵, +Meleșcani⁴⁶, (vatra dihotomică de sud), +Leucușeni⁴⁷ (vatra sudică) de unde după ce trecea pâraiele Pietrosu și Ezer, ajungea în drumul Gârceni – Băcești prin care trecea Drumul Mare al Bacăului.

283.a-b. Două Fântâni

În pădurile din zona noastră au fost săpate numeroase fântâni. În general toate poartă numele celui ce le-a construit. Adesea aceștia erau pădurari⁴⁸. Ne vom referi succint doar la două dintre ele.

a) Tradiția populară amintește ades de Fântâna lui Petrilă, un loc situat în inima codrilor Dumeștilor, în parcela 46, pe stânga drumului Gârceni – Dumești Vechi. De-a lungul celor două secole de existență, fântâna s-a dărmat demult, localnicilor le-a rămas toponimul care definește o anumită parte a pădurii.

b) Fântâna lui Ursache

Cinci – șase km, spre nord și mai jos altitudinal, la marginea drumului ce merge din Pietrosu la Dumești Vechi, se găsește o fântână cu budăi masiv din piatră (cca. 70 cm. grosime). Perimetrul exterior al acestuia este decorat, prin săpare, cu opt nișe despărțite prin coloane cu umeri de susținere. La partea superioară este săpat în piatră. "Pavăl Ursache și Maria, 1896"

CONCLUZII (II)

În susținerea celor afirmate în partea I-a (publicată), prezentăm celor interesați câteva tabele, pentru o mai bună înțelegere. Astfel.

Tabelul nr. 1 conține amplasarea obiectivelor arheologice descoperite pe forme de relief.

Tabelul nr. 2 din care rezultă îndelunga existență a satelor noastre vechi, pe moșiile lor și corespondența acestora cu actualele sate.

Relatia sat – moșie este indestructibilă. Așa cum nu poate exista sat fără moșie, nu poate exista nici moșie fără sat. Moșiile au vârsta satelor pe care le hrănesc, chiar dacă în sec. VII – IX, acestea nu aveau încă hotarele precis trasate. Când dispare satul, moșia "retrogradează" de la "rangul" de moșie la acela de trup. hliză, tarla.

Ca atare prezentăm în Tabelul nr. 2 un număr de 55 de sate existente sau dispărute, din zona cercetată, cu cele mai vechi denumiri cunoscute, indicând pentru fiecare prima atestare documentară găsită, nr. de ordine al vetrei (lor) înscris în lucrarea de față, ca și vechimea și durata urmelor de locuire.

Tabelul nr. 3. Acesta analizează influența (difuză și târzie) exercitată de Hoarda de Aur asupra populației din zona cercetată de noi. În acest tabel prezentăm succint, procentual, constatările noastre.

Cercetând relativ amănunțit zona în discuție și, observând intensă ei locuire am găsit ca necesară încercarea de a evalua, chiar și cu aproximație, densitatea populației acesteia în diverse perioade de timp, din neolitic până astăzi. Deși este o "încercare",

pentru a exclude cât mai multe din informațiile subiective am întocmit un tabel (nr. 5), în care am înscris diferențiat, pe epoci, culturi și secole, date culese din perieghize, pentru fiecare locuire detectată în așezările cercetate. Pentru un plus de credibilitate am folosit două metode de evaluare.

a) O metodă care are în vedere întinderea așezării respective, ca și bogăția resturilor materiale găsite.

b) O alta bazată doar pe numărul de așezări descoperite.

În primul caz am însemnat cu "x" + 5 puncte, "+" = 10 puncte și "++" = 20 puncte. În funcție de aceste evaluări am calculat nr. de puncte convenit fiecărei așezări în parte. Înscirarea și centralizarea lor a dus la obținerea unui tabel cu 30 coloane veticale și cca. 250 rânduri ceea ce îl face nepublicabil, rămânând la manuscris.

Cu rezultatele obținute am întocmit graficul nr. 6 a. Cu datele de la cea de a doua metodă, graficul 6 b. În amândouă situațiile durata fiecărei perioade de timp am raportat-o grafic la scară.

Informația obținută surprinde. Ambele metode prezintă, cu mici deosebiri aceleași rezultate. Totuși, cu peste 30 coloane (pe verticală) și peste 30 rânduri și acestea rămân în manuscris. Din ambele rezultă sporuri demografice, evidente, în Perioada de Tranziție spre Epoca de Bronz, în cultura Noua, La Tène II (sec. V – II), sec. II – IV și XV–XIX, ca și regrese "dure", în "Precucuteni, Bronzul Mijlociu. Hallstatt Mijlociu, sec. I î.Chr. – id. Chr., și sec. V – XII.

Chiar și în această zonă mulțumitor cercetată, alte mărturii, ale celor dinaintea noastră, așteaptă să fie descoperite. Sperăm ca cele relatate până aici să fie utile. În ceea ce ne privește vom continua.

Tabelul nr. 1

Cu amplasarea pe formele de relief a diverselor așezări, cetăți, necropole plane și tumulare, din neolitic până în secolul XV*

Nr.	Așezare din cultura, sau secolul	Pe culmi de deal de deal și platouri înalte	Pe versanții dealului	La poala versanților sau pe plat. joase	Pe lunci	Jos chiar lângă apele mai mari
1.	Slarcovo – Criș	3	5	5	-	
2.	Precucuteni	2		2		
3.	Cucuteni	3	8	13	2	3
4.	Horodiștea – Foltești, H. – Erbiceni	8	13	11	4	
5.	Foltești II		4	11	1	
6.	Înmormântări cu ocru, amfore sferice		3	4		
7.	Noua, Noua – Hallstatt	3	7	14		7
8.	Hallstatt timpuriu, Hallstatt B		3	6	3	2
9.	Hallstatt final, Hallstatt – La Tène1		4	5		1
10.	La Tène, secolele: V/IV, IV/III, III/II	2	9	3	1	
	I î. Chr. – I d. Chr.		10	15	6	7
			3	3	2	

Nr.	Așezare din cultura, sau secolul	Pe culmi de deal de deal și platouri înalte	Pe versanții dealului	La poala versanților sau pe plat. joase	Pe lunci	Jos chiar lângă apele mai mari
11.	Secolele II – III ***		21	18	7	6
12.	Secolele III – IV		18	41	14	9
13.	Secolele IV/V – XXX – VII			7	11	5
14.	Secolele VII/VIII – IX		1	6	14	10
15.	Secolele IX/X-XI		13	10	8	3
16.	Secolele XI/XII și XII	2	13	9	7	2
17.	Secolele XII/XIII și XIII		10	6	3	1
18.	Secolele XIII/XIV și XIV	1	13	15	4	3
19.	Secolele XIV/XV și XV	4	19	14	7	8
20.	Cetăți traco – dacice	3				
21.	Cetăți daco – getice	7				
22.	Tumuli princieri		6	1	1	
23.	Tumuli obișnuiți, câmpuri de tumuli	5	12	3		
24.	Necropole (palne), carpatice sarmatice		1	2		
	turanice (?)			1		1
	feudale (sec. XV – XVIII) ¹		6	9	1	

*)Urmele materiale aparținând epocilor mai vechi sunt insuficiente pentru a fi considerate așezări

**) Nu evidențiem aici mori de apă, cuptoare de olar, stâni.

***) O așezare în care s-a locuit mai multe secole, apare în fiecare din acestea.

Tabelul nr. 2

Cuprinzând satele din zona cercetată, cu prima atestare documentară cunoscută (nouă), corespondența cu obiectivelor arheologice, cum și vechimea materialelor arheologice descoperite pe vetrele lor

Nr. rândului	Satul actual Denumiri anterioare	Prima atestare documentară cunoscută	Numărul așezării (vetrelor) în repertoriu	Vechimea materialelor arh. găsite(sec.)
0	1	2	3	4
1.	Plătinișul	1774	1	XVII – XX
2.	Capul Dealului	1909	4b	XVII – XX*
3	Băcești	1467	6	XII,XIV,XVII – XX
4.	A Treia Parte	1838	16,17	XVII/XVIII – XX
5.a.	Vovriești	1772		XVIII – XX
b.	+Hovrăești, +Vovrăești	1533	23a	XV – XIX
6.a.	Țibănești Buhlei	1774	26 b, 29***	XIV/XV – XX
b.	+Țibăneștii (pe Garbovăț)	1399	15,25a,27, 28	VIII/VIII, VIII/IX-XVIII

D	1	2	3	4
7.a.	Armășeni	1625	31,32,34	XVI-XX
b.	+(Un sat pe Bârlad, în gura Crasnei)	1399	33,36	XI-XVIII
8.a.	Crăești	1584	259	VIII/IX-X, XVII-XX
b.	+Drăgușanii	1527-1538, 1541-1546		
	...xxx			
9.a.	Ciurea	1830		..xx
b.	+Ghindărești	1779		..xx
10.a.	Dagăța	1772		..xx
b.	+Dealul Țintirim		41 a	VIII/IX - XVIII
c.	+Brudurești (pe dreapta Gârbovățului)	1469	42	XIII/XIV-XVIII
11.a.	Mănăstirea	1876		..xx
b.	+Schitul Nacului	1772		..xx
12.	Bălușești	1546	47	VIII/IX, XI(?), XIII-XX
13.a.	Tansa	1676	53	XV(?), XVII/XVIII-XX
b.	+Brudureștii (pe stânga Gârbovățului)	1469	51	XI/XII-XIX
14.	Șuhulețul (Soholet)	1399, 1469	LXXIV.2.C*	XIV/XV-XX
15.	+Glodenii	1443	59, 172	VIII/IX, XI/XII-XIX
16.	Dumeștii (Noi)	1621	++	
17.a.	Mălinești i	1502	60, 61	VIII-XIX
b.	Ezerul	1838	18 a	XVII/XVIII-XX
18.	+Leucușenii	1453	66, 69 b, 70 a	XIII/XIV-XVIII
19.	+Meleșcanii	1636	75, 76	X-XIX
20.	+Slobozeni-Est (De Miazăzi și Răsărit)	1591	79 b	VIII/IX-XIX
21.	+Marcovicenii	1502	82 b, c, 83 a	XIII/XIV-XIX
22.	+Andrieștii	1469	90	VIII/IX-XIX
23.	+Mănăstirea Andriești	1469	97 b	XIV-XVII/XVIII
24.	+Clicești	1643	104, 106, 158a, 159 a-c	VII/III-XIX
25.	Țigăneștii (fost Comănești)	1457-1504	110, 111	X/XI-XVIII/XIX
26.	Schimetea	1839	125	XIX-XX
27.a.	+Băicăuții (deveniți treptat...)	1489	129 a	XIII-XIX
b.	+Hodorenii	1489	129 a	Ibidem
28.	+Rângoiaia	1625	123	XIV/XV-XIX
29.	+Bereștii	1469	125	XV-XVIII
30.	Dumeștii Vechii	1621	134-137	XV/XVI-XX
31.	+Slobozenii –Vest (Satul Vechi)	1591	138 c, 139 b-c	VII/III, IX/X-XIX
32.	Valea Mare	Ante 1848	153 b, 158 b	XVIII/XIX-XX
33.a.	+Terpeștii (ante 1546)	1502	157 c-d, 158 b	IX/X-XVIII
b.	+Borăștii (post 1546)	1546	157 c-d, 158 b, 160	IX/X-XVIII
34.	Țibăneștii (ai lui Carp)	1483	LXXXI 1B. 1 C.f.g+++	VIII/IX, XI/XII, XV-XX
35.	+Mireștii	1457-1504	167, 168	XIV/XV-XVIII
36.	Jigorenii	1439	169 a	VIII/IX, X, XII/XIII-XX
37.	Coticul	1774	102	XIV/XV, XVII-XX
38.	+Armenestii	1597, 1635	175-177	VIII/IX-XIX
39.	+Olășenii, Olosăii	1597, 1635	179	X/XI, XIII/XIV-XVIII/XIX
40.	Sofroneștii	1591	183	VIII/IX – (?) XX
41.	Drăgeștii	1774	LXIV. 9-11	II/III—XII, XV-XX
42.	Viișoara (Baliga)	1782	185-187	XVII/XVIII-XX
43.	Plopoasa	1913		

n	1	2	3	4
44.	Todireștii	1495	LXIV. 2-4,7-, 199,202,205	II/III-XI/XII,XIV/ XV-XX
45.	+Răceștii	1590-1591	LXIV. 7-	XVI-XIX
46.	+Mahalagia	1865	201	XVII/XVIII-XIX
47.	Rafaia	1546,1599	208	XVI/XVII-XX
48.	Orașul Negrești (Vaslui)	1591	XLVI. 3-5 ^o	VIII/XI-XII,XIV-XX
49.	Gârcenii (Gârcinii)	1437	248	X/XI,XII/XIII-XX
50.	Mălineștii (Schit, sat)	1830	223 a	XVII-XX
51.	Dumbrăvenii	1437,1546	227 c-d,229,230 a-b, 231	VII-XX
52.	+Bonteștii de Jos (La Două Fântâni)	1442	251	IX/X-XI (?), XV-XVIII
53.	Bălteni-Vale	1491	279,280	XII, XVI/XVI-XX
54.a.	Bălteni-Deal (I)	1892	277,278	XV/XVI-XX
b.	+Delenii	1491	250,254	VII,VII/VIII,X-XVIII
55.	Băltenii-Deal (II) (fost Capul Rediului)	1904	252	XV/XVI-XX

*)Urmele de locuire pot aparține satului Băcești aflat pe acea vatră până pe la 1840.

**)În vetrele acestor sate cercet. arheol. sunt incomplete, ori nu s-au efectuat încă

***)Țibăneștii Buhlei, Armășenii +Cliceștii, etc., aveau numeroase "cuturi"

+) "LXXIV.2C", informație preluată de Chirica, M. Tanasachi, op. cit., II, p. 395.

++)Dumeștii (Noi) înglobează în actuala sa vatră, fostele sate; +Mălinești, +Leucușeni, +Meleșcani,

+Slobozieni-Est și Ondrești, cu vestigiile lor arheologice.

+++)Date preluate R.A.Iș., II, P. 427.

-)Ibidem, din R.A. Vs., p. 249.

—)Ibidem, p. 248-249.

—)Ibidem

0)Ibidem, p. 195.

Tabelul nr. 3

Din care rezultă influența difuză și târzie exercitată de Hoarda de Aur asupra zonei cercetate de noi

Secolul	Ceramică cu pereții		Vase lucrate		Vase lucrate din pastă		Tip de ardere		Resturi ceramice cu unele trăsături de decor specifice dinilor Hoardei de Aur		
	Groși	Subțiri	Cu mână	La roată	Zguntur casă	Fină	Cu fetele	Cu pereții	Da nu miște		
							Negricios	Castani-brun- cașuși			
-	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
XI	40,0	60,0	19,2	80,8	69,2	30,8	23,1	76,9	8,0	92,0	0,0
XII/III	42,9	57,1	15,0	85,0	50,0	50,0	47,6	52,4	14,3	85,7	0,0
XII/IV	40,0	60,0	0,0	100,0	53,3	46,7	32,6	67,4	6,7	93,3	0,0
XIV	26,1	73,9	0,0	100,0	69,6	30,4	30,4	69,6	8,7	82,6	8,7
XIV/XV	12,0	88,0	0,0	100,0	68,0	32,0	8,0	92,0	0,0	100,0	0,0

P.S. La câțiva ani după întocmirea prezentului în extremitatea sud-estică a teritoriului – la Bălteni – am găsit, în două așezări 249 și 257, câteva fragmente ceramice aparținând Hoardei de Aur, procurate de localnici pe calea schimbărilor comerciale.

Tabelul nr. 7

În care se prezintă corespondența dintre numărul obiectivului arheologic din lucrare și numărul aceluiași obiectiv din registrul de periegeze, cu anul când s-a descoperit

Numărul		Numărul		Numărul	
Din lucrare	Din registrul de periegeze /anul	Din lucrare	Din registrul de periegeze/anul	Din lucrare	Din registrul de periegeze/anul
1	195/1989	52	166/1987	102	88a/1986
2	204/1989	53	163/1987	103	29/1985
3	26/1972	54	164/1987	104 a, b	45 a, b/1985
4 a, b	136 a, b/1988	55	F nr./1988	105 a, b	116 a, b/ 1986
5	139/1988	56	175/1988	106	2/1985
6	104/1988	57	128/1987	107	92/1986
7	103/1988	58	11/1986	108	96/1986
8	196/1989	59 a, b	40 d,e/1985	109 a, b	95 a, b/1986
9	A, b	142 a, b/1988	20 a-c/1985	110 a, b	47/1985
10	219/1990	61,a b	55 a-c/1985	111 a, b	121 a, b/1986
11	120/1991	62 a, b	69 a, b/1985	112	27/1985
12	220/1990	64	209/1989	113	52/1985
13	222/1990	64	68/1985	114 a, b	122 a, b/1986
14	228/1990	65	129/1987	115 a, b	89 a,b/1986
15	181/1988	66	117/1986	116	32/1985
16	226/1990	67	233/1986	117	25/1955
17	144/1988	68 a, b	107 a, b/1986	118 a-e	147 a-e/1987
18	183/1989	69 a-c	108 a-c/1986	120	82/1983
19	71/1985	70 a, b	174 a, b/1988	121	81/1985
20	83/1985	71	21/1985	122	88 b/1986
21	177/1988	72	244/1985	123	97/1986
23	149/1987	73	101/1986	124	98/1986
24	150/1987	74 a-c	65 a-c/1985	125	115/1986
25 a, b	178 a,b/1988	75 a, b	63/1985	126	24/1988
26 a, b	179 a, b/1988	76 a, b	146 a, b/1986	127	42/1988
27	180/1988	77	131/1989	128	202/1986
28	54/1985	78 a-c	7 a-c/1985	129 a, b	100 a,b/1986
29	299/1985	79 a-i	66 a-i/1985	130	102/1986
30 a, b	199 a, b/1985	80 a-c	87 a-c/1985	131	114/1986
31	173/1988	81 a, b	58 a, b/1985	132	94/1986
32	225/1990	82 a-c	1/1984; 91 b/1985	133 a-c	93 a-c/1986
33	224/1990	83	91 c/1988	134	137/1987

34	74/1985	84	38/1985	135 a, b	105 a,b/1986
35	223/1990	85	157/1987	136 a,b	84/1986
36	41/1990	86 a, b	37 a, b/1985	137	86/1986
37 a, b	213 a, b/1990	87	127/1987	138 a-c	87 a-c/1986
38	215/1990	88 a-e	118 a-e/1986, 1989	139 a-c	64 a-c/1986
39	227/1990	89	67/1985	140 a-e	184 a-e/1988
40 a, b	168 a, b/1990	90 a, b	59 a, b/1985	141	35/1955
41 a, b	208/1989	91	60/1985	142 a, b	36 a, b/1985
42	168/1988	92 a-e	109 a-e/1986	143	36 c/1985
43	183/1989	93	221/1991	144	90/1990
44	212/1990	94 a, b	110-111/1986	145	148/1987
45	34/1970	95 b	99/1991	146	18/1985
46	172/1988	96	70/1985	147 a, b	200 a,b/1989
47	198/1989	97 a, b	72/1985	148 a, b	5/1983
48 a, b	210 a, b/1989	98 a-c	28 a-c/1985	149	214/1990
49	211/1989	99 a, b	132 a, b/1986	150	4/1982
50	165/1987	100	22/1985	151	8/1985
51 a,b	162 a, b/1987	101	44/1985	152	6/1985
153 a,b,	16 a, b/1985	200	154/1987	248	248/1994
154	158/1987	201	153/1987	249	249/1994
155	10/1984	202	191/1987	250	253/1995
156 a-c	9 a-c/1985	203	106/1988	251	257/1996
157 a-d	31 a-d/1985	204	192/1989	252	252/1995
158 a, b	16 b, 61 b/1985	205	152/1987	253	251/1994
159 a-c	19 a-c/1985	206	201/1989	254	258/1997
160 a,b	216 a, b/1989	207	194/1987	255	241/1994
161 a,b	39 a,b/1983	308	193/1989	256	254/1995
162	46/1985	209	33/1955	257	255/1995
163	23/1975	210	13 a, b/1980	258	259/1997
164	240/1993	211	53 a/1989	259	260/1997
165	165/1986	212	203/1975	260	263/1997
167 a,b	143 a, b/1987	214	56/1985	262	262/1997
168	135/1987	215	53/1990	263	264/1997
169 a,b	134 a, b/1987	216	3/1983	264	265/1997
170	48/1985	217 a, b	160 a,b/1987	265	66 l /1991
171	49/1985	218 a, b	125 a, b/1986	266	66n/1993
172	40 a-g/1985	219	217/1990	267	256/1995

173	43/1985	220	12/1984	268	250/1994
174 a,b	119 a,b/1986	221	14/1984	260	269/1999
175	124/1986	222	15/1984	270	276/1999
176	186/1988	223 a-c	126 a-c/1988 ⁷	271 a-c	266 a-c/1998
177	188/1988	223 a-c	62 a-c/1955,1990	272 a- ⁸	268 a-c/1999
178	187/1988	225	130/1987	273	267/1999
179	190 a/1989	226	140 a, b/1987	274	270/1999
180	190 b/1989	227 a-d	138 a-d/1987	275	271/1999
181	17/1989	228	161/1987	276	277/1999
182	182/1989	229	170/1988	277	272/1999
183	197/1989	230 a-c	141 a-c/1987	278	273/1999
184 a-c	75 a-c/1990	231	171/1988	279	275/1999
185	231/1989	232	30/1955	280	274/1999
186 a,b	205 a,b/1989	233	159/1987	281	80, 84 b, 112, 138 d/1984-1992
187	232/1991	234	77/1986	282	113 a-h/1955-1981
188	206/1989	235	78/1986	283 a, b	85 a, b/1984
189	230/1991	236	79/1986		
190	167/1988	237	236/1991		
191	218/1990	238	235/1991		
192	207/1989	239	234/1991		
193	123/1988	240	237/1991		
194	155/1987	241	238/1986		
195	185/1988	242	242/1994		
196	51/1985	243	243/1994		
197 a,b	169 a, b/1988	244	244/1994		
198	1469 c/1989	146	146/1994		
199	151/1987	247	247/1994		

NOTE

¹ Informație de la Dl. L. Preotu, salariat al Muzeului "Ștefan cel Mare" Vaslui.

² DIR, A, XVI-I, doc. 270

³ G. Coman în RA. VS. , la pag. 64, pct. VII. 2, loc situat în apropierea obiectivului nostru, semnalează găsirea unei dăltițe din piatră.

⁴ Acest "Țintirim" este amintit și de C. Chiriță, op. cit., p. 133 și de G. Coman, op. cit., p. 202, XLVIII. 2.

⁵ Informație de la C.N.Popa, din Dumbrăveni.

⁶ Idem, de la Gh. I. Onciu, tot de acolo.

⁷ În grai local "fierăstruirile" în culmea dealurilor (semn al folosirii unor drumuri, secole de-a rândul), se numesc jidovine.

⁸ Nu este exclus, ca în unele situații, anumite porțiuni de drum să fi fost folosite anterior de populația sec. II-VII d. Chr.

⁹ Afluent de stânga al Bârladului.

¹⁰ Atestat doc. la 1469, Februarie 9, cf. DRH, A, I, p. 230 – 232, doc. 156.

- ¹¹ Mărturii arheologice din sec. VIII/IX. Vârsta "arheologică" a așezărilor mai jos enumerate a fost stabilită de S. Ștefănescu în urma periegezelor efectuate. Pentru unele așezări necercetate sau parcurse parțial, informația a fost preluată după V. Chirica și M. Tanasachi, R. A., Is., și după G. Coman, R. A. Vs.
- ¹² Atestat doc. La 1483, Nov. 23 cf. DRH, A, II, p. 387 – 389, doc. 253.
- ¹³ Vestigii arheologice din sec. VIII/IX.
- ¹⁴ Ibidem, VIII/IX.
- ¹⁵ Ibidem, XIV/XV. Satele de la nota 366-378 inclusiv, se află în jud. Iași. De aici încolo în jud. Vaslui.
- ¹⁶ Ibidem, în sec. VIII/IX.
- ¹⁷ Aproape continui din sec. II/III, până astăzi.
- ¹⁸ Ibidem, sec. XVI.
- ¹⁹ Ibidem, sec. X/XI.
- ²⁰ Ibidem, VII/VIII/
- ²¹ În toate documentele vechi, de la Dumești spre izvoare, Bârladul era numit Bârlăzel.
- ²² Vestigii arheologice din sec. VIII/IX.
- ²³ Ibidem, sec. X.
- ²⁴ Ibidem, sec. XIII/XIV.
- ²⁵ Ibidem, sec. VIII. De la +Andriești la +Mălinești inclusiv, toate aceste sate se aflau pe vatra actuală a satului, sediu de comună, Dumești.
- ²⁶ Cercetări arheologice incomplete, am identificat doar sec. XII, XIV.
- ²⁷ Atestare doc. La 1438. August 24, cf. DRH, A, I, doc. 189.
- ²⁸ Ibidem, 1467, Ianuarie 10, cf. DRH, A, II, doc. 145.
- ²⁹ Ibidem, Ultimele trei sate aparțin jud. Neamț.
- ³⁰ Monument al naturii. Este, poate, cel mai gros arbore din țară. Are diametrul de 3,20 m.
- ³¹ Informații și de la Păduraru C. Gheorghe din Valea Mare.
- ³² Vestigii arheologice din sec. VII, continui.
- ³³ Ambele sunt afluenți de dreapta ai Bârladului, la Brodoc și Vaslui.
- ³⁴ Tutova, afluent mare, de dreapta al Bârladului.
- ³⁵ Ibidem.
- ³⁶ Vestigii arheologice din sec. XVI/XVII.
- ³⁷ Ibidem, sec. XIII/XIV.
- ³⁸ Ibidem, sec. XIII.
- ³⁹ Ibidem, sec. XIV/XV.
- ⁴⁰ Ibidem, sec. XV.
- ⁴¹ Atestat doc. La 1399 Noiembrie 28, cf. DRH, A, I, p. 12 – 13, doc. 9 B.
- ⁴² Vestigii arheologice din sec. XI/XII. Ultimele două sate se află în jud. Iași.
- ⁴³ Vestigii arheologice din sec. IX/X.
- ⁴⁴ Ibidem, sec. XV/XVI.
- ⁴⁵ Ibidem, sec. VII/VIII.
- ⁴⁶ Ibidem, sec. X.
- ⁴⁷ Ibidem, sec. XIII/XIV.
- ⁴⁸ Ex. Fântâna lui Rotaru, Duluță, Topliceanu, Helciug, Petrilă, etc.
- ⁴⁹ Fixarea în timp și durata perioadelor arheologice s-a făcut după Vi. Dumitrescu și Al. Vulpe, Dacia înainte de Dromihete, București, 1988 ca și după Comisia Română de Istorie Militară, în Istoria Militară a poporului român, București 1984, p. 8 și următoarele.

ERATĂ

Cerem scuze cititorilor pentru numeroasele greșeli ce s-au strcurat în text.
În cea mai mare parte se datorează operațiunilor de tipărire.

Nu vom semnală unele greșeli mărunte ce nu influențează informația.

Pag.	Rândul	În loc de	Se va citi...
156	17, de jos	Mircea Ciobanu	Mircea Ciobotaru
156	9, de jos	45° și 50'	46° și 50'
157	15, de sus.	Carbovățul	Gârbovățul
157	16, de sus.	Moloș, Socovățul	Maloș, Șacovățul
157	20, de jos.	Podzolice	Podzolițe
157	14, de jos.	2-2, 5m	2-4, 5 m
158	8, de sus.	La 50 m de drumul	La 50 m, V, de drumul
158	17, de jos.	5. La vest de	5. La est de
158	16, de jos.	șoseaua Băcești – Cici	șoseaua Băcești-Cuci
158	6, de jos.	Terenului de marnă gălbuie	terenului se găsesc resturi de locuire din <u>Foltești II</u> . Între ele un toporaș de marnă gălbui
159	1, de jos.	V. Cgekaru	V. Chelaru
160	4, de sus.	Brâu de butori conici	brâu de butoi
conici			
160	17, de sus, 7, de jos	Gâbrovățului, Bâbrovățului	Bârbovățului
160	1, de jos.	Judovina ³⁶	jidovina ³⁶
161	16, de sus.	Sat Hovriești ³⁷	sat Hovrăești ³⁷
161	21, de sus.	XIV/XVII-XVIII	XVI/XVII-XVIII
161	19, de jos.	VIII-IX, XI/XII	VIII/ IX, IX/ X, XI/
XII			
163	8, de jos	spre ES de un platou înclinat, iar spre NV de	spre E și S de un platou înclinat, iar spre N și V de
165	4 și 5, de sus.	O palisadă lung de cca. 900 m.	o palisadă. La circa 300 m, S era al doilea șanț, lung de cca. 900 m.
165	16, de jos.	Sec. VII/IX	sec. VIII/IX
166	21, de sus.	Traversează în Gârbovăț	deversează în Bârbovăț
167	10, de sus.	Moșia Horodeni	moșia Hodoreni
168	4, de jos.	în sec. XVIII/IX	în sec. VIII/IX
169	14, de sus.	130 m de pepinieră	130 m, S, de pepinieră
171	18, de jos.	(Pl. 8, fig. 76 _{1,5} ; pl. 9, fig. 76; pl. 10, fig. 76).De aici.	(Pl. 11, fig. 76 _{1,5} ; pl. 12, fig. 76; pl. 13, fig. 76) De aici.
172	20, de jos.	și o oală	și o oală
174	22, de jos.	XII, XVI/XVIII-XIX	XII, XVI/XVII-XIX
175	16, 17 de sus	în sec. XI/XII,XII/XII-XIX	în sec. VIII/XI, X, XI/XII,XII/ /XIII-XIX
176	9, de sus.	în Rângoica	și Rângoia
177	16, de sus.	Andrieșeni ¹⁶⁰	Andriești ¹⁶⁰
181	2, de sus.	Sec. XV prima	sec. XIV prima
182	16, de jos.	în S și la E spre V	în S și de la E spre V
183	9, de sus.	(Pl. 1, fig. 123)	(pl. 4, fig. 123)

Pag.	Rândul	În loc de	Se va citi...
185	17, de jos.	(Pl. 4, fig. 136)	(Pl. 14, fig. 136)
188	16, de jos.	Pe un drum interfluviu	pe un interfluviu
189	5, de sus.	, fig. 153 _{1,2})	, fig. 153 _{1,2}) ²⁴¹
190	15, 16, de sus.	Sec. XU/XVIII ²⁵¹	și sec. XI/XII/XIV, iar altele mai numeroase de sec. XV-XVIII ²⁵¹ și
194	20, de jos.	Sat Olășei ²⁸⁶	sat Olășei ²⁸⁶ . (Din vina autorului așezările nr. 179 și 180 eronat atribuie comunei Todirești, aparțin comunei Țibănești, jud. Iași.
194	16, de jos.	30 – 40 H	30 – 40 -H
195	10, de jos.	Lui Baliga ¹⁹²	lui Baliga ²⁹²
195	5, de jos.	20 – 30 cm H	20 – 30 cm -H
196	8, de jos.	De satul Pârâului lui	de Pârâul lui
201	5, de sus.	Secolul al XV -lea	secolul al XVI-lea
201	17, de sus.	Secolele XV/XVII-XX	secolele XVI/XVII-XX
201	19, de jos.	Secolele VIII/IX	secolele VII, VII/ VIII, VIII/IX. (completare după descoperiri ulterioare)
201	2, de jos.	(Pl. 4, fig. 25 ₂)	(Pl. 4, fig. 225 ₂)
203	10, de jos.	(Pl. 4, fig. 235)	(Pl. 14, fig. 235)
212	12, de jos.	Sec. VIII/XI și IX	sec. VIII/IX și IX
212	7, de jos.	Sec. IX/XIII și XII	sec. XI/XII și XII
213	21, de jos.	Clincești	(peste tot se va citi) Clincești
214	9, 5, 4 de jos.		
216	21, de jos.	24 Tezaurul toponimic, vol. I, p. 30	IFT, <u>Tezaurul toponimic</u> , I ₂ , p. 847, col. 1.
216	7, de jos.	C.C.Biriță	C.Chiriță
217	18, de sus.	DIN, XVI, A, doc.	DIR, XVI, III, A, doc.
217	15,14, de jos.	Cel ce curge pe la sud de Complexul zootehnic	cel ce acum se numește Gârla Oanei și curge E-V, pe la N-V de satul Tansa.
219	20, de jos.	P. 12 – 13	p. 11 – 12
220	2,3, de sus.	A pârâului Hăușa, înscrisă și în alte țări militare este greșit prelucrată după V. Ghiriță.	dată pârâului Hăușa, înscrisă și în unele hărți militare, este greșit preluată După C. Chiriță.
220	18, de sus.	(pentru copii)	(pentru copii). Este un mic vulcan (?) noroios.

Pag.	Rândul	În loc de	Se va citi...
220	22, de sus.	Care din coluțiile celor	care din soțiile celor
220	10, de jos.	Scrie: 1 pe avers	scrie: 1 kreutzer, pe avers
221	22, de jos.	De tipul solidus	de tipul solidus
221	Între 20 și 19, de jos.	Se va înscrie nota nr. 173 (cu conținutul): Gh. Ghibănescu,	op. cit., V1, p. 57-58
222	7, de jos.	Conținutul notei 209 va fi: DIR, A, XVII, V, p. 1, doc. 1, din 1621.	
224	10, de sus.	2-3 din moșia	2/3 din moșia
225	12, de sus.	Matei Parp	Matei Carp
227	22, de sus.	(nr. 230), unde	(nr. 230), de unde
228	Între 14-13, de jos. -(omisă)		354.Rezultat din periegheze
228	Ibidem	-(omisă)	385. G.Coman, op. cit., p. 63, VI.10
231	7, de sus.	210 _{1,2} , 225	210 _{1,2} , 219, 225
231	8, de sus.	106, 113	106, 111, 112, 113
231	9, de sus.	219, Vulturești	219, Vulturești, 225, 4 Dumbrăveni
231	12, de jos.	97 ₅	97 _{1,5}
231	7, de jos.	149, 209	149, 240
231	7, de jos.	34, 239	34, 240
231	3, de jos.	106 _{2,3} , 197 ₂	106 _{2,3} , 179 ₂
232	3, de sus.	136 _{1,6} , 159 _{1,2}	136, 138 _{1,6} , 159 _{1,2}
232	5, de sus.	67, 25	6, 7, 25
232	7, de sus.	159, Țibănești	165, Țibănești
232	13, de sus.	90, 4, 98	90 _{1,4} , 98
232	15, de sus.	183, 190, Todirești	183, 199, Todirești
232	18, de sus.	138 ₁ , 169 _{1,3}	135, 169 _{1,3}
232	9, de jos.	229, 239, Dumbrăveni	229, Dumbrăveni
232	8, de jos.	Sec. XVI-XVIII (5, 123 ₁); sec. XVIII	sec. XVI-XVII (59, 123 ₁); sec. XVII
233	18, de jos.	II, 1621-I 52	II, 1621 – 1652
233	12, de jos.	Buc., 1989	Buc., 1889
233	8, de jos.	Buc., 1981	Buc., 1889
234	14, de jos.	Oameni-Locuințe-Datini	oameni-Locuri-Datini
236	Regretăm micșorarea excesivă a hărții, care, astfel, a devenit ne-utilizabilă.		

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**CONSIDERAȚII ANTROPOLOGICE ȘI
DEMOGRAFICE PRIVIND POPULAȚIA DIN
NECROPOLELE "A" ȘI "B" DE LA ICLOD**

**Laurenția GEORGESCU,
Emma Mădălina GEORGESCU**

I – DATE PRELIMINARE

Studiul antropologic al populațiilor neolitice a fost abordat în același context cu studiile ocupaționale, a mediului înconjurător în care trăiau, următându-se aspecte demografice (mortalitatea, speranța de viață etc.), sau de patologie.

Cercetarea arheologică din ultimii ani de la Iclod (satul Iclod, jud. Cluj), în punctul "Pământul Vlădicii", situat lângă Someșul Mic, au dus la descoperirea a două cimitire și a așezării lor, la aproximativ 300m, distanță. Arheologul Gheorghe Lazarovici, încadrează materialul descoperit, în special ceramica, în orizontul cronologic Vinča – Turdaș târzie – Vinča C. Din punct de vedere cultural, așezarea și cimitirele fac parte dintr-un grup de sinteză format în zona Clujului, în Valea Someșului Mic și probabil pe cursul inferior al Arieșului, grup numit "Grupul Iclod" de Gh. Lazarovici la Congresul IX, de la Nice în 1976.

Ne-au revenit pentru studiu, înhumății descoperiți în cele două necropole "A" și "B", cu o stare de conservare extrem de difictară (slabă din cauza deselor inundații a Someșului Mic și a solului coroziv).

Scheletele au fost depuse în decubit dorsal (poziție întinsă pe spate) cu fața la est. Distanța dintre morminte este mică fără întretăieri.

Lângă fiecare schelet au fost depuse 6-7 vase ofrandă, spatule de șist, topoare, dălți șlefuite etc.

Multe morminte au fost distruse din vechime, parțial sau total – datele ne-au fost furnizate de către Dr. Gheorghe Lazarovici căruia îi mulțumim pentru solicitare dar și pentru condițiile pe care le-am avut pentru studiu.

CIMITIRUL "A" ICLOD: Analiza mortalității și a duratei vieții după vârsta aproximativă pe care subiecții o aveau la data decesului, prin gruparea lor după sex și vârstă biologică și cronologică subliniază următoarele.

-Mortalitatea cea mai ridicată o avem în rândul bărbaților de 51,22%, urmată

de a femeilor de 14,64% și a copiilor între 0-14 ani de 12,14%, cu două cazuri în intervalul de vârstă 7-14 ani, deci de 9,75%. Menționăm că avem 9 morminte distruse din vechime, deci un procent de 21,94%.

-Indicii bruiți care țin seama de structura pe vârste, ne atestă posibilitatea de a avea aici o populație în general cvasistabilă cu structurile I, II și III, dar cu corecțiile respective pe tip de generații succesive calculate la terminarea cercetărilor în necropolă. Posibil 2-3 generații.

-Speranța de viață calculată pe intervalele internaționale de vârstă, în grupa de 0-14 ani, ne dă o speranță de viață de 28,4 ani, iar în intervalul de 20-30 de ani de un maximum de 20,2 ani, permitându-ne o corecție de 1 – 2-3 ani la limita maximă a generației.

-În ceea ce privește repartitia pe sexe, vârstă a înhumaților din necropola Iclod "A", situația se prezintă astfel:

-În intervalul de vârstă, 0-14 ani, mortalitatea este de 12, 14% din care 2,43% fete, 2,43% băieți, iar 7,31% nedeterminabile sex.

-În intervalul de 20 – 40 de ani mortalitatea bărbaților este de 24,39% și a femeilor de 4,63%. Nu avem nici un subiect decedat după limita de vârstă 60-x ani. Dar, avem doi subiecți (= 4,63%) care se apropie de vârsta de 55 de ani, un bărbat și o femeie;

-Un semn de întrebare pentru noi, dar numai în acest moment al cercetărilor, este mortalitatea scăzută în intervalul de vârstă de 14-20 de ani, adică ea este de 7,31%. Vom vedea ce se va mai descoperi în anii ce vin în acest areal de cercetare.

Vârsta limită a fertilității la acest grup uman cercetat s-a ridicat ceva mai mult, ceea ce aduce un spor de 8,2% la formarea unei populații ceva mai stabile. Noi nu am avut de cât cei 41 de subiecți care au fost descoperiți înhumați în necropola "A" de la Iclod în cercetare, nu și populația care a continuat să trăiască în așezare în decursul anilor care au trecut.

Sub raportul analizei antropologice de detaliu, eșantionul prezintă următoarele caracteristici:

-Fondul predominant mediteranoid – gracil cu unele caractere protoeuropoide atenuate la unii subiecți. Prezența, ca la "Gura Baciului" a unui bărbat alpinoid. Avem componente mezocrane, mezo-dolicocrane, mezo-brahicrane. Acești mediteranoizi s-au format fie plecând de la un tip paleolitic de factură mai gracilă, sau este vorba și de infiltrarea unor indivizi din zone mediteraniene, poate fi vorba și de o origine locală (Olga Necrasov).

-În ceea ce privește tipul alpinoid de la Iclod "A", acesta poate s-a format pe un fond protomediterranean prin evoluție pe loc, cât și pe seama unui fond protoeuropoid (cromanoid), sau prin infiltrare regională.

Neomogenitatea antropologică a acestui "Grup Iclod", nu poate surprinde dat fiind pendulările teritoriale – nomadismul, a căror caractere au fost surprinse în urma studiului morfofuncțional al scheletelor postcraniene.

Datele surprinse de noi – ca și de alți antropologi pe alte serii – sunt următoarele:

-la nivelul inserțiilor musculare, s-a observat o puternică dezvoltare la unii subiecți a tricepsului și a scurtului supinator; o puternică dezvoltare a inserției deltoidiene și a marelui pectoral. Analiza succintă a acestor subiecți ar putea constata că subiecții respectiv lucrau la muncile agricole, putând face și diferențieri stânga-dreapta, pentru munci cu diferite solicitări ocupaționale, munci manuale grele.

-femeile prezintă la nivelul inserțiilor musculare, rugozități și torsionări foarte pronunțate în unele cazuri, ele fiind în majoritate platimere, hiper – platimere. Tibiile sunt platicneme (în majoritatea cazurilor care au putut fi recuperate pentru acest

studiu cu o puternică torsiune, platourile tibiale sunt retroverse, iar cele medicale sunt foarte puternic deviate spre partea posterioară, cel lateral este deviat spre exterior. Marginea antero – inferioară a tibiei prezintă fațete suplimentare de articulare cu astragalul numite "fațete orientale". Toate acestea sunt legate de nomadism, de statul în poziție chircită (ciucit) pe jos, corelate binențeles cu platimeria, platicnemia, pilastrul și în unele cazuri cu fosa subtrohanteriană.

În ceea ce privește talia, ea a fost calculată după metodele lui Bach și Bretinger. Aceste metode aplicate, ne-au dat valori care au putut să se concentreze în mod egal la bărbați în grupele submijlocie, mijlocie, supramijlocie și înaltă (161,18 cm. – 177,3 cm), iar la femei în grupele mică, submijlocie, mijlocie, supramijlocie tangentă cu taliile înalte (148,2 cm. – 159, 4 cm.)m cu un singur caz cu talie înaltă 169,78 cm.

CIMITIRUL "B" ICLOD: Analiza mortalității și a duratei vieții după vârsta aproximativă pe care subiecții o aveau la data decesului, prin gruparea lor după sex și vârstă biologică și cronologică, subliniază următoarele:

-Mortalitatea cea mai ridicată o avem în rândul bărbaților și este de 40,97%, urmată de cea a femeilor de 26,8% și a copiilor de 7,3%, cu două cazuri în vârstă de 6 ani și un caz de 12-14 ani. Menționăm că 10 morminte sunt distruse, deci un procent de 24,3%!

-Indicii bruiți care țin seama de strucutura de vârstă, ne atestă posibilitatea de a avea aici o populație relativ stabilă, cu structurile I-II, dar cu corecțiile respective de tip de generații succesive calculate la terminarea cercetărilor în necropolă, posibil 2-3 generații.

-Speranța de viață calculată pe intervalele internaționale de vârstă în grupa 0-14 ani, ne dă o speranță de 26,8 ani, iar în intervalul de 20 – 30 ani cu un maxim de 22,2 ani, ceea ce permite o corecție de 1,8 ani la limita maximă a generației.

-În ceea ce privește repartitia pe sex-vârstă a înhumaților din necropola "B" de la Iclod, situația se prezintă astfel:

-În intervalul de 0- 14 ani, așa cum am mai menționat, mortalitatea este de 7.3%;

-În intervalul de 20 – 40 de ani, mortalitatea bărbaților este de 26,8% iar a femeilor de 9,75%. Nu avem nici un decedat după limita de vârstă de 60 de ani.

-În intervalul de vârstă de 14-20 de ani avem un număr de 7 adolescenți (1,7%), patru cazuri aparțin fetelor și două băieților, cu un caz nedeterminabil sex.

Vârsta limită a fertilității la acest grup uman cercetat, nu s-a putut determina din cauza slabei conservări a subiecților studiați.

Sub raportul analizei antropolopogice de detaliu, eșantionul prezintă următoarele caracteristici:

-Același fond, predominant mediteranoid – gracil și cu unele caractere protoeuropoide atenuate la unii subiecți. Avem și în această necropolă prezența a două cazuri alpine, tot bărbați. Componentele sunt mezocrane mezo-dolicocrane, mezobrahicrane, Justificarea acestor tipuri care aparțin necropolei "B" de la Iclod, este aceeași ca a tipului de alpinoid ce a fost determinat între subiecții necropolei "A" de la Iclod, ca să nu ne repetăm.

În urma studiului morfofuncțional la nivelul scheletului postcranian, au ieșit în evidență aceleași detalii ca și la subiecții din necropolă "A" de la Iclod, deci vom avea aceleași solicitări ocupaționale și aceleași rezultate obținute în urma studiului nomadismului.

În ceea ce privește talia, ea a fost calculată după metoda lui Bach și Bretinger. Valorile obținute s-au concentrat în mod egal în grupa bărbaților între

limitele 151,8 cm. – 174,4 cm., deci între limitele taliilor mici, mijlocii submijlocii, supramijlocii și mari. La femei valorile s-au concentrat între limitele 153,0 cm. – 169,2 cm., ceea ce corespunde taliilor submijlocii, mijlocii, supramijlocii și mari (înalte).

Ceea ce dorim să subliniem este faptul că subiecții ce aparțin necropolei "B" de la Clod, au un grad de fosilizare mai mare de cât subiecții din necropola "A" de la Clod.

Populația înhumată în necropolele "A" și "B" de la Clod, se prezintă în unele cazuri la limita de tangentă cu bătrânețea, deci acest lucru este posibil datorită unor condiții nu așa de grele de viață, deoarece clima mediteraniană asigură și omul și animalul. Această populație practică intens agricultura, creșterea vitelor și obiceieurile populației neolitice pe care cercetarea arheologică - Gheorghe Lazarovici – și faunistică Maria El Sussi, le-a menționat.

Dat fiind starea slabă de conservare a subiecților, anume probleme nu s-au putut studia. Nu avem nici un caz de patologie.

MORMÂNTUL DE LA CLUJ – ARHIVE

În vara anului 1969, cu prilejul lucrărilor pentru fundația "Arhivele Statului" din Cluj – Napoca (Str. Mihail Kogălniceanu, 10), în momentul săpării celor două casete pentru consolidarea stâlpilor, în caseta 1 la circa 1 metru – vest de marginea unei pivnițe medievale, la o adâncime de 6 – 6,50 metri, a fost găsită groapa unui mormânt ce conținea resturile unui schelet uman, lângă care erau depuse 7 vase în fragmente mari, plus fragmente mici de la alte vase, un vas gen "vază" tip Clod, două topoare din rocă cenușie și un zdobitor din cvartit, inventar tipic neolitic (Gheorghe Lazarovici în "Inventarul a două morminte neolitice de la Cluj – Napoca – Cluj – Arhive" – 1977) tipic Clod

Inhumatul a fost depus pe pământul lutos – nisipos, cu bucăți de cărbune și ocră galben decolorat. Scheletul este foarte slab conservat deși era petrificat și reprezentat prin puține segmente pentru studiu de detaliu.

El aparține unui bărbat de 40 – 55 de ani (M II), cu facialul complet distrus. Mandibula reprezentată fragmentar, are gonionul rășfrânt puternic înafară, cu un corp masiv reliefat. Formula dentară prezintă în intervalul premolar 1 – molar 2 dreapta – stânga, are o uzură dentară de gradul IV, cu o carie laterală de graul II, penetrantă la molarul 2 dreapta. Bărbia este dreaptă, puternic reliefată.

Din studiul morfofuncțional și metric al segmentelor păstrate din scheletul postranian, se rețin următoarele:

- femere platimere tangent cu hiperplatimere;
- tibiile platicnemice cu "fațete orientale";
- reliefuri puternice la nivelul inserțiilor musculare în urma suprasolicitării ocupaționale;
- individul extrem de robust, face parte din aceeași categorie a subiecților nomazi din necropolele "A" și "B" de la Clod;
- talie calculată după metoda lui Breitinger, cu foarte multă probabilitate a fost 168,9 cm., deci individul din mormântul Nr. 1 de la Cluj – Arhive avea o talie înaltă.

Nu putem face corect încadrarea tipologică din cauza stării de conservare și reprezentare a subiectului cercetat.

În ceea ce privește structura de bază a subiectului studiat din mormântul 1 Cluj – Arhive, aceasta se apropie destul de mult de subiecții mai în vârstă de la Clod.

Analiza antropologică a materialelor sus menționate, s-a făcut pe baza

caracterelor metrice și morfologice, folosindu-se tehnica internațională a școlii românești de antropologie și demografie, cât și pe experiența proprie. Noi am uzat de cele mai moderne rezultate cercetărilor stomatologice europene, dat fiind importanța materialelor pe care le avem în studiu. Dăm mai jos criteriile generale ale determinărilor folosite de noi pentru a putea fi utilizate corect în egală măsură de antropologi și arheologi în studiile lor comparative;

Determinările de vârstă: s-a ținut seama în mod special de un studiu detaliat dento – maxilar, coroborat cu o atenție observare a suturilor craniene, a decalotărilor epifizare pe grade și zone la scheletul postcranian, un studiu atent a bazinului, de la suturi la unghiuri și forme. În general căutăm să punctăm limitele în care s-au încadrat subiecții studiați, în studiul dento – maxilar ca și direcțiile de care am ținut seama și de experiența căror specialiști am ținut cont.

Rapoartele anatomice ale cavității bucale, în perioada copilăriei, sunt într-o permanentă condiționare cu vârsta, ca urmare a modificărilor survenite continuu în urma proceselor de creștere și dezvoltare.

Erupția dentară este un fenomen fiziologic complex, care are influență extrem de importantă asupra dezvoltării întregului aparat dento – maxilar. Particularitățile anatomo – topografice ale copilului la anumite vârste, ale mugurilor dentari și ale dinților, se deosebesc de maxilarele adulte și, sunt mai complicate fiind vorba de prezența unui număr mai mare de elemente anatomice la un volum mai mic (prezența inter-maxilară a mugurilor dentari).

Rapoartele maxilarelor capătă o oarecare stabilitate abia în intervalul de vârstă de 14 – 16 ani, când erupția dentară și formarea rădăcinilor este încheiată cu excepția celui de al treile molar. La grupul de copii între 0-14 ani, am putut urmări raportul dintre gaura mandibulară și orificiul mentonier în funcție de vârstă (determinarea = 92,2% din lot). Orificiul mentonier prezintă permanent o migrare spre distal, astfel la 4 – 6 ani orificiul se situează în dreptul primului molar temporar (decidus), pentru ca la vârsta adultă, pozițional să fie la nivelul spațiului dintre cei doi premolari, sau în dreptul celui de al doilea premolar.

Cele mai importante modificări pe care le depistăm și real diagnosticate pe cavitatea bucală a copilului, sunt în funcție de vârstă și de erupția dentară în corelație directă.

Erupția dentară începe la vârsta de 6 luni, când pe arcada alveolară a incisivilor centrali deciduali își fac apariția dinții și se termină la vârsta de 18 – 25 de ani când erupe molarul de minte.

Erupția fiecărui dinte are loc la o anumită vârstă cronologică, ținând cont de particularitățile constituției fiecărui individ, sau de unele aspecte patologice.

În studiul nostru am ținut seama de următoarele aspecte ce intervin în cadrul dezvoltării aparatului dento-maxilar:

- ordinea erupției dinților deciduali și permanenți;
- modul de erupere dentară;
- anomaliile intervenite – tulburărilor de erupție;

Am ținut cont în mod special, de experiența școlii românești de stomatologie – prof. dr. P. Firu, conf. dr. O. Grivu etc., a metodelor prof. dr. D. Coster (Spania), și nu în ultimul rând de pregătirea și îndrumarea prof. dr. I. Balaban.

Vârsta cronologică a erupției dinților deciduali

Dinții deciduali își fac apariția la 6 ani prin erupere pe arcadă a incisivilor inferiori, și se termină prin apariția la vârsta de 2 ani și jumătate a molarilor secunzi pe maxilarul superior. În mod normal la fiecare 6 luni trebuie să erupă un grup de dinți, diferențele în timp pot uneori să aibă o abatere de 3 – 5 luni în plus sau minus.

Diferențele mari de erupție sunt la dinții care erup mai târziu.

În stabilirea cronologiei s-a ținut seama de schema extrem de corectă privind calcifierea dinților deciduali și permanenți și a formării rădăcinilor a lui Rauber – Kopach.

1. Schema încadrării subiecților determinați din grupa vârstei cronologice a erupției dinților deciduali

I.-Incisivii centrali erup la 6 luni;

II.-Incisivii laterali erup la un an;

III.-Primii molari erup la vârsta de 1 1/2 ani;

IV.-caninii erup la vârsta de 2 ani;

V.-Molarii secunzi erup la vârsta de 2 1/2 ani;

2. Schema încadrării subiecților determinați din grupa vârstei cronologice a erupției dinților permanenți

I.-La 6 ani erup:

-Primii molari inferiori;

-Primii molari superiori;

-Incisivii centrali inferiori;

II.-La 7 ani erup incisivii centrali superiori;

III.-La 8 ani erup incisivii laterali superiori și inferiori;

IV.-La 9 ani erup caninii inferiori și primii premolari superiori;

V.-La 10 ani erup primii premolari inferiori și premolari secunzi superiori;

VI.-La 11 ani erup premolarii secunzi inferiori și caninii superiori;

VII.-La 12 ani erup molarii secunzi inferiori și superiori "molari de 12 ani".

VIII.-La 18 – 25 de ani erup molarii "de minte" (molarul 3 definitiv) cu întârzieri

sau de loc;

Pentru anumite zone sau așezări, există un grad deosebit de erupție mai precoce, se aplică deci corecția Ed. Bernouille. Bine înțeles se pot întâlni și erupții precoce (2 cazuri), care pot fi generate de o serie de factori generali ca: I. Bolile febrei și ereditare. Prof. Dr. D. Coster în studiile sale arată că erupția dentară și creșterea osoasă sunt unități ereditare (gene) independente, care inițial au fost strâns unite, dar care prin amestecul de tipuri contradictorii în succesiune își pierd legătura; II. Tipul rasial și regional (influențele pe care le au). În studiile sale P. Firu, consideră erupția precoce o urmare a predominării tipului regional mediteranean la noi în țară; III. Factorii locali – condițiile deviată mai evolute;

Erupția tardivă - a fost și se prezintă prin 5 cazuri cu cauze discutabile încă.

Căci cauze pot fi mongolismul, rahitismul sau vârsta înaintată a mamei;

Fiecare individ are posibilități multiple, iar migrările populațiilor și "melanjul" tipurilor ereditare regionale și rasiale clasice aduc date care prin diferite nuanțări profilează aspecte diferite.

După Dr. Salzman următoarele anonalii; protuzia bimaxilară; incongruența dento-maxilară; variațiile de număr și poziție ale dinților diastema; ocluzia acoperită - deschisă - încrucișată - distalizată (Rubreh și Roland Bay); mai pot fi ereditare forma și mărimea maxilarelor, a dinților; cronologia erupției dentare (Kor Khaus). Subliniem că forma de anomalie ereditară este înăscută și trebuie diferențiată de anomaliiile cu caracter aparent ereditar care se instalează în condițiile influenței acelorași factori de mediu, cum ar fi rahitismul, dat fiind mediul umed al subiecților de la Iclod (?). După cum pot fi selecționate zonele de înhumări în urma epidemiilor la copii.

În articolul ce urmează acestui studiu privind populația de la Iclod, vom

detalia studiul scheletelor postcraniene tot de la Iclod, cu toate metodele de calcul și încadrare a staturii, ca și alte probleme demografice necesare studiilor populațiilor vechi.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Lazarovici Gheorghe: "Das Neolithische Grabfeld von Iclod (Keis Cluj, Siebenbürgen), Nice, 1976; Lazarovici Ghe.: - Sfârșitul culturii Vinea-Turdaș, în Câmpia Transilvaniei", în SCE, 1, II, 1977, p. 211 – 230, Caransebeș; Lazarovici Ghe. – Câteva probleme privind sfârșitul neoliticului în nord – vestul României", în ACTA MVSEI NAPOCENSIS, XVII, 1980, p. 13 – 30, Cluj – Napoca;

2. Necrasov Olga: "Date antropologice asupra populației culturii neolitice Starcevo – Criș", în SCE, 1967, T. 2, Nr. 2, p. L 59-169, București.

3. Necrasov Olga și Cristescu Maria: Aspecte ale neoliticului și eneoliticului românesc", în SCA, 1967, T 4, Nr. 2, p. 159-169, Buc.

4. Lazarovici Gheorghe și Georgescu Laurentia: Date noi privind cimitirul "A" de la Iclod" – Comunicare la sesiunea "Continuitate multimilenară", 27-29. V. 1981, Cluj – Napoca.

5. Gheorghe Lazarovici: "Grupul ș stațiunea Iclod", Cluj – Napoca, 1991; Lazarovici Ghr.: Zoia Maxim, M. Mester, A. Bulbac, S. Radu și Radu Crisan: "Santierul arheologic Fundătura "Poderei" (Com. Iclod) în ACTA MVSEI NAPOCENSIS, 331, 1996, p. 202 – 221, Cluj – Napoca.

6. Georgescu Laurentia și Gerogescu Emma Mădălina: "Unele probleme privind cultura Vinee – Turdas (Transilvania). Aspecte antropologice și demografice" – Sub tipar.

7. Georgescu Laurentia și Emma Mădălina Georgescu: "Populația neolitică de la Iclod, speranța și modul ei de viață" – Comunicare la al VII-lea Seminar Național de Etno – Arheologie "- Focul , Lutul, Gestul și Sunetul "- Iclod – Cluj, 15 noiembrie 1997.

8. Eugen Comsa: "Neoliticul din România", București, 1982.

9. Eugen Comsa și Octavian Raut: "Figurine antropomorfe aparținând culturii Vinea descoperite la Zarletul Mare" SCIV, IV, 20/1, 1969.

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**STUDIUL ANTROPOLOGIC COMPARATIV AL
NECROPOLELOR MEDIEVALE TÂRZII DE LA PALATUL
CNEJILOR ȘI SCHITIȘOR**

Laurenția GEORGESCU

Populația din perioada medievală târzie din zona Văii Bistriței constituie obiectul unei lucrări mai ample în care intră cinci necropole cu datări din secolul XVI-lea până către secolul al XIX-lea, care au fost studiate de antropologii Centrului de cercetări antropologice București (Ioana Popovici și Laurenția Georgescu) în etape diferite, comparativ cu rezultatele antropologilor de la Centrul de cercetări antropologice Iași (Dan Botezatu și Petre Cantemir), cu prelucrarea demografică respectivă comparativ și cu datele publicate de prof. Dr. Olga Necrasov și colaboratorii în urma studiului populației contemporane din aceeași zonă.

Studiul populațiilor medievale din această zonă constituie o primă încercare pentru cunoașterea proceselor care au dus la actuala configurație antropologică a acestei regiuni, pentru că structura vechilor populații de munte este încă necunoscută și nu mai avem posibilitatea pentru această zonă să putem urmări evoluția grupelor umane carpatice și eventual popularea zinală în timp ca și originea reală a infiltrărilor tipologice. Acest lucru este valabil și pentru necropolele Poienești (sec. XVI-XVII), Ștefănești (sec. XVI-XVII), Bârlad (sec. XVI), Siret (sec. XVII) etc.

Stufiul palrodemografic comparat va fi publicat o dată cu rezultatele finale ale necropolelor din nordul Moldovei, în numărul următor al acestei reviste.

Populațiile din această zonă sunt produsul unei lungi evoluții locale, cu continuități culturale care vor fi scoase în relief de studiile arheologice în lucrarea de sinteză a lor, la timpul respectiv.

Necropola de Schitișor a fost datată de arheologii Eugenia și Nicolae Zaharia (Institutul de Arheologie Iași), ca aparținând secolelor XVI/XVII-XIX. Ne-au parvenit spre studiu 24 de cazuri, 19 bărbați și 5 femei. Perioada cercetărilor de teren; 1956 – 1957

Necropola palatului Cnejilor a fost datată de arheologul Gheorghe Diaconu ca aparținând secolelor XVII-XIX. Ne-au fost trimise spre studiu 34 de subiecți, 23 de bărbați și 11 femei. Perioada cercetărilor de teren 1956 – 1958.

Necropolele cuprind atât morminte laice cât și cele aparținând unor monarhi care aveau câte o cărămidă sub cap și rar o cruce pe piept, morminte la care nu ne

vom referi. În lucrarea sa Gheroghe Diaconu face trimiteri la inventarul laic de la Palatul Cnejilor și Schițșor, menționând situația de la Schițșor unde au fost descoperite materiale ceramice care provin cu siguranță din centul meșteșugăresc de la Cneji (pag. 22).

Tot în cadrul lucrării de la "palatul Cnejilor", autorul subliniază "descoperirea resturilor osteologice aparținând tuturor animalelor mici și mari care creșteau în Moldova în acea vreme". Proportia oaselor de bovine și ovine față de păsări dovedește că hrana principală o constituie bovinele și ovinele tinere. Tot aici s-au găsit și oase aparținând unor animale vâdate ca cerbul și mistrețul (pag. 30 – 31). Se face o COMPARAȚIE CU CEEA CE S-A GĂSIT LA Schițșor, inclusiv în ceea ce privește podiabele lucrate din os cu o deosebită grijă, ca ornamentaristica delicată chiar dacă erau pe o serie de mănere, plăsele (pag. 30). Ghe. Diaconu se oprește în mod special asupra clopoțeilor găsiți ca inventar la copii ca și la inventarul materializat prin resturi de canava cusut cu fir de aur și argint găsit la subiectul înhumat lângă pridvorul bisericii (pag. 31). Datele arheologice ne-au fost puse la dispoziție prin amabilitatea arheologului Ghe. Diaconu.

Deși seriile noastre nu conțin de cât o parte din populațiile care au locuit în aceste așezări, starea de conservare este destul de deficitară, totuși credem că putem aduce unele date asupra structurii antropologice din secolele trecute din această zonă. Spre deosebire de seriile de la Secu, Hangu și Buhalnița, materialul este totuși întreg și mai reprezentativ tipologic.

Sub raport antropologic, seriile sunt polimorfe și aparțin tipului europid, la seriile Secu, Hangu și Buhalnița existând mari asemănări, observându-se "un aer de familie" (Ioana Popovici), iar la puține crani un "oarecare grad de applatizare a feței, cu vagi influențe mongoloide" (acelaș autor), aspecte care diferențiază subiecții mediteranieni, dinarici și alpini de la Palatul Cnejilor și Schițșor de cazurile din cele trei necropole menționate mai sus.

La toate cinci seriile, mortalitatea cea mai mare o dă seria masculină adultă și tânără și grupa de vârstă tânără spre adultă la seriile noastre, la femei.

Studiul demografic va fi oarecum dificil de făcut la subiecții necropolelor de la palatul Cnejilor și Schițșor, pentru că gradul extrem de slab de conservare a copiilor i-a determinat pe arheologi să nu-i ridice. Așa că avem o notificare la Secu de 14,58% mortalitate la copii și la Secu, Buhalnița și Hangu per total, mortalitatea la copii este de 18,5% (Ioana Popovici).

Repartiția după vârstă a subiecților din necropolele – cele cinci de pe Valea Bistriței – microregiunea Bicaz este relevată de Tabelul I:

TABELUL Nr. 1

Repartiția după vârstă a subiecților din necropolele medievale din zona Văii Bistriței

SERIILE	Infans I 0-7 ani	Infans II 7-14 ani	Juv. 14-20 ani	Adults. 20-30 ani	Mat. I-II 30-41 ani	Mat. III 40-50 ani	Mat. III. 50-60 ani	Senes 60-x ani
Hangu	8	3	3	15	6	9	5	1
Buhalnița	3	-	-	4	1	2	1	1
Secu	6	1	1	10	10	12	5	3
Schițșor	-	-	-	1	2	7	5	8
Palatul Cnejilor	-	-	-	4	3	5	8	4
Total nr. cazuri	17	4	4	34	22	35	24	16

TABELUL Nr. II

Totalul decazuri pe necropolele medievale din zona Bicaz

Hangu: 50; Buhalnița: 11; Secu: 48; Schițșor: 23; P. Cnejilor: 24; Total ă 156

cazuri

În perioada medievală, viața populației europene era foarte scurtă. În medie cam 30 % dintre noii născuți mereau în primii lor ani de viață și cei care ajungeau la senescență erau foarte puțini. Același lucru în aceeași perioadă era în țara noastră - dar noi nu am avut în majoritatea cazurilor în cecropolele medievale din zona Văii Bistriței toți subiecții descoperiți - situație care nu a depins de arheologi - deci au intrat în stidiu final al antropologilor numai 156 subiecți, penbru a putea să vă oferim o imagine cât de cât corectă la nivel de detaliu demografic.

Speranța de viață era mai mult mai redusă la indivizii din necropolele medievale din Țara Românească comparativ cu cei înhumați la Schițșor și la palatul Cnejilor, atât cât ne permit datele furnizate de studiul acestor necropole, pentru că subiecții de la Secu și Hangu prezintă o mortalitate mai mare între limitele de vârstă 20 - 50 de ani, indiferent de sex.

În ceea ce privește talia, la Hangu avem valorile între 150,8 cm. - 176,2 cm. la bărbați, iar la femei între 151,7 cm - 158,2 cm; la Buhalnița valorile oscilează între limitele 155,4 cm. - 168,7 cm. la bărbați, iar la femei între 151,2 cm. - 155,8 cm.; la Secu la bărbați avem o oscilație mai mare între llimitele 155,4 cm. - 171,5 cm., iar la femei între valorile 145,5 cm. - 158,8cm.; la subiecții din necropola Schițșor la bărbați valorile sunt între 155,4 cm. - 173,0 cm., iar la femei între limitele 154,5 cm. - 167,8 cm.; la subiecții studiați la palatul Cnejilor, bărbații au taliile între 158,7 cm. - 175,4 cm., iar la femei între 153,2 cm. - 171,4 cm.

Craniile populației feudale Valahe, sunt în marea lor majoritate de lungime medie cu largi limite de variabilitate, între foarte scurte și foarte lungi. Indicele cranian masculin și feminin fiind mesocran, uneori brahicran la cele două limite ale sale. În ceea ce privește craniul facil, prin indicele facil se înscriu în categoriile mediu - jos sore înalt, cu un relief bine dezvoltat la Palatul Cnejilor și Schițșor (vezi tabelele de Statistică sintetică de la Palatul Cnejilor și Schițșor).

Trăsăturile masivului facial reamintesc de vechile populații protoeuropide, aprecierea fiind oarecum arbitrară, deoarece între populația veche și cea studiată de noi se întinde un timp apreciabil, în cursul cărora s-au produs modificări structurale, printre care și o oarecare gracilizare a scheletului. Persistența unor caractere arheomorfe în seriile noastre este dificil de explicat, totuși în condițiile de muncă care decurg și suprasolicită individul în izolare, (nu excludem nici endogamia), nu este exclus ca anumite forme cu caracter particular să se fi păstrat.

Dacă ipoteza noastră este corectă, atunci s-ar putea presupune că popularea Văii Bistriței moldovenești s-a făcut cu locuitori tot din regiuni montane și că eventualele migrațiuni în ambele sensuri au dus în regiunea Bicaz, populații cu origini similare, sau care s-au dezvoltat în același condiții de mediu (climatic). În regiunile de câmpie, începând încă din neolitic, se întâlnesc forme mai gracile mezodolicocrane, cu fețe mai înalte, care ar putea fi rezultatul unor origini deosebite, sau a unor condiții de mediu diferite.

Numărul mic de cazuri, insufucuent statistic din punctul nostru de vedere, nu ne îngăduie să tragem concluzii, ci doar să încercăm să sesizăm eventualele deosebiri, care pot fi rezultatul migrațiilor, al factorilor genetici sai al transformărilor pozitive al condițiilor social - economice.

Chiar în absența migrațiilor, în colectivitățile endogame, pot apărea în curs de 2-3 secole modificări întâmplătoare, care să ducă la diferențieri sensibile între

două populații situate la intervale de câteva generații/

În zonele montane, procesele începute (populațional) sunt continue dar lente.

TABEL Nr. III (A)
Palatul Cnejilor – Date statistice

Nr. martin.	Nr. caz	BĂRBAȚI				
		M	V	sigma	m	cv
1	17	178,2	161 – 200	10,1	2,5	5,6
8	19	149,2	133 – 156	6,7	1,5	3,8
9	18	101,2	92 – 114	5,5	1,3	5,4
10	21	127,3	116 – 136	6,3	1,4	4,9
12	19	113,1	100 – 127	6,1	1,4	5,3
20	18	120,3	114 – 124	3,2	0,7	2,6
23	15	502,9	503 – 545	14,6	3,8	2,8
26	16	126,1	122 – 145	9,0	2,2	7,1
27	22	125,8	177 – 144	7,2	1,6	5,7
28	19	116,6	104 – 129	6,5	1,5	5,5
29	17	100,1	88 – 124	16,7	4,1	16,6
30	22	112,2	100 – 125	5,9	1,4	5,2
31	19	97,6	83 – 106	4,5	1,0	4,6
38	13	1513,3	1310,6 – 1686,7	38,2	1,1	2,5
45	5	140,6	130 – 145	6,0	2,6	4,2
47	6	122,0	113 – 128	7,0	2,9	5,7
48	11	59,8	62 – 77	5,2	1,5	8,3
51	11	43,8	41 – 48	2,1	0,6	4,7
52	12	33,2	28 – 38	2,6	0,8	7,8
54	12	26,3	21 – 34	3,4	1,0	12,6
55	4	37,0	35 – 41	2,8	1,4	7,5
8:1	16	83,6	66,5 – 88,2	5,2	1,3	6,2
9:8	17	67,9	60,9 – 73,8	3,6	0,8	5,2
12:11	16	75,7	66,2 – 79,3	5,2	1,3	6,8
20:1	14	67,6	60,0 – 70,8	3,6	0,9	5,3
20:8	14	80,8	75,0 – 85,0	2,6	0,6	3,2
29:26	16	87,8	73,3 – 95,3	4,6	1,1	5,2
30:27	22	84,1	70,8 – 91,7	6,6	1,4	7,9
31:28	19	83,7	79,8 – 87,1	2,6	0,6	3,1
47:45	3	85,2	85,0 – 88,0	6,6	3,8	7,7
48:45	4	53,0	52,4 – 54,2	-	-	-
52:51	11	76,1	62,2 – 81,2	4,1	1,2	4,1
54:55	9	47,3	43,9 – 52,0	3,3	1,1	6,9
Statura	15	166,7	158,7 – 175,4	4,5	1,2	2,7

TABEL Nr. III (B)
Palatul Cnejilor – date statistice

Nr. mărin.	Nr. caz	FEME				
		M	V	sigma	m	cv
1	10	173,9	166 – 190	6,5	2,1	3,7
8	8	141,0	131 – 150	6,7	2,4	4,7
9	11	96,2	87 – 102	4,8	1,4	4,9
10	11	120,1	109 – 132	9,9	3,3	8,2
12	9	109,7	103 – 115	4,2	1,4	3,8
20	7	117,4	115 – 123	2,6	1,1	2,3
23	6	503,2	490 – 520	10,3	44,6	2,0
26	10	124,4	113 – 136	6,9	2,2	5,5
27	10	127,3	115 – 145	9,6	3,1	7,5
28	8	109,0	98 – 119	6,7	2,4	6,1
29	10	109,0	103 – 114	2,8	0,9	2,6
30	10	112,8	103 – 126	7,1	2,3	6,3
31	8	93,4	82 – 99	5,0	1,7	5,3
38	5	13910,	1300,8-1503,1	7,36	33,4	5,2
45	1	130,0	-	-	-	-
47	5	109,0	104 – 114	3,4	1,5	3,1
48	5	67,2	63 – 70	2,7	1,2	4,0
51	5	39,0	31 – 43	4,6	2,1	11,7
52	5	32,8	31 – 36	2,0	0,9	6,1
54	3	25,3	23 – 28	2,4	0,4	9,4
55	4	50,7	50 – 32	3,0	1,5	5,9
8 : 1	17	79,9	68,9 – 86,7	5,6	2,0	7,0
9 : 8	8	69,6	66,4 – 76,1	3,6	1,3	5,1
12 : 1	8	69,6	72,7 – 81,3	2,7	0,9	3,5
20 : 1	7	67,8	66,3 – 71,1.	2,1	0,9	3,1
29 : 26	10	87,7	83,6 – 91,1	4,9	1,5	5,6
30 : 27	10	88,6	85,8 – 91,3	1,7	0,5	1,9
31 : 28	8	85,5	83,2 – 87,2	1,3	0,4	1,5
47 : 45	1	83,8	-	-	-	-
48 : 45	1	52,3	-	-	-	-
52 : 51	4	81,2	75,6 – 89,7	6,1	3,0	7,5
54 : 55	3	47,7	46,0 – 53,8	4,6	2,6	8,9
20 : 6	6	82,4	78,8 – 86,6	2,6	1,1	3,1
Statura	5	161,7	153,2 – 171,4	7,4	3,3	4,6

TABEL Nr. IV (A)
Schitișor – Date statistice sintetice

Nr. martin.	Nr. caz	BĂRBAȚI				
		M	V	sigma	m	cv
1	19	177,0	154,0 – 193	12,1	2,8	6,8
8	18	147,3	143 – 159	10,1	2,4	6,8
10	18	128,5	114 – 138	6,6	1,6	5,1
9	19	100,0	93 – 108	3,8	0,9	3,8
12	16	113,6	107 – 126	4,8	1,1	4,2
20	19	119,0	110 – 132	5,2	1,2	4,3
23	17	518,6	555 – 848	5,5	1,7	1,0
26	18	127,2	113 – 136	7,5	1,7	5,9
27	18	123,4	106 – 141	10,3	2,4	7,3
28	16	113,8	102 – 121	5,9	14,7	5,2
29	18	112,3	106 – 125	4,6	1,1	4,1
30	19	110,1	97 – 126	8,5	1,9	7,7
31	16	96,3	88 – 101	3,8	0,9	3,9
38	18	1495,6	1323,9 – 1728,4	38,1	9,1	2,5
45	10	113,3	106 – 126	5,2	1,6	4,5
47	6	119,5	112 – 128	6,4	2,7	5,3
48	7	67,3	58,0 – 77	6,5	2,5	9,6
51	12	43,4	41 – 48	2,1	0,8	4,8
52	14	33,4	30 – 36	1,7	0,4	5,1
54	12	25,9	23 – 30	1,9	0,6	7,6
55	12	52,7	47 – 55	3,0	0,8	5,6
8:1	18	83,4	71 – 98	7,3	1,7	8,7
9:8	18	68,2	62,4 – 77,0	4,1	1,0	6,0
12:1	16	77,8	68,7 – 82,5	3,9	1,0	5,1
20:1	19	67,2	60,4 – 74,7	4,0	0,9	5,9
29:26	18	87,1	80,7 – 97,3	3,6	0,8	4,1
30:27	18	89,2	87,2 – 92,4	2,7	0,6	2,9
31:28	16	84,6	80,2 – 89,2	2,6	0,6	3,1
47:45	2	84,4	81,7 – 87,1	3,7	2,6	4,4
48:45	3	44,3	39,5 – 47,4	4,1	2,4	9,2
54:55	10	48,9	43,6 – 55,6	3,5	1,1	7,0
20:8	18	79,2	66,1 – 97,8	8,1	1,9	10,2
52:51	12	76,9	70,4 – 85,7	4,5	1,3	5,8
Statura	16	165,4	155,4 – 173,0	5,1	1,3	3,1

TABEL Nr. IV (B)
Schitșor – Date statistice sintetice

TABEL Nr. IV (A)
Schitșor – Date statistice sintetice

Nr. martin.	Nr. caz	FEME				
		M	V	sigma	m	cv
1	4	172,2	168 – 182	5,6	2,8	3,2
8	5	142,4	137 – 150	5,3	2,4	3,7
9	4	100,5	95 – 103	3,6	1,8	3,6
10	5	122,0109,	117 – 128	4,2	1,9	3,4
12	5	5	105 – 113	3,1	1,4	2,8
20	5	115,2	111 – 123	4,6	2,1	3,9
23	3	500,7	495 – 521	13,1	7,7	2,6
26	2	122	121 – 123	1,4	1,0	1,1
27	5	119	112 – 125	5,6	2,5	4,7
28	5	108	99 – 124	9,4	4,3	8,7
29	2	108,5	107 – 110	2,1	1,5	1,8
30	5	107,2	110 – 111	4,2	1,9	3,9
31	5	94,4	88 – 106	6,8	3,1	7,2
38	4	1347,8	1265,9 – 1488,4	94,0	47,0	6,9
45	-	-	---	-	-	-
47	1	102,0	---	-	-	-
48	-	-	---	-	-	-
51	3	44,3	44 – 45	5,7	3,3	7,4
52	5	33,6	32 – 35	1,0	0,4	2,9
54	4	24,2	13 – 305,3	7,4	3,7	30,5
55	2	51,5	49 – 54	4,2	3,0	8,1
8:1	4	82,4	78 – 89,3	4,8	2,4	5,8
9:8	4	69,3	65,5 – 73,9	3,6	1,8	5,1
12:1	5	76,9	72,4 – 81,9	3,1	1,4	4,3
20:1	4	66,9	66,1 – 67,1	1,0	0,5	1,4
20 : 8	5	81,0	74,0 – 86,6	4,7	2,1	5,8
29:26	2	88,9	88,4 – 89,4	2,2	1,6	2,5
30:27	5	91,5	88,0 – 98,2	4,1	1,8	4,5
31:28	5	87,6	85,0 – 89,5	2,3	1,0	2,6
47:45	-	-	---	-	-	-
48:45	-	-	---	-	-	-
52:51	2	77,5	75,6 – 79,5	2,4	1,7	3,1
54:55	1	55,6	---	-	-	-
Statura	8	159,4	154,2 – 167,8	6,9	2,5	4,4

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1.Olga Necrasov, Suzana Pop și Teodor Enachescu: *"Contribuție la studiul antropologic al populației din bazinul superior al Bistriței. Studiul antropologic al populației din Comuna Hangu"* - în *Probleme de antropologie*, Vol. III, 1957 – și bibliografie.

2.Ioana Popovici: *"Cimitirul feudal târziu de la Secu (Valea Bistriței Moldovenești). Analiză comparativă cu necropolele contemporane din Microregiunea Bicz"*, în SCA, 2, 1964.

3.Olga Necrasov și Maria Cristescu: *"Sur la Dureé de la vie de quelques populations anciennes de Roumanie"*, Anthropol. Kozl. 18, 1974.

4.Georgescu Laurenția: *"Studiul antropologic comparativ al necropolelor medievale din Miciregiunea Bicz – zone apropiate de nuclele eclesiastice"*
Comunicare 11 – 12 iunie 1998 la Muzeul "Ștefan cel Mare" – Vaslui.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999

GOSPODĂRIA TRADIȚIONALĂ ÎN ZONA
RĂDĂUȚI

Emilia PAVEL

Cercetările etnografice efectuate de noi în cadrul Muzeului Etnografic al Moldovei, în zona Rădăuți, între 1-31 iulie 1971, s-au finalizat cu depistarea unor construcții rurale tradiționale de lemn, case și dependințe. Acestea urmau a fi achiziționate în vederea organizării la Iași a Muzeului Satului Moldovenesc, în sub-urbia Bucium.

Cercetarea s-a făcut în colaborare cu Institutul de Arhitectură din Iași, la care au participat studenții anului I, conduși de profesorii arhitecți Nicolae Porumbescu, Maria Vaida-Porumbescu și Cezar Niculiu.

Cu ocazia cercetărilor s-au depistat importante gospodării tradiționale, monumente de arhitectură rurală, construcții autentice din lemn specifice zonei, după care studenții au executat relevee, contribuind la construirea unei valoroase arhive documentare, care a intrat în posesia Institutului de Arhitectură din Iași.

În urma investigațiilor făcute în zona Rădăuți, în satele Straja, Bîlca, Vicovul de Jos, Gălănești, Frătăuții Vechi, Frătăuții Noi, Costișa, Satu Mare, Volovăț, cu privire la gospodăria tradițională, s-a fixat ca obiectiv principal de cercetare, comuna Vicovul de Sus cu satele componente, Laura și Bivolărie.

Comuna Vicovul de Sus este așezată pe malul stîng al râului Suceava, afară de satul Bivolărie, care este așezat pe malul drept. Ea se învecinează la răsărit cu Bîlca și Vicovul de Jos, la apus cu Straja, la miază-zi cu pădurea satului, iar la miază-noapte cu frontiera U.R.S.S., astăzi Ucraina.

Este cea mai mare comună din regiunea Suceava și avea o populație de 12.000 suflete la data cercetării noastre. Vicovul de Sus era cunoscut încă din timpul lui Alexandru cel Bun, fiind proprietatea boierului Stan Babici. La 15 septembrie 1466, domnitorul Ștefan cel Mare al Moldovei a cumpărat de la familia Stan Babici cu 200 zloți tătărăști satul Vicovul de Sus de pe apa Sucevei, cu toate poienele, cu toate veniturile și hotarele cele vechi și îl dăruiește cu binecuvîntarea Mitropolitului Teoctist și Episcopului Tarasie al Romanului, Mănăstirii Putna prin uricul din 15 septembrie 1466.

Populația comunei a fost totdeauna românească și a sporit considerabil în veacul al XVIII-lea prin emigrări din Transilvania. Emigrările au atins punctul culminant

între anii 1761-1764, când locuitorii unor sate născădane au trecut munții și s-au stabilit în jurul Rădăuților²

Pe oamenii din țara de sus, Mihail Sadoveanu i-a înfățișat cu măiestria zugrăvirilor de la Arbore și Sucevița: "Acest rai, unic prin fertilitate, al Daciei, a avut locuitoristatornici din cea mai adâncă preistorie, iar ceicare s-au adăugat cu vremea, s-au supus legilor lui firești"³

Situat într-o așezare de munte, satul și comuna Vicovul de Sus, păstrează încă o străveche civilizație a lemnului, în construcțiile populare studiate de noi în luna iulie 1971.

Geograful Ion Simionescu susține: "Viața sănătoasă, nezmogomotoasă, temeiul vredniciei țării se desfășoară la sate. La adăpostul munților, al văilor tănuite, la o parte din drumurile bătute, s-a păstrat sufletul original al etnicității. După cum agricultura a rămas încă tiparul vieții economice a țării, tot așa satul izvorul nesecat al energiei naționale"⁴

Investigațiile arheologice ne dau posibilitatea să afirmăm că în perioada feudalismului timpuriu, casele țărănești, locuințele orășenești precum și cetățile, sistemele de fortificație ale așezărilor și mănăstirilor erau construite din lemn. Trecerea de la construcțiile de piatră a început în a doua jumătate a secolului al XV-lea și a cunoscut un ritm accelerat în timpul domniei lui Ștefan cel Mare. Aceasta nu înseamnă însă renunțarea totală la construcțiile de lemn. Sistemul construcțiilor de lemn va exista în perioada feudală paralel cu cel de piatră și îl va influența⁵

Cunoașterea vechilor case țărănești și a evoluției arhitecturii în lemn până la noi, se impune de la sine, ca o componentă de bază a artei, culturii și istoriei naționale. Ele evidențiază continuități spirituale și evoluții ale gustului, inteligenței constructive și simț al proporțiilor⁶. Așa cum susținea Bogdan Petriceicu-Hașdeu, "Creația populară românească a fost în curs de secole, unica literatură a întregii națiuni"⁷

Vechimea milenară a satului românesc a fost genial definită de Lucian Blaga: "Eu știu că veșnicia s-a născut la sat"⁸

Mircea Eliade susține că pentru agricultor, spațiul în care trăiește, casa, ogorul constituie adevărata lume "Centrul lumii"⁹. Referitor la satul tradițional, Petru Ursache adaugă¹⁰: "Fiecare sat este resimțit în conștiința colectivă a fiilor săi, ca un fel de centru al lumii, cum fiecare om se plasează pe sine de asemenea, în centrul lumii: "Să-i acordăm milenarului sat românesc susceptibil de mitizare, creditul de posibilă afirmare în planuri superioare ale existenței sale etnice. Într-adevăr eternitatea s-a născut la sat"

Cercetările etnografice din satul și comuna Vicovul de Sus au dat la iveală construcții cu o vechime de peste 100 de ani. Locuința construită din bîrne în cheutori, păstra forma veche cu lăița în fața casei și încuietoarea de lemn la ușă. Una din cele mai frumoase case care păstra autenticul în forme nealterate, era casa nr. 742 a lui Alexandru Bodârlău din satul Laura – Vicovul de sus. În acest sat s-au găsit și alte construcții interesante care merită să a fi amintite: casa nr. 746 a lui Ion Bodârlău, construită cu lemn de pe loc; casa nr. 741 a lui Crețeanu Nicolae; casa nr. 567 a lui Gheorghită Dumitru, casa nr. 542 a lui Bujdei Costan, casa nr. 810 a lui Spănu Silvia; casa nr. 451 a lui Negru Petru. Alte construcții s-au găsit la Bivolărie, comuna Vicovul de Sus. Dintre acestea amintim: casa nr. 116 a lui Ungureanu Arcadie; casa nr. 376 a lui Coroamă Costan; casa nr. 367 a lui Bercunean Vasile, casa nr. 385 a lui Cârdei Vasile.

În centrul de comună, în satul Vicovul de Sus, menționăm casa nr. 692 a lui Plămadă Constantin; casa nr. 808 a lui Schirod Raveica construită cu lemn de pe

loc. În Vicovul de Sus, centru, casa nr. 549 a lui Mleşniță Achilina; casa nr. 786 a lui Calancea Odochia; casa nr. 512 a lui Nistor Elena; casa n. 620 a lui Ursache Maria a lui Pamfil; casa nr. 980 a lui Schipor Zamfira. În legătură cu construcția locuinței s-au păstrat unele obiceiuri străvechi, care s-au practicat până în zilele noastre.

Vladimir Trebici și Ion Ghinoiu¹¹ afirmă că: "indiferent de tehnica magică prin care se alegea locul de construcție și de ritualul baterii parului care se implanta la construirea casei tradiționale, după un ritual rămas necunoscut avem suficiente motive să presupunem că centrul casei tradiționale era vatra focului, iar coloana fumului ce se înălța de aici, axa însăși"

Sfințirea locului de casă era obligatorie în concepția satului tradițional și echivala cu bătutul parului. Astfel pe locul destinat construcției se făcea "aghiazmă". Se pregătea o masă, la care era invitat și preotul. La sfârșitul mesei, preotul sfințea apa cu care stropea locul pe care urma să se "toarne" temelia casei, care în vechime era din tălpoaie de lemn sau din bolovani, iar la cele noi, temelia era turnată în piatră. Apa sfințită "aghiazma" se stropea pentru izgonirea duhurilor rele, afirmă bătrânii octogenari.

Sub prima bârnă a casei, adică sub talpa casei, se punea "jertfa", capul de la o găină tăiată, indiferent de culoare.¹² În prezent se pun bani în prima cheutoare, la răsărit în partea de jos.

Într-un spațiu mai larg, practica zidirii capului de pasăre în temelia casei este întâlnită frecvent și în Bihor, pentru noroc la animale și păsări. La colțuri se puneau și bănuți, grâu, tămăie, busuioc.¹³ Obiceiurile acestea și-au pierdut semnificația magică, ele amintindu-ne de tradiția noastră multimilenară, de unele rituri de fecunditate străvechi moștenite din cele mai îndepărtate culturi, neolitice și traco-getice.

Când începea construcția și căpriorii casei erau prinși toți pe costoroabe, se aducea un brăduț verde împodobit cu beteală sau cu flori din hîrtie colorată pe care meșterii îl prindeau în vârful căpriorului din mijloc.¹⁴ Uneori se lega și un ștergar alb de pânză cu busuioc care flutura în vânt. Ștergarul se lega de o prăjină care era înfiptă în pământ.

În mentalitatea arhaică populară, locuința era un adăpost nu numai pentru cel care o construia. Acest spațiu devenea un adăpost al familiei lărgite, unde aveau să se nască și să moară oameni. Locuința adăpostea un anumit număr de generații putând fi locuită câteva sute de ani. Ne referim la locuința arhaică unde pe aceeași vatră și sub același acoperiș, au trăit copiii, bunicii și străbunicii.¹⁵

În zonă de munte predomină casele din bârne, adesea trunchiuri descojite, încheiate la cele patru colțuri. Generalizate în ținuturile muntoase, casele din bârne coboară și pe văile râurilor mari ca pe Suceava și Siret, deosebindu-se doar prin vâruirea lor pe dinafară, unele numai în jurul ferestrelor.

Materialul folosit la construcția caselor este bradul, iar temelia casei mai noi fiind turnată din piatră, avea o grosime de 30 cm. Casele se făceau din bârne în cheutori cu acoperișul în patru table din draniță. Radu Popa și Monica Mărgineanu Cristoiu subliniază faptul că absența locuințelor țărănești din lemn din teritoriile învecinate, Cehoslovacia, Ungaria, sudul Poloniei și sud-vestul Uniunii Sovietice, confirmă, în stadiul actual al cercetărilor opinia că această locuință este specifică spațiului carpatic.¹⁶

"Acum 70 de ani tot satul avea case din bârne în cheutori, spun bătrânii satului"¹⁷ Cheutorile cele vechi erau ieșite în afară, cele mai noi erau tăiate "coadă de pește", încât peretele rămâne drept.¹⁸ Locuințele erau orientate către miază-zi.

După primul război mondial au început a se folosi și alte tehnici în construcția

locuințelor, în ~~madă~~ de pește, în zimți și în amnare. În afară de tehnica în cheutori, cel mai mult s-a folosit tehnica în amnare. Tehnica construcției în amnare, fixa stâlpii de lemn la colțurile de casă și obligatoriu la geamuri. Această tehnică, denumită "obicei nemțesc" era mai nouă. Bărnela erau înguste "de 1 m sau de 2 m". "Acum 100 de ani casele se construiau cu lemn de pe loc, prin defrișarea pădurilor de brad, ce se găseau pe locul unde astăzi se află satul Laura, susțin locuitorii acestui sat"¹⁹ Folosirea lemnului în construcția locuințelor are o vechime multimilenară. S-au descoperit locuințe de lemn din neolitic la Hăbășești, Iași²⁰, iar un număr de 98 locuințe au fost scoase la iveală în așezarea cucuteniană de la Trușești-Botoșani.²¹

Academician C.C. Giurăscu susține construcția din lemn a locuințelor. "La munte și la deal, materialul întrebuințat era mai ales lemnul, casele se făceau din bârne încheiate... În general credem că nu greșim afirmând că, în ceea ce privește locuința, între casa țărănească de acum o jumătate de veac, așa cum se mai vedea în unele locuri mai ferite din Carpați și casa vechilor daci nu era mare deosebire."²² Cele dintâi adăposturi ale locuitorilor de aici au fost lucrate din lemn sub forma caselor bordei. Relicvele arheologice ne oferă azi suficiente dovezi că omul încă din paleolitic, a fost în bună măsură locuința de suprafață și nu s-a limitat la peșteri, cum subliniază etnograful german Julius Lips.²³ Cele mai vechi urme de vetre de foc au fost descoperite la noi în așezările de suprafață de la Mitoc, pe malul Prutului, datând din paleoliticul superior.²⁴

Tencuiala caselor tradiționale din Vicovul de Sus era din lut și humă. Peste bârne puneau un fel de penițe "purici" din lemn de fag și peste acestea se băteau între bârne lut cu paie. Pereții îi fețuiau cu lut amestecat cu baligă de cal în care puneau nisip. Tencuiala caselor în vechime se făcea cu humă, mai nou și cu var. De multe ori lăsau casa nevăruită pe afară, numai între bârne băteau lut cu paie.

Casa tradițională cu interiorul format din "casa de sus" sau "căsuța", "casa de gios", "tinda", "camera" și "șopronul" în prelungirea casei era răspândită la data când s-a efectuat cercetarea adică în iulie 1971. Laița de brad din fața casei se sprijinea pe prispă, sau în cazul că aceasta lipsea, laița se sprijinea pe cheutorile de la colțul casei numite "cosoroabe".

Locuința cu o singură încăpere prin schimbarea funcției a devenit bucătărie de vară, denumită "colibă" sau "hâj". Casa tradițională cercetată de noi cu o singură și cu două camere, avea tindă și cămară, camera îndeplinea mai multe funcții: casă de locuit și de primit musafiri la sărbători și bucătărie în care preparau hrana pe vatră la horn. Cu timpul casele au început a se construi cu două încăperi, "casa din sus" sau "căsuța" în care locuiau și "casa din gios" în care păstrau lucrurile curate și în care primeau musafirii la sărbători sau diferite ocazii și ceremonii, cumetrii, nunți, înmormântări. Casa cu două odăi și o tindă rece în mijloc este tipul tradițional cel mai răspândit în Bucovina, afirmă Nicolae Cojocaru.²⁵

"Casa din sus" sau "căsuța" era mică de 2-3 m lungime și 6 m lățime. "Casa din gios" avea 5-6-8 m lungime și 6 m lățime. Tinda de 2 m lungime și 4 m lățime, camera fiind de 2m/2m, "Așa-i modelul".²⁶

Atât în "casa din sus", cât și în "cea din gios" există hornul și cuptorul folosit ca sursă de căldură, la luminatul camerei și la prepararea hranei, iar cuptorul și ca pat pentru dormit oferit în special bătrânilor.

Hornul avea stâlpi de susținere din lemn de fag, înalți de 34 cm., denumiți "pociumbi". În jurul cuptorului era vatra din lemn de brad lată de 52 cm., unde putea dormi un om. În casa de sus, între cuptor și perete făceau vatră pe care dormeau.

Locuința avea pământ pe jos și praguri înalte la uși. Ușa era dintr-o scândură de lemn de fag, lungă de 1,55 m. și lată de 74 cm. Ușile aveau "clămpi" făcute de

fierarii satului și încuietoare cu cheie de lemn de fag la ușa tinzii.

Pe peretele din fața casei și pe cel de la răsărit se fixa "drughina", prăjina de întins cămăși sau straiile când ploua. În interiorul ambelor camere, deasupra patului și a hornului dintr-un perete în altul era grinda, un drug de lemn rotund portativ. "Grindarul" sau "coarda" din mijloc era lată. Ea sprijinea toată greutatea casei și se fixa pe celelalte grinzi. "Grindarul" asigură greutatea podului. La mijloc avea o gaură "bortă" pentru urzitoare. De la grindar până la tindă deasupra patului era polița de lemn pe care puneau perne ca și pe grindă.

Podul era din lemn. Cuptorul cu hornul era în colțul din stânga ușii în căsuța din gios și în colțul din dreapta în "căsuța din sus". Patul era în continuarea cuptorului. Se făcea din scânduri de brad "îmblătoare" pe care le mutau cum doreau când le spălau. Scândurile se sprijineau pe vatră și pe laiță sau se făcea "chingă" în perete în bârne în care se prindea un capăt al scândurii, cealaltă fiind fixată pe vatră, patul fiind fără picioare. Laița pe doi pereți lată de 63-70 de cm, se făcea dintr-un butuc cioplit și despicat din lemn de brad sau de tei. Capetele laiței se sprijineau pe butuci de lemn.

Dulapul și blindarul de vase se fixa lângă ușă în dreapta la "căsuța din gios" și în stânga la "căsuța din sus". În direcția ușii de la "grindar" până deasupra blindarului, erau polițe de lemn prinse în cuie de lemn, pe care se puneau străchini.

Lângă dulapul de lemn în perete erau cuie de lemn unde se agăța șervetul de șters pe mâini și față. Căldarea adică ceaunul de tuci era agățat într-un cui la "grindar", deasupra hornului.

Geamurile erau mici în 4-6 ochiuri, cu gratii de fier. Pervazul geamului era de 8 cm, iar geamurile se făceau din burduf de oaie în loc de sticlă și puneau scânduri pe afară, "că veneau mîțele și le mâncau"²⁷

La căsuța din sus erau două geamuri. Unul pe peretele de miază-zi, adică în fața casei, și altul pe peretele din sus (asfințita). La "căsuța din gios" erau 3 geamuri cu 6 ochiuri, două în fața casei și unul pe peretele de la răsărit.

Icoanele se puneau lângă pat pe peretele de la miază-zi și pe cel de la răsărit, în colț pe cutie de lemn.

La capătul patului se fixa lada de zestre crestată sau înflorită, pictată. În care se păstrau straiile și pânzeturile.

Casa era luminată de opaiț și de focul de la gura cuptorului. Opaițul era singurul care în afară de focul din vatră, lumina casa, consumând seu de oaie. Era format dintr-o farfurioară de schijă care ardea cu un fitil de pânză denumit "poponeț" pe care îl puneau în "său" de oaie și seara îl aprindeau. În timpul când se făceau clăci de tors, care n-aveau "său" de oaie lumina casa cu lemnele care ardeau în cuptor, iar femeile stând pe scaune una lângă alta, torceau la această lumină.

Tinda nu avea pod, fumul ieșea prin "ursoaică" în tindă și afară prin "hurube", hurubițe ce se aflau pe acoperiș. În tindă sus către cameră era "darabina", o scară deasă pe care puneau lâna la uscat. Tot în tindă se afla scara de lemn pe care urcau în pod și lada cu haine groase de iarnă. În cămară se țineau "ciuveiele", adică obiectele de uz casnic și alimente.

În prelungirea casei, pe pereții "căsuței din sus" și "din gios" până la geam, adică în jurul casei, roată la casă, era șopronul format din bârne ca și casa. În șopron se afla găinăria, cotețul de porci și de oi. Ustensilele folosite la țesut stăteau în aceeași încăpere.

"Obrocii" de tei înalte, un fel de coșarci în care țineau caierele de câlți de cânepă și de in se țineau în "șopru" sau în pod.

În timpul verii mâncarea o găteau în colibă sau hâj. În anotimpuri răcoroase

și iarna, mâncarea o preparau pe vatră la gura cuptorului. Cuptorul era din cărămidă, cu laiță de lemn de jur împrejur, unde se încălzeau la foc așezați pe vatră.

Bucătăria de vară, denumită colibă sau "hâj" păstrează forma arhaică a locuinței cu o singură încăpere. Construită din același material cu casa, din lemn de brad în cheutori, "hâjul" avea acoperișul din scânduri în două sau patru ape. În această încăpere, jos la pământ într-un colț era o "cujbă", adică un vârtel de lemn format dintr-un stâlp bătut în pământ de care se agăța un alt stâlp de lemn pe care puneau căldarea, ceainul. În colibă sau "hâj" se aflau și alte obiecte de uz casnic gospodăresc, necesare preparării hranei chiar o laiță pe care puteau dormi vara. În complexul gospodăresc din acest sat existau interesante dependințe. Grajdul era în apropierea casei și nu avea pod. În prelungirea grajdului era șura mai mare ca grajdul de 6 m/6m. În șură ținea hrana vitelor iar în grajd vitele, vaci, boi, cai, viței.

"Drabina" era formată din două leături ca doi țaruși. Ea un fel de scară pe care puneau fânul. Din drabină vitele mâncau, iar fânul cădea în iesle. Casele vechi aveau un "poclid" în care țineau fânul. În șură se păstrau uneltele agricole: plugul, grapa etc.

Căinele avea căsuța sa numită "cotioaba" câinelui, o gaură specială făcută la colțul șurii. Uneori "cotioaba" era dintr-un trunchi vechi de copac, scobit la mijloc și făcut gaură la "cotioabă"

Fântâna cu roată, un vârtel de lemn, acoperită cu draniță nu lipsea din inventarul gospodăresc.

Gardul era din drugi ce se prindeau cap la cap. Unde se întâlneau drugi, erau doi pari bătuți în pământ și un "gânj" care strângea parii. Aceasta se chema cheutoare de gard. Porțile pentru intrat cu carul erau tot din drugi. Erau zăvoare, un fel de drugi rotunzi, lungi cât era poarta de mare. Aceștia se băteau între pari. Când intra cu carul îi scotea afară, adică erau drugi *îmblăitori*, zăvor, apoi îi puneau la loc. Când trecea omul cu piciorul luau în jos unul sau doi drugi și săreau peste drugi rămași denumiți "pârleaz". După ce treceau îi fixau la loc.

Materialele²⁸ succint prezentate de noi în această lucrare sunt rezultatul cercetărilor etnografice efectuate în satul Vicovul de Sus, în luna iulie 1971. Cercetările s-au făcut în vederea organizării lași a unui Muzeu al satului moldovenesc ce urma să fie amplasat în suburbia Bucium-Iași.

Condițiile nefavorabile unor astfel de activități în acea perioadă când se puneau problema demolării satelor au blocat, încercările noastre pentru organizarea unei astfel de instituții la Iași.

Le foyer traditionnel dans la zone de Rădăuți

Résumé

Les recherches que nous avons effectuées dans le cadre du Musée Ethnographique de Moldavie, dans la zone de Rădăuți entre 1-31 Juillet 1971 ont conduit à la découvert d'un type de construction rurale traditionnelle en bois, maison et dépendances.

La recherche s'est déroulée en collaboration avec L'Institut d'Architecture de l'assy avec la participation des étudiants de la I-ère année d'études, dirigés par les professeurs architectes Nicolae Porumbescu, Maria Vaida-Porumbescu et Cezar Niculiu. Après des investigations concernant le foyer traditionnel on a fixé comme objectif principal de nos recherches la commune de Vicovul de Sus avec ses villages Laura et Bivolărie.

Les recherches ethnographiques dans le village communal de Vicovul de Sus ont mis en évidence des constructions datant depuis plus de 100 ans.

Le matériel utilisé dans la construction des maisons était le bois de sapin.

L'habitation à une seule pièce est devenue, par changement de fonction, cuisine pour l'été, appelée "colibă" (hutte) sau "hâj"

La maison traditionnelle à une et à deux pièces que nous avons étudiée était formée d'une vestibule et d'une chambre.

La chambre "maison du nord" ou "la petite maison" avait 2-3 m de longueur et 6 m de large. Le vestibule en était long de 2 m et large de 4 m. La resserre pour les provisions était 2m/2 m. C'est le "modèle". L'habitation entière avait les planchers en terre glaise les *peuils* hauts.

La parte en était en bois de hêtre et le loquet en bois. La vestibule n'avait pas de plafond, la fumée sortait à travers la cheminée du four dans le vestibule et puis dehors par des trous aménagés dans le toit. En prolongement de la maison, tout autour, il y avait la remise *fêrmée de poutres comme la maison*.

Le chien aussi avait sa petite maison (cage) appelée "cotioaba" du chien. Le puits à roue couvert de bardeaux ne manquait pas de l'inventaire administratif.

Le clôture était formée de barreaux en bois.

Les grandes portes d'entrée avec le chariot étaient faites de barreaux mobiles "îmbălători".

Les matériaux présentés de manière succincte, dans ce travail sont le résultat des recherches ethnographiques que nous avons effectuées à Vicovul de Sus, Rădăuți, au mois Juillet 1971.

Les recherches ont été effectuées en vue d'organiser, à Iași, un Musée du village moldave qui devait être emplaced dans le faubourg de Bucium-Iași.

NOTE

¹ *Monografia comunei Vicovul de Sus*, se găsește la primăria satului.

² Maria Cioară, *Zona etnografică Rădăuți*, Editura Sport-Turism, București, 1979, p. 44.

³ Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. XII, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1958.

⁴ Ion Simionescu, *Țara noastră, natură, oameni, muncă*, București, Fundația pentru literatură și artă "Regele Carol al II-lea", 1937, p. 274.

⁵ Maria Cioară, *op. cit.*, p. 94.

⁶ N. Cojocaru, *Casa veche din lemn din Bucovina*, Ed. Meridiane, București, 1983, p. 123.

⁷ Vasile Vetișanu, *Deschideri filozofice în cultura tradițională*, Editura Eminescu, București, 1989, p. 287.

⁸ Lucian Blaga, *Elogiul satului românesc*, București, 1937, p. 6.

⁹ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, București, 1981, vol. I, p. 42-43, vol. II, 1986, p. 388.

¹⁰ Petru Ursache, *Prolegomene la o estetică a folclorului*, București, 1980, p. 31.

¹¹ Vladimir Trebici, Ion Ghinoiu, *Demografie și Etnografie*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, p. 300-301, 305-306.

¹² Convorbire cu Răuț Silvestru, 87 ani în 1971, Vicovul de Sus – Rădăuți, casa

714.

¹³ Ion Godea, *Caracteristici ale culturii populare din Bihor*, București, 1977, p. 63.

¹⁴ Nicolae Cojocaru, *op. cit.*, p. 123.

¹⁵ Vladimir Trebici și Ion Ghinoiu, *op. cit.*, p. 305.

¹⁶ Radu Popa, Monica Mărgineanu-Cristoiu, *Mărturii de civilizație medievală românească*, București, 1979, p. 36.

¹⁷ Convorbire cu Crețeanu Nicolae, 72 de ani, în 1971, satul Laura, Vicovul de Sus, Rădăuți, casa nr. 741.

¹⁸ Convorbire cu Plămadă Simion, 73 ani în 1971, Vilcovul de Sus, Rădăuți, casa nr. 430.

¹⁹ Convorbire cu Ion Bodârlău, 70 ani, în 1971, satul Laura, Vicovul de Sus, Rădăuți, casa nr. 746.

²⁰ Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, București, 1963, p. 16.

²¹ *Materiale și cercetări arheologice*, vol. VIII, Editura Academiei R.S.R., 1962, p. 227.

²² Constantin C.C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, București, 1974, p. 64.

²³ Iulius Lips, *Obârșia lucrurilor*, traducere după ed. a III-a, îngrijire științifică și prefață de Ion Vlăduțiu, București, 1964, p. 26-27.

²⁴ C.S. Niculescu Plopșor, *La paléolithique dans la République Populaire Roumanie à la lumière des dernières recherches*, în "Dacia", I, (NS), 1957, p. 43-48.

²⁵ Nicolae Cojocaru, *op. cit.*, p. 123.

²⁶ Convorbire cu Coroamă Costan, 70 ani în 1971, Satul Bivolărie, Comuna Vicovul de Sus, Rădăuți, casa 376.

²⁷ Convorbire cu Gheorghiță Dumitru, 80 de ani în 1971, satul Laura, Vicovul de Sus, Rădăuți, casa nr. 567

²⁸ Emilia Pavel, *Arhitectura, interiorul și portul popular, în Vicovul de Sus, Rădăuți* în *Studii și cercetări de etnografie și artă populară*, 1981, p. 121-145, Muzeul satului și de artă populară.

FIG. 1 Casă bătrânească din bârne în cheutori, sat Bivolărie, Vicovul de Sus

Fig. 1 Maison traditionnelle en bross, village Bivolărie, Vicovul de Sus

FIG. 2 Casă din bârne în cheutori Vilcovul de sus - Rădăuți

Fig. 2. Maison en bross, Vicovul de Sus - Rădăuți

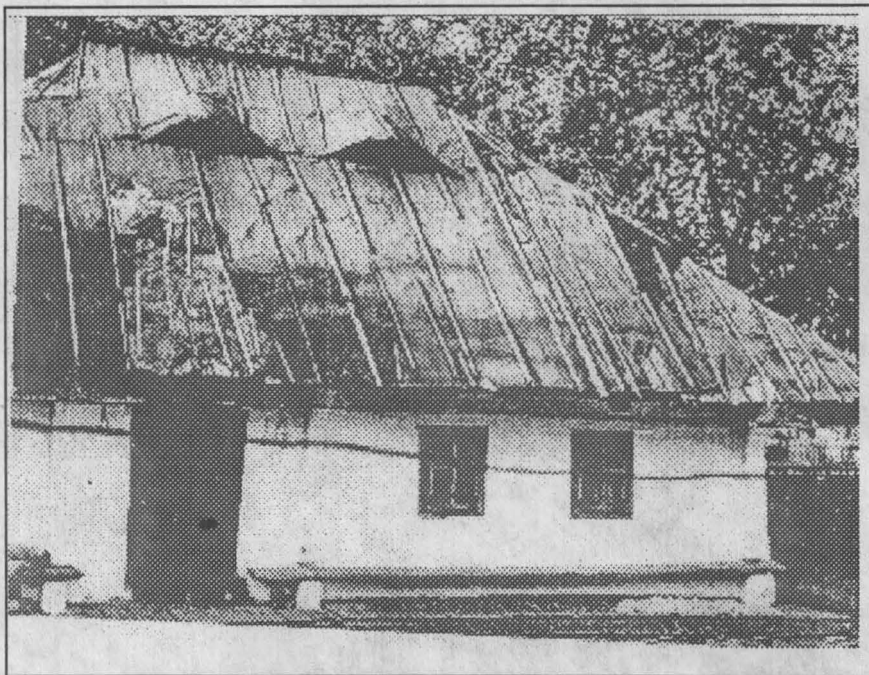

Fig. 3 Casă bătrânească cu laiță de lemn în fața casei, construită din bârne în cheutori Vicovul de sus - Rădăuți

Fig. 3 Maison traditionnelle avec "laiță", en broș, Vicovul de Sus - Rădăuți

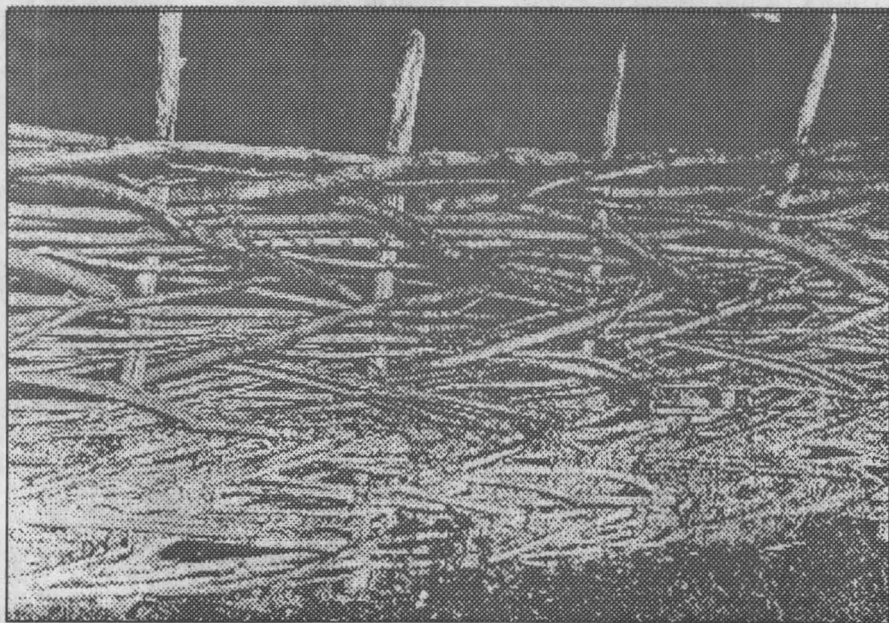

Fig. 4 Gard de nădăle împletite Vicovul de sus - Rădăuți

Fig. 4 - Clătura de nădăle împletite, Vicovul de Sus - Rădăuți

FIG. 5 Casă din Tătăruși
Pașcani - Iași

Fig. 5 Maison de Tătărași, Pașcani - Iași

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS VASLUI XXI, 1999

UNELE CREDINȚE ȘI DATINI DESPRE CER.

Emma Mădălina GEORGESCU

Pentru mitologia română, cerul este una din creațiile majore ale celor doi demiurghi cosmocrați, Fârtatul și Nefârtatul, realizată abia după creația bradului ca arbore cosmic și după creația pământului și a omului. Cerul prefigurează splendoarea și măreția cosmosului, așa cum a fost el imaginat la începutul creației și cum s-a perfectat el mai apoi.

Considerat de două ori mai sfânt în credințele poporului, cerul este întâi lăcașul divin al panteonului românesc și apoi, sediul antropocosmic al tuturor corpurilor cerești.

Din legendele mitice române reiese clar: cosmogenia a început cu creația spontană a arborelui cosmic – bradul la români și implicit cu coloana cerului și cu pământul, primele nuclee vitale fito-geomorfice. În unele legende mitice se susține că cerul a fost alcătuit în a treia zi de la crearea pământului, și, că a făcut parte din coloana arborelui cosmic. Toate legendele mitice atestă că pământul a fost lipit dedesubtul cerului și, că oamenii după ce au fost creați umblau în fundul cerului.

Aceasta a fost faza hierogamiei cerului cu pământul, a complexului de elemente ce se opuneau prin structura lor la mito-ontogenetică, cerul fiind socotit de esență masculină, iar pământul de esență feminină.

O legendă mitică bucovineană, consemnată de Elena Niculiță Voronca, spunea "mai întâi Soarele și Luna mergeau pe sus, prin aer, nu prin ceriu cum merg acum, și le era tare greu, drept care l-au rugat pe Dumnezeu să pună ceriul deasupra ca să poată umbla – adică să le facă ceriul de umblat" "Atunci demiurghi fratocrați au ridicat ceriul în coroana bradului și reședința lor divină din Munții Carpați, au ridicat-o în vârful bradului" (Voronca).

Ridicarea "ceriului" s-a făcut după legendele mitice românești în 7 ceruri, după alte legende în 9 ceruri, fiecare cer fiind menit să îndeplinească un anumit rol.

Prin ridicarea cerului de la pământ, astfel ca să fie atins de oameni, nici dacă se cocoțau pe vârfurile cele mai înalte ale Munților Carpați nu-l atingeau, așa creindu-se Văzduhul care va deveni pentru români un pro-tocer, unde plutesc vânturile, norii și bat ploile și ninsorile. Aici sunt și cele 24 de vâmi mitice, fiecare vamă ținând socoteală de un păcat capital al vieții. Ultima vamă este Puntea Raiului ce trece peste Gura Iadului, unde sufletul omului nu are alături îngerul lui păzitor și deci trebuie să dea singur seamă de păcatele sale, având în mână drept călăuză lumânarea care i-a pus la moarte în coșciug.

Iconografia vameșilor văzduhului a fost redată în pridvoarele și pe pereții mănăstirilor și bisericilor din Bucovina (apud Paul Henry, Nicolae Iorga, George

Oprescu).

Considerând văzduhul ca un proto-cer, putem să-l includem în numărul impar de ceruri care este populat de făpturi mitice intermediare între cer și pământ. Al doilea cer pe unde se plimbă soarele și luna, cerul propriu-zis de unde ei luminează pământul și-l fertilizează, este deci al doilea cer locuit la marginile lui sudice de Sântiile.

Al treilea cer este locuit de micile luminători ai cerului, stele, nemurători copii ai soarelui. Al patrulea cer este locuit de toate făpturile care trebăluiesc pe toate coclaurile cerului. Al cincilea cer este locuit de semidivinități, dar și de marile sfinte și sfinții populari. Al 6-lea cer este o grindină mirifică pe care o îngrijesc sfinții – grindine cerească ce va căpăta numele de RAI. În ultimul interval, al 7-lea s-au refugiat făpturi cu puteri divine, care coborau rar pe pământ.

Gingășia țaranului român era pe măsura religiozității și structurii de bază a fiecărui individ și nu păstra numai pentru el însuși nevoia de a-și explica, cu nuanțările specifice, religiozitatea, faptele sale sufletești, în funcție și de gradul de conștiință umană a lui și a grupului din care făcea parte – erau trăiri omenеști intense.

Urcarea la cer din mitologia română amintește în unele privințe procedeul urcării pe munte în faza de inițiere și de lansare a mesagerului ceresc spre paradisul lui Zalmoxis a vechilor daci. În legendele mitice și basmele mitice, unii oameni s-au urcat până la al treilea cer spre a se plânge lui Dumnezeu de necazurile lor de pe pământ, cerând pedepsirea nelegiuitorilor.

Foarte interesante sunt cele trei cazuri de urcare la cer:

-unul a unei fete fermecate care s-a îndrăgostit de soare și a fost transformată de Mama Soarelui în Ciocârlie;

- a treia legendă mitică descrie urcarea la cer a unui om care supărat că Dumnezeu a urcat cerul prea sus din cauza unei femei nevoiелnice care a spurcat cerul atingându-l cu un scutec de copil murdar, dorind să vorbească singur cu Dumnezeu. Și, pentru că drumul era lung, și-a luat de toate la el: ciobanul cu cobilița și găleata, d-ale gurii, văcarul, cloșca cu pui, câinele, un car mare și un car mic, crucea, coasa, secera, plugul, rărițele. Pe drum el a întâlnit pe Ucigă-l Crucea care era furios și care dorind să-l sperie pe om, scoase din traista lui un balaur, un scorpion, ursul și un cal furios. Dar omul, îl trânti la pământ pe Diavol, care-și chemă în ajutor toate jivinele. Atunci ciobanul omului, zvârli cu cobilița în ele, vârsând laptele din găleți pe cer formând Calea Laptelui. Balaurul și scorpionul muriră pe loc, iar ursul încremeni de groază. Carele s-au risipit pe cer ca și toate uneltele omului.

De atunci Omul a rămas falnic și mândru ca biruitor, iar constelațiile figurează și azi în harta tradițională a cerului.

În "ciclul ascensiunilor aeriene", Lazăr Șăineanu descrie două basme tipice din care pe unul dintre ele "PICIUL" de Petre Ispirescu îl redăm sintetic mai jos:

- În curtea unui împărat a crescut un pom foarte înalt al cărui vârf nu se vedea și care avea un trunchi lucios care nu putea permite cățărutul pe el pentru a se putea vedea ce era în vârful lui. Împăratul promise că va da jumătate de împărăție și pe fiica lui celui care va reuși să ajungă în vârful aceluia pom. Nimeni nu reuși. A noua zi veni un ciobănaș numit Piciul care-i ceru împăratului 9 colțuri de prescură, 9 pahare de vin și 9 barde și securi.

A doua zi de dimineață, Piciul începu urcarea înfigând treptat bărzile, bând un pahar de vin și mâncând un coț de prescură. Ajungând la Vântul turbat, făcu același lucru cu barda (sau securea) etc. La vârful copacului era un alt tărâm, al

unei zâne slute și rele, Gheșperîța, care-l puse la munci grele, munci la care a fost ajutat de o fată frumoasă cu care fugi și când ajunse pe pământ se cunună cu ea” Basmul lui Ispirescu este bineînțeles mai detaliat.

Basmul *mitic* menționat de Lazăr Săineanu descrie o ascensiune în care se remarcă întreaga lume celestă care trăiește în cele 7 sau 9 ceruri vegetale ale arborelui cosmic.

Mircea Eliade într-o lucrare dedicată șamanismului, trece în revistă câteva rituri de ascensiune extatică în cer:

- Ascensiunea rituală pe un arbore – stâlp ceresc, pentru a atinge cerul și lăcașul zeilor; ascensiunea în cer prin intermediul curcubeului și ascensiunea pe un pod sau o scară a morților. Fiecare ascensiune urmărea alt scop mitic: inițierea, zborul magic, vindecarea magică, reîntoarcerea unui suflet rătăcitor etc.

- În perspectiva tuturor credințelor, datinilor și tradițiilor, urcările la cer se îndeplineau în majoritatea lor prin intermediul arborelui cosmic, a cărui coroană cuprindea cerul și restul cosmosului.

După cercetarea lui Romulus Vulcănescu, Victor Săhleanu și Neculai Bibiri, consemnate într-o “mitologie a bradului” ca arbore cosmic, reiese că bradul ca arbore cosmic prin excelență are coroana înfiptă în cele 7 sau 9 ceruri, care umple cosmosul întreg, trunchiul între cer și pământ, are înfipte puternic rădăcinile în pământ.

“Arborele cosmic reprezintă conceptul mitologic care închide în conținutul lui întreg cosmosul figurat sub emblema unui arbore”. În mitologia română, arborele cosmic – bradul - îndeplinește trei funcții mitice: este o axă a lumii românești (axis mundi a daco-românilor); leagă macrocosmosul (sediul creației) de microcosmosul (sediul creaturilor) este alegoria, metafora sau simbolul arhetipal al ascensiunii la cer și a descensiunii în Infern.

Reprezentarea figurativă a arborelui cosmic – bradul - cu coroana în ceruri ne relevă structura celor 7 ceruri, noi făcând o distincție între arborele cosmic și arborele ceresc care închipuie o formă reductivă, terestră, microdimensional locală a arborelui cosmic.

Imaginea cerului s-a menținut din preistorie într-o formă evoluată în spiritualitatea pro-românilor. În toate materialele rezultate din cercetările etnografilor, sociologilor culturii și antropologilor culturali, cerul este calificat ca sfânt și este privit în antiteză cu pământul de natură feminină. Deci, avem Cerul Tată și Pământul Mamă ca divinitate cerestră (N. Bibiri). Conceput ca divinitate masculină, cerul este reprezentat ca o divinitate, o făptură vizibilă, o făptură mitică antropomorfă care umple bolta vizibilă.

Paralel cu personificarea mitico-creștină a Cerului Sfânt, literatura populară păstrează și amintirea celestă a uriașului Caraiman, după o interpretare semantică foarte veche. Se pare că și numele de Caraiman derivă din Cerus Manus. Carmen Silva ne atenționează că într-o legendă populară literaturizată de dânsa, el este menționat ca “un Domn al trăsnetului și fulgerului, judecător mare și puternic al lumii”

Prin cultul cerului trebuie să înțelegem respectarea lui ca entitate sacră și venerarea lui ca entitate mitică (R. Vulcănescu, N. Bibiri, M. Eliade). Venerarea cerului începe cu închinarea la cer, cu invocarea protecției, a mărturisirii în fața lui la judecată, jurământul în fața lui și a soarelui (Emma Mădălina Georgescu).

În legătură cu urcarea pe munte ca trăsătură mitică străveche în Carpații români, vom sublinia semnificația acestei activități spirituale și consecințele ei etnofilozofilor – antropologilor culturali.

Urcarea la cer nu se referă numai la o anumită atitudine față de cer în care intră un obicei din strămoși și moșii comunităților sătești, ci și un mod de a cugeta ascensiunea ca atare în raport cu existența cerului ca ideal de afirmare a libertății spirituale. Cerul îmbie pe om la autodepășire în raport cu mediul ambiant și structurile de bază ale indivizilor, la escaladarea condiției terestre spre sublim.

Prima atitudine mitologică față de cer, aceea a imanentului care urcă, ilustrează concepția și viziunea mitologiei autohtone dinaintea erei noastre, care a supraviețuit sub unele aspecte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, detașând de ea anumite influențe.

A doua atitudine mitologică față de cer, aceea a transcendentului care coboară, care a fost susținută de Lucian Blaga, ilustrează concepția și viziunea unei mitologii creștine în varianta românească, apărută în era noastră, sub influența creștinismului bizantin și a influențelor teologice ale bizantismului și neobizantismului în Sud-Estul Europei.

În mitologia română, imanentul biospiritual care urcă spre ceruri, este pentru noi o atitudine mitologică de mare finețe. Îmanentul deține o dublă prioritate față de transcendentul care coboară. Întâi pentru că precede istoric atitudinea creștină și apoi pentru că este efectiv o dominată a spiritualității autohtone (R. Vulcănescu). Antecedentele acestei atitudini mitologice pot fi urmărite atât în mitologia dacă (Adrian Daicoviciu și bibliografia) cât și în mitologia română târzie.

În lucrarea lui Romulus Vulcănescu "Fenomenul horal", o lucrare de sociologie a culturii, s-a enunțat o nouă ipoteză asupra studiului spiritualității române, axată pe un fenomen polisemic și polivalent pe tema horei. Ipoteza domniei sale s-a numit lumescul care ascende spre divinitate. Autorul a dat două exemple concludente:

- sacrificiul uman și incintele circulare.

Cel sacrificat (la daci) era prins de patru oșteni de mâini și de picioare și azvârlit în sus spre cer, împiedicat în cădere să mai atingă pământul, fiind prins în ascuțișul lăncilor. Sacrificatul era un mesager al cerului, trimis de compatrioții săi, să înștiințeze pe Marele Zeu de ceea ce se petrece pe pământ și de eventuale lor doleanțe. Ideea a fost preluată de romani de la daci, care se urcau pe culmile munților pentru a se ruga, pentru a fi mai aproape de cerul în care sălăsluiau zeii lor.

În legătură cu incintele circulare descoperite de arheologi, majoritatea pe crestele munților, ele erau locuri sacre de contact cu divinitatea. Aici muntenii aveau viziuni mitice, așteptau misiuni. Hieropola de la Grădiștea Muscelului este un model dac de incintă sacră pe o creastă de munte.

Urcările solstițiale și echinoxiale pe munți, marcau simbolic ascensiunea periodică, ritmică spre cer a credincioșilor, în frunte cu pontifii și căpiteniile lor militare.

"Am numit atunci kogaionism, imanentul care urcă, spre, sau în cer, era un adevărat asalt al cerului printr-un drept credincios" (R. Vulcănescu) în numele comunității lui etnice, care devenea un mesager pe pământ spre cer la marele zeu Zalmoxes (după Herodot în Istoria sa din sec. V î.e.n.).

Acești traci, care cred în Zalmoxis, când fulgeră și tună, trag cu săgețile în sus, spre cer, și amenință divinitatea care provoacă aceste fenomene, - deoarece ei cred că nu există un alt zeu decât al lor.

Săgetarea cerului înourat și a fulgerului zeului Gebeleizis, a fost interpretată de Herodot ca o amenințare, sub forma unui act de cult. Amenințarea geților nu se putea petrece de cât numai ritual: săgetarea norilor fiind un rit magic-mitologic conform cu tradiția culturală getică, nu o explozie necontrolată a unor credincioși supărați pe zeul lor, ci un rit de constrângere a zeului tunetului și fulgerelor.

Bineînțeles, erau și alte forme mai brutale de constrângere a zeilor, ca de pildă sfărâmarea idolilor, dărâmarea templelor, profanarea sacramentelor, mergând până la înlocuirea unui dintre zei cu altul mai bun, mai eficace etc.

Imanentul spiritual care urcă spre cer, trece dincolo de ferestrele cosmosului și se confruntă cu cosmosul. Relevantă este și credința în funcțiunea sacră a bradului mirific ca agent al comunicării și cu derivatul lui, coloana cerului (R. Vulcănescu, N. Bibiri).

Bradul mirific ca arbore comunicațional între cer și pământ, în concepția dacilor se aseamănă cu yggdrasi-ul din concepția vechilor germani; ambele reprezentări arboricole mitice țin de substratul indo-european și simbolizează mișcarea ascendentă a imanentului biospiritual în cosmos. Bradul mirific leagă pământul de cosmos – coroana lui trecând dincolo de ceruri în cosmos. Bradul devine o "ideogramă mitologică a doctrinei esoterice europene, care exprimă simbolul cosmologic al mișcării ascendente a vieții de pe pământ în cosmos". Coloana cerului ca derivat ideativ al bradului cosmic reprezintă trunchiul, încărcat cu puteri mitice. (M. Eliade, R. Vulcănescu, N. Bibiri).

Această idee s-a transmis românilor în perioada feudală prin unele monumente stilomorfe considerate de Romulus Vulcănescu succedanee (stâlpii ciclului calendaristic, și ciclul vieții, stâlpii justițiar, funerari etc.) și prin simulacrele acestora (crucile, rugile, troițele).

În comentariul său Petre Comarnescu, căutând justificarea ideii lui C. Brâncuși privind ideea mitică a "Coloanei nesfârșite", el spune că Brâncuși a operat cu o mutație tematică, inspirându-se din reprezentarea stâlpilor de mormânt și a conceput "o transpunere la scară monumentală a unui gigant stâlp al morților" Coloana nesfârșită a lui Brâncuși, devenind "însemnul permanenței elevații a generațiilor datează să creeze fără încetare omagii lor, celor plecați". Mircea Eliade, remarcă în "Simbolul Coloanei Cerului", concepția autohtonului de "ascensiune spre cer al cosmogoniilor arhaice și primitive" fixată în "credința calendaristică a culturilor megalitice (mileniul IV-III î.e.n.)" idee ce o regăsim transimbolizată în coloana nesfârșită, pretext al "ascensiunii ca transcendență a condiției umane de o ascensiune exatică, lipsită de orice caracter.

Simulacru coloanei cerului, stâlpul de pe mormânt, este credința poporului român care întrevede supraviețuirea aceluiași iminent biospiritual ce urcă spre cer. Sufletul mortului se odihnește sub formă de pasăre cerească (sub influența creștină - sub forma unui porumbel) în vârful stâlpului de mormânt, până își ia zborul către lumea cealaltă care se află undeva în cer – a sufletului cu aripile strânse care se odihnește, sau cu aripile deschise, simbolizând zborul spre cer. În Moldova, el este făcut din cocă și pus pe stâlpul de pomadă a vrăbiuțelor atârinate, sau cu aripile strânse sau deschise, simbolizând zborul spre cer, sunt de fapt cele trei etape a desprinderii sufletului mortului de lumea lui sătească spirituală. Pasărea cerească, simbolul sufletului, se înalță spre cer cu elementul dinamic al uneia dintre reprezentările "Păsării măiestre" a lui Constantin Brâncuși.

Ritul urcării pe munte – Din bogăția acumulării a fondului ancestral al ascensiunii spre cer, au supraviețuit la români în primul rând urcările pe munte, care au fost consemnate în zonele Carpaților României, în special în Moldova.

Una dintre aceste urcări pe munte la care au participat și buncii, părinții și noi tinerii studioși și doritori de-a cunoaște vechile obiceiuri, a fost "urcarea pe Muntele Ceahlău" care a avut loc în ajunul zilei închinată Sfintei Maria – 15 august.

Ritualul a fost următorul patru buciumași cu buciume de alun, dimineața devreme, în ajunul Zilei Sfinte s-au urcat pe Ceahlău, unde cu o zi înainte au strâns

vreascuri, (de jneperi și brad) și au întocmit patru ruguri mari la cele patru puncte cardinale ale muntelui. În după amiaza ajunului pentru a anunța "urcarea pe munte" s-au aprins rugurile în sunetele buciurilor. La începutul asfințitului zilei de ajun de Sfânta Marie, începe urcarea pe munte a pelerinilor, în convoaie cu mers foarte încet din cele patru puncte cardinale ale muntelui. Bărbații tineri și bătrânii poartă în desagi vinul și apa curată de băut în ulcioare de lut. În desăgile femeilor și a copiilor de-ale gurii și vase de lut (altele deci) cu apă din dimineața zilei. Se merge în pas mărunț și nu se vorbește.

Ritualul impune să se ajungă sus pe vârful muntelui "pe tăcute", înainte de miezul nopții. Uneori se urca și orbește, căci din cinci în cinci, fiecare din pelerini purta o făclie - nu lanterne. Convoiul urca încet într-o atmosferă tulburătoare.

Ajunși sus pe platou, toți pelerinii (așa se numesc participanții) se grupau în jurul rugurilor aprinse. Tradiția cere ca aceste ruguri să fie veghiate până la răsăritul soarelui. În tot acest răstimp se cântau cântece vechi, ale străbunilor și cântece religioase. Când apărea prima geană a soarelui, toată lumea se ridica în picioare și cu mâinile ridicate în sus mulțimea cerului că au avut prilejul să mai urce un an (sau prima dată) spre slava cerului, dorindu-și pentru ei și ai lor clipe fericite.

Era credința ca apusul soarelui de Sfânta Maria, să-l apuce pe tot omul la casa lui. De aceea, coborârea se făcea cu mare veselie și în grabă. Această urcare colectivă pe munte a fost asimilată de biserică în sărbătoarea Sfintei Marii, căci preoții luau parte la aceste urcări și făceau închinăciuni, slujbe și sfințirea apei la răsăritul soarelui la locul numit ALTARUL - fiind socotită apoi o zi de praznic creștin. Bineînțeles că în țara noastră au mai fost urcări pe munte în anumite zile pe Munții Carpați (Muntele Găina - târgul de fete; Munții Făgăraș - închinarea Domnului).

Nedeele care erau urcări duminicale pe munte și-au pierdut în ultimile secole semnificația magico-mitică de ascensiuni spre cer, pentru faptul că Munții Carpați au fost coloana vertebrală a Daciei antice, care a dovedit în perioada feudală hotare nefirești în corpul biospiritual al poporului român.

Mitul Meșterului Manole, cu balada cu același nume, semnifică printre altele și efortul susținut de înălțare a unei mănăstiri, cât mai falnice spre cer. Pentru a dura mănăstirea, Meșterul Manole și-a amintit de datina străveche a sacrificării unui om, prin zidirea lui în peretele mănăstirii. Cu fiecare cărămidă care urca în zidirea soției lui, cu atâția pași - cărămidă urca zidul nemuritor în nemurire. Imanentul biospiritual care urcă spre cer se transcede pe sine însuși prin ceea ce implică sacrificiul suprem al ascensiunii.

Transcendentul care coboară. - În viața spirituală a românului, transcendentul este de fapt o concepție culturală relativ recentă, proprie evului mediu; antecedentele ei descind din Bizanțul creștin și din concepția și viziunea neobizantină despre viață și lume. Interpretarea are ca bază teologia ortodoxă bizantină, prin aceasta extinzându-se în tot Sud-Estul Europei, de aici în mediul ecleziastic sătesc constituind cu timpul o determinantă care acționa contrar biospiritualului care urca spre cer. Lucian Blaga consacră două capitoare teme, unul "transcendentului care coboară" și altul "perspectivei sofianice". El consideră "transcendentul care coboară" o determinare metafizică lentă a spiritualității creștine în cultura română. El demonstrează aceasta analizând trei stiluri arhitectonice creștine: cel al bazilicii romane, al catedralelor gotice și cel bizantin al Sfintei Sofia din Constantinopol. L. Blaga scoate în relief trei aspecte ale transcendentului care coboară: "primul aspect relevă rolul altarului și al preotului în marginea transcendenței; al doilea, scoate în relief participarea la transcendență de jos în sus (deci transcendentul nu mai coboară, ci țâșnește către cer, având frenezia verticalei pierdute în infinit; al treilea aspect relevă Hagia-Sofia - cum atârână ea în spațiu, de jos în sus, legată de un fir invizibil de cer "zidurile bazilicii" închis și conservă între ele un cer relevant" În esență, ceea ce domină, după noi, în spiritualitatea

română este imanentul biospiritual care urcă dincolo de jumătatea drumului dintre transcendent și immanent, care urcă dincolo de marginea transcendentului chiar în transcendent.

Ideea lui Lucian Blaga este, că, ce caracterizează transcendentul care coboară, este perspectiva sofianică și orientarea ei în ortodoxie. Sofianicul în esența lui, se referă la un "sentiment difuz" dar fundamental al omului *artidex*, căci transcendentul coboară relevându-se din proprie inițiativă. Omul și spațiul acestei lumi vremelnice pot deveni un vis al acelei transcendente. Sofianicul transfigurează totul: figurile treze, cadrul natural, problemele extazului, corurile antifonice, moartea ciobănașului din Balada Mioriței etc.

În final putem încheia, că omul tinde să se integreze în "LUME" prin tot ceea ce el face în timpul vieții lui terestre și tot ceea ce întrevede în viziunea lui mitologică.

În concepția mitologică populară, cerul se ridică tot mai sus, iar în elanul mitic românul în ascensiunea lui urmărește cerul la care mereu râvnește.

"Vatra zămislirii noastre", acest pământ, a durat sufletelor fiecăruia dârzenia neînfrică în credința străbunilor.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Istoria României, vol. I-III, Buc. 1962/3; VASILE PÂRVAN: "*Getica o preistorie a Daciei*", Buc., 1981; RADU FLORESCU, HADRIAN DAICOVICIU și LUCIAN ROȘU: "*Dicționar enciclopedic de artă veche a României*", București, 1980; P.P. PANAITESCU: "*Contribuții la istoria culturii românești*", București, 1971; LIGIA BARZU: "*Continuitatea creației materiale și spirituale a poporului român pe teritoriul fostei Dacie*", București 1974; RĂZVAN TEODORESCU: "*Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (sec. X-XIV)*", București 1974.

LUCIAN BLAGA: "*Geneza metaforei și sensul culturii*", București 1937; "*Despre gândirea magică*", București 1941.

MIRCEA ELIADE: "*Aspectul mitului*", București 1977; "*Istoria credințelor și ideilor religioase*", Buc. 1980-1981; "*De la Zalmoxis la Ghinsghis Han*", București 1980; "*Morfologia și funcția miturilor*" în *Traité d'Histoire des Religions*, Payot-Paris, 1970-1981;

MARIA BIBIRI și NECULAI BIBIRI: "*Istorie, mit și basme vechi românești*" - *În amintirea strămoșilor*" - manuscris; ZOE DUMITRESCU - BUȘULENGA: "*Istorie și mit, de la romantici la Mircea Eliade*", în "*Secolul 20*", București 1980; LÉVY-STRAUSS: "*Analiza structurală a miturilor*" în *Antropologia structurală*, București 1978; A. Bucur: "*Credințe, mituri și superstiții geto-dace*", București 1975.

LAZAR ȘEINEANU: "*Despre mituri și analogia lor cu legendele, deosebirea lor de basme, originea lor în Basmele Românilor*", București 1895;

VORONCA ELENA NICULITA: "*Datinile și credințele poporului român, adunate și așezate în ordine mitologică*", Vol. 3, Cernăuți, 1903.

ROMULUS VULCĂNESCU: "*Fenomenul horal*", Craiova, 1944; "*Coloana cerului*", București, 1972; "*Mit și folclor*", în "*Viața românească*", an XXVI, 1973; "*Dualismul mitologic*", Conf. CAE, 1978; "*Mitologia română*", București, 1987; D.M. PIPPIDI: "*Studii de istorie a religiilor antice*", București 1969;

EMMA MĂDĂLINA GEORGESCU: "*Cultul soarelui-cultul strămoșilor*" în *Acta Moldaviae Meridionalis*, XV-XX, II, 1993-1998 - Vaslui.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999

CÂTEVA CONSIDERAȚII PRIVIND ÎNJURILE LA ROMÂNI

Ion DIACONU

Un punct de vedere privind înjurăturile la popoarele din centrul Europei și zona Balcani, cu referire mai ales la Români, a fost susținut de dl. George Pruteanu în una din emisiunile domniei sale de la TVR1 "Doar o vorbă să-ți mai spun". Incontestabil, domnia sa a emis judecăți de valoare în legătură cu acest subiect, clasificările date fiind clare și cuprinzătoare. Totuși, privind istoricul acestora lucrurile nu au fost tocmai limpezi. La un moment dat dl. profesor a avut o ezitare. Citez din memorie: "nu știu la cine fac referire formula "dumnezeii...", probabil, la S-ta Treime"

De altfel, întregul eșafodaj al expunerii s-a sprijinit pe ideea că Români sunt creștini de la început și că înjurăturile fac referire la această stare de lucruri.

Înjurăturile erau folosite în timpurile primitive de indivizi sau grupuri de indivizi beligeranți pentru a crea atmosfera de maximă surescitare în vederea susținerii bătăliei.

Știm că grupurile de Aborigeni din Australia, atunci când se află în conflict, se așează față în față iar conducătorii își adresează sudălmii și ocări reciproce până se ajunge la o stare psihică ce permite începerea ostilităților.

Avem toate motivele să credem că strămoșii noștri procedau aidoma Aborigenilor australieni.

Iată că înjurăturile sub formă de sudalme și ocări își au originea în perioada de sălbăticie a strămoșilor noștri. Era ritualul lor de război. Ritualuri ce se întrezăresc la Români – soldați, Țărani – soldați, folosiți în diferite războaie.

Același ritual poate fi văzut atunci când indivizi sau familii intră în conflict. Ostilitățile lor cuprind cele două faze ale războiului: mai întâi sfada și apoi păruiala.

Împingând lucrurile și mai departe putem spune că și petrecerile Maramureșenilor sau chiar a părinților, bunicilor și străbunicilor noștri din alte zone respectau acest ritual: mai întâi strigările batjocoritoare în horă și apoi confruntarea de după horă.

Consider, că înjurătura este o categorie mai specială de blestem care presupune existența unor batjocuri și amenințări, așa cum am văzut mai sus, au o origine ancestrală legată de conștiința existenței umane, de credințele anterioare creștinismului și stimulată de aceste credințe. Biserica ortodoxă nu numai că nu a agreat obiceiul înjuratului dar l-a și repudiat. Și aceasta nu pentru că ar fi imoral ci pentru că înjurătura este o formă de nerecunoaștere a creștinismului.

Înainte de a formula punctul nostru de vedere se impun câteva considerații.

În perioada în care în Peninsula Arabică se dezvoltau civilizații puternice, triburi de păstori cu foarte puternice tendințe centrifuge aveau pretenția să domine economic și politic aceste civilizații. Numai că peștele era prea mare și nu putea fi înghițit, multe din acțiunile lor soldându-se cu robirea întregului trib. Pentru acești oameni câștigul, un câștig lesnicios, era singura religie, zeul suprem. Este vorba de triburile de evrei. (Biblia, Cartea întâi a lui Moise, Facerea).

În marea robie din Egipt a unor triburi evreiești apare un om care își dă seama că numai unind toate semințiile evreiești poate fi salvat acest popor de la dezbinare. Minte ascuțită, reușește să-i pună pe Evrei la ascultare creînd cea mai teribilă și perfecționată instituție – Biserica – prin cel mai grozav registru de evidență a populației – marcarea indivizilor din seminție prin circumcizie, aceasta și ca semn de recunoaștere și separare de celelalte neamuri.

Deși instituția bisericească era cunoscută demult, totuși perfecțiunea o atinge numai când Moise o așează pe următoarele principii: legi simple prevăzute cu sancțiuni drastice gestionate de preoți dintr-un anumit neam, preoți cointeresați în a veghea la respectarea legilor și la aducerea la îndeplinire a sancțiunilor: obligațiile reciproce precise ale preoților și ale poporului, un sediu precis al Bisericii cu o construcție care să aibă o anumită formă și o anumită capacitate (standard) și care să poată să-i însoțească oriunde pe nomazi. (Biblia, A doua carte a lui Moise, leșirea, A treia carte a lui Moise, Leviticul, A patra carte a lui Moise, Numerii, A cincea carte a lui Moise, Deuteronomul).

Această religie impusă de Moise a fost suficientă pentru a ține unită seminția evreiască oriunde s-ar fi aflat ea, geografic vorbind și care o ține unită și acum. Numai că ea nu este operantă decât în cadrul aceluiași neam. Era complet lipsită de putere în relația cu alte popoare cum ar fi fost, de exemplu, Romanii. Pe Romani, Evreii nu puteau să-i domine nici economic, nici politic pentru că Statul Roman era puternic iar religia romană pe care se sprijinea acest stat era fundamental diferită de cea ebraică.

Și atunci a apărut Creștinismul care, favorizat de năvălirile barbare, a ruinat Imperiul Roman, distrugându-l.

Creștinismul nu este altceva decât o internaționalizare a religiei impuse de Moise evreilor. Hristos a creat o singură instituție în afara celor cunoscute: APOSTOLATUL. Ea avea menirea să impună lumii ceea ce mai târziu s-a numit Biblia; istoria Evreilor, ca singură religie, mai ales în Imperiul Roman, pentru a slăbi Statul Roman și la popoarele vecine, pentru a facilita și mai mult creștinarea Romei. Arma de bază a fost cultivarea fanatismului în rândul prozelitilor și intrasigența față de alte credințe (Biblia, Noul Testament, Viețile sfinților).

Tot Apostolii au adaptat Biserica lui Moise condițiilor din teritoriile creștinate. Această schimbare s-a făcut nu numai pentru a armoniza noua religie cu cea practică de localnici, dar și pentru a feri biserica lui Moise de diluare, fapt care ar fi constituit un pericol pentru supremația Evreilor ca popor ales.

Pe teritoriul locuit de Daci, creștinarea a găsit o populație formată din punct de vedere spiritual, cu o religie aproape monoteistă. Dacii erau într-o relație de parteneriat cu zeul lor Zamolxis, și cu ceilalți zei locali. Mai mult ca atât și ei erau nemuritori ca și Zamolxis la care mergeau după moarte și cu care țineau legătura prin soli.

Daco-Geții, românii n-au acceptat niciodată, pe plan social, locuitori ai zeilor pe pământ, ci numai conducători militari pentru cazurile de forță majoră și reprezentanți pentru a duce tratative în numele lor.

Pe pământul Dacilor creștinismul a fost adoptat în trepte și niciodată așa

cum a fost propovăduit, până în zilele noastre păstrându-se încă la sate sărbătorile păgânești, neacceptate de Biserică și despre care se crede că, dacă nu sunt cinstite cum se cuvine, sunt mult mai periculoase decât cele creștinești, și practicarea magiei negre, acceptată neoficial și de Biserică.

Afirmăm că ortodoxia românească este o suprapunere a creștinismului peste religia Daco-Getă, multe ritualuri, oficial sau neoficial, fiind preluate de aceștia.

Știm că Daco-Geții aruncau cu sulite spre zeii lor din ceruri atunci când le erau potrivnici. Nu este exclus să le fi adresat și vorbe de ocară. De altfel și în zilele noastre, în dezlănțuirile naturii mai ales grindine, înfig toporul în pământ, în fața casei.

Revenind la ritualul de război al strămoșilor noștri ne întrebăm ce cuprindeau ocările și sudălmile beligeranților. Nu știm sigur, dar putem presupune.

Mai întâi pentru perioada în care omul nu avea habar de zeități, verbele aruncate trebuiau să jignească eul adversarului prin referiri la existența lui, a neamului lui sau a înfățișării lui.

Și apoi, în perioada în care au apărut zeitățile, fiecare grup având zeii lor proprii, de presupus este, bazați și pe conținutul înjurăturilor de azi, că adversarul era "desființat" moralmente și prin blasfemia zeilor casei. Fiecare parte din conflict considerând că nu-l poate atinge zeii părții adverse dar că trebuie păstrată curătenia zeilor proprii.

Fără a intra în detalii un tip de clasificare a înjurăturii ar fi:

1. Înjurături în care batjocorirea se referă numai la persoane pământești.
2. Înjurături în care hulite sunt zeitățile părții adverse.

Înjurăturile actuale, din cea de a doua categorie, își au obârșia în perioada de creștinare a Daco-Geto-Românilor, ele reprezentând rezistența, mai ales a locuitorilor satelor, la noua religie. De altfel, cei care înjură sfinții din calendar, Biserica și pe Dumnezeu însuși habotnicii îi admonestează cu vorba: "mă, păgâne" sau "păgânule!"

Credem că formula "dumnezeii..." își are acoperire în următorul fapt: noii creștini își luau ca patron (protector) un sfânt al noii religii, inconștient asimilați vechilor zei protectori. Pentru păgân, care-și avea zeii protectori proprii, diferența între zeii lui și zeii creștinului nu era decât că acesta din urmă avea alți zei protectori decât ai lui. Deci, Sfânta Treime nu are nici o legătură cu "dumnezeii..."

În procesul de creștinare a acestor locuitori propăvăduitori și noii creștini nu erau priviți prea bine de păgâni – locuitorii satelor – mult mai conservatori, care acceptau cu greu sau doar formal noua religie. Desigur, poate pe față sau pe ascuns acești noi creștini erau "desființați" înjurându-le zeii lor. Și se pare că la Români, noii dumnezei le-au rămas străini în străfundul sufletului, astăzi ei înjurând copios dumnezeii și sfinții calendarului ortodox.

Este riscul intrusului.

Considerațiile anterioare privind apariția și extinderea creștinismului dovedesc că această religie nu a venit ca o mânășă să cuprindă conștiința Daco-Geto-Românilor fiindcă nu venea peste un loc gol, ci peste o cultură încheată.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999

GHEORGHE TATTARESCU PICTOR AL BISERICII
CATEDRALE SFINȚII APOSTOLI PETRU ȘI PAVEL DIN
HUȘI – DOCUMENTE INEDITE –

Costin CLIT

Biserica Catedrală Sfinții Apostoli Petru și Pavel din Huși, ctitorită de Ștefan cel Mare în anul 1495,¹ se distinge printr-o evoluție sinuoasă și nefericită. Istoricul ctitoriei Ștefaniene nu ne este bine cunoscut deși până în prezent au apărut o serie de lucrări². Articolul de față își propune evocarea condițiilor în care a fost pregătită catedrala în vederea pictării de Gh. Tattarescu precum și publicarea unor documente inedite aflate în Arhivele Episcopiei Hușilor.

Episcopul Iosif Gheorghian (1865-1879) inițiază primele demersuri către Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice la 23 noiembrie 1874 prin adresa cu nr. 608. La 8 februarie 1875 Ministerul Cultelor îl informează pe Episcop despre acordarea sumei de 3200 lei. Ierodiaconul Gherasim Ștefănescu este însărcinat cu procurarea materialelor necesare reparațiilor bisericii Episcopale. În noaptea de 18-19 iunie 1875, turnul clopotniță fusese lovit de un trăsnet după ce fusese reparat. Pentru noile reparații antreprenorul a cerut 286 de lei și 50 de bani. Devizul a fost realizat de arhitectul orașului Huși, Bergeru însă Ministrul nu a putut elibera banii pentru anul 1875, ci, pentru anul 1876. În anul 1877, datorită furtunilor, ce s-au abătut asupra orașului a fost dezvelit acoperișul caselor episcopale, reparațiile lor au costat 200 de lei³

La instalarea pe scaunul episcopal, Calinic Dima (1879-1886) în discursul său a considerat: "Chemat la cârma păstoriei acestei sfinte și de D-zeu păzite Eparhii de către națiune prin voința lui D-zeu voiui căuta din toate puterile mele să se răspund încrederii cu care glasul țerii m-au investit, și care Măria sa Regală mult iubitul nostru Domnitoriu încredințându-mi acest toiaș sau pus toată speranța, voiui căuta ca în toate faptele mele de păstorie se urmezu pe acei distinși predecesori ai mei care prin faptele lor păstorești au ajuns a fi exemplu următorilor lor"⁴

Prin adresa cu nr. 239 din 25 aprilie 1879 către Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, Episcopul arăta că la sosirea sa în scaunul Episcopal erau necesare reparații însemnate la odăile din cuprinsul curții, a hambarului, mobilei din cancelarie, la consistoriu, zidul ce înconjură episcopia pentru care era necesară suma de 3.375 lei. La 14 iunie 1879, Ministerul acorda 3000 lei, la 18 martie 1880 era trimisă suma de 5.000 lei (pentru biserică 3.000 lei, iar pentru gard 2.000 lei), iar la 7 iunie 1880 sunt trimiși încă 942 lei pentru terminarea reparațiilor. Reparațiile au

fost realizate de Zamfir Botez Zugravu care a primit 442 lei, Zeilic Stoleriu (500 franci) și Leizer Chetrariu (3000 franci)⁵

În 1881 Episcopul cere Ministerului 6468 lei.

Licitația pentru darea în antrepriză este publicată în Monitorul Oficial și este stabilită pentru 25 august 1881 la Prefectura Jud. Vaslui. Episcopul hotărăște formarea unei comisii alcătuite din Arhimandritul Narcis Crețulescu Botoșăneanu, Iconom N. Roiu, S. Costăchescu și Arhitectul Berger, care va întocmi un proces verbal la 26 august 1881. Se consemna: "Am fost la biserica Sântei Episcopii și observând cu deamănuntul pe dinlăuntru și pe dinafară, n-am găsit nimica din nuanțele caracteristice (precum frescuri, comice, portrete sau tablouri ctitoricești sau altceva de felul acesta) care se merite a fi conservate prin și după reparație; ceea ce probează că biserica deși veche și monumentală, au trecut cu timpul printr-o serie de reforme încât astăzi nu prezintă nimica istoric și interesant⁶". La 14 iunie 1882 prin adresa cu nr. 615 Episcopul Calinic Dima cere Ministerului 5152 lei și 5 bani "ca de asupra porții care are intrare în curtea bisericii Sântei Episcopii să se facă un turnișor, în care se putem pune ornici și un clopot care să fie spre desceptare dimineața". La 17 iunie 1882 cere 6468 lei și 85 bani pentru repararea bisericii catedrale. Prin adresa cu nr. 519 din 26 aprilie 1884 se va plânge Ministerului: "În urma acei mijlociri s-a fost înaintat publicații de a le da în antreprize dar nu scim care au fost și este cauza că nici până acum nu s-au făcut vreo cât de mică reparație a bisericii catedrale, iară stricăciunile cresc pe zi ce merge, și s-au agravat". Prin adresa cu nr. 520 din 26 aprilie 1884 este reluată cererea unei sume de bani necesare construirii unui turnișor care să adăpostească ornici și un clopot. La 6 iulie Ministerul va ține o licitație câștigată de doctor N. Teodorescu din Huși care devine antreprenor pentru repararea zidului din jurul curții palatului cu o lungime de 575 m.

Contractul prevedea detaliile și erau semnate de prefectul Georgescu și Simon Ștemberg fiind necesară suma de 3390 lei și 25 bani. Noi adrese cu privire la repararea bisericii Catedrale sunt înaintate la 26 februarie 1885 și la 13 iunie 1885. La 27 ianuarie 1886, Episcopul Calinic Dima înaintează adresa cu nr. 36 Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice al cărei răspuns survine la 5 februarie 1886 în care se specifică "Pentru reparațiunea bisericii Catedrale al acelei Episcopii, nefiind fonduri disponibile în bugetul anului curentu, se va avea în vedere la bugetul viitoru⁷ Episcopul Calinic Dima nemulțumit probabil că nu a avut succes în demersurile sale se va retrace prin demisie din scaunul episcopal. Noul episcop Silvestru Bălănescu (1886-1900) va reuși să realizeze ceea ce predecesorii săi au ratat.

La 4 martie 1889 s-a încheiat un contract cu meșterii lancu Nuța și Șaim Herovitz din Bârlad pentru construirea turnului bisericii de zidărie pe cele 4 arcuri principale ale cupolei de pe biserica veche. Contractul prevedea acordarea sumei de 16800 lei (vezi Anexa). În anii 1887-1888 au fost efectuate unele reparații de către G. Vazaz. Prin adresa cu nr. 563 din 21 octombrie 1889 se făcea cunoscut Ministerului apropierea de finisare a construcției turlei precum și a reparațiilor interioare și exterioare a bisericii. Totodată erau necesare pictarea bisericii și curățirea catapetesmei fiind făcute intervenții la o serie de pictori din București cum ar fi Tache Ionescu care cere 20.000 lei, la Gh. Ioanidi care cere pentru pictarea pereților 12.800 lei fără a se pronunța la prețul pentru catapeteasmă, la pictorul Pompilian care cere 62.000 lei. Este abordat și pictorul Gh. Tattarescu care se va deplasa la Huși iar oferta se va ridica la 25.000 lei⁸.

Gh. M. Tattarescu s-a născut la Focșani în octombrie 1820⁹. Va fi format la Roma unde este trimis la Episcopul Kesarie al Buzăului în 1854, este tipic academist

român influențat de spiritul Academiei di San Luca¹⁰ Militează pentru înființarea unei Școli de Arte Frumoase cu Theodor Aman, unde este al doilea profesor¹¹ Dintre lucrările sale amintesc: *Deșteptarea României, Țăranul de la Dunăre, Țăranca cu snopul, Agar în deșertul Bersabiei, Calipso, Peștera Dâmbovicioara, N. Bălcescu, Portretul Luciei, Mircea cel Bătrân la 1386, Neagoe Basarab în fața Mănăstirii Argeș, Lupta lui Preda Buzescu cu hanul Tătar, Unirea Principatelor* și altele.¹²

Printre elevii apreciați ai lui Gh. Tattarescu se numără: Gh. Ioanid, Petru Verussi și Gh. Pompilian (1835-1907)¹³ Remarcăm numele unui hușean prezent la școala sa, anume Artur Georgescu (1891-1900)¹⁴, care va locui în camera de lângă atelierul maestrului său pe care dorea să nu-l supere și cu care purta multe conversații¹⁵. De la Artur Georgescu căruia i se spunea Georgescu de la Huși se păstrează o scrisoare trimisă din com. Urlați, jud. Fălciu, care era locul său natal, către Gh. Tattarescu. Iată conținutul acesteia: "Prea scump și bine făcător și venerabil maestru,

"Zice o legendă că bunul D-zeu a întrunit la cerească serbare toate virtuțile în emperiul divin și toate se desfătau de mărturisirea dragostei Dumnazeiești, numai două virtuți, retrase la o parte, părea că nu se cunosc. Cerescul părinte făcu semn de a se apropia și le recomandă: una era binefacerea, cealaltă recunoștința. După această legendă s-ar părea că recunoștința și binefacerea nu numai în cer se pot recunoaște și în prietenii. Rog pe D-zeu să mă ierte dacă eu umil muritor, protestez cu supusa dragoste fiască de atom cugetător, contra acestei legende și mă declar potrivnic. Voiesc ca binefacerea să pătrundă inima mea de sentimentul recunoștinței și țin foarte mult ca aceste două mari virtuți să se întâlnească cât mai des în mintea și iubirea sufletului meu.

Cu Domnia Voastră, Venerabilul meu binefăcător și Maestru e cea mai nobilă virtute, coroana bătrâneților senine și auguste, Binefacerea. Nu o despărțiți niciodată de mine și eu vă promit că-mi va rămâne cel puțin Recunoștința pentru toată viața. Nu voi uita că prin geniosul Dtră sprijin încep a mă număra printre luptătorii cinstiți ai muncii și sunt decis a mulțumi întotdeauna printr-o silință activă sacrificiile cele faceți pentru mine.

Dea cerul ca să vă bucurați multă vreme de roadele binefacerilor d-tră și să încununeze cu sănătate divină, anii scumpului și venerabilului meu Maestru. Doresc ca ziua anului nou, s-o petreceți totdeauna sănătos și fericit împreună cu scumpa d-tră familie.

Primiți scumpul meu binefăcător, ecpresiunea profundelor mele sentimente de iubire, recunoștințabilul respect ce vă păstrez"

Caietul de sarcini consemnează toate picturile ce urmau a fi realizate de Gh. Tattarescu și are la sfârșit semnătura episcopului Silvestru Bălănescu din 21 octombrie 1889. Prin adresa cu nr. 3844 din 24 iunie 1890 Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice comunică aprobarea pentru efectuarea lucrărilor de pictură în regie. Să înțelegem că, până la această dată nu se începuseră lucrările. La 22 iunie 1890 episcopul înaintase ministerului contractul încheiat cu Gh. Tattarescu, și încă la această dată reparațiile bisericii nu erau finisate. Gh. Tattarescu primește a doua poliță de plată în valoare de 5000 lei la 23 august 1890 iar la 18 septembrie 1890 urma să primească a treia poliță de 5000 lei. Terminarea picturii bisericii va fi în iulie 1891 când Gh. Tattarescu urma să primească 7915 lei¹⁶. Scarlat Porcescu considera că lucrarea de pictură a fost terminată în toamna anului 1891.¹⁷

Sfințirea bisericii catedrale se va desfășura la 22 septembrie 1891¹⁸. În ceea ce privește contractul încheiat între Gh. Tattarescu și episcopul Silvestru Bălănescu, remarcăm că a fost publicat de Teodora Voinescu în lucrarea "Gheorghe

Tattarescu. 1818-1894", București, pp. 132-135 și republicat de Scarlat Porcescu¹⁹ Se consideră încheierea contractului. În primăvara anului 1890²⁰. Prin publicarea documentelor de față reiese că autentificarea contractului s-a făcut la 22 iunie 1890, iar prima rată de plată este din 23 iunie. 1890. Episcopul Silvestru Bălănescu este preocupat în continuare de starea curții episcopale și cere noi fonduri cum ar fi suma de 2.000 lei obținută la 22 mai 1892 pentru repararea dependențelor de la episcopie; cere fonduri în 1894 pentru construirea unui turn deasupra porții episcopiei unde să fie amplasat orologiul cumpărat de Smaranda Mârza soția defunctului prefect Ion Mârza, obține la 12 iunie 1894 suma de 1089 lei necesară reparațiilor de la episcopie și școala de cântăreți bisericești. La 2 martie 1897 solicită Ministerului Cultelor aprobarea pentru repararea palatului episcopal care "fiind foarte vechiu și nereparat în interior de o mulțime de ani, din care cauze sobele, ferestrele și ușile fiind și de un sistem cu totul vechiu, au devenit în stare a nu mai putea răspunde la necesități reclamate de o bună locuință, căzând și de pe pereți câte două și trei rânduri de coșcovituri". Licitația pentru lucrările de reparare a localului palatului și bisericii catedrale au fost adjudecate de Z.E. Schwartz pentru 17.452,71 lei de care episcopul era nemulțumit și se va plânge. Lucrările sunt realizate de Ivanciu Teodoru și compania. O adeverință din 23 octombrie 1900 îl atestă pe maistrul antreprenor Giuseppe Vazazi din Huși că a primit de la episcopul Silvestru Bălănescu 1615 lei, "pentru curățitul până la cărămidă și tencuitul din nou pe din afară a întregii biserici a Episcopiei, afară de turnuri, vâpsitul ei în colore de apa amestecată cu olei și reparatul cu vâpsitul veștmântării, asemenea pentru reparatul tencuielii și vâpsitul din nou pe din afară a Palatului Episcopal, reparatul și zugrăvitul din nou a antreului de jos al Palatului cum și a unei sale și două coridoare de la antreul de din dos și despre grădina al Palatului"²¹ În același timp înzestreaază palatul episcopal cu o pereche de candelabre de bronz așa cum reiese dintr-o chitanță din 1 aprilie 1899 iar în 1900 plătește comerciantului Maex Dulberchi 25 lei pentru o lampă mare necesară în sufrageria palatului.²²

Calitățile de bun gospodar au fost percepute de toți istoricii preocupați de viața sa. Cercetarea arhivelor face posibilă o structurare a activității sale accentul urmând a fi pus și pe datele concrete.

Anexă
I
Copie
Spre neschimbare
Membru Supleant
(S.) Racoviță

Astăzi 4 martie anul una mie opt sute optzeci și nouă (1889) s-a convenit între subsemnații următoarele:

1) Domnii lăncu Nuță și Șaim Herovitz maiștri în lemnărie și zidărie, domiciliați în orașul Berlad, se angajase a efectua toate lucrările prevezute în anexatele două devise și caete de sarcini în condițiunile specificate în ele pentru suma totală - de lei șesă spre zece mii opt sute (16.800) afară de cazul când Arhitectul Ministerului Cultelor ar constata că executarea și cantitățile sunt mai puține de cât în devise, în care caz acelea se vor scădea. Calculate fiind lemnăria și zidărie după metru cub iar tencuielile și asterela pe metri pătrați. Divisile cu caetele de sarcini sunt subscrise de câte trele părțile contractante.

2) Prea Sântitul Silvestru Episcop al Hușilor unul dintre contractanți se obligă a plăti suma de mai sus treptat în timpul și limitele prevezute prin legea

pentru întreprinderi și clădiri a Ministerului Cultelor care face parte integrant din caetele de sarcini.

Contractul de față s-a încheiat în dublu exemplar de câte trele părțile contractante dintre care acel pe hârtie timbrată se va păstra la Prea Sântitul Episcop al Hușilor, iar al doilea la maiștri.

Maiștri   Iancu Nuță
   Șaim Herovitz Berlad

II

România
Tribunalul Jud. Fălciu
Prescrip – Verbal

Astăzi patru Mart. 1889, înaintea noastră G. Racoviță Membru Supleant asistat fiind de Dlui. Adj. de Grefier V. Vâncescu și prezentat în persoana Dnii. Iancu Nuță și Șaim Herovitz meseriași din Bârlad cunoscuți nouă, cerând a li se autentifica prezentul act depus cu petiția înregistrată la N. 1939 în trei exemplare din care unul neiscălit redactat de Dlor părțile, tot odată a cerut ca în privința Prea Sântitului Episcop să se facă instrumentarea actului la domiciliul Sf. Sale fiind indispus și în neputință de a se presenta în pretorul Tribunalului.

După care citindu-se prezentul act din cuvânt în cuvânt în auzul numiților la întrebările puse de noi Dnii Iancu Nuță și Șae Harovitz, ne-au declarat că actul acesta ce s-a citit este a Dlor; că este redactat de Dlor că cele cuprinse în el sunt cu consimțământul Dlor și subscriu cu propriile Dlor iscăliturii.

În urma acestor declarațiuni Dnii Iancu Nuță și Șae Harovitz a iscălit în privința noastră și exemplarul ce ni l-a prezentat neiscălit ce urmează a se păstra la dosarul cauzei, iar noi am investit cu viza noastră toate exemplarele.

Apoi conform rezoluției pusă pe petiția înreg. la N. 1939 sus menționată ne-am transportat împreună cu Dl. Adj. de grefier Vânculescu la domiciliul Sf. Sale Episcopului de Huși unde găsim-l indispus întradevăr, înse în deplinătatea minții și memoriei sale, după cum ne-am încredințat din conversațiunea ce am întreținut cu Prea Sf. Sa și citind acest act din cuvânt în cuvânt în auzul Prea Sf. Sale la întrebările puse de noi, Prea Sf. Sa ne-au declarat că actul acesta ce s-a citit este al Prea Sf. Sale, că este redactat de părți, că cele cuprinse în el sunt cu consimțământul Prea Sf. Sale și iscălit cu propria sa iscălitură.

În urma acestor declarațiuni Prea Sf. Sa Episcopul a scris și exemplarul neiscălit în prezența noastră ce este a se păstra în dosarul cauzei.

Noi Membru Supleant Trib. Fălciu luând act de toate aceste declarațiuni și vezind că un exemplar de act e pe timbru de 10 lei răspunzându-se și Tacsă de înregistrare în suma de 84 lei după Recipisa N. 4695.

În baza art. 1171 C.C. și art. 10 din Legea de autentificare
Dăm autenticitatea legală prezentului act
Drept pentru care s-a dresat acest proces verbal

Membru Supleant Racoviță

L..S.

Grefier

V. Vasilescu

N. 168

Reg. Act. Aut.

III Caet de

Sarcini pentru construirea din nou a unei turle pe cupola veche
la biserica Catedrală a Episcopiei

Construcția turnului se va face din zidărie așezată pe cele patru arcuri principale ale cupolei de pe biserica veche, după planul dat de Arhitectul Ministerului Cultelor, - prin Prea Sfințitul Episcop (al Hușului) respectiv, Zidăria se va face bună și cu mortar de var gros, combinat după regulile de artă și forma planului și în grosimea trebuincioasă pentru o bună soliditate.

Tencuiala exterioară se va face cu var hidraulic și nisip cernut mărunț.

În zidărie se va așeza în fiecare etaj câte un rând de ancore bine încheiate și bine combinate în total trei rânduri sau și mai multe dacă soliditatea ar rechemă.

Facerea turnului se va executa după plan și în toate cele lucrări după acest caet de sarcini, sub conducerea unuia dintre noi.

În ce se atinge de cantități și buna executare a lucrărilor aceste se vor controla și primi de Arhitectul Ministerului Cultelor, conform adresei Domnului Ministru al Cultelor N0.

Golurile deschizeturilor în genere se scad Condițiunile generale ale Ministerului Cultelor și Instrucțiunei Publice pentru întreprinderi și clădiri prevezute prin Legea promulgată cu Înaltul Decret Regal N0. 1874 din 18 April 1887., fac parte integrantă din aceste condițiuni speciale, afară de alin. 2 de la Art. 10, și cu deosebire că locul Ministerelor Cultelor îl ține Prea Sfințitul Episcop al Hușului, autorizat a face aceste lucrări în regie, care și încheie cu noi contractul de efectuarea tuturor lucrărilor prevezute mai sus.

Lucrările se vor începe la 20 April și se vor termina în totul numai târziu de luna Octombrie a.c.

Semnătura

Spre urmare maiștri executori

Iancu Nuță

Șaim Herovitz

(Semnat)

Spre neschimbare Silvestru Episcop Hușilor

IV Caet De

Sarcini pentru continuarea facerii turnului și repararea radicală
a Bisericii Catedrale a Episcopiei

Acoperământul va fi construit din lemnărie de brad solidă cioplită curat și încheiată bine după regulile de artă.

Învelitura va fi din tablă albă "anker" tăiată, încheiată cu îndoituri duble, lipite de cositor și așezată pe căptușala de scânduri de brad cu hafturi de tablă albă, boită de trei ori cu minium frecat cu oloiu de cânepă fert.

Tencuiala interioară a turnului precum și-a întregii biserici se va face în formă netedă cu mortar de var gros și nisip aspru, amestecat cu câlți la cupolă și șlefuit curat pentru zugrăveală; bine înțelegându-se, că tot interiorul bisericii numai în părțile deteriorate, șlefându-se însă peste tot ca și turnul pentru zugrăveală.

Plafonul turnului se va face din construcție de lemnărie căptușită cu șusele și tencuită cu mortar de var gros și câlți, iar deasupra se va așterne cu un pavagu de cărămidă pe lat, umplându-se resturile cu mortar de var.

Lemnăria acoperământului va fi de calitate cea mai bună, lucrată curat, încheiată solid și legată cu șine și scribe de fer atât de zidărie, cât și în lăuntrul încheeturei.

Căptușeala acoperământului va fi din scândură de brad de 25 mm grosimea, fixată cu cue de sârmă și bătută după forma prevezută în plan.

În vârful turnului se va așeza o cruce, construită, din șină de fer, lucrată în foc, după formă prevezută în plan și aurită peste tot cu aur curat, fert prin foc cât va fi vizibilă.

Între cruce și construcția turnului se va face din tablă grosă de ține o "bombă" cu garnitură ei.

Ferestrele mari se vor construi cu tocure și cercevele de stejar, cu geamuri grose duble în ochiuri mici și apărate cu gratii de sârmă contra furtunelor și a petrei, aranjate cu un mecanism solid și practic de a se deschide și închide de jos pentru ventilație.

Ferestrele mici rotunde vor fi de asemenea cu tocure și cercevele de stejar, cu geamuri duble și apărate cu gratii de sârmă.

Ferestrele de la acoperământ vor fi de tinc, lucrate cu ornamente și cu oblonge de table, pentru a se putea desface în cazuri de reparație.

Crucea și "bomba" existând astăzi deasupra Sântului Altar se va așeza la extremitatea despre răsărit a acoperământului bisericii.

Acoperământul (vechiu al bisericii se va înădi și potrive cu construcția nouă, reparându-se și pinzându-se solid și bine cu cositor peste tot; se va boi peste tot de 3 ori cu minium și oloiu de cânepă fert, de asemenea și acoperământul clopotniței.

Ulucile se vor face din nou de jur împrejurul Bisericii cu burlanele necesare, pogorâte până la ulucelul de petra, în care se scurge apa, boindu-se pe din afară de 3 ori, iar pe din lăuntrul de două ori.

Totă tencuiala deteriorată de pe tot exteriorul bisericii și al clopotniței se va rezelui, păstrându-se în totul arhitectura veche, se va repara și șlefui peste tot și se va vâpsi cu culoare de apă după alegere, combinată cu elementele necesare, spre a nu se lua de ploi și viscole.

Tot soclul bisericii deteriorat se va scote și se va rezidi cu cărămidă bună nouă, tencuindu-se cu mortar de var hidraulic în forma de stropitură.

Ornamentele din biserică și alte părți ale ei, precum catapetezma sau tâmpla, ușile, strănile și dușumelile de jos, care sunt noue se vor feri cu îngrijire sub a noastră răspundere de ori ce stricăciune.

Facerea turnului se va executa după plan, iar toate celelalte lucrări după - acest caet de sarcini sub conducerea a unuia dintre noi.

În ce se atinge de cantitate și bună executare a lucrării, aceste se vor controla și primi de Arhitectul Ministerului Cultelor conform adresei Domnului Ministru al Cultelor.

Golurile deschizeturilor în genere se scad. Condițiunile generale ale Ministerului Cultelor și Instrucțiunei Publice pentru întreprinderi de clădiri prevesute prin legea promulgată cu Înaltul decret Regal N. 1874 din 1887, face parte integrantă din aceste condițiuni speciale afară de alin. 2 de la art. 10 și cu deosebire că locul Ministerului Cultelor ține Prea Sântitul Episcop al Hușilor, autorisat a face aceste lucrări în regie, care și încheie cu noi contractul de efectuarea tuturor lucrărilor prevezute mai sus.

Lucrările se vor începe la 20 Aprilie și se vor termina în totul în luna Octombrie a.c.

Spre urmare maiștri esecutori Iancu Nuță

Saie Harovitz Berlad

Spre neschimbare Silvestru Episcop. Hușilor

V

No 563

1889 Luna Octom. în 21 zile

Dlui Ministru Cultelor

Turla nouă și tote reparațiunile interioare și exterioare de la Biserica Catedrală a Episcopiei în curând vor fi cu totul terminate.

Acum neapărat urmează ca biserica să fie zugrăvită, iar catapetezma sau tâmpla existândă veche polăită și pictura la tote iconele, curățită și îndreptată pe unde va fi necesitate.

Spre acest finit am și sondat pe mai mulți pictori din București, de întâia și a doua calitate aducând chiar câte pe unul din ei la fața locului.

Pe lângă acestea dând tote informațiunile de mărime și pozițiunea interioră a bisericii, precum și de numărul și feliul tablourilor ce urmează a se face, am sondat prețul și la alți 2 pictori de 1 și a 2 calitate tot din București.

Pictorul care a fost la fața locului mai întâi este Tache Ionescu, care nu are calitatea de artist, ci este numai practicant în școla Dlui Tătărescu. Acesta a cerut pentru totă lucrarea 20000 lei calculând pictura de pe pereți 13.000, iar catapetezma 7000.

Al doilea tot de calitate acestuia, pe care l-am sondat în București, Gh. Ioanidi, tot practicant din școla Dlui Tătărescu a cerut numai pentru pictura pereților 12.800 lei, aproape ca și Tache Ionescu, asupra catapetezmei nu s-a putut pronunța fără a o vedea.

Unul dintre pictorii cei însemnați anume Dl Pompilian tot din București, după ce i-am detailat mărimea bisericei, pozițiunile, numărul și feliul tablourilor, a cerut 62000 lei.

În fine punând în cunoștință despre acestă lucrare și pe al II-lea pictor însemnat din București Dlu Tătărescu, Dsa sa luat osteneala și a și venit la episcopie, unde observând pozițiunile și Nr. Tablourilor proiectate le-a găsit în totul bune și necesare. Dl. făcându-și calculile necesare atât asupra picturii de pe pereți cât și pentru tâmplă, s-a oferit a face toate cele prevăzute în anexatul caetu de sarcine pentru suma de 25.000 lei comparend acum prețurile oferite de Dnul Tache Ionescu și Ioanidi, practicanți în școla Dlui Tatarescu de 20.000 lei și a Dlui Pompilian de 62.000 lei și a Dlui Tatarescu de 25.000, ambii pictori însemnați și evident că suma cu care Dlui Tătărescu s-a oferit a face asemenea lucrare este cea mai favorabilă ca artist.

În consecință cu onore vin a ve ruga Dle ministru, se bine voiți a prevedea în budgetul anul financiar viitor suma de 25000 lei pentru punerea în bună stare a tâmplei și zugrăvitul Bisericei Catedrale a Episcopiei de Huși.

Director

C. Isecescu Preot

VII Caet de

Sarcini pentru zugrăvitul Bisericii Catedrale a Sântei Episcopii de Huși

Tablourile ce urmeză a se face în biserică

a) În altar

1) În bolta altarului: Sânta Treime și pe părăți 4 Ierarhi și 2 diaconi.

b) În corpul bisericii

2) Pe bolta turlei noi: Pandocratorul încungiurat de cete îngeresci sub ferestrele turlei în partea de deasupra catapetesmei Pogorârea Sântului Spirit, iar în celelate cei 12 Apostoli.

3) În cele 4 unghiuri ale turlei de desupt Cei 4 evangheliști cu emblemele lor.

4) În Boltă de deasupra strănei drepte: Buna Vestire

5) În bolta strănei stângi: Nascerea Domnului Hristos.

6) La dreapta amvonului sus: Fuga în Egipt

7) La dreapta amvonului jos: Iisus la etate de 12 ani stând în mijlocul dascălilor.

8) Deasupra ferestrei stângi (din corpul bisericii): Iisus predicând poporelor pe munte

9) În dreptul ferestrei stângi: Vindecarea bolnavilor de Iisus

10) În colțul diespre cofas: Iisus cu Samarinenca la puțu

11) Deasupra cofasului : Intrarea triumfală a lui Iisus în Ierusalim sau Floriele

12) În colțul drept al cofasului: Rugăciunea lui Iisus în Grădina cu Îngerul care-l îmbărbătează ca om

13) deasupra ferestrei din partea dreaptă: Judecata lui Hristos.

14) În dreptul ferestrei Ducerea Crucii de Iisus.

15) La stânga strănei arhieresci, tabloul I de desupt Pogorârea de pe cruce și tabloul al II de deasupra acestuia, Punerea în mormânt.

16) Deasupra boltei de deasupra strănei drepte Învierea lui Hristos

17) Deasupra boltei strănei stângi: Înălțarea lui Hristos.

18) În două ronduri de la strana dreaptă deasupra: 2 Profeți mari: Isaia și Iezechie, iar dedesuptul acestora Sânta M.M. Ecaterina și Sântul M.M. Dimitrie.

19) În două ronduri din partea stângă, deasemenea: 2 Profeți mari, Daniel și Eremia, iar dedesupt Sânta M. Martiră Chiriachi și Sântul M.M. Gheorghie.

20) Pe arcurile din mijlocul bisericii și cel de lângă cofas precum și pe arcurile de deasupra a câte 4 ferestrele se vor face imitații de mosaicuri etc.

21) În bolta policandului mic: Sorele din înălțime esistând în sculptură, poleit, înconjurat de serafimi și heruvimi.

22) În bolta cofasului: Steaua existând idem poleită, încunjurată de îngeri, cu inscripția. Sînt, Sînt, Sînt Domnul Sabaiot, iar pe peretele din fund, Sântji: Damaschin și Iosif făcătorul de cântări.

23) În părătele unde este ușa vor fi: Cuvioasa Parascheva, Sântul Ion de la Suceava și Sânta Filoteia.

24) În părătele din fundul bisericii vor fi: Sântul Mina, Sântul Niculai și Sântul Martir și tămăduitor Pantelimon, la scara ce duce spre catafas va fi Sântul Ion Scărarul, cu treptele scărei morale, iar în partea stânga sus scări Sântitul Martir

Haralampie.

25) Pe plafonul de sub cafos va fi: Ochiul providențial (Încunjurat de heruvimi și serafimi)

26) În porticul bisericii ; În partea stângă va fi Sinodul Ecumenic al III-lea de la Efes.

27) Dea dreapta și dea stânga ușei bisericii vor fi: Sântii Apostoli Petru și Pavel, iar deasupra lor 2 sau 3 heruvimi.

28) În părțile laterale ale ușei vor fi: Sântii Arhangheli Mihail și Gavriil

29) Pe plafonul porticului va fi: emblema Sântitului Spirit pe culoarea cerului, având în câte 4 loturile chinare în imitație de mozaicuri etc.

30) Păreții în tot interiorul bisericii și al porticului vor fi vopsiți în olei și totă pictura lucrată dupe toate regulile de artă.

31) Catapetezma sau tâmpla existândă va fi poleită cu aur cum a fost și pictura tuturor iconelor se va curăți și îndrepta pe unde va fi necesitate.

Deasemenea ciubucăriile și alte sculpturi din interiorul bisericii, cerând estetica și gustul artistic vor fi poleite.

Pe dușamea de jos din totă biserică, după ce se vor da mai întâiu de 3 ori cu oleiu, se va face parchet de vopsea.

+ Silvestru al Hușilor

21 octombrie 1889

VII Contract

Intervenit între Dl G.M. Tătărescu, pictor domiciliat în București, calea Plevnei 19 și P.S. Episcop de Huși, domiciliat în orașul Huși.

1 Dl. G.M. Tătărescu se angajază a face toate picturile murale din interiorul bisericii catedrale a Episcopiei de Huși, cum și a curăți și polei catapetesma și strana arhierescă din zisa biserică, după anexata listă, iscălită de ambele părți în contractanți;

a) Picturile - atât tablourile cât și partea arhitecturală - imitațiuni de mozaicuri și alte ornamente trebuincioase, în întregul trup al bisericii, vor fi lucrate în ulei;

b) Culoarele și uleiul, cum și ori ce alt material întrebuințat la această lucrare vor fi de cea mai bună calitate, iar poleiala de aur veritabil;

c) Facerea schelelor pentru aceste lucrări va privi pe dl. Tătărescu, dându-i și P.S. Episcop materialul de care va dispune.

d) Totă această lucrare va fi făcută conform regulilor artei, în stilul bizantin care este al bisericii noastre dreptmăritore de răsărit;

e) Dl. Tătărescu se obligă a începe această lucrare, numai târziu de 1 Iulie viitor, terminând-o până în toamna acestui an;

II. Pentru toate lucrările mai sus arătate cuprinse și în lista alăturat, P.S. Episcop de Huși va plăti Dlui. Tătărescu suma de douăzeci și patru mii, nouă sute cincisprezece lei, adică 24.915 - în patru rate; Întâia de lei 7.000, data acum la facerea contractului, a doua de 5.000 lei după terminarea picturei din turlă până sub evangheliști cum și a celei din altar; a treia asemenea de 5.000 lei, când boltele și celelalte părți de deasupra fereștilor vor fi gata, iar a patra și cea din urmă rată de 7.915 lei când întreaga lucrare va fi sfârșită.

a) P.S. Episcop va fi în drept a atrage luarea aminte a Dlui Pictor, asupra ori și cărei lucrări ce se face, când va crede necesar;

b) Dacă vre una din obligațiunile de mai sus nu va fi întocmai îndeplinită, P.S.

Episcop și rezervă dreptul de a resilia contractul fără somațiune și judecată și a opri lucrarea.

III. Acest contract s-a făcut în dublu exemplar luând fiecare parte câte unul.

(Semnat) Silvestru Episcop Hușilor
(S) G.M. Tătărescu
Tribunalul Ilfov, Secția de Notariat
N. 4380 1890 Iunie 22

Proces verbal

Înaintea noastră N. Naumescu, jude Supleant pe lângă Trib. Ilfov, secția de Notariat, asistate de Domnul Grefier I.S. Petrescu, sau prezentat astăzi 22 Iunie 1890 în pretoriu Tribunalului Dlor G.M. Tătărescu pictor domiciliat în București, strada Plevnei N 19 și PS Silvestru Episcopul Hușilor, domiciliat în orașul Huși, personal cunoscut nouă; cerând prin petiția subscrisă de Dlor și înregistrată la N. 14121/90 autentificarea prezentului act în triplu exemplar.

După ce am vizat câte trele exemplare, am citat act din cuvânt în cuvânt în auzul părților, care la întrebările ce le am făcut, ne au declarat că acest act este făcut cu consimțul Dlor și că două din cele trei exemplare este semnat de Dlor.

În urmă părțile au subscris în prezența noastră exemplarul pe hârtie liberă.

Noi

Luând act de declarațiunea părților, autentificăm prezentul act fiind scris pe hârtie liberă, să anulat de Caseria de Ilfov, câte una Colă de lei zece, pentru fiecare exemplar, și taxa în sumă de lei una sută douăzeci și patru bani 58%, plătită la aceeași caserie cu Recipisa N. 3367/90, conform legii timbrului.

Acest proces verbal sa semnat de noi și de Dl. Grefier.

Jude Supleant

(Semnat) N. Naumescu
(S) Grefier I.S. Petrescu

VIII (copie)

Nr. 254
1890 Iunie 22

Dlui Miniștru Cultelor,

Zugrăvitul unei biserici, ori și cât de valorose ar fi asemenea lucrare neputându-se da în antrepriză prin licitație, avem onore a vă ruga se binevoiți a aproba ca zugrăvitul Bisericii catedrale a Episcopiei pentru care să acordat un anume credit, să se facă în regie sub directa noastră supraveghere.

IX

România
Ministerul Cultelor
și
Instrucțiunii Publice
N. 3844

București, în 24 Iunie
1890

Prea Sfințite,

În vedere că lucrările de pictură la biserica catedrală acelei Episcopii, pentru

care s-au deschis creditul convenit, sunt lucrări de artă specială, subsemnatul are onoare a ve comunica că aprobă efectuarea lor în regie și sub directa P.S. Vostre supraveghiere și răspundere, cum singur propuneți Ministerului prin adresa No 254/90.

X
Copie

N. 255
1890 Iunie 22 (?)

Dlui Ministru Cultelor,

Cu adresa N. 3844, binevoind a aproba ca zugrăvitul bisericii Catedrale a Episcopiei să se facă în regie, avem onoare a ve înainta în copie contractul formal autentificat de Onor. Tribunal de Ilfov secțiunea de notariat (împreună cu lista de tablourile și tote lucrările ce are să se facă în Biserică) încheiat cu DI pictor G.M. Tătărescu pentru zugrăvitul bisericii; Rugându-Ve respectuos ca din creditul de 28600 acordat pentru zugrăvitul și terminarea reparațiilor mai sus numitei biserici să binevoiți a despoza ordonanțarea unui acout de 7000 lei pentru a o înmâna dlui Pictor Tătărescu ca prima rată prevezută prin contract ce urmează a i se libera acum.

Mandatul se va achita de casieria centrală București

XI
Copie

N. 256
1890 Iunie 22 (?)

Dlui Ministru Cultelor,

Din creditul de 28.600 acordat pentru zugrăvitul și terminarea reparațiilor Bisericii Catedrale a Episcopiei, avem onoare a ve ruga se binevoiți a dispoza ordonanțarea unui mandat de 3685 pentru terminarea și achitarea reparațiilor de la sus numita Biserică, conform contractului încheiat cu Dnii maiștri Iancu Nuță și Șaim Harovitz domiciliați în Bârlad înaintat în copie cu adresa N 123, din 27 Martie 1889 pentru care la terminare se vor înainta piesele justificative. Mandatul se va plăti de casieria generală a Jud. Fălciu.

XII

N. 4380 vol. 44

Astăzi 23 Iunie 1890, am primit prima rată în sumă de lei 7000, încasată de Prea Sfințitul Episcop Hușilor cu mandatul No 4181, din 22 Iunie a.c.

(semnat) G.M. Tătărescu

XIII
Domnule Ministru

Aseră, zece ale curente, venind o furtună mare asupra orașului Huși, a

luat o parte din acoperământul bisericii și o parte din a palatului Episcopal; deasemenea au stricat o mulțime de giamuri. Calculat aproximativ reparațiunile acestor stricăciuni costă 2.000 lei.

Asemenea reparațiuni neputând suferi amânare, mai ales că biserica să-și zugrăvesce acum, rog respectuos liberarea unui scont de (?) lei pentru a se începe imediat repararea stricăciunilor în regie.

XIII
Copie

23 august 90

Dlui M. al Cultelor și Instrucțiunii
Publice

D.M.

Domnul Pictor G.M. Tătărescu, ajungând cu lucrarea picturei bis. Catedrale a Episcopiei până la condițiunea prevăzută prin contract când este îndreptat a primi a 2-a rată de 5000 lei; Ve rog respectuos, Dle M-tru să binevoiți a dispune liberarea unui mandat în sumă de 5000 lei din creditul acordat pentru acest finit, pe numele subsemnatului, Măticul (?) la Casieria generală a județului Fălciu.

Episcop
XIV

5000 lei, cinci mii rata a doua, am primit prevezuta prin contract astăzi la
24 sept. 1890 Huși
(S) G.M. Tătărescu

XV
Copie

NO. 468 Sept. 18
1890

Dlui Ministru al Cultelor și Instrucțiunii
Publice
D.M.

Domnul pictor G.M. Tătărescu ajungând cu lucrarea picturei bisericeii catedrale a Episcopiei din Huși până la condițiunea prevezută prin contract când este în drept a primi a treia rată de cinci mii lei; Ve rog respectuos, D.M. să binevoiți a dispune, liberarea unui mandat pentru suma de lei cinci mii, din creditul acordat pentru acest finit pe numele subsemnatului plătit de către o casieria generală a Jud. Fălciu.

XVI

Astăzi, am primit și rata a treia prevezută printr' acest contract în sumă de lei cinci mii lei 5000, astăzi la 5 Octombrie 1890. Huși

(S) G.M. Tătărescu

N. 415
1891 Iulie 31

XVII
Copie

Domnului Ministru al
Cultelor,

Domnul Pictor G.M. Tătărescu terminând în totul pictura bisericii catedrale a Episcopiei în condițiunile contractului aprobat de Onorab. Minister, avem onoarea a ve ruga să binevoiți a Dispune eliberarea mandatului cuvenit în suma de 7915 lei, din creditul votat prin consiliul de Miniștri în anul expirat spre acest finit, pentru achitarea ratei din urmă.

Mandatul ve rog a fi liberat pe numele subsemnatului, achitabil la casieria centrală din București. După achitarea definitivă se va înainta piesa justificativă.

Primiți ve rugăm Domnule Ministru, asigurarea de înalta considerațiune și arhieresci binecuvântări.

Director

XVIII

Astăzi 27 Februar N. 92

Am primit și a patra rată prevezută prin acest contract în suma de 7915 lei, șapte mii nouă sute cincisprezece lei.

(S) G.M. Tătărescu
pentru conformitate
V. Onu Diacon

XIX
Copie

România
1891 luna septembrie 15
Sânta Episcopie
A
Eparhiei Hușilor
No 536

Domnule Ministru

La 22 ale curente, se face înoirea bisericii catedrale a Episcopiei de Huși. Supunându-ve la cunoștință aceste, avem onore a ve ruga ca fiind posibil să binevoiți a lua parte și Domnia Voastră la acesta mare serbare pentru Eparhia Hușilor, sau fiindu-ve cu totul imposibil cel puțin, să binevoiți a delega pe o alta personă din partea Domniei Vostre. Asemenea bunăvoință din partea a Domniei Vostre pe lângă că ar fi cu totul legală, ar produce și o mare mulțumire atât Noue cât și întregii populațiuni Hușene.

Primiți ve rugăm, Domnule Ministru, asigurare de înalta considerațiune și archierești binecuvântări.

Episcop
Domniei Sale
Domnului Ministru a Cultelor și Instrucțiunei Publice

Director
Șt. Dinulescu

XX

Ministerul Cultelor
București
și

Instrucțiunii Publice

Seria A No. 10083

19 Sept. 91

Prea Sântite,

La invitațiunea ce ați binevoit a-mi face prin adresa No. 536, am onoare a ve încunoștiința cu regret că nu pot asista la solemnitatea ce se face pentru reînnoirea Catedralei acelei Sfinte Episcopii din cauza ocupațiilor numeroase ce am în aceste epoca a anului.

Ministru

P. Poni

Cap. Diviz.

P.S. Sale

Episcopului de Huși

NOTE

¹ *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958, p. 124.

² Preot Scarlat Porcescu, *Episcopia Hușilor Pagini de Istorie*, Editată de Episcopia Romanului și Hușilor, 1990, *Istoria Hușilor*, volum îngrijit și coordonat de Theodor Codreanu, Editura Porto-Franco, Galați, 1995; Mircea Păcurariu, *Episcopia Hușilor – Scurt istoric - La 400 de ani de la întemeiere*, în "Cronica Episcopiei Hușilor", IV, 1998, p. 15-70.

³ *Dosar 2/1879*, Pachet 56, Fond Episcopia Hușilor, Arhivele Episcopiei Hușilor.

⁴ *Dosar 17/1879*, Pachet 57/1879, Fond Episcopia Hușilor, Arhivele Episcopiei Hușilor.

⁵ *Dosar 2/1879*.

⁶ *Dosar 2/1879*

⁷ *Dosar 2/1879*

⁸ *Dosar 2/1879*

⁹ Jacques Wertheimer – Ghika, *Gheorghe M. Tattarescu un pictor român și veacul său*, Editura de stat pentru literatură și artă, 1958, p. 8.

¹⁰ Vasile Drăguț, Vasile Florea, Dan Grigorescu, Marin Mihalache, *Pictura românească în imagini*, Editura Meridiane, București, 1976, p. 156-158.

¹¹ Marin Nicolau Golfin, *Istoria artei*, vol. II, București, 1975, p. 178-180.

¹² Vezi și Adina Nanu, *Gh. Tătărescu*, Editura de stat pentru Literatură și artă, 1955.

¹³ Vasile Drăguț, Vasile Florea, Dan Grigorescu, Marin Mihalache, *op. cit.*, p. 206.

¹⁴ Jaques Wertheimer Ghika, *op. cit.*, p. 281.

¹⁵ *Ibidem*, p. 207.

¹⁶ *Ibidem*, p. 283.

¹⁷ *Dosar 2/1879*.

¹⁸ Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 26.

¹⁹ *Dosar 2/1879*.

²⁰ Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 26-27

²¹ *Ibidem*, p. 27.

²² *Dosar 2/1879*.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999

**PEISAJUL DANUBIAN ÎN PICTURA LUI NICOLAE
SPIRESCU**

Mariana COCOȘ

Într-un interviu, acum câțiva ani, pictorul Nicolae Spirescu, explicând ponderea însemnată deținută în preocupările sale de peisajul dunărean, făcea următoarea confesiune:

“Mă regăsesc în liniștea Dunării, a Deltei. Tăcerea ei este o inițiere într-un dialog cu mine însumi, cu ceea ce mă înconjoară. Iar ceea ce mă înconjoară se transformă în culoare când sunetele se reduc la discreta și misterioasa viață a Deltei”

Într-adevăr, lucrările lui Nicolae Spirescu traduc vizual dialogul tăcut amintit de pictor: Înfruntând riscul monotoniei el nu este preocupat atât de “spectaculosul motivului” cât de simplitatea lui, etalată cu franchețe prin intermediul culorii. Peisajul dunărean imprimă pe retină inflexiuni, vibrații și nuanțe configurând reflecțiile cromatice ale pictorului într-un univers al reculegerii în timp.

Dar cum a ajuns Nicolae Spirescu la această preferință, ce meandre ale existenței i-au legat destinul de zona Dunării plină de farmec și totuși destul de rar transpusă în pictura românească?

Născut la 24 ianuarie 1921, la București, el urmează la Buzău și la Făgăraș liceul teoretic. Revine apoi la București unde studiază între 1940 – 1945 la Academia de Arte Frumoase, beneficiind de îndrumările a două personalități importante ale artei românești – Jean Alexandru Steriadi și Camil Ressu. Ambii au avut un rol însemnat nu numai ca pictori, dar și ca pedagogi, în formarea unor generații de artiști. Totodată, în perioada de după război ei au transmis tradiția temeinică a artei interbelice românești, asigurând astfel o continuitate a viziunii plastice și o premisă pentru constituirea unui limbaj modern.

Desigur, îndrumările maestrilor au dezvoltat predispozițiile native ale viitorului pictor. De la Ressu s-au transmis, probabil, elevului său anumite scheme de organizare a compozițiilor cu personaje, iar de la Steriadi a asimilat preferința pentru un desen dezinvolt, cu o linie alertă și pentru o tratare spontană a pastei picturale.

După susținerea examenului de capacitate pentru învățământul liceal, este numit profesor la Galați, opțiune manifestată la îndemnul maestrului originar din orașul de pe Dunăre – Camil Ressu. Aici participă, alături de alți pictori, la inițiativa lui Nicolae Mantu de înființare a primului cnaclu al artiștilor plastici din Galați, devenit ulterior filială a Uniunii Artiștilor Plastici. În mediul artistic gălățean, polarizat de existența Muzeului de artă contemporană și de dezvoltarea acestei filiale, Nicolae

Spirescu este o prezență activă în domeniul picturii și al graficii publicitare (afiș, ilustrație de carte, etc.).

Un moment important în creația sa a constituit-o descoperirea Italiei unde face călătorii frecvente din 1971, lăsându-se captivat de mirajul meridional. El se redescoperă pe sine însuși în această țară intrată într-o "mitologie a frumosului", unde arta este impregnată în cotidian și se contopește cu natura. Deschide expoziții la Cuneo, Torino, Bergamo și în alte orașe, inițiind și câteva schimburi culturale între Torino și Galați.

Temperament robust, dinamic, Nicolae Spirescu a îmbinat întotdeauna armonios viața de creație cu o încredere în forța comunicării umane, iar trecerea anilor și încetarea activității didactice nu au atenuat remarcabila sa putere de muncă, formată de-a lungul timpului în disciplina austeră a muncii de atelier.

Rețeta raportului dintre elementele de inedit pe care trebuie să le conțină opera de artă pentru a întreține interesul privitorului și elementele deja familiare, cunoscute, ce înlesnesc înțelegerea ei, este mereu o ipoteză de lucru, niciodată o certitudine. În mod firesc, spiritul uman are nevoie de stimulul noului, dar și de starea de contemplare prilejuită de prezenta liniștitoare a unui univers stilistic cunoscut. Din această perspectivă considerăm că maniera lui Nicolae Spirescu răspunde celui de-al doilea deziderat, revendicându-se de la așa-numita tradiție post-impresionistă a artei românești interbelice. Elementul de noutate al picturii sale îl constituie acel simț de observație mereu viu în contact cu miracolul lumii ce ne înconjoară, atent mereu să rețină pe pânză prospețimea impresiilor.

De aceea, genul preferat al lui Nicolae Spirescu, care îl definește cel mai bine și deține o pondere însemnată în opera sa, este peisajul.

Oricând apare imaginea Galațiului, în picturile lui, ea este inevitabil asociată Dunării. Prezența ei transfigurează totul, emană o vitalitate materializată în armoniile incandescente, în contrastele puternice de cald și rece. Între albastrurile și griurile cerului și ale apei, lumina caldă, ocru-liliachie, decupează volumele solare ale construcțiilor sau profilează formele elansate ale sculpturilor metalice de pe faleză peste rețeaua de oblice portuare ale macaralelor și ale vapoarelor de pe linia de orizont; toate acestea formează o imagine apropiată sufletește oricărui locuitor al Galațiului, o imagine unde o încărcătură de familiar se îmbină cu un exotism, un inedit al depărtărilor. De altfel, numeroase schițe și linogravuri ale artistului, realizate o dată cu Galațiul ultimelor decenii, reconstituie în timp istoria orașului - reportaje vii ale devenirii sale. O stare de spirit diferită se angajează din peisajele danubiene și cele inspirate din Deltă. Repertoriul lor este ușor recognoscibil: o barcă, o casă, câțiva pomi, întinderea orizontală a apei, reluată în alt registru de orizontala cerului, timid intreruptă de verticalitatea pâlcurilor de pomi. În sine, ele sunt lipsite de spectaculos și au o vagă monotonie pe care artistul nu încearcă să o ascundă ci doar să o înțeleagă. Atunci când îți petreci mult timp într-o nemișcare asemănătoare cu a pomilor, în fața apei și-ți lași privirile să rătăcească neîngrădite de zgomotul formelor citadine, te poți identifica cu lumea aceasta puțin stranie, o descoperi. Este ceea ce ne dezvăluie pictorul surprinzând farmecul peisajului dunărean, natura în singurătatea ei.

Fiecare compoziție, construită în general pe escanări ale planurilor cuprinde mici dar importante invenții vizuale, repere spațiale pentru privire. Pictorul știe să confere detaliilor realiste o semnificație plastică. Unghiularitatea masivă a unor forme o regăsim în unghiul mai fin abia schițat al unui reflex pe suprafața apei. Un grup compact de copaci este echilibrat de poziția unei bărci; altelei diagonalele lopoțelor le identificăm în oblicele ample ale aripilor de pasăre dând o imperceptibilă mișcare

a compoziției și accentuând sugestia instabilității apei.

Abordată cu franchețe, natura nu-și mai ascunde tainele, iar pe pânză se înfiripă un dialog între diversele ei elemente, acele voci ale tăcerii devin vizibile și dau un sens compoziției.

Pictorul știe să surprindă inconfundabile siluete ale pomilor. Elanul lor vertical, contorsionările mature, sau fragilitatea lor ușor interogativă, fac din ele adevărate personaje, cu destinul lor propriu, fixat în desen și culoare.

Într-o lucrare, un pom singuratic, puțin oblic domină întinderea apei; în alta, un grup de copacisurprinși în culorile somptuoase ale toamnei te duc cu gândul la voiciunea și fastul multicolor al unui carnaval. Familiarizat cu diversitatea lor aproape umană pictorul îi înfățișează ca pe niște prezențe comunicative. Într-o compoziție, câteva tulpini din prim-plan, scăldate în baia violacee a dimineții se apleacă spre siluetele estompate din fundal. Alteori spațiul ocupă centrul compoziției împingând spre marginile ei bărbile, pomii ștergându-le contururile, dematerializându-le în strălucirea luminii.

Sunt însă și peisaje unde vibrația umbrelor și penumbrelor, freamătă vertical din lumea aerului în lumea apei, odată cu frunzișul și cu reflexele devenite parcă și mai reale decât zona terestră.

Această lume miraculoasă și descifrată de pictor cu răbdare în timp, se dezvăluie în special prin culoare. Dacă simplitatea motivului nu impune organizări compoziționale complexe, sofisticate, în schimb culoarea devine un element primordial, captând atenția dorită tratării elaborate a pastei picturale. Artistul preferă culorile saturate cu intensificări puternice, bine susținute de tehnica pensulației. Acesta are o importanță deosebită în lucrările lui N. Spirescu. Prin ea se modulează spațiul și masele cromatice. Tușele late, ferme, orizontale, ușor geometrice alternează cu cele sensibile, mărunțite urmărind jocul frunzișului și al norilor. Din cuțit construiește zone dense sau transparente marcând planurile secundare.

Într-una din numeroasele sale "Dimineți în Deltă" o ceață diafană transformă peisajul într-un joc de griuri ce atenuază materialitatea formelor și a personajului din prim plan, devenit și el o componentă a unei lumi a visului. Doar barca - în accente de ultramarin și verde, puse în evidență de o pată oranj - își păstrează realitatea. Pensulația ei orizontală capătă valori sonore și cinetice, dând senzația balansului ușor al valurilor și chiar sugestia clipocitului apei la mal, în tăcerea ce învăluie natura.

Alteori, tonalități grele, de brunuri și verzuri surprind adâncimea misterioasă a apei și negurile pădurii din fundal; câteva tente reci și calde ale penumbrei creează o valorație intermediară peste care se aștern sclipirile de galben-oranj ale soarelui la asfințit.

Reluând tradiția impresioniștilor, pictorul urmărește spectacolul oferit de trecerea anotimpurilor, alcătuiind în statornica lor revenire ciclică o poveste a naturii. Prospețimile liliachii ale primăverii, densitățile de brunuri, oranjurile, verzurile toamnei se desfășoară în fața privitorului, transfigurând de fiecare dată locurile, mai mult sau mai puțin asemănătoare fără acest veșmânt cromatic.

Iarna, aceeași întindere a Dunării, cu câțiva pomi zgribuliți, își desfășoară frumusețile unei game de albastru, cu clarități de lumină în zona deschisă a apei și cu tonalități închise apăsătoare în cea a cerului.

Prezența umană se integrează în starea de visare, de contemplație, a peisajului sau introduce accente dinamice. În unele lucrări o barcă orientată oblic este trasă cu forță de un personaj. Sunt însă și tablouri unde căsuțe modeste, maluri abrupte, vechind întinderea apei sunt surpinse într-o mișcare perfectă,

atemporală.

Alteori, cadrul compozițional este dominat de cunoscutele bărci cu pescari. Siluetele lor , în tonalități închise și reflexe în zig-zaguri creează un centru de interes, evidențiază mai sensibil spațiul înconjurător, subliniază prezența umană și sensul ei polarizator al energiilor latente ale locului. Această dorință persistentă a artistului de a capta vizual în structuri plastice esența unui peisaj este surprinsă într-una din cronicile apărute în Italia: "Spirescu alege o formă , o investește cu sens, o purifică și o fixează în culoare. O culoare care variază de la melancolicele albastruri ale orașului, ale arborilor și ale apei la expoziția de roșuri care animă colinele și câmpiile" (Renato Massucco) – "Mensile di attualita" – Cuneo 1974).

Repetatele călătorii în Italia au avut ca urmare o rafinare a mijloacelor plastice și totodată o îmbogățire a repertoriului său tematic. Peisajul venețian, transpus încă din secolul al XVIII-lea în cunoscutele vedute ale pictorilor italieni , a atras numeroși artiști, printre care și câteva nume însemnate ale picturii românești. Nicolae Spirescu n-a rămas nici el indiferent la farmecul romantic al plantelor, podurilor și arcadelor venețiene, total diferit de cel al Dunării. Particularitatea vedutelor venețiene, predominant cromatică, este dată de prezența apei care multiplică reflexele și încurajează o tratare liberă, succulentă a pastei picturale. Apa are când fluiditate, când o încremenire transparentă modificând prin reverberația nuanțelor consistența clădirilor. Peisajele venețiene crează , cu modulațiile lor subtile de tonuri, cu contrastele lor îndrăznețe, o lume a culorilor pure ce transmite bucuria de a picta, de a împărtăși privitorului atracția lumii tangibile.

Alături de peisaj , natura moartă și compozițiile cu personaje constituie o preocupare constantă a artistului , în toate perioadele creației sale. Preferă natura moartă cu flori, căreia știe să-i descopere individualitatea într-un acord singular, în reținerea detaliului semnificativ, subordonat ansamblului ce evită descriptivul. Ritmul liber al petalelor de flori se transformă într-un joc al luminii și al pensulației, în corespondente de tonuri și nuanțe care dau unitate tabloului.

Interesul pentru natură nu-l exclude pe cel pentru figura umană prezentă în compozițiile cu personaje, în portrete și compozițiile alegorice. O viziune poetizantă domină ultima categorie de lucrări, unde asocierea între peisaj și figura umană, între elementele vegetale și chipurile de femei recompun pe pânză o simbolică practică uneori în grafica postbelică.

Această interferență între literatură și pictură, prin intermediul alegoriei, o întâlnim și în suita de compoziții inspirate din opera și personalitatea lui Mihai Eminescu. Figura frumoasă, melancolică și emblematică a "poetului nepereche" i-a inspirat lui Nicolae Spirescu numeroase lucrări oferite publicului în expoziții cum ar fi "Eminesciana" sau Ipostazele geniului" Lucrările asociază figurii romantice a Luceafărului poeziei românești un fundal al cosmosului cu lumini astrale, sau reconstituie imagini din poeziile sale.

Creația lui Nicolae Spirescu este un interesant amestec de robustețe și lirism, de-rigoare și bucurie senzorială, declanșată de actul de a picta. Lucrările lui descoperă unul dintre acei artiști care ne învață să privim cu atenție și să descifrăm un cod al culorilor și al formelor înconjurătoare, înlesnindu-ne o scurtă evadare din trepidația unei vieți devenită tot mai pragmatică, tot mai puțin contemplativă.

Résumé

Né à Bucarest, en 1921, Nicolae Spirescu étudie la peinture entre 1940-1945 à l'Académie de Beaux – Arts où il a de prestigieux professeurs, comme Jean Al. Steriadi et Camil Ressu, ce qui explique son orientation vers une technique post-impressionniste, propre aux meilleures traditions de la peinture roumaine de l'entre-deux-guerres.

Après ses études il devient, professeur à Galatzi où il se trouve parmi les fondateurs du Cénacle des artistes; il devient une présence active dans la vie culturelle de cette ville et il prend part souvent aux manifestations artistiques nationales. Depuis 1971, la découverte de l'art et de la nature de l'Italie vont enrichir sa création (les paysages de Venise) et il ouvrira dans plusieurs villes de ce pays (Cuneo, Torino, Bergamo etc.) de nombreuses expositions.

Dans son œuvre toutes les genres sont, représentés (la nature morte, le portrait, les compositions allégoriques, l'affiche mais c'est surtout le paysage qui exprime mieux sa propre sensibilité. Le thème préféré de la plupart des toiles de Spirescu, c'est le paysage danubien, avec ses motifs familiers: les édifices de Galatzi, la silhouette des batteaux et aussi les arbres et les barques solitaires, perdues entre le ciel et le fleuve.

Ses toiles ont d'habitude les apparences de l'esquisse pour transcrire ses impressions dans leur prime fraîcheur. La couleur, l'espace, les touches alertes, désinvoltes sont les moyens d'expression de la peinture de Nicolae Spirescu qui associent la vitalité au lyrisme de la contemplation.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999

**OBIECTE CU CARACTER UTILITAR ȘI
DECORATIV DIN "COLECȚIA DE ARTĂ
COMPARATĂ RITTA ȘI PROF. DR. DOC. ION
CHIRICUȚĂ"**

Nicoleta ARNĂUTU

Colecția, ce poartă numele donatorului Ion Chiricuță (1918-1988), este una dintre cele mai valoroase colecții particulare, intrată, în anul 1982, ca donație în patrimoniul cultural al muzeului nostru și al țării, introdusă în circuitul expozițional național, în același an.

Structura colecției ale cărei baze au fost puse prin anii '40 ai secolului al XX-lea, ne îndreptățește să considerăm că, prof. Ion Chiricuță a achiziționat operă de artă cu convingerea că aceasta este un bun cultural ce poate și trebuie să aparțină nu numai unui singur om sau unui grup, ci tuturor celor obișnuiți să-și petreacă o parte din timpul lor în sălile unui muzeu.

Semnificative sub aspect valoric dar și numeric sunt în colecție piesele din grupa artelor decorative naționale și universale. În componența artelor aplicate remarcăm prezența aproape a tuturor genurilor : mobilier, ceramică, obiecte din metal, țesături, bijuterii etc.

Fiecare piesă poartă coordonatele estetice ale diferitelor școli și locuri de origine, origini ce au trebuit să fie stabilite prin cercetarea în parte a fiecărei piese din colecție.

Rezultatele cercetării noastre asupra unora dintre aceste piese existente în colecție, ce se încadrează în arta decorativă, sperăm că vor contribui la îmbogățirea cunoașterii acestui gen de bunuri, unde utilul se îmbină cu frumosul și care, în mod impropriu, mult timp a fost denumit cu sintagma "artă minoră".

Nu este o noutate faptul că, preocupările omului de a crea obiecte care să satisfacă deopotrivă nevoia de frumos și de uz zilnic au existat din cele mai vechi timpuri, ceea ce a dus, pe parcursul anilor, la apariția unor cantități mari dar mai ales variate de obiecte de artă decorativă.

Din nefericire, odată cu scurgerea timpului multe dintre aceste categorii de bunuri au dispărut, datorită uzurii provocată de timpul implacabil, la care se mai pot adăuga și alte varii motive din categoria cărora nu putem exclude și faptul că noțiunea estetică de artă decorativă sau aplicată a apărut foarte târziu ca timp, comparativ cu noțiunea ce definește arta majoră.

Sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului următor marchează perioada când începe să se facă o diferențiere între arta pură și arta aplicată.

Odată cu această diferențiere, în sec. al XIX-lea începe să crească atenția față de acest domeniu de activitate căruia i se dedică o serie de manifestări internaționale dar și marcarea momentului când începe să crească atenția față de acest domeniu de activitate căruia i se dedică o serie de manifestări internaționale precum și marcarea momentului când începe colecționarea privată, conștientă a acestor categorii de bunuri.

Valențele muzeografice multiple ale pieselor de artă decorativă din cadrul colecției, numărul mare și varietatea acestora sunt argumente care ne determină să apreciem că, prof. Ion Chiricuță a fost un mare cunoscător al domeniului.

Întrucât, în colecție sunt obiecte cu caracter utilitar sau decorativ, diferite sub aspectul metalului dar și al locului de origine, în materialul de față, am grupat toate piesele realizate din cositor și aramă, provenite din Europa, urmând ca celelalte piese din metale prețioase sau comune dar provenind din afara Europei, să facă obiectul altui studiu.

Piese de cositor mult mai mare numeric față de cele din aramă existente în colecție se încadrează în categoria bunurilor de uz casnic, diferențiate pe mai multe tipuri: câni, farfurii, pocale și obiecte cu alte destinații cum sunt flacoanele și piesele de birou.

Varietatea sub aspect tipologic a acestor bunuri demonstrează că meșteșugarii din orașele medievale au folosit cu predilecție cositorul datorită calităților acestui material care este mai puțin alterabil la acțiunea oxidantă a agenților, apoi se prelucrează mai ușor și nu în ultimul rând, datorită luciului său care se aseamănă cu cel al argintului.

Înainte de a analiza fiecare piesă în parte trebuie să precizăm că, toate au fost realizate tehnic prin procedeul clasic folosit de stănări, constând în topirea metalului căruia i s-a adăugat plumb, într-un anumit procent, pentru a rezulta un compus cu o mai mare rezistență. Materialul astfel topit a fost turnat în tipare a căror complexitate era diferențiată în funcție de tipul de vas ce se realiza.

În cazul câinii care are mai multe părți componente, respectiv: corpul propriu-zis, capac, toartă, buton și sarnieră, procedeul tehnic de realizare a fost mai complex deoarece, fiecare parte componentă a câinii s-a turnat în tipare separate, după care, acestea au fost asamblate prin îmbinare și lipire.

În ceea ce privește tehnicile de ornamentare și mai ales repertoriul decorativ le vom prezenta în detaliu la fiecare piesă în parte, deoarece motivul decorativ este un element care ne-a permis, alături de mărci acolo unde ele există, să facem atribuirea, datarea sau localizarea acestor bunuri.

1. Cana (inv. D/1138; $l = 31$ cm; $lc = 25$ cm; $\varnothing T = 14$ cm; $\varnothing G = 11,5$ cm, Pl. I/4) are talpa circulară, bombată, corpul tronconic și cioc de turnare, triunghiular în secțiune. Capacul este plan, pe care este fixat butonul, în formă de brăduț stilizat, realizat din discuri suprapuse în ordine descrescătoare. Sarniera este în formă de sferă.

Toarta este decorată prin turnare având în partea superioară stema Brașovului (Pl. I/1; Pl. II/5), o rădăcină de copac cu coroană înscrisă în scut. Sub stemă un cocoș, cu aripile desfăcute. Sub acest motiv se desfășoară un motiv de arabescuri care acoperă toată suprafața torții (pl. I/3, II/4,6) și care se termină cu un scut decupat (Pl. II/3).

În câmpul stemei de pe toartă sunt incluse siglele L-M, reprezentând monograma meșterului care a realizat toarta, LUKAS MELDT, în timp ce în interiorul

capacului sunt ștanțate siglele I-G (pl. II/2), monograma meșterului care a realizat cana IOHANNES GOCKESCH (Anamaria Holdner, 1972, 61).

Pe corpul cării este realizată prin gravare stema breslei țesătorilor de lână (pl. I/2; Pl. II/1), reprezentând ustensilele specifice țesutului, două ace încrucișate, sub ele o suveică și deasupra lor o furculiță folosită la războiul de țesut. Aceste elemente sunt încadrate într-o ghirlandă constând dintr-un motiv vegetal stilizat. În partea de sus a cununii se află o coroană și în partea de jos o fundă. Stema, care reprezintă breasla țesătorilor brașoveni (Gh. Mitran, 1989, 475), are de o parte și de alta repetarea siglelor I-G și anul 17-63.

Cana, îngrijit lucrată prin contribuția celor doi meșteri brașoveni la 1763, o încadrăm pe baza stemei, în categoria obiectelor de breaslă, ce cuprindeau de regulă o serie de obiecte utilitare cum ar fi: câni, farfurii, platouri etc folosite exclusiv de membrii asociației.

2. Cana (inv. D/1139; $l=30$ cm; $lc=25$ cm; $\varnothing T=14,5$ cm; $\varnothing G=9,5$ cm; Pl. III/1) are corpul tronconic, talpa bombată și un mic cioc de turnare. Capacul este plan, cu o ușoară ridicătură pe mijloc și fără buton. Sarniera este simplă în forma literei S și cu toartă, ce poartă în partea de sus, prin ștanțare stema Brașovului, neîncadrată în scut, dar cu siglele L-W de o parte și de alta a rădăcinii de copac (Pl. III/2,3). În interiorul capacului se află incizate siglele H-D, monograma meșterului. În partea superioară, pe corpul cării, se află o bandă realizată prin gravarea circulară a două linii relativ adânci.

Cana este remarcabilă doar prin suplețea formei dată în primul rând de echilibrul părților componente și mai ales de compunerea tortii și sarnierei, astfel ondulate, încât, cana, privită din profil capătă o eleganță deosebită, suplinind lipsa altor elemente de decor.

Neidentificarea meșterilor pe baza celor două monograme ne îngăduie, în faza actuală a documentării noastre să conchidem că, această cană, după particularitățile sub aspectul formei, respectiv talpa mai înaltă, capacul prevăzut cu un fel de streășină și ciocul de turnare sunt trăsături specifice tipului de cană realizat în secolul al XVIII-lea, încadrată în tipul de veselă de masă din categoria mărfurilor de serie.

În ceea ce privește atribuirea unui atelier trebuie să subliniem că întrucât toarta cu stema Brașovului nu reprezintă un element sigur de atribuire, considerăm că această cană a fost realizată într-un centru transilvan, în secolul al XVIII-lea.

3. Cana (inv. D/1140; $l=25$ cm; $lc=18,5$ cm; $\varnothing T=13$ cm; $\varnothing G=10$ cm; Pl. IV/2) are corpul cilindric și talpa bombată. Corpul este împărțit în trei registre circulare pe orizontală prin două brăie în relief.

Pe registrul principal și cel mai mare, se află un medalion, realizat prin gravare, reprezentând un înger, bust, frontal, cu aripile desfăcute. Sub înger se află un lambrehin a cărui suprafață este decorată cu motivul în solzi de pește. Ambele motive sunt încadrate într-o cunună din elemente vegetale stilizate (Pl. IV/1; pl. V/3).

Medalionul este încadrat de două grupe de inscripții, nume, înscrise unele sub altele: GEORGIUS-WACHTER; IOHANNES-KEISER; THOMAS-GOBELL și GEORGIUS-BIRST și sub acestea este gravat anul 17-39 (Pl. IV/2,3).

Capacul este mult bombat, în formă de calote sferice inegale, suprapuse și cu o streășină lată. Butonul este realizat din trei discuri inegale, terminate cu o sferă de mici dimensiuni. Sarniera este compusă din două discuri suprapuse ce au un brâu pronunțat la punctul de contact al celor două discuri (Pl. IV/3).

Toarta este frumos decorată, prin turnare, cu motive florale și vegetale,

grupate pe două registre (Pl. IV/4). Pe cel superior (Pl. V/2) sunt redată patru elemente decorative: lealeua, lujer, arabesc și frunze, astfel compuse încât, sugerează un arbore al vieții, încadrat de un chenar perlat. Pe registrul inferior, mai mare decât primul, sunt redată flori, volute, arabescuri, vrejuri mărginite pe lung de un brâu perlat (Pl. V/4). Toarta se termină în scut decupat (Pl. IV/2,3).

Forma și decorul căinii ne dau posibilitatea să o încadrăm în categoria lucrărilor speciale, diferite față de vesele de serie. Cana, datată 1739 și care nu poartă nici o marcă de oraș sau meșter, credem că, a fost realizată într-un atelier transilvănean dacă avem în vedere, în primul rând repertoriul decorativ al căinii, ce constă din motive specifice stilului baroc transilvănean, întâlnite pe alte produse realizate de stănari în secolul al XVIII-lea.

4. Cana (inv.D/1137; $l=27$ cm; $lc=18,5$ cm; $\varnothing T=13$ cm; $\varnothing G=9,5$ cm; Pl. VI/1) are corpul cilindric și talpa bombată sub formă de clopot. Capacul bombat, fără buton, cu sarniera compusă din două discuri suprapuse și toarta simplă nedecorată.

Corpul căinii este împărțit în trei registre, unul mai mare pe mijlocul corpului și alte două mai mici dar egale la partea superioară și la cea inferioară a corpului căinii, registre realizate prin ștanțarea a două benzi în zig-zag.

În aceeași tehnică, pe registrul central, este realizat un semn heraldic din linie în zig-zag, reprezentând două scuturi de formă ovală. Pe unul dintre scuturi sunt redată două săbii încrucișate. Cele două scuturi sunt plasate sub un pavilion prins într-o coroană și căptușit cu hermină (Pl. VI/2).

Pe suprafața plană a capacului, deasupra, sunt incizate siglele meșterului I.G.E. și anul 1784 (Pl. VII/1).

Pe suprafața din interiorul capacului sunt ștanțate trei mărci sub formă de scut și dispuse radial, relativ șterse (Pl. VII/3). Două dintre acestea redau un personaj, în picioare și în mișcare purtând, parcă, un fel de eșarfe ce se ondulează. La picioarele unui personaj se află siglele IF și probabil F. Pe al treilea scut se află un leu, surprins în picioare (Pl. VII/2).

În urma cercetării noastre, până în prezent, aceste mărci nu le-am găsit în suita mărcilor practicate în atelierele strănarilor transilvăneni, ceea ce ne determină să emitem ipoteza fie că a fost realizată într-un atelier transilvan, necunoscut încă, fie, a fost realizată într-un atelier din afara granițelor țării.

Rezumând putem spune că, cele patru căni din colecția prof. Ion Chiricuță, deși puține numeric, oferă posibilitatea cunoașterii unor produse de uz casnic folosite deopotrivă de săraci dar și de unii înstăriți, realizate în atelierele transilvănene de meșteri activi în secolul al XVIII-lea.

Un alt tip, din categoria veselei de masă realizat din cositor, prezent în colecție, este farfuria, reprezentat prin cinci piese, între care două sunt absolut identice.

1-2 Farfuriile (inv.D/1129; $\varnothing B=21,5$ cm; $\varnothing F=15$ cm și inv.D/1130; $\varnothing B=21,5$ cm; $\varnothing F=14,5$ cm; Pl. VIII/1; Pl. IX/1) sunt de formă circulară, puțin adâncite, cu marginile arcuite în sus spre buză și îngroșate pe spate.

Decorul, simplu, dar de mare efect, constă dintr-un feston pe margini redat sub forma unei succesiuni de acolade. De la intrândurile acestora pornesc muchii ușor ondulate care merg radial până la marginea buzei. Corpul este concav, fundul plan pe care s-a realizat un decor constând dintr-o bandă circulară, lată de 1 cm și plină cu incizii strunjite la una dintre acestea (Pl. IX/1), în timp ce la cealaltă este plană.

Ambele farfurii au pe spate câte trei mărci (Pl. VIII/3; Pl. IX/3) identice, ușor șterse, reprezentând marca orașului Sibiu, reprezentând două săbii încrucișate,

încadrate în scut cu coroană (Pl. VIII/2; Pl. IX/2).

Farfuriile sunt realizate într-un atelier sibian și databile la începutul secolului al XIX-lea (Anamaria Holdner, 1972, Pl. IV).

3. Farfuria (inv.D/1131; ØB= 21,5 cm; ØF=15 cm; Pl. X/1) este de formă circulară, foarte puțin adâncită, cu marginea arcuită în sus, spre buză și îngroșată pe spate. Singurul decor constă în festonul buzei realizat dintr-o succesiune de acolade mai mult sau mai puțin deschise.

Pe spate sunt ștanțate trei mărci, relativ șterse (Pl. X/3), de formă ovală, dispuse radial, având ca reprezentare o floare stilizată, cu coroană deasupra iar jos două creșuri stilizate. De o parte și de alta a coroanei sunt sigle pe care nu le-am putut vreți fiind foarte șterse. Sub aceste mărci se află marca de calitate, în cartuș dreptunghiular cu inscripția: SCHLAK WALTER și dedesubt FEIN ZIN (Pl. X/2).

În ceea ce privește atribuirea acestei farfurii, inițial am fost tentați să credem că a fost realizată într-un atelier sibian, având în vedere elementele celor trei mărci. La o analiză mai atentă însă am constatat că atât floarea cât și celelalte elemente sunt total diferite față de cele întâlnite la mărcile folosite la Sibiu. În consecință înclinăm să credem că, această farfurie a fost realizată într-un atelier din afara granițelor țării și neidentificat de noi până în prezent.

Această farfurie, fără o valoare estetică deosebită, face parte din vesela de masă obișnuită și databilă în secolul al XIX-lea dacă ținem cont de prezența mărcii ce atestă calitatea cositorului, marcă a cărei folosință se generalizează la începutul secolului al XIX-lea.

4-5. Ultimele două farfurii sunt deosebite de cele prezentate anterior prin bogatele motive decorative pe care le au, motive realizate prin turnare, ciocănire, ștanțare și gravare.

Prima dintre acestea (inv.D/1132; ØB= 24 cm; ØF=16 cm, Pl. XI/1) este de formă circulară, ușor adâncită și cu marginea arcuită în sus spre buza care este îngroșată pe spate.

Fundul și marginea sunt decorate cu motive decorative grupate pe mai multe registre. Desenul se caracterizează printr-o execuție foarte îngrijită și printr-o atenție deosebită acordată detaliului. În primul registru, central, de pe fundul farfuriei, este reprezentat un portret de bărbat, bust, semiprofil. Bărbatul, îmbrăcat în tunică, poartă o perucă din păr lung buclat și are mustați și barbă (Pl. XII/1).

Remarcăm grija deosebită acordată de autorul acestui portret pentru valorarea fiecărui element anatomic și de vestimentație, realizat prin folosirea liniei scurte subțiri dispusă în succesiuni de linii verticale, orizontale, vălurite, în X-uri și zig-zag.

Portretul este înscris într-un cerc, realizat prin ștanțare și redând o succesiune de două cercuri concentrice, mărginite la punctele de contact de câte două puncte. Tot prin ștanțare în afara acestui cerc, sunt patru flori stilizate, compuse din cerculețe, plasate în dreapta, stânga, sus și jos față de portret.

Următorul registru, desfășurat tot circular, redă în jumătatea de sus două capete de animal (Pl. XII/3), probabil mistreț, dar cu corp de animal marin acoperit cu solzi și coadă, coadă a cărei realizare și valorație poate să ne ducă cu gândul la o cupă de floare. În partea de jos a portretului se află două motive meandrice, de asemenea, valorate (Pl. XII/2).

De altfel, toate motivele acestui registru demonstrează grija meșterului pentru detaliu și modelaj.

Ultimul registru, de pe fundul farfuriei, este dispus tot circular și este realizat prin ștanțare, constând din două benzi, una redând cercuri și una X-uri, delimitate de

benzi neutre, netede (Pl. XI/2).

Pe buză, în interior, prin ștanțare, dispuse în bandă continuă, sunt redade grupuri inegale de linii oblice despărțite de forme ovale. Sub acest motiv, pe marginea farfuriei spre exterior, este un motiv floral stilizat, realizat prin ștanțare și încadrat în partea de jos de un lanț sub formă de meandru accentuat.

Pe marginea de sus a farfuriei, deasupra portretului, este incizat: I.C. Hoffmann și anul 1854 (Pl. XI/2).

Pe spate sunt trei mărci de formă ovală, dispuse radier și foarte șterse, reprezentând un trup uman în picioare, având jos siglele: I (?) N (?) WOLP (Pl. XII/4).

5. Asemănătoare cu această farfurie este o alta (inv.D/1133; ØT= 22,9 cm; ØF=15 cm; Pl. XIII/1), de formă circulară, adâncită, cu marginea ușor arcuită spre buză și îngroșată în spate.

Farfuria, sub aspectul realizării și repertoriului decorativ ca și al dispunerii în registre circulare a motivelor, se aseamănă cu precedentă. Cu mici deosebiri, ceea ce ne determină să apreciem că sunt realizate fie în același atelier, fie în ateliere din același areal geografic.

Central, pe fundul acestei farfurii, este redat, de data aceasta, portretul unei femei, tot bust, cu corpul în semiprofil și cu capul în profil mult mai accentuat decât în cazul portretului de bărbat de pe cealaltă farfurie (Pl. XIV/1).

Femeia poartă o vestimentație cu un guler cu marginile ondulate, ușor montat, degajat de gât și coborând într-un anchior adânc și este brodată cu un motiv floral stilizat. La baza gâtului femeia poartă un medalion de formă circulară.

Motivele decorative reprezentând forme geometrice, animale, flori și meandre sunt identice cu cele de pe farfuria anterioară, repartizate, de asemenea, pe registre care alternează.

Deosebirea, sub aspectul motivului decorativ, o întâlnim la primul registru, de pe marginea celei de-a doua farfurii, care reprezintă un feston reliefat, mărginit în partea de sus de meandre strânse realizat prin incizie. Acest motiv este întrerupt în partea de sus, deasupra portretului, unde se află siglele C H O (Pl. XIII/2).

Pe spate, farfuria are trei mărci, dispuse una lângă alta și destul de șterse (Pl. XIII/3). La o analiză atentă se pare că pe marcă este redat un personaj în picioare care ține în mâini probabil o balanță. Deasupra personajului o inscripție nelizibilă și o cunună (Pl. XIV/2).

Cele două farfurii par a fi încadrate în categoria de bunuri care prin amploare, ritm și celelalte mijloace de expresie plastică pierd caracterul utilitar și devin exclusiv estetice, posibil chiar să reprezinte portretele comanditarilor.

Valoarea estetică a acestor două farfurii este dată de priceperea dar mai ales de talentul celor care le-au realizat, de unde nu se pot exclude: stilul sau metoda timpului, poziția și averea comanditarului.

În ceea ce privește locul de origine a acestor două farfurii, întrucât nu am putut identifica mărcile cu nici o altă marcă cunoscută în arealul românesc, credem, probabil, că farfuriile au fost realizate într-un centru european, probabil Cehoslovacia (Anamaria Holdner, 1972, X).

În colecția prof. Ion Chiricuță, mai puțin numeroase sunt: tipul de farfurie-platou și castronul cu două torți, în total trei piese respectiv două în primul tip și una în cadrul celui de al doilea.

1. Farfuria-platou (inv.D/1135; ØT= 30 cm; ØF=25 cm; Pl. XV/1) este de formă circulară, cu marginea concavă, corpul scund, arcuit, buza subliniată printr-o incizie, cu marginea ușor vălurită și cu fundul plat, nedecorat.

Corpul platoului este decorat cu un motiv reprezentând o succesiune de acolade ale căror muchii ondulate merg radial până pe fundul tăvii.

Pe spate sunt ștanțate trei mărci șterse (Pl. XV/2), din care am putut reconstitui reprezentarea unui personaj în picioare care are aripi și în mâini o balanță, în timp ce în partea de jos se află inscripția BARTOLO ZIN 1790 (Pl. XVI/1). Deasupra acestei mărci sunt siglele AM I incizate (Pl. XVII/2).

Faptul că aceste mărci nu poartă nici un însemn specific centrelor cunoscute din Transilvania, ne determină să încadrăm piesa în rândul centrelor neidentificate încă, din afara țării. În colecțiile muzeului din Sibiu există o farfurie care poartă mărci asemănătoare cu cele de pe platoul aflat în colecțiile noastre (Anamaria Holdner, 1972, X).

2. Platou (inv.D/1136; ØT= 35 cm; ØF=22,5 cm; Pl. XVII/1) este de formă circulară, puternic adâncit, cu marginea arcuită în sus spre buza care este îngroșată. Buza este ondulată, în formă de acolade repartizate într-o succesiune ritmică.

Platoul are pe toată suprafața fundului un motiv decorativ și anume un scut cu marginile puternic decupate și pe scut un grifon redat în mișcare violentă, mult în relief, realizat prin turnare (Pl. XVII/2).

Valoarea artistică deosebită a platoului ne permite să-l încadrăm în categoria cositoarelor cu destinație decorativă și nu utilitară.

Platoul nu poartă nici o marcă, ceea ce ne dă posibilitatea să ne pronunțăm cu certitudine asupra locului de origine și a datării.

Cu toate acestea, dacă analizăm motivul animalelor fantastice, respectiv grifonul putem, cu ușurință constata că acest motiv apare în repertoriul decorativ încă din secolul al XVII-lea. Până la începutul secolului al XVIII-lea, animalele erau prezentate în poziții statice, de multe ori în poziție șezând. Pe parcursul secolului al XVIII-lea aceste motive sunt prezentate în mișcări agresive.

Având în vedere că grifonul de pe platoul nostru este redat în picioare și surprins într-o mișcare de atac, putem considera că platoul a fost realizat, probabil, în secolul al XVIII-lea, într-un atelier pe care nu putem să-l precizăm, deocamdată.

Dacă, luăm în considerare tehnica de ornamentare, realizată prin turnare, în relief înalt și care îi dă piesei un aspect decorativ deosebit, putem rezuma că platoul cu destinație decorativă se apropie mult de obiectele din categoria cositorului nobil german.

3. Castronul (inv.D/1134; ØT= 26,5 cm; ØF=15 cm; Î = 5,5 cm; Pl. XVIII/1) este de formă circulară, cu corpul ușor înclinat, format din trepte succesive, de formă concavă și fundul plan. Buza este îngroșată și lățită. Pe margine, sub buza sunt lipite două torți, din bară metalică, în secțiune hexagonală, ușor curbate și supraînălțate, pe care au fost plasate volute. Castronul nu are nici un motiv decorativ, valoarea estetică a acestuia constând numai din forma pe care o are.

Castronul are pe spate trei mărci, de formă ovală, parțial șterse (Pl. XVIII/2,3). Mărcile sunt așezate radial având în centru un X încadrat într-un motiv floral, cu anul 1814 și inscripția ce desemnează marca meșterului GOTTLIEB WILCKE activ la 1814 într-un atelier din Budapesta (Anamaria Holdner, 1972, 100).

Alături de aceste tipuri de vase utilitare sau decorative, în colecția prof. dr. Ion Chiricuță se mai găsește și tipul recipientelor de băut realizate din cositor și aramă, în număr de 5.

Sub aspectul utilizării lor, cele patru pahare pot fi împărțite în piese cu destinație cultică, în număr de două și alte două cu destinație utilitar-laică.

1. Pocălul (inv.D/1119; Î = 15 cm; ØT= 10 cm; ØG=9,5 cm; Pl. XIX/1) are talpa plată, circulară pe care este plasat piciorul în formă de jumătate de ou pe care

stă fusul înalt oviform. Cupa este îngustă la bază și corpul evazat spre buză.

Pe talpa circulară și plată este un motiv geometric, singurul de altfel, în zigzag, incizat sub formă de X-uri și cruci. Pe talpă este incizat anul 1841 și inscripția ЦИФЛІ ZKY (pl. XIX/3). Inițial pocalul a fost vopsit, în prezent vopseaua este parțial dispărută.

Decorul de pe piciorul pocalului, subaspectul realizării dar și a conținutului tematic, lasă impresia unei improvizații, care vine în contrast cu forma pocalului în ansamblu.

Această lipsă de consonanță ne determină să apreciem, că, probabil, decorul, inscripția și data sunt ulterioare datei la care a fost făcut pocalul.

2.Pocalul (inv.D/1120; ØT= 9 cm; ØG=9,7 cm; l=16 cm; Pl. XIX/2) are talpa circulară, înaltă și bombată, picior tronconic și fus în formă de discuri suprapuse care au la punctul de contact un brâu pronunțat. Cupa este îngustă la bază, corpul alungit și evazat la partea superioară.

Nu are nici un fel de decor, în schimb, eleganța este dată de proporția părților care compun pocalul, ce a avut inițial toată suprafața acoperită cu vopsea, în prezent dispărută pe mari porțiuni.

Cele două pocale, mult asemănătoare, nu poartă nici o marcă, ceea ce nu ne îngăduie să le putem localiza și nici data cu certitudine.

Totuși, ținând cont de forma elegantă a acestora dată de știința echilibrului dintre părți, la care se adaugă observațiile privind caracteristicile decorului de pe primul pocal ca și literele slave din inscripție, suntem în fața a două ipoteze: fie au fost realizate în ateliere transilvane și cel cu inscripția a fost folosit în practicile culturale din Moldova sau Muntenia, fie au fost realizate, probabil, într-un atelier din afara granițelor țării, posibil slav, în sec. XVIII-XIX.

3.Pocalul (inv.D/1117; ØT= 8,8 cm; ØG=7,5 cm; l=17.5 cm; lc= 6 cm; Pl. XX/1) are talpa circulară bombată, cu mai multe registre de brăie în relief pronunțat și pe care stă piciorul cilindric ce are baza evazată în timp ce la partea superioară se află un brâu terminat cu o streășină dreaptă circulară. Toate aceste elemente compun talpa, piciorul și o parte din fusul pocalului, care sunt realizate din alamă.

O parte a fusului și cupa sunt realizate din cositor, în tehnica turnării, într-un relief înalt. Fusul este compus din două calote despărțite de un brâu. Prima calotă ce se sprijină pe piciorul din alamă este decorat cu niște bare. Cealaltă calotă, pe care se sprijină cupa are un motiv vegetal continuu, din frunze de acant (Pl. XXI/3).

Cupa este îngustă la bază și cu corpul evazat spre buză. Pe toată suprafața cupei există un motiv decorativ compus din amorași, animale și vegetație, pe un singur registru, fără elemente despărțitoare, doar printr-o distanțare ritmică a motivelor. Aceste motive realizate în bandă continuă sunt mărginite în partea inferioară de un brâu triplu canelat în timp ce în partea de sus are o canelură mult accentuată, terminată cu buza cupei care este arcuită în afară și îngustă.

Bogăția și frumusețea motivelor de pe cupă și o parte din fus, precum și forma acestora ar trebui să dea, pe ansamblu, o imagine deosebită a pocalului, care în realitate nu există datorită lipsei echilibrului între partea realizată din cositor și cea din alamă, ceea ce demonstrează că partea din alamă este străină piesei, adăugată probabil ulterior.

Cupa pocalului, remarcabilă sub aspectul formei dar mai ales a motivelor decorative are, pe toată suprafața, o scenă de gen.

Scena, în relief înalt, este compusă din șase amorași, un adult cu chip de maimuță și trei animale, feline, reunite într-o friză liberă, pe un singur plan, într-un

registru continuativ fără nici o cezură, motive decorative realizate prin turnare.

Această scenă figurativă, surprinzătoare sub aspectul posibilităților compoziționale și tehnice ale stănarului, redă o temă legată de inițierea și prizatul tutunului sau a altor plante aromate sau chiar halucinogene.

Cei șase amorași sunt surprinși în ipostaze diferite, fiecare cu o nuditate desăvârșită și o tratare identică a anatomiei trupului, cu porțiunile adipoase proeminente dar cu gesturi, atitudini și expresii ale chipurilor tratate total diferit.

Scena debutează cu personajul adult cu figură de maimuță ce are o tratare anatomică îngrijită și exactă, prezentat în poziție șezând, din profil. În fața acestuia stă un amoraș apter, lungit, sprijinit de piciorul adultului care îl ține cu o mână de bărbie, în timp ce în cealaltă mână ține o pipă (Pl. XX/4).

În fața celor două personaje stă un animal, probabil pisoi sau altă felină, în poziție șezând și cu corpul întors spre spate unde se află un amoraș cu aripi, surprins în mișcare și ținând într-o mână un vas, întinsă către adult în timp ce în cealaltă ține o țesătură, probabil o batistă (Pl. XX/3; XXII/1).

La a doua secvență a scenei participă doi amorași, față în față, unul cu aripi și îngenunchiat ajutându-l pe amorașul din fața lui care este în poziție șezând, fără aripi și surprins când prizează dintr-o pipă (Pl. XXI/1).

În spatele amorașului îngenunchiat se află un animal, șezând în poziție verticală și cu etichete din față puse pe spatele amorașului (Pl. XXII/2).

Ultima secvență a scenei redă un amoraș cu aripi prezentat frontal, șezând pe un postament, cu picioarele încrucișate ca în poziție de yoga, surprins în momentul când prizează. În dreapta acestuia, un amoraș fără aripi așezat pe postament, dar cu spatele și fumând din pipă. În stânga personajului central este un alt amoraș, cu aripi, în picioare, din semiprofil, cu picior ridicat pe postament. Într-o mână ține țigara din care fumează în timp ce în cealaltă, dusă mult în spate ține lăbuța unui animal (Pl. XX/2; XXII/3).

În spatele animalului se află o plantă cu frunze foarte late, probabil cea folosită la fumat și prizat, plantă poziționată și în spatele personajului cu chip de maimuță (Pl. XXII; XX/4).

Scena în totalitatea ei se caracterizează prin mișcări mlădioase, dezinvoltură, gestică și firescul poziției fiecărui personaj care corespund cu îndeletnicirea fiecărui moment surprins în cele trei secvențe ale scenei. De asemenea, remarcabile sunt și fidelitatea reprezentării instrumentelor de fumat și prizat, animalelor ca și a plantei.

Scena de gen cu sens simbolic în inițierea prizării unor plante, este realizată și exprimată într-un limbaj plastic direct și viguros, implicând condiții superioare interpretative și de realizare tehnică.

În faza actuală a documentației noastre nu ne putem extinde cu aprecierea asupra originilor iconografice. Acest aspect, pe măsura aprofundării investigațiilor noastre urmează să constituie obiectul unui alt studiu.

Ne îngăduim să prezumăm că acest pocl, respectiv partea superioară, care nu poartă nici o marcă, ar putea fi o interpretare a unui model provenit din atelierele argintarilor din Transilvania, în repertoriul cărora, în sec. XVII-XVIII, motivul amorașilor grupați în teme iconografice se regăsește atât pe căni cât și pe pocale.

4. Paharul (inv. D/1118; ØT = 5,2 cm; ØG = 7 cm; Î = 13 cm; Pl. XXIII/1) este din alamă, talpa circulară, bombată cu un brâu în relief și în partea superioară mult adâncită, unde este plasat piciorul scund, sub formă de trunchiuri de con suprapuse.

Cupa paharului este cilindrică, strânsă în partea mediană și cu partea superioară evazată. Pe cupă este gravat un medalion compus din motive florale, meandre și doi canafi pe margini.

Paharul nu poartă mărci, dar după formă și decor credem că avea utilitatea laică, înscriindu-se în produsele din sec. XVIII-XIX.

5.Cana (inv.D/1141; ØT= 8,5 cm; Î= 18 cm; Pl. XXIII/2) este din alamă, lucrată prin ciocănire și are talpa în formă ovală, cu marginea dreaptă lătită, corpul oval și ușor bombat și strâns în partea de sus de unde începe gâtul, a cărui parte superioară este mult evazată, încât la locul de turnare are aspect de bot de rață.

Toarta cării este supraînălțată dintr-o bandă de secțiune dreptunghiulară, prinsă de gât prin intermediul unei bucăți de metal decupată în formă de fundă și cu două nituri, ceea ce îi dă o valoare deosebită sub aspect ornamental. Toarta se fixează de corpul cării prin intermediul unei bucăți de metal decupat și fixat cu un nit ce capătă aspectul unei virgule, element ce capătă o valoare decorativă.

Petot conturul buzei, la partea inferioară, este aplicată o bandă îngustă cu marginile puternic festonate și fixată prin intermediul niturilor care pătrund până la partea superioară a buzei astfel încât banda și niturile au rol decorativ (Pl. XXIII/3).

Pe partea evazată a ciocului de turnare se află patru mărci ștanțate de formă circulară, dar care nu au putut fi descifrate deoarece sunt foarte șterse.

Cana nu are nici un alt element de decor, remarcabilă este forma ale cărei proporții au fost bine gândite și mai ales realizate de un meșter, deocamdată anonim, probabil activ în sec. XVIII-XIX, într-un atelier românesc.

6.Vas cu o toartă (inv.D/1383; Î= 21 cm; ØG= 19 cm; ØB= 17 cm; Pl. XXIV/1) este ultimul vas din alamă existent în colecția prof. Ion Chiricuță și se încadrează în categoria obiectelor cu destinație pentru lichide.

Vasul are formă bitronconică, cu partea superioară mai mică, buza și talpa îngroșate, toarta supraînălțată, prinsă sub buză cu o bandă decupată fixată prin nituri în timp ce în partea de jos se termină în formă cordiformă, singurele elemente cu caracter decorativ. Vasul are pereți dubli, între care probabil se afla un izolanț, deoarece vasul este foarte greu. Pe mari suprafețe în interiorul vasului s-au depus straturi groase de piatră, indicând o folosință îndelungată pentru încălzirea apei. Vasul se remarcă, ca și cel anterior, prin eleganța formei dată de echilibrul dintre părți. Întrucât marca de pe fundul vasului este foarte ștearsă, credem că acesta a fost realizat într-un atelier românesc, databil, probabil în sec. XVIII-XIX.

Din categoria obiectelor cu altă destinație decât vesela, în colecție, mai sunt și ultimele, de fapt, care au origine europeană, două flacoane cu destinație fie pentru parfum sau poate pentru praf de pușcă, precum și o piesă de birou, având, probabil, ca utilitate depozitarea cenușei sicative, toate realizate din cositor, în tehnicile de turnare și gravare.

Flacoanele sunt identice sub aspectul formei dreptunghiulare, ușor strânsă în partea de sus, dând forma bombată a umărului. Ambele au gâtul cilindric pe care este fixat un cilindru mic ca înălțime și diametru pentru evacuarea parfumului sau a prafului de pușcă. Probabil că aveau și un sistem de închidere care lipsește. Dimensionarea, repertoriul decorativ și inscripțiile sunt elementele ce le diferențiază.

1.Flaconul (inv. D/1374; L= 13 cm; LA=6,8 cm; G=4 cm; Pl. XXV/1) este bogat decorat pe toate suprafețele, prin turnare, ștanțare și gravare. Motivele decorative sunt grupate câte două, identice, pe suprafețele mari și pe cele înguste.

Astfel, pe suprafețele mari este realizat un medalion dreptunghiular, cu partea de sus ondulată. În interiorul dreptunghiului sunt două registre cel de jos mai mare, conținând motive vegetale, florale, meandre. În partea superioară este un scut cu laturile arcuite ce poartă un leu în picioare, deasupra coroană, în lateral doi lei care susțin scutul iar în partea de jos eșarfă cu inscripția cu caracter slavon: МАИПР-ПР-А (B?)· ЧИci?A?)АЦI· De o parte și de alta a leilor siglele x-ι (Pl. XXV/1).

Al doilea motiv, identic pe laturile mici, are un medalion dreptunghiular, cu partea de sus ondulată iar în interior o mulură de secțiune semicirculară plasată vertical pe mijlocul medalionului, despărțind două registre identice ce au un motiv de volute vegetale, în bandă continuă. Spațiile din afara celor 4 medalioane sunt decorate cu un motiv incizat în zig-zag.

2.Flaconul (inv. D/1373; L= 11,5 cm; LA= 7,5 cm; G=3,2 cm; Pl. XXIV/1) are pe laturile mari câte un medalion, identic, de formă dreptunghiulară, terminat în partea de sus cu o bandă puternic ondulată pe care este redat un motiv perlat, unele dispuse în formă de floare.

În câmpul medalionului, într-un relief înalt este redată scena cu Sfântul Gheorghe călare omorând balaurul. Sub călăreț sunt două animale cornute cu trupuri efilate, surprinse într-o mișcare opusă călărețului și anul 1837, în relief înalt, cu cifra 7 culcată.

Această scenă este încadrată de un motiv floral și vegetal diferit compus. Cel din stânga redă vrejuri descriind meandre și floarea de lealea, în timp ce în dreapta vrejurile sunt sub formă de linii, ușor înclinate și cu repetarea lealei.

Ambele motive vegetale au în partea superioară câte o pasăre, în repaus, cu corpurile orientate în aceeași direcție dar cu capetele mult întoarse în spate.

Deasupra coroanei călărețului, înscrise într-un dreptunghi sunt câteva sigle slave din care am descifrat doar MM

Pe laturile mici sunt trei benzi incizate, în formă de zig-zag, dispuse simetric (pl. XXIV/3).

Asemănările sub aspectul formei și a motivelor decorative, realizate prin turnare în relief înalt și incizie precum și inscripțiile ne îngăduie să apreciem că provin dintr-un atelier slav, probabil Rusia și cu precizarea că, probabil, cel de-al doilea ar putea fi datat în sec. XVIII-lea.

3.Piesa de birou (inv. D/1142; ØB= 14,2 cm; l= 4,5 cm; Pl. XXVI/1), ultima din categoria obiectelor din cositor și cu proveniență europeană din colecția prof. Ion Chiricuță, este de formă circulară, cu marginea puternic reliefată, cu fundul plan și adâncit. Piesa se sprijină pe trei piciorușe turnate în formă de meandre și fixate de corp prin lipire (Pl. XXVI/3).

Capacul este sub formă de calotă, cu marginea lătită, având în centru un animal cornut, probabil o vacă, în poziție șezând, realizat prin turnare și care îndeplinește funcția de buton (Pl. XXVI/2).

Repertoriul decorativ este foarte bogat mai ales pe corpul piesei, constând din motive geometrice, meandre, flori de crin stilizate înscrise în medalion, desfășurate într-o succesiune unitară și continuă.

Capacul are un motiv de acolade în bandă continuă, dispus doar pe muchia dreaptă a capacului. Tot pe muchia dreaptă a capacului, dar în interior, se află ștanțate două sigle, foarte șterse și din care am putut decifra, probabil un S.

Lipsa unor mărci sau altor însemne nu ne permite o atribuire exactă, ci doar o formulare ipotetică și anume executarea acestora într-un atelier european, databil sec. XVIII-XIX.

Concluzionând, subliniem că, majoritatea pieselor din cositor existente în colecția prof. Ion Chiricuță, indiferent de tipul categorial, se încadrează în arta stănarilor din secolul al XVIII-lea, reprezentând particularități specifice stilului baroc transilvănean, atât sub aspectul formei dar și a decorului.

Pe de altă parte, alături de acestea, în colecție există și câteva piese, tot din cositor, ce se încadrează în aceeași perioadă dar, care au fost realizate în ateliere europene ce nu le-am putut identifica, până în prezent.

Acestora li se adaugă și cele câteva piese din alamă care provin din ateliere europene și aceeași perioadă cu cele din cositor.

Toate aceste piese din metal reprezintă o grupă distinctă în colecția prof. Ion Chiricuță, diferită de o altă grupă de obiecte din argint provenind din Europa sau din alte metale ale căror locuri sau origini trebuie să căutate în lumea orientală și extrem orientală și care vor constitui obiectul unui alt material.

Trebuie să mai spunem în final că, indiferent de locul de origine al acestor bunuri, toate la un loc demonstrează grija colecționarului Ion Chiricuță de a achiziționa bunuri care să documenteze că, dintotdeauna și pretutindeni omul a fost interesat să realizeze sau să obțină o serie de obiecte ce puteau satisface nevoi precise și imediate.

Pe de altă parte, pe lângă particularitatea de bunuri utilitare acestea au și o valoare estetică, valoare dată de priceperea, dar mai ales talentul celui care realiza asemenea piese, de unde nu se poate exclude, stilul sau moda timpului, poziția și averea comanditarului.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. M. BUNTA, I. IOSUB, *Tablele și semnele de breaslă, în Acta Musei Napocensis*, IV, 1967
2. ANAMARIA HOLDNER, *Colecția de cositoare*, Catalog, Sibiu, 1972.
3. GHEORGHE MITRAN, *Brașovul, centrul de producție a articolelor de cositor, în Cumidava*, XII, 1979-1980.
4. BAIUSZ, *Obiecte din cositor din Sălaj*, II, în *Acta Musei Porolissensis*, X, 1986.
5. GHEORGHE MITRAN, *Elemente de profesionalitate în arta minoră, în Cumidava*, XVI, 1989.
6. D. NEGULICI, *Mesteșugari în Brașovul medieval*, în *Cumidava*, XIV, 1989.

OBJETS AU CARACTÈRE UTILITAIRE ET DÉCORATIF APPARTENANT À LA COLLECTION D'ART COMPARÉ – RITTA ET PROF. DR. DOC. ION CHIRICUȚĂ

Résumé

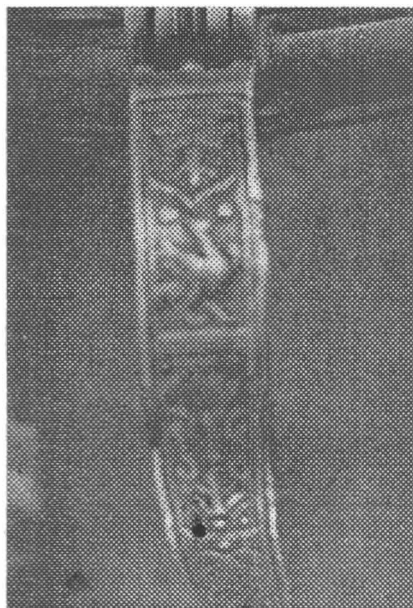
La collection portant le nom du donateur Ion Chiricuță (1918-1988), c'est une des meilleurs collections particulières, entrée en 1982 comme donation, enrichissant le patrimoine de notre musée et qui a été introduite toute suite dans le circuit des expositions dans notre pays.

La structure initiale de la collection a été préfigurée dans les années 40 du XX-ième siècle et nous amène à dire que le professeur Ion Chiricuță a procédé à toutes ses acquisitions d'oeuvres d'art, ayant la conviction intime que celles-ci ne doivent réjouir rien le collectionneur mais tous ceux qui franchissent le seuil du musée et viennent passer quelques moments d'émotion esthétique.

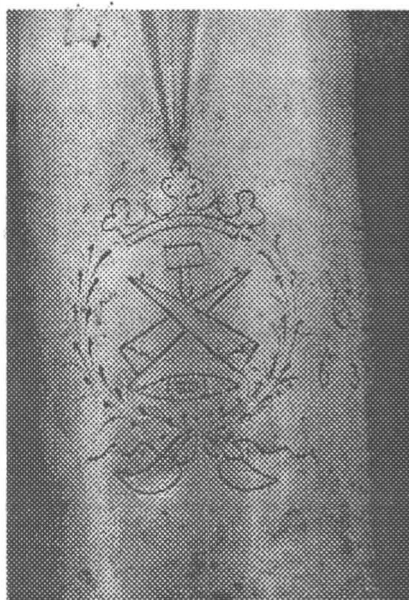
Dans la collection, une place de choix est occupée par les pièces décoratives appartenant au patrimoine national et universel, d'une importance et d'une valeur tout à fait particulière. Dans notre ouvrage sont présentés des objets utilitaires tels: des carafes, des assiettes, des bols, des plateaux, des verres, des flacons et d'autres pièces de bureau. Pour la plupart, celles-ci sont réalisées en étains, et moins en airain, dans des ateliers de Transylvanie ou d'autres centres et ateliers roumains et européens tout le long du XVIII-ième siècle.

OBJETS AU CARACTÈRE UTILITAIRE ET DÉCORATIF APPARTENANT À LA COLLECTION D'ART COMPARÉ – RITTAET PROF. DR. DOC. ION CHIRICUȚĂ

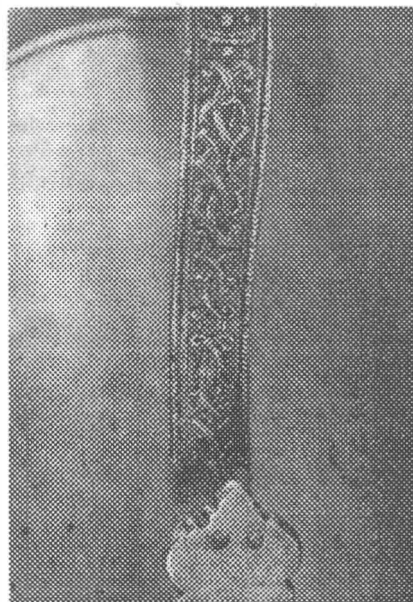
- Pl. I 1-4 1. carafe, inv. D/1138; 2. enseigne des tisserands en laine de Brașov; 3 détail, le motif sur anse; l'enseigne de la ville de Brașov sur anse.
- Pl. II 1-6 1. enseigne et monogramme de l'artisan l'année 1763; 2. la monogramme de l'artisan de la carafe; la terminaison de l'anse; 4,5,6 – détails décor de l'anse
- Pl. III 1-3 1. carafe, inv. D/1139; 2,3 l'enseigne de la ville de Brașov.
- Pl. IV 1-4 1. carafe, inv. D/1140, détail du médaillon; 2,3 – détails et inscriptions, forme et éléments constitutants; 4. détails, le motif sur l'anse.
- Pl. V 1-4 1,3 détail – le motif de l'arbre de la vie sur anse; 2. détail du médaillon; 4. détail, motif décoratif sur l'anse.
- Pl. VI 1-2 1. carafe, inv. D/1137; 2. détail, enseigne.
- Pl. VII 1-3 1. la monogramme de l'artisan de la carafe inv. D/1137 et l'année de la réalisation; 2-3 détail, marques d'un atelier au-delà des frontières du pays (photo et dessin).
- Pl. VIII 1-3 1. assiette, inv. D/1129; 2-3 détails, des marques de la ville de Sibiu, dessin et photo.
- Pl. IX 1-3 1. assiette, inv. 3/1130; 2-3 détails, marques de la ville de Sibiu, dessin et photo.
- Pl. X 1-3 1. assiette, inv. 1131; 2-3 détails et marques de la quelques artisans actifs dans d'autres ateliers européens, dessin et photo
- Pl. XI 1-2 1. assiette, inv. D/1132; 2 détail décoratif signature et la date
- Pl. XII détail sur l'assiette inv. D/1131; 1 – portrait; motifs aux méandres et animaliers; 4 marque atelier européen non-identifié.
- Pl. XIII 1-2 1. assiette, inv. D/1132; 2. détail, monogramme non-identifiée; détail marques.
- Pl. XIV 1-2 détails, assiette, inv. D/1133; 1 portrait; 2 marque atelier européen non-identifié.
- Pl. XV 1-2 1. plateau, inv. D/1135; 2. détails des marques non-identifiés.
- Pl. XVI 1-2 1. détail, des marques sur l'inv. D/1135; 2 la monogramme de l'artisan
- Pl. XVII 1-2 1. plateau, inv. D/1136; 2. détail, bouclier.
- Pl. XVIII 1-3 1. bol, inv. D/1134; 2-3 détails, marques, 1814, dessin et photo
- Pl. XIX 1-3 1. gobelet, inv. D/1119; 2 carafe inv. D/1120; 3 détail du pied de la première carafe
- Pl. XX 1-4 gobelet, inv. D/1117; 2-3-4 détail motif décoratif.
- Pl. XXI 1-3 1-2 détails, motif décoratifs sur la coupe du gobelet D/1117; 3. détail, motif décoratif sur le fuseau
- Pl. XXII 1-3 1-2-3 détails, le motif thématique sur le gobelet D/1117, dessin.
- Pl. XXIII 1-3 1. verre, inv. D/1118; 2 carafe, inv. D/1141; 3. détail – décor de la partie supérieure de la carafe
- Pl. XXIV 1-3 1. le vase à un seule anse, inv. D/1383; 2-3 flacon; inv. D. 1373.
- Pl. XXV 1-2 1. flacon, inv. D/1374; 2. détail latéral
- Pl. XXVI 1-3 pièce de bureau; inv. D/1142; 2. le bouton du couvercle; 3. le pied de la pièce détail.

1

2

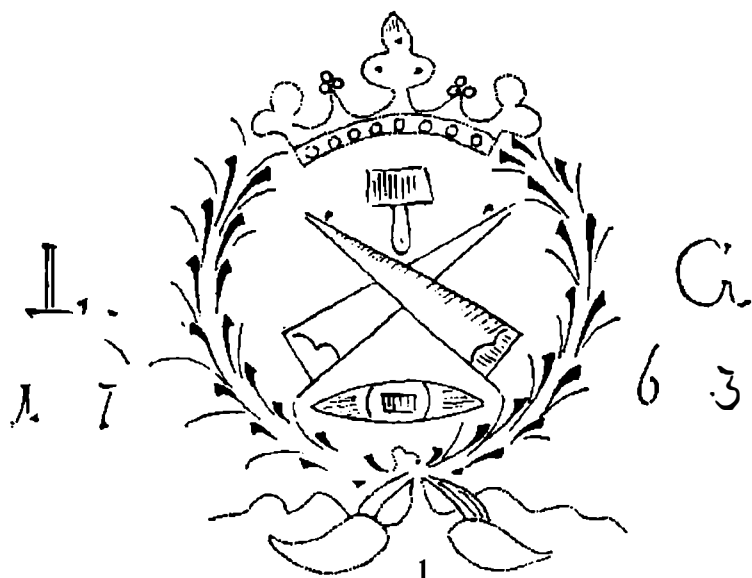
3

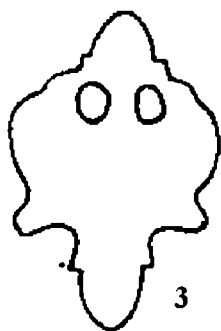
4

Pl. I: 1 Cană, inv. D/1138; 2, 3, 4 - detalii

Pl. I 1. carafe, inv. D/1138; 2. enseigne des tisserands en laine de Braşov; 3 détail, le motif sur anse; l'enseigne de la ville de Braşov sur anse.

2

3

4

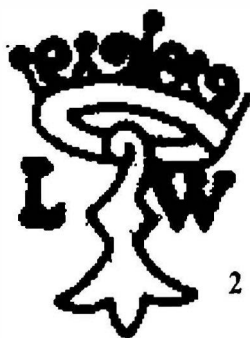
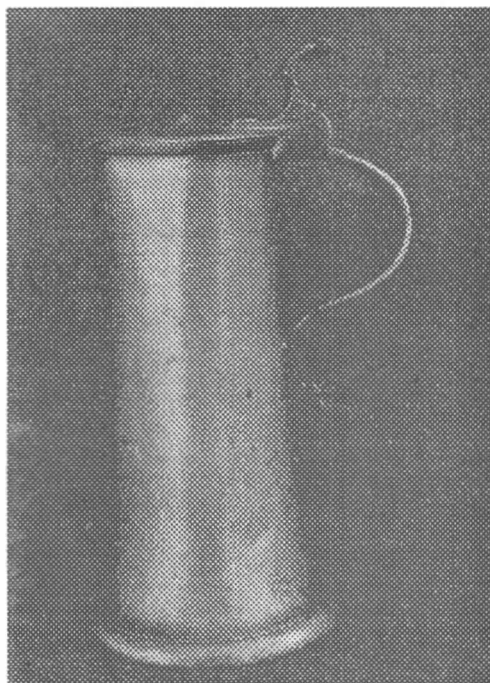

5

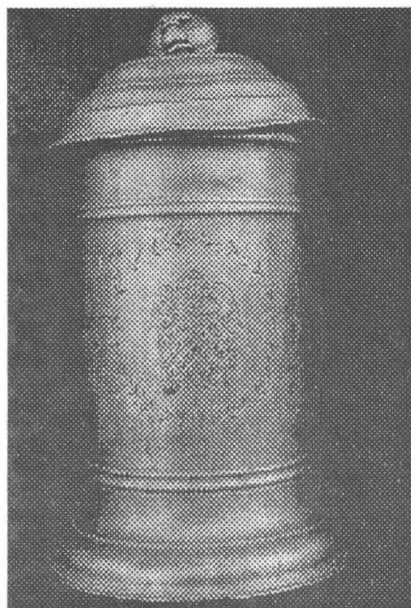
6

Pl. II: 1 Stema țeșătorilor; 2 - Monograma meșterului IOHANNES GOCKESCH; 3 - detaliu de toartă; 4-5 - detalii toartă; 5 - stema Brașovului de pe toartă
Pl. II 1. enseigne et monogramme de l'artisan l'année 1763; 2. la monogramme de l'artisan de la carafe; la terminaison de l'anse; 4,5,6 - détails décor de l'anse

Pl. III: 1 cană inv. D/1139; 2 - stema Brașovului de pe toartă;
3 - detaliu stemă

Pl. III 1. carafe, inv. D/1139; 2,3 l'enseigne de la ville de Brașov.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

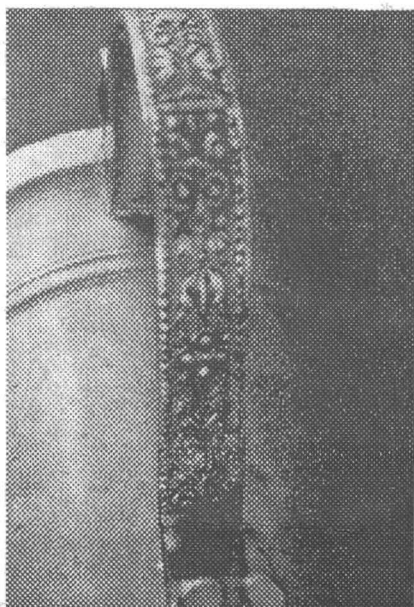
1

2

3

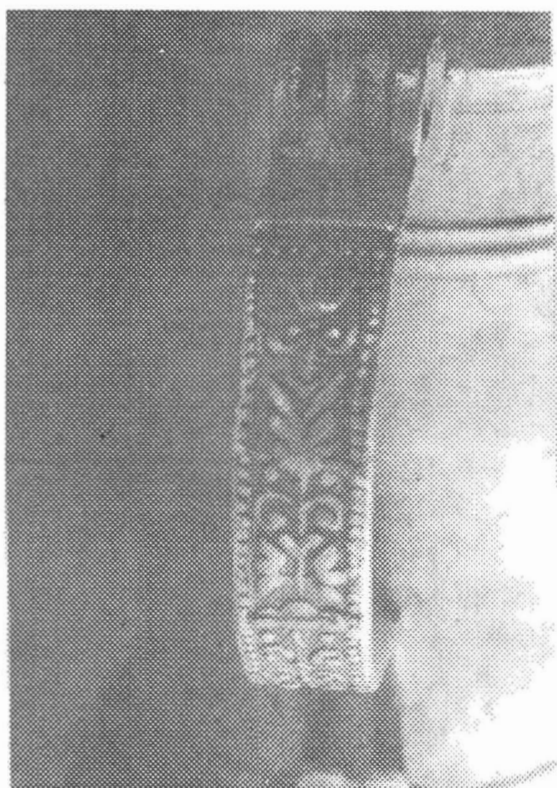

4

Pl. IV: 1,2,3 - cană inv. D/1140; 4 - detaliu toartă

Pl. IV 1. carafe, inv. D/1140, détail du médaillon; 2,3 – détails et inscriptions, forme et éléments constitutants; 4. détails, le motif sur l'anse.

1

2

3

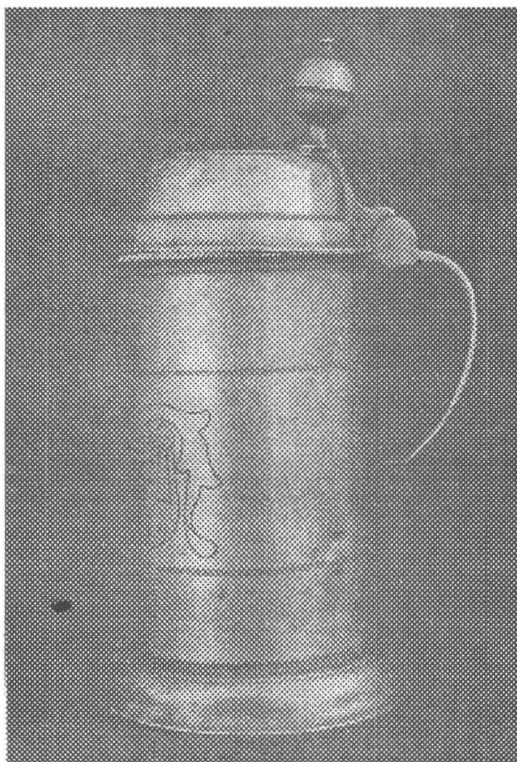
4

Pl. V: 1,3, 4 -detaliu toartă; 2 - detaliu medalion

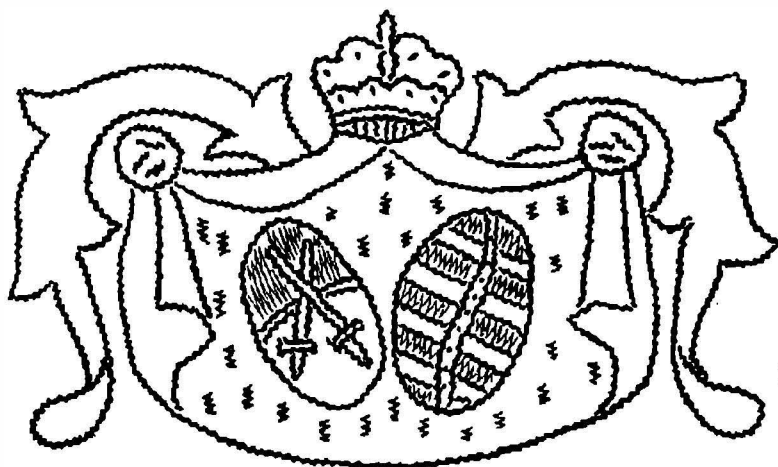
Pl. V 1,3 détail – le motif de l'arbre de la vie sur anse; 2. détail du médaillon;

4. détail, motif décoratif sur l'anse.

<http://www.cimc.ro/> <http://www.muzeuvaslui.ro>

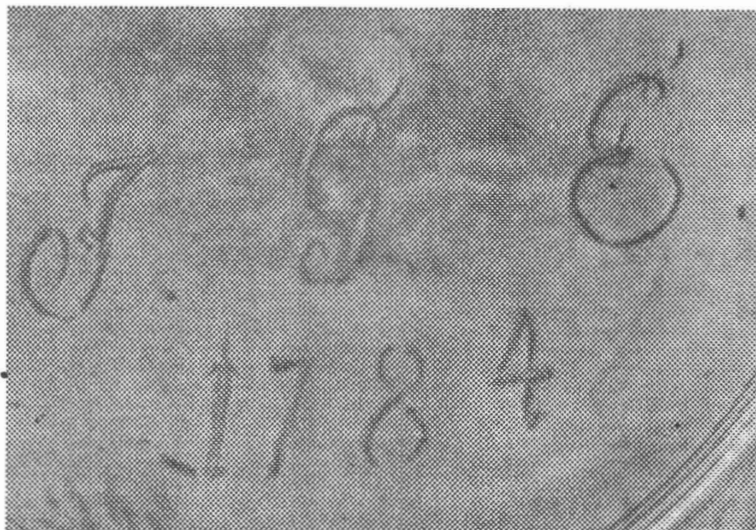
1

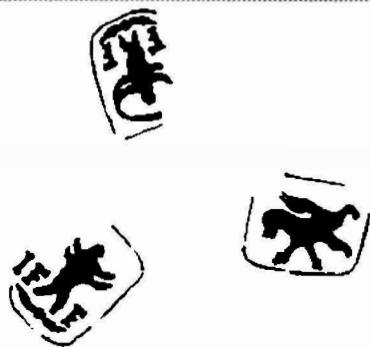
2

Pl. VI: 1 - cană inv. D/1137; 2 -detaliu stemă

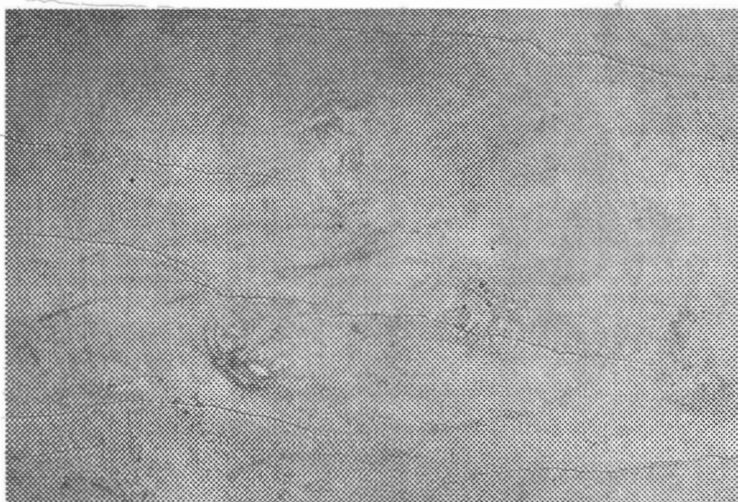
Pl. VI 1.carafe, inv. D/1137; 2. détail, enseigne.

1

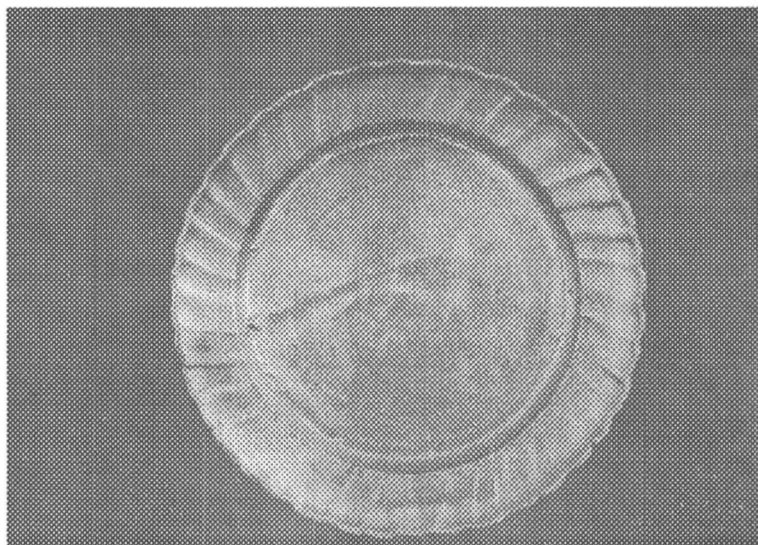

2

3

Pl. VII: 1 - detalii din monograma meșterului și anul; 2, 3 - detalii
Pl. VII 1. la monogramme de l'artisan de la carafe inv. D/1137 et l'année de la réalisation;
2-3 détail, marques d'un atelier au-delà des frontières du pays (photo et dessin).

1

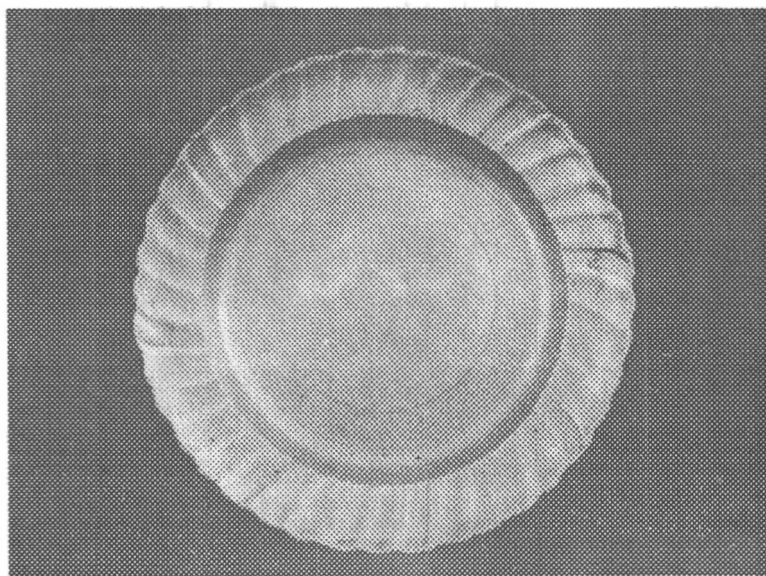
2

3

Pl. VIII: 1 - farfurie, inv. D/1129; 2-3 detalii de mărci

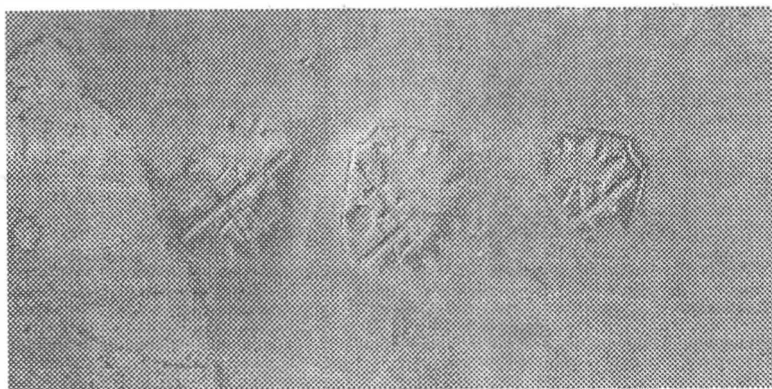
Pl. VIII 1. assiette, inv. D/1129; 2-3 détails, des marques de la ville de Sibiu, dessin et photo.

1

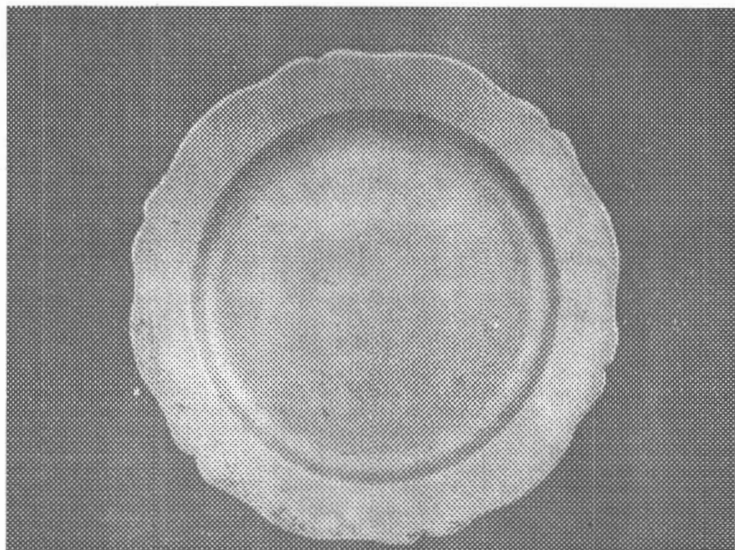
2

3

Pl. IX: 1 - farfurie, inv. D/1130; 2,3 - detalii mărci.

Pl. IX 1. assiette, inv. 3/1130; 2-3 détails, marques de la ville de Sibiu, dessin et photo.

1

2

3

Pl.X: 1 - farfurie, inv. D/1131; 2,3 - detalii mărci.

Pl. X 1. assiette, inv. 1131; 2-3 détails et marques de la quelques artisans actifs dans d'autres ateliers européens, dessin et photo

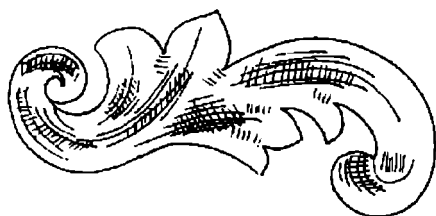

Pl. XI 1. assiette, inv. D/1132; 2 détail décoratif signature et la date

1

2

3

4

Pl. XII: 1, 2, 3 - detalii, elemente decorative; 4 - detaliu marcat.

Pl. XII detaliu sur l'assiette inv. D/1131; 1 - portrait; motifs aux méandres et animaliers; 4 marque atelier européen non-identifié.

1

2

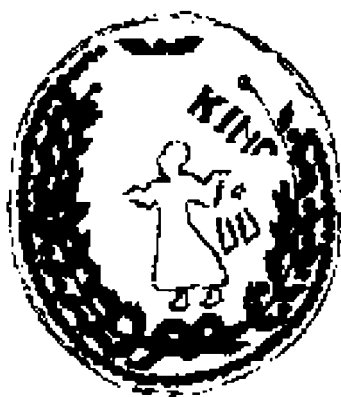
3

Pl.XIII: 1 - farfurie, inv. D/1133; 2 - detaliu, monograma meșterului; 3 - detaliu mărci.

Pl. XIII 1. assiette, inv. D/1132; 2 - détail monogramme non identifié; détail marques.

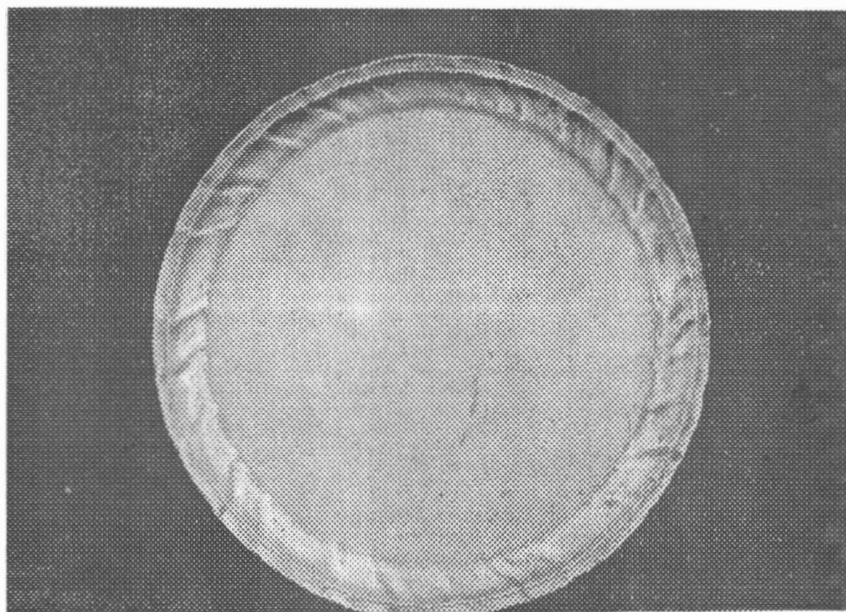
1

2

Pl. XIV: 1 - farfurie, inv. D/1133- detaliu portret; 2 - detaliu marcă.

Pl. XIV détails, assiette, inv. D/1133; 1 portrait; 2 marque atelier européen non-identifié.

1

2

Pl. V: 1 - platou, inv. D/1135; 2 - detaliu mărci.

Pl. XV 1. plateau, inv. D/1135; 2. détails des marques non-identifiées.

Pl. XVI: 1 - detaliu mărci; 2 - detaliu monograma meșterului.

Pl. XVI 1.détail, des marques sur l'inv. D/1135; 2 la monogramme de l'artisan

1

2

Pl. XVII: 1 -platou, inv. D/1136; 2 - detaliu motiv decorativ.

Pl. XVII 1.plateau, inv. D/1136; 2.détail, bouclier.

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

1

2

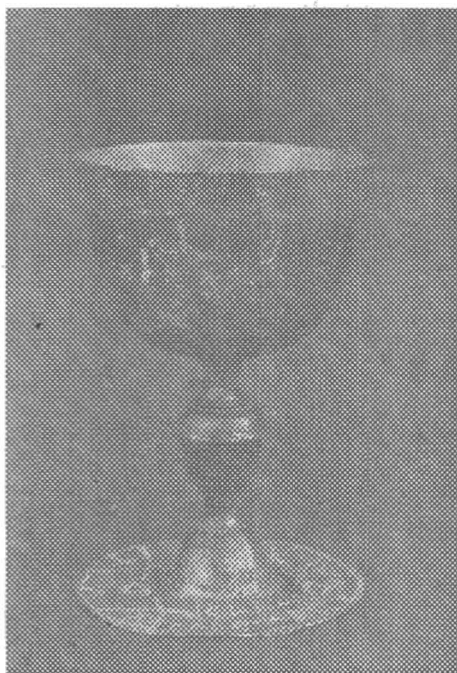
3

Pl. XVIII: 1 -castron, inv. D/1134; 2, 3 - detalii de marcă.

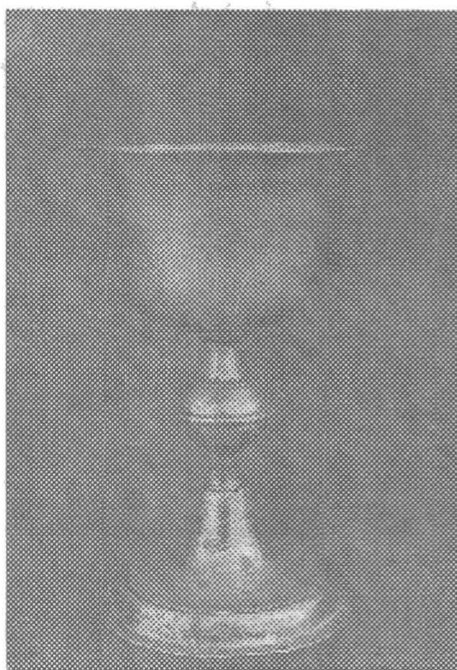
Pl. XVIII 1. bol, inv. D/1134; 2-3 détails, marques, 1814, dessin et photo

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

1

2

3

Pl. XIX: 1 - pocal, inv. D/1119; 2 - pocal, inv. D/1120; 3 - detaliu, talpă, pocal D/1119.

Pl. XIX 1.gobelet, inv. D/1119; 2 carafe inv. D/1120; 3 détail du pied de la première carafe

1

2

3

4

Pl. XX: 1 - pocal, inv. D/1117; 2, 3, 4 - detalii, motive decorative de pe cupa pocalului
Pl. XX 1. gobelet, inv. D/1117; 2-3-4 détail motif décoratif.

1

2

3

Pl. XXI: 1, 2 - detalii motive decorative, pocal inv. D/117; 3 - detaliu fus.

Pl. XXI 1-2 détails, motif décoratifs sur la coupe du gobelet D/117; 3.détail, motif décoratif sur le fuseau

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Pl. XXII: 1, 2, 3 - detalii, motivul decorativ în bandă continuă de pe cupa pocalului D/117.

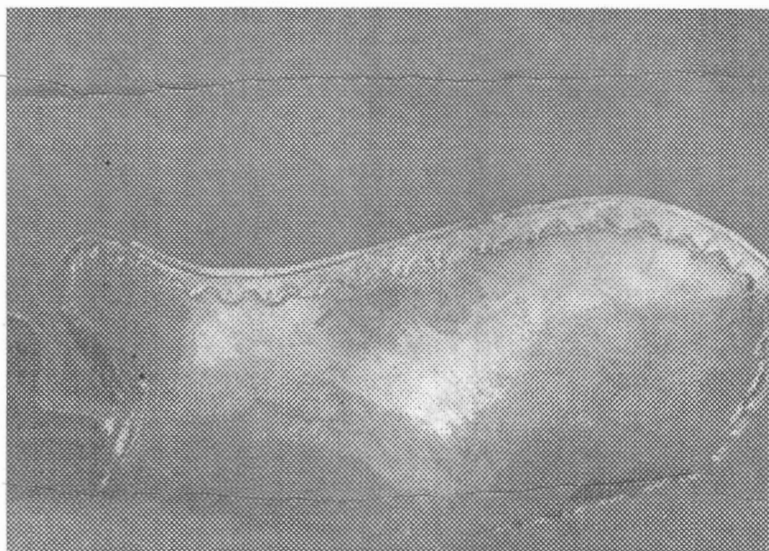
Pl. XXII 1-2-3 détails, le motif thématique sur le gobelet D/1117, dessin.

1

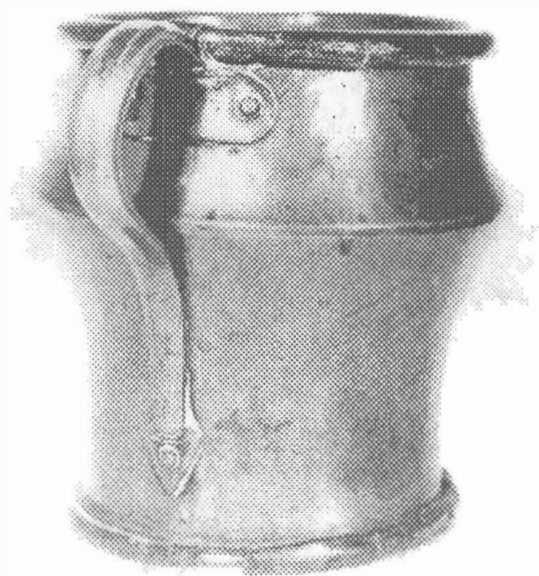
2

3

Pl. XXIII: 1 - pahar, inv. D/118; 2 - cană, inv. D/1141; 3 - detaliu, motiv decorativ, cană inv. D/1141.

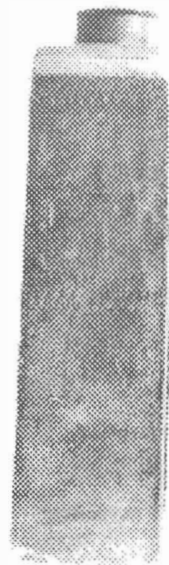
Pl. XXIII 1.verre, inv. D/1118; 2 carafe, inv. D/1141; 3. détail – décor de la partie supérieure de la carafe

1

2

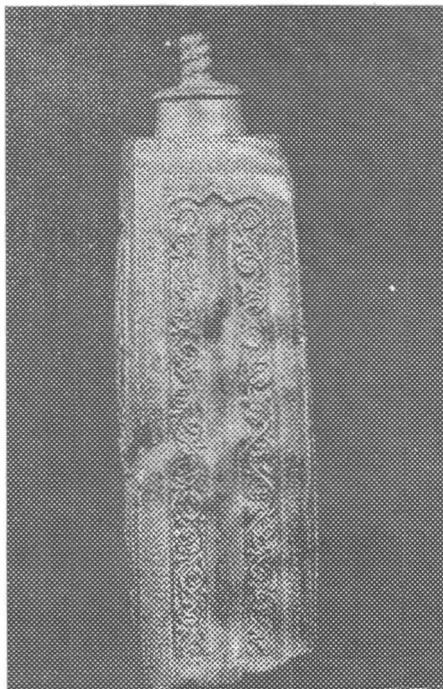
3

Pl. XXIV: 1 - vas cu toartă, inv. D/ ; 2,3 - floare inv. D/

Pl. XXIV 1. le vase à un seule anse, inv. D/1383; 2-3 flacon; inv. D. 1373.

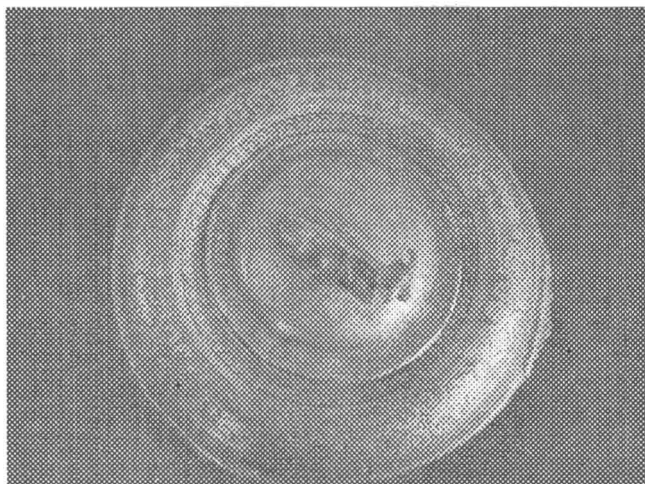
1

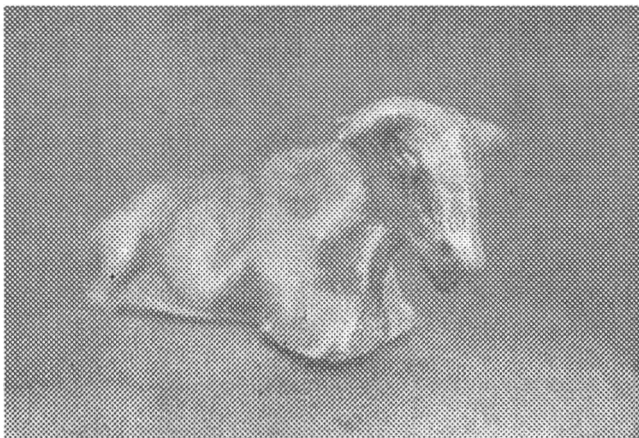
2

Pl. XXV: 1 - flacon, inv. D/1374; 2 - detaliu.

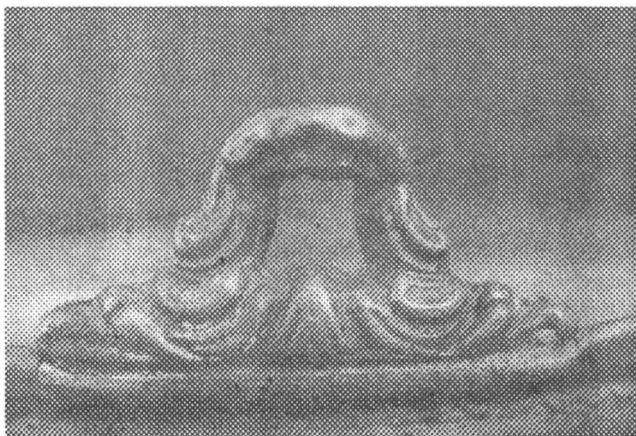
Pl. XXV 1.flacon, inv. D/1374; 2. détail latéral

1

2

3

Pl. XXVI: 1 - piesă de birou, inv. 1142; 2 - butonul capacului; 3 - detaliu de picior.
 Pl. XXVI: pièce de bureau; inv. D/1142; 2.le buton du couvercle; 3.le pied de la pièce détail.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999

MĂRTURII DESPRE PRIETENIA PICTORILOR
DIMITRIE BEREĂ ȘI GEORGE ZLOTESCU

Eugenia ANTONESCU

Pictorii Dimitrie Berea (fig. 1) și George Zlotescu (fig. 2), născuți la începutul veacului XX în orașul Bacău, devin apropiați spiritual încă din copilărie, rămânând prieteni pentru totdeauna.

George Zlotescu s-a născut în noiembrie 1906, la Bacău și a murit la 2 iulie 1983 la București. Dimitrie Berea s-a născut în 1908, tot la Bacău și moare la 6 ianuarie 1975 la Paris.

Amândoi au făcut studiile elementare și liceale în orașul natal, iar cele superioare la București, la Academia de Studii și Litere cu I. Theodorescu Sion, fiecare urmând separat și alte școli; Berea –facultatea de arhitectură din București, iar Zlotescu –pictura, între 1936-1937, la Paris cu André Lhote și Othon Friesz.

Deși în ultima parte a vieții, drumurile lor s-au despărțit, trăind fiecare la mare distanță unul față de celălalt, Zlotescu la București, Berea în străinătate din (1945-1946), prietenia lor a dăinuit, ba parcă s-a accentuat.

Deținem deocamdată, puține informații asupra factorilor care au determinat începutul acestei prietenii profunde și de lungă durată dintre cei doi și chiar dintre familiile lor.

Din Geneva, pe 2 noiembrie 1965 scrie: "Eu nu te-am părăsit nici un moment de când nu te-am văzut. Afară de dragostea frățească ce ne leagă aproape din copilărie și care în mine a fost ca o flacără ce n-a șovăit și n-a tremurat nici când în inimă ca un îndreptar, în suflet ca un simbol de puritate, ca o ființă a absolutului la care noi doi am visat încă de la început. (Această mărturisire o va repeta peste un an, în 1966).

Telegrame, scrisori, însemnări, cataloage, publicații stau mărturie ale acestor legături de prietenie.

Până în prezent, avem la îndemână doar o parte din corespondența trimisă de Berea lui Zlotescu, din care reiese clar că existau, poate, tot atâtea răspunsuri; cităm din epistola localizată și datată: Geneva, 2 XI 1965 "Scrisoarea ta, Gică, singura mea mângâiere aș vrea să-ți spun – poate singura recompensă a atâtor necazuri, sbuciumări, mizerii de tot felul, a fost și singurul meu cadou și de Sf. Dumitru și de azi".

Muzeul Național de Artă al României posedă un fond de documente "Berea" care conține 25 de scrisori adresate de acesta prietenului său Zlotescu: câteva telegrame, 7 cataloage, 19 fotografii, extrase din presă la care adăugăm alte câteva documente deținute de subsemnata (scrisori, telegrame, extrase din presă, fotografii).

Fondul documentar de la muzeu provine dintr-o donație făcută la 6 mai 1985 de către Nicolae Cristoveanu din București, tot băcăoan de origine "vechi prieten din copilărie și coleg de bancă a lui Berea la liceul din Bacău, azi George Bacovia"

Lăsând la o parte câteva telegrame duioase și calde trimise de Berea lui Zlotescu de Sf. Gheorghe există între cei doi o întreagă corespondență.

Cele 25 de scrisori reprezintă doar o parte din corespondența care a mai fost găsită după moartea lui Zlotescu, din 1983, de către Lilica, sora acestuia, care a încredințat-o lui Cristoveanu cu rugămintea să o aibă în grijă pentru a fi valorificată.

Majoritatea scriitorilor ilustrează afinitățile și preocupările celor doi pictori, concepțiile filozofice, ideile despre artă și viață, despre pictura adevărată, aspecte despre care ne vom ocupa cu alt prilej.

Subiectul nostru se restrânge la mărturisirile despre prietenia care i-a însoțit pe întregul parcurs al vieții, ca simplă relație interumană.

Nu împietăm nimic dacă dezvăluim conținutul câtorva pasaje din respectivele epistole.

Acești doi pictori – prieteni și-au propus în timpul vieții și chiar au realizat publicarea unui schimb de corespondențe. Într-o scrisoare nedată, dar care se presupune a fi din anul 1972, după plicul în care a fost găsită, Berea își exprima față de Zlotescu această dorință, cităm: "aș vrea după cum ți-am mai și vorbit deja, să public un schimb de scrisori între noi doi și să alegem pasagiile cele mai semnificative. Ți las ție această sarcină să le alegi și să le transmiți dacă găsești ceva interesant în scrisorile mele. Eu voi alege aici din ale tale"

De altfel, Catalogul "Design/Berea/1968, Rockefeller Center, New York" conține un asemenea schimb de scrisori traduse în limba engleză.

Ca să argumentăm că între ei a funcționat permanent deviza: "Prietenul la nevoie se cunoaște!", spicuim câteva mărturisiri relevante pentru a demonstra că Berea a fost și un protector, un sfătuitor a lui Zlotescu, ajutându-l material, trimițându-i de nenumărate ori bani culori sau diferite alte materiale pentru prelucrat în vederea publicării lor, dar și invers. Zlotescu i-a fost un permanent model lui Berea. Cităm din scrisoarea din 18.08.1968:

"Dragă Gică,

Răspunde-mi urgent dacă ai primit ultimul meu plic galben cu catalogul de la Acquarella, etc, etc. M-am gândit să-ți trimit o serie de culori și pensule, etc. (pe nuanțe), căci eu am rămas mai mult sau mai puțin tot la paleta pe care ne-a dat-o Sion..."

Pe de altă parte, când Berea era deja "o autoritate în materie de pictură", continuă să-i mărturisească în mai multe epistole lui Zlotescu prețuirea și considerația pe care i-o purta.

Spicuim doar din două scrisori, rânduri care relatează asemenea aspecte: în cea din 26 iulie 1966, cităm "A fost o explozie, cred, cum ar fi și pe placul tău; căci totdeauna mă gândesc ce – ar zice Gică!

Tu ai fost mereu un îndreptar, un exemplu și un simbol pentru mine, și m-ai călăuzit în viață, de când ne-am despărțit. Nu te-am uitat o clipă și am fost mereu împreună cu tine, ca atunci când eram la Bacău și ne plimbam împreună."

În scrisoarea de pe 15.04.1972, este scurt și foarte convingător: "Eu toată viața mea te-am urmat ca exemplu"

În alte scrisori, Berea așterne rânduri ce vorbesc despre adevăr și prietenie, despre îngrijorarea pentru greutățile prin care trece Zlotescu, adresându-i cuvinte de îmbărbătare, de încurajare și alinare.

"Joi, 6 iunie 1969, California, Hillsbrough.

"Setea aceasta de adevăr, inconștientă a dat naștere la artă, la dragoste și la credință. Cred că adevărata hrană de care avem nevoie este în permanență adevărul; de aceea, prietenia adevărată, de aceea, arta cea mare, de aceea, dragostea bazată pe uniunea sufletească mai mult decât cea fizică"

Sâmbătă, 10 iulie 1970, în drum spre San Francisco.

"Scumpe prietene și dragul meu Gică,

N-am scuze și cuvinte cu care să le exprim. Cum te-am lăsat atâta timp fără o vorbă de încurajare și alinare, când știu cu câte greutate, grijă și dureri te lupți; așa vrea să spun ca un "leu", dacă nu mi-ai surâde.

Dragă vechi și bun amic, ții minte ce mai râdeam noi împreună, cu cât umor priveam noi toate d'împrejur, cu cât idealism și curățenie considerăm noi sentimentele și legăturile, ca să nu mai vorbim de aspirațiile noastre către creație.

Știu că nimic din toate astea nu te-au părăsit, că ai rămas întreg după toate vitregiile și mai îndârjit ca totdeauna. Mai ține-te puțin încă tare și te ajung din urmă cu toate ajutoarele necesare. Mult a fost, puțin mai este"

În afara scrisorilor, alte trei documente pot constitui mărturii ale prieteniei și prețurii reciproce de care se bucurau cei doi.

În 1972, Berea trimite din New York, drept felicitare de Sf. Gheorghe, ziua onomastică a lui Zlotescu, un desen pe hârtie în tuș negru, 25 x 18 cm; "Sf. Gheorghe omorând balaurul", însoțit de următoarea însemnare: "Așa ai strivit tu, dragă Gheorghe Zlotescu, tot ce e simbol al răului, Dimitrie Berea"³

În afara faptului că desenul ținea loc de felicitare, el constituie și un dublu simbol, al binelui și al răului, putând citi printre cuvinte că Berea vedea în Zlotescu o forță de luptător, un învingător care depășise multe vicisitudini.

Însă o mărturie mai frumoasă, mai convingătoare despre prietenia celor doi pictori nici nu puteam constata. Catalogul expoziției "Dumitru Berea" organizată în noiembrie 1973, la Galeriile Eric din New York, este dedicat lui Zlotescu. Cităm: "Dedic acest catalog prietenului din totdeauna, lui George Zlotescu. B."*

Același exemplar consultat de noi, aflat la Muzeul Național de Artă al României, mai deține o însemnare, scrisă de însuși Berea:

"Dragul meu Gică,

Cum să fac să-ți arăt cu câtă sinceră dragoste și admirație, această dedicație este însăși inima mea, curată către inima ta curată... din care apare cheazăia că într-o zi arta adevărată să apară și ție și mie ca un adevăr. Ticu Dec. 1973"⁵

După moartea lui Berea, Alice, sora lui, trimite o scrisoare (nedată) lui Zlotescu, dar însoțită de un ferpar realizat cu ocazia parastasului din 14 februarie 1975, de la biserica Madeleine din Paris, care constituie o nouă mărturie a afecțiunii lui Berea față de Zlotescu, cităm:

"Dragă Domnule Zlotescu,

Cred că ați aflat trista veste. Cu inima îndurerată când știu cât de mult va iubit Dimitrie și cât dorea să vă mai vadă, vă scriu acum câteva rânduri..."

Mort la 67 de ani, Berea, fiu al melegurilor băcăoane pe care nu le-a uitat niciodată, a rămas unul din marii pictori români plecați peste graniță, care prin talentul, neastâmpărul și munca sa neobosită a dus la faima României.

George Zlotescu "însingurat", a lucrat din rășputeri pentru a se întreține pe el și familia sa, dar mai ales pentru "Arta cea mare și adevărată" spre care cei doi prieteni s-au îndreptat.

Fig. 1 - Dumitru Berea (arhiva Eugenia Antonescu - București)

Fig. 1 - Dumitru Berea (archive E. Antonescu - Bucarest)

Fig. 2 – George Zlotescu (autoportret)

Fig. 2 - George Zlotescu (autoportrait)

952 FIFTH AVENUE

NEW YORK N. 10021

745 2324

Berea

* sfântul George

1972

Nov./12/16

asa cu stivite
 din George Zlotescu !
 tot ce e simbol al raului
 stivite berea

Fig. 3 – Felicitare trimisă de Berea lui Zlotescu, 1972, New York.
 Fig. 3 - Félicitation envoyée par Berca à Zlotescu, 1972, New York

Dragul meu și că
cum să fac să-ți
arăț cu câtă încredere
dragă și admirabilă
arești deosebite
și în inima mea
canta cântec în
ta curând - din care
apare chemărilor - cu într-o
și asta ce adevărat
să apară și ție și mie
cu un adevărat

Ti cur
Je dedie ce catalogue a mon
compagnon de la premiere
heure, a George Zlotescu

B.

Fig. 4/5 – Dedicatie, catalog, Dumitru Berea către G. Zlotescu.
Fig. 4/5 Dédicate, catalogue D. Berea a G. Zlotescu

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999

SCRISORILE DIN COLECȚIA DR. MARCEL VAINFELD

Alina ZAHARIA

Înscriindu-se în galeria prestigioasă a marilor colecționari ai Bârladului, dr. Marcel Vainfeld se impune cu o serie de obiecte de Artă Orientală și Extrem Orientală incluse într-o colecție ce a fost donată muzeului nostru în anul 1981. Ceea ce a rămas sub tăcere, dacă se poate spune așa, sunt scrisorile și o serie de acte legate de cel ce a fost Marcel Vainfeld și implicit tatăl său, dr. Isac Vainfeld, scrisori care prezintă importanță datorită valorii lor din punct de vedere al conținutului, și nu numai.

Născut la data de 1 februarie la Bârlad, după unii în anul 1872 ("Coordonate bârlădene – culegere literară" – iulie, 1972, Bârlad, p. 36), după alții în anul 1877 ("Antologia Scriitorilor Bârlădeni" – G. Ursu și G. Nedelea, Bârlad, 1937, p. 31), Isac Vainfeld, cunoscut în lumea literară sub pseudonimul Ion Palodă, a fost stăpânit de timpuriu de o pasiune pentru literatură, pasiune ce nu l-a părăsit nici în ultimele zile de viață. A scris la "Graiul nostru", "Cronica Moldovei", "Răzeșul" "Țara de Jos", "Vremuri bune"

Studiind la Liceul "Gh. Roșca Codreanu" din Bârlad, fără a fi un elev eminent, face parte din orchestra liceului, ia parte la înființarea "Societății Cultural-Științifice" devenită ulterior "Societatea literar-științifică Stroe Belloescu", scoate în 1886 publicația "Revista", în colaborare cu scriitorul Ion D. Manolache.

În perioada studenției la Iași, Isac Vainfeld se ocupă de muzică în paralel cu studiile de medicină, cântând în formația de cameră condusă de profesorul de conservator și compozitor, Caudella.

Activitatea sa pe linie culturală este întregită prin activitatea în societatea locală "Filarmonica" și "Armonia" dar mai ales în cadrul "Academiei bârlădene", unde, în timpul ședințelor săptămânale era criticul cel mai competent, în sensul că el "comenta versurile, le analiza și dădea o sentință definitivă care era așteptată cu teamă și înfrigurare" ¹

Frecventând cursuri cu persoane din cele mai variate medii sociale se făcuse îndrăgit pentru faptul că avea cu fiecare ce discuta. A legat prietenii de durată cu mai multe personalități dintre care pictorii Stavru Tarascov, N.N. Tonitza, D. Hârlescu, scriitorii G. Tutoveanu, Emil Gârleanu, V.I. Popa și alții.

Correspondența cuprinde scrisori semnate de Elena Siminov; fratele lui Isac Vainfeld, dar cele mai multe dintre ele poartă semnătura lui Alexandru, un foarte bun prieten, cum de altfel reiese din rândurile pe care acesta i le adresează lui I. Vainfeld.

Cele doar cinci scrisori ale lui Alexandru pun în lumină într-un mod aparte

anii de prietenie cu I. Vanfield. Corespondența lor a continuat și în perioada când Alexandru se afla peste hotare, la Paris sau la Viena, împreună cu sora sa, Elena. Cele cinciscriori trimise din Paris și Viena, prin anii 1910-1911 abundă în amănunte legate de petrecerea timpului său și de preocupările localnicilor din orașele amintite. De exemplu, la Paris, din câte afirmă Alexandru francezii manifestă un adevărat cult pentru amenajarea grădinilor, parcurilor și teraselor, totul fiind "absolut unic". Se pare însă că stadiul de extaz s-a continuat la Viena, unde, deși iarnă, orașul arăta încântător. Priveștiștea a fost completată într-un mod cu totul original, "cum numai nemții sunt în măsură s-o facă". Este vorba de câteva concerte clasice la care Alexandru a asistat și a rămas "frumos impresionat de modul inteligent și instructiv cum știu nemții să răspândească muzica cea mai serioasă". Deși totul pare să se deruleze după reguli bine stabilite, există și excepții. Problema apare în momentul în care la balurile mascate vin "mai mult cocote, nu întâlnești fete cumsecade", studenții fac mai tot timpul politică și "mai rău ca la noi (adică în România), fac politică extranaționalistă, ba încă mai găsesc motive de sfadă și fac chestii religioase pe lângă celelalte", ceea ce, probabil, îi lasă un gust amar. În schimb a existat și o parte bună a lucrurilor, în sensul că, la Viena bibliotecile erau foarte bine aranjate, metodic, oferind multiple informații pentru cel ce voia să se instruiască și să cunoască.

Întors acasă, la București, îi scrie lui I. Vainfeld o scrisoare în data de 7 mai 1912, din care nu lipsesc picanteriile. Ochiul critic al lui Alexandru surprinde elemente, demne de menționat, ale vieții tepidante din capitala țării. Ca oraș, "Bucureștiul este destul de interesant pentru cel ce voiește a-i găsi ceva de văzut... sunt interesante timpurile de aici și modul de petrecere al bucureștenilor". Însă "caracterul locuitorilor de aici mi se pare tot așa de respingător ca și apetiturile lor, numai că ai ocazia să le poți evita". Sentimentul de frustrare se face simțit în următoarele cuvinte ale lui Alexandru: "Aș voi să mă duc Dumineca uneori prin împrejurimi după obiceiul ce mi-l făcusem în străinătate, dar Bucureștiul nu prea are bagatele de acestea și se vede că locuitorii lui nu le prea simțesc lipsă, pierzându-și timpul liber în vizite și fleicării".

Oare ce concluzie ar trebui să tragem din cele spuse de Alexandru? Că bucureștenii nu știau să-și folosească banii și avantajele materiale ale unui oraș mare decât în astfel de scopuri?

Suntem acum în 17 septembrie 1913, când Alexandru ne face cunoscut că soția lui I. Vainfeld fusese bolnavă, fapt pentru care ezitase să-i scrie prea curând știindu-i "sub impresia tristelor vești" "pe care i le-a comunicat "în cartea poștală" ce i-a trimis-o.

În treacăt, Alexandru amintește și de situația politică din țară că "ultima noutate este că în urma pactului între Take și Marghiloman, guvernul are să o mai ducă până la primăvară". Și, într-adevăr guvernul conservator de coaliție, format în toamna anului 1912 s-a retras la sfârșitul anului 1913 tocmai pentru faptul că succesele militare și diplomatice ale României în războaiele balcanice i-au făcut lui Titu Maiorescu și Take Ionescu să considere că sarcinile pentru care fusese format guvernul lor fuseseră îndeplinite.²

În anul 1939, și anume pe data de 16 mai, scrisoarea semnată de Elena Siminov, sora lui Alexandru, cuprinde cuvinte de mulțumire pentru mângâierea "în neagra singurătate" în care a căzut "de când s-a dus el cel mai ideal frate și cel mai scump și sincer prieten" ce a avut pe lume. Este vorba desigur de Alexandru, care se stinsese din viață în doar două luni, de un cancer de ficat "care a evoluat cu o repeziune teribilă din clipa când a fost descoperit prea târziu spre a fi operat".

Seria scrisorilor către I. Vainfeld continuă cu cea primită de la M. Kapri, din Iași, în care îi relatează starea sănătății lui I. Vainfeld, care bolnav fiind trebuia să întrerupă studiile timp de un an, ca să nu dea ocazia "redeșteptării acestor focare"

Trebuie să precizez faptul că M. Vainfeld, în acel moment, avea o afecțiune pulmonară, motiv care impunea acest repaos timp de un an. Opunându-se vehement întreruperii studiilor, dr. M. Kapri i-a propus lui Marcel o variantă cu care acesta a fost de acord; și anume să plece imediat acasă, să stea acolo până la examenul de Fiziologie "pe care îl dă, îl trece și pleacă din nou acasă pentru a sta în repaos până după vacanța Crăciunului când va reveni la Iași pentru a-și continua cursurile și va aduce un certificat medical pentru motivarea absențelor din acest răstimp". Însă, spre finalul scrisorii aflăm părerea dr.-lui Kapri "părerea mea este că Marcel poate urma cursurile mai departe, fără a mai face întreruperea până după Crăciun. Dacă în fața lui am stăruit pentru această întrerupere am făcut-o pentru el, simțind în mine un sprijin să nu ia lucrurile prea ușor și prin vreo imprudență oareșicare să nu le agraveze în adevăr. După mine, de altfel, leziunile ce se văd nu prezintă nici o gravitate și nici un motiv de îngrijorare nici în prezent și nici...", aici terminându-se această scrisoare, continuarea urmând să o intuim noi, întrucât aceasta lipsește. Cu siguranță Marcel s-a însănătoșit și și-a putut continua studiile, pentru că peste ani îl găsim exercitându-și profesiunea de medic.

Impresionantă este și scrisoarea trimisă lui Isac Vainfeld de către fratele său; scrisoare ce cuprinde fraze pline de răzvrătire și termeni de comparație. "Te luăm drept pildă, comparam faptele mele nu cu faptele tale căci vecinic erau un mister pentru mine – ci cu vorbele tale frumoase, cu morala ta, cu dogenele tale, și vărsam lacrimi și roaie de ce m-am născut așa de păcătos... Tu însă rămăseseși idealul meu. Când voiam să mă torturez pentru faptele mele rele – acum nu le mai găsesc așa de rele – mă compar cu tine... Ceea ce eu făceam cu mulți, mulți ani înainte tu faci acum, om bătrân cu idealuri, principii, cu morală, bun, cu o încredere oarbă în sfaturile tale, în adevărurile căutate de tine, mă privam de orice putea să-mi facă plăcere, de ceea ce ceilalți de vârsta mea făceau. Și nu regret, dar mai bine când te văd pe tine căzut jos. Nu, nu te teme că întorc arma. Nu te voi copleși cu morală, nu te voi sângera – dacă mai simți tu ceva – cu reproșuri. Dacă îți scriu rândurile acestea nu e pentru a te muștrăli pe tine, ci a-ți arăta cât de mult m-ai înșelat... Mă dogeneam – și asta când eram mai tânăr – de lipsă de seriozitate, de demnitate. Și dacă nu o aveam era tot din vina ta căci tu mă excludeai din cercul tău pe care atunci îl adoram – acum nu mai regret. Căci rău am fost și fără voi. Nu trebuia să vă imit pe voi... Eu, naiv, care nu știam să acopăr tot ce făceam, care nu știam să vorbesc de lucruri frumoase, eu nu pot să-ți scriu sfaturi, pot numai să te deplâng și să mi se rupă inima"

Cu aceste cuvinte se încheie scrisoarea, pe care am reprodus-o aproape în întregime tocmai pentru a evidenția sentimentul de frustrare și revoltă. Sunt evidente frământările interioare care explodează în cuvinte acide adresate fratelui.

Din cele două scrisori adresate de data aceasta dr.-lui M. Vainfeld, prima semnată de prof. liceului "D.A. Sturdza" din Tecuci – Gh. Ursu și a doua de către Gh. Macarie, aflăm amănunte despre preocupările literare și artistice ale lui Ion Palodă, acesta nefiind nimeni altul decât dr. Isac Vainfeld, care semna sub pseudonim.

În prima din aceste scrisori, cea aparținând lui Gh. Ursu este subliniată contribuția lui Ion Palodă în viața literară a Bărladului prin publicații în reviste. Autorul scrisorii continuă cu afirmația: "Nimeni poate nu păstreze o mai aleasă aducere aminte decât mine a comentariilor așa de subtile pe care le făcea acest

scriitor în cercul Academiei pe care doar Ibrăileanu în cursul de la Universitate le-a egalat...; în formația mea suflătească Ion Palodă își are rolul lui hotărâtor, iar astăzi am numai sentimente de admirație și de recunoștință față de omul de cultură aleasă cu care Bârladul adevărat se "mândrește" cu care de altfel își încheie această scrisoare.

Gh. Macarie, lector doctor la Facultatea de Filologie din Iași, lucrând la o monografie asupra pictorului D. Hârlescu îi cere amănunte și lămuriri de această dată dr.-lui M. Vainfeld, cu privire la una din lucrările pictorului amintit, știind că acesta a avut relații de prietenie cu Isac Vainfeld.³

În concluzie, materialul de față elaborat pe baza conținutului scrisorilor din Colecția Dr. Marcel Vainfeld redă imagini și aspecte ce constituie mărturii ale vieții celor două personalități marcante ale Bârladului, introducându-ne în atmosfera desfășurării evenimentelor de atunci.

THE LETTERS FROM MARCEL VAINFELD'S COLLECTION SUMMARY

This study about the letters from Marcel Vainfeld's Collection emphasizes the friendship between Dr. Isac Vainfeld, Marcel Vainfeld's father, and important personalities in romanian culture and not only, aspects from social life of those times, from our country but also from abroad; aspects from his personal life, eloquent from this point of view being the letter sent to Isac Vainfeld by his brother, from wich we can see the relationship between them.

The stuff which has been presented is accompanied by some fragments from the letters and also by photos, which illustrates and confirms the affirmations that have been made.

NOTE

Lilica Nicola – "O viață închinată culturii bârlădene, *Ion Palodă* și Academia Bârlădeană" în "*A VIII-a întâlnire a bârlădenilor din București – 7 noiembrie 1981*" după G.G. Ursu, "*Lumina*", Bârlad, III, 29-30 august 1947, p. 6.

² Keith Hitchins – "*România 1866-1947*", Ediția a II-a, București, 1998, p. 144.

³ Lucrarea semnată de D. Hârlescu, datată 1908, a fost achiziționată de dr. Isac Vainfeld și donată Muzeului "Vasile Pârvan" în anul 1935.

[illegible]

Ann. N.Y. Acad. Sci.

[illegible]

1890-1891
 1892-1893
 1894-1895
 1896-1897
 1898-1899
 1900-1901
 1902-1903
 1904-1905
 1906-1907
 1908-1909
 1910-1911
 1912-1913
 1914-1915
 1916-1917
 1918-1919
 1920-1921
 1922-1923
 1924-1925
 1926-1927
 1928-1929
 1930-1931
 1932-1933
 1934-1935
 1936-1937
 1938-1939
 1940-1941
 1942-1943
 1944-1945
 1946-1947
 1948-1949
 1950-1951
 1952-1953
 1954-1955
 1956-1957
 1958-1959
 1960-1961
 1962-1963
 1964-1965
 1966-1967
 1968-1969
 1970-1971
 1972-1973
 1974-1975
 1976-1977
 1978-1979
 1980-1981
 1982-1983
 1984-1985
 1986-1987
 1988-1989
 1990-1991
 1992-1993
 1994-1995
 1996-1997
 1998-1999
 2000-2001
 2002-2003
 2004-2005
 2006-2007
 2008-2009
 2010-2011
 2012-2013
 2014-2015
 2016-2017
 2018-2019
 2020-2021
 2022-2023
 2024-2025
 2026-2027
 2028-2029
 2030-2031
 2032-2033
 2034-2035
 2036-2037
 2038-2039
 2040-2041
 2042-2043
 2044-2045
 2046-2047
 2048-2049
 2050-2051
 2052-2053
 2054-2055
 2056-2057
 2058-2059
 2060-2061
 2062-2063
 2064-2065
 2066-2067
 2068-2069
 2070-2071
 2072-2073
 2074-2075
 2076-2077
 2078-2079
 2080-2081
 2082-2083
 2084-2085
 2086-2087
 2088-2089
 2090-2091
 2092-2093
 2094-2095
 2096-2097
 2098-2099
 2100-2101
 2102-2103
 2104-2105
 2106-2107
 2108-2109
 2110-2111
 2112-2113
 2114-2115
 2116-2117
 2118-2119
 2120-2121
 2122-2123
 2124-2125
 2126-2127
 2128-2129
 2130-2131
 2132-2133
 2134-2135
 2136-2137
 2138-2139
 2140-2141
 2142-2143
 2144-2145
 2146-2147
 2148-2149
 2150-2151
 2152-2153
 2154-2155
 2156-2157
 2158-2159
 2160-2161
 2162-2163
 2164-2165
 2166-2167
 2168-2169
 2170-2171
 2172-2173
 2174-2175
 2176-2177
 2178-2179
 2180-2181
 2182-2183
 2184-2185
 2186-2187
 2188-2189
 2190-2191
 2192-2193
 2194-2195
 2196-2197
 2198-2199
 2200-2201
 2202-2203
 2204-2205
 2206-2207
 2208-2209
 2210-2211
 2212-2213
 2214-2215
 2216-2217
 2218-2219
 2220-2221
 2222-2223
 2224-2225
 2226-2227
 2228-2229
 2230-2231
 2232-2233
 2234-2235
 2236-2237
 2238-2239
 2240-2241
 2242-2243
 2244-2245
 2246-2247
 2248-2249
 2250-2251
 2252-2253
 2254-2255
 2256-2257
 2258-2259
 2260-2261
 2262-2263
 2264-2265
 2266-2267
 2268-2269
 2270-2271
 2272-2273
 2274-2275
 2276-2277
 2278-2279
 2280-2281
 2282-2283
 2284-2285
 2286-2287
 2288-2289
 2290-2291
 2292-2293
 2294-2295
 2296-2297
 2298-2299
 2300-2301
 2302-2303
 2304-2305
 2306-2307
 2308-2309
 2310-2311
 2312-2313
 2314-2315
 2316-2317
 2318-2319
 2320-2321
 2322-2323
 2324-2325
 2326-2327
 2328-2329
 2330-2331
 2332-2333
 2334-2335
 2336-2337
 2338-2339
 2340-2341
 2342-2343
 2344-2345
 2346-2347
 2348-2349
 2350-2351
 2352-2353
 2354-2355
 2356-2357
 2358-2359
 2360-2361
 2362-2363
 2364-2365
 2366-2367
 2368-2369
 2370-2371
 2372-2373
 2374-2375
 2376-2377
 2378-2379
 2380-2381
 2382-2383
 2384-2385
 2386-2387
 2388-2389
 2390-2391
 2392-2393
 2394-2395
 2396-2397
 2398-2399
 2400-2401
 2402-2403
 2404-2405
 2406-2407
 2408-2409
 2410-2411
 2412-2413
 2414-2415
 2416-2417
 2418-2419
 2420-2421
 2422-2423
 2424-2425
 2426-2427
 2428-2429
 2430-2431
 2432-2433
 2434-2435
 2436-2437
 2438-2439
 2440-2441
 2442-2443
 2444-2445
 2446-2447
 2448-2449
 2450-2451
 2452-2453
 2454-2455
 2456-2457
 2458-2459
 2460-2461
 2462-2463
 2464-2465
 2466-2467
 2468-2469
 2470-2471
 2472-2473
 247

[illegible]

Scrisoare de la Alexandru
(Buc., 7 mai 1912) pentru I. Vainfeld)

I. Vainfeld

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**UN OBIECT INSOLIT DIN COLECȚIA MUZEULUI
NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI – MUMIA
PREOTULUI ZEULUI AMON, BES, “SCULPTOR AL
SĂLII DE AUR”**

Cătălina OPASCHI

În colecțiile Muzeului Național de istorie a României , cercetătorul curios poate avea surpriza de-a descoperi uneori obiecte insolite care reverberează ecoul unor civilizații străvechi și îndepărtate. Este cazul unei mumii egiptene, obiect destul de rar întâlnit în muzeele românești. Pentru a reconstitui drumul ei până aici trebuie să ne întoarcem în timp urmărind pașii unui mare bărbat de stat, diplomat, politician, om de cultură și fondator de școală medicală națională, dr. Nicolae Kretzulescu.

La sfârșitul anului 1868, împreună cu soția sa Sofia, fetița de patru ani (viitoarea soție a lui Al. I. Lahovary) și guvernanta sa, Nicolae Kretzulescu pleacă într-o călătorie în Egipt, care va dura trei luni.

Din conceptul unei scrisori adresate unui înalt personaj nenumit (probabil turc, căci scrisoarea urma să fie înmănată prin fratele său Scarlat, “E. S. Hajdu Effendy, la Viena, pentru a o transmite A.V.”) aflăm că s-a bucurat de sprijinul acestei Altețe, care l-a recomandat vice-regelui Egiptului. “Călătoria pe care am făcut-o pe Nil până dincolo de Cataracte, în afară de noutatea țării și agrementul temperaturii... care m-au încântat, a fost de cel mai mare interes pentru mine. Am admirat de-a lungul Nilului minunile civilizației cele mai îndepărtate a vechilor egipteni” Pe de altă parte, N. Kretzulescu mărturisește: “Am fost foarte mulțumit , la urma urmei, să mă pot îndepărta un pic de țara mea și să mă sustrag astfel pentru câteva luni , supărării pe care mi-o cauzează starea de lucruri de la noi, față de care nu pot rămâne indiferent. A.V. care a luat parte foarte activ la tot ceea ce s-a făcut în favoarea țării mele căreia-i poartă cel mai mare interes, îmi va permite să-i vorbesc puțin de treburile mele... În 1866, câțiva militari fără minte au comis aproape o crimă, aş putea spune și pentru a o justifica s-au folosit de calomnii... tot ce se făcuse până atunci era rău, oribil cei care fuseseră ultimii la putere erau numiți hoți și trădători.”

Arăta că noua conducere nu mai are același prestigiu și nici instituțiile statului nu se mai bucură de aceleași încredere..¹

Desigur, N. Kretzulescu se referea la lovitura de stat care îl înlăturase pe Al. I. Cuza și cu care nu fusese de acord. Ca un om chibzuit a înțeles să-și ia o

distanță față de evenimente, el fiind unul din colaboratorii fostului domnitor. Profitând de faptul că mătușa sa, Eliza Caracaș era căsătorită cu baronul E. Thermir, consulul prusac în Egipt a plecat în călătorie. Să nu uităm că veacul al XIX-lea a fost cel al redescoperirii vechilor civilizații antice. Egiptul, Babilonul, Assiria, Grecia antică au reintrat în atenția cercetătorilor prin vestigiile scoase la lumină de săvanți, amatori sau diplomați interesați de istorie. Noul interes pentru studiile și cercetările arheologice au creat o adevărată furie a colecționării "antichităților" și chiar un stil neoclastic în arhitectură și arta decorativă.

N. Kretzulescu a ținut un jurnal al acestei călătorii, permițându-ne să-l putem urmări în Egipt, prezent nu numai în situri istorice, ci și în palatele înalților demnitari, la baluri diplomatice, la curse, sau interesat de plantațiile de trestie de zahăr, sisteme de irigație construcții de șosele și orașe.

Se conturează astfel o imagine a Egiptului de la sfârșitul secolului în care tradiția se îmbina cu timidele încercări de modernizare și implantare a civilizației europene.

Plecați din București în 14 decembrie 1868, au ajuns la Constantinopol, prin Giurgiu, la 17 decembrie, de unde s-au îmbarcat pentru Alexandria în 26 decembrie, "pe Juno, vaporul cu elice al (Companiei) Loyd"²

La 1 ianuarie 1869 ajung în Alexandria unde N. Kretzulescu observă "străzile principale bine alinate și bordate de case destul de înalte, cu două-trei etaje, toate cu balcoane și acoperișuri-terasă" Cu un tren special ajung la Cairo, remarcând pe parcurs "admirabila cultură a câmpurilor, cu canale de irigație în toate direcțiile, palmieri, sicomori, accacia. Satele din pământ ars, fără trotuare, cu aspect de ruine, abundență de asini și cămile... femei înfășurate din cap până-n picioare cu pânze albe și albastre, ca niște mase informe, bărbații toți cu picioarele goale, turbane albe, pe fes, mantii de pânză..."³

În trei ianuarie, pe câmpia Abassyé, de lângă Cairo, la cursele de cai și cămile, este prezentat Vice-Regelui. Sunt descrise tribunele pline de diplomați, oficialități locale, lume elegantă, echipaje strălucitoare, "cavassii" de la Curte îmbrăcați ca arnăuții noștri. Peste câteva zile, este invitat la balul de la Vice Rege, în palatul Geziret, construit pe o insulă a Nilului, este încântat de splendoarea edificiului și somptuozitatea petrecerii. A doua zi este primit la Vice-Rege în audiență și acesta îi pune la dispoziție un vapor cu toate facilitățile timpului, personal și un secretar vorbitor de limba franceză, pentru a le fi interpret.

Până la plecarea în croazieră vizitează mormintele califilor, palatul Geziret, pe îndelete și, evident, piramidele. Remarcă mulțimea lucrătorilor care construiau drumul spre piramide și spre pavilionul Vice-Regelui. Notează cu încântare că a urcat pe o piramidă în numai 23 de minute, dar odată ajuns sus, n-a avut curajul să privească în jos, deși l-a copleșit "magnifica panoramă" a orașului Cairo și a deșertului. După anevoioasa coborâre, a vizitat și interiorul piramidei (lui Keops), pătrunzând printr-un coridor scund și întunecos până în camera interioară (care) conține un sicriu de granit"⁴

În 28 ianuarie, după ce vizitase Heliopolis, familia Kretzulescu pleacă în Egiptul de Sus, pe Nil. Trec în Gizeh, locul celor trei mari piramide din Dinastia a IV-a, iar la Beni-Hassan cumpără de la un țărăn primele "antichități" din viitoarea colecție, "un scarabeu mic și un talisman". Despre vestigiile de la Beni-Hassan nu dă detalii, deși aici se găseau 39 de hypogee, unele aparținând unor conducători ale nomei Oryx, picturile de aici constituind una din sursele importante de informații pentru viața cotidiană în timpul Dinastiilor XI și XII (cca. 2133-1786 î.H.).

La Tel-el-Amarna "grotele" nu i se par interesante, probabil hypogeele nu

fuseseră încă puse în valoare⁵. La trei februarie vizitează o mănăstire coptă, "Sf. Gheorghe", din Akmin, prezentând pentru prima dată o descriere a unui astfel de monument. Construcția ridicată în urmă cu 50 de ani pe o înălțime avea "un zid mare de piatră neagră, pătrat, în interior cocioabe descoperite... servind ca adăpost câtorva familii de țărani copți negri, dar de un frumos tip și femei și bărbați... o altă curte unde era o biserică strâmtă, de la E la V și lungă, dimpotrivă, de la N spre S, având patru cupole mici, la rând: altarul în lemn, încrustat cu ornamente în formă de cruce și arabescuri, imagini înfățișând Sf. Fecioară și Sf. Gheorghe"⁶

La Abydos vizitează templul cu colonadele și sălile lui "scoase la lumină acum doi ani" (an 1867) și câteva morminte⁷. La Denderah, agentul consular al Prusiei îi prezintă exoticele dansatoare egiptene, care însă îi fac o impresie detestabilă, muzica "dezgustătoare și zgomotoasă", dansul "foarte indecent, lasciv și provocator"⁸

La Luxor întâlnește vaporul Prințului de Galles, care vizita pe celălalt mal ruinele Thebei și regretă că vestigiile templului sunt sufocate de cocioabele felahilor. La Karnak în schimb, templul i se pare "într-adevăr minunat prin grandoearea a ce mai este încă în picioare... arcuri de triumf (!), alei de sfincși, magnificența acestor temple...", desigur vestigiile templului lui Amon și aleile sfincșilor criocefali. Au vizitat apoi mormintele regale și "coloșii de la Anemon, care sunt enormi și care merită într-adevăr să fie văzuți". Era vorba de coloșii din fața templului lui Amenophis III (1045-1367), din V Thebei, înălți de 15 m, statuile monolitice ale regelui, care scoteau sunete ciudate la răsăritul soarelui. Aici nota că "mormintele au fost deschise de localnici pentru a căuta mumii și care vând excursioniștilor diferite bucăți de corp"⁹

De aici N. Kretzulescu mai cumpără "6 ibiși îmbălsămați, o bucată de țesătură și câteva obiecte mici"

Periplul continuă cu vizitarea localității Medinet – Habu "care înainte de 1858 era, se pare îngropat sub satul cu același nume". Este impresionat de mărimea construcțiilor și de "sculpturile și picturile hieroglifice", remarcând că peristilul care mărginea cele trei curți avea încă multe coloane intacte.¹⁰

În 10 februarie, pe malul de E al Nilului vizitează localitatea El Kab, din sudul orașului Theba, vechea capitală a Regatului de S., citadela zeiței-vultur Nekhbet și localitatea Etfon" (probabil Edfu), unde remarcă ruinele templului lui Horus, fiind copleșit de numărul și frumusețea de "sculpturi și picturi foarte bine conservate, nici o bucățică de spațiu nu e goală". Probabil se referea la ruinele templului construit de Ptolomeu al III-lea (246-222 î.H.), care sunt cele mai bine conservate, un adevărat compendiu al religiei egiptene: ritualuri zilnice, imnuri, lista normelor egiptene. Aici își îmbogățește colecția cu "doi scarabei, două monede vechi și un inel de aramă fasonată care făcuse parte dintr-un obiect"¹¹

Ultima mare oprire din călătoria pe Nil este făcută pe insula Elefantina, la Assuan, unde întâlnește din nou cortegiul prințului de Galles. N. Kretzulescu descrie locul ca "magnific", fluviul făcând multe meandre printre stânci, "prezentând peisaje dintre cele mai pitorești". Sesizează prezența numeroșilor nubieni, "femeile fără văl și purtând pantaloni lungi... nubienii nu sunt urâți, în ciuda pielii lor negre; aproape toți poartă cercei, inele în nas, colierul din tot felul de perle și brățări de argint"¹²

După o scurtă plimbare spre Cataracte, observând în drum cartiere de granit exploatate încă din antichitate, vaporul care-i purtase de-a lungul "Marelui Hapi" se întoarce spre Alexandria. La Luxor, agentul consular îi dăruiește un mic crocodil împaiat. La începutul lunii martie, N. Kretzulescu se va imbarca de la Alexandria cu destinația Marseille. Ultima notiță din jurnalul egiptean datează 1

aprilie, când semnează trecerea pe lângă insula Kandia, în drum spre Franța.

Jurnalul acesta ne relevă alte laturi ale personalității lui N. Kretzulescu: marea disponibilitate de acumulare individuală, curiozitatea, spiritul de observație ascuțit, discernământ și talent în conturarea unui personaj, în descrierea unui loc sau a unei scene animate de zeci de personaje. Egiptologia era o modă atunci când subiectul l-a captivat ca pe un intelectual avizat și interesat de istorie. A făcut acest voiaj într-o perioadă de dezamăgire în planul activității de politician, dar care a însemnat un câștig spiritual și nu numai. În anii care vor urma, Nicolae Kretzulescu va deveni diplomat, reprezentând România în Italia, Germania, Rusia și Franța. Cunoașterea cercurilor diplomatice internaționale, începută în timpul exilului din Turcia, de după 1848, continuată apoi în timpul cât a fost prim-ministru al Domnitorului Al. I. Cuza și consolidată acum în cercul diplomatic al unchiului său, baronul Thermin, îi va permite să evolueze cu o mai mare dezinvoltură și în deplină cunoștință de cauză în această lume.

Întorcându-ne la mumia aflată în Muzeul Național de istorie din București, precizăm că aceasta i-a fost dăruită lui N. Kretzulescu de Vice-Regele Egiptului, în timpul acestui voiaj. Mulți dintre colecționarii de antichități înțelegeau să se bucure în cerc restrâns de achizițiile lor. N. Kretzulescu a înțeles că prezența în România a unei astfel de rarități nu putea să rămână necunoscută de marele public.

Imediat după întoarcerea din Egipt, la 12 iulie el adresează Ministerului Culturii următoarea scrisoare:

“În călătoria mea în Egipt am putut face achizițiunea unei momii, obiect foarte rar de dobândit astăzi și care, după cum cunoașteți, nu se află decât prin muzeele capitalelor cele mari. Muzeele noastre ne posedând până acum un astfel de obiect demn de toată curiozitatea sub mai multe puncte de vedere, me simt fericit a-l oferi Muzeului nostru Național din București. În alăturata descrițiune, tradusă din franciozește și pe care o datorez amabilității D. Marietti-Bey, Directori Muzeului de Antichități din Cair, bărbat vestit în cunoștința scripturi hieroglyphice veți găsi explicațiune hieroglyphelor și emblemelor care se află pe sarcofagul momiei. 1869 iulie 12”.¹³

Două zile mai târziu, Ministrul Al. Crețiescu îi mulțumește pentru donația mumiei, “cea d’întăiu ce intră în Muzeul nostru, împreună cu crocodilu și cele alte trei Ibis pe care le-ați dăruit Terrei Dumneavoastră” Directorul îl anunță că a luat toate măsurile pentru a primi cum se cuvine acest dar, “în condițiunile cele mai bune... și de conservare” și îl ruga să mai rețină obiectele câteva zile, dorind ca sarcofagul să fie deschis numai în prezența donatorului.¹⁴ Acesta s-a deschis în casa vărului lui N. Kretzulescu din str. Știrbei Vodă, invitat fiind și Principele Carol I, la acest eveniment.¹⁵

Atitudinea dr. N. Kretzulescu față de locul de păstrare și conservare a prețioasei “momii” nu trebuie să ne mire, deoarece el s-a numărat printre fondatorii Muzeului Național de Antichități din București.

Ziarul “Trompeta Carpaților” din vara anului 1869 relatează pe larg despre donația și descria amuletele găsite asupra mumiei, așa cum fuseseră interpretate de Marietti-bey: “Cadavrul este al lui Bes-an, fiul lui Petisis, nepotul lui Ankh-ef-en-Khus, preot al zeului Amon din Theba. A trăit în a 18-a Dinastie a regiilor Egiptului, în al 16-lea secol înainte de Christos. Ieroglifile exprimă rugăciuni, cele de dinainte la Amachis (probabil Anubis), cele din stânga la Thoum (probabil Toth) și cele din dreapta, la Ra. Pre creștetul capului, un scarabeu cu aripi simbolul resurecției promisă lui Bes-an. Pre pept, uă figură mare a lui Chenouphis (Horus?) cu aripi pre extremitățile cărora se află uă pasere cu capu de om, simbolul sufletului răposatului (probabil

"Ba-ul defunctului). Mai jos, zeul Ra, asemenea cu aripi întinse, întocmai ca Chenouphis, el ține în ghiarele sale cele două sigiluri ale eternității, în dreapta și în stânga patru genuri ale lumii, păzitorii organelor abdominale. Partea inferioară a sarcofagului este ocupată cu figuri ale divinităților Isis și Nephtis. Este de observat admirabilu mod cu care aripele acestor două divinități sunt îmbinate. La picioare Aperu al Nordului și Aperu al Sudului, păzitorii cailor (?) cerești. În spate un Osiris Tatou" ¹⁵

Arborele genealogic transmis ne pune în față trei generații de preoți ai zeului suprem Amon, protectorul Thebei. Probabil funcția era transmisibilă de la o generație la alta, în anumite împrejurări. Dar prin prezența sa, mumia însumează esențialul religiei vechilor egipteni, care prin mumificarea corpurilor materializau mitul osiriac. Osiris, divinitate a nordului, a fost ucis de fratele său Seth, divinitate a sudului, corpul său a fost tăiat în bucăți și răspândit în tot Egiptul, pentru a nu putea renaște în lumea spiritelor. Soția sa Isis, împreună cu fiul lor postum, Horus vor aduna resturile trupului, iar Toth și Anubis l-au îmbălsămat, Anubis înfășurându-l în fâșii subțiri de pânză.

Osiris este arhitectul divin al mumiiilor, păstrate pentru existența eternă, în cealaltă viață. Ultima etapă a mumificării trupurilor, după ce rămăneau 70 de zile într-o baie de natron, era înfășurarea cu fâșii subțiri de pânză, impregnate cu substanțe conservante, sub care, în anumite locuri stabilite ritual se puneau diverse amulete. După cum reiese din textele "Cărții morților", acestea aveau menirea de a păzi sufletele defuncților de încercările lumii de dincolo cu ajutorul inscripțiilor sau formulelor magice cu care erau încărcate. Amuletele și scarabeul sunt nelipsite din ritualul morților care trebuiau să treacă prin dificila încercare a "judecății lui Osiris" și a cântării inimii. Scarabeul era asimilat lui Ra-Kheper și avea rolul de "mărturisitor" al inimii defunctului, susținându-l în timpul judecății.

Ritualul înmormântării avea o importanță copleșitoare în viața vechilor egipteni, pentru care se pregăteau din timp, mormântul reprezentând locul unde omul se transforma devenind spirit transfigurat ("sakh"). Osiris reprezenta prototipul tuturor celor care sperau să poată înfrânge moartea. Triumfând asupra morții, Osiris devine o ființă spirituală, inițiată și judecător suprem al tuturor celor morți. Ajunse în fața sa, sufletele defuncților sperau să poată trece cu bine încercările judecății și ale "cântării inimii", cu ajutorul formulelor magice și al rugăciunilor înscrise în "Cartea morților" și pe amuletele ce însoțeau mumia asigurându-le succesul. ¹⁷

Sinteza religioasă realizată de egipteni în cadrul căreia cultul morților este punctul central și-a dovedit perenitatea menținându-se până la sfârșitul civilizației lor. Concentrând într-un tot: eternul - cursa soarelui, tragicul - uciderea lui Osiris și efemerul - existența umană, fiecare muritor putea spera la un destin etern, și regal în cealaltă lume.

Bănuim că Nicolae Kretzulescu a mai adus și la alte "antichități", din căci în 1929, fiica sa Ana Lahovary adresase o scrisoare "Fundației Egiptologice Regina Elisabeta" a Muzeului Regal din Bruxelles, pentru identificarea unei "mici mumii din faianță albastră", aflată în posesia sa. Directorul Fundației, Jean Capart identifică piesa ca fiind o figură funerară a Reginei Mout-m-Hat, soția lui Pinedjem I, din a XXI-a Dinastie. Era al treilea mare preot al Thebei, dintre 1085-950 î.H., când orașul a fost condus de Regi-preoți. Istoricul era sigur că, obiectul provenea din faimoasa ascunzătoare de mumii de la Deir-el-Bahari, unde se află templul funerar al Reginei Hatshepsut (1503-1482). ¹⁸

O mențiune din scrisoare este însă importantă pentru mumia descrisă mai sus: "Cât despre siciul mumiei din Muzeul Național, inscripțiile sunt în numele lui

Osiris, tată divin al lui Amon (pt.) preotul care trăiește în Karnak, sculptor al sălii de aur (atelierul) templului lui Amon, Basaiou (variantă Bes), voce a adevărului (epitet al defuncțiilor), fiu de preot sculptor al templului lui Amon, Paduaset (cel dat lui Isis), voce a adevărului, fiul celui cu aceeași funcție, Ankhf-en-Khonsu, voce a adevărului.”¹⁹ Jean Capart considera însă că Bes a trăit în epoca Dinastiilor XXI-XXII (1085-950 și 950-730 î.H.), nu în sec. XVI î.H. În timpul celor 60 de ani de la prima evaluare a mumiei, cercetările în domeniul egiptologiei avansaseră îmbogățindu-se cu numeroase alte contribuții în domeniu. Bănuim că cea de-a doua datare poate fi mai precisă.

Mumia a trecut prin mai multe muzee. De la Muzeul Național de Antichități, la Institutul de Arheologie, apoi la Universitatea București și în fine la Muzeul Național de Istorie. În momentul de față este expusă într-o expoziție temporară. Probabil într-o viitoare reorganizare a Muzeului își va găsi locul permanent printre exponate.

NOTE

¹ Arhivele Naționale ale României, *Kretzulescu – Lahovary*, d. 292, f. 90 (în continuare A.N.R.)

² *Ibidem*, f. 23.

³ *Ibidem*, f. 25.

⁴ *Ibidem*, f. 30.

⁵ *Ibidem*, f. 37; vezi Guy Rachet, *Dicționar de civilizație egipteană*, Larousse, București, 1997, p. 63.

⁶ A.N.R., Kretzulescu-Lahovary, d. 292, f. 40.

⁷ *Ibidem*, f. 42; Aici se află mormintele regilor Egiptului unificat, ale reginelor și curtenilor. În timpul Dinastiei a V-a pătrunde cultul lui Osiris (2499-2345), dar abia în timpul Dinastiei a XI-a (2133-1991), Antef al II-lea îi va dedica lui Osiris și aici se vor desfășura celebrele “mistere” ale zeului. În timpul Dinastiei a XIX-a atinge apogeul dezvoltării sale (1320-1200); templele din timpul lui Sethi I (1318-1304) și Ramses al II-lea (1304-1237), “Osireionul” cu galeria pe pereții căreia se află texte din “Cartea morților”, etc.

⁸ *Ibidem*, f. 42; vestigii din timpul Ptolemeilor și Imp. Roman.

⁹ *Ibidem*, f. 45.

¹⁰ *Ibidem*, f. 46; aici se găsea de fapt templul funerar al lui Ramses al III-lea, unul din cele mai bine păstrate; construcțiile de pe vremea lui Amenofis I (1546-1526 î.H.), emanând puterea faraonului și marea Egiptului în epoca sa, de fapt ultima manifestare remarcabilă a puterii egiptene.

¹¹ *Ibidem*, f. 48; la El-Kab se află monumentele din perioada târzie, din timpul Regatului Nou, morminte ale Dinastiilor a XI-a (2133-1991 î.H. și a XVIII-a (1567-1320 î.H.), cele mai importante datând din timpul lui Achoris (sec. IV î.H.); Edfu este fosta capitală a nomei a II-a din Egiptul de Sus, numită Djeb; păstrează urme din timpul primei Dinastii (cca. 3100-2890 î.H.); templul lui Horus este acoperit de inscripții și picturi descriind legenda luptei sale cu Seth urme mai recente din timpul lui Ptolemeu al III-lea Evergetul.

¹² *Ibidem*, f. 50-51; insula Elefantina, numită Abu a fost capitala primei nome a Egiptului de Sus, sub protecția zeului cataractelor Khnum și a zeilor Anukis și Satis; era un punct important pe drumul comercial spre Nubia și centru de exploatare a zăcămintelor de granit utilizat la construcția palatelor și templelor; în sec. VI î.H. egiptenii au instalat o colonie militară evreiască de la care au rămas urmele unui templu al lui Iahve; s-au mai descoperit papirusuri scrise în aramaică, din timpul

ocupației persoane.

¹³ *Ibidem*, f. 91.

¹⁴ *Ibidem*, f. 92.

¹⁵ Nicolae Potra, *Din Bucureștiul de ieri*, București, 1999, p. 437.

¹⁶ *"Trompeta Carpaților"*, nr. 475/1869.

¹⁷ Mircea Eliade, *"Istoria credințelor și ideilor religioase"*, București, 1992, p. 116.

¹⁸ *A.N.R.*, Kretzulescu-Lahovary, d. 292, f. 97

¹⁹ *Ibidem*, p. 97; statueta ar putea fi un "ushebtî" al reginei defuncte, astfel de statuete apărând în timpul Regatului Mijlociu (2060-1786 î. H), cu menirea de-a înlocui persoana celui mort la corvezile impuse de zei în lumea de dincolo de mormânt; în cap. V al "Cărții morților" ele sunt invocate arătându-se explicit care sunt invocate arătându-se explicit care era menirea lor; în timpul Regatului Nou (1567-1085) aceste "ushebtî" ale persoanelor importante erau făcute mai ales din ceramică smălțuită albastru.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999

**PERSONALITĂȚI ALE CULTURII CARE AU SUSȚINUT
DEZVOLTAREA ACTIVITĂȚII MUZEISTICE DIN
ROMÂNIA**

Adriana IONIUC

Perioada interbelică, deși relativ scurtă, este densă în realizări. Efectele Marii Uniri din 1918 au fost multiple, influențând sfera politicului, socialului, economicului și a culturii. Din perspectiva demersului nostru interesează, cu precădere, acest ultim aspect, asupra căruia ne propunem să insistăm.

După 1918, în România n-a existat un program cultural conceput la nivel central, coerent și cu perspective reale. Dar în schimb, în numeroase domenii s-au înregistrat rezultate notabile. Unul dintre acestea a fost legat de muzeistică. În rândurile de față dorim să subliniem doar un aspect al problematicii: maniera în care dezvoltarea sectorului muzeal a fost susținută de mari personalități, care au dominat prima jumătate a secolului nostru.

Așadar, ne-am oprit asupra unor savanți – lista fiind, evident, parțială și subiectivă - care au dat strălucire unei epoci și, prin profilul lor științific și autoritatea cuvântului și faptei fiecăruia, au dat impulsuri decisive în sfera activității muzeelor. Nu întâmplător toți sunt istorici (indiferent de specializare), căci, după cum considera și Petre P. Negulescu, studiile cu caracter istoric au ilustrat cu precădere cultura interbelică¹

Așadar, recapitulând aspecte, cunoscute sau inedite, legate de activitatea depusă în sprijinul dezvoltării muzeelor vom apela, desigur, pe lângă succinte și necesare repere biografice, la exemplificări strict conexe cu subiectul tratat. Selecția noastră s-a oprit, și din motive legate de spațiu, doar la Orest Tafrali, Alexandru Tzigara-Samurcaș, Vasile Pârvan, Alexandru Lapedatu, Nicolae Iorga și Dimitrie Onciul.

Astfel, Orest Tafrali s-a născut la Tulcea, la 14 noiembrie 1876, absolvind cursurile Universității din București în 1904. Expresia preocupărilor legate de istoria veche și arheologie s-a întruchipat în susținerea cu succes a doctoratului la Sorbona, în 1912. La acea dată era deja o figură recunoscută printre specialiștii români – și nu numai - căci între 1904 și 1905 îndeplinise funcția de secretar al Muzeului Național de Antichități.

După obținerea doctoratului în capitala Franței a fost numit profesor la Universitatea "Al. I. Cuza" din Iași, la catedra de arheologie și antichități, cu începere din 1913. Vasta activitate depusă de Orest Tafrali în veche reședință a voievozilor

moldoveni s-a ilustrat și prin punerea bazelor unui Muzeu de antichități, primul din această regiune, asumând totodată și funcția de director.

Totuși, trebuie precizat, faptul că, alegând să rămână la Iași, Tafrali a fost, oarecum, marginalizat. Deși ar fi meritat-o cu prisosință, el n-a fost cooptat în Comisiunea Monumentelor Istorice, iar la Academie a ocupat un fotoliu abia în 1936 cu un an înaintea morții survenite în urma unei intervenții chirurgicale.

Afirmația că Orest Tafrali a fost nedreptățit este susținută de numeroase argumente. Printre acestea se numără cursurile universitare de ținută, editarea unor manuale școlare, implicarea în acțiunea de înființare și dezvoltare a numeroase biblioteci în teritoriu. Mai mult, merită subliniată preocuparea sa constantă în crearea unui muzeu al Iașului.

Susținerea unui astfel de proiect venea din partea unui om pasionat, care așeza interesul public deasupra celui personal. De altfel, într-o adevărată confesiune, Tafrali susținea că, "săpăturile în localități istorice sunt pentru mine un laborator"²

După Marea Unire, Orest Tafrali – care s-a impus imediat în slujba idealului național, acceptând o misiune la Paris – și-a dat seama de faptul că spațiul cultural poate contribui la propagarea unei imagini externe favorabile, dar și la susținerea și menținerea valorilor de patrimoniu. Din capitala Franței, la 20 martie 1919, el adresa un raport Ministerului Instrucțiunii Publice³, într-o problemă care-l preocupa mai demult, aceea a înființării unui muzeu important la Iași.

După un preambul în care argumenta necesitatea susținerii de către instituțiile statului a actului de cultură ("În România Mare cultura poporului va juca un rol din cele mai însemnate. De dânsa depinde dezlegarea multor probleme de care conducătorii statului își dau perfect seama. Nici un sacrificiu material nu va fi prea mare pentru a întări cultura care va cimenta neamul într-un tot indisolubil și va forma sufletele tinerimii noastre"), Tafrali trecea la subiect, susținându-se astfel cererea:

"Necesitatea unui muzeu la Iași e foarte simțită. Iașii trebuie puși cel puțin pe picior de egalitate cu un oraș din străinătate, care n-are însemnătatea lui culturală. Périgneux, de pildă, oraș de 32.000 locuitori are un muzeu pe care Bucureștii chiar ar fi mândri să-l posede. Muzeul din Nantes nu-i mai puțin demn de admirat"

Dovedind că a avut în vedere transpunerea imediată a proiectului în realitate, profesorul ieșean încheia memoriul cu precizarea clară a necesităților, înaintând chiar și sumele necesare: "Înzestrarea muzeului cu o colecție de mlafe reproducând capodopere ale antichității, ale evului mediu, ale Renașterii și ale artei românești se impune. Pentru acestea va fi necesară o cheltuială de vreo 100.000 de lei" De asemenea, "un atelier fotografic atât pentru trebuințele cursului de arheologie și istoria artei" era considerat de strictă necesitate.

Eforturile grupului ce-l includea și pe Tafrali au dat roade. La 24 septembrie 1920, a luat ființă o comisie pentru studierea necesității unui Muzeu al Iașului în care au intrat Mihai Costăchescu, Gheorghe Ghibănescu, Orest Tafrali și Sever Zotta⁴. Tafrali a devenit directorul noii instituții, funcție pe care a onorat-o la trecerea în neființă, în 1937

Activitatea depusă în slujba muzeului din capitala Moldovei de către Orest Tafrali a fost remarcabilă. Pe lângă preocupările pentru înnoirea colecțiilor și ridicarea stachetei științifice, el a pus accentul și pe latura formativă a instituției muzeului. Istoria veche și arheologia erau privite din acest unghi – excelente surse pentru stimularea sentimentului național (nu naționalist) la tânăra generație. După moartea sa, între anii 1937-1945, funcția de director a revenit, poate nu întâmplător, tot unui specialist în antichitate, profesorul Paul Nicorescu⁵

O viață închinată Muzeului național a fost cea a lui Alexandru Tzigara – Samurcaș. Fiul lui Toma Tzigara și Elenei, născută Samurcaș, a văzut lumina zilei la București, la 23 martie/4 aprilie 1872. După absolvirea liceului a beneficiat de o bursă în Germania (între 1893 și 1896), la Berlin și München, în urma căreia a avut posibilitatea de a-și susține teza de doctorat în filosofie la Universitatea din München (titlul dezerțației fiind *Simon Vouet, Hofmaler Ludwigs XIII*).

La 1 octombrie 1906 a fost numit director al Muzeului de artă națională⁶. În această funcție, Alexandru Tzigara-Samurcaș depus un travaliu remarcabil, cu multe rezultate notabile, conducându-se după dedicația autografă a reginei Elisabeta ocazionată de vizita în Muzeu, la 17/30 aprilie 1907: "Din trecutul strămoșesc să rească arta noastră viitoare"⁷

O remarcă specială se impune în legătură cu faptul că, mereu, Alexandru Tzigara-Samurcaș a considerat că Muzeul se scrie cu majusculă⁸, considerându-l o entitate vie, cu multiple valențe: de conservare, de educație și de întreținere a gustului artistic⁹. În consecință, rezultatele au fost pe măsură, reflectându-se în sprijinirea constantă a muzeelor regionale. De subliniat și faptul, deloc de neglijat, că investigația de teren avea - în viziunea sa - un statut științific.

Pentru obținerea unei imagini de ansamblu corecte, Tzigara-Samurcaș a solicitat inventarierea tuturor monumentelor și obiectelor de artă din România, incluzând și realizările în acest domeniu ce aparțineau naționalităților. S-a implicat într-o vastă acțiune de promovare a artei românești peste hotare, prin participarea directă la organizarea expozițiilor de la Viena (1910), Roma (1911), Berlin (1912), Geneva și Paris (1925), Barcelona (1929), Bruxelles (1935) și Oslo (1936).

Pe parcursul ocupației germane a Bucureștiului din primul război mondial, Alexandru Tzigara-Samurcaș - care era deja la acea dată o personalitate recunoscută a vieții științifice - și-a asumat misiunea ingrată de prefect al Poliției Capitalei. În momentul mutării capitalei la Iași, Tzigara-Samurcaș ocupa postul de profesor suplinitor la catedra de istorie a Facultății de litere și filosofie de la Universitatea din București (unde fusese numit în 1911), iar din 1914 era director al Fundației Universitare Carol I, demnitate pe care a păstrat-o până în 1946.

Activitatea lui Tzigara-Samurcaș de sprijinire a înființării unui muzeu național este ilustrată și în scrierile sale. Astfel, în 1912, el publica un articol intitulat "Punerea pietrei fundamentale a Muzeului Național din care redăm pasajul următor, amplu și sugestiv, în același timp, credem noi:

"Punându-se în anul acesta fundamentul noului Muzeu național s-a adăugat încă o piatră la opera măreață ce se desăvârșește sub domnia binecuvântată a primului nostru Rege. Pe temelia neclintită a Independenței politice și economice se bazează acum năzuința de a dobândi neatârhnarea culturală a poporului românesc. Într-acest scop instituțiile noastre de cultură de la Universitate, cu anexele ei, până la școlile elementare, se înmulțesc mereu, transformându-se neîntrerupt, potrivit cerințelor timpului și menirii lor cât mai înalte. În mijlocul acestor prefaceri îmbucurătoare, singura instituția Muzeului rămăsese în urmă. Și se părea firesc, la prima vedere, ca în vremea aceasta, în care marile probleme sociale și nevoia lăririi instituțiilor elementare în masa poporului ne preocupă în primul rând, muzeele să se fi dat uitării. Pentru mulți ele erau privite cu lux inutil. Și cu toate acestea nu există pentru popor o instituție mai de folos și cu un caracter mai general decât muzeul, atât din punct de vedere al instituției, cât mai ales al educației morale. Căci un muzeu, în adevăratul sens al cuvântului, este nu numai un templu, dar este totodată și o școală de educație. Un templu, căci într-însul, ca într-un sanctuar național se adăpistesc pe veci odoarele scumpe ale unui popor, el fiind totodată și

depozitarul tradiției naționale...

Într-un muzeu național se oglindesc trecutul și se plămădește viitorul; este cea mai desăvârșită expresie a civilizației unei țări"¹⁰

Iar rezultatele s-au văzut destul de repede. La data de 30 iunie 1912, pe locul fostei Monetării a Statului și a palatului Mavrogheni erau puse bazele Muzeului Național.

Pe parcursul perioadei interbelice, activitatea lui Alexandru Tzigara – Samurcaș s-a menținut pe aceleași coordonate. Mai mult, pentru 15 ani el a asumat și funcția de director al revistei "Convorbiri literare" (1924-1939). De asemenea, distinsul om de cultură, nemulțumit permanent de cele obținute, cerea, într-un articol apărut în 1933 înființarea unui muzeu în aer liber. Din argumentația folosită cităm o singură frază, remarcabilă prin concizie:

"În lumea civilizată, noțiunea Muzeu este sinonimă cu școala – școală înaltă - sau cu biserica. Muzeul este , după cum am arătat de atâtea ori, un templu, în care se păstrează pe veci odoarele cele mai scumpe ale unui popor și îndeosebi tradiția națională, sub înfățișarea ei cea mai vorbitoare"¹¹

Fără îndoială, Alexandru Tzigara-Samurcaș rămâne în posteritate prin volumul "Muzeografia românească", publicat în 1936, dată la care era Inspector general al muzeelor. Dincolo de valoarea științifică a tomului , remarcăm excepționala prezentare grafică și ilustrațiile cu adevărat deosebite. De altfel, volumul a beneficiat de o primire excelentă în epocă, iar, ulterior, "Muzeografia românească" va fi considerată, pe drept cuvânt, "prima carte de muzeografie din țara noastră"¹²

În 1938, Alexandru Tzigara-Samurcaș, a devenit membru corespondent al Academiei Române, o recunoaștere destul de tardivă a meritelor sale în sfera culturii. A păstrat același spirit în ciuda trecerii timpului , a războiului și a anilor de crunt stalinism, până la moartea sa în 1952. Rămâne pentru posteritate ca fiind creatorul muzeografiei științifice din România.

Cel care publica, în 1926, monumentalul volum "Getica": o protoistorie a Daciei, nu putea să nu se implice, cunoscută fiind pasiunea sa pentru istoria veche și arheologie, în sprijinirea activității muzeelor. Este vorba, desigur, despre marele nostru istoric Vasile Pârvan, care s-a născut la Pechiu, comuna Huruiești, județul Bacău, la 28 septembrie 1882. Fiind fiu de învățători s-a îndreptat spre studiu și după absolvirea liceului de la Bârlad, în 1900, s-a înscris la Universitatea din București, la Facultatea de litere și filosofie.

Pleiada de mari profesori care i-a avut la Universitate (Nicolae Iorga, Dimitrie Onciul, Titu Maiorescu etc.) și bursa de care a beneficiat în Germania (1904-1909), au contribuit evident la formarea profilului intelectual al lui Pârvan. După actul din 1918, el și-a exprimat clar opțiunea în sfera culturii în Universitatea națională a Daciei Superioare (apărută în 1919). Aici el a susținut ideea solidarității istorice cu lumea romanică, dar și afirmarea specificului național, prin punerea căruia în valoare trebuind ca "în curentul universal al culturii omenești, nota deosebitoare să reiasă cât mai clară, cât mai armonioasă și cât mai nobilă"

Preocupările lui Vasile Pârvan pentru spațiul cultural erau însă mult mai vaste. Încă din 1907 el scria în revista "Viața românească"¹³, în articolul "Albumuri de istorie culturală":

"Cultura unui popor nu se joacă numai pentru strălucirea creațiunilor sale artistice și științifice, ci și după intensitatea cu care binefacerile civilizației sunt răspândite în masele mari ale lui. Atâta vreme cât strălucirea culturii unui popor nu se sprijină pe intensitatea răspândirii ei, acel popor nu se poate numi cult, deoarece efervescența genialității lui e ceva cu totul independent de cultura generală a mediului

înconjurător.

După ce enunța mijloacele prin care trecutul cultural poate fi cunoscut (prin scriere, reproducere sau reconstituire), Pârvan continua:

“Întrucât mărturiile concrete ale trecutului cultural s-au păstrat până la noi, ele pot fi, firește, văzute în natură. Un oraș, o clădire (întregi ori în ruine), , direct unde se află, o operă de artă, o armă, o haină, un obiect de cult, în colecția sau muzeul respectiv”.

Trecând de la aceste aspecte, oarecum generale la cele legate strict de viața muzeelor, se cuvine menționat, în primul rând, discursul rostit de Vasile Pârvan la Academie, la 16 februarie 1923. Răspunzând comunicării lui Grigore Antipa, despre organizarea muzeelor în România, Pârvan declara în fața membrilor înaltului for științific următoarele:

“Mulțumind colegului Antipa în numele dumneavoastră pentru interesanta și prețioasă comunicare ce ne-a făcut, țin să adaug că ar fi indiscret din partea noastră să ne bucurăm prea mult de speranța de organizare sistematică a muzeelor României, pe care ne-a redeșteptat-o colegul nostru; în adevăr, privind împrejur, nu văd în sală nici un reprezentant al autorității executive, ci numai astfel de ascultători, care sufăr deopotrivă cu noi de neîmplinirea lipsurilor semnalate de domnia sa; și oricât ne-ar fi de simpatic acest auditor, noi astăzi am fi dorit să avem între noi, încă mai mult decât pe domniile lor, alți ascultători pe care domnul Antipa i-ar fi putut – desigur convinge de necesitatea reformelor și care ar fi fost în stare să treacă îndată și la înfăptuirea lor. Se pare însă că deocamdată curiozitatea pentru problemele culturale e destul de slabă în cercurile noastre conducătoare.

Trebuie să avem răbdare. Statul nostru a avut până acum țeluri înainte de toate politice. Statul viitor trebuie să aibă țeluri prin excelență culturale. Trecerea de la o concepție la alta se face încet. Discreție dară și răbdare”¹⁴

Fără a insista acum asupra întregului act al lui Vasile Pârvan în această direcție, am dori să mai amintim doar o altă intervenție a sa de la tribuna Academiei. Este vorba despre cea din 3 iunie 1926, în fapt un “Raport privitor la Casa de și construcția mausoleului lui Vasile Alecsandri la Mircești”, în care subliniind necesitatea urgentării finalizării proiectului, Pârvan nu uita să menționeze implicarea Ministerului Cultelor și Artelor, prin persoana ministrului de resort, Alexandru Lapedatu.

Demnitarul invocat în discursul lui Vasile Pârvan este o altă personalitate marcantă care și-a pus amprenta asupra culturii naționale. Alexandru Lapedatu (născut la 14 septembrie 1876) își trage seva din sânul unei familii recunoscute în Transilvania pentru contribuția adusă la dezvoltarea mișcării naționale. Studiile superioare pe care le-a urmat în capitala Vechiului Regat, unde s-a înscris la Facultatea de litere și filosofie. Licența a obținut-o în 1903, după care a funcționat un timp la prestigiosul Liceu Gh. Sava. În același an activând și la secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române (până în 1908). De asemenea, între 1904-1919 a fost secretar al Comisiunii Monumentelor Istorice¹⁵

Activitatea științifică a lui Alexandru Lapedatu a primit consacarea definitivă în 1918, când istoricul a devenit membru activ al Academiei Române. De altfel, el a fost chiar președinte al înaltului for științific în legislatura 1935-1937, iar după aceasta a îndeplinit funcția de secretar general al aceluiași organism, până în 1948.

Realizarea Marii Uniri i-a oferit lui Alexandru Lapedatu posibilitatea implicării în activitatea științifică din Transilvania. Împreună cu Vasile Pârvan și alți intelectuali, Lapedatu era numit din 1919 profesor la Universitatea Daciei Superioare din Cluj. De pe această poziție, el nu s-a limitat doar la obligațiile de catedră, ci a contribuit

din plin la acrivitatea Comisiunii Monumentelor Istorice, iar între 1920 și 1923 a făcut parte din Comitetul pentru organizarea muzeelor din Transilvania. La acest capitol un loc aparte îl ocupă un raport semnat de Lapedatu, în 1922, asupra activității desfășurate de Comisiunea Monumentelor Istorice. Secțiunea din Transilvania și ținuturile mărginașe. Raport cu privire la lucrările din primul an de funcționare¹⁶

O altă secțiune se cuvine acordată omului politic Alexandru Lapedatu, mai exact laturii legate de protejarea și promovarea culturii. Timp de două decenii, între 1920 și 1940, el a fost membru al Parlamentului român (fie ca deputat, fie ca senator), reprezentând Partidul Național Liberal. În timpul "marii guvernări liberale" (1922-1926), a activat ca ministru al cultelor și artelor (cu începere din 1923), portofoliu pe care l-a mai ocupat și în cabinetele conduse de Vintilă Brătianu (iunie 1927 - noiembrie 1928) și Gheorghe Tătărăscu (1934-1937).

Spațiul nu ne permite decât o privire succintă asupra rezultatelor remarcabile obținute în cele trei mandate ministeriale. Activitatea cea mai rodnică, poate și datorită condițiilor de așa natuă, este cea din perioada 1923-1926. Cu autoritatea conferită de anvergura științifică și locul în guvern, Alexandru Lapedatu a sprijinit înființarea de muzee și biblioteci pe întreg cuprinsul țării, ca și ridicarea unor monumente publice legate de istoria românilor. De asemenea, a avut în vedere construirea de noi teatre în orașele din provincie, iar în 1924 a instituit premiile pentru literatură.

Fără îndoială, un succes notabil este legat de înființarea, în 1921 - deci înainte de a accede în guvern a Muzeului Etnografic al Transilvaniei, al cărui nume este legat de Alexandru Lapedatu. Ulterior în 1928, ministrul a susținut înființarea unei secțiuni în aer liber la Hala (1925).

Pe parcursul celui de-al doilea mandat de ministru, el s-a remarcat mai ales prin înființarea (în 1928) Comisiei pentru achiziționarea operelor de artă. Astfel, numeroase obiecte de patrimoniu au putut fi recuperate și achiziționate de stat, fiind (re)introduse în circuitul național și universal al valorilor culturale.

În fine, în timpul guvernării lui Gheorghe Tătărăscu, ministrul Alexandru Lapedatu s-a remarcat din nou determinând reînființarea Muzeului regional din Târgoviște (1934), și, în 1935, alocând fondurile pentru construirea localului Muzeului din Fălticeni. Așadar, toate aceste rezultate concrete subliniază vasta și rodnică activitate a lui Alexandru Lapedatu.

În 1948, în condițiile dictaturii comuniste, Lapedatu a fost îndepărtat de la Academie, apoi arestat și exterminat în "Închisoarea demnitarilor" de la Sighet, unde și-a găsit sfârșitul la 30 august 1950.

Fără îndoială, într-o astfel de prezentare omniprezentul Nicolae Iorga nu putea lipsi, fie și numai prin câteva succinte considerații. Din atât de numeroasele portrete ce i-au fost dedicate, Alexandru Zub a reușit să sintetizeze, cu o singură propoziție, un mare adevăr: "Personaj fabulos și voluntar, Iorga și-a menținut o poziție poeminentă în perioada interbelică, recomandându-se mai ales ca istoric"¹⁷ Moștenirea "uriașului" este într-adevăr colosală, numai în plan istoriografic situându-se la peste o mie de volume și 12.000 de articole și studii. Cei aproape 70 de ani din viață (născut la Botoșani, la 17 iunie 1871, asasinat mișelește la Strejnic, la 27 noiembrie 1940) au fost petrecuți într-o stare de continuă efervescență creatoare. Cu diplome universitare la Paris (1892), Berlin și Leipzig (1893), Iorga și-a asigurat la doar 23 de ani o catedră la Universitatea din București (din 1895 devine titular, iar din 1929 va fi rector), iar la 27 de ani era deja membru corespondent al Academiei Române (titular din 1910).

Fără a constitui o prioritate în preocupările lui Nicolae Iorga, totuși el s-a

implicat și în sprijinirea muzeelor, în general, a patrimoniului, în special. Într-o conferință ținută la Vălenii de Munte, la 14 octombrie 1908, intitulată "Cultura națională și politica națională", marele istoric arăta:

"Cultura e la rădăcina tuturor lucrurilor; cultura e sufletul, și toate lucrurile pornesc de la suflet... Poporul care are cultură, are suflet și conștiință, și de la conștiință și suflet pleacă toate celelalte..."¹⁸

Din vasta sa activitate exemplificăm aici, doar un singur aspect legat de orașul său natal. În 1928, după ce participase la un Congres al Ligii Culturale, la Botoșani, Iorga a publicat o broșură în care și-a exprimat punctul de vedere asupra valorilor de patrimoniu de aici. El scria următoarele;

"Orașul și județul Botoșani reprezintă, poate și supt influența frumoaselor clădiri, de caracter religios, din Suceava atât de apropiată, un extraordinar avânt al unei arhitecturi de o solidaritate și de o armonie extraordinară care face onoare boierilor, cărora, în acest ținut de aristocrație, li se datoresc aceste strălucitoare fundații. Vreau să adaug că, în legătură cu această înțelegere a frumuseții arhitectonice, s-a lucrat și la Ipotești¹⁹ lui Mihai Eminescu, cu banii dăruți din colecta de ziarul Neamul românesc, în ridicarea noului lăcaș, menit să pună în legătură amintirile marelui poet cu nevoile sufletești ale poporului din vechiul sat al lui Ipate (Hypatius) Ipăteștii, de unde Ipotești"¹⁹

Ridicat și executat într-un mod barbar dintre cărțile care erau totul pentru el, Nicolae Iorga, lăsând în urmă o moștenire uriașă, mai avea, cu siguranță, un cuvânt de spus în istoria și cultura națională.

În fine, am inclus în această galerie prestigioasă un nume nu mai puțin ilustru – cu toate că el s-a manifestat cu precădere înainte de 1918 – cel al lui Dimitrie Onciul. Născut în Bucovina aflată vremelnice sub stăpânire austriacă la Straja, la 7 noiembrie 1856, Onciul a avut o carieră strălucitoare. A absolvit cursurile Universității din Cernăuți (1879), urmând apoi o specializare la Viena (1881), iar în 1884 a obținut doctoratul în istorie. A trecut în Vechiul Regat, ocupând catedra de istorie veche de la Universitatea București, pe care a ilustrat-o din 1896 și până la moartea sa (20 martie 1923). De asemenea, timp de peste două decenii (1900-1923) a fost director general al Arhivelor Statului București.

Membru în Comisiunea Monumentelor Istorice, Dimitrie Onciul va deveni membru corespondent al Academiei Române în 1899, iar din 1905, titular, după război, între 1920-1923, fiind ales președintele înaltului for științific.

O subliniere aparte se impune în legătură cu activitatea lui Dimitrie Onciul pe parcursul primei conflagrații mondiale, când a rămas în Capitala ocupată de trupele germane. În calitate de director general al Arhivelor naționale a trebuit să facă față unor presiuni puternice venite din partea Puterilor Centrale. De altfel, după ce Bucureștiul a reintrat sub administrație românească, Onciul avea să declare cu nedismulată satisfacție: "Nu s-a luat nimic de la Archive, dar a trebuit o luptă grea"²⁰

La peste două decenii de la trecerea în eternitate a lui Dimitrie Onciul, Alexandru Boldur îi făcea un portret analizându-i opera istoriografică. Astfel, Boldur considera că Onciul a fost influențat de profesorul austriac Ottokar Lorinz, fapt care reiese și din teza de doctorat "Despre problemele psihologiei popoarelor și relațiile lor cu istoria", care se înscrie în sensul romantismului istoric. Oricum, Dimitrie Onciul era considerat inițiatorul metodei stricte de cercetare bazată pe apelul la document, din România²¹

Din referatul de față am încercat, prezentând doar câteva mari personalități, care au ilustrat cultura națională, să punem accentul pe latura legată de sprijinirea activității muzeelor și de protejare a patrimoniului. Bineînțeles, lista aleasă poartă

amprenta, normală a subiectivismului. Totuși, credem că ea este ilustrativă pentru subiectul nostru. În fapt, n-am prezentat decât câțiva oameni de excepție dintr-o generație de excepție, care a avut șansa să contribuie la Marea Unire.

NOTE

¹ "Analele Academiei Române", *Dezbateri*, tom. LI, 1930-1931, p. 240.

² Extras dintr-un memoriu ce avea aprobarea Consiliului Științific al Universității "Al. I. Cuza" din Iași, înaintat în 1925 Consiliului de Miniștri, publicat de Rodica Radu, "Orest Tafrali – *Personalitate a vieții spirituale ieșene*", în "*Cercetări istorice*", serie nouă, tom. XII/XIII/1981-1982, p. 677.

³ Varianta integrală a memoriului, ce se păstrează la Arhivele Statului din Iași, a fost publicată deja. Vezi, *Ibidem*, anexa 3.

⁴ *Ibidem*, p. 675.

⁵ Discipol al lui Vasile Pârvan, născut în comuna Joseni, județul Baia, la 29 iunie 1890, Paul Nicorescu a absolvit cursurile Universității din București, specializarea drept (1913) și litere (1914), obținând titlul de doctor în istorie în 1925. În 1927 a fost numit profesor de istorie veche și epigrafie la Universitatea din Iași.

⁶ Inițial se numea Muzeu de etnografie, de artă națională, artă decorativă și artă industrială. În 1908 sectorul de artă industrială s-a desprins devenind Muzeul Tehnic din București.

⁷ Dedicăția este reprodușă în preambulul volumului "Muzeografia românească", publicat de Alexandru Tzigara-Samurcaș, la București, în 1936.

⁸ Vezi, *Idem*, Arcul de triumf și Muzeul nostru Național, publicat în septembrie 1924 în "*Convorbiri literare*".

⁹ *Idem*, *Scrieri despre arta românească*, București, 1985, p. 8. Introducerea este semnată de Ioan Oprea.

¹⁰ *Idem*, Muzeografia românească, p. 96-97.

Idem, p. 247 (titlul articolului este Muzeul în aer liber).

¹² Cf. Petre Popovăț, *Contribuția lui Alexandru Tzigara-Samurcaș în muzeografia etnografică*, în "*Revista muzeelor și monumentelor*", nr. 6/1979, p. 49-53.

¹³ "*Viața românească*", an II, rn. 2, februarie 1907. Textul este preluat și în volumul Vasile Pârvan. *Scrieri*, București, 1981, p. 136-142, editat de Alexandru Zub.

¹⁴ Textul discursului, intitulat "*Despre organizarea muzeelor în România*" în *Ibidem*, p. 255-256.

¹⁵ Vezi pentru detalii Alexandru Lapedatu, *Scrieri alese*. Articole. Cuvântări. Amintiri, Cluj Napoca, 1985.

¹⁶ *Idem*, Comisiunea Monumentelor istorice. Secțiunea din Transilvania și ținuturile mărginașe. Raport cu privire la lucrările din primul an de funcționare, Cluj, 1922.

¹⁷ Al. Zub, *Istorie și istorici români în România interbelică*, Iași, 1989, p. 58.

¹⁸ Nicolae Iorga, *Cultura națională și politică națională Vălenii de Munte*, 1908 (supliment al "Neamului românesc"), p. 7.

¹⁹ *Idem*, Din tezaurul de artă botoșănean, Vălenii de Munte, 1939, p. 4.

²⁰ Al. Zub, op. cit., p. 107.

²¹ Alexandru Boldur, *Știința istorică românească*, în "*Studii și cercetări istorice*", tom XX, 1947, p. 51-53.

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**“COLECȚIA GEORGETA ȘI CONSTANTIN
ARĂMESCU” ȘI CÂTEVA PROBLEME ALE ARTEI
CONTEMPORANE, DIN PERSPECTIVA PEDAGOGIEI
MUZEALE**

Mariana COCOȘ

Într-un muzeu de artă contemporană, pedagogia muzeală nu poate să se reducă la formule rutiniere, ea trebuie să folosească metode flexibile și bazate în același timp pe o solidă documentare și argumentație. Ea se constituie întotdeauna într-o pledoarie pentru arta contemporană, cu viziunea ei caracteristică șocantă, dar foarte integrată epocii noastre. Corelarea între obiectul artistic și secolul în care trăim poate să fie adesea punctul forte al pledoariei și chiar este, de obicei, calea cea mai sigură către familiarizarea celui mai reticent public cu arta contemporană.

Ne-am propus să exemplificăm această idee în cazul colecției “Arămescu”, prezentă într-o sală din expunerea permanentă a muzeului; vom contura la început personalitatea fraților Arămescu, (a căror generoasă donație a îmbogățit muzeul cu peste 300 piese) iar, apoi, modul în care opera lor poate constitui un reper, un prilej de expunere a unor probleme specifice artei universale și românești.

În primăvara anului 1968, criticul de artă Petru Cormarnescu organiza în Statele Unite expoziția “Ion Țuculescu”. Era cunoscuta perioadă de relativă deschidere spre Occident a României, care nu avea să dureze prea mult. Având numeroase contacte cu personalități ale culturii americane, dintre care unele cunoscute în România (filosoful Mircea Eliade sau dirijorul Ionel Perlea), Petru Cormarnescu descoperă și doi artiști originari din Galați, cărora peste patru ani le va dedica o monografie.

Nepoți ai marelui om politic Virgil Madgearu, ei erau copiii unor intelectuali (tatăl – profesor de drept și director la un moment dat al Liceului “Vasile Alecsandri”, iar mama, sora lui Virgil Madgearu, o bună pianistă), care le dăduseră o formație intelectuală de înaltă ținută. Plecaseră din România în momentele tulburi de după război; Georgeta Arămescu se căsătorise în 1947 cu colonelul în rezervă Pierson Anthony Anderson și se stabilise în Statele Unite la New York și apoi la Miami, iar

În 1948 sosise aici și fratele ei Constantin Ticu Arănescu. Deși erau amândoi licențiați în drept, ei își descoperă adevărata vocație în artă.

Criticul de artă Bernard Davis, președinte la acea vreme al Muzeului de Artă Modernă din Miami (care depusese mărturie în favoarea lui Constantin Brâncuși la procesul intentat sculptorului de autoritățile vamale din New York, în 1926) a avut o contribuție însemnată la afirmarea celor doi artiști de origine română. El spunea despre Constantin Arănescu: "Ticu a creat cu stăruință și fervoare, în pofida sacrificiilor, bolii și dificultăților, o seamă de sculpturi, până ce făgăduitoarea carieră a fost retezată în culmea vigoarei sale de o moarte bruscă. El vedea frumusețea în orice formă a naturii; ochiul sau sensibil găsea posibilitatea de a crea compoziții puternice, dinamice, umoristice sau tragice, vădind o înaltă esență spirituală. El a fost puternic influențat de cultura României și filosofia orientală... multe din lucrările sale reflectă vechea lui obârșie românească"

În anii '60, în Statele Unite se impune pop-art-ul, reînvie interesul pentru valențele plastice ale meșteșugarilor folosite în asamblaje inedite și în același timp, mobilurile lui Alexander Calder descoperă aspectul sensibil al tehnologiilor moderne. În acest context, Constantin Arănescu (1914-1966) realizează doar în câțiva ani (între 1959-1966) o operă remarcabilă, unde orientările în spiritul epocii se întâlnesc cu ecouri ale culturii populare românești.

Multe din sculpturile sale valorifică deșeuri tehnice reconstituite în angrenaje noi, cu o vie putere de sugestie, nu lipsite adesea, de nota ironică: "Napoleon", "Avionul zulu", "Ferma părăsită", etc. dar exista și o altă serie de sculpturi, realizate în lemn, unde imaginile totemice se corelează cu procedee tehnice ale cioplririi, ce trimit către folclorul românesc, dar și către un cult al naturii provenit din principiile filosofiei Zen, pe care artistul o studiasse. Astfel, lucrări cum ar fi: "Aripa", "Treapta", "Coloana românească", "Troita" au forța expresivă ce justifică includerea lui Ticu Arănescu de către istoricul de artă Ionel Jianu în "Nouveau Dictionnaire de la sculpture moderne" (Ed. Fernand Hazan, 1970).

Pictura și grafica Georgetei Arănescu (1910-1994) au o dominanță expresionistă pe care o regăsim și la fratele ei. Ca și acesta a expus în galerii din Miami, Woodstock, New York.

Creația sa este o incitantă sinteză între orientările stilistice cele mai îndrăznețe ale anilor '60 și citate plastice din pictura medievală și din arta populară românească. Motivele icoanelor, ale fragmentelor de ii țărănești sau de scoarțe populare se inserează firesc în sintaxa predominant abstractă a picturii Georgetei Arănescu ("Zid de mănăstire", "Zestre țărănească" "Frate și soră", "Figuri cu Sfântul").

Este semnificativă constatarea că în aceeași perioadă bogatul fond național constituie o zonă accesibilă unei interpretări moderne, unor elaborări esențializate și în cazul unor artiști din România, fiind adesea un refugiu față de tematica socială impusă de oficialități. Ion Țuculescu este singurul din exemplele mai relevante, fără a fi singurul.

Temperamentul viguros, orientat spre transmiterea impetuoasă a trăirilor subiective a determinat-o pe Georgeta Arănescu să vizualizeze în simboluri apartenența profundă la spiritualitatea românească dar și să ia efectiv legătura cu România. Expozițiile din țară, din anii 1968, 1969, 1977, deschise la muzee din București, Galați, Iași, Cluj le-au asigurat fraților Arănescu acea comunicare pe care și-au dorit-o, cu spațiul natal.

Ampla donație (ultimele lucrări le-am primit în 1990) a fost valorificată patri-

monial într-o expoziție temporară în 1992, dar și în organizarea sălii ce este dedicată în expunerea permanentă a muzeului, unde sunt rulate aproximativ 20 de lucrări. În general, ghidajele Muzeului de Artă Vizuală sunt foarte diferite concepute, în funcție de particularitățile de vârstă, de specialitate, de datele psihologice ale publicului. S-ar putea spune că fiecare sală cere o abordare specială și permite o prezentare inventivă în care dialogul cu grupul de vizitatori ocupă un loc important.

Colecția "Arănescu" este, în mod deosebit, o ocazie de a face trimiteri la probleme diverse ale artei universale și românești, de a introduce informații noi și de a modela perceperea artei de către public.

Vom contura în cele ce urmează corelațiile practicate în cadrul ghidajelor – lecții, pornind de la destinul particular al acestor artiști și de la structurile plastice ale operei lor.

1. Prezentarea biografiilor ține mai puțin de zona esteticului, dar este necesară pentru toate categoriile de public, deoarece le surprinde psihologic personalitatea lor și dă posibilitatea reconstituirii unei epoci istorice. Numărul relativ mic de artiști plastici ce-și leagă numele de Galați tradițional, în comparație cu alte zone (Iasi, Cluj, București) primește o binevenită întregire cu Georgeta și Constantin Arănescu. Prezentarea activității tatălui lor, ca director al Liceului "Vasile Alecsandri" și inițiator al unei societăți științifice și literare care a militat pentru înființarea unor instituții culturale din Galați, crează cadrul afectiv pentru publicul de azi al orașului, unde liceul și Biblioteca "V.A. Urechia" și-au păstrat prestanța.

Acestea sunt repere cunoscute pentru public, ce permit introducerea unor informații noi asupra evoluției lor ca artiști în Statele Unite. Într-un fel, ei au continuat și acolo solida vocație culturală primită în familie. Au fost receptivi la cele mai noi orientări ale epocii și au fost mereu integrați în asociații care promovau o viziune modernă: "Grupul celor 6 pictori abstracționiști din Florida de Sud" (Georgeta Arănescu activează între 1956-1962), "Societatea acuareliștilor din Miami", "Liga de artă din Miami" (Georgeta Arănescu, "Sculptori din Florida" (Constantin Arănescu în 1965).

2. Nu este lipsită de interes evocarea unor nume din domeniul criticii de artă care trezesc de obicei interesul elevilor de la Liceul de Artă și al studenților: Petru Comarnescu, autorul monografiei despre "Frații Arănescu", Ionel Jianu sau Bernard Davis, care i-au apreciat în mod deosebit pe cei doi frați.

3. Perioada în care studiază și se afirmă Georgeta Arănescu (deceniile 6 și 7) este cea a expresionismului abstract. Ea urmează în anii '50 Academia "Liga studenților în artă" din New York și ea însăși apreciază impactul deosebit ce l-a avut asupra picturii ei întâlnirea cu opera lui De Kooning, Hans Hofmann și cu reprezentanții importanți ai gestualismului american ca Pallock sau Kline. Dar nu numai momentul biografic, ci și stilul Georgetei Arănescu dă ocazia unor analize asupra artei sec. XX. Diferențele de prezentare în cadrul ghidajelor – lecții sunt determinate de specificul grupului. Uneori pentru adulții mai puțin informați, sau cu o pregătire profesională preponderent tehnică, explicațiile se limitează la motivațiile obișnuite ale artei abstracte și la argumentările în raport cu arta realistă.

Adesea, însă, grupurile de tineri solicită o mai amplă dezbateră și o aprofundare a problemelor din punct de vedere plastic și al istoriei artei.

Picturile și desenele Georgetei Arănescu, având ca subiect nuda sau imagini ale sculpturilor fratelui sau sunt realizate în armonii contrastante, iar linia lor surprinde în sinuozități îndrăznețe gesturi, contorsionări ale formei ce urmăresc un efect discriptiv; conturile se întrepătrund, planurile se intersectează, transmițându-ne senzația reconfortantă a energiei și vitalității.

Această dinamică a formelor necesită o explicare a principiilor cubiste și a

rolului decisiv avut de acest curent în desprinderea de arta iluzionistă inițiată de Renaștere, în formarea unei viziuni conceptualiste și chiar în configurarea artei abstracte. Unele lecții legate de colecția "Arănescu" au fost dezvoltate tocmai în această direcție, a evoluției picturii abstracte de la manifestările de început de secol la cele postbelice. Am avut astfel ocazia să vorbim (folosind ca material ilustrativ albume) despre specificul Școlii de la New York, ce a mutat în anii '50, '60 centrul de greutate a artei de la Paris în Statele Unite.

4. "Sculpto-construcțiile" lui Constantin Arănescu, realizate din lemn și din obiecte găsite (fond-objects), angrenajele sale aduc în atenție raporturile cu Pop-Art-ul dar și cu sculptura cinetică. Simbolistica lor, un anumit dramatism dar și un umor nu lipsit de o notă fantastică prilejuiesc incursiuni în domeniul suprealismului și a complexelor lui, influențe asupra diferitelor orientări din arta ultimei jumătăți de secol.

Legătura cu arta lui Constantin Brâncuși a fost făcută chiar de Ionel Jianu, referindu-se mai ales la ultima perioadă a creației lui Ticu Arănescu, atunci când acesta se concentrează asupra tehnicii lemnului și asupra expresivității arhaice a formelor și a modului de cioplire. Unele ghidaje – lecții au pornit de la analiza plastică a lucrării "Treapta", aflată în muzeu și au continuat cu relevarea importanței opere a lui Brâncuși în sculptura contemporană. Se propun și comparații între lucrările lui Arănescu și ale unor artiști ca George Apostu, Ovidiu Maitec, Napoleon Tiron, aflate de asemenea în expoziția permanentă. S-au pus astfel în valoare caracteristici ale sculpturii contemporane, în general, dar și diferențieri datorate contextului unde au evoluat artiștii.

5. Întâlnirea dintre două culturi este reală în cazul fraților Arănescu. Ei vin cu o încărcătură de sensibilitate și de motive din țara lor natală, adoptând însă preponderent un limbaj artistic al climatului cultural unde s-au format.

În fața lucrărilor de Georgeta Arănescu propunem grupului de elevi un comentariu al lor și o argumentare a unei aprecieri apărute într-o cronică scrisă pe marginea unei expoziții a pictoriței în 1972 (The Miami News). Aici se remarcă ineditul acestei lumi șocante pentru publicul american: "Lucrări înfățișând tumulturi de sfinți, aureole, broderii țărănești, cuie în carne, biserici, zgrăveli de la țară, ziduri ale trecutului, Sfânta Fecioară și Bizanț. Pânzele pun pe americani, care cunosc puțin din istoria și datinele României, în imediatul contact cu acea țară, prin impactul emoțional al lucrărilor"

6. Expunerea în muzeu a lucrărilor lui Ion Țuculescu (cei doi români, au fost contemporani, dar nu s-au cunoscut), este folosită ca baza unei analize comparate între acești pictori. Motivele folcloristice, modul cum sunt integrate expresiei artistice, dar și elementele de limbaj, cum ar fi cromatică, pasta picturală, aspectul textualist al suprafeței, gradul de abstractizare al imaginii pot fi scoase în evidență, găsindu-se o motivație pentru rezolvările plastice diferite.

7. Cadrul discuției se lărgeste uneori, revenind la arta realizată în România din anii '70, când pentru mulți artiști raportul cu tradiția medievală și cu datele arhaice ale fondului autohton au dus la o artă conceptuală, adesea de o spiritualitate rafinată (se folosesc spre exemplificare lucrări din muzeu de Horia Bernea, Marin Gherasim și albume de artă).

Am prezentat câteva moduri de abordare posibile și practice în cadrul unui anumit tip de expunere în Muzeul de Artă Vizuală din Galați. Publicul manifesta adesea inhibiție în contactul cu arta contemporană și tocmai această atitudine trebuie consacrată, prezentând fenomenul plastic actual într-un context care să-l facă accesibil, pornind de la date familiare vizitatorilor.

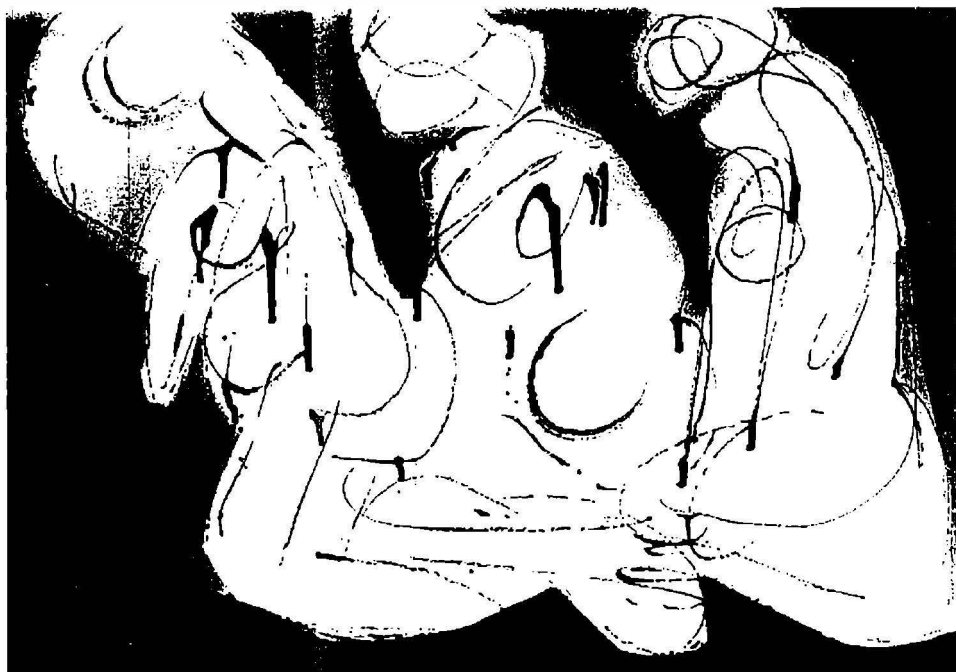
Această "punere în contact", această mediere a specialistului din muzeu trebuie să găsească motivațiile cele mai convingătoare în funcție de fiecare grup de vizitatori. O bună dozare a bagajului informațional și a factorilor care favorizează problema dezbaterii este necesară pentru a stimula creativitatea, fantezia, pentru ca opera de artă să nu fie percepută ca un obiect intangibil, distant și străin înțelegerii ci, așa cum este în realitate, un fapt viu, o formă de comunicare adresată unor ființe umane concrete, reale.

La collection "Georgeta et Constantin Arănescu" et quelques problèmes de l'art contemporain – point de repère dans la pédagogie muséale

Résumé

Partis de Roumanie après la II-ème Guerre mondiale, Georgeta Arănescu et son frère, Constantin Arănescu trouvent aux États Unis leur vocation dans les beaux-arts. Ils s'affirment surtout dans les milieux artistiques des années '60, à Miami, New York, Woodstock et on reconnaît dans leurs oeuvres l'empreinte de l'expressionnisme abstrait, du pop-art et en même temps celle des motifs propres aux traditions roumaines (folkloriques et byzantines).

La donation de Georgeta Arănescu (plus de 300 pièces de peinture, sculpture et dessin signées par elle et par son frère) a enrichi le patrimoine du Musée d'Art de sa ville natale – Galatzi. Une vingtaine de ces oeuvres sont exposées en permanence dans le musée. Dans la pédagogie muséale pratiquée au Musée d'Art Visuel de Galatzi, la collection Arănescu devient une occasion pour proposer au public des connexions d'idées sur l'art contemporain et sur l'art roumain; c'est un point de départ pour éveiller l'intérêt des jeunes ou des adultes pour le pop-art, pour la peinture gestuelle ou pour la tradition interprétée d'une manière moderne, dans l'oeuvre des frères Arănescu ou d'autres artistes roumains.

Georgeta Arămescu
3 Magi

Fig. 1 Georgeta Arămescu, "Trei Magi"
Fig. 1 Georgeta Arămescu, "Les Rois mages"

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**IOAN ANTONOVICI ȘI MONUMENTELE ISTORICE
DIN EPARHIA HUȘILOR**

Maria POPA

Ioan Antonovici s-a născut la 18 noiembrie 1856, în cătunul Similișoara, comuna Bogdana, județul Tutova (astăzi, județul Vaslui).

Tatăl său, Caranfil Darie, dascăl la biserica din Similișoara, a fost înfiat de preotul Dimitrie Antonovici, venit în Bogdana Tutovei din satul Berchisești, județul Suceava.¹

Cursurile școlii primare le-a urmat în comuna natală - Bogdana, satul Chițoc (1865-1867) și în orașul Bârlad (1869-1872), seminarul la Huși (1872-1876) și Iași (1876-1879), facultatea de Teologie la București (1885-1889); pe care a absolvit-o în anul 1892, cu diploma "Cum laude" frecventând în același timp și cursurile de Limba și Literatura Greacă și Latină, Istorie, Filozofie, Psihologie și Pedagogie, ale Universității bucureștene.²

Între anii 1879 și 1918 a activat ca institutor, diacon, preot, protoiereu și profesor de religie la Bârlad. La 18 iunie 1918 a fost hirotonisit arhiereu și numit locotenent de episcop la Huși. În 1921 a fost numit vicar al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, în 1923, episcop al Eparhiei Dunării de Jos și în 1924, episcop al Hușilor, cu numele de Iacov Antonovici.³

Paralel cu activitatea păstorească și didactică, Ioan Antonovici a desfășurat o însemnată activitate cultural-științifică, fiind membru și apoi secretar al "Societății pentru învățarea poporului român" din Bârlad (1870-1875), membru fondator al "Societății Istorice Române din București (1901), membru titular al "Societății pentru Studii Practice de Economie Socială" din Paris (1903), membru fondator al Revistei de folclor "Ion Creangă" din Bârlad, membru corespondent al Comisiunii Monumentelor Istorice, pentru județul Tutova, începând cu data de 24 februarie 1914, membru de onoare al Academiei Române, numit la 7 iunie 1919 ș.a.⁴

Cercetarea atentă și migăloasă a monumentelor istorice și publicarea unui material documentar bogat au constituit una din laturile prețioasei sale activități.

Dragostea pentru locurile natale și apoi pentru orașul Bârlad, în care a trăit și activat cea mai mare parte a vieții sale, l-a determinat să facă cercetări istorice și arheologice, străbătând cu multă trudă întreg județul Tutova și împrejurimile, colectând și copiind documente, planuri, inscripții și însemnări, pe care le-a sistematizat și publicat sub formă de studii și culegeri de documente, din care, amintim: "Geografia

comunei Bogdana, plasa Tergu – Simila, județul Tutova, cu notițe istorice și tradiționale", București, 1998; "Istoria comunei Bogdana din plasa Simila, județul Tutova, urmată de 281 documente și de un memoriu al d-lui dr. Ath. Marinescu, membru al Academiei Române, cu 1 hartă, 4 tabele și 2 figuri în text", Bârlad, 1906; "Frații Gheorghe și Neculai Roșca – Codrianu, fondatorii Liceului și Școlii Secundare – Profesionale de fete din Bârlad, cu prilejul Jubileului de 50 de ani al Liceului Gheorghe R. Codrianu și a inaugurării statuiei lui Neculai R. Codrianu", Bârlad, 1908; "Notițe istorice și tradiționale despre schitul Măgariu din județul Tutova, cu îndreptări și adăugiri", Bârlad, 1911; "Documente bârlădene. Cărți Domnești de scutiri, acte de proprietate, inscripții și însemnări, adunate de la Bisericile din orașul Bârlad, cu două planuri în facsimile", vol. I, Bârlad, 1911; "Documente bârlădene. Acte de proprietate ale Casei Obstiei Târgului Bârlad, urmate de 2 documente în facsimile și 2 închipuiri de hărți", vol. II, Bârlad, 1912; "Documente bârlădene. Acte de proprietate ale moșiilor Pălădești, însoțite de o condicuță și un catastif, cu un hrisov în facsimil și patru hărți", vol. III, Bârlad, 1915; "Documente bârlădene. Acte de la mulți șoltuși și dregători ai Bârladului și alte acte vechi de prin secolii XV, XVI, XVII, XVIII și XIX, cu facsimile în text și alte anexe la fine", vol. IV, Bârlad, 1924; "Documente bârlădene (diverse)", vol. V, Huși, 1926; "În slujba bisericii și a școlii", Huși, 1926; "Documente ale foastelor schituri: Orgoeștii, Bogdănița, Pârveștii, Cârțiabașii și Mânzații din județul Tutova, cu o introducere, ilustrațiuni și o hartă", Huși, 1929; "Mănăstirea Florești din plasa Simila, județul Tutova. Studiu istoric cu hărți și ilustrațiuni, urmat de documente, inscripții și însemnări", București, 1916 ș.a.

Pentru rodnicia și competența sa activitate de cercetare științifică și editorială, Academia Română l-a premiat în 1906, pentru "Istoria comunei Bogdana" și pentru participarea la Expoziția generală a României, cu diferite lucrări, manuscrise, documente și monede vechi, recompensat cu Medalia de Aur și Placheta de colaborator, iar în 1912, pentru "Documente bârlădene", vol. I și II.⁵

Referitor la opera lui Ioan Antonovici, marele istoric, N. Iorga, nota: "Culegerea sa de <<Documente bârlădene>> este și va rămâne baza cercetărilor cu privire la acest vechiu și interesant – și părăsit – oraș, precum și la toată regiunea înconjurătoare. Făcută cinstit și modest, discret și cuminte, fără risipă de erudiție împrumutată, dar și fără desordinea diletantului, ea e nu numai folositoare, dar și simpatică".⁶

În munca sa de neobosit cercetător al monumentelor istorice locale, prin natura profesiunii sale, o atenție deosebită a acordat-o lăcașelor de cult ortodox⁷, și anume, bisericilor din comuna natală: "Sfinții Trei Ierarhi" din Bogdana de Sus⁸, "Sfântul Nicolae" din Bogdana de Jos⁹ și "Schimbarea la Față" din Similișoara¹⁰, bisericilor din Bârlad: "Adormirea Maicii Domnului" (Domnească)¹¹, "Sfântul Dumitru"¹², "Sfântul Gheorghe"¹³, "Sfinții Haralambie și Mina"¹⁴, "Sfântul Ilie"¹⁵, "Sfântul Ioan Botezătorul"¹⁶, "Sfântul Nicolae" (Ieșanul)¹⁷, "Sfântul Nicolae" (Tuchilă)¹⁸, "Sfântul Nicolae" din Crâng¹⁹, "Sfântul Spiridon"²⁰, "Sfinții Trei Ierarhi"²¹, "Sfinții Voievozi"²², "Vovidenia"²³, bisericilor fostelor schituri: Bogdănița²⁴, Cârțiabaș²⁵, Mânzați²⁶ Orgoești²⁷ și Pârvești²⁸, schitului Măgariu-Bujoreni²⁹ și mănăstirii Florești³⁰.

Din lucrările sale se mai pot afla unele informații cu privire la lăcașurile de cult ortodox din localitățile: Avrămești³¹, Băcani³², Bălăbănești³³, Blăgești³⁴, Blănești³⁵, Bogești³⁶, Bursuc³⁷, Cernați³⁸, Ciortolom³⁹, Cârjani⁴⁰, Cărlomănești⁴¹, Corbu⁴², Corlătești⁴³, Coroiesti⁴⁴, Cruceanu⁴⁵, Cursești⁴⁶, Dealul Mare⁴⁷, Deleni⁴⁸, Dânga⁴⁹, Dobrovăț⁵⁰, Fătăciuni⁵¹, Frunțișeni⁵², Gologofa (Golgota)⁵³, Grăjdieni⁵⁴, Hârsova⁵⁵, Horoiata⁵⁶, Itcani⁵⁷, Lahova⁵⁸ (fostă mănăstire), Liești⁵⁹, Lipova⁶⁰, Lungești⁶¹, Măscurei⁶², Năvrănești⁶³, Odaia Bursucani⁶⁴, Onțești⁶⁵, Pătrășcani⁶⁶.

Pârâul Boului⁶⁷, Pântănoși⁶⁸, Pleșa⁶⁹, Pleșești⁷⁰, Popeni⁷¹, Popești⁷², Priponești⁷³, Puțeni⁷⁴, Răchitoasa⁷⁵, Rădeni⁷⁶, Rădești⁷⁷, Rânzești⁷⁸, Rusăni⁷⁹, Sălceni⁸⁰, Simila⁸¹, Sivilele⁸², Stâncășeni (Stângăgeni)⁸³, Strâmba⁸⁴, Suceveni⁸⁵, Suseni⁸⁶, Trestiana⁸⁷, Țigănești⁸⁸, Vaslui (Biserica Domnească)⁸⁹, Văleni⁹⁰, Vârlezi⁹¹, Vlădești⁹², Voinești⁹³, Zăgravi⁹⁴, precum și unele informații referitoare la "biserica ungurească" din Bârlad⁹⁵ fosta biserică lipovenească din Pârvești⁹⁶ și la cimitirul evreiesc din Bârlad⁹⁷

De asemenea, se găsesc importante referiri cu privire la unele descoperiri arheologice făcute în localitățile: Bogdana⁹⁸, Similișoara⁹⁹, Puntîșeni¹⁰⁰, ruinele unei cetăți tătarăști¹⁰¹ și Cetății de pământ de la Bârlad¹⁰², precum și ale Curții domnești din Vaslui¹⁰³

Semnaleză, totodată, o serie de case boierești: ale fostului mare vistiernic Toader Paladi din Băcani¹⁰⁴, ale marelui paharnic Gheorghe Opișan din Bârlad¹⁰⁵ ale serdarului Ioan Codrianu din Dealul Mare¹⁰⁶, ale familiei Jora din Văleni¹⁰⁷, casele și hanurile existente în Bârlad, la 1815¹⁰⁸, școlile de pe lângă bisericile din Bârlad: "Adormirea Maicii Domnului"¹⁰⁹, "Sfântul Dumitru"¹¹⁰, "Sfântul Ilie"¹¹¹, "Sfântul Ioan Botezătorul"¹¹², "Sfântul Nicolae" (Ieșanu)¹¹³, "Sfântul Nicolae" (Tuchilă)¹¹⁴, "Sfântul Spiridon"¹¹⁵, "Sfinții Trei Ierarhi"¹¹⁶, Sfinții Voievozi"¹¹⁷, "Vovidenia"¹¹⁸, școlile publice și particulare din Bogdana¹¹⁹, Chițoc (a postelnicului Ștefan Angheluță)¹²⁰ Similișoara¹²¹ și Bârlad (Școala Secundară - Profesională de fete¹²², Liceul Gh. Roșca Codreanu¹²³ și școala particulară a lui Dimitrie Stravru¹²⁴).

Preocuparea pentru cercetarea și popularizarea monumentelor istorice a mers înegmănată cu activitatea de răspândire a dragostei și respectului față de trecutul istoric local. În 1906, ținând cont de importanța istorică a Cetății de pământ de la Bârlad, transformată în groapa de gunoi a orașului, Ioan Antonovici atrăgea atenția autorităților locale asupra necesității păstrării și conservării ei. În 1913, la intervenția sa, C.M.I. a luat, prin intermediul Ministrului de Interne, măsuri de protecție, impunând, "Ingrădirea și păstrarea în cea mai bună cuviință a monumentului, spre cinstirea trecutului și pilduirea viitorului"¹²⁵

În baza Legii pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice și în calitate de membru corespondent al C.M.I., în raportul pe anul 1914, propunea următoarele măsuri, pentru județul Tutova: inventarierea și fotografierea tuturor obiectelor de artă, întocmirea unui album al tuturor bisericilor din județ "până mai sunt încă în picioare unele din vechile lăcașuri sfinte de lemn sau de zid", semnalarea și conservarea movilelor mai importante "cel puțin până se vor putea face săpăturile și constatările cuvenite de persoane speciale", popularizarea legii prin afișaje la toate bisericile, școlile și primăriile din țară, "așa ca toată lumea să cunoască această lege în toate amănuntele ei, iar contravenitorii să fie trași la răspundere", așezarea pietrelor cu inscripții în pridvorul bisericii din Florești¹²⁶

În planul organizat al operei de protecție, conservare și restaurare a monumentelor istorice, Ioan Antonovici s-a impus și prin punerea bazelor primelor muzee locale.

În Raportul amintit, către CMI, arăta că la Bârlad "s-a instituit un comitet, care în prima sa ședință din 10 aprilie 1914, a hotărât înființarea unui muzeu istoric, așezat într-o cameră de la Casa Națională, clădită și donată primăriei locale de către filantropul și patriotul Stroe Bellosescu".

Pentru început, "Muzeul istoric" din Bârlad cuprindea doar piese arheologice și numismatice. Concomitent, s-a construit și o bibliotecă care, la sfârșitul anului 1914, număra "peste 100 de cărți și broșuri adunate de la autorii din Bârlad și din județul Tutova", adăugându-se și colecția completă a primului ziar din oraș: "Semănătorul", foaie săptămânală, tipărită între anii 1870-1876, în cea dintâi tipografie

bârlădeană - Tipografia Asociațiunii "Unirea"¹²⁷

Apreciindu-i munca neobosită, în studierea, popularizarea și protejarea monumentelor istorice din județul Tutova, C.M.I., în ședința din 20 decembrie 1914, a hotărât să i se publice amintitul Raport în revistele sale de specialitate, să i se mulțumească în mod public pentru interesul de care a dat dovadă în înființarea muzeului din Bârlad și să i se ceară scuze pentru că, la cererea sa, din lipsă de fonduri, nu s-a putut sprijini financiar această nouă instituție de cultură¹²⁸

În 1926, în calitate de episcop, din dispoziția și sub directa sa supraveghere, s-a constituit "Muzeul arheologic bisericesc al Eparhiei Hușilor", care, după moartea sa, survenită la 31 decembrie 1931, se va numi Muzeul eparhial "Episcopul Iacov Antonovici"

Aranjat în două camere de la parterul Palatului episcopal din Huși, muzeul cuprindea obiecte de artă și cărți vechi bisericești, "scoase din întrebuintare", având ca supraveghetor și custode pe cunoscutul preot econom V. Urăcescu¹²⁹, membru corespondent al C.M.I., pentru județele Fălciu, Tutova și Vaslui, din 1924¹³⁰

În necrologul din 2 ianuarie 1932, N. Iorga nota: "La Huși în casele lui de cărturar s-a stins episcopul Iacov Antonovici. (...) când avea timp liber vlădica Iacov (...) nu căuta emoții politice și nu strângea banii care nu se coboară în pământ. Ci (...) scotea din țâșulca de răzeși hârțile pe care diecii de odinioară însemnau în cea mai bună limbă românească legăturile de tot felul ale unei societăți adorabile în armonia ei fără pretenții..."

Cărți de folos au ieșit din această trudă binecuvântată și astfel niciodată amintirea celui amintit cultivator al istoriei neamului său nu va dispărea și spre harnicul părințel care iscodea izvoarele și căuta în ele taina vieții românești care a fost"¹³¹

Astăzi, ca un prinos de recunoștință, ne amintim cu dragoste și respect, cu emoție și căldură de toți acei care au gândit pentru propășirea activității de păstrare a vestigiilor noastre istorice și artistice.

NOTE

¹ V. Ursăcescu, *Sărbătorirea P.S. Iacov Antonovici, Episcopul Hușilor, cu prilejul împlinirii vârstei de 70 de ani la 18 noiembrie 1926*, Huși, 1929, p. 110.

² XXX, *Notițe biografice asupra vieții și activității Arhiereului Iacov Antonovici, vicar al Sfintei Episcopii de Huși, membru de onoare al Academiei Române*, Huși, 1921, p. 2-3.

³ Pr. C-tin P. Beldie, *Viața și scrierile Episcopului Hușilor Iacov Antonovici*, Bârlad, 1932, p. 9-19.

⁴ XXX, *Notițe biografice...*, p. 8-14.

⁵ *Ibidem*.

⁶ V. Ursăcescu, *op. cit.*, p. 75.

⁷ Prin Decretul din 21 iulie 1915 privind conservarea și restaurarea monumentelor istorice "toate bisericile și mănăstirile țării, anterioare anului 1834, se declară, în principiu, monumente istorice, până la revizuirea și completarea inventarului general al monumentelor", vezi, Radu Sc. Greceanu, *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, 1908-1945. Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, 1914-1915, 1942-1943. Indici bibliografici*, București, 1992, p. 4.

⁸ I. Antonovici, *Geografia comunei Bogdana, plasa Tergu-Simila, județul Tutova*, București, 1889, p. 43-45; Idem, *Istoria comunei Bogdana din plasa Simila, județul Tutova, Bârlad, 1906, p. CXL-CXLIV*; Idem, *Documente bârlădene, vol. I, Bârlad, 1911, p. 307*; Idem, *Documente ale foastelor schituri: Ogoeștii, Bogdănița, Pârveștii, Cârțibașii și Mânzații din județul Tutova*, Huși, 1929, p. IV.

⁹ Idem, *Geografia comunei Bogdana...*, p. 41-42; Idem, *Istoria comunei Bogdana...*, p. CXXVII-CXL, 60-61.

¹⁰ Idem, *Geografia comunei Bogdana...*, p. 39, 45-46; Idem, *"Istoria comunei Bogdana...", p. CXLIV-CL, 286-294*; Idem, *Doc. ale foastelor schituri...*, p. X.

¹¹ Idem, *Frații Gheorghe și Neculai Roșca Codrianu, fondatorii Liceului și Școalei Secundare - Profesionale de fete din Bârlad*, Bârlad, 1908, p. 16-28; Idem, *Doc. bârlădene, vol. I, p. 1-45, 286-301*; vol. II, Bârlad, 1912, p. 7, 26-32, 35-36, 101-105, 115-117, 120-121, 130-131, 169, 344, 351-355; vol. IV, Bârlad, 1915, p. 68-70, 77-78, 106-108, 246-250, 296-299; vol. V, Huși, 1926, p. 73-74, 80, 94-95; Idem, *Raport b, în ACMI*, 1915, p. 94.

¹² Idem, *Frații Gh. și N. Roșca Codrianu...*, p. 24; Idem, *Doc. bârlădene, vol. I, p. 45-69*; 301-308; vol. II, p. 102, 259, 343; vol. V, p. 74, 79, 95-99.

¹³ Idem, *Doc. bârlădene, vol. I, p. 191-201, 320-321, 322-325, 353*; vol. II, p. 352, 353, 356; vol. V, p. 75, 81.

¹⁴ *Ibidem*, vol. I, p. 201-227, 307, 326-332, 388; vol. V, p. 72.

¹⁵ *Ibidem*, vol. I, p. 119-191, 315-320; vol. II, p. 130, 351, 384; vol. V, p. 75, 85-88.

¹⁶ *Ibidem*, vol. I, p. 278-283, 320, 354-361; vol. V, p. 77, 80, 90-91.

¹⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 122-123, 227-240, 307, 332-336, 364, vol. II, p. 49; vol. V, p. 76, 80, 101-103.

¹⁸ *Ibidem*, vol. I, p. 122-123, 241-257, 295, 333-334, 336-347; vol. II, p. 40, 44-45, 343, 348, 349, 353, 361, 365, 368; vol. IV, p. 181-183; vol. V, p. 1-32, 76, 100-101, 303.

¹⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 308; vol. V, p. 81, 90, 99.

²⁰ *Ibidem*, vol. I, p. 272-278, 351-354; vol. II, p. 259-260, 375; vol. V, p. 78.

²¹ *Ibidem*, vol. I, p. 361-364, vol. V, p. 78, 81, 92-94.

²² *Ibidem*, vol. I, p. 237-272, 347-351; vol. II, p. 382; vol. V, p. II-III, 33-72, 76-77, 81, 83-85; Idem, *Istoria bisericii și a școalei. 1880-1923*, Huși, 1926, p. 161-164.

²³ *Ibidem*, vol. I, p. 35-38, 69-119, 158, 175, 298, 307, 305-315, 336, 350; vol. II, p. 64, 101-105, 349, 354, 361, 382; vol. IV, p. 214, 241, 296; vol. V, p. 75, 82, 88-90.

²⁴ *Ibidem*, vol. I, p. 175; vol. III, Bârlad, 1915, p. 139; Idem, *Doc. ale foastelor schituri...*, p. VI-VIII, 74-79.

²⁵ Idem, *Geografia com. Bogdana...*, p. 45; Idem, *Doc. bârlădene, vol. I, p. 71*; Idem, *Doc. ale foastelor schituri...*, p. IX-XI, Istoria; 104-105; Idem, com. Bogadana p. CXLVI-CXLVII, 156, 358-361.

²⁶ Idem, *Doc. ale foastelor schituri...*, p. XI, 119-125; Idem, *Doc. bârlădene, vol. III, p. 56-60, 142-143, 314-315*.

²⁷ Idem, *Doc. bârlădene, vol. I, p. 280, 307*; Idem, *Doc. ale foastelor schituri...*, p. III-VI, 1-73.

²⁸ Idem, *Doc. ale foastelor schituri...*, p. VIII-IX, 95-102; Idem, *Doc. bârlădene, vol. I, p. 307*.

²⁹ Idem, *Notițe istorice și tradiționale despre Schitul Măgariu din județul Tutova*, Bârlad, 1911; Idem, *Doc. bârlădene, vol. I, p. 362*.

³⁰ Idem, *Mănăstirea Florești din plasa Simila, județul Tutova*, București, 1916; Idem, *Doc. bârlădene, vol. I, p. 333*; vol. II, p. 343-349, 389; vol. IV, p. 313-314; Idem, *În slujba bisericii și a școalei*, p. 220; Idem, *Raport b, cîn ACMI*, 1915, p. 94-95.

- ³¹ Idem, *Doc. bârlădene*, vol. I, p. 358.
- ³² *Ibidem*, vol. III, p. 46-47, 70-71, 93-94, 312; vol. IV, p. 126, 336-337.
- ³³ *Ibidem*, vol. I, p. 212; vol. IV, p. 179-180, 320-328; azi județul Galați.
- ³⁴ *Ibidem*, vol. I, p. 371-373.
- ³⁵ *Ibidem*, vol. I, p. 249-267, 270-273; azi județul Galați.
- ³⁶ *Ibidem*, vol. I, p. 302, 303.
- ³⁷ *Ibidem*, vol. II, p. 12, 16-17, 141-142, 159, 243, vol. III, p. 5-12; Idem, *Mănăstirea Florești...*, p. 7-9, 67-69, 71-77, 87-88.
- ³⁸ *Ibidem*, vol. I, p. 307, vol. IV, p. 80-82.
- ³⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 307.
- ⁴⁰ *Ibidem*, vol. I, p. 308.
- ⁴¹ *Ibidem*, vol. I, p. 307, azi județul Galați.
- ⁴² *Ibidem*, vol. III, p. 291-292.
- ⁴³ *Ibidem*, vol. I, p. 307.
- ⁴⁴ *Ibidem*, vol. III, p. 132, 139-140, 173, 308.
- ⁴⁵ *Ibidem*, vol. I, p. 307.
- ⁴⁶ *Ibidem*.
- ⁴⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 307, 310-313, 367-369; vol. II, p. 345; vol. IV, p. 268-276; Idem, *Frații Gh. și N. Roșca Codrianu...*, p. XII-XIII, 109-110.
- ⁴⁸ *Ibidem*, vol. I, p. 307
- ⁴⁹ *Ibidem*, p. 308.
- ⁵⁰ *Ibidem*, vol. III, p. 215-218, azi jud. Iași.
- ⁵¹ Idem, vol. I, p. 288-289, 291, 295-297, 337-339; vol. IV, p. 123-128; azi satul Fântânele.
- ⁵² Idem, *Frații Gh. și N. Roșca Codrianu...*, p. VI, 16-18, 28-30, 107-109, 181; Idem, *Doc. bârlădene* vol. I, p. 31-32, 307; vol. II, p. 7-8; Idem, *Mănăstirea Florești...*, p. 71-77.
- ⁵³ Idem, *Mănăstirea Florești...*, p. 76.
- ⁵⁴ Idem, *Frații Gh. și N. Roșca Codrianu...*, p. 16-28; Idem, *Doc. bârlădene*, vol. II, p. 30, 35-36, 56-58, 80, 98-99, 141, 144, 150, 152, 153, 157, 160-161, 236-238, 244-245, 266, 306, 310, 344, 358; vol. III, p. 166-168; vol. IV, p. 39-43, 112, 140-143, 268-276.
- ⁵⁵ Idem, *Mănăstirea Florești...*, p. 71-77, 83-86; Idem, *Doc. bârlădene*, vol. IV, p. 178.
- ⁵⁶ Idem, *Doc. Bârlădene*, vol. III, p. 141.
- ⁵⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 308; azi, jud. Bacău.
- ⁵⁸ *Ibidem*, vol. IV, p. 2-4; fostă mănăstire în com. Banca-Recea.
- ⁵⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 302-303, 307.
- ⁶⁰ *Ibidem*, vol. I, p. 88-90.
- ⁶¹ *Ibidem*, vol. I, p. 307, 323; vol. IV, p. 221-227; azi jud. Galați.
- ⁶² *Ibidem*, vol. I, p. 5.
- ⁶³ *Ibidem*, vol. III, p. 17-20, 24; fostă mănăstire lângă Perieni.
- ⁶⁴ *Ibidem*, vol. I, p. 307.
- ⁶⁵ *Ibidem*.
- ⁶⁶ *Ibidem*, vol. I, p. 307; vol. IV, p. 102; Idem, *Mănăstirea Florești...*, p. 5-6, 15-17
- ⁶⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 307.
- ⁶⁸ Idem, *Doc. bârlădene*, vol. III, p. 229, 233, 236-244; vol. IV, p. 126; azi sat dispărut.
- ⁶⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 307; azi Valea Lungă.
- ⁷⁰ *Ibidem*, vol. III, p. 93-94, 312.

- ⁷¹ *Ibidem*, vol. I, p. 31, 308; vol. III, p. 8.
- ⁷² Idem, *Mănăstirea Florești...*, p. 19, 23, 24.
- ⁷³ Idem, *Doc. bărlădene*, vol. I, p. 307; azi județul Galați.
- ⁷⁴ *Ibidem*, p. 305; azi jud. Galați.
- ⁷⁵ *Ibidem*, vol. II, p. 18-23, 51, 63-64, 83-84, 87-88, 121-122, 323, 350; vol. III, p. 189; vol. IV, p. 94-95; azi jud. Bacău.
- ⁷⁶ *Ibidem*, vol. I, p. 308; vol. IV, p. 176-179.
- ⁷⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 308; azi jud. Galați.
- ⁷⁸ *Ibidem*, vol. IV, p. 54-61.
- ⁷⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 307; azi jud. Bacău.
- ⁸⁰ *Ibidem*, vol. I, p. 307, 345.
- ⁸¹ *Ibidem*, vol. I, p. 307; vol. II, p. 314-320.
- ⁸² *Ibidem*, vol. I, p. 307.
- ⁸³ *Ibidem*, vol. I, p. 307; vol. III, p. 93-94.
- ⁸⁴ *Ibidem*, vol. III, p. 55; vol. IV, p. 73-74; Idem, *Raport bîn ACMI*, 1915, p. 94.
- ⁸⁵ Idem, *Geografia com. Bogdana...*, p. 38; Idem, *Doc. bărlădene*, vol. III, p. 150-151.
- ⁸⁶ Idem, *Doc. bărlădene*, vol. I, p. 308; vol. III, p. 76-78, 86-87, 313.
- ⁸⁷ *Ibidem*, vol. II, p. 147, 308.
- ⁸⁸ *Ibidem*, vol. III, p. 193.
- ⁸⁹ *Ibidem*, p. 203, 210.
- ⁹⁰ Idem, *Frații Gh. și N. Roșca Codrianu...*, p. XIII-XXIII, 14, 30; Idem, *Doc. ale foastelor schituri...*, p. 8; Idem, *Doc. bărlădene*, vol. IV, p. 96-97; azi, jud. Bacău.
- ⁹¹ Idem, *Doc. bărlădene*, vol. I, p. 307; azi jud. Galați.
- ⁹² Idem, *Doc. ale foastelor schituri...*, p. 22-24.
- ⁹³ Idem, *Doc. bărlădene*, vol. III, p. 90.
- ⁹⁴ *Ibidem*, vol. III, p. 203-205, 207-211, 213-217, 222, 291-292.
- ⁹⁵ *Ibidem*, vol. II, p. 26, 29, 31, 34-36, 143-144, 151, 169; vol. IV, p. 91-94.
- ⁹⁶ Idem, *Doc. ale foastelor schituri...*, p. IX, 102.
- ⁹⁷ Idem, *Doc. bărlădene*, vol. II, p. 387.
- ⁹⁸ Idem, *Geografia com. Bogdana...*, p. 8, 36-37; Idem, *Istoria com. Bogdana...*, p. XVI, XX, XXI; Idem, *Doc. bărlădene*, vol. IV, p. 317-319.
- ⁹⁹ Idem, *Istoria com. Bogdana...*, p. XVI-XIX.
- ¹⁰⁰ Idem, *Doc. ale foastelor schituri...*, p. IX, 103.
- ¹⁰¹ Idem, *Doc. bărlădene*, vol. IV, p. 93.
- ¹⁰² Idem, *Cetatea de pământ de la Bârlad*, în *BCMI*, VII, 1914, p. 13-15; Idem, *Doc. bărlădene*, vol. II, p. 5-6; Idem, *În slujba bisericii și a școalei...*, p. 215-217; Idem, *Raport b*, în *ACMI*, 1915, p. 94.
- ¹⁰³ Idem, *Doc. bărlădene*, vol. III, p. 291-292.
- ¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 72.
- ¹⁰⁵ Idem, *Frații Gh. și N. Roșca Codrianu...*, p. 57, 88; Idem, *Doc. bărlădene*, vol. IV, p. 46-47, 293-295.
- ¹⁰⁶ Idem, *Frații Gh. și N. Roșca Codrianu...*, p. XXX, 24.
- ¹⁰⁷ Idem, *Doc. ale foastelor schituri...*, p. 8.
- ¹⁰⁸ Idem, *Doc. bărlădene*, vol. II, p. 341-389.
- ¹⁰⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 28-30, 35-36, 299-300; vol. IV, p. 246-250; vol. V, p. 73-74.
- ¹¹⁰ *Ibidem*, vol. V, p. 74.
- ¹¹¹ *Ibidem*, vol. I, p. 319-320; vol. II, p. 351, vol. V, p. 75.
- ¹¹² *Ibidem*, vol. V, p. 77.
- ¹¹³ *Ibidem*, p. 76.

- 114 *Ibidem.*
 115 *Ibidem*, p. 76-77.
 116 *Ibidem.*
 117 *Ibidem*, p. 76-77.
 118 *Ibidem*, p. 75.
 119 Idem, *Geografia com. Bogdana...*, p. 33.
 120 *Ibidem.*
 121 *Ibidem.*
 122 Idem, *Frații Gh. și N. Roșca Codrianu...*, p. XXXII-XLVI, 48, 57-88.
 123 *Ibidem*, p. XV-XXXI, 33-37, 54-57.
 124 Idem, *Doc. bârlădene*, vol. V, p. 78.
 125 Idem, *Cetatea de pământ de la Bârlad*, în *BCMI*, VII, 1914, p. 13-15.
 126 Idem, *Raport a*, în *ACMI*, 1914/1915, București, 1915, p. 94-95.
 127 *Ibidem*, *Raport c*, p. 93.
 128 *ACMI*, București, 1915, p. 34, 55-56.
 129 *AEH*, 1935, p. 35-36; V. Ursăcescu, *Sărbătorirea P.S. Iacov Antonovici Episcopul Hușilor cu prilejul împlinirii vârstei de 70 de ani la 18 noiembrie 1926*, Huși, 1929, p. 117.
 130 *BCMI*, XII, 1924, p. V.
 131 N. Iorga, *Episcopul Iacov Antonovici*, în *Neamul Românesc*, XXVII, nr. 2 din 2 ianuarie 1932.

IOAN ANTONOVICI ET LES MONUMENTS HISTORIQUES DE L'ÉVÊCHÉ DE HUȘI Résumé

Ioan Antonovici (1856-1931) a été prêtre, professeur de religion, puis évêque de l'Évêché de Huși (1924-1931).

Parallèlement à la vie de prêtre et celle de professeur, il a déployé une grande et riche activité dans le domaine de l'étude, de la publicité et la conservation des monuments historiques et, par conséquent, il a été nommé membre correspondant de la Commission des Monuments Historiques pour le département de Tutova et membre honoraire de l'Académie Roumaine en 1919. Il est en même temps membre fondateur du Musée "V. Pârvan" de Bârlad (1914) et du Musée Episcopal de Huși (1924).

LISTA FIGURILOR LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1 Iacov Antonovici, Episcopul Hușilor, (ANR DJVs – Colecția "I.C. Antonovici" – fotografie, 1924).

Fig. 1 Iacov Antonovici l'Évêque de Huși, 1924 (ANR DJVs – Collection "I. C. Antonovici" - photo, 1924)

Fig. 2 Carte de vizită a Episcopului Iacov a Eparhiei Hușilor, membru de Onoare al Academiei Române (ANR DJVs – Colecția "I.C. Antonovici")

Fig. 2 Carte de visite de l'Évêché de Huși, membre honoraire de l'Académie Roumaine (ANR DJVs "I.C. Antonovici").

- Fig. 3 Fântâna de la Similișoara făcută de Episcopul Iacov Antonovici, în 1927. În jurul ei, de la dreapta la stânga: I.C. Antonovici (nepot de frate), Cicerone și Vasile Antonovici (fii săi), copilul Ionel Antonovici (fiul lui Cicerone) și un asistent din partea locului. (ANR DJVs – Colecția "I.C. Antonovici" – fotografie, 1928)
- Fig. 3 Le fontaine de Similișoara fondée par l'Évêque Iacov Antonovici en 1927. Les personnages du droit à gauche: I. C. Antonovici (le neveu de celui-ci), Cicerone et Vasile (les fils), l'enfant Ionel Antonovici (le fils de Cicerone) et un habitant du village. (ANR DJVs – Colecția "I.C. Antonovici" – photo, 1928)
- Fig. 4 Biserica din Similișoara, com. Bogdana (ANR DJVs – Colecția "I.C. Antonovici" – carte poștală, 1911).
- Fig. 4 L'église de Similișoara, commune de Bogdana (ANR DJVs – Colecția "I.C. Antonovici" – carte poștală, 1911).

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999

**IMAGINEA ȘI PERSONALITATEA LUI GEORGE
IVAȘCU CONTURATE DE AUTOGRAFELE CĂRȚILOR
DIN COLECȚIA SA MUZEALĂ**

Laurențiu CHIRIAC

Lumea postmodernă e departe de a-și fi găsit acel echilibru care asigură normalitatea vieții. Omul postmodern ce se întrevade acum la orizont comunică pe canale (ascunse încă ochiului) cu trecutul său, încercând să și-l înțeleagă. Oricât schematism polemic ar exista în această viziune, ea indică o realitate prezentă, una produsă de atâtea rătăcirii și demisii din ultimele decenii. După părerea noastră, paradoxal sau nu, oamenii culturii românești de altădată - în cazul nostru, e vorba de GEORGE IVAȘCU – au trăit și ei același zbucium lăuntric, pendulând între compromis și rezistență față de modelele politizate de atunci.

Obiectul acestei lucrări îl constituie, în esență, argumentul valoric al creației lui GEORGE IVAȘCU (recunoscut ca atare de toți literații care i-au donat cărți cu autografele lor), dar și aducerea în atenția publică a importanței pe care o prezintă colecția ivașciană de la Muzeul din Bârlad.

În primul rând, pentru a înțelege valoarea acestui critic literar și a colecției sale muzeale, vom începe prin a arăta succint personalitatea și viața literară a lui GEORGE IVAȘCU. Născut în 1911, la Certești (în jud. Galați), personajul nostru a fost fiu de muncitori, tatăl lucrând ca șofer la Ghidigeni (lângă Tecuci) și, apoi, ca lăcătuș mecanic la atelierele Fernic (din Galați), iar mama sa fiind croitoreasă. După cum afirma chiar scriitorul despre ai săi, "s-au întâlnit, deci, doi meseriași care-și uniseră viața într-un context social altul decât cel al satului, dar păstrând, desigur, multe legături, relații și contingente cu satul."¹

După prima clasă primară făcută la Bârlad - într-o școală dintr-un cartier periferic – GEORGE IVAȘCU urmează clasele a II-a și a III-a la Ghidigeni, în mediul muncitoresc al tatălui său. După absolvirea celor patru clase primare, dar și sub îndemnul învățătorului Gh. Berzunțeanu, GEORGE IVAȘCU este trimis la Liceul "Gh. Roșca Codreanu" din Bârlad.

În 1926, după moartea tatălui său, GEORGE IVAȘCU întrerupe cursurile școlare, dar revine în următorul an în clasa a VII-a a aceluiași liceu, primit fiind de vechea gazdă, un grec simpatic și chiar enigmatic.

În noiembrie 1929, GEORGE IVAȘCU – rămas legat sufletește de liceul

amintit – se înscrie la Facultatea de litere din Iași și, împreună cu amicul său bărlădean G.G. Ursu, se înscrie la examenul de admitere, vizând totodată cazarea la cămin. Este admis primul pe listă, iar profesorul examinator Iorgu Iordan i-a zis: "Dumneata ai scris o teză foarte bună. Cred că ai talent literar, poate ai să faci literatură, oricum jurnalistică... Ai scris concentrat și sugestiv. De aceea, comisia te scutește de oral"² Magistrul îi creionase, astfel, destinul pe care-l va avea.

În 1932, profesorul Garabet Ibrăileanu îl ajută pe studentul său GEORGHE IVAȘCU să devină bibliotecar (diurnist) al seminariilor Facultății ieșene de Litere. Era perioada când IVAȘCU se forma ca metodist și cercetător scrupulos, fișând și reinventariind întregul depozit de cărți al facultății, tocmai pentru a pune la dispoziția studenților materialul de lucru pentru seminarii. În 1935, acest lucru l-a propulsat spre funcția de asistent universitar la aceeași facultate, deși tot atunci era urmărit asiduu de Siguranța Statului, căci se implicase în publicistica de stânga (aflată în ilegalitate). Tocmai de aceea, i s-a refuzat o bursă la Paris, fapt reparat în 1958 – când devine pe merit șef al Catedrei de Istoria literaturii române de la Universitatea București.

Paralel cu activitatea sa de cercetare și profesorat, GEORGE IVAȘCU a desfășurat o intensă și rodnică muncă de jurnalist literar. Fie că a fost un simplu colaborator, redactor șef sau chiar director la reviste literare, el s-a remarcat "prin combativitate și dinamism, prin exigență și profesionalism, devenind "Patronul jurnalisticii românești timp de peste 30 de ani"³ (subliniere făcută lui Ivașcu – prin autograf de carte – de către Ion Cristoiu, în 1985). Astfel, s-a implicat activ la revistele "Manifest", "Lumea", "România literară" (aici fiind redactor-șef), "Viața Românească" (revistă a căror numere apărute întregesc colecția sa muzeală), dar – mai ales – "Contemporanul" (unde a fost redactor șef – și chiar director).

Ca gazetar, GEORGE IVAȘCU a excelat la ziare pe care aproape singur le concepea; e vorba de publicațiile "Vremea", "Ecoul", "România liberă", "Iașul" și "Victoria". La altele, a colaborat cu multă pasiune, semnând cronici ale paginilor literare, artistice, teatrale, politice sau chiar istorice (dar sub pseudonim).

Imaginea sa de publicist și gazetar și-a surprins-o sugestiv chiar personajul în cauză: "Considerându-mă amfitrion sau mijlocitor al atâtor expresii de conștiință publicate în revistele pe care eu însumi le-am gospodărit și la care – de-a lungul anilor – și-au spus cuvântul nu zeci, ci sute de colaboratori, mulți dintre ei prestigioși oameni de cultură, scriitori și artiști – iată o viață de om de cultură și o explicabilă atitudine de pur mediator între aceștia și opinia publică"⁴. Numai la revista "Contemporanul", marele publicist înlesnește apariția mai multor literați de diferite generații, cum ar fi: Eugen Jebeleanu, Mihai Beniuc, Al. Philippide, T. Vianu, Paul Cornea, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, T. Arghezi, T. Mușatescu, H. Lovinescu, Al. Paleologu, Adrian Marino, Andrei Pleșu, St. Augustin Doinăș, Marin Preda, Nichita Stănescu, Ion Bărbuț, N. Manolescu, Ana Blăndiana, Marin Sorescu, Eugen Simion, Adrian Păunescu, C.D. Zeletin etc.

Ca istoric și critic literar, GEORGE IVAȘCU a fost considerat ca fiind "cel ce a unit două linii de forță în critica literară românească: linia ieșeană (formată de G. Ibrăileanu și Al. Philippide) și cea bucureșteană (patronată de G. Călinescu și, apoi, de T. Vianu), astfel dând o tentă de național criticii noastre"⁵. Chiar Ivașcu va recunoaște ulterior rolul lui G. Ibrăileanu în formarea sa ca istoric și critic literar, pentru ca – spre sfârșitul vieții sale – chiar profesorul să-l numească drept "continuatorul fidel al concepțiilor mele literare"⁶.

În schimb, G. Călinescu îi va marca lui Ivașcu destinul în jurnalistică tocmai când opera ivașciană căpătase o tentă antifascistă și mult socializantă. Cunoscându-

I din 1936 pe marele critic literar, G. Ivașcu primea de la el volumul Poesii, a lui V. Alecsandri și pe care era autograful călinescian: "De la Călinescu, domnului G. Ivașcu, spirit tânăr și înțelegător. Cu prietenie G. Călinescu".⁷ Comentariul acestor amabilități a venit prompt chiar de la destinatarul acestui autograf: "nu era nimic meritoriu în spusele lui, deoarece tânăr eram, iar cuvântul spirit venea din partea lui ca o amabilitate"⁸. Oricum, cât a stat la Iași, Ivașcu l-a însoțit pe marele critic, fapt pentru care colegii universitari îl considerau pe primul ca fiind asistentul celui alt. De fapt, era o înțelegere tacită a singurătății și a perioadei grele prin care trecea marele Profesor, venit în urbea moldavă pentru a crea o nouă Junime. Ivașcu îi asculta deseori neliniștea, iar Călinescu îi spunea: "Iașul nu este cadrul prielnic elaborării mele"⁹. Întrebat de interlocutorul său: "De ce zgomotul Bucureștiului putea fi un cadru mai bun?"¹⁰, Călinescu răspundea: "Păi tocmai asta-i! N-am la ce raporta propria liniște interioară. Când lucrez am nevoie de mult zgomot"¹¹.

Chiar dacă i s-au reproșat (uneori exagerat) anumite funcții și titluri, G. Ivașcu rămâne în literatura noastră și cu celebra sa *Istorie a literaturii române* (vol. I, 1969) – o carte ce a urmărit linia fermă de reconsiderare a trecutului nostru literar, dar cu o finalitate circumscrisă în orbita unor obiective de sincronizare a acestui trecut cu cel al literaturii universale. Volumul prezintă, în esență, o evoluție unitară a culturii românești scrise – evoluție dată chiar de mentalitatea și voința celor care au creat-o.

Întregirea caracterului complex și național al operei ivașciene nu poate fi făcută dacă nu amintim și celelalte cărți pe care le-a scris (cartea privită de noi ca elementul cel mai eficient de valorificare a unui om de cultură). E vorba de Reflector peste timp (Din istoria reportajului românesc: 1829-1866), editată în 1964, precum și de lucrarea Din istoria artei și a criticii literare românești (1812-1866) – vol. I, 1967. Alte scrieri întregesc valoarea de critic literar a lui G. Ivașcu: volumul Jurnalul literar (1935-1950) – din 1971, - cartea 101 tablete (din 1974), cele 3 volume ale lucrării Confruntări literare, analiza intitulată Cumpăna cuvântului: 1939-1945 (cu subtitlul Mărturiile ale conștiinței românești în anii celui de-al doilea război mondial), din 1977, precum și volumul Profil de epocă (Din cronica anilor 1965-1981) din 1981. Așadar, o operă vastă, prin care literatura română a fost analizată de critic în mod selectiv, integrator și recuperator, căci latura ei națională îi permitea acest lucru.

În sfârșit, pentru ca totul să fie amintit până la capăt, G. IVAȘCU a scris și alte studii critice (mult mai concrete, poate). Ele sunt: Forme ale criticii literare europene în sec. XVIII și la începutul sec. XIX în atenția primilor critici literari români (1964) și articolul Începuturile criticii literare românești (din 1965), precum și excelentele sale monografii dedicate operei și vieții lui Titu Maiorescu, Constantin Dobrogeanu-Gherea și Nicolae Filimon.

Menționat des în lucrările bărlădene de odinioară și de azi, GEORGE IVAȘCU îi datorează o parte din spiritul său liceului care l-a propulsat ulterior spre facultate. Neuitând acest lucru, publicistul s-a integrat "cuminte" în cultura Bărladului și prin valoroasa sa donație făcută către muzeul urbei. Colecția sa muzeală – organizată, sugestiv, sub forma "laboratorului de creație" ivașcian – cuprinde masa de lucru a scriitorului, o mașină de scris și alte obiecte necesare unui asemenea demers. În fața acestei mese, poate tocmai pentru că îl inspirau, impresionează 3 icoane pe sticlă (de fapt, pe glaj), dispuse pe perete și provenind din vestitele ateliere populare din zona de S-E a Transilvaniei. Într-o vitrină alăturată sunt expuse fotografii și scrisori primite de la C-tin Noica, Tudor Arghezi, Nichita Stănescu, Octavian Goga, precum și felicitarea primită de la Geo Bogza; tot acolo există fotografia autorului colecției și o alta în care acesta apare împreună cu G. Călinescu.

Și pentru ca totul să te îmbie spre o lume "spiritualizantă", încăperea cuprinde o serie de tablouri de pictură contemporană ce aparțin lui Vasile Grigore (3 peisaje), Theodor Pallady (un portret în gravură), Mattis Teutch (cu 2 compoziții) și Alexandru Ciucurencu (cu o natură moartă), iar în două din ungherele camerei sunt plasate busturile Voichiței (fiica lui G. Ivașcu), realizate de sculptorii Oscar Han și Constantin Medrea.

Pe lângă interesantul mobilier ce este bine "însuflețit" de frumoasele obiecte de artă decorativă, ceea ce atrage și conferă personalitate scriitorului în relația sa cu timpul este biblioteca personală care înserează peste 2000 de volume. Donația ivașciană de carte se remarcă prin valorosul fond de carte veche (secolele XVIII-XIX), dar și prin cartea contemporană pe care o cuprinde. Amintind doar de celebra Istorie a Imperiului Otoman a lui D. Cantemir (ediție princeps, emisă la Bamberg. în 1745) și de renumita Biblie de la Blaj (din 1795), celelalte volume de sec. XIX – deși nu conțin autografe – sunt valoroase prin numele autorilor lor: de la Gh. Asachi și I.H. Rădulescu la B.P. Hașdeu, Al. Odobescu, I.L. Caragiale, N. Iorga și N. Filimon. De asemenea, există și opere literare aparținând lui Balzac, Victor Hugo, Albert Camus, Lev Tolstoi, Pușkin, M. Gorki, W. Shakespeare etc.

Cu o semnificație aparte, cărțile contemporane care cuprind autografele întregii "pneume spirituale și literare românești" din sec. XX atestă incontestabil, prețuirea și valoarea lui G. IVAȘCU. Cărțile – primite din varii domenii (beletristică, publicistică, critică și istorie literară, istoria ideilor, filosofie, psihologie, politică etc.) – surprind fragmente de spirit ivașcian în relația cu ceilalți și cu etapele de evoluție a acestuia în cadrul culturii românești. În autografele lor, oamenii de literă au apreciat creația și consecvența celui care tocmai le-a făcut publice operele lor și de aici mulțumirile pe care i le-au adus: de la Al. Philippide și G. Ibrăileanu la Iorgu Iordan și C-tin Ciopraga, apoi de la Mircea Eliade, Emil Cioran și Petre Țuțea la Marin Preda, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, N. Manolescu, Al. Paleologu, Andrei Plesu, Augustin Doinaș, Cezar Ivănescu, Ana Blandiana etc.

Ceea ce dorim să sugerăm este faptul că autografele cărților reprezintă o lume misterioasă și codificată (cu un limbaj semiotic), o viață insuficient înțeleasă de către cei interesați să caracterizeze relația timp-om. Este, de fapt, nu o lume văzută obișnuit în jurnale, în proză sau în poezie, ci sunt fraze de duh sau de o intimitate provenită dintr-o clipă de inspirație. Lăsând domeniului filologic posibilitatea de a "devora" termenul autograf, vom arăta doar faptul că acesta provine din grecescul autographos (scriere de mână a autorului) și, ulterior, preluat în expresia franțuzească "écrit de la main même de l'auteur" (cu același înțeles). În dicționarele de la noi, acest termen este explicat ca fiind "semnătură, scriere sau text scris de autor care se poate adresa către cineva sau nu"¹²

Urmărind șirul copleșitor al autografelor cărților din colecția muzeală a lui G. IVAȘCU (peste 1200), iată ce descoperi, în legătură cu imaginea și personalitatea acestuia. Mai întâi, aflăm că maestrul a urmat linia călănesciană (într-o oarecare măsură): "Domnului G. Ivașcu, cu statornică admirație și caldă prețuire, pentru darul său unic de a perpetua peste timp ființa și duhul călănescian" – autograf semnat de Alice Vera G. Călinescu¹³ În același timp, omul G. Ivașcu este surprins simbolic în autograful Ninei Casian, așa cum l-a cunoscut întreaga generație literară a acesteia: "Lui G. Ivașcu – Patronul literaturii române – răsuului sculptor care solidarizează inteligența, forța și iubirea umană, prezenței lui vitale în mijlocul nostru"¹⁴

Mai mult sau mai puțin, de G. IVAȘCU și-au legat destinul câțiva scriitori de ieri și de azi, pentru că el a rămas "vertical" în trecerea solidă a acestora, acest lucru dovedind că literatul și omul căruia i se adresau (prin intermediul autografelor) a rămas integru, util, stăpân pe sine și – mai ales – tolerant cu toată lumea. De exemplu, citind

autograful lui Șt. Augustin Doinaș, tinzi să crezi că imaginea pe care i-o conturează lui G. IVAȘCU este una a unui lider spiritual: "Marelui meu prieten, inegalabilului spirit care a făcut și dominat publicistica românească timp de câteva decenii (și ce decenii, Dumnezeu!), Domnului G. Ivașcu, cu aleasă și profundă stimă și întotdeauna cu o emoție până la lacrimi"¹⁵

Deși deseori oamenii tind să uite ceea ce au simțit cândva, totuși istoria culturii este una recuperatoare și integratoare. Iată, spre exemplu, cum își arată Ana Blandiana gratitudinea față de Profesor: "Domnului Profesor G. Ivașcu, o carte veche, dar fericită să-și reia locul în biblioteca Domniei Sale, împreună cu afecțiunea mea pentru toate anotimpurile și cu obișnuita înclinație și prietenie, ca de obicei"¹⁶ De asemenea, surprind deopotrivă, alte două autografe – ale lui N. Manolescu și Octavian Paler – , prin care Profesorul este, cel puțin admirat, dacă nu chiar adulat. Astfel, Nicolae Manolescu scria: "Domnului G. Ivașcu, cu dragoste și admirație depotrivă de vechi, cărora timpul le adaugă adâncimi noi"¹⁷ În schimb, Octavian Paler părea mai apropiat de Maestru: "Domnului G. Ivașcu, profesorul meu de suflet cărui, tocmai că știu că nu mă joc cu cuvintele, îi declar admirația și dragostea mea."¹⁸

Un alt autograf, dar cu o semnificație aparte în conturarea imaginii și personalității lui G. IVAȘCU, îl reprezintă cel scris de Andrei Pleșu: "Domnului Profesor George Ivașcu, omagiul de admirație și recunoștință al autorului care n-ar fi devenit "Autor" fără votul în alb al Domniei Sale"¹⁹

În concluzie, autografele cărților din colecția ivașciană - adusă în muzeul bărlădean prin amabilitatea Anei Ivașcu (sora lui George) – reprezintă, alături de întreaga donație, faptele și spiritul marelui literat și om de cultură, inițiat la Școala bărlădeană. Tocmai de aici a pornit încrederea Profesorului de a lăsa celor care-l vor urma speranța că suflul său literar va fi păstrat la loc de cinste și onoare, într-unul din cele mai reprezentative lăcașuri de cultură din cetatea bărlădeană.

SUMMARY

The image and the personality of George Ivașcu – important Romanian critic and literary historian, famous journalist-may also be completed by his valuable collection donated to the "V. Pârvan" Bârlad Museum, but especially with the (be it concise) analyses of the autographs in the books given to Ivașcu be the great Romanian men of letters in the XXth century.

These autographs from the Ivașcian museum collection (ab. 1200) – beyond the apparent inherent kindness – suggest not a world seen in journals, in prose or lyrics, but one of noithicism or of privocy sprung from a moment of inspiration. Beyond the political models of 1950 – 1980 in the Romanian society of those times, when all was nothing but compromise or rezidence towards the unique "political affer" of those times, it also existed a certain inner fulling in the "Chaste of the younger or older men of culture" It is precisely this inner universe of working we're tusing – in this article – "to decodify".

Turning over the leaves of the autographed books from the large ivașcian collection – a collection enriched by the decorative and fine art objects, such as pieces of furniture – give grasp a few aspects, never published before:

- a) these autographs show, without any doubt the value of the cultivated man George Ivașcu, emphosizeing his publicistic side, that of master in front of his disciples and that of critic and literary historian;
- b) the autographed books come from various fields of culture and civilisation, beeing written by representative figures of yesterday and today "Romanian spiritual *pneumă*" from Al. Philippide and G. Ibrăileanu to Iorgu Iordan

and C. Ciopraga, from Mircea Eliade, Emil Cioran and Petre Țuțea to Marin Sorescu, N. Manolescu, Al. Paleologu, Șt. Augustin – Doinaș, Cezar Ivănescu, Ana Blandiana, O. Paler, I. Cristoiu, Andrei Pleșu etc.;

- c) analysis of the autographes - a paralel to one on the past and present Romanian Society – reveal all over again the same “alteration” materialized in the duality of the human being.

NOTE:

¹ George Ivașcu – *Confruntări literare*, vol. II, București, Ed. Eminescu, 1986, p. 610.

² *Ibidem*, vol. II, p. 611.

³ Ion Cristoiu – *Personaje de rezervă - povestiri*, București, Ed. Cartea Românească, 1985, p. 1 – autograf către G. Ivașcu.

⁴ George Ivașcu, *op. cit.*, vol. II, p. 614.

⁵ *** - *Dicționar explicativ al limbii române literare*, coordonatori I. Iordan, Mioara Avram și Al. Graur, București, Ed. Științifică, 1981, p. 141.

⁶ Din corespondența lui G. Ibrăileanu cu G. Ivașcu, publicată în vol. *Confruntări literare*, vol. I, p. 312 (a lui G. Ivașcu).

⁷ Autograful lui G. Călinescu către G. Ivașcu din vol. *Poesii* a lui V. Alecsandri, 1949, Buc., Ed. pentru Literatură și Artă, îngrijit de G.C. Nicolescu.

⁸ George Ivașcu – *Jurnal literar ieșean (1935-1950)*, București, Ed. Cartea Românească, 1971, p. 122.

⁹ *Ibidem*, p. 123.

¹⁰ *Ibidem*, p. 123.

Ibidem, p. 123.

¹² *** - *Dicționar explicativ al...*, p. 146.

¹³ Autograf al lui Alice Vera Călinescu din vol. *Ulysse* a lui G. Călinescu (existent în colecția muzeală Ivașciană).

¹⁴ Nina Cassian – *Sângele*, București, Ed. Tineretului, 1966, p. 1 – autograf către G. Ivașcu.

¹⁵ Ștefan Augustin Doinaș – *Poeme*, București, Ed. Cartea Românească, 1983, p. 1 – autograf de către G. Ivașcu.

¹⁶ Ana Blandiana – *Cele patru anotimpuri*, București, Ed. Albatros, 1977, p. 1 – autograf către G. Ivașcu.

¹⁷ Nicolae Manolescu – *Contradicția lui Maiorescu*, ediția a II-a, București, Ed. Eminescu, 1973, p. 1 – autograf către G. Ivașcu.

¹⁸ Octavian Paler – *Un muzeu în labirint. Istoria subiectivă a autoportretului*, București, Ed. Cartea Românească, 1986, p. 1 – autograf către G. Ivașcu.

¹⁹ Andrei Pleșu – *Minima morală – Elemente pentru o etică a intervalului*, Buc., Ed. Cartea Românească, 1988, p. 1 – autograf către G. Ivașcu.

lui George Ivașcu
rîsului scriitor care
solidarizează inteligența,
forța și iubirea
prezenței lui vitale
în mijlocul nostru
hina Cassian

ANA BLANMANA : OCTOMBRIE NOIEMBRIE DECEMBRIE

Domnului profesor
George Ivașcu -
stigmatizată înclinare
cu adunatică,
cu prietărie,
cu eustie
ca de obicei
Ana Blândiana

21 septembrie 1982

pentru o etică a intervalului

Domnului Profesor
George Ivașcu, omagiu
de admirație și recunoștință
al autorului (care n-a ar fi
devenit „autor” fără votul
în alb al D-Sale)

Andru Pleșcu

mai 88

RTEA ROMÂNEASCĂ

1988

ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

POEME

Marele meu prieten,
inegalabilului spirit care
a făcut și donat pu-
blicitatea omănească timp
de câteva decenii (și ce de-
cenii, Dumnezeu!),
Domnului George Ivașcu,
cu aleasă și profundă stîmă
și întotdeauna cu a eustie
pînă la lacrimi, —

Ștefan Aug. Doinaș

noi 1983

D- lui George Ivașcu
 de cărui cronici din
 Contemporanul omului
 1946-1947 m-e foarte
 răzvrătit în istoria
 mea după un mare
 cartier de memorii:
 George Ivașcu.

157

UN MUZEU ÎN LABIRINT

Istorie subiectivă a autoportretului

* SPRE CENTRUL LABIRINTULUI

George Ivașcu

George Ivașcu

profundă rău de suflet. Căci
 tânăra fiindcă și că nu mi-
 cu curajele, și de la alți
 și de la alți

april 1986

1986

NICOLAE MANOLESCU

CONTRADICȚIA
 LUI MAIORESCU

George Ivașcu
 cu dragoste atitudine deopotri
 de rechi, căvra țigărilor le abso-
 adineau noi,

11. Manolescu

mai 1977

G. CĂLINESCU

ULYSSE

George I. Ivașcu

Cu stăruință aspră în căldu-
 printru pentru obșed și în care de a
 respira pe lângă țigărilor și obșed
 călăreșilor

Alice Vera G. Bălinescu

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**DOCUMENTE DE ARHIVĂ REFERITOARE LA
VECHIUL SPITAL DIN PIATRA NEAMȚ**

Elena COJOCARIU

Activitatea sanitară ce s-a dezvoltat în societatea românească în veacurile trecute a fost sprijinită de înființarea primelor instituții sanitare de sine stătătoare.

Nevoia de spitalizare a populației sărace a făcut ca domnitorii și boierii din Principate să înființeze unele așezăminte spitalicești care au avut o importanță deosebită pentru sănătatea populației. La nivel național au ctitorit mari instituții sanitare familiile Cantacuzino și Ghica.

Spătarul Mihail Cantacuzino, fratele domnitorului Șerban Cantacuzino a ridicat mănăstirea COLTEA și pe lângă el primul spital din Țara Românească cu 24 de paturi (1695-1714).

Grigore al II-lea Ghica în anii 1735-1751 va ridica mănăstirea PANTELIMON și un spital pe lângă el cu 12 paturi (1).

La mijlocul secolului al XVIII-lea apare primul spital în Moldova – spitalul "Sf. Spiridon" din Iași, dotat cu o farmacie și corp medical. Acesta contribuie doar într-o mică măsură la alinarea suferințelor celor bolnavi. Un rol important l-au avut spitalele în lupta împotriva epidemiilor care erau numeroase în secolele trecute.

Casa Doftorilor, creată la 1777, angaja medici și avea condiții pentru dezvoltarea instituțiilor sanitare (2).

Desele războaie purtate pe teritoriul țării noastre în acea perioadă, ruso-austro-turce, vor aduce medici străini în țară, care alături de cei români, vor acorda ajutor în combaterea epidemiilor de ciumă și holeră.

O descriere a acestor epidemii o face I. Corfus, epidemie ce s-a abătut pe meleagurile noastre. "La acel vălet 1813 de la giumătatea verii s-au început cu scăderea dar și cu ciuma..." (3).

În timpul domniei lui Scarlat Calimah, 1818, pentru supravegherea epidemiei de ciumă, culcerul Alexandru Popovici (tatăl lui V. A. Urechia) va fi însărcinat cu luarea măsurilor necesare pentru stoparea bolii. "La satul Șerbănești de la ținutul Neamțu însemnându-se boala ciuma, care sat fiind apropierea de Valea Târgului. Înadins orânduim pe dumneata și-ți poruncim ca să mergi la arătatul sat și mai întâi cercetând cu amănuntul ce se află cât s-a întins molima, pe toți acei molipsiți și cu prepus să-i scoți afară din colibi cu pauză cuviincioasă spre a nu se amesteca și ei

cu alții și cu îndatorirea ca pe fiște-care zi să-și spele și să-și aerisească lucrurile." (4). Vei înconjura satul cu străji ca nici să esă nici să intre nimeni după potolirea bolii.

Prefacerile după pacea de la Adrianopol, 1829, duc la dezvoltarea asistenței sanitare în principate prin prevederi în Regulamentul Organic. Acestea sunt legiuri ce au largă aplicabilitate în ceea ce privește medicina pur curativă, igiena publică și prevenirea unor boli. Pentru sănătatea principatelor, Regulamentele Organice instituiau în Muntenia 6 circumscripții sanitare iar în Moldova 5 (cu sediul Botoșani, Iași, Roman, Bârlad, Galați). Totodată, s-au întocmit și reglementările pentru funcționarea spițerilor în 1832, a spitalelor 1835 etc. (5).

În timpul lui Barbu Știrbei este adus de la Paris doctorul C. Davilla la 1853 care va organiza serviciul sanitar. La 1862 se contopește comitetul sanitar Muntean cu cel din Moldova și se formează Direcția Sanitară la București. La 1874 se dă legea sanitară, iar serviciile sanitare locale rămân un timp la Ministerul de Interne. La arhiva nemțeană întâlnim depeșe telegrafice trimise de C. Davilla prin care se reglementează serviciul militar în teritoriu. (6)

Revenind pe pământ moldovean, dar la fel ca în întreaga țară, asistența sanitară s-a dezvoltat treptat de la faza empirică la cea științifică.

Primele așa zise tratamente medicale s-au acordat în bolnițele mănăstirești de către călugări. O astfel de bolniță funcționând pe meleagurile noastre la Mănăstirea Sf. Voievozi în sec. XVII, iar altele în cadrul Mănăstirii Precista, fondate în 1753. (7). În sec. XVIII exista și la mănăstirea Neamț, o bolniță "pentru cei lipsiți de minte și chinuți de duhuri rele și la Secu" (8).

Bolnițele erau folosite de călugări, dar și de populația laică. Mănăstirea era deschisă pentru cei bolnavi, dar numărul de paturi era limitat. Cei mai mulți se tămăduiau prin leacuri băbești.

Călugării aducea de peste hotare cunoștințe noi medicale, iar alături de leacuri foloseau rugăciunea și slujbele pentru tămăduire cum scrie și în cărțile bisericești. Ex.: la 1833 monarhul I. Borș de la mănăstirea Neamț, poseda o rețetă pentru sclintitură (9). Dar cei bogați apelau la medici stăini spițeri sau bărbieri, după cum spun documentele (10), boierilor Sturdza de la Miclăușeni (sec. XIX).

Încercări de înființare a unui spital existau în urbea noastră. Necesitățile reale o cereau desele epidemii de holeră și ciumă ce se abăteau asupra populației. Pentru combaterea unor astfel de maladii unele amenințau chiar armata, trupele rusești aflate vremelnic în teritoriu în perioada 1829-1831) ia ființă în oraș un spital în casele boierilor locali.

Aceștia făceau dese plângeri pentru mutarea spitatului din casele lor la Mănăstirea Bistrița (11).

În aceste condiții au fost mai multe încercări de înființare a unui spital stabil.

Vorniceasa Smaranda Bogdan, născută Laskaraki Roset, încheie un contract de donație în acest scop în anul 1842. Ea donează începând cu anul 1843, de Sf. Gheorghe, câte 5.000 de lei la fiecare câștig din veniturile moșiei Măstăcanul. După moartea ei, Epitropia va putea folosi în întregime veniturile moșiei pentru întreținerea spitalului ce trebuia să ia ființă. Pentru rezolvarea donației este însărcinat A. Merișescu să afle o clădire pentru localul spitalului.

Cercetează 3 locuințe / casele căminarului Feștilă, constată că sunt vechi, pereții înclinați și cereau pe ea 20.000 de lei, dar ograda și grădina sunt bune. Casele sârdarului Alecu Crăstea sunt de piatră și cărămidă, casa e cu două rânduri, jos intrare mare, sus intrare mică, dar locuința are trebuință de uși, ferestre, dușumele

și cere pe ele 600 galbeni și vor trebui încă 300 de galbeni pentru restaurație.

Ultima locuință propusă este a lăcătușului A. Haberer, are 4 odăi dar umezeala este mare.

Casa preferată este a lui Feștilă, dar lucrurile târăgănează, iar datoriile vornicesei sunt mari, așa că nu mai ajung banii pentru spital.

Altă încercare de înființare a unui spital este consemnată în anul 1860 noiembrie, când logofătul Ștefan Catargiu donează sfatului orășănesc suma de 22.222 lei, după cum rezultă din actul de dăruire. Sfatul orășănesc donează terenul necesar în mărime de 3 fălci, din locul Borzogheanul pentru fondarea unui spital (12). Realizarea proiectului este târăgănată de certurile între membrii sfatului răzășesc și ISPRĂVNICIA județului. Cert este că donațiile rămân pe hârtie până în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

Direcția generală a serviciului sanitar a dat dispoziții pentru înființarea unui spital în orașul Piatra (13). Acesta nu ar fi fost înființat fără ajutorul Doamnei Elena Cuza, care vizitează zona împreună cu domnitorul. Ea va stăruie pe lângă principesa E. Cantacuzino să doneze o parte din casele ei pentru spital în memoria soțului ei.

Domnitorul A.I. Cuza telegrafiază la 18 aprilie 1863 anunțând donația principesei E. Cantacuzino. Acesta a donat pentru spital casele ei din Piatra după cum reiese din actele de dăruire.

"Act de dăruire: 7 mai 1863.

Subscrisa Principesa E. Cantacuzino apăsând și consimțind la inițiativa ce au luat Înalțul Guvern al Principatelor Unite Române de a înființa un spital în orașul Piatra.... Eu pentru eterna memorie și ușurarea sufletului a răposatului meu soț Kneazul Alexandru Cantacuzino, prin actul de față declar că dăruiesc pentru alocarea acelui spital casele ce am în orașul Piatra împreună cu toate heiurile și locul ce au cuprins în îngrăditură pe partea gospod sub următoarele condiții:

-aceste case cu locul lor nu vor putea fi vândute, schimbate sau întrebuințate în altă cerere" (14).

Pentru punerea în aplicare a actului de donație la 1 octombrie 1865 o comisie, formată din d-nii P. Burchi, Vallianu, Sotir, Panaitiu și Goring a început demersurile pentru deschiderea spitalului, comisie înființată de Direcția Generală a Serviciului Sanitar, după ce a vizitat localul viitorului spital, hotărâște la 2/5 octombrie 1863 "A se zidi înăuntrul salonului unde ar fi așezate crivetele bolnavilor bărbătești 2 uși și anume pe care să poată despărți odăile despre răsărit ce s-au regulat a fi pentru sexul feminin și ușa marea dintre ferești ce răspunde către balconul de piatră dinspre sus, până la rotundul ei, ca fiind precum este, amenințată răceala"

La 6 noiembrie 1863 s-a deschis spitalul cu mare solemnitate. Poliția anunțând populația orașului cu "batere de darabană" Comisia cere municipalității suma de 479 lei vechi și 30 parale pentru hrana bolnavilor, lumânări, săpun, apă, 6 rogojini pentru antrele, un clopot în curte, ciubăr de brad pentru spălat albituri, o masă pentru autopsie.

Direcția generală răspunde comisiei spitalului și cere ca "Compresiile și cărpele de legat rănile să nu se mai lepede niciodată, ci să se spele cu cea mai mare îngrijire spre a putea folosi de mai multe ori"

În 1864, comisia primește tot prin Direcția generală o donație a "Bărbierului lancu Trahtenberg", care oferă gratis lipitoarele necesare pe timp de un an de zile (15).

Primul doctor a fost I. Gohring care era și medicul orașului. Clădirea spitalului era zidită din cărămidă, temelia din piatră de carieră, șarpanta din lemn învelită cu tablă, pardoseli din lemn și mozaic. (16).

Clădirea centrală și latura vestică este construită înainte de anul 1863. Partea estică a clădirii, de la poartă, este construită în 1863-70, de către directorul spitalului I. Gohring.

Modificări au fost făcute și în 1875 de către logofătul Ștefan Catargiu.

Spitalul a fost întreținut de stat până în 1865, apoi de județ.

Foarte interesant este faptul că donația făcută de principesa Cantacuzino se regăsește și în testament (17): "Subsemnata Principesa E. Cantacuzino născută Mavros, cuprinsă de boala neorologiei care prin timpu a devenit cronică dar în toată integritatea facultăților mintale și intelectuale și având în vedere principiul sfânt al Evangheliei care zice: <<Omul să fie gata căci nu știe ceasul în care va fi chemat din această lume...>>

3.000 galbeni destinați spitalului din târgu Piatra ce este în localul făcut de mine care se vor dispune de executarea acestui testament se va întreține în spitalul din Piatra 5 private (se va prefera bolnavi de pe moșia mea Serbești)>>.

În anii următori numărul de paturi crește de la 15 crivate, în anul 1863 la 30, iar în 1893 la 60 de crivate. Și numărul bolnavilor sporește, în 1888 erau 824 bolnavi iar în 1893 numărul lor ajunge la 1417 (18).

După 1900 spitalul are două secții: una de boli interne și alta de chirurgie.

Iată ce mărturisește un contemporan și prieten al doamnei Elena Cuza: "Că serviciul chirurgical a bietului și vechiului spital din Piatra Neamț n-a putut fi înființat, n-a putut fi creat fără dragostea adâncă a principesei care a făcut nenumărate donații, în memoria soțului ei, Cuza Vodă (19).

În anul 1908, vine medic la spitalul din Piatra Neamț, dr. Iernici care mărește numărul de paturi la 60 și înființează un pavilion de boli contagioase (20).

Personalul Spitalului județean Piatra este alcătuit la 1920 din un medic șef, un medic secundar, 2 subchirurzi, o moașă supraveghetoare, un preot, 5 infirmieri, 2 spălătorese, o bucătărească, 3 argați.

În 1920, numărul bolnavilor vindecați erau de 985, 17 morți și 43 au rămas în tratament.

De la înființare, noiembrie 1863, și până în anul 1936, spitalul a funcționat în localul de pe strada Ștefan cel Mare (21).

După 1936, se deschide noul spital, iar cel de pe strada Ștefan cel Mare rămâne pentru boli contagioase și oncologie, în prezent adăpostește arhiva spitalului nemțean.

BIBLIOGRAFIE

1. Colectiv – *Enciclopedia României*, vol. 1, anul 1936, p. 492.
2. Colectiv – *Universitatea "Al. I. Cuza" Iași*, 1860-1960, vol. II, p. 232.
3. Ilie Corfus - *Însemnări de demult*, Iași, 1975, p. 174.
4. P. Pascal – *Pagini din istoria farmaciei nemțene*, anul 1995, p. 31.
5. Colectiv – *Enciclopedia României*, vol. I, anul 1936, p. 490.
6. Fondul Arhivelor Statului, *Primărie Piatra Neamț*, Ds. 2, anul 1863, fila 6.
7. Melchisedek – *Cronica Romanului și a Episcopiei Romanului*, partea II, anul 1875, București, p. 151-161.
8. Colectiv – *Din trecutul istoric al Spitalului din Târgu Neamț și al Ospiciului de alienați din Mănăstirea Neamț*, anul 1972, p. 5.
9. P. Pascal – *Din istoricul unei farmacii bicentenare*, în Revista Medico-chirurgicală nr. 1 din 1980, p. 137.

10. Fondul Arhivelor Statului Iași, *Fond documentare*, nr. 81, pg. 583-542.
11. Fondul Arhivelor Statului Iași – *Fond isprăvnicia Iași*, DS. 74, din anul 1828, DS. 51, din anul 1828.
12. Ziarul *Informatorul* Piatra Neamț – ianuarie – februarie 1915.
13. Colectiv – *Monografia Piatra Neamț*, anul 1972, p. 261.
14. P. Pascal – *Pagini din istoria farmaciei nemțene*, 1995, p. 51.
15. Dr. Iernici – *Istoricul spitalului P. Neamț*, anul 1908, p. 3-10.
16. Gh. Versescu – *Istoria monografică a orașului P. Neamț*, anul 1971, p. 78.
17. Fondul Arhivelor Statului Neamț, Fond Prefectură – *Testamentul E. Cantacuzino*, Ds. nr. 2 din 1871, fila 2.
18. Colectiv – *Monografia Piatra Neamț*, 1972, p. 262.
19. Profesor S.D. Lalu – *Diverse*, fasciola nr. 2, București, 1943, p. 631.
20. Revista *„Însemnări nemțene”* – Anul 1990, august – septembrie.
21. *Revista Medicală*, nr. 21, din 01.11.1935, p. 4.

Anexa 1

“Act de dăruire

Subscrisa Princesa Elena Cantacuzin aprețind și consimțind la inițiativa ce au luat Înaltul Guvern al Principatelor Unite Române de a înființa un ospital în orașul Piatra, dar pentru a cărei realizare nesimțindu-se altă greutate decât găsirea unui local, Eu pentru eterna memorie și ușurare sufletului a răposatului meu soț Kneazu Alexandru Cantacuzin prin actul de față declar că dăruiesc pentru alocarea acelu ospital casele ce am în orașul Piatra împreună cu toate heiurile și locul ce au cuprins în îngrăditură pe partea gospod, sub următoarele condiții:

1. Aceste case cu locul lor niciodată nu vor putea fi vândute, schimbate sau întrebuintate la altă ceva decât numai pentru destinația ce li se dă, adică: are a fi pururea spital, Generala Epitropie a Sf. Spiridon este și rămâne rugată a priveghea și a face de a se observa pururea această condiție.

2. Pe cât voi fi în viață, voi avea dreptul de patronaj asupra acestui ospital împreună cu persoanele ce s-ar rândui pentru acest finit de autoritățile competente; iară după trecerea mea din viață, acest drit se va succeda de persoana ce voi numi-o prin testamentul meu, și în lipsă de testament de una din cele mai apropiate rudenie a me.

3. Pentru ajutorul întâmplătorilor bolnavi de pe moșia me Șerbestii din districtul Neamțu, câte doi din ei se vor protimisi a fi primiți în acest spital în caz când ar fi locuri vacante.

4. Aceste case se vor lua în dispoziție de autoritatea compitente la 26 Octombrie anul curent și:

Actul de față împreună cu vechile documente a acestor case se vor păstra purure de Generala Epitropie a ospitalului Sf. Spiridon. Pentru recunoașterea acestei hărăziri sub condițiile arătate, am rugat pe judecătorul districtului Neamțu a întări acest act potrivit formelor

1863 Mai în 7 zile

Prințesa Elena Cantacuzino născută Mavros

În numele Măriei Sale Domnulu Principatelor Unite, Alexandru I. Tribunalul Civil de la Iași secția III adeverește că iscălitura de sub actul de față este a D-nei Prințesa Cantacuzin, cu lămurire ca toate celelalte formalități rămân a se îndeplini de Tribunal în a cărui se află fondosul.

Ianov

Biroul al III-lea

Ciurea

p. grefier Pantazi

Nr. 2408, 1863 Mai în 8 zile.

În numele Măriei Sale Domnitorului Principatelor Unite Alex. Ion I. Tribunalul Civil de Neamț.

Pe temeiul adevăririi de mai sus, a Tribunalului de Iași Secția III Nr. 2408, că iscălitura de sub actul de față este adevărată a dnei. Principesa Elena Cantacuzin, cum și a cererii făcuă de Dna. Cantacuzin prin suplica primită pe lângă adresa municipalității orașului Piatra nr. 386.

Actul se legalizează provizor de Tribunal conform încheierii din 10 a curgătoarei pusă pe adresa Dlui. candidat nr. 386.

În definitivă publicare are a se face după îndeplinirea publicației de 6 luni, dacă nu se vor ivi casuri împedecătoare.

D. Gheorghidi

Miloș

Nr. 239/1863 Dec. 24"

ARCHIVES DOCUMENTS REFFERRING TO THE OLD HOSPITAL OF PIATRA NEAMȚ

The local arhives heep numerous documents that certify the heginings of the sanitary existence organised on scientific basic in Neamț area, dated at the end of the 18-th century and especially the following years.

First, the sanitary existance was empirically lended by the monks of the monasteries' infirmaries from Neamț, Bistrița, Sfinții Voievozi or Precista.

The scientific medico-sanitary activity starts but with the arrival of the first titrated physicians that took care of the prince's heafth, of his family's and of the lords.

The first hospital, vohich temporarily functioned in Piatra Neamț Wasmthat vohich attented the Russian army which was in war with the Turks, decimated by the plaque and the cholera of the years 1829-1831.

After the appearance of the Organic Regulations, in which there were stipulated sanitary measures, and after the drawing up in 1835 of a regulation of hospital fonctioning, in our town there existed numerous initiatives for the setting up of a permanent hospital, mainly through particular donations.

In this was, remarcable are Smaranda Bogdan's donation papers (1842) and of chancellor Stefan Catargi's (1860) that registered the collecting of an important sum of money for the found of the local hospital.

Up to Alexandru Ioan Cuza's reign the wishes of Piatra inabitants didn't carry out. When the General Direction of the Sanitary Service gave the order to set up a hospital, the municipality tried to find a building, the more that the state got the bedclothes for the first beds.

In 1863, the prince Alexandru Ioan Cuza sent a cable to the leaders of Piatra telling them about Elena Cantacuzino's donation, who gave for the hospital her houses in Stefan cel Mare Street. The donation papers signed by the princess are dated on the 7-th of May 1863. The same year, in November, the inauguration of the old hospital taok place in Piatra Neamț having initially, I. Göring as a physician.

NOTE

¹ George Ivașcu – *Confruntări literare*, vol. II, București, Ed. Eminescu, 1986, p. 610.

² *Ibidem*, vol. II, p. 611.

- ³ Ion Cristoiu – *Personaje de rezervă - povestiri*, București, Ed. Cartea Românească, 1985, p. 1 – autograf către G. Ivașcu.
- ⁴ George Ivașcu, *op. cit.*, vol. II, p. 614.
- ⁵ *** - *Dicționar explicativ al limbii române literare*, coordonatori I. Iordan, Mioara Avram și Al. Graur, București, Ed. Științifică, 1981, p. 141.
- ⁶ Din corespondența lui G. Ibrăileanu cu G. Ivașcu, publicată în vol. *Confruntări literare*, vol. I, p. 312 (a lui G. Ivașcu).
- ⁷ Autograful lui G. Călinescu către G. Ivașcu din vol. *Poesii* a lui V. Alecsandri, 1949, Buc., Ed. pentru Literatură și Artă, îngrijit de G.C. Nicolescu.
- ⁸ George Ivașcu – *Jurnal literar ieșean (1935-1950)*, București, Ed. Cartea Românească, 1971, p. 122.
- ⁹ *Ibidem*, p. 123.
- ¹⁰ *Ibidem*, p. 123.
- Ibidem*, p. 123.
- ¹² *** - *Dicționar explicativ al...*, p. 146.
- ¹³ Autograf al lui Alice vera Călinescu din vol. *Ulysse* a lui G. Călinescu (existent în colecția muzeală ivașciană).
- ¹⁴ Nina Cassian – *Sângele*, București, Ed. Tineretului, 1966, p. 1 – autograf către G. Ivașcu.
- ¹⁵ Ștefan Augustin Doinaș – *Poeme*, București, Ed. Cartea Românească, 1983, p. 1 – autograf de către G. Ivașcu.
- ¹⁶ Ana Blandiana – *Cele patru anotimpuri*, București, Ed. Albatros, 1977, p. 1 – autograf către G. Ivașcu.
- ¹⁷ Nicolae Manolescu – *Contradicția lui Maiorescu*, ediția a II-a, București, Ed. Eminescu, 1973, p. 1 – autograf către G. Ivașcu.
- ¹⁸ Octavian Paler – *Un muzeu în labirint. Istoria subiectivă a autoportretului*, București, Ed. Cartea Românească, 1986, p. 1 – autograf către G. Ivașcu.
- ¹⁹ Andrei Pleșu – *Minima moralia – Elemente pentru o etică a intervalului*, Buc., Ed. Cartea Românească, 1988, p. 1 – autograf către G. Ivașcu.

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**EVOLUȚIA ȘCOLII BÂRLĂDENE PÂNĂ LA PRIMUL
RĂZBOI MONDIAL**

Gheorghe CLAPA

La Bârlad, ca și în alte orașe ale țării, cele dintâi școli au apărut în cadrul bisericilor. Acestea erau școli de ciraci, de învățăcei, ce funcționau încă de pe la mijlocul secolului al XVIII-lea. Cei ce urmau aceste școli își însușeau învățătura cărților religioase și a scrisului.

În secolul al XIX-lea, aceste școli s-au păstrat și și-au sporit numărul, cu toate că instituțiile particulare sau școlile de stat aveau un prestigiu și o faimă recunoscută. Unele documente vorbesc de școala dascălului Frumusache de la biserica Sf. Nicolae de la jumătatea secolului al XIX-lea, o școală la fel ca aceea a dascălului Chiosea pe care o descrie I. Ghica în *Școala acum 50 de ani*.

Au existat, totuși, și școli ridicate din bunăvoința vreunui boier sau domnitor. La Bârlad, la începutul secolului al XIX-lea, continua să funcționeze "Școala moldovenească domnească" înființată prin hrisovul domnului Gr. Alex. Ghica din 1766, cum reiese din *Istoria școalelor* a lui V.A. Urechia¹. În această școală se învăța citirea și scrierea alfabetului chirilic, fiind o școală de grad elementar. Învățător era dascălul principal al bisericii Sf. Voievozi, în curtea căruia se afla casa în care funcționa școala².

Domnitorul Alexandru Moruzi, prin hrisovul din 24 mai 1803, hotărăște să ia ființă și la Bârlad o școală, "...atât pentru limba elinească cât și pentru cea moldovenească". Astfel de școli greco-moldovenești se mai întemeiau la Focșani și la Galați³. Pentru școala elino-moldovenească de la Bârlad, Alex. C. Moruzi dă un hrisov special la 28 mai 1803, prin care stabilește epitropii, îndatoririle dascălilor și plata acestora⁴. Această școală, prin care domnitorul urmărea răspândirea învățământului în limba greacă, și-a încetat existența în anul 1821, când, în urma înăbușirii Eteriei de către turci, istoria înscrie apusul domniilor fanariote.

La 22 decembrie 1831, în urma semnării Regulamentului Organic al Moldovei⁵, intrăm într-un nou stadiu de dezvoltare a învățământului din Moldova, care va influența în mod pozitiv dezvoltarea învățământului în orașul Bârlad. Deși a avut un caracter limitat progresist, Regulamentul Organic era o lege de tip feudal, care a constituit un pas înainte în istoria Moldovei și mai ales a învățământului bârlădean⁷.

Regulamentul Organic declara școala ca o instituție permanentă de stat, ea nemaifiind "o binefacere și o milă" domnească, bisericească sau boierească. În capitolul 9, secția IV "Despre învățătura publică", se arată:

"Art. 420 Școli începătoare pentru juni și fete, se vor așeza în orașele: Romanul, Hușul, Galații, Focșanii, Bârladul și Botoșanii, unde începătoarele științe

se vor învăța (..)"

Reformele privitoare la învățământ ale Regulamentului Organic au fost completate de Regulamentul special al Caselor obștești care preciza că Epitropia se va ocupa cu administrarea școlilor, cu numirea profesorilor, înaintarea către Domnitor, la fiecare sfârșit de an, a unui raport privind starea școlilor. În fiecare ținut era un comitet de priveghere care va ajuta Epitropia învățăturilor publice.

Pe lângă sarcinile de mai sus, începând de la 15 ianuarie 1832, Epitropiei învățăturilor publice i se mai incumbă următoarele: poliția internă a școalelor publice sau particulare, încasarea veniturilor, stabilirea bugetului, efectuarea plăților și cheltuielilor, reglementarea mersului și conținutul cursurilor, supravegherea, redactarea și cuprinsul manualelor⁸

La propunerea lui Asachi, Epitropia anunță crearea unui curs de 3 luni "...pentru pregătirea candidaților la profesoratul școalelor începătoare și ținuturi"⁹, în care să se urmeze cursurile predate de profesorii Gimnaziului Vasilian și cursul de pedagogie a lui Samuil Botezatu. Condițiile de primire erau: cunoașterea limbii românești, a catehismului, istoriei, geografiei și aritmeticii. Acest curs a durat 3 luni, cu 7 elevi, printre care și Ioan Zăhărescu, viitorul prim "profesor" al primei școli publice¹⁰

Această "Școală începătoare", cu un număr de 50 de școlari, între 7-13 ani, își va deschide porțile la 1 septembrie 1832, cu 3 clase: 1 elementară și 2 normale¹¹. Școala din Bârlad fiind ținută, la clasa elementară se predă: citirea, scrierea, numărarea și rugăciunile după metoda lancasteriană, cu tabele anume tipărite¹². La cele 2 clase normale, unde se învăța 3 ani se predă: gramatica românească, după manualul lui Săulescu, aritmetica până la împărțire exclusiv, după manualul lui Filipescu și geografia, după manuscrisul lui Fabian.

Pentru înlesnirea studiului se fac subscripții în vederea clădirii unui local corespunzător, între donatori numărându-se cu 2500 lei însuși logofătul și poetul Costache Conachi¹³. Mai târziu, în 1837, Gh. Roșca Codreanu își va lăsa întreaga sa avere, prin testament, cu scopul de a deschide o școală pentru 100 de fii de țărani, școală în care să se predea și limba latină. Executorul testamentar a fost fixat de donator: unchiul său Ion Costache Epureanu. Nici după 3 ani de la moartea lui Gh. Roșca Codreanu, dorințele exprimate de el în testament nu fuseseră duse la îndeplinire. Epitropul Ion Costachi Epureanu ajunsese vornic al Țării de Jos.

Epitropia învățăturilor publice întreabă pe Neculai Ventura, cumnatul lui Gh. R. Codreanu, ce s-a făcut cu administrarea averii, la care el răspunde printr-o scrisoare la 20 mai 1840. Astfel, Secretariatul de stat al Principatului Moldovei, prin adresa nr. 1291 – secția a 11-a, îl poartă pe Ion Costache Epureanu "să binevoită a vă înfățișa în presedstvia Sfatului la ziua însemnată"¹⁴ – 30 iulie 1840.

Neprezentându-se cu actele cerute, Epitropia învățăturilor publice din Moldova se vede silită să se adreseze la 3 septembrie 1840 cu o plângere domnitorului Mihail Sturdza, cu atât mai mult cu cât pădurile moșiei începuseră să se taie într-un ritm susținut, iar moșia a fost scoasă la mezinat de divanul Țării de Jos.

Nicolae Ventura propune lui Mihail Sturdza, la 24 mai 1841, ca averea care a mai rămas să fie donată spitalului din Bârlad, care se înființase în 1838. Ion Costache Epureanu ajunsese acum logofăt al Țării de Jos, pretinzând că nu poate renunța la administrarea moșiei decât dacă i se plătesc 1.500 galbeni lăsați de defunct, plus cheltuielile făcute cu moșia în valoare de 325 de galbeni.

Analizând că, după achitarea acestor datorii, moșia ar putea aduce un venit anual de 250 de galbeni, deci s-ar putea înființa școala cerută în testament, Sfatul Cărmuitor al Moldovei încuviințează Epitropiei învățăturilor publice să dea

o parte din veniturile Casei Școalelor pentru a lichida datoria moșiei față de Ion Costachi Epureanu, lăsând-o astfel liberă pentru a fi folosită conform scopului fostului proprietar și cere domnitorului încuviințarea sa. Rezoluția lui Mihail Sturdza la 24 aprilie 1843 a fost pentru ca moșia să treacă în stăpânirea Epitropiei învățăturilor publice.

Epitropia învățăturilor publice din Moldova caută să-i mărească veniturile, pentru a crea fondurile necesare deschiderii școlii. În orașul Bârlad era, în acea vreme, o singură școală "începătoare" de băieți, la care se adăugau pensiunile particulare ale lui Subiski - înființat în 1837 – dr. Simonberg – "în franțuzește și în nemțește", al lui Jaques "Catul" care funcționa în casele spătăresei Soltana Lambrino¹⁵

La insistențele bărlădenilor de a se crea și în orașullor o școală secundară, superioară celei "începătoare", la 28 septembrie 1845 Epitropia învățăturilor publice din Moldova, prin persoana lui Gheorghe Asachi, propune domnitorului Mihail Sturdza de a se aduce la îndeplinire dorințele exprimate de Gheorghe Roșca Codreanu în testament. Domnitorul a sancționat favorabil această dispoziție la 2 decembrie 1845¹⁶. Donația lui Gh. R. Codreanu a fost adusă și la cunoștința Obșteștii Adunări a Moldovei, la 12 martie 1846, chiar de către domnitorul Mihail Sturdza. Membrii Sfatului Academic cer insistent să se înființeze câte un clas real și în alte orașe ale Moldovei, anunțând chiar că în temeiul rezoluției Epitropiei învățăturilor publice se deschide un clas real la Iași, Galați, Bârlad, arătând materiile ce se vor preda și anunță pe doritorii de a ocupa aceste posturi să se prezinte la concurs.

Epitropia învățăturilor publice din Pincipatul Moldovei, cu adresa nr. 361 din 12 octombrie 1846, trimite Comitetului de inspecție al Școlii publice din Bârlad o adresă prin care se hotărăște a înființa la Școala publică din Bârlad "Clasul fundației Codreanu"¹⁷. Tot în această adresă se indica programa și pe lângă prof. Zăhărescu va veni și Iosif Popescu. De asemenea, este trimisă o programă a "împărțirii ceasurilor"

Ion Zăhărescu predă gramatica, geografia, catehismul și caligrafia, iar Iosif Popescu – Patriciu – predă limba latină, istoria universală și a patriei și aritmetica. După 9 ani, dorința lui Gh. R. Codreanu se realizează și comitetul de inspecție al Școlii publice din Bârlad face cunoscut, la 20 octombrie 1846, Epitropiei învățăturilor publice din Moldova că: "S-a făcut solemnă deschidere a Clasului Codreanu în ființa Comitetului și a unui numeros public"¹⁷

Din programa analitică a Clasului Codreanu se remarcă introducerea a 8 ore și jumătate de limba latină pe săptămână. Sfatul Academic leșean a găsit de cuviință să introducă în clasele a II-a și a III-a ale Școlii primare – Școala publică avea o clasă începătoare (lancastrică)¹⁹ și două "normale", la care s-a adăugat Clasul Codreanu – câte 3 ore de limba latină pe săptămână. Predarea ei se făcea în clasa a II-a după o carte de Zaharia Columb, iar în clasa a III-a se învăța întreaga etimologie latină, după gramatica lui D. Stoica, un volum de numai 500 de pagini. Pe lângă limba latină se studia: istoria (se citeau lecturi din cele 3 volume de "Istoria românilor" de A.T. Laurian), "Geografia țărilor române" și cea generală tot de Laurian, limba latină și gramatica după "Gramatica românească" a lui Nifon Bălășescu, aritmetica, educația fizică. Ca director unic era Ioan Zăhărescu, iar primul profesor al Clasului Codreanu a fost Iosif Popescu (Patriciu), care s-a transferat la 20 septembrie 1851 la Gimnaziul din Iași – viitorul "Liceu Național" -. În locul lui a venit silivăneanul Ioan Popescu, multilateral pregătit și un desăvârșit patriot.

Examenalele se țineau de 2 ori pe an, după fiecare ~~semestru~~, iar pregătirile examenului de către elevi se făceau în școală²⁰. Din cauza publicului numeros, la

Început examenele nu se puteau ține în școală - până s-a construit o clădire proprie - ci în case particulare. Elevii pregăteau scena, scaunele din sală, desenau și scriau invitațiile. La examene participau: directorul și profesorii școlii, un delegat al Epitropiei Învățăturilor publice din Iași, apoi al Ministerului (care prezida examenele), inspectorul școlar ținutal, oficialitățile locale, boierii, dregătorii și negustorii orașului, părinții elevilor. Examenele erau asistate de către delegatul Ministerului, dar oricare participant putea pune întrebări elevilor.

Înființarea "Clasului real al Codreanului" însemna un prim pas către învățământul secundar din Bârlad²¹. Un decret domnesc hotărâște la 18 aprilie 1847 înființarea unor școli secundare la Iași, Galați, Botoșani, dar această intenție nu se realizează din cauza revoluției de la 1848 din Moldova.

În pofida stărilor politice apăsătoare, a holerei, a ocupațiilor străine, a lipsei de alimente, copiii bârlădeni vin în număr din ce în ce mai mare la Școala publică și Clasul Codreanu, determinând pe unii boieri să nu-și mai dea copiii la școală alături de cei săraci, preferând să-i prepare în particular. Iau ființă astfel în Bârlad următoarele "pensioane":

- pensionul lui Ioan Feodorovici - Sasei "și de rusește și de elinește" în 1846; tot în acest an funcționa în oraș un alt pension al unui grec, în care aveau acces numai copiii marilor negustori.

- Profesorul Iosif Patriciu deschide în 1850 un pension de băieți în care se predau limbile română, latină, franceză și germană, precum, și "...celelalte științe, după programul școlilor publice". În anul 1851, în Bârlad, pe lângă școlile particulare întreținute de biserici, conduse de dascăli, mai funcționau și următoarele pensioane²¹ frecventate de fiii boierilor și ai celor cu dare de mână: pensionul francez de băieți al lui Columb; al lui Caillol (Kayol); pensionul grecesc de băieți al lui Pondichi; al lui Papastavăr; pensionul de fete francez al doamnei Baar.

N.R. Codreanu, fratele donatorului și totodată a fondatorului Clasului real Codreanu, dăruiește prin testamentul din 30 ianuarie 1854, 2000 de galbeni, pentru ca în acel clas să se predea două limbi moderne - franceza și italiana²³. Numărul elevilor de la această școală creștea în fiecare an, astfel în anul 1855 erau în Bârlad 165 de școlari, în anul 1856 erau 224, iar în anul 1857, erau 223 elevi.

Clădirea școlii în care a funcționat la început Clasul Codreanu a fost situat pe fosta stradă Leningrad nr. 13, pe locul unde astăzi se aflau garajele Întreprinderii comunale din Bârlad. La 9 noiembrie 1856 s-a deschis aici prima școală publică de fete cu 68 de elevi. Clasul real al Codreanului își încetează activitatea la 13 septembrie 1858, când se transformă în Gimnaziul Codreanu. În anul 1858 erau în Bârlad 5 pensioane particulare și două școli primare, una de fete și alta de băieți, ambele cu 317 elevi, precum și Clasul real.

Populația școlară a Bârladului crescuse, fapt ce a determinat Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice să creeze în orașul Bârlad un Gimnaziu. În anul 1849, Gr. Ghica Vodă, venind de la Constantinopol în drumul său spre Iași, s-a oprit la Bârlad. Aici, pe lângă alte protocoale ce i s-au făcut, a fost primit cu fast în casele vornicului Alecu Sturza, unde profesorul Clasului Codreanu, Iosif Popescu-Patriciu, a ținut o alocuțiune privitoare la școlile din Moldova, cu care ocazie s-a referit în mod special la donația lui Gh. R. Codreanu. La sfârșitul alocuțiunii i s-a înmănat domnitorului o petițiune²⁴, făcută de el cu asentimentul locuitorilor bârlădeni, care au semnat-o, și în care se cerea să se înființeze la Bârlad, cu ajutorul donației Codreanu și cu contribuția statului, un Gimnaziu cu 4 clase. Domnitorul a promis că va deschide la Bârlad mai întâi o Preparandie, dar nu s-a ținut de cuvânt, iar mai târziu a hotărât să se deschidă la Bârlad un Gimnaziu (colegiu).

Gr. Ghica-Vodă, în anul 1851, alcătuiește primul Regulament al Școalelor. În art. 52 al Manualului administrativ, capitolul "Organizarea Școalelor" se preciza înființarea unui gimnaziu și la Bârlad. A.T. Laurian, luând direcția învățământului în Moldova, hotărâște transformarea tuturor școlilor primare de la 3 la 4 ani, în ultima clasă predându-se latina.

Solemnitatea deschiderii gimnaziului cu 18 elevi, la clasa I-a, a avut loc la 1 octombrie 1858. După ce a funcționat aproape 2 ani în localul Școlii primare nr. 1, gimnaziul s-a mutat în local nou, dăruit de Epitropia orașului, în chiliile bisericii Vovidenia unde funcționează până în 1861, apoi în chiliile bisericii Domneasca. Școala secundară de 4 ani, constituie echivalentul claselor V-VIII al școlilor generale (gimnaziului) de azi.

Gimnaziul trebuie să aibă 4 clase de studii. Clasa a I-a s-a înființat în anul școlar 1858-1859; clasa a II-a în 1859-1860, când gimnaziul avea un total de 39 elevi. După repararea clădirii oferită de Epitropia orașului Bârlad, cursurile s-au mutat aici din localul Școlii primare de băieți nr. 1.

Clădirea aparținea familiei Cerchez și se afla în centrul orașului pe malul pârâului Căcaina, azi Valea Seacă, în fostul parc al eroilor, între Casa de cultură a sindicatelor și str. Republicii cu fața spre actualul sediu al Primăriei municipiului Bârlad. În anul 1935 a fost demolată, în ciuda protestelor din presa locală și a unor profesori ai liceului. În anul 1860, la 22 septembrie, prin decretul dat de Al. I. Cuza, se crează clasa a III-a a gimnaziului, având 66 de școlari înscriși, frecventând numai 54, de asemenea s-a comandat steagul gimnaziului. Se aprobă 5 catedre de profesori, iar în toamna anului 1861 se înființează și clasa a IV-a și ultima clasă a gimnaziului. Prima serie de absolvenți a fost în anul 1862. Firma școlii a fost terminată la 23 aprilie 1862 și avea următoarea inscripție: "Gimnaziul fraților Gheorghe și Neculai Codreanu Roșca fundat în anul de la Hristos 1858 octombrie 1"²⁵. Astfel învățământul particular pierdea teren în fiecare an.

În Moldova erau 26 pensioane, dintre care 4 la Bârlad. În anul 1858 continua să funcționeze pensionul Caillol (Kayol) "agentul Franței la Bârlad" și se deschide un altul al "Domnului Karl". În anul școlar următor, 1859-1860, se mai deschid două pensioane: al lui Pondichi și Olivare. În anul 1861 funcționa la Bârlad un institut elino-român care funcționa în casele lui Panait Bălășică, sub direcția Mariei Dervanes. Limbile franceză și italiană erau obligatorii, iar limba greacă era facultativă²⁶. Ministerul obliga aceste pensioane să predea materiile în limba română.

Prin Legea asupra instrucțiunii publice din 1864 a Principatelor Române²⁷ privind învățământul secundar, se prevedea: înființarea unui liceu și la Bârlad. Liceele trebuiau să fie compuse din 7 clase, iar gimnaziile din 4. Ca urmare a acestei legi, în anul școlar 1864-1865 s-a înființat și la Gimnaziul Codreanu clasa a V-a, gimnaziul transformându-se în liceu. În fiecare an școlar se adăuga câte o clasă, astfel că în vara anului 1867 Liceul Codreanu a dat prima serie de absolvenți cu liceul complet – 7 clase.

În anul 1865 existau 7 școli primare, 5 de băieți și 2 de fete. În viața spirituală a Bârladului are loc un eveniment deosebit la 15 februarie 1867 și anume crearea filialei Bârlad a "Societății pentru învățătura poporului român"²⁸, care în București se înființase încă din noiembrie 1866. Scopul înființării Societății era de "...a propaga prin mijloacele putincioase învățătura printre români"

Comitetul din Bârlad²⁹ și-a propus să înființeze, pe cheltuială particulară, o școală normală inferioară de băieți, ceea ce se realizează la 29 noiembrie 1870. În anul 1884, statul întreținea 8 licee (printre care și Liceul Codreanu din orașul Bârlad). Dinamica școlară a liceului cunoaște o dezvoltare rapidă, astfel că în anul școlar

1878 existau un număr de 225 elevi cu 19 profesori. Clădirea în care funcționa era neîncăpătoare, punându-se problema constituirii unui nou local. Se întocmește un memoriu care este propus de dr. Constantin Codrescu - în calitate de deputat al orașului - în ședința Camerei deputaților din 24 martie 1881. În acest memoriu se cere ridicarea unui nou local pentru liceul din Bârlad în schimbul constituirii Seminarului din Galați care avea deja o clădire bună. Fiind respins, acest amendament urma să fie pus în practică abia în 1885, când începe construcția actualei clădiri care s-a inaugurat la 27 aprilie 1886, în prezența Ministrului Învățământului D.A. Sturza și a secretarului său general, Spiru Haret. Construcția clădirii a costat 230 mii lei.

În orașul Bârlad cei 1.599 elevi care au frecventat în școli în anul școlar 1886-1887, erau repartizați astfel: în cele 6 școli primare de băieți frecventau școala 853 elevi; în cele 4 școli primare de fete frecventau 488 eleve; școala profesională de fete avea 25 eleve; Gimnaziul real - 74 elevi; în Școala normală învățau 95 elevi; Liceul "Codreanu" avea 164 elevi³⁰. În plus, din 1885 funcționa un Institut de fete condus de Nathalie Drouhet. În acest an s-a introdus examenul de admitere în licee și gimnazii de către ministrul D.A. Sturza și secretarul său general Spiru Haret.

Învățământul particular din Bârlad începuse să nu-și mai vadă rostul, deși scurte tentative, și dese totodată, de a-l reinvia au mai fost. Nici statul nu era interesat în lichidarea acestor pensioane. Ultimul pension particular îl găsim în Bârlad în anul 1895, acel al Clotildei Weurich, care cuprindea cursurile școlii primare și gimnaziale, școlii secundare inferioare. Pentru profesori se introduc examene de capacitate.

În vara anului 1900, Gimnaziul real de băieți "Manolache Costache Epureanu" se desființează, elevii, mobilierul, și parte din profesori sunt transferați la Liceul Codreanu. Institutul particular "Clotilda Dimitriu", prin căsătoria directoarei în 1901, se transformă în "Profesori asociați", care se desființează în anul 1903. A funcționat în casele fostei școli israelite, azi str. Victoriei, nr. 45 și în actualele case ale Protoieriei - str. N. Bălcescu nr. 10.

În anul 1895, Institutul Drouhet se desființează și îl ia în primire Clotilda Weurich, venită din Sighișoara. Prin căsătoria ei cu șeful de gară Constantin Dimitriu, în anul 1896, își schimbă denumirea în "Institutul Clotilda Dimitriu", începând cu anul 1895, în localul fostului Institut Drouhet, până în anul 1900 când se mută în alt local. Acest institut a devenit între anii 1900-1903 "Institut de profesori asociați" la care au predat profesori de la Liceul Codreanu. Se mută în anul 1905 în casele Deciu unde funcționează până la izbucnirea primului război mondial.

Institutul Dimitriu se desființase. Apare un nou institut "Profesori asociați", directorul lui fiind Theodor Angheluță. A funcționat în casele Moroșanu, apoi în localul Școlii primare de băieți nr. 5 și în sala de lectură a bibliotecii "Stroe Belloescu", până în anul 1918 când localul liceului revine liber.

Școala normală de băieți s-a înființat în anul 1870 de către "Societatea pentru învățătura poporului român", secția Tutova, al cărei președinte a fost Ioan Popescu. Acest entuziast profesor, însoțit de o pleiadă de colegi tot atât de merituosi și entuziaști, văzând întunericul ce domnea pe atunci nu numai la sate ci și la orașe, se gândi la înființarea unei școli normale la Bârlad, din care să iasă viitorii luminători ai poporului, după modelul Școlii normale zise "Preparandii" ce înființa pe acea vreme numai în Iași și București, puse începuturile actualei Școli normale de băieți din Bârlad.

Ioan Popescu colindă într-o căruță de țară comunele din județul Tutova, în iunie 1870, asistând la examene de absolvire a cursului primar, recrutând elementele

cele mai sprintene la minte. Școala deocamdată a funcționat în casele Velicovici de lângă Podul Pescăriei, într-un local puțin propriu pentru scopul urmărit, căci era în stradă și cu o curte mică. Societatea întemeietoare, neavând fonduri suficiente și pentru plata profesorilor, aceștia își iau însărcinarea de a preda lecții în mod gratuit până la începutul anului școlar 1874-1875, când școala trece pe seama Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice²⁹. Totuși școala a continuat să funcționeze în vechiul local până în anul 1893, când este mutată în casele ce fuseseră ale lui Drouhet.

Terenul pentru noua școală s-a găsit în partea de nord a orașului. În anul 1898 este gata, iar școala normală se mută în local nou, situat lângă Grădina Publică, pe Bulevardul Gh. Palade³². Era un local mare, impunător, foarte bine construit, fiind în același timp una din clădirile cele mai mari ale orașului Bârlad³³. Faima Școlii Normale se răspândește în toată țara.

În timpul războiului din 1916-1918 localul a avut mult de suferit, fiind ocupat de multe comandamente militare. Stricăciunile aduse localului cu această ocazie s-au resimțit câțiva ani după război. Primul an al secolului al XX-lea marchează ultima serie de absolvenți cu 7 clase de liceu, urmând ca liceul să treacă la 8 clase. În vara anului 1902, liceul nu a mai dat promoție de absolvenți. Dintre cei care s-au prezentat la examene au luat numai 4 elevi. Dintre cei care s-au prezentat la examene au luat numai 4 elevi: Teodor Angheluță, viitorul profesor universitar de matematică la Cluj, Motaș Zeletin, viitorul profesor universitar de economie politică la București, Iancu Constantin și Zalman Moise, medic la Viena³⁴.

Actul istoric din 24 ianuarie 1859 a avut o influență deosebită și asupra dezvoltării învățământului din orașul Bârlad. După lovitura de stat din 2 mai 1864, s-a putut păși la elaborarea unor decrete-legi care au pus temeliiile României moderne, între acestea, de o deosebită importanță este Legea asupra Instrucțiunii, dată prin decretul domnesc nr. 1150 din 25 noiembrie 1864 și publicată în Monitoriu nr. 272 din 5/17 decembrie același an, urmând a se pune în aplicare odată cu noul an școlar 1865-1866. Prin această lege, învățământul este organizat pe trei grade: primar, secundar și superior; învățământul primar fiind gratuit și obligatoriu, cu o durată de 4 ani la sate și 3 ani la orașe. Și orașul Bârlad a pus în aplicare prevederile Legii asupra instrucțiunii publice, înființând după 1864 numeroase școli primare. Școli primare de fete nu înființate: Școala primară de fete nr. 1 "Maria Țt. Gâlcă" (1867), Școala primară de fete nr. 3 – Munteni (1864).

Până în anul 1864 în orașul Bârlad funcționase deja Școala primară de fete nr. 1 înființată în anul 1856 și Școala primară nr. 1 băieți înființată în 1832. După anul școlar 1865-1866, în Bârlad se înființează următoarele școli primare de băieți: Școala primară nr. 3 băieți – Munteni (1865), Școala primară nr. 4 "Dobranici" (1865), Școala primară nr. 2 "C. Robu" – Podeni (1865), Școala primară de băieți nr. 1 "Sf. Gheorghe" (1886) și Școala primară urbană nr. 5 băieți.

O contribuție substanțială la dezvoltarea învățământului în orașul Bârlad a adus-o și opera legislativă a lui Spiru Haret, care este în esență o sinteză creatoare a celor mai bune tradiții ale legislației și Școlii românești. Constantin Dimitrescu - Iași, (fost profesor al Școlii Normale de băieți din Bârlad), a adus o serioasă contribuție la organizarea învățământului, la elaborarea legii din 1898, fiind desemnat și raportor al legii în Camera.

În urma acestei legi, la Bârlad au mai fost înființate două școli primare de fete: Școala primară nr. 5 urbană, str. Regală, circumscripția școlară nr. 11 și Școala primară nr. 2 fete "Podeni", lângă casele Dolea. Deci, în preajma izbucnirii primului război mondial, existau la Bârlad 5 școli primare de fete și 5 școli primare de băieți.

Pe lângă Școala Normală de băieți din Bârlad a luat ființă, în 1894, la 8

noiembrie, Școala de aplicație, care a funcționat mai întâi în casele lui V. Manoliu din Calea Dunării, nr. 194. Elevii pentru școală au fost recrutați, cu aprobarea Ministerului, de la școlile primare nr. 1, 2 și 3. Primul director al școlii a fost întemeietorul ei, Grigore Patriciu. Școala de aplicație se integrase în mod firesc în noul corp al clădirii Școlii Normale. Ministerul face cunoscut prin adresa nr. 80562 din 6 mai 1898, că localul Școlii Normale destinat aplicației nu va fi gata până la 1 septembrie 1898. Școala de aplicație va funcționa încă un an în case închiriate³⁵

Cu ordinul nr. 6912 din 7 martie 1901, Ministerul a aprobat circumscripția școlară propusă de școala de aplicație. Începând cu anul școlar 1908-1909, Ministerul, cu ordinul nr. 58774, a aprobat ca în loc de 12 elevi să fie primiți câte 15 în fiecare clasă. O altă școală înființată la Bârlad este Școala de cantori bisericești³⁶. S-a înființat în anul 1892 sub numele de Școala de Psaltichie ce funcționa în chiliile bisericii Sf. Dumitru, care s-a transformat în Școala de cantori bisericești. A funcționat un an în casa preotului Palade care a fost inițiatorul ei. A fost condusă de psaltul Rășcanu și Teodor Palade.

Școala de cântăreți s-a mutat în 1904 în chiliile bisericii Sf. Trei Ierarhi, iar la 1 septembrie 1906 trece în chiliile bisericii Sf. Gheorghe. Prin plecarea în anul 1912 a lui Damian Rânzescu, care a fost luat la Mitropolia din București, Școala de cantori bisericești se desființează. În timpul ei de funcționare au absolvit un număr de 191 elevi.

Școala profesională de fete "N. R. Codreanu"³⁷ din Bârlad s-a înființat în anul 1901-1902 de către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, având un fond rămas de la neuitatul și mult regretatul N.R. Codreanu. Școala avea un regim special, care era alcătuit de o comisie specială și făcut în concordanță cu programa analitică a învățământului profesional din 1890, cu trebuințele timpului, cerințele țării noastre și dorințele testatorului N.R. Codreanu exprimate în testamentul său.

Acest demn fiu al Bârladului a dat dovadă de un profund patriotism, făcând în 1852 o donație de 6000 de galbeni pentru construirea unui local de școală destinat fetelor. În anul școlar 1903-1904 școala s-a instalat în localul său propriu.

Deci, în preajma izbucnirii primului război mondial, în orașul Bârlad funcționau următoarele școli: o grădiniță de copii "Zânca Crăiescu" înființată în 1914, 5 școli primare de băieți și 5 școli primare de fete, Școala normală de băieți, Școala de aplicație, Școala de cantori bisericești și Liceul "Gr. R. Codreanu"

Școala din orașul Bârlad s-a impus nu numai prin vechime, făcând parte din prima generație de astfel de instituții, dar și prin faptul că a format numeroși oameni de știință și cultură de valoare națională.

L'EVOLUTION DE L'ECOLE DE BÂRLAD JUSQU'À LA PREMIÈRE GUERRE MONDIALE

Résumé

Les premiers renseignements sur l'enseignement de la ville de Bârlad remontant jusqu'à l'année 1766, lorsqu'on y est signalée une école on-longue roumaine et en grec ancien.

Cette école de Bârlad s'est imposée non seulement par son ancienneté, elle faisant partie de la première génération d'institutions de ce genre, mais aussi parce qu'elle a formé de nombreux personnalités scientifiques et culturelles d'importance nationale.

NOTE

- Academia României, doc. XXII-37; Mihai Bordeianu, Petru Vladcovschi, *Învățământul românesc în date*, Junimea, Iași, 1979, p. 43.
- ² M.V. Măță, D.D. Măță, Șt. Cucus, *Monografia Liceului Pedagogic Bârlad (1870-1970)*, Iași, 1970, p. 10.
- ³ Arh. Șt. Buc., *Suluri*, doc. 53.
- ⁴ Iacov Antonovici, *Documente bărlădene*, IV, Bârlad, 1924, p. 246-248.
- ⁵ *Ibidem*, I, p. 250, 290; *Ibidem*, V, p. 1; *Ibidem*, I, p. 28-29. 35-36, 299-300.
- ⁶ C.C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului XIX*, București, 1957, p. 70-71.
- ⁷ Arh. Șt. Buc., Fond Minist. Cult și Instr. Publ. - Moldova, dosar 327/1836, f. 62.
- ⁸ *Ibidem*, dosar 126/1832, fila 11.
- ⁹ *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași, 1860-1960*, p. 46; Vasile C. Nicolau, *Alcătuirea neamului românesc*, Bârlad, 1913, p. 216.
- ¹⁰ Arh. Șt. Buc., Fond Min. Cult. și Instr. - Publ. Moldova, dosar 283/1834, fila 1; dosar 280/1835, fila 248-252; dosar 332/1836, fila 1.
- ¹¹ *Ibidem*, dosar 308/1838; f. 1; dosar 298/1840, f. 4; dosar 189/1841, f. 2, dosar 188/1842, f. 374; "Albina românească", IV, 1832, supliment la nr. 96, p. 1; M. Bordeianu, P. Vladcovschi, op. cit., p. 107.
- ¹² *Ibidem*, dosar 179/1843, f. 471 și 466; dosar 283/1843, f. 2; dosar 161/1847, f. 238 și 242.
- ¹³ *Buletin Foaițe Oficială*, I, 1833, p. 41-42, 45-46; *Ibidem*, III, 1835, p. 145; *Ibidem*, XIV, 1846, nr. 52, p. 204. N. Iorga, *Istoria învățământului românesc*, București, 1928, p. 146-158.
- ¹⁴ I. Antonovici, *Frații Gheorghe și Neculai Roșca Codreanu*, tip. G.V. Munteanu, Bârlad, 1908, p. 49.
- ¹⁵ "Jurnal de Galatz", I, 1850, p. 394.
- ¹⁶ Traian Nicola, *Monografia Liceului Gheorghe Roșca Codreanu, 1846-1971*, Bârlad, Iași, 1971, p. 29.
- ¹⁷ Arh. Șt. Buc., Fond Min. Cult. și Instr. Publ. - Moldova, dosar 163/1847, f. 15-16; dosar 161/1847, f. 238; Traian Nicola, op. cit., p. 32; M. Bordeianu, P. Vladcovschi, op. cit., p. 117.
- ¹⁸ *Ibidem*, dosar 183/1848, f. 10.
- ¹⁹ *Istoria Pedagogiei*, București, 1964, p. 196.
- ²⁰ Arh. Șt. Buc., Fond Min. Cult. și Instr. Publ. - Moldova, dosar 131/1832, f. 32-33.
- ²¹ *Ibidem*, dosar 284/1834, f. 1.
- ²² I. Antonovici, *Un dascăl ardelean la Bârlad: Ioan Popescu*, tip. Corlățeanu, Huși, 1928, p. 328-338.
- ²³ Arh. Șt. Jud. Vaslui, Fond Școala profesională de fete, Bârlad, dosar nr. 3/1949, f. 58; M. Bordeianu, P. Vladcovschi, op. cit., p. 169.
- ²⁴ Traian Nicola, op. cit., p. 38; M. Bordeianu, P. Vladcovschi, op. cit., p. 176, 178-179.
- ²⁵ G. Constantinescu - Râmniceanu, profesor de liceu la Școala Normală, *Mersul învățământului nostru secundar, 1832-1847-1864-1898*, publicat în *Monografia jubileului de 50 de ani ai Liceului*, Bârlad, 1910, p. 21; M. Bordeianu, P. Vladcovschi, op. cit., p. 206; Traian Nicola, op. cit., p. 38.
- ²⁶ I. Antonovici, op. cit., p. 8.
- ²⁷ C. Lascăr, I. Biberi, *Colecția de legi și regulamente ale învățământului*, București,

1901.

²⁸ Arh. Șt. Buc., Fond Min. Cult și Instr. Publ. – Moldova, dosar nr. 783/1868, f. 13, 20. *Societatea pentru învățătura poporului român*, nr. 1 din martie 1870, București, p. 106.

²⁹ Alex. Crăciun, *Monografia județului Tutova*, Bârlad, 1943 (în manuscris la Arh. St. Jud. Vaslui); M. Bordeianu, P. Vladcovschi, *op. cit.*, p. 22.

³⁰ Revista "George Lazăr", Bârlad, anul I, nr. 3, 1887, p. 90-91.

³¹ Arh. St. Buc., Fond min. Cult. și Instr. Publ., dosar nr. 2358/1874, f. 40, 45, I. Popescu, *Activitatea și faptele mele*, Bârlad, 1901.

³² Gh. Vrabie, *Bârladul cultural*, cu o prefață de N. Petrașcu, București, 1937, p. 82 și 85.

³³ Arh. St. Jud. Vaslui, Fond Școala Normală de băieți, "Principele Ferdinand", Bârlad, dosar nr. 16/1944, filele 183-198.

³⁴ Gh. Vrabie, *op. cit.*, p. 85; Traian Nicola, *op. cit.*, p. 58.

³⁵ Nicolae Gh. Nicolaescu, *Monografia Școalei de aplicație de băieți din Bârlad*, 1932, atelierul C.D. Lupașcu. Scrisori, Bârlad, p. 37-56; M. Bordeianu, P. Vladcovschi, *op. cit.*, p. 283.

Monografia orașului Bârlad, Bârlad, 1970, (în manuscris la Consiliul Popular Municipal, Primăria Bârlad), p. 48.

Arh. St. Jud. Vaslui, Fond Școala profesională de fete "N.R. Codreanu" dosar nr. 4/ 1917-1942, f. 18; M. Bordeianu, P. Vladcovschi, *op. cit.*, p. 287.

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS VASLUI XXI, 1999

ÎNTÂI MAI ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

Gh. I. FLORESCU

Dintotdeauna primăvara a reprezentat anotimpul reînvierii naturii și al revigorării marilor începuturi. Fiecare lună a acestui timp primordial – Mărțișor, Prier și Florar – are o semnificație distinctă, adânc înrădăcinată în conștiința românilor. Ultima, însă, așa după cum o arată și numele, este aceea când mugurii, adică promisiunile niciodată rostite dar mângâiate de tremurul abia perceptibil al ramurilor, devin flori și frunze. De aceea acestei luni, al cărei sens mitic s-a pierdut, i se mai spune și Frunzar.

Prima zi de mai a fost celebrată din antichitate încă, drept zi ce simboliza începutul primăverii, întruchipat de o zână ce plutea peste câmpurile înflorite, de pretutindeni. La noi, de 1 Mai se puneau la porți, la uși sau la ferestrele caselor crengi verzi, iar locuitorii tuturor așezărilor românești, gătiți de sărbătoare, petreceau întreaga zi în mijlocul naturii revenite la viață, bucurându-se de frumusețea înnoirilor inefabile. O zi ca aceasta nici nu se putea să nu intre în tradiția populară ca una deosebită. Treptat, 1 Mai a devenit un subiect predilect al literaturii române. În amintirile sale, publicate în 1855, Alecu Russo mărturisea că "pe lângă chipurile trecutului ce se învârtesc în ochi-mi și în inima mea, deasupra satului aud ridicându-se un huet; alte huetе răspund și clocotesc pe dealuri și prin văi; huetе vesele de fete și flăcăi ce vin cu flori și cu cordele. Zi întâiu Mai a sosit în sat și bate la toate ușile, la bordeie, la case și la curte: ziua Armindinei" Întreaga suflare a satului, dar mai ales tinerii, se pregăteau cu febrilitate pentru primul răsărit de soare al lui Florar, "iar în zori de zi, când se deschid lăcrămioarele, viorelele și toporașii se scutură de roua nopții, văile se umpleau de chiote, codrii clocoteau de pocnete de frunze, de hohote de cimpoaie; telingile răsunau în toate părțile de doine; mese numeroase se întindeau pe sub copaci". Aceleași amintiri îl vor fi urmărit și pe Mihai Eminescu atunci când, două decenii mai târziu, scria: "Azi e zi întâi de mai/Azi e ziua de Arminden;/Eu te cat, drăguța mea,/Eute-caut pretutindeni" Și Eminescu nu a fost singurul care a cântat ziua de 1 Mai. Cezar Bolliac și Vasile Alecsandri au dedicat primăverii versuri în care natura și omul, într-o comuniune originară, reiau mereu totul de la început, cu speranțe reînviatе într-o atmosferă de explozie florală și iubiri mărturisite. Întâmpinând primăvara, "acel rege-al poeziei "dintotdeauna se bucura, ca și natura însăși, exclamând: "Ah! lată primăvara cu sânu-i de verdeață/ În lume-i veselie, amor, sprenate, viață,/Și cerul și pământul preschimbă sărutări/

Prin raze aurite și vesele cântări!"

Odată cu trecerea anilor, sensul folcloric și celui sărbătoresc al primei zile de mai li s-a adăugat și unul social.

Mai întâi au fost evenimentele consumate la 1 Mai 1886 la Chicago, când această dată intra în calendarul mișcării sociale internaționale. Apoi, pe 20 iulie 1889, cu ocazia primului congres internațional socialist organizat la Paris, la care a participat și o delegație românească, din componența căreia făcea parte și Emil Racoviță, s-a hotărât ca 1 Mai 1890 să fie considerată o sărbătoare a muncitorilor. Un an mai târziu, cel de-al doilea congres internațional socialist, ale cărui lucrări s-au desfășurat la Bruxelles, a adoptat o moțiune, semnată de C. Mille, potrivit căreia 1 Mai devenea ziua internațională a muncitorilor de pretutindeni. Începând de atunci, Întâi Mai dobânda încă o semnificație, reflectată, se înțelege, și de literatura română. Astfel, C. Mille publica, în aprilie 1890, poezia intitulată *1-iu Maiu*, din care cităm: "le serbătorearea Muncei/Pe care-o prăznuiesc /De-avalma muncitorii/Pe globul pămîntesc;/la serbătorearea Muncei/Și-al Muncei graiu,/Deci ție salutare/ Întăiule de Maiu!"

Așa cum era și presupus literatura de după 1890 nu a abordat numai aspectul social al zilei de 1 Mai, renunțând la sensurile inițiale ale unei datini naționale. La fiecare început de Florar, Al. Macedonski se imagina: "Întinerit/Mă văd, /uimit,/În ciuturi:/Am păr bălai,/E zi de mai,/Sunt fluturi", pentru ca tot el, întâmpinând o primăvară romantică a sfârșitului de secol XIX, să ne reamintească: "Și pînă astăzi din natură nimica n-a îmbătrânit.../Iubirea, și prietenia, dacă-au ajuns zădărnice,/Și dacă ura și trădarea vor predomini în veșnicie.../Veniți: privighetoarea cântă și liliacul e-nflorit". Pe un ton ale cărui accente pacifiste conferă unei posibile elegii recriminatorii o aură de cînt sărbătoresc, Traian Demetrescu glosa, în 1896: "În Mai, când razele-nfloresc/Scăldate-n aurul din soare,/Popoarele sărbătoresc/A muncii sfîntă sărbătoare/Și-nbătrînita omenire/În nedreptăți și în dureri,/E tânără ca-n treaga fire/ Sub cerul dulcelor primăveri.// Din idealurile voastre, /O visători flămânzi și goi,/ Vor răsări ca niște astre,/Senine lumi cu oameni noi;/Și-n vremile acelea sfinte,/ Pămîntul poate va fi rai: Vor răsuna mai dulci cuvinte/În cîntecele lor de Mai!" Șt. O. Iosif, la rîndu-i, adresându-se contemporanilor săi, în pragul unui nou secol conchidea: "Cu flori natura s-a gătit/Și imnuri păsările cântă-/Gătiți-vă și voi cu flori,/E Zi-ntâi de Mai, serbare sfîntă".

Îmbolduri emulative de autentică exortatie, care pot surprinde pe cei obișnuiți cu gingășia și discreția unei poete ca Elena Farago, descoperim în ale sale *Vorbe de îndemn* (1902): "E zi - Întâi de Mai, tovarăși, în el sărbătorim unirea/În el serbăm nădejdea, prin care sîntem frați;/Vă-ntindem cu drag mîna și mîinele ne dați;/Prin noi, de noi adusă veni-va mîntuirea". Autorul cunoscutelor *Balade vesele și triste* imagina, în *Noapte de mai* (1910), un "sărman cizmar", ce adoarme trudind pe trepiedul său proverbial, visându-se un tribun ajuns în situația de a revoluționa lumea: "Înflăcărat rostești tirade,/Pornești mulțimea după tine./Se-nalță mii de baricade/Și cad palatele-n ruine./Tu vezi în noapte mii de tortii./<<Femei cu părul despletit>>/Prin aer trece duhul morții/Șoial răzbunării vînt cumplit!..." În anul ce urma imediat încheierii primei comflagrații mondiale, Gala Galaction, referindu-se la 1 Mai, nota: "e atît de legitimă sărbătorirea acestora, poate singura în treagă și plină, sufletește, într-un an de zile întreg" "Se simte în toată această lume – observa el -, trăind credința în marile destine pe cale de împlinire. E ceva care umple inima, impresionează pe oricine și contagiază chiar pe potrivnicul doctrinar"

Proiecția Întîiului de Mai în marea literatură a perioadei interbelice a continuat tradiția evidențiindu-se de către toți cei care au abordat acest subiect, fie semnificația

lui socială, fie cea de început de primăvară adevărată, care prin culorile și suavitățile ei, pare să inunde totul, pastelând nu numai natura ci și gândurile omului. În *Florar*, Ion Pillat, după ce observă că "E Mai și-n codru cucul îmi cântă drept în față", își amintește că "O moară stă bătrână, uitată pe pârâu/De oamenii din sate cu holdele de grâu./Dar roata ei mai cântă, de apă după rar,/Și macină polenul luminii din Florar". Pentru Lucian Blaga, primăvara era un anotimp al iubirii, când gândurile, dar nu numai ele, se metamorfozează, tainic, în tot atâtea reverii, ca în *Risipei se dedă florarul*, unde: "De pe stamine de alun,/din plopilor albi, ce cerne jarul./Orice-nceput se vrea fecund, risipei se dedă florarul"

În mai 1945, când se încheie cel de-al doilea război mondial, deci tocmai într-un Florar, Agatha Grigorescu-Bacovia adresa tuturor o patetică chemare, resuscitată de primăvara însăși: "Veniți în zori de sărbătoare,/În luncile cu flori și rouă,/Albastre zări ca stânjeneii/Să vă zâmbească lung și vouă.../Concertul păsărilor sure,/Vă mângâie în triluri line,/Să știți și voi ce e lumina/Cu adierele-i senine/Natura dornică vă cheamă,/La bucurii nu la durere.../O singură iubire are;/Ne-o dă și-n schimb/nimic nu cere.../Ea este marea tălmăcire/A tot ce gândul nu ne spune.../Din ea răsare tot ce-i nemurire/și tot în ea orice apune..." În același timp, Mihail Sadoveanu scria că "1 Mai, ziua libertății muncitorilor cu brațul și cu mintea, ziua pâinii pentru toți, a bucuriei de a trăi în pace, se substituie vechiului vis mitic al omenirii triste de altădată" M. Beniuc, "toboșar al timpurilor noi", se grăbea, la rândul său, să clameze: "Ei, muncitorilor!/A voastră e ziua măreață;/Din străbunul Arminden/Răsare azi pretutindeni/O nouă viață" *Arminden*-ul lui G. Bacovia revenea la tonurile tradiționale: "Profil de burg gigant/Și atmosferă rară,/Amar parfum de liliac/Și bonuri de ghitară/Plăceri/De-o zi de sărbătoare,/Voioase vechi moravuri.../Spre câmp se duce/Și dumbrave/E roua lumii muncitoare" Revenind la vechiul Arminden, în 1946, Gala Galaction observa: cuvântul acesta a fost miraculos, din an în an. Azi Întâi Mai este ziua de universală întâlnire a tuturor nădejdiilor în mai multă omenie și în mai multă dreptate a vieții omenești. O credem, o dorim, o așteptăm azi mai mult ca oricând" După aproape un deceniu, Nicolae Labiș ni se confesa, mărturisind în *Maică* "Noaptea întreagă a stat priveghind,/Bezna curgea ca un fluviu afară,/Eu bănuiam, auzeam cum se naște/Minunea tainică de primăvară,/Mă încordam întunericul să-l străbat,/Să văd ce se-ntâmplă și, iată,/Privirile mi s-au lărgit, am primit/Taina-nfloririi, duioasă, curată./Pe care acum eu o știu mult mai bine/decât pomii cu flori și albine". Nichita Stănescu, apoi, în *Soare de Mai*, se destăinuia și el, scriind: "Atâția arbori tineri înmuguriți în lume/Cu tine laolalt au crescut din Mai în Mai./Cânt mâinile acelea ce i-au sădit anume/Și soarele pe care făptura mi-o creștai". Recent, Florin Costinescu, pentru care Florarul se interpune între pâine și soare, ne aduce aminte că "Zi a muncii și a frăției/Întâiul de Mai/este unul din chipurile/visătoare ale țării;/iată-l înconjurat de primăvară/ca de aura unui cântec/șoptit ziua și noaptea, fără încetare/de munții/de câmpiile/și de apele eternității noastre" În sfârșit, pentru Dim. Rachici, Arminden "E-a muncii sfântă sărbătoare pe plaiurile strămoșești/Și gândul ca un cer cu stele ni se întoarce spre trecut-/Spre-un 1 Mai plin de speranțe ce-n veci de veci ți-l amintești"

Poeți și prozatori români dintre cei mai reprezentativi au cântat Întâi Mai ca pe o sărbătoare a primăverii, o zi a resurrecției naturii, dar și a celor mai nobile sentimente și idealuri umane. Florarul a intrat în literatura română ca un timp al marilor aspirații și al iubirii, de aceea prima zi a acestei luni a fost și a rămas "un zvon de vremuri mari" (G. Bacovia), o sibilică chemare: "Căci să tot zbor/Un tainic dor/M-apucă,/Neîncetat,/Uitând, uitat,/Nălucă". (Al. Macedonski).

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**EXPOZIȚIE PERMANENTĂ DE ARTĂ
CONTEMPORANĂ ROMÂNEASCĂ POSIBIL DE
REALIZAT ÎN MUZEUL BÂRLĂDEAN**

Nicoleta ARNĂUTU

Programul nostru privind organizarea unei expoziții de artă contemporană românească cu caracter permanent considerăm că este un demers necesar deoarece, o astfel de expoziție va contribui la completarea tematicelor expozițiilor de bază din cadrul Secției de artă a muzeului cu fenomenul contemporan al artei naționale.

Credem, de asemenea, că materializarea acestui program este un demers complex și în același timp inedit în spațiul expozițional al muzeului bărlădean dar și în circuitul muzeal județean și poate, chiar, național.

O altă motivație a programului nostru se regăsește în istoricul secției de artă a muzeului, care a debutat în anul 1914, sub numele de Pinacoteca Muzeului Județean Tutova și pe simezele căreia figurau lucrări semnate de N. Grigorescu, N. Tonitza, Șt. Dimitrescu, Ion Theodorescu-Sion, Stavru Tarasov și alți artiști ai timpului, în marea lor majoritate, aceștia fac parte, astăzi, din galeria clasicilor artei plastice românești.

De la debut și până astăzi expoziția permanentă a secției de artă a cunoscut o evoluție interesantă, determinată în primul rând, de îmbogățirea patrimoniului a cărui creștere valorică și numerică s-a putut realiza prin căile bine cunoscute: transferuri, donații și foarte puține achiziții.

O primă mare reorganizare a expoziției de bază a secției de artă s-a realizat pe la sfârșitul deceniului al șaselea a sec. al XX-lea, când tematica a avut la bază o selecție axată pe creația unor artiști români dar și a unor pictori străini care s-au stabilit în sec. al XIX-lea în România și până la creația plasticienilor din perioada interbelică inclusiv. Sub aspectul genurilor, dominantă a fost pictura, urmată în ordine descrescătoare numeric de grafică și sculptură, descreștere dictată de structura patrimoniului de la acea dată.

În cadrul acestei expuneri s-a rezervat un spațiu special pentru creația pictorilor N. Tonitza și un atelier pentru Șt. Dimitrescu, ca fii ai acestor meleaguri, spații generoase, care pe parcursul anilor au căpătat prin numărul mai mare de lucrări din creația celor doi artiști, un caracter monografic, față de celelalte săli unde fiecare artist figura cu una sau două lucrări.

Cele două spații monografice au putut fi realizate în primul rând datorită

fondului existent, adunat în timp, dar și datorită demersurilor insistente pe plan local, din anii '70-'80, pentru obținerea fondurilor necesare achizițiilor, de la care nu putem omite și câteva transferuri, mai ales grafică, venită de la Comisia națională de achiziții, ca urmare a insistențelor noastre.

Toate lucrările depistate de noi, în cadrul unor colecții particulare, au fost achiziționate conform regulamentului de atunci, prin Comisia Națională. Acestea provin din colecții bucareștene bine cunoscute cum ar fi: Al. Dumitrescu, V. Sârbulescu, V. Teodorescu, E. Ervide, N. Bărbășcu, Julieta Kronfield (fiica colecționarului A. Lerhman), A. Siligeanu, V. Stănculescu și E. Weinberg.

Începând cu anii '80, muzeul bărlădean devine, grație și profesionalismului muzeografilor, proprietarul unor importante donații, dintre care amintim pe cele făcute de dr. Marcel Vainfeld (1917-1990 Bârlad); dr. Ion Chiricuță (n. 1918 Bârlad – m. 1988 Cluj); dr. Ștefan Bucevski (n. 1919 Visnicioara – m. 1999 Bârlad); prof. George Ivașcu (n. 1911 Cerțești, Tutova – m. 1988 București) și col. Ing. Ion Negoescu (n. 1913 Bârlad – m. 1992 București), colecții cuprinzând domenii foarte variate, diferențiate sub aspectul locului de origine și cronologic, cum ar fi: arta funerară romană din perioada sec. II-III; arta plastică și decorativă națională și universală sec. XVII-XX; carte sec. XVII-XX; istorie militară sec. XVIII-XX; numismatică sec. XX și arta populară românească și universală sec. XIX-XX.

Acestor colecții donate, bogate nu numai sub aspectul domeniilor dar și sub aspect numeric, trebuie să le adăugăm donațiile constând din una, zece până la câteva sute de lucrări de pictură, grafică și sculptură, provenite fie din partea unor membri de familie ai unor artiști plastici contemporani care au părăsit această lume, ca în cazul pictorilor Ana Iliuț, Lucia Cosmescu, Bob Bulgaru și Gheorghe Spiridon, fie, chiar din partea unor artiști care au acceptat să deschidă expoziții personale sau de grup în cadrul muzeului nostru, printre care îi amintim pe: Corneliu Vasilescu, Elena Uță Chelaru, Costin Neamțu, Ion Sălișteanu, Ion Popescu-Negreni, Paul Neagu, Marcel Chirnoagă, Gabriela Manole-Adoc sau chiar din partea unor colecționari cum ar fi dr. Constantin Teodorescu care a donat un important fond de artă contemporană românească.

Aceste donații au determinat o regândire a spațiului expozițional permanent al Secției de artă.

Modificările sub aspectul structurii patrimoniului a făcut posibil ca începând din anul 1982 să renunțăm la expoziția permanentă de artă plastică românească, sec. XIX – până la perioada interbelică, cu cele două spații monografice, N. Tonitza și Șt. Dimitrescu. În locul acesteia, am organizat un Muzeu de colecții, în cadrul căruia au fost expuse: "Colecția de artă comparată Ritta și prof. dr. doc. Ion Chiricuță", "Colecția de artă orientală și extrem orientală dr. Marcel Vainfeld" și "Colecția de icoane și artă populară din Moldova dr. Ștefan Bucevski".

Prin noua formă de organizare, am pus la dispoziția publicului bărlădean și nu numai un bogat patrimoniu național și universal din domeniile artei plastice și decorative cu mențiunea că arta plastică românească din componența "Colecției dr. Ion Chiricuță" figura în expoziție cu lucrări de la clasici până la o parte din creația artiștilor contemporani.

Îmbogățirea patrimoniului cu alte donații, după această dată, a făcut posibil ca în anul 1993, Muzeul colecțiilor să-și schimbe conținutul, astfel încât expoziția permanentă de la trei colecții a ajuns la șapte.

Mai întâi trebuie să precizăm că, reorganizarea expoziției permanente a Muzeului colecțiilor s-a datorat, cutremurului din anul 1990, care a adus palatul în care se afla sediul secției de artă, în stare de ruină, determinând, de altfel, închiderea

expozițiilor permanente de la toate secțiile. În același timp, sediul secției de științele naturii, existent în cadrul monumentului de arhitectură de sec. XVIII, cunoscut sub numele de "Casa Sturdza", se afla într-o fază avansată de refuncționalizare după consolidările care s-au desfășurat pe parcursul anilor 1980-1989.

Întrucât, după 1990, nu s-au mai găsit fonduri pentru executarea mobilierului expozițional specific pentru secția de științele naturii, s-a renunțat la organizarea expoziției acestei secții și s-a optat pentru reorganizarea Muzeului colecțiilor. Astfel, la colecțiile donate, deja existente li s-au adăugat: "Colecția preot Vasile Ursăcescu, intrată prin confiscare în patrimoniul muzeului, prin anul 1955, și care cuprinde: icoane și alte obiecte de cult dar și artă decorativă românească și universală; un important fond de lucrări din creația maestrului Corneliu Baba, donate de dr. Constantin Teodorescu, apoi un fond din creația lui Ștefan Constantinescu, lucrări din ultima perioadă, donate de Clodi Bertola și Olga Pelimon; arme albe, uniforme militare și medalii donate de col. ing. Ion Negoescu și nu în ultimul rând fondul prof. George Ivașcu cuprinzând carte de sec. XVII-XX, în cadrul căruia remarcăm și cele cca. 3000 titluri, fiecare purtând dedicație de autor, la care se adaugă documente, scrisori de la marile personalități literare care au colaborat cu George Ivașcu și manuscrise.

Putem conchide că, începând cu anul 1993, expoziția de bază a secției de artă a muzeului, structurată pe principiul unui muzeu de colecții, oferă publicului bârlădean un patrimoniu bogat și diversificat sub aspectul domeniilor, a arealului geografic ca loc de origine a acestor bunuri dar și circumscrise unui timp cuprins între sec. al II-lea până în zilele noastre.

Mai trebuie să subliniem că, întotdeauna, în paralel cu expoziția de bază, indiferent de spațiul pe care l-a avut secția, în palat sau la "Casa Sturdza", a fost rezervat și un alt spațiu în cadrul căruia, anual, au fost organizate mai multe expoziții de artă plastică contemporană românească, personale, de grup sau itinerante.

În felul acesta, muzeul a oferit temporar publicului bârlădean, pe baza unui calendar bine gândit, o parte din creația plastică românească contemporană, expoziții bine primite de cei interesați.

Scurta incursiune și analiza tematicelor expozițiilor permanente ale secției de artă ne îngăduie să conchidem că programul nostru privind existența în cadrul muzeului a unei expoziții permanente de artă contemporană românească este motivat.

Dacă, sub aspectul motivației programul se justifică, în fața materializării obiectivului pe care ni l-am propus, stau o multitudine de probleme, în primul rând de ordin conceptual, organizatoric și practic.

La baza realizării acestor probleme stă, în primul rând, structura și componența patrimoniului de artă, existent la data când ne propunem acest program. La rândul ei componența patrimoniului sau mai simplu spus ce se găsește în fondul contemporan de artă, la această dată, duce către o altă problemă, de loc de neglijat și anume politica de îmbogățire a patrimoniului muzeal.

Odată depășite aceste probleme, obiectivul nostru devine realizabil nu înainte de a avea în vedere: spațiul și structura tematică, în cadrul căreia trebuie să ținem cont de componența domeniilor și ponderea lor în expunere, principii de panotare și nu în ultimul rând aplicarea regulilor obligatorii ale exponibilității bunului de artă, în fond reguli obligatorii în cadrul organizării fiecărei expoziții dedicată publicului vizitator.

Dintre toate aceste probleme, esențială este cea a patrimoniului, a structurii acestuia, a valorii și numărului de lucrări.

Înainte de a prezenta patrimoniul de artă contemporană existent astăzi,

trebuie să precizăm că, bazele fondului de artă contemporană românească, existent la muzeu, au fost puse acum aproape trei decenii, provenind în cea mai mare parte, din transferurile de la Ministerul Culturii, într-o proporție redusă din achiziții, la care se adaugă și unele donații provenite din partea unor artiști sau colecționari.

Teoretic, un asemenea fond trebuie să se formeze pe baza unui program bine gândit a cărui realizare înseamnă: competența muzeografului, finanțarea care să asigure libertatea de mișcare și prezența acestuia la toate marile manifestări expoziționale dar și la acțiuni cum ar fi: sesiuni, simpozioane, mese rotunde cu tematica legată de fenomenul artei plastice naționale și universale contemporane, prezența muzeografului în atelierele artiștilor; finanțare anuală necesară achizițiilor și nu în ultimul rând accesul la bibliografia de specialitate de unde nu excludem cataloagele de prețuri ale artei contemporane din alte țări.

Din nefericire, în practică, multe dintre aceste principii nu au putut fi aplicate și care, evident, s-au răsfrânt negativ asupra calității acestui fond de artă contemporană românească.

În acest sens cel mai important principiu, cel financiar concretizat anual, în programele de buget ale muzeului și necesar pentru achizițiile de artă contemporană, nu a fost aplicabil nici până în 1989, dar nici după deoarece finanțatorul nu a acordat fondurile solicitate. Dacă, cu eforturi deosebite, totuși se obțineau niște bani, trebuia să faci o adevărată "echilibristică" printre dispozițiile financiare ale vremii ca să poți face o achiziție de artă contemporană.

Fără a uita despre tendințele generale ale artei, trebuie să spunem că totuși, arta este creația unor personalități care se dezvoltă și care trebuie urmărite. Ori, lipsa banilor și a libertății de achiziționare a artei contemporane a făcut, ca în prezent să nu avem în fond lucrările multora dintre aceste personalități și cu atât mai puțin posibilitatea prezentării monografice a acestora în expoziție.

În aceste condiții, principala cale de constituire și îmbogățire a fondului nostru de artă contemporană s-a bazat pe transferările oficiale de la Ministerul Culturii.

Dar, și aici se impun câteva precizări mai ales sub aspectul accesibilității muzeografului din provincie în depozitul fostului și actualului Oficiu de organizare a expozițiilor din cadrul Ministerului Culturii. De loc de neglijat este faptul că în acest depozit s-a intrat în funcție de relațiile pe care le aveai, lipsind cu desăvârșire o metodologie de distribuire a lucrărilor la muzeele din țară. Mai mult, adeseori pe lângă lucrările pe care le selecționam, în cadrul transferului, erai obligat să accepți și alte lucrări care erau impuse de cei care le gestionau.

Această situație, de îmbogățire a patrimoniului pe baza transferului, s-a repercutat asupra structurii acestui fond, unde există un număr de lucrări; mai ales pictură, a căror importanță constă în aceea că ilustrează comanda socială și politică a timpului, în timp ce lucrări ale unor alți artiști pe care le cunoșteam din ateliere și expoziții personale și care figurau în programele noastre, lipsesc, din fond.

Transferurile și lipsa finanțării pentru achiziții au determinat structura actuală a fondului în cadrul căruia se află, preponderent pictură, urmată în proporție descrescătoare de grafică, sculptură și artă decorativă.

Având în vedere această situație se impune o primă concluzie, și anume, lucrările provenite pe calea transferului, în condițiile arătate, sunt inegale sub aspect valoric, numeric și ca genuri.

Aceleași inegalități se mențin și la puținele lucrări provenite prin achizițiile făcute în decursul anilor deoarece, atunci când obțineam fonduri și când mergeam

În atelierele artiștilor, nu întotdeauna puteam cumpara lucrările pe care ni le doream ci doar ce vroia artistul să-ți ofere la banii pe care îi aveau.

La lucrările provenite prin transfer și achiziții, în fondul secției, se adaugă și un număr impresionant de lucrări provenite prin donații în cadrul cărora există aceleași inegalități valorice.

Analizând fiecare lucrare în parte și ținând cont de spațiul de care dispunem am făcut o selecție foarte atentă în cadrul fondului, alegând numai acele lucrări ale căror formulări stilistice reprezintă tot atâtea sinteze individuale cunoscute și apreciate și în cadrul cărora datul obiectiv se convertește într-o nouă realitate de sine stătătoare, cu un efect al unui firesc proces de interpretare subiectivă.

Acest principiu a fost aplicat la toate cele patru domenii, rezultând, în final, un lot care cuprinde peste 350 de lucrări, semnate de 78 de pictori, 32 de graficieni, 25 sculptori și 14 artiști de artă decorativă, ale căror nume le prezentăm în lista anexă.

Lotul selecționat, dincolo de calitățile enunțate se mai caracterizează, așa cum este și firesc, printr-o diversitate tematică pornind de la peisaj, portret, natură moartă, până la compoziții, inclusiv cele istorice.

În concluzie ținând cont și de principiul că orice spațiu expozițional permanent de muzeu se deosebește de orice alt spațiu de galerii prin aceea că valorile expuse sunt extrem de importante pentru imaginea circuitului valorilor, putem conchide că, lotul de lucrări selecționat, care va figura pe simeza secției, va demonstra existența, doar a câtorva direcții principale ale artei contemporane românești, întrucât, știm cu toții că fenomenul plastic contemporan în complexitatea sa este greu de realizat pe motiv de patrimoniu și spațiu, nu numai în muzeul bărlădean dar credem și în alte muzee din țară.

După selecționarea lucrărilor, următoarea etapă implică organizarea propriu-zisă a expoziției, respectiv panotarea care presupune la rândul ei trei criterii: gruparea lucrărilor fără a ține cont de varietatea domeniilor, genurilor și tehnicilor, gruparea lucrărilor după domeniu și gruparea pe autor sau monografică.

Dintre aceste trei posibilități, am optat pentru prima, deoarece ținând cont de principiile tematice acceptate de noi este mai ușor să realizăm grupări de lucrări după tipul de univers interior, pe aceleași afinități, deoarece se poate ajunge la o articulare de unități într-o varietate. Acest principiu de grupare a lucrărilor va face posibil, ca vizitatorul, în același timp, să poată lectura și recepta aceste tipuri de univers, contribuind la o mai ușoară înțelegere a fenomenului plastic contemporan în pictură, grafică, sculptură și artă decorativă.

Acestor grupuri de lucrări li se vor mai adăuga câteva prezentări de autori, în număr de cinci, realizate pe baza donațiilor provenite din partea artiștilor: Corneliu Vasilescu, Marcel Guguianu, Paul Neagu, Elena Uță Chelaru și Costin Neamțu și două prezentări monografice – Ana Iliuț și Ștefan Constantinescu, posibile tot ca urmare a unor donații, remarcabile sub aspect valoric dar și numeric.

Prin realizarea acestor două tipuri de prezentări în cadrul expoziției, de autor și monografice, dorim și pe această cale, să exprimăm aprecierea noastră față de gestul generos din partea artiștilor și donatorilor și de ce nu, în condițiile când muzeele nu dispun de fonduri pentru achiziții să atragem atenția virtualilor donatori.

Selecționarea artiștilor și gruparea lor pe baza principiilor enumerate, credem că va conduce la prezentarea mai convingătoare pe simeze a unor concepții artistice dar și la conturarea ideii că artiștii de cele mai felurite tendințe au totuși o singură afinitate, aceea pe care și-o dă apartenența la aceeași epocă istorică.

La conturarea personalității expoziției noastre contribuie și spațiul, respectiv aripa de nord a palatului, de curând consolidat și refuncționalizat, constând din etaj și parter, utilat cu tot ceea ce ține de organizarea modernă a unei expoziții destinate publicului.

Programul privind organizarea unei expoziții permanente de artă contemporană pe baza unui patrimoniu adunat în cca. 30 de ani a fost gândit pentru a contribui la mărirea și eficacitatea acțiunilor educative ale muzelui și care va fi transpus în practică, probabil, în a doua jumătate a anului 2000.

În final trebuie să mai precizăm că, expoziția realizată de noi pe baza acestor principii, va putea stârni nedumeriri sau va putea avea susținători dar și tot atâtea detractori la fel de zeloși.

Din aceste considerente ne-am propus, ca după deschidere să organizăm o serie de întâlniri cu critici, istorici de artă și artiști pentru a pune în discuție, în primul rând, expoziția organizată dar și fenomenul artei plastice contemporane românești în context național și universal.

Muzeul nostru, la fel ca toate celelalte muzee din țară, nu dispune de resurse și nici înțelegere din partea finanțatorilor pentru asigurarea arsenalului publicitar și a strategiei promoționale. Cu toate acestea, conștienți că, muzeul care nu se adaptează la mediu și la vremi pentru a comunica, nu are șansa supraviețuirii, vom face eforturi pentru a face reclamă acestei expoziții dar și a celorlalte expoziții permanente existente în cadrul celor patru secții ale muzeului.

În muzeul bărlădean există valori mari care pot concura ca valoare cu vedetele recunoscute din patrimoniu cultural al umanității dar care nu pot deveni vedete în sensul unei mari popularități numai cu eforturile muzeografilor, acestora trebuie să li se adauge și schimbarea opticii finanțatorilor.

Lista anexă PICTURĂ

1. Agafitei Costache	2. Almășanu Virgil	3. Anghel Gheorghe	4. Baboie Vasile
5. Bandac Mihai	6. Bartock Francisc	7. Bălăcescu-Dem Lucia	8. Bemea Horia
			9. Bițan Ion
10. Blendea Constantin	11. Blendea Maria	12. Bogdan Catul	13. Botiș Teodor
14. Brădean Traian	15. Brăduț Covaliu Ion	16. Catargi Henri	17. Căltia Ștefan
18. Chelaru Elena Uța	19. Chintilă Spiru	20. Chira Alexandru	21. Cilievici Marius
22. Cizmaru Mihai	23. Codită Pavel	24. Codreanu Ileana	25. Constantin Nicolae
26. Constantinescu Dan	27. Costinescu Radu	28. Crișan Constanța	29. Dumitrescu Zamfir
30. Eleutheriade Micaela	31. Epure Șerban	32. Gavril Mihail	33. Gavrilean Dimitrie
34. Gherasim Marin	35. Gheorghiu Ion (Alin)	36. Gînju Ion	37. Greculesi Elena
38. Grigore Vasile	39. Grigorescu Octav	40. Hatmanu Dan	41. Icozan Semproniu
42. Ilfoveanu Sorin	43. Ionescu Corneliu	44. Lazăr Rodica	45. Marinescu Florentina
46. Moraru Teodor	47. Movilă Minu	48. Murariu Ion	49. Musceleanu Ion
50. Năpărus Georgeta	51. Nicogossian Ervant	52. Niculiu Florin	53. Pacea Ion
54. Pătulea-Drăguș Gabriela	55. Pătulea Carmen	56. Pelmuș Ștefan	57. Petrovici Ecaterina
58. Piliuță Constantin	59. Popescu-Negreni Ion	60. Podoleanu Adrian	61. Popa Brădean Angela
62. Răducanu Gheorghe	63. Răducanu Teodor	64. Rădulescu Ileana	65. Ribariu Paula
66. Rusu Mihai	67. Sachelarie - Vladimirescu Wanda	68. Șaru Gheorghe	69. Sălișteanu Ion
70. Spiridon Gheorghe	71. Stendl Ion	72. Suhar Liviu	73. Szasz Dorin
74. Șaraga-Maxim Mimi	75. Tăutu Eugen	76. Tomaseli Angela	77. Vasilescu Corneliu
78. Vasiliu-Chintilă Simona			

GRAFICĂ

1. Anghelută Oclavian	2. Anghelută Corina	3. Bardocz Ludovic	4. Brețcan Alexandru
5. Cantemir Clara	6. Cioca Dan	7. Chimoagă Marcel	8. Coța Nistor
9. Drocșay Imre	10. Erceanu Dan	11. Făcoianu Vințilă	12. Grigorescu Octav
13. Iliuț Ana	14. Iuca Simion	15. Kazar Vasile	16. Krämper Hildegard (Paar)
17. Lecca Corina	18. Leolea George	19. Murariu George	20. Micos Fred
21. Maluțan Petre	22. Neagu Paul	23. Neamțu Costin	24. Nicula Vlad
25. Nicula Adrian	26. Nicorescu Tiberiu	27. Pelz Tia (Ernestina)	28. Popa-Jalea Ala
29. Rusu-Ciobanu Victor	30. Rusescu Alma	31. Smighelski Ana Maria	32. Vladimir Ciobanu Victor

SCULPTURĂ

1. Apostu George	2. Bolea Aurelian	3. Breazu Cristian	4. Călinescu Arghira-Alexandru
5. Coman Gheorghe	6. Contras Aurelian	7. Covaci Gheorghe	8. Daicu Alexandru
9. Farcaș Viorel	10. Grosu Crislea	11. Irimescu Ion	12. Keleman Ștefan
13. Lie Doina	14. Mailec Ovidiu	15. Meiu Mihail	16. Minea Grigore
17. Neagu Paul	18. Onița Iulia	19. Platon Constantin	20. Popovici Adrian
21. Postelnicu Victor	22. Predescu Vladimir	23. Țipoia Alexandru	24. Vartic Gheorghe
25. Vasilescu Paul			

ARTĂ DECORATIVĂ

1. Balotă Ileana	2. Băncilă Dan	3. Bubă Ovidiu	4. Budeș Ernest
5. Cioancă Eugen	6. Cojocariu Ionel	7. Colpaci Viorica	8. Drăghici Claudia
9. Hîhor Mihai	10. Lavrig Georgeta	11. Nicula Adrian	12. Neamțu Cela
13. Pacea Lucreția	14. Rădulescu Dumăru		

L'EPOSITION PERMANENTE D'ART CONTEMPORAIN ROUMAIN SUSCEPTIBLE D'ÊTRE RÉALISÉE AU MUSÉE DE LA VILLE DE BÂRLAD

Résumé

Notre programme concernant l'organisation d'une exposition d'art contemporain roumain à caractère permanent, on le considère comme une démarche nécessaire, puisque une telle exposition, contribuera à l'enrichissement des expositions permanentes et à l'ouverture au phénomène contemporain d'art national. Sous l'aspect de la motivation, le programme se justifie tout à fait, mais sa transposition en réalité, n'est pas du tout facile du point de vue conception et logistique.

Il faut préciser qu'en concevant cette exposition, on a toute suite pensé au patrimoine d'art existant à présent dans notre musée.

C'est ainsi que de ce patrimoine, dont les bases ont été mises à parti de 1970, on a sélectionné environ 300 toiles, ouvrages graphiques, sculpture et art décoratif de la création appartenant à 78 artistes roumains contemporains.

On a procédé à la sélection de ces ouvrages d'art, ayant à l'esprit les ouvrages dont les formules stylistiques représentent autant de synthèses individuelles, connues et appréciées par la critique d'art.

De toute la diversité thématique existante, on a procédé à la sélection des ouvrages d'art du patrimoine du musée et on a opté dans l'organisation de l'exposition, pour le groupement des ouvrages, n'importe qu'il soit thématique et leur genre, mais selon leur type d'univers intérieur, selon des affinités, en arrivant ainsi à une unité dans la variété.

Dans le cadre de l'exposition, il y aura quatre présentations monographiques, grâce aux donations déjà offertes au musée.

La sélection des artistes et leur, groupement selon les principes déjà énumérés, va contribuer à une présentation plus convaincante sur les cimaises, des certaines conceptions artistiques, mais aussi nous conduit à l'idée que les artistes de toute orientation ont une seule affinité, celle d'appartenir à une même époque historique.

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS
VASLUI
XXI, 1999**

**EXPOZIȚIA "ALEXANDRU IOAN I, ELENA DOAMNA
ȘI SOLEȘȚII"**

Maria MARTINESCU

Evenimentul de la 24 ianuarie 1859 "actul energetic al națiunii române" a deschis o perioadă de mari transformări, de afirmare a unității naționale și întărire a independenței naționale. Faptele domnitorului, Alexandru Ioan Cuza, nu au dispărut cu desăvârșire, ele poartă mai departe roadele, înrăind generațiile care se înșiră indefinit în viitor.

Referitor la perioada domniei lui Cuza, ca domn al celor două țări române, Mihail Kogălniceanu spunea: "Cât va avea această țară o istorie, cea mai frumoasă pagină, va fi aceea a lui Alexandru Ioan Cuza"

În anul 1999, Muzeul județean "Ștefan cel Mare" Vaslui a sărbătorit "frumoasa pagină din istoria României" prin manifestări dedicate aniversării a:

140 de ani de la Unirea Principatelor;
179 de ani de la nașterea lui Alexandru Ioan Cuza;
155 de ani de la căsătoria cu Elena Rosetti – Solescu;
90 de ani de la trecerea în neființă a Elenei Doamna.

Manifestările dedicate Unirii Principatelor și personalității lui Alexandru Ioan Cuza au debutat cu un colocviu științific "Unirea națiunea a făcut-o" Lucrările colocviului s-a desfășurat în sala de festivități a Palatului Prefecturii.

Invitației organizatorilor au răspuns distinși profesori, cercetători, muzeografi, toți cu preocupări în domeniul istoriei moderne a României.

Cuvântul de deschidere a fost rostit de Ioan Mancaș, directorul Muzeului județean "Ștefan cel Mare" Vaslui, în prezența reprezentanților Prefecturii, Consiliul județean, ai Primăriei și a invitaților prezenți și preocupați de cunoașterea adevărului istoric.

Lucrările științifice prezentate în cadrul colocviului au introdus în circuitul științific, noi informații despre unire, personalitatea lui Alexandru Ioan Cuza, activitatea de binefacere a Doamnei Elena Cuza, informații rezultate în urma investigării documentelor existente în arhive, biblioteci și muzee.

În mod plăcut a surprins dialogul generat de comunicările prezentate, care au avut darul să capteze atenția celor prezenți prin modul flexibil de prezentare a problemelor expuse.

Moderatorul, Viorica Cristea, director adjunct la Muzeul județean "Ștefan cel Mare" Vaslui a menținut un ritm alert pentru a putea permite celor înscriși în program să-și prezinte și argumenteze subiectele alese.

Diversitatea problemelor tratate ne îngăduie evidențierea unor comunicări: Alexandru Ioan Cuza – reper al moralității politice, de Dumitru Vitcu (Institutul de Istorie "A. D. Xenopol" Iași); Alexandru Ioan I și Unirea Principatelor, de Mioara Ioniță (Muzeul de Istorie a României); Rolul Elenei Cuza în înfăptuirea operelor de binefacere, de Adriana Țibulcă (Muzeul Județean "Ștefan cel Mare" Vaslui); Un monument – o epocă - Conacul Rosetti- Solescu, de Maria Popa (Muzeul județean "Ștefan cel Mare" Vaslui).

Documente inedite din colecția Muzeului Militar Național au fost prezentate de colonelul Alexandru Donovici în lucrarea "Alexandru Ioan I și Elena Cuza în documentele Muzeului Militar Național"

Prof. Elena Istrățescu (Arhivele Naționale ale României) a sintetizat activitatea filantropică a Elenei Doamna apelând la documentele păstrate în fondurile arhivistice naționale.

Colecțiile muzeistice și fondurile arhivistice, completate în ultimii ani cu noi achiziții sau donații, au fost valorificate de cercetătorii prezenți la acest colocvii. Semnalăm în acest sens comunicările: Cuza și francmasoneria, de Horia Nestorescu-Bălcești (Centrul Național de Studii francmasonice) și Carol I despre Alexandru Ioan Cuza, de Ioan Spătan (Biblioteca Academiei Române).

Manifestarea științifică organizată la Vaslui are meritul de a fi prilejuit participarea unor cercetători cu cariere strălucitoare în domeniul istoriei României.

Expoziția fotodocumentară Alexandru Ioan I, Elena Doamna și Solești, a fost amenajată la parterul muzeului vasluian (Sala Arta) și a fost prezentată de muzeografele Viorica Cârstea (director adjunct) și Adriana Țibulcă. Expoziția a reunit obiecte originale existente în muzee (Muzeul Militar Național, Muzeul Național de Istorie a României, Complexul Muzeal Național "Moldova" Iași, Muzeul județean "Ștefan cel Mare" Vaslui), arhive (Arhivele Naționale București, Direcția județeană Vaslui a Arhivelor Naționale), biblioteci (Biblioteca Academiei Române), particulare (colecția col. r. Emil Pușcașu, București). Acest moment expozițional s-a constituit într-o ilustrare veridică a faptelor și personalității domnitorului, a activității de binefacere a Elenei Doamna. După inaugurare expoziția a fost deschisă publicului iubitor de istorie.

Expunerea obiectelor s-a făcut pe bază de colecții (muzee, biblioteci, arhive, colecții particulare). Tematica expoziției a cuprins următoarele segmente: documente originale și fotocopii; Alexandru Ioan Cuza și Elena Cuza în artele plastice; armament și uniforme militare din timpul lui Cuza; obiecte personale ale familiei Cuza; Alexandru Ioan Cuza și Elena Cuza în medalistică.

La începutul expoziției vizitatorii sunt întâmpinați de documente originale și fotocopii din perioada domniei lui Cuza. Documentele cuprind programul de reforme al domnitorului, început încă din 1859 și continuat până în 1866, când a fost silit să abdice.

Arta plastică a fost prezentă în expoziție prin: lucrări de pictură (Alexandru Ioan Cuza citind o proclamație, de D. Stoica; Doamna Elena Cuza, de Ch. Vuilleramet), cromolitografii (Alexandru Ioan Cuza și Elena Cuza, executate de Al. Resmeriță, pictor și profesor, în 1909 la Turnu Severin), fotografii de Carol Popp de

Szathmary și fotografii publicate în presa vremii.

Lucrarea plastică a lui D. Stoica reprezintă pe Cuza la tribună, cu o procamație în mâna stângă. Domnitorul poartă uniformă de general (cu multe decorații pe piept, o eșarfă verde, capul în are descoperit. În fața tribunei se vede un covor cu stema Principatelor, iar în spatele domnitorului se află personalități ale vremii (M. Kogălniceanu, generalul Florescu).

Portretul Elenai Cuza făcut în 1903 de Ch. Vuilleramet reprezintă pe Doamna României în ultima perioadă a vieții. În tablou Elena Cuza este prezentată stând pe fotoliu, îmbrăcată în rochie neagră cu o bonetă neagră de voal. Mâna stângă o ține pe brațul fotoliului, iar cea dreaptă pe poalele rochiei. Părul este alb cu bucle mici.

Am prezentat cele două lucrări plastice pentru a întregi imaginea vizitatorului despre Alexandru Ioan Cuza și Elena Doamna.

Organizarea armatei a reprezentat o preocupare centrală a domnitorului. Pornind de la convingerea că o națiune pentru a fi curat independentă în exercițiul drepturilor sale are trebuință de o putere publică capabilă, Cuza s-a ocupat încă din 1859 de organizarea armatei, de înzestrarea cu echipamentul și armamentul necesar.

În expoziție armamentul și echipamentul au fost prezente prin câteva exponate aflate în prezent în patrimoniul Muzeului Militar Central. Uniformele militare expuse au fost; uniformă de soldat de infanterie din Țara Românească, model 1830; uniformă de soldat de artilerie, model 1860; uniformă de soldat din Regimentul lăncieri, model 1860; uniformă medic veterinar clasa I, model 1860.

Uniforma militară din timpul domniei lui Cuza era alcătuită din:

- tunică făcută din postav bleumarin, închisă la două rânduri de nasturi cu ajutorul unui plastron din postav grenă și cu paisprezece nasturi mari albi. Din același postav grenă sunt confecționate manșetele și petlitele. Epoleții sunt albi cu franjuri liberi. De umăr este prinsă o furajeră de culoare grenă. Cingătoarea este tricoloră

- pantaloni făcuți din postav bleumarin cu lampas grenă.

- ghete făcute din piele neagră cu elastic.

- chivara este din piele neagră având deasupra calotei un pătrat din stofă grenă cu paspoale albe. În stânga un ciucure alb cu roșu și cocardă tricoloră.

Uniforma militară prezentată aparține Regimentului de lăncieri, model 1860.

Alături de uniforme militare, în vitrine speciale au fost etalate piese de armament (puști, pistoale, săbii).

Atenția vizitatorului a fost captată de sabia de onoare a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, dăruită de districtul Râmnicul Sărat în 1863. Sabia a fost făcută la Paris și respectă stilul românesc. Lama prezintă două tăișuri și două șanțuri paralele la mijloc. Pe primul sfert al lamei sunt încrustate ornamente auri în spirală. Coada mare are trei ramuri exterioare și o ramură interioară, înmănunchiate într-un braț posterior curbat spre lamă. Pe ramurile exterioare este fixat un medalion cu stema districtului. Ramurile și medalionul sunt mărginite de chenare auri încrustate.

Pe latura exterioară a lamei se află inscripția: ÎNTEMEIETORUL UNIRII RESTAURATORULUI DREPTURILOR ROMÂNIEI ASUPRA BUNURELOR MONASTIREȘTI NATIONALE INSTRĂINATE – 1863.

Pe latura interioară apare inscripția DIVISIME A/PARIS.

Sabia este făcută din oțel, oțel lăcuit, chihlimbar, aur și are o lungime de 1,10 m.

Obiectele care au aparținut familiei Cuza s-au bucurat de o prezentare aparte, fiind etalate în vitrine special amenajate.

Trusa de lemn cu tacâmuri din argint conține 130 de tacâmuri având fiecare monograma Elenei Cuza. Trusa are formă paralelipipedică cu baza dreptunghiulară.

este prevăzută cu două ușițe placate la exterior cu opt dreptunghiuri ștanțate. Pe lateral are două mânere de susținere. În interior, în locașuri speciale, se găsesc cele 130 de tacâmuri de argint.

Tabachera atribuită lui Alexandru Ioan Cuza este din lemn, pe capac are aplicată monograma domnitorului, are formă dreptunghiulară cu marginile ușor rotunjite. Tabachera este model 1859-1860.

Pe lângă obiectele personale prezentate au mai fost expuse prosop de olandă cu monograma Elenei Cuza, pahare de cristal, platou ceramică Birmingham, bust Apollo din Belvedere.

Manifestarea științifică desfășurată la Vaslui s-a constituit într-un eveniment de rezonanță, bine mediatizat în presa locală.

În paginile revistei Clepsidra, editată de Inspectoratul pentru cultură al județului Vaslui, au fost publicate articole dedicate manifestării desfășurate la Muzeul județean Vaslui. Temele abordate de specialiștii muzeului vasluian au fost: Doamna Elena Cuza, prima doamnă a României, de Adriana Țibulcă; argument pentru 11 februarie 1866, de Viorica Cristea; Alexandru Ioan Cuza și Ruginoasa, de Maria Martinescu; Conacul Rosetti – Solescu, de Maria Popa.

Manifestarea științifică s-a încheiat cu o vizită de documentare la Solești ce a inclus conacul Rosetti-Solescu; biserica "Adormirea Maicii Domnului"; mormintele familiei Rosetti-Solescu.

Faptele domnitorului Alexandru Ioan Cuza au făcut epocă în istorie și au lăsat nemuritor numele domnitorului. Un frumos omagiu i-a adus Elena Cuza în următoarele cuvinte: "Slăvindu-se de cei de azi, actele mari și frumoase ale celor de ieri, atunci faptele lor vor fi slăvite de cei de mâine"

LISTA ILUSTRAȚIILOR

- 1.1. Alexandru Ioan Cuza, Cromolitografie.
- 1.2. Uniformă militară din timpul lui Alexandru Ioan Cuza
- 2.1. Sabie cu teacă, a doua jumătate a sec. XIX-lea.
- 2.2. Sabia de onoare a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, dăruită de districtul Râmnicu Sărat în 1863.
- 2.3. Sabia de onoare (detaliu).
- 3.1. Trusă de lemn cu tacâmuri de argint.
- 3.2. Trusă de lemn cu tacâmuri de argint (detaliu)

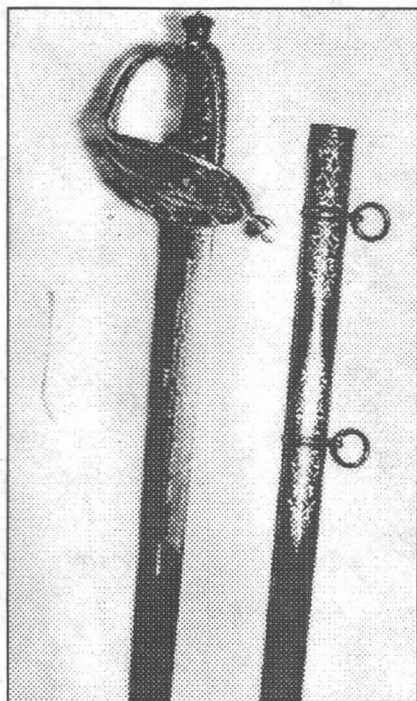

1.1.

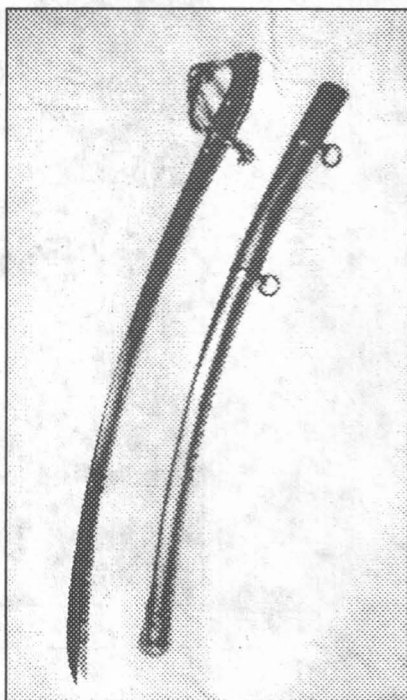

1.2

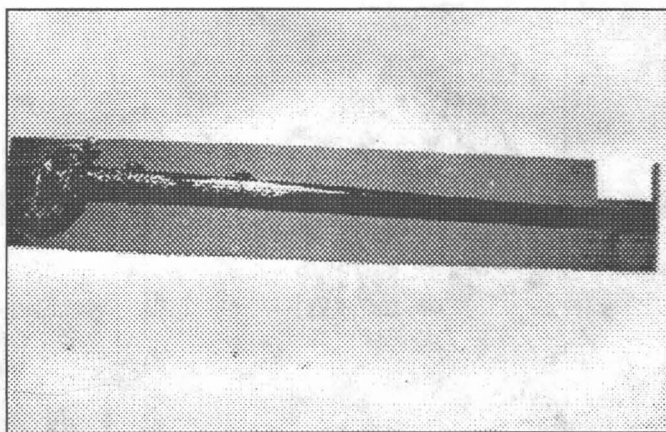
- 1.1. Alexandru Ioan Cuza, Cromolitografie.
1.2. Uniformă militară din timpul lui Alexandru Ioan Cuza

2.1.

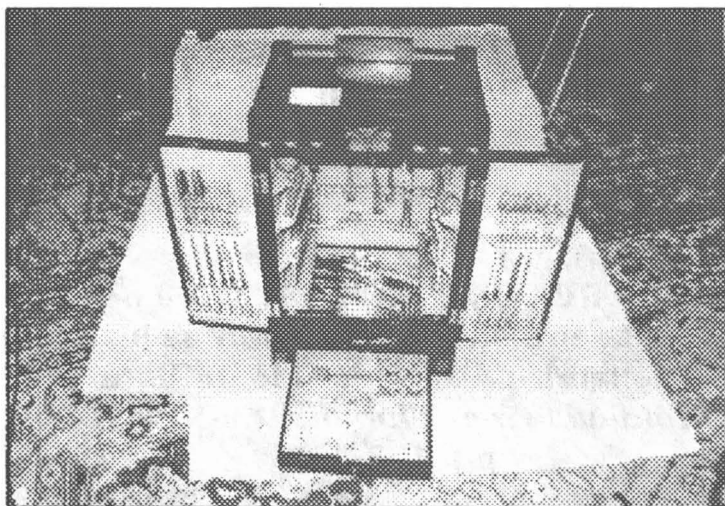

2.2.

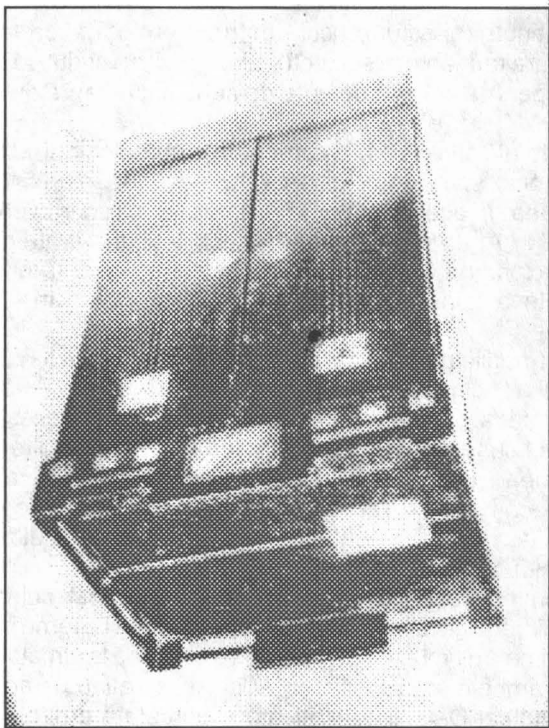

2.3.

- 2.1. Sabie cu teacă, a doua jumătate a sec. XIX-lea.
2.2. Sabia de onoare a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, dăruită de districtul Râmnicu Sărat în 1863.
2.3. Sabia de onoare (detaliu).

3.1.

3.2.

3.1. Trusă de lemn cu tacâmuri de argint.

3.2. Trusă de lemn cu tacâmuri de argint (detaliu)

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS VASLUI XXI, 1999

OBSERVAȚII, PRECIZĂRI, CORIJĂRI

Ce se referă la orașul Vaslui în vremea lui Ștefan cel Mare de Alexandru Andronic și Ioan Olaru, publicat în *Acta Moldaviae meridionalis*, XII-XIV; 1990-1992; pg. 103-112.

Sergiu ȘTEFĂNESCU

Apreciam conținutul acestui articol pentru informațiile ce le aduce, prin sinteză, diverselor izvoare tangente la subiectul ales, pentru modul de sistematizare al materialului, cum și pentru cele 49 de note de subsol, ce reprezintă sursele de informare.

Ne exprimăm totală stimă pentru competența autorilor, numele regretatului prof. dr. Alexandru Andronic, spre exemplul, neavând nevoie de nicio altă prezentare.

Cu toate acestea, în acest articol, la p. 104 s-au strecurat câteva greșeli, în parte preluate din ARH A, III, privind satele și moșiile cumpărate de Ștefan cel Mare, la 1491 (6999) Octombrie 15', cu care a constituit, moșia târgului Vaslui. Ne vom referi doar la câteva din ele, declinându-ne competența în ce privește pe celelalte.

Contestăm afirmațiile precum că: "În comuna Delenii, se localizează satul fost Delenii" și "În comuna Miclești a fost localizată siliștea Miclești". Ambele informații sunt inexacte, iar informația bazată pe simboluri, potriviri de nume, este nefondată.

Din documentul sus amintit, rezultă limpede că satele Băltenii, Delenii și siliștea Micleștii aparțineau și au fost vândute de același Toader Hașnăș, ... "fiind a lui dreaptă ocină"... , că Băltenii erau "în gura Stolnicului" ", unde sunt și astăzi și că... "de iastă parte de Bârlad", deci spre Băltenii (nu de cealaltă parte); erau Delenii și siliștea numită Micleștii.

Având în vedere că moșia Băltenii are ca limite, spre vest, culmea de dealuri ce desparte bazinul hidrografic al pârâului Racova, de cel al Stemnicului, iar după ce cuprind întreaga lățime a ultimului, se întinde spre est până la jumătatea talvegului râului Bârlad. Așadar ambele sate și siliștea Micleștii se aflau pe aceiași moșie.

Seliștea fostului sat Delenii, identificată și cercetată arheologic și de noi, are vestigii arheologice din sec. VII, VIII, X, XII/XVIII² și se află la cca. 500 m. V de stația CF Bălteni. De la finele sec. XVII, satul se mută cca. 3 km spre vest, pe deal, în pădure, luând numele de Băltenii Deleni, sau Băltenii Deal³

Seliștea Micleștii a fost localizată, de noi, pe teren între calea ferată și râul Bârlad, în punctul Grindul Oilor, la cca. 700 m, ENE de stația C.F. Bălteni, chiar

lângă șoseaua Băltenii, pe o ridicătură a șesului. Deocamdată am depistat slabe urme de locuire umane de la mijlocul sec. XV.

Așadar, nicicum Delenii, în comuna Deleni, la cca. 20 km spre sud, și nici Micleștii în comuna Miclești, din nordul județului Vaslui, la cca. 30 km.

Contestăm exactitatea informației privind un alt grup de trei sate (Crăstoiaie, Bilocarii și Curteștii⁴, cumpărate de la... "chir popa Grigorie, egumentul mănăstirii Bistriței"..., deoarece:

Fostul sat Crăstoiaie s-a aflat pe moșia actualului Bălteni Deal (II), până în 1968, Capul Rediului. Acesta se află pe actuala vatră cel puțin din sec. XVI⁵; toată Valea, de la est și sud de sat, străbătută de un pârâu ce curge N-S, păstrează și acum toponimul de Crăstoiaia. De la fostul sat Crăstoiaie am descoperit până acum, pe partea inferioară a versantului estic al dealului, "resturi de locuire umană din sec. X și XV⁶, iar sus, pe un platou, pe versantul vestic al dealului dinspre est, urme de locuire din sec. XII și XIII⁷, cu unele resturi ceramice ce provin de la "meșterii Ivanovici de aur"

Pe moșia actualului sat Bejeneștii, care deși apare în documente⁸ abia la finele sec. XIX, este menționat într-o hotarnică⁹, la 1694 aprilie 1, ca Valea lui Bejan unde a fost satul Bilocarii sau Bălocarii. Aici fusese "Oană, fratele lui Pătru"

Fostul sat Curteștii (nu Ciurteștii) credem că s-a aflat pe vatra actualului sat Saucă (com. Laza).

Sușținem cele de mai sus cunoscând că: în valea pârâului Racova (relativ îngustă), moșiile cuprindeau întreaga vale, cu pârâul pe mijloc. Popa Grigorie, egumenul mănăstirii Bistrița, avusese interesul să cumpere cele trei sate și moșii cât mai aproape unul de altul. Amplasarea fostului sat Crăstoiaie fiind discutată anterior (v. Toponimul Crăstoiaia), și, cunoscând că.... "Pătru [era] feciorul Crăstei..." și că Oan [era] fratele lui Pătru"..., rezultă că ei împărțiseră moșia părintească. Mai cunoaștem că moșiile se împărțeau întâi în lung; susținem că cele două sate au devenit Capul Rediului și Bejeneștii.

Având moșia vecină cu cele două și chiar paralelă, este posibil ca fostul sat Curteștii să fie actualul sat Saucă.

Toate aceste trei moșii, ce se învecinau la nord și est cu moșia Bălteni, se întind spre sud, peste pârâul Racova; urcând până în culmea masivă a dealului, ce delimitează, spre sud, bazinul hidrografic al pârâului¹⁰

Ne exprimăm regretul de a fi trebuit să aducem aceste corecturi, pe care le-am considerat totuși necesare.

Subliniem totuși că nici o seliște veche nu poate fi identificată cu exactitate, fără a dispune de următoarele elemente:

1. Planuri ale moșiilor din zonă, întocmite ante 1864.
2. Hotarnice detaliate, efectuate înainte de 1864.
3. Cunoașterea amănunțită a terenului.
4. Utilizarea toponimelor locale.
5. Studiarea documentelor medievale publicate.
6. Cunoașterea modului în care "mergeau" limitele vechilor moșii în bazinul principalului râu, pârâu.
7. Nu în ultimul rând, efectuarea repetată și minuțioasă a periegezelor arheologice.

Am fi bucuroși ca acest articol să fie util cititorilor Anuarului. _

NOTE

DRH, A, III, p. 188-191, doc. 96.

² Cf. "Cercetări arheologice și istorice în zona mediană a bazinului superior al râului Bârlad", de S. Ștefănescu, la nr. 250. Lucrarea este acceptată în vederea publicării de către Muzeul Județean "Ștefan cel Mare" Vaslui.

³ Institutul de Filologie Română, Alexandru Philippide, Iași, *Tezaurul toponimic al României*. Moldova, I, Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale, 1772-1988, 1, A. Unități simple, București, 1991, p. 53, col. 2.

⁴ Curteștii, nu Ciuteștii, cum apare greșit la pct. 7.

⁵ În lucrarea de la nota 2, la pct. 252.

⁶ Ibidem, la nr. 255.

⁷ Ibidem, la nr. 256.

⁸ I.F.R., *op. cit.*, p. 67, col. 2.

⁹ *C.A.M., IV*, p. 366, doc. 1649; hotarnică efectuată de vornicul Apostol Talpeș, pentru 100 pământuri la Brodoc.

¹⁰ Datele acestea sunt luate din lucrarea "Observații, precizări, corijări", referitoare la unele documente emise între anii 1399 și 1800, publicate în diverse colecții și, îndeosebi, la explicațiile date după fiecare act, de Sergiu Ștefănescu, acceptată în vederea publicării la redacția A.J.I. "A.D. Xenopol" Iași.

*Tipar executat la
S.C. ODEON S.R.L. Vaslui
str. Andrei Mureșanu nr. 22*

I.S.B.N. 973-8049-36-9

